

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ І ПОЛІТОЛОГІЇ
ГАЛУЗЕВИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ,
ЕТНОЛОГІЇ І АРХЕОЛОГІЇ КАРПАТ
НАУКОВИЙ ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-
ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА ТА ІНСТИТУТУ ПОЛІТИЧНИХ І
ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ІВАНА КУРАСА НАН УКРАЇНИ

**УКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ
НА ПРИКАРПАТТІ
В ХХ СТОЛІТТІ**

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

ТОМ 2

Книга 1

(1939-1945)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР
ПРОФЕСОР МИКОЛА КУГУТЯК

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
2009

УДК 94 (477) “1939 – 1945”

ББК 63.3 (4 Укр) 624

У 45

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. – Том. 2. – Книга 1 (1939 – 1945). – Івано-Франківськ: КПФ “ЛІК”, 2009. – 600 с.

У книзі публікуються різноманітні за своєю формою та змістом документи і матеріали, що розповідають про національно-визвольні змагання українського народу на Прикарпатті у 1939 – 1945 рр., висвітлюють маловідомі широкому загалу героїчні сторінки боротьби українських повстанців проти німецьких загарбників та радянського тоталітаризму, засоби і методи, за допомогою яких вона здійснювалася, повертають нам із забуття імена українських патріотів.

Видання розраховане на науковців, викладачів, учителів, студентів, учнів, широке коло читачів.

Редакційна рада: Володимир В’ятрович, Сергій Кокін, Микола Кугутяк, Олександр Лисенко, Василь Марчук, Катерина Мицан, Ігор Олійник, Богдан Остафійчук, Микола Палійчук, Май Панчук, Олександр Реєнт, Ігор Цепенда

Колектив упорядників: Ігор Андрухів, Микола Вітенко, Тамара Галицька-Дідух, Ігор Гурак, Олег Жерноклеєв, Микола Кугутяк, Олександр Лисенко, Олександр Марущенко, Андрій Міщук, Галина Пославська, Володимир Сергійчук

Рекомендовано Вченою радою Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 9 вересня 2009 р.)

ISBN 978-966-7779-25-2

ПЕРЕДМОВА

Відродження української нації, розбудова власної державності посилили інтерес суспільства до вивчення історії українського народу, особливо його національно-визвольної боротьби у ХХ ст.

У дослідженнях сучасних українських істориків проблема українського національно-визвольного руху у 1939 – наприкінці 1950-х рр. посідає важливе місце. Така ситуація є цілком закономірним явищем, адже в радянській історичній науці ця тема замовчувалася, або ж фальсифікувалася. Навіть у перші роки незалежності України вивчення українського національно-визвольного руху вітчизняними істориками майже не проводилося, а більшість документів, пов'язаних з проблемою, не була доступною для широкого кола читачів. Певний інформаційний вакуум, що існував у дослідженні надзвичайно складного, драматичного відрізка української історії зараз поступово заповнюється новими документами, матеріалами, історіографічними набутками. Однак якість останніх часто бажає бути кращою, а зміст більш об'єктивним і неупередженим.

Актуальність дослідження даної проблематики посилюється й інформаційною політикою окремих сусідніх держав, які всіляко підкреслюють роль і вагу власних національних військових формувань та політичних організацій у роки Другої світової війни. При цьому заперечується саме право українців на національне самовизначення, власну державність, а їхні дії в роки війни оцінюються виключно як колабораціонізм та бандитизм, отаманщина.

В самій Україні також існують певні політичні сили, що формують виключно негативне ставлення частини суспільства до українського самостійницького руху. Продовжують експлуатуватися стереотипи й міфологеми, а спроби відійти від радянської версії Другої світової війни тавруються як “фальсифікація” та “спотворення історичної правди”. За цих умов у сучасній Україні відсутня єдність у сприйнятті самої історії українського національно-визвольного руху часів Другої світової війни. Очевидно, що вироблення саме державницького погляду на вітчизняну історію повинно базуватися на якомога повнішому вивченні наявних історичних джерел, публікації раніше невідомих документів, свідчень очевидців. Лише розширення джерельної бази дозволить історикам розкрити всю повноту і складність історичного процесу, масштабність і значущість подій, героїзм і трагізм буття української нації в ті буремні роки.

Розгортання українського національно-визвольного руху на Прикарпатті¹ мало свою регіональну специфіку. Цьому сприяв географічно-природничий чинник, адже понад 60 % території колишнього Станіславівського воєводства займали ліси, а біля 40 % – гори, що створювало сприятливі умови для підпільно-партизанських форм боротьби. До того ж, тут існували міцні традиції національно-визвольного руху та політичної організації українців. Саме на Прикарпатті в 1918-1919 рр. було створено Західно-Українську Народну Республіку, яку повалили силою зброї польські війська. Політика польської влади в краї весь міжвоєнний період була відверто ворожою щодо українців. Більшість учасників українських визвольних змагань 1918 – 1923 рр. і за нових умов активно продовжували боротьбу за незалежність. Завзяту боротьбу проти польського окупаційного режиму вело молодше покоління українців у лавах Організації українських націоналістів. Опір українців польська влада так і не змогла подолати.

Утворення ОУН було також реакцією на трагічне становище українського народу на Наддніпрянщині. Винищення українства в ході колективізації, голодомору і масових репресій викликало серед західноукраїнського населення різко негативне ставлення до більшовицького режиму та його політики в радянській Україні.

З початком Другої світової війни більшість населення краю мала великі сподівання на відновлення української державності. Тому будь яка нова окупація краю сприймалася як іноземна агресія, а місцеве населення виявляло готовність до збройної боротьби на захист своїх національних інтересів.

Справжнє значення краю для розвитку українського національно-визвольного руху добре розуміли лідери воюючих сторін. Тому німецьке і радянське керівництво зосереджувало на території області доволі значні військові й каральні підрозділи. Так, на Станіславщині тривалий час базувалися кращі німецькі військові частини, призначені для ведення боїв у гірських умовах. Зі встановленням радянської влади в області постійно

¹ Прикарпаття – історико-географічний регіон України, що в адміністративному плані обіймає територію сучасної Івано-Франківської області. У досліджуваній період вона фігурувала під різними назвами. Так, ще 3 грудня 1920 р. польська влада створила на території Прикарпаття Станіславівське воєводство, яке поділялося на 15 повітів. Центром воєводства було місто Станіславів (у польській версії – “Stanislawow” – “Станіславув”). Зі встановленням радянської влади 27 вересня 1940 р. тут було створено Станіславівську область з 34 районами. Обласним центром було м. Станіславів. Слід зауважити, що у 1939 – 1941 рр. в документах і матеріалах радянського походження часто трапляються одночасно назви “Станіслав” та “Станіславів” і, відповідно, “Станіславівська область” та “Станіславська область” (док. № 4, 5 та ін.). З серпня 1941 р. до 27 липня 1944 р. Прикарпаття в німецьких документах фігурувало під назвою Станіславська округа (Kreishauptmanschaft Stanislau) і входило до складу дистрикту “Галичина” (Distrikt Galizien). У серпні 1944 р. з поверненням радянської влади відновлено поділ західно-українських земель на області та райони. Однак назва уже звучала як “Станіславська область”, а назва обласного центру – “місто Станіслав”. Натомість в українському діловодстві Галичини ще з часів Західно-Української Народної Республіки в назві міста використовувався суфікс –ів і воно називалося відповідно – “Станіславів”. Ця ж назва домінує в усіх оунівських та упівських документах. Упорядники збірника в текстах документів зберегли автентичні назви, а в заголовках йшли згідно норм українського правопису. 9 листопада 1962 р. місто Станіславів перейменували на Івано-Франківськ, а Станіславівську область на Івано-Франківську. Кількість районів в області не була сталою. В 1944 р. їх налічувалося 36, у 1957 – 31, у 1959 – 27. Відбувалися укрупнення районів, змінювали їхні межі. На даний час в Івано-Франківській області є 14 районів.

перебувало у 2-3 рази більше військових, ніж у сусідніх Львівській, Тернопільській та Дрогобицькій областях.

Прикарпаття було малою Батьківщиною для багатьох лідерів українського національно-визвольного руху. Саме тут народилися провідник Організації українських націоналістів Степан Бандера та Головнокомандувач Української повстанської армії Роман Шухевич. У тій чи іншій мірі з Прикарпаттям були пов'язані тисячі активних учасників національно-визвольної боротьби, відомі політики, військові.

Загалом актуальність проблеми українського національно-визвольного руху на Прикарпатті вимагає підготовки академічного археографічного видання, яке б відтворювало всю складність історичного процесу, пов'язаного з передумовами, причинами розгортання української національно-визвольної боротьби на Станіславівщині, особливостями різних етапів її розвитку. Саме таке завдання і поставили перед науковцями Всеукраїнські наукові конференції “Роман Шухевич в українському національно-визвольному русі ХХ ст.” (17-18 травня 2007 р., м. Івано-Франківськ) та “Степан Бандера в українському національно-визвольному русі ХХ ст.” (11 грудня 2008 р., м. Івано-Франківськ), співорганізаторами яких виступили Інститут історії України НАН України, Інститут історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Науковий центр дослідження українського національно-визвольного руху Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника й Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені Івана Кураса НАН України.

В основу збірника було вирішено покласти документи Організації українських націоналістів, Української повстанської армії, радянських державних та партійних органів. Повноцінної колекції таких джерел немає в жодному архіві, однак є кілька архівних установ, у яких сформувалися і зберігаються фонди з даної проблематики. Зокрема окремі архівні фонди та справи з історії українського національно-визвольного руху на Прикарпатті у 1939 – 1945 рр. виявлені в Центральному державному архіві вищих органів влади й управління України, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Галузевому державному архіві Служби безпеки України, Державному архіві Івано-Франківської області, Івано-Франківському обласному архіві Міністерства внутрішніх справ України. Окремі документи, залучені до збірника, було виявлено під час пошуків у колекціях музеїв Івано-Франківщини, зокрема в Музеї визвольних змагань Прикарпатського краю в м. Івано-Франківську, Музеї визвольних змагань Прикарпатського краю в м. Косові, Музеї історії Надвірнянщини, Історико-меморіальному музеї Степана Бандери у с. Старий Угринів Калуського району.

Упорядники збірника намагалися включити до даної книги лише ті документи, які досі були доступні обмеженому колу фахівців і здебільшого не були опубліковані. Тому до збірника не увійшло багато офіційних документів керівництва ОУН і УПА, різні мемуарні матеріали публіцистичного характеру, що друкувалися в таких виданнях як “Літопис

УПА”, “Ідея і чин” та інші. Свідомо поза увагою залишилися також різні офіційні матеріали і документи радянських органів влади й управління, що публікувалися за часів існування СРСР, публікації в радянській періодиці.

Загалом усі документи збірника можна умовно поділити на дві великі групи – радянські документи та матеріали учасників українського національно-визвольного руху. Слід однак зауважити, що більшість документів останньої групи виявлено в державних архівах, куди вони потрапили як трофеї радянських каральних органів. На жаль, до нині ніхто не ставив перед собою завдання створити єдину колекцію чи фонд документів ОУН та УПА, тому більшість з них в архівних установах представлені в розпорошеному вигляді, що не завжди дозволяє простежити всі події, процеси та явища, які відбувалися на Прикарпатті у роки війни, з’ясувати долю всіх борців за незалежність України. Багато документів ОУН та УПА на сьогодні втрачено. Натомість матеріали радянського походження представлені системно. Документи кожного районного відділу НКВС, НКДБ (згодом МВС та МДБ) становлять в архівах цілісні фонди і за ними можна простежити чи не найменші деталі життя супротивників українського національно-визвольного руху, методи їхньої роботи, особисті мотиви, а також вплив на них директив Компартії та інших об’єктивних і суб’єктивних чинників.

Оскільки Організація українських націоналістів, Українська національна самооборона та Українська повстанська армія діяли в умовах постійних бойових дій, були змушені дотримуватися конспірації, особливо важко вивчити долі окремих бійців, їхній особистий внесок у національно-визвольну боротьбу, справжню роль і характер учинків під час тих чи інших подій. Наявні ж радянські документи потребують дуже ретельного і критичного аналізу. Мусимо також пам’ятати й про те, що найбільше брехні й обману в документах виявляють ті науковці, які вивчають війну. І тому іноді, йдучи виключно за якоюсь однією групою джерел – нацистських, радянських, польських, угорських, українських та інших – годі розраховувати на те, аби знайти правду.

Упорядники збірника намагалися неупереджено підійти до підбору документів. За характером у збірнику переважають різного роду звіти, аналітичні огляди, донесення, накази, окремі матеріали з періодики років війни, що перебували під забороною в СРСР, таємні повідомлення, свідчення очевидців, що належать як учасникам українського національно-визвольного руху, так і їхнім супротивникам. Упорядники цілком усвідомлюють, що далеко не всі документи виявлені у тих архівах та фондах, в яких працювали укладачі, а значна частина матеріалів і до тепер перебуває під грифом “цілком таємно” в архівах іноземних та українських спецслужб. Сподіваємося, що в майбутньому роботу над цими джерелами буде продовжено і надалі нові матеріали будуть публікуватися в наступних археографічних виданнях.

Матеріали, зібрані в даній книзі, мають різну структуру, обсяг, походження. Вони розташовані в хронологічному порядку, включно з тими

матеріалами, датування яких було здійснене упорядниками, виходячи з опосередкованих даних, що містяться в них.

Документи в збірнику відтворюють не лише воєнно-політичну історію Прикарпаття кінця 30-х – кінця 50-х рр. ХХ ст., а й соціально-економічні процеси, культурні явища, суспільно-політичні настрої серед населення Станіславщини, учасників національно-визвольного руху, радянських солдатів та офіцерів. Окремі документи доповнюють один одного, або ж подають дві протилежні точки зору на одну і ту ж подію.

В цілому, другий том збірника документів і матеріалів розділений на дві книги. Документи, вміщені в першій книзі, охоплюють період з 1 вересня 1939 р. до 9 травня 1945 рр., від початку Другої світової війни до завершення її європейського етапу. До другої книги увійдуть матеріали, що висвітлюють національно-визвольну боротьбу українців Прикарпаття від травня 1945 р. до кінця 1950-х рр.

Книга перша збірника документів і матеріалів умовно поділена на три розділи: 1) Розгортання українського визвольного руху на Прикарпатті в період радянзації західноукраїнських земель (1 вересня 1939 р. – 22 червня 1941 р.); 2) Український визвольний рух на Прикарпатті під час німецько-радянської війни та нацистської окупації краю (22 червня 1941 р. – липень 1944 р.); 3) Військово-політичний і духовно-культурний спротив радянському тоталітаризму на Прикарпатті у завершальний період Другої світової війни (серпень 1944 – травень 1945 р.).

Друга світова війна стала одним із найдраматичніших періодів у новітній історії України і Прикарпаття. Її початок 1 вересня 1939 р. назавжди залишиться пов'язаним з укладеним між сталінським СРСР і гітлерівською Німеччиною договором про ненапад від 23 серпня 1939 р. і секретним додатковим протоколом до нього, які поставили СРСР у становище фактичного союзника воюючої Німеччини і розв'язали руки верховодам Третього рейху для початку Другої світової війни. Матеріали збірника віддзеркалюють бойові дії в Галичині на початку вересня 1939 р., бомбардування міст Прикарпаття німецькими літаками, військові сутички між польськими та радянськими військами (див. док. 1, 2).

Встановлення радянської влади з самого початку носило окупаційний характер. Одразу за частинами Червоної армії на Станіславщину вступили каральні підрозділи НКВС та НКДБ, силами яких розпочалася система репресій. Документи збірника висвітлюють масові арешти відомих українських політиків, журналістів, священників репресивними радянськими органами на території Прикарпаття у 1939 – 1941 рр. Переважають серед цих документів таємні інструкції, протоколи допитів, свідчення очевидців (док. 2, 4, 6-10, 16, 18 та ін.).

У регіон було направлено компартійні, радянські, профспілкові, комсомольські органи, що мали реалізувати політику радянзації краю. Переведення на роботу на Прикарпаття великої кількості службовців зі східних областей УРСР та інших республік СРСР стало основним методом проведення кадрової політики нової влади (док. 3, 5, 11, 14, 17, 26).

Свідомі жителі краю намагалися бойкотувати вибори до Верховної Ради УРСР та СРСР, протестами зустрічали колективізацію, переслідування владою греко-католицької церкви, примусові переселення з прикордонної смуги (док. 23, 25, 31, 33, 36). Зрештою, характеризуючи загальні настрої на Прикарпатті працівники радянських спецслужб підкреслювали наростання масового невдоволення, і загрози “масового повстання всього населення” проти радянської влади (док. 24).

Спроби радянської влади у 1939 – 1941 рр. взяти ситуацію на Прикарпатті під свій повний контроль мали суперечливі наслідки. Частина населення краю вдалося залякати, частину знищити, але загалом репресії викликали ще більший спротив і збільшили серед населення краю кількість прихильників до Організації українських націоналістів. Вона ж, знаючи настрої мас, розгорнула антирадянську боротьбу і вела системну підготовку до антирадянського повстання (док. 29, 49). Тому саме проти ОУН спрямувала свою каральну діяльність радянська влада (док. 32, 35, 37). Переслідувань зазнавали не лише члени ОУН, а і їх сім’ї, друзі, близькі (док. 47, 48, 50-52). Значною мірою український національно-визвольний рух на Прикарпатті був ослаблений і конфліктом між Андрієм Мельником та Степаном Бандерою. Суперечки між керівниками ОУН посилювалися німецькими та радянськими спецслужбами (док. 43, 44, 48). Орієнтовно з квітня 1941 р. і до кінця Другої світової війни найбільший вплив на розвиток національно-визвольного руху на Прикарпатті мала Організація українських націоналістів під проводом Степана Бандери, яка ставила метою своєї діяльності створення Української Самостійної Соборної Держави (док. 46). Мережа підпільних осередків ОУН (б) поширювала листівки, гуртувала молодь, здійснювала збройні акції проти радянських установ, військових (док. 39, 41, 44, 45, 53).

Учасники українського національно-визвольного руху наражали себе на смертельну небезпеку, адже радянська каральна система не відзначалася гуманністю, про що свідчать не лише офіційні документи але й спогади тих, кому пощастило вижити (док. 54, 55). Однак оунівці віддавали перевагу безкомпромісній боротьбі за визволення українського народу (док. 56).

Початок німецько-радянської війни не припинив дії сталінської репресивної машини. Не маючи можливості вчасно евакуювати політичних в’язнів в глиб території СРСР, ще до приходу німців з 22 по 29 червня 1941 р. органи НКВС провели в Станіславові, Калуші, Коломиї, Надвірній, інших містах Прикарпаття масове винищення без суду і слідства ув’язнених, заарештованих, або затриманих громадян. Під дію репресій підпадала найбільш національно свідома частина українського населення. В першу чергу розстрілювали політичних в’язнів – представників української інтелігенції – учителів, адвокатів, колишніх керівників політичних партій, громадських організацій. Місцем масового поховання жертв розстрілів у Станіславові, став сумнозвісний Дем’янів Лаз на околиці міста (док. 60, 61, 66, 76, 80, 81, 85, 90, 91, 92). Частина вихідців із Прикарпаття була заарештована, перебуваючи у складі Червоної армії.

Як свідчать документи і матеріали збірника, в червні 1941 р. керівництво ОУН (б) намагалось скористатися нетривким періодом безвладдя, що виник після стрімкого відступу Червоної армії, для того щоб сформувати власні органи влади в Західній Україні і проголосити створення Української держави (док. 58, 59, 63, 64, 67-71). Окремих групам ОУН при цьому довелося вступити у збройні сутички з відступаючими підрозділами Червоної армії (док. 60, 62, 65).

Доволі суперечливими є документи, що описують реакцію населення Станіславщини на бойові дії та на встановлення в регіоні німецької окупаційної влади. З одного боку, на початку німецько-радянської війни населення регіону прихильно ставилося до німецьких військ, вважаючи їх якщо не союзниками то, принаймні, меншим злом ніж більшовики. З іншого боку, – вже у перших звітах ОУН наголошувалося, що німецькі власті лише заграють з несвідомим українським населенням. Доказом цього загравання стала передача частини Прикарпаття під контроль угорських військ і адміністрації, що одразу розпочали гоніння на все українське, репресії проти членів ОУН (б) (док. 78, 84, 86, 97). Вміщені у збірнику німецькі документи цього періоду засвідчують про небажання нацистів сприяти створенню української державності, що наприкінці червня – першій половині липня 1941 р. привело до загострення відносин між ОУН (б) і німецькими окупантами, а в серпні-вересні до початку масових переслідувань карателями учасників українського національно-визвольного руху (док. 77, 82, 95, 96).

У першій книзі збірника вміщено також уривки з часописів, які видавалися у 1941 – 1942 рр. в Станіславові, Коломиї, Калуші, Рогатині, й відображали настрої серед української спільноти краю, описували ставлення населення Станіславщини до факту проголошення Української Держави у Львові 30 червня 1941 р. (док. 60, 67, 71, 73, 75 та ін.).

Німецькі репресії проти українського населення Прикарпаття, а також намагання німецької влади ослабити рух Опору, протиставивши українців полякам і навпаки, висвітлено в оунівських звітах, спогадах (док. 99, 100, 102).

Значну увагу в опублікованих документах відведено обставинам за яких на Прикарпатті було створено Українську народну самооборону, яка згодом стала частиною УПА під назвою УПА-Захід (док. 100). Упорядники даного видання змогли виявити в архівах не лише документи ОУН, які засвідчують численні факти боїв між відділами Української повстанської армії та підрозділами вермахту, а й доповідні записки вищих керівників УРСР. У останніх підкреслювалося, що з вересня 1941 р. українські націоналісти вели з нацизмом безкомпромісну боротьбу, а у 1942 – 1943 рр. зазнали відчутних втрат у боях саме з німецькими військами (док. 101, 104, 106, 107).

Велику групу становлять документи ОУН та УПА, в яких розкриваються проблеми налагодження системи спротиву окупантам, встановлення суворої дисципліни серед українських підпільників та партизанів, ідеологічної та військової підготовки, упорядкування соціально-

економічних відносин у районах, підконтрольних ОУН (док. 109, 110, 112, 115 та ін.). Зміни воєнно-політичної обстановки в ході Другої світової війни змусили керівництво українського національно-визвольного руху вносити корективи до головних програмних документів організації, що сприяли її демократизації та зміцненню. На III Великому зборі ОУН (б) було проголошено гасло “Воля народам – воля людині”. Втілювати його у життя повинен був новостворений вищий орган влади воюючої України – Українська головна визвольна рада (док. 116, 117, 153).

Доволі не просто склалися взаємини між учасниками українського національно-визвольного руху та радянськими партизанськими загонами. Впродовж 1941 – 1944 рр. на Прикарпатті не виникло жодного партизанського загону комуністичного спрямування. Лише у вересні 1943 р. на Станіславщину прибув партизанський загін під командуванням Сидора Ковпака, але не знайшовши підтримки місцевого населення, він зазнав кількох поразок від німецьких карателів і був змушений відступати із Західної України. Ще кілька дрібних загонів радянських партизан та парашутистів проводили у 1943 – 1944 рр. на Прикарпатті переважно диверсійну діяльність. В оунівських звітах зазначалося, що “...парашутисти сильно граблять населення, награбовані речі продають...”, провокуючи тим самим збройні сутички з УНС, а згодом УПА (док. 140). Прикарпатці ототожнювали керовані більшовиками партизанські загони і групи з усією попередньою репресивно-каральною і терористичною політикою радянської влади. Саме з цієї причини спроби створити радянську партизанку в краї завершилися повним провалом (док. 119, 120).

Поразки німецької армії впродовж 1942 – 1943 рр. на фронтах привели до погіршення окупаційного режиму в Галичині. Було збільшено розміри повинностей і обов’язкових платежів, розпочалися вивезення української молоді на примусові роботи до Німеччини, арешти (док. 121, 122, 124). У відповідь на посилення німецького окупаційного режиму українці Прикарпаття розгорнули масовий національно-визвольний рух (док. 133, 134, 136). Саме тому, 10 жовтня 1943 р. окупанти, реагуючи на зростання повстанської діяльності, проголосили у Галичині воєнний стан та запровадили привселюдні страти. У Станіславові перші масові арешти учасників ОУН розпочалися з облави під час прем’єри вистави Я. Барнича “Шаріка” у театрі ім. І. Франка з подальшим привселюдним розстрілом заарештованих (док. 129, 130, 135).

Не можна обійти увагою і факт створення з галичан під егідою німецького військового командування 16-тисячної стрілецької дивізії “Галичина” для участі в боях з Червоною армією. Ідею створення дивізії підтримала та частина ОУН, яка очолювалася А. Мельником і вважала дивізію зародком української армії у складі вермахту на зразок легіону Українських січових стрільців часів Першої світової війни. ОУН (б) і командування УПА були проти формування дивізії, вважаючи це однією із спроб “подальшого визиску... фізичної сили народу” в інтересах “банкрутуючого германського імперіалізму”. ОУН(б) розцінювала цей акт як

спробу “дочепити нас до німецького воза..., коли стає більш наочним, що цей віз котиться у пропасть” (док. 104, 108, 118, 124, 214).

Значна частина документів у збірнику присвячені подіям квітня – серпня 1944 рр. Вони детально, майже по днях, по окремих населених пунктах Станіславщини, описують жахливу атмосферу, що панувала в краї з проходженням лінії фронту, зтяжних боїв, відновленням радянської влади, трагізм і героїзм життя звичайних прикарпатців (док. 139, 140, 142, 143).

Звіти ОУН (б) зайвий раз заперечують твердження радянської пропаганди про те, що нібито УПА була озброєна нацистами. Один із керівників УПА зазначав: “Зброю можна здобути від німців тільки тоді, коли вони панічно відступають”, інший додавав: “При відступі німців можна було захопити зброю тільки ту, що її залишили на автобусах. Роззброювати їх було тяжко, тому що вони боронилися...” (док. 142). Про ніяку військову співпрацю між українськими націоналістами і нацистами не йшлося.

Прихід у Західну Україну Червоної армії ознаменував повернення репресивного радянського партійно-тоталітарного режиму з його більшовицьким екстремізмом, “надзвичайщиною”, намаганням взяти реванш за власні злочини і прорахунки, за “втрату обличчя” внаслідок воєнних катастроф 1941-1942 років (док. 166, 168, 169 та ін.). Провід ОУН і командування УПА були змушені продовжити боротьбу, але вже з більшовиками, зосередитися на збройній протидії новій радянській. Українські повстанці організували акції, щоб зірвати радянські мобілізації, запобігти депортаціям “ненадійних елементів” та припинити репресії проти греко-католицької церкви. Вістря боротьби ОУН (б) спрямовувало проти НКДБ, НКВС, членів компартії і тих, хто співпрацював з радянським режимом, а також проти процесів радянської. Зокрема, прикладом зриву мобілізаційних планів радянської влади були дії ОУН і УПА на Станіславщині, де на 21 серпня 1944 р. мали з’явитися до райвійськкоматів понад 30 тис. призовників, а фактично прийшло менше половини (док. 148-151, 159, 160).

Велику цінність становлять раніше не публіковані аналітичні матеріали, авторами яких стали учасники українського національно-визвольного руху. Вони демонструють належний військовий професіоналізм народних героїв, їхнє вміння оперативно і ефективно пристосовуватися до різних обставин, реагувати на дії ворога, зміни в його тактиці, стратегії. Для багатьох читачів стане відкриттям той факт, що тривалий час на Прикарпатті існували цілі райони, які жили незалежним від німецької та радянської влади життям, що навіть у 1945 р. оунівці вміло нав’язували противникові свої правила гри, доволі помітно гальмуючи процеси радянської регіону (док. 144, 145, 146 та ін.).

Матеріали збірника засвідчують, наскільки драматичним було повсякдення пересічних мешканців краю, які потерпали від численних облав, обшуків, грабунків, вбивств, звалтувань та інших форм терору з боку радянських властей і каральних підрозділів. У радянських документах наголошується, що масові арешти, депортації населення Прикарпаття

проводилися задля виконання заздалегідь розроблених планів без огляду на ставлення конкретних громадян до радянської влади (док. 138, 143, 144). Від масового порушення “радянської законності” потерпали не лише ті, хто був пов’язаний з ОУН та УПА, але і ті, хто співпрацював з новою владою, їхні сім’ї. Вони відображають фактично існуючу систему колективного заручництва (док. 151, 168, 198, 199, 200). Особливо знаковим є лист колишнього повітового керівника ОУН Городенківщини В. Кузьміна, до секретаря Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоня. В ньому детально викривається злочинний характер радянських спецслужб, терористичні методи їхньої діяльності. Такі матеріали засвідчують, що сама радянська дійсність спонукала населення до боротьби (док. 207).

Документи розкривають і далеко не прості дії окремих українських повстанців, намагання керівництва ОУН постійно підтримувати порядок і дисципліну у своїх лавах. Цінними є звіти, листівки, відозви до населення Організації українських націоналістів, в яких учасники українського самостійницького руху пояснюють мету своєї діяльності, методи боротьби, заперечують її антиросійський та антипольський характер. Ворогом українського національно-визвольного руху були не німці, не росіяни, не поляки, а тоталітарні нацистський та більшовицький режими (док. 170, 171). Окремі документи і матеріали ОУН та УПА засвідчують гідні для наслідування приклади героїчної боротьби (док. 191, 210, 210).

Надзвичайно цінними є таємні радянські документи і матеріали – різного роду постанови, накази, інструкції, рекомендації щодо методів боротьби з українським національно-визвольним рухом, звіти про результати каральних операцій. Саме з них можна довідатися про те що радянська влада не змогла запобігти зриву мобілізації до Червоної армії, а значна частина призовників завдяки пропаганді ОУН вступила до УПА, що саме на Станіславівщині розмах українського національно-визвольного руху, починаючи з осені 1944 р., був найбільший в Україні (док. 172, 183-190, 193, 201).

Недооцінка розмаху українського національно-визвольного руху змушувала радянське керівництво кілька разів впродовж 1944 – 1945 рр. збільшувати на території Станіславівщини чисельність підрозділів НКВС та НКДБ, проводити кадрові зміни серед їх керівництва, посилювати репресії (док. 173, 175-178, 181, 192). Однак навіть у січні-березні 1945 р. частина Прикарпаття залишалася поза контролем радянської влади. Спроби виправити ситуацію завершувалися невдачами. 20 січня 1945 р. поблизу с. Космача (тоді Яблунівський район) загони УПА під керівництвом М. Симчича ліквідували понад 400 солдатів і офіцерів спецбатальйону внутрішніх військ НКВС (док. 191). Після цієї події радянська влада виявляла повне безсилля, а через 3 місяці секретар Косівського райкому партії Дерев’янка звертався до обласного керівництва з проханнями надіслати до району додаткові війська, оскільки “район крайне нуждается в войсковой силе, для разгрома банд в селах прилегающих к Космачу, так как своими силами мы не в состоянии там проводить борьбу” (док. 196).

Не можуть не викликати хвилювання документи, в яких описуються процеси депортації населення Прикарпаття до Сибіру, інших віддалених територій Радянського Союзу. Виселення сімей учасників українського національно-визвольного руху, а іноді й простих селян, які відмовлялися вступити в колгоспи, проводилося часто в зимових умовах, супроводжувалося насильством і пограбуванням. Виявлені й залучені до збірника матеріали засвідчують системний характер здійснюваних репресій, прояви масових зловживань радянських посадовців на місцях, часто викривають їхні корисливі мотиви (док. 166, 168, 172).

Трагічну долю борців за українську державність розкривають матеріали слідства, вироки у справах учасників ОУН та УПА, повідомлення про загибель районних і надрайонних керівників, рядових бійців, тих, хто співчував, або в той чи інший спосіб сприяв повстанцям (док. 195, 197, 205, 206, 213, 217).

Слід звернути увагу на те, що опубліковані у збірнику документи в дуже багатьох випадках перенасичені партійно-пропагандистськими стереотипами, ідеологемами. Так, учасників українського національно-визвольного руху необгрунтовано називають “посібниками нацистської Німеччини”, “бандами українсько-німецьких націоналістів”. У окремих радянських матеріалах з різних міркувань спотворюється реальний перебіг подій. Деякі тексти радянських документів суперечать одні одним. На жаль не позбавлені різноманітних пропагандистських кліше і документи учасників українського національно-визвольного руху.

Таким, у цілому, є зміст першої книги збірника, яка і дозволила в загальних рисах здійснити серйозну спробу документального відтворення історії української національно-визвольної боротьби на Станіславщині у 1939 – 1945 рр. Загалом можна підсумувати, що український національно-визвольний рух на Прикарпатті став демонстрацією політичної волі українського народу до самовизначення, органічним виявом його здатності до самоорганізації, відповіддю на внутрішньо та зовнішньополітичні виклики, природною реакцією на агресивну, антигуманну політику радянських і нацистських властей. Якщо тоталітарним режимам вдалося знищити окремих учасників цього руху, зламати їхню волю, то в цілому українська нація виявилася незламною і непохитною у своїй кінцевій меті – створенні Української Самостійної Соборної Держави. Попри всі замовчування, фальш, брехню, перетворення цієї мети у реальність відбулося в 1991 р.

*

*

*

Мовні й правописні особливості документів збережено. Упорядники збірника в низці випадків виправили технічні помилки, про що вказується в примітках. Звертаємо також увагу читачів на те, що у збірнику є різні варіанти написання окремих прізвищ, назв населених пунктів, урочищ, які подані в оригіналі з помилками, чи згідно з тогочасними нормами правопису

(наприклад у різних документах зустрічаються назви – Тисьменниця, Тисьмениця, Тисмениця – і все це один і той же населений пункт, зараз районний центр Івано-Франківської області).

Пошукові та науково-технічні аспекти роботи над збірником виконували співробітники Наукового центру дослідження українського національно-визвольного руху Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені Івана Кураса НАН України кандидати історичних наук, доценти: Микола Вітенко, Тамара Галицька-Дідух, Ігор Гурак, Андрій Міщук та магістр Галина Пославська. Значна кількість документів і матеріалів ввійшла до збірника за сприяння докторів історичних наук, професорів Ігора Андрухів, Олега Жерноклеєва, Миколи Кугутяка, Олександра Лисенка, Володимира Сергійчука та кандидата історичних наук, доцента Олександра Марущенко. Колектив упорядників працював під керівництвом відповідального редактора доктора історичних наук, професора Миколи Кугутяка.

Редакційна рада та упорядники збірника документів висловлюють щиру подяку за надані матеріали керівництву і працівникам Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Державного архіву Івано-Франківської області, Івано-Франківського обласного архіву Міністерства внутрішніх справ України, Музею визвольних змагань Прикарпатського краю в м. Івано-Франківську, Музею визвольних змагань Прикарпатського краю в м. Косові, Музею історії Надвірнянщини, Історико-меморіального музею Степана Бандери у с. Старий Утринів Калуського району, а також особисто голові Івано-Франківського ОО ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка Петру Арсеничу.

Редакційна рада та колектив упорядників сподіваються, що дана книга допоможе реконструювати важливу сторінку минулого Івано-Франківської області, допоможе зрозуміти всю складність історії нашого народу, розкриє причини, перебіг та наслідки розгортання українського національно-визвольного руху на Прикарпатті в 1939 – 1945 рр., сприятиме подальшому об'єктивному вивченню довголітньої боротьби ОУН та УПА за створення самостійної держави, допоможе позбавитись застарілих стереотипів.

В істориків можуть бути різні трактування одних і тих же подій, процесів, явищ, але історична правда – завжди одна – і це правда історичних джерел, зрозуміти які повинен кожен читач своїм розумом і серцем.

Микола Вітенко, Микола Кугутяк,
Олександр Лисенко, Олександр Марущенко

РОЗДІЛ 1. РОЗГОРТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ НА ПРИКАРПАТТІ В ПЕРІОД РАДЯНІЗАЦІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ (1 ВЕРЕСНЯ 1939 р. – 22 ЧЕРВНЯ 1941 р.)

№ 1

Витяг із телефонограми коменданта повітового постерунку польської поліції про становище в Станіславові

12 і 15 вересня 1939 р.

12. 09. 14 год. 15 хв. Повітова команда поліцейського постерунку Станіслава доносить: згідно повідомлення постерунку в Пасічній ворожа авіація скинула бомби на залізнодорожний міст через Бистрицю Солотвинську. Міст не пошкоджений. Зруйнована насосна станція на колії, де була варта поліцейська. Під руїнами ззалишилося два резервісти поліцейські, які, правдоподібно, загинули. Важкі поранення отримав один резервіст.

Постерунок поліції доносить, що скинули бомби на залізнодорожний міст через Бистрицю Надвірнянську. Міст дуже пошкоджено. Загинув один черговий резервіст, а два чергових резервісти отримали поранення...

15. 09. Повітова команда поліцейського постерунку Станіслава донесить, що з 14 до 15 години бомбили ворожі літаки станцію колійову у Хриплині, скинувши до 100 бомб на залізничну дорогу в напрямку Снятин і Надвірна. Бомби зруйнували доценту житловий будинок Михайла Романіва, 4 вагони товарних і 2 пасажирських. Дуже пошкоджено будівлі станції і знищено запаси нафти.

Переклад з польської мови.

Копія. Машинопис.

ДАІФО. – Ф.6. – Оп. 1. – Спр. 623. – Арк. 1, 10.

№ 2

Директива наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії про завдання оперативних груп НКВС при вступі радянських військ на територію Західної України та Західної Білорусії

15 вересня 1939 р.

Расшифровать немедленно

15.IX.39 18 25 23 50

Москвы

Киев, замнаркома внутренних дел СССР т. Меркулову
наркому внутренних дел УССР тов. Серову,
наркому внутренних дел БССР Цанава,
нач. особотдела Бочкову

Обязываю Вас лично ознакомить всех руководителей групп НКВД с настоящей директивой и тщательно их проинструктировать вместе с руководителями групп НКВД.

Ознакомить с директивой также весь оперативный состав работников групп НКВД и обеспечить точное проведение в жизнь настоящей директивы

Директиву: по продвижению наших войск и занятии тех или иных городов будут создаваться временные управления (временный орган власти), в состав которых войдут руководители опергруппы НКВД.

Работники НКВД всю свою работу должны проводить в теснейшем контакте с военным командованием и под руководством временных управлений. При выполнении специальных задач по обеспечению порядка, пресечению подрывной работы и подавлению контрреволюции опергруппы НКВД, по мере продвижения войсковых частей должны создавать на занятой территории во всех значительных городских пунктах аппарат НКВД за счет выделения из состава основной опергруппы НКВД небольших групп, численностью в зависимости от важности наименного пункта, с небольшим отрядом красноармейцев-пограничников выделенная опергруппа работников должна стать ядром будущих органов НКВД.

Опергруппы НКВД должны провести следующие мероприятия:

1. Немедленно занять все учреждения связи: телеграф, телефон, радиостанции и радиоузлы, почты, поставив во главе органов связи надежных людей.

2. Немедленно занять помещения государственных и частных банков, казначейств и всех хранилищ, государственных и общественных ценностей и взять на учет все ценности, обеспечив их хранение.

3. Оказать всяческое содействие Политотделам армии и прикомандированным к ним работникам в немедленном занятии типографий, редакций газет, складов бумаги и в налаживании изданий газет.

4. Немедленно занять все государственные архивы в первую очередь архив жандармерии и филиалов 2 Отдела Генштаба (экспозитуры, пляцук – органов разведки).

5. В целях предотвращения заговорщической предательской работы – арестуйте и объявите заложниками крупнейших представителей из помещиков, князей, дворян и капиталистов.

6. Арестуйте наиболее реакционных представителей правительственных администраций (руководителей местных полиций, жандармерии, пограничной охраны и филиалов 2 Отдела Генштаба), воевод и их ближайших помощников, руководителей к/р партий – ППС – польской партии социалистов, стронництво народове национальной партии (бывшей национал-демократической партии), стронництво праца, христианской демократической партии О.Н.Р.

Повторяю: О.Н.Г. национально-радикальный лагерь (организация польской националистической молодежи). УНДО – Украинского националистического демократического объединения², ОУН – организация украинских националистов, У.С.Р.П. – украинская социалистическая радикальная партия, Ф.Н.Е. – фронт национального единства, БНСО –

² Тут і далі – текст наведено за оригіналом.

Белорусская национальная социалистическая организация, Б.Н.О – Белорусского национального объединения (до 1934 г. именовалась Белорусской христианской демократией), Б.Р.П. – Белогвардейская эмигрантская монархическая организация, РОВС – Российский общевоинский союз (белогвардейская эмигрантская монархическая организация).

Аресты духовных лиц пока не производить, особенно католиков.

7. Занять тюрьмы, проверить весь состав заключенных.

Всех арестованных за революционную и проч. антиправительственную работу освободить, используя эти мероприятия для вербовки агентуры и проведения политработы среди населения. Организовать новую тюремную администрацию из надежных людей, во главе с одним из работников НКВД, обеспечив строгий режим содержания арестованных.

8. Одновременно с проводимыми операциями разверните следствие заключенных к/р организаций, с задачей вскрытия подпольных к/р организаций, групп и лиц, ставящих целью проведение диверсии, террора, повстанчества и к/р саботажа. Лиц, изобличенных следствием в организации политических эксцессов и открытых к/р выступлениях, арестовывать немедленно.

9. Приступите к созданию агентурно-осведомительной сети с расчетом охватить в первую очередь государственный аппарат, к/р буржуазные помещичьи круги и политические партии.

Особое внимание уделить быстрой организации осведомительной сети в редакциях газет, в культурно-просветительных учреждениях, продскладах, в штабах, рабочих гвардиях и крестьянских комитетах.

10. Принять меры к выявлению и аресту агентов-provokаторов, жандармерии, политической полиции и филиалов 2 Отдела Генштаба, используя для этого также изъятый архив.

11. Обеспечить четкую организацию охраны общественного порядка. Организовать надежную охрану электрических станций, водопроводов, продовольственных складов, элеваторов и хранилищ горючего. Организовать борьбу с грабежами, бандитизмом, спекуляцией. Организовать работу по противопожарной охране, назначив начальниками пожарных команд надежных людей.

Провести регистрацию и изъятие у всего гражданского населения огнестрельного оружия (нарезного) взрывчатых веществ и радио-передатчиков.

12. Опергруппам НКВД необходимо занять помещения, соответствующие требованиям работы НКВД. Для содержания подследственных арестованных организуйте внутренние тюрьмы, обеспечив их охрану и обслуживание.

13. В целях обеспечения безопасности и бесперебойности работы ж. д. транспорта, работникам дорожно-транспортных групп НКВД на каждой крупной станции организуйте агентурно-оперативную работу по борьбе с диверсией, шпионажем и к/р саботажем, проводя эту работу под руководством начальников опергрупп НКВД. Совместно с комендантом и

комиссаром станції організуйте охорону станції, депо ремонтних заводів, станційних складів, водокачек, желдормостов, путей і зв'язи.

14. Роботникам НКВД прийняти активне участь в підготовці і проведенні тимчасових Управлінь народних зборань – українського, білоруського і польського. Для забезпечення посиленого проведення народних зборань налагодити необхідну агентурно-оперативну роботу по виявленню і репресиванню к/р організацій, груп і осіб, протидіюючих і срываючих організацію нової влади.

15. Прийняти активне участь в організації тимчасового управління робочої гвардії і крест'янських комітетів, звернувши при цьому серйозну увагу на запобігання проникновень в їх склад, во ворожих цілях, к/р і провокаторських елементів.

16. Конфіскації фуража і продовольства у населення уникати. Необхідний фураж і продовольство купувати у населення за наявні в радянських рублях, повідомивши населенню, що вартість (курс рубля) рівняється вартості (курсу) золота.

Настояща директива розмноженню не підлягає і знаходиться тільки у товарищів
Меркулова, Серова, Бочкова і Цанова.
Ознайомте товарищів Хрущева, Пономаренко, Тимошенко і Ковалева.

№ 20177

Берія

Копія. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 32 (1951 р.). – Спр. 33. – Арк. 10-15.

№ 3

**Витяг з наказу про встановлення Червоною армією тимчасового органу
влади в місті Станіславові**

20 вересня 1939 р.

НАКАЗ

по Н-ській Армії від 20 вересня 1939 р. З цього часу встановлюю тимчасову міську управу м. Станіславова.

Затвердити від військових головою міського управління м. Станіславова.

тов. Чучукало В. Д.

Членами міської управи:

Тарасовського Л. А., Червоняк С. Д. та Штундера Д. М.

Командувач Н-ської Армії Тюленев.

Член військової Ради Пінчук.

Радянська Україна (Станіславів). – 1939. – 26 вересня.

№ 4

**Спецповідомлення заступника наркома внутрішніх справ СРСР
В. Меркулова наркому внутрішніх справ СРСР Л. Берії про роботу
оперативних груп НКВС у Західній Україні**

27 вересня 1939 р.
Совершенно секретно
НКВД Союза ССР
тов. Берия
г. Москва

Сообщаю о работе оперативно-чекистских
групп на 27 сентября 1939 года.

Оперативная группа № 1, возглавляемая комбригом тов. Петровым, осваивая намеченные участки – Чертков, Городенко, Коломыя, Печенежин, Косов, Снятын и Станиславов, – проделала следующую работу.

Количество произведенных арестов по участкам и классификация арестованных характеризуется следующим образом: всего арестовано по оперативной группе № 1 923 человека, из них: офицеров польской армии – 126 человек, полицейских – 513 человек, жандармов – 28 человек, секретных агентов полиции – 31 человек, помещиков, крупной буржуазии – 44 человека.

Остальной контингент арестованных падает на активных членов и руководителей антисоветских политических партий: УНДО, ОУН, УПСР, УСДП и т. п.

Так, например, арестованы: председатель партии УСДРП по Коломыйскому повиту Кузмич Антон – адвокат. Руководил партией с 1929 г. по день ареста. Лявбер Файдель Соломонович – руководитель партии “Бунд” с 1936 г. по день ареста. Степанюк Владимир – руководитель УВО, поддерживал близкую связь с издателем газеты “Дело” Палием.

Одновременно с арестами оперативная группа проводит вербовку массового осведомления и агентуры для разработки действующего контрреволюционного подполья.

Всего завербовано по оперативной группе № 1 94 секретных сотрудника. По данным агентуры и осведомления производятся ежедневно аресты членов контрреволюционных партий, бандитов и укрывающихся секретных агентов полиции.

В процессе освоения участка № 4 г. Стрый установлено, что в г. Бореслав и его окрестностях имеется до 700 нефтяных вышек (сведения уточняются), в основном сохранившихся.

На путях железной дороги сосредоточено до 3000 вагонов с различными нефтяными продуктами и свыше 300 вагонов спирто-горючего.

Приняты меры к охране промысла и эшелонов с горючим. Имеющийся в г. Дрогобыч нефтеперегонный завод и его нефтехранилища были бомбардированы и уничтожены на 70 %.

Оперативно-чекистской группой т. Макарова проделана следующая оперативная работа. По всем участкам данной группы всего арестовано 553 человека, среди которых: бывший премьер-министр Козловский, бывший

военный министр Малишевский и президент г. Львова Островский. К остальной категории арестованных относятся чины полиции, видные деятели контрреволюционных партий и прокуратуры. Кроме того, задержано пленных офицеров и полицейских – 268 чел. На основе агентурных данных по г. Львову заведено 6 агентурных разработок на лидеров и актив контрреволюционных националистическо-фашистских партий.

Всего по участкам группы т. Макарова завербовано 130 агентов, в большинстве своем агента является перспективной, внушающей доверие.

Организованной следственной группой в г. Львове закончено до следственных дел на видных политических деятелей и руководителей украинской националистической фашистской партии и дело на группу бандитов в количестве 7 человек, совершавших вооруженные нападения на проезжавших беженцев.

Работа следственной группы в тесном контакте с группами СПО и КРО направлена на вскрытие организованных контрреволюционных формирований.

Налаживаем оперативный учет участников контрреволюционных организаций и лиц, проходящих по материалам следствия.

На всех участках оперативно-чекистских групп продолжаем изымать огромное количество оружия.

Всего только по г. Львову изъято оружия, не считая боеприпасов, около 4-х вагонов, которое до сих пор военными частями не принимается, и оно приходит в негодность.

С сего дня буду сообщать о работе оперативно-чекистских групп за каждые сутки.

Меркулов

28.09.1939 г.

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 198-200.

№ 5

**Витяг з постанови військової ради Українського фронту про затвердження обласних тимчасових управлінь на Прикарпатті
3 жовтня 1939 р.**

ПОСТАНОВА

військової ради Українського фронту

Про затвердження обласних Тимчасових Управлінь по Воеводствах Західної України в такому складі:

ПО СТАНИСЛАВСЬКОМУ ВОЄВОДСТВУ: тт. Груленко М. В.,
Козенко М. М., Чучукало В. Д., Савченко С. Р.

Командуючий Українського фронту командарм 1-го рангу
С. Тимошенко.
Члени Військової Ради: М. Хрущов, Борисов, Кожевников.

Вільна Україна (Львів). – 1939. – 4 жовтня.

№ 6

**Витяг із доповідної записки заступника наркома внутрішніх справ СРСР
В. Меркулова та наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова наркому
внутрішніх справ СРСР Л. Берії про підсумки агентурно-слідчої роботи у
Станіславській області**

3 жовтня 1939 р.

Совершенно секретно
Москва НКВД СССР
тов. Берия Л. П.

...3. По гор. Станиславу и близлежащим городам за период с 22 сентября по 1-е октября арестовано 370 чел., в том числе 278 чел. бывших работников польской полиции и жандармерии.

Заслуживают внимания следующие арестованные:

- а) ГАЛГАНОВИЧ Адам – бывший начальник следственно-политического отдела дефензивы Станиславовского воеводства;
- б) БРАНДЗЕЛЬ Рафаил – работник разведывательной экспозитуры 2-го отдела Генштаба в гор. Станиславе;
- в) ЗИМОВСКИЙ Петр – ведавший политическим розыском в Станиславовском воеводстве;
- г) КУЦИНСКИЙ – комендант полиции Станиславовского пригородного района;
- д) СИРОЧИНСКИЙ Рафаил и ЮРКЕВИЧ Петр – работники следственно-политического отдела дефензивы.

Все они сознались в проведении активной разведывательной работы и назвали до 150 чел. агентов и провокаторов бывшей польской разведки, которые устанавливаются и подвергаются аресту.

В Станиславе изъяты архивы и учет дефензивы, в частности альбомы учтенных дефензивой коммунистов и революционно настроенных лиц, а также альбомы с фотокарточками лиц, заподозренных в проведении разведывательной работы против бывшего польского государства.

4. Из числа представителей различных политических партий арестованы по Станиславу: руководитель ОУН ЯСИНСКИЙ, руководитель

УНДО ЛЕСНИЦКИЙ, руководитель УРП ПОПОВИЧ Илья, руководитель сионистов – АКСТМЕЕР.

Ведется работа по выявлению состава различного рода группировок и добровольных обществ и агентурная проверка их деятельности, например – в Станиславове существует так называемый Русско-Галицкий Союз, руководителем которого является адвокат МАКСИМОВИЧ.

Союз имеет свой центр во Львове, а в Станиславове находится филиал под названием “Русский дом”. При доме имеется русский театр, библиотека танцевальный кружок и проч.

В союз входят местные русские жители и белогвардейцы.

Из первичных данных завербованного одного из членов общества есть все основания полагать, что “Русский дом” в своей работе связан РОВСом.

Имеется союз украинских женщин, возглавляемый видной украинской националисткой РУБЛЕВОЙ Эмилией. Союз находится под идейным влиянием ОУН.

5. В селах Надвоянского и Богородчанского повитов бывшего Станиславовского воеводства проживают так называемые сечевые стрельцы, участники петлюровского похода на Украину в 1918 году. Руководителем их является бывший лидер украинских фашистов – полковник ЕВГЕНИЙ КОНОВАЛЕЦ.

Остатками существовавшей в Калушском повите Станиславовского воеводства националистической польской организации “СТРЕЛЕЦ”, теперь ушедшей в подполье, по агентурным данным, ведется среди польского населения агитационная работа за выезд в Румынию, где якобы формируются польские легионы для борьбы с Советской властью.

Ведется соответствующая разработка этих остатков “СТРЕЛЬЦОВ”.

6. В этом же местечке Калуш 27-го сентября арестован польский националист – торговец БЗАКТОЛЬ, у которого при обыске обнаружено 336 экз. листовок польских фашистов, призывавших к бойкотированию еврейских магазинов.

В эти листовки БЗАКТОЛЬ заворачивал продаваемые товары. На допросе БЗАКТОЛЬ показал, что листовки выпущены польскими властями в гор. Познань, незадолго до начала польско-германской войны.

Следствие направлено к вскрытию организационных связей БЗАКТОЛЯ.

В гор. Станиславове женами арестованных полицейских и жандармов подано 11 заявлений с просьбой об освобождении арестованных и с положительными их характеристиками. Заявления подписаны многими жителями города. Установлено, что жены арестованных обходят своих знакомых и собирают эти подписи. Среди жен арестованных для пресечения этого завербовано осведомление.

Отмечены случаи антисоветских высказываний со стороны отдельных представителей местной интеллигенции: учителей, адвокатов.

Проходящие по материалам лица разрабатываются.

За указанный выше период по Станиславу изъято оружия: пулеметов – 56, винтовок – 2 561, револьверов – 263, патронов – 112 000, взрывчатых веществ – 7 ящиков и много разного военного снаряжения и припасов.

Меркулов
Серв

3-го октября 1939 г.
гор. Киев

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 210-213.

№ 7

**Спецповідомлення заступника наркома внутрішніх справ СРСР
В. Меркулова та наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова
начальнику секретаріату НКВС СРСР С. Мамулову про кількість осіб,
заарештованих у Західній Україні**

3 жовтня 1939 р.
Совершенно секретно
Москва НКВД СССР
тов. Мамулову

На Ваш телефонный запрос сообщаем, что общее количество арестованных оперативно-чекистскими группами по областям Западной Украины, по данным на 1-е октября включительно, составляет 3914 человек, в том числе бывших жандармов, полицейских, официальных и секретных агентов полиции и разведки – 2539 человек; помещиков, крупной буржуазии, бывших людей – 293 человека; офицеров польской армии и осадников – 381 человек; руководителей контрреволюционных партий УНДО, ОУН и других – 144 человека; петлюровцев, участников бандгруппировок – 74 человека; прочих – 483 человека.

По Тарнопольской группе в свое время была проведена чистка арестованных от случайно задержанных и оказавшихся при проверке военнопленными.

Во Львове массовых арестов не проводили.

Станиславской и Луцкой группам даны указания провести фильтрацию арестованных.

Сведения о количестве арестованных будем представлять каждые 10 дней.

Меркулов
Серв

“3” октября 1939 г.
г. Львов

Копія. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 32. – Спр. 33. – Арк. 95.

№ 8

**Доповідна записка заступника наркома внутрішніх справ СРСР
В. Меркулова та наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова наркому
внутрішніх справ СРСР Л. Берії
про агентурно-слідчу роботу в Західній Україні**

3 жовтня 1939 р.

Совершенно секретно
Москва НКВД СССР
тов. Берия Л. П.

1. По гор. Львову продолжает разворачиваться агентурно-следственная работа. Арестованных числится на 3-е октября 154 человека, агентуры имеется 241 чел., закончено 42 следственных дела на 49 чел.

Арестованные зам. председателя ЦК УНДО ЛЕВИЦКИЙ Дмитрий, член партии УНДО, зам. председателя издательского союза газеты “ДИЛО” ЛЕВИЦКИЙ Константин и член ЦК УНДО ЦЕЛЕВИЧ дают показания о своей предательской работе, проводившейся в соответствии с интересами правительственных кругов Польши.

ЛЕВИЦКИЙ Константин показал, что хотя 24-го сентября ЦК УНДО принял решение о роспуске партии, однако они намереваются в ближайшее время создать новую партию и разработать новую программу применительно создавшейся обстановки.

Следствие ведется в плоскости вскрытия планов, намеченных ЦК УНДО после занятия Львова нами.

Арестован также председатель окружного комитета ППС Львовского воеводства СКАЛЯК.

2. По сигналам о якобы готовящемся во Львове восстании заведено агентурное дело “ПАУТИНА”.

По сообщению агентуры и отдельных заявителей, подготовкой вооруженного выступления в гор. Львове руководит бывший генерал польской армии, активный член польской партии “эндеков” ЯНУШАЙТИС. Эти сведения агентура получила, главным образом, из подслушанных разговоров на улицах.

Принимаются меры к установлению первоисточников этих сведений, Проводятся дополнительные вербовки.

При наличии данных о спрятанном оружии немедленно проводим обыски, дающие положительные результаты. Ведем розыск генерала ЯНУШАЙТИСА.

3. По линии рабочей гвардии отобрано из состава бывшей милиции и привлечено рабочих заводов 725 чел., которые оформлены как личный состав рабочей гвардии гор. Львова.

Разоружено и уволено из состава старой милиции 500 чел. Разоружение и чистка милиции продолжается.

Сегодня вечером проведем изъятие из состава милиции проникших туда подозрительных элементов, в том числе офицеров польской армии.

Рабочая гвардия ведет работу по изъятию оружия и охраны общественного порядка.

Вчера было изъято, по сообщению одного из милиционеров, в подвале одного дома 12 станковых пулеметов и 2 ручных пулемета.

Изъятное оружие, как правило, сдается военному командованию, которое, надо сказать, не принимает достаточных мер к вывозу этого оружия из города и его охране. Донесения о таком положении с оружием нами получаются из других городов Западной Украины. Об этом ставим вопрос перед Военным советом фронта.

При обыске в женском монастыре “Святой Терезы” сегодня обнаружено 5 авиабомб, 1 граната, 2 мотоцикла, 1 пистолет и военное обмундирование.

1-го числа к нам явился некий полковник..., который заявил, что Ровенское отделение банка ему сдало на хранение золото и валюту, которые он хочет передать нам. Им сдано золотой и бумажной иностранной валютой до 45 тыс. руб.

4. В ряде городов Западной Украины еще до прихода наших войск и органов власти создавались местные временные комитеты, в которые проникли, главным образом, представители различных контрреволюционных партий, пытавшиеся захватить власть в свои руки. Так, например, в Коломыевском районе, в гор. Снятын существовал временный уездный комитет, руководство которого состояло исключительно из членов УСРП.

По приезде в гор. Снятын представителя ЦК КП(б)У тов. ЗЕЛЕНКО члены УСРП в течение 2-х дней не хотели уйти с руководства, требуя от ЗЕЛЕНКО разрешить им выпустить воззвание к населению.

В гор. Коломыя членами УСРП и УНДО была создана вооруженная милиция исключительно из украинцев.

В гор. Городенка лидер УСРП КАССЯН на Городенковщине при организации Временного Управления пытался взять на себя организацию сельских Комитетов. В целях пресечения активизации этих партий оперативной группой произведены аресты: МОГИЛЬНИЦКИЙ Иван Иванович, 1894 г. рождения, украинец, адвокат, член уездного комитета УСРП гор. Коломыя; БАРДУН Александр Николаевич – врач, лидер партии УНДО по Снятинскому уезду; ПАДЮК Иван Михайлович – врач, руководитель партии ФНЕ по Снятинскому уезду.

Всего по участку арестовано: жандармов и секретных агентов полиции – 99 чел., офицеров польской армии, помещиков, крупной буржуазии 42 чел., членов УНДО, ОУН, УСРП, БУНДовцев и прочих – 27 чел.

5. Оперативно-чекистской группой в гор. Черткове агентурным и следственным путем установлено, что в Черткове и Чертковском уезде активно действовали нижеследующие политпартии и организации: УНДО, УВО ОУН, различные общества и союзы, как-то: “ЛУЧ”, “СОКОЛ”, “СПОРТИВНОЕ ОБЩЕСТВО ПРОСВИТЫ” и др. Польские организации: “ВОЙСКОВА ОРГАНИЗАЦИЯ СТРЕЛЬЦОВ”, “СОЮЗ ОФИЦЕРОВ РЕЗЕРВИСТОВ”,

“ОБЪЕДИНЕННАЯ ОБОРОНА НАРОДА” (ОЗН), ППС и др. Основные руководители перечисленных партий и организаций оперативной группой участка установлены и подвергаются аресту.

Всего арестовано по участку 150 чел., в том числе:

- а) секретной агентуры разведки и резидентов 7 чел.;
- б) активных деятелей политпартии, судей, прокуроров, офицеров польской армии – 29 чел.

В процессе следствия по гор. Черткову выявлено 3 конспиративных квартиры Чертковской разведки, где готовилась агентура к переброске в СССР.

Оперативно-чекистской группой по гор. Тарнополю арестован начальник тайной полиции гор. Тарнополя БСИТИАШ, который дал показание на 18 агентов тайной полиции по гор. Тарнополю.

Закончены следственные дела на комиссара польской полиции по гор. Скалат МИРСК Я. Я., провокатора КУБАЙ А. И., выдавшего организацию коммунистов в количестве 50 человек по гор. Тарнополю. Оба осуждены к ВМН.

Меркулов
Серов

“...” октября 1939 г. гор. Львов

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 214-216.

№ 9

Постанова Станіславівського обласного тимчасового управління у відповідь на відозву Львівського тимчасового управління про скликання Народних Зборів Західної України

4 жовтня 1939 р.

ПОСТАНОВА

Станіславівського обласного Тимчасового управління від 4 жовтня 1939 року

Відозву Львівського Тимчасового управління про скликання Народних Зборів Західної України в місті Львові та утворення комітету по організації виборів Народних зборів вітати і підтримати.

Відозва цілком вірно відбиває необхідність вирішити в найближчий час життєві інтереси, бажання і волю всіх трудящих Західної України в тому, щоб на території Західної України встановити Радянську владу, ввійти в сім'ю вільного, щасливого народу квітучої Української Радянської Соціалістичної Республіки, щоб схвалити захоплення селянськими комітетами поміщицьких земель та передачі їх в користування трудящого селянства, націоналізацію банків і великих промислових підприємств.

Священним обов'язком трудящих Станіславівської області, як і всіх трудящих Західної України, є намітити і обрати таких депутатів до Народних Зборів Західної України, які б забезпечили здійснення цих історичних, кровних всім трудящим Західної України, інтересів.

Обласне Тимчасове управління зобов'язує тимчасові управління міст та повітів до 6-го жовтня 1939 р. обговорити відозву Львівського Тимчасового управління на засіданнях тимчасових управлінь, зборах та мітингах робітників, селян та інтелігенції, забезпечивши переведення їх на високому ідейно-політичному рівні.

Представником до комітету по організації виборів депутатів Народних Зборів Західної України від Станіславівської області виділити тов. Груленка М. В.

Радянська Україна (Станіславів). – 1939. – 5 жовтня.

№ 10

**Доповідна записка керівництва органів НКВС та НКДБ в Україні
Л. Берії про результати роботи у колишніх польських воєводствах,
створення агентурної мережі, арешти членів УНДО, ОУН та ін.**

4 жовтня 1939 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

МОСКВА НКВД СССР

Тов. БЕРИЯ Л.П.

1. Из Тарнополя сообщают, что за время с 1 по 4-е октября с.г. Тарнопольской оперативно-чекистской группой завербовано 28 человек.

Завербованные дали ряд материалов об участниках антисоветских организаций скрывающихся в Тарнополе и его окрестностях.

Проходящие по материалам лица устанавливаются для ареста.

Арестован активный агент польской разведки ПЕРЕЦ Антон. Бежавший из СССР в 1930 году. ПЕРЕЦ дал показания о своей шпионской работе в пользу Польши и назвал 11 работников польской разведки и ее агентуры.

2. По сообщению начальника оперативного участка гор. Бережан, в первые дни после начала военных действий в ряде сел (Дрищев, Новошилка, Потик, Ценюв) имели место налеты вооруженных банд на мирное население, сопровождавшиеся убийствами и грабежами.

Грабили зерно, коров, лошадей, одежду и проч.

В ночь с 2 на 3-е октября было обстреляно украинское село Леснины, находящиеся в 4-х километрах от Бережан. Из опроса пастухов установлено, что в лесу недалеко от селения Леснины, якобы скрывается группа 30-40 человек вооруженных.

Для ликвидации группы в помощь оперативным работникам гор. Бережаны послан взвод бойцов нашего полка с пулеметом и два оперработника.

3. По Станиславовскому району арестовано с начала работы по 2-е октября всего 1154 человека в том числе полицейских – 536 чел., секретных агентов полиции – 59 чел., жандармов – 45 чел., офицеров польской армии – 133, членов УНДО – 25 чел., ОУН – 13 чел., представителей крупной буржуазии – 35 и проч.

По гор. Коломыя арестовано бывший член городского комитета КПЗУ Ф. И., показавший, что он с польской полицией сотрудничал с 1934 года под псевдонимом “САЛЬВА”, выдал полиции члена городского комитета КПЗУ и ряд членов КПЗУ, работавших в союзе парикмахеров.

Арестованный бывший секретарь комсомола селения Залучье, Коломыевского уезда – Т. М. показал, что с полицией он сотрудничал с 1935 года под псевдонимом “МАЛИНОВСКИЙ”, получая от полиции по 10-15 злотых ежемесячно.

Т. М. передал польской полиции о составе комитета КПЗУ и КСМ в селах Залучье, Дебеславцы.

Кроме того арестованы бывший зам. председателя организации “СЕЛЬРОБ” – К.Е., член комитета КПЗУ селения Залучье К.К., бывший член комсомола К.О., житель селения Тростяны, Коломыевского уезда Б.

Все они признались, что были завербованы польской полицией и систематически давали сообщения об известных им членах КПЗУ и революционно-настроенных лицах, получая за свою предательскую работу вознаграждения.

Арестованные коменданты ПОСТРУНКА, КОЛИНЧАК в гор. Турка и Космачь из селения Залучье дали показания о произведенных ими вербовках.

Проходящие по их показаниям лица, частью уже арестованы и признались в своей провокаторской работе.

4. В гр. Львове за истекшие сутки арестовано 26 чел., закончено следственных дел 11.

Показаниями арестованного ЦЕЛЕВИЧА бывшего члена ЦК УНДО вскрываются деятельность двух существующих во Львове женских политических организаций – “ДРУЖИНА КНЯГИНИ ОЛЬГИ” и “СОЮЗ УКРАИНОК”.

Основная задача этих организаций по показаниям ЦЕЛЕВИЧА – подготовка женских политических кадров. Руководит ими РУДНИЦКАЯ Милена, сестра РУДНИЦКОГО Ивана, политического редактора органа УНДО – газеты “Дило”, ушедшего с германскими войсками.

По делу арестованных К. К., К. П. и Б. вскрыта троцкистская группа в количестве 8 – чел., которые устанавливаются для ареста.

За истекшие сутки завербовано по Львовской оперативной группе 55 чел.

Агентура дает интересные сведения о нелегальной деятельности польских и украинских националистов.

Имеются сведения, что группа польской националистической молодежи в университете предполагает заготовить антисоветские листовки.

По сообщению агентуры в селах Селец-Вольной и Збонско орудуют украинские и польские фашистские группировки, терроризирующие население.

В оба эти села посланы оперативные группы. По гор. Львову продолжают циркулировать слухи о том, что Франция и Англия безусловно помогут восстановлению Польши, что Красная Армия должна скоро освободить территорию Польши.

По агентурным сведениям Румынское консульство оказывает содействие скрывающимся польским офицерам, в переходе границы в Румынию, выдавая им визы.

Переправляющиеся в Румынию офицеры, якобы направляются в дальнейшем во Францию и Англию на формирование военных частей.

По всем агентурным сводкам принимаются необходимые меры к их перепроверке и соответствующим оперативным выводам.

Проводимым обыском в подвале по ул. Костюшко обнаружено около ста штук винтовок, 1 станковый пулемет, большое количество ящиков боевых патронов и ручных гранат. Там же в подвале обнаружено около 50 ящиков и кофе, 40 мешков гороха, фасоли, 3 мешка муки.

Сегодня сдано в банк, отобранные за период операции золото и валюту в том числе 8062 американских золотых долларов, 7820 золотых франков, 5200 австрийских крон, 13562 золотых рубля царской чеканки, 1693 бумажных долларов, 6400 бумажных французских франков, 2400 бумажных бельгийских франков и много другой золотой и бумажной валюты различных стран.

Часть этих денег была нам добровольно отдана неким полковником КУЧМА, который по его словам получил эти деньги на охрану от банка в Ровно.

Вчера вечером была проведена операция по изъятию подозрительных элементов из состава городской милиции Львова. Арестовано всего _____ чел.

Сегодня началась регистрация офицеров польской армии. Кадровых офицеров явилось очень мало. Большинство офицеров запаса. Регистрация продлится еще 2 дня.

5. В связи с отмеченным отходом частей Красной Армии из некоторых районов Львовского воеводства по сообщению Особого Отдела началось бегство жителей с территории, подлежащей передаче немцам.

Для проверки этих сведений в район Рава-Руска было послано 2 оперативных работника. Установлено, что население главным образом (на 95 %) действительно бежит из городов Томашов, Замостье, Красный Став, и Рава-Руска.

В Рава-Руска организован пункт регистрации беженцев. К 1-му часу ночи 1-го октября зарегистрировано около 450 чел. глав семей, большинство беженцев мелкие торговцы и кустари.

Причина ухода – нежелание оставаться на германской территории.

Временным Управлением и политотделом 5-й КД принимаются меры к размещению беженцев. Для многосемейных, имеющих малолетних детей отведено помещение в бывшем имении графини СОБЕССКОЙ.

В 6-ти километрах от Рава-Руска из немецкой колонии Айзинген вместе с немецкими войсками выехали 52 семьи немецких колонистов. Пустующие дома этих немецких колонистов также предоставляются беженцам.

Меркулов
Серв

5.X.39 г. 1 ч. 30 мин.

Гор. Львов

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 32. – Т. 33. – Арк. 107-112.

№ 11

**Витяг зі спецповідомлення заступника
наркома внутрішніх справ СРСР В. Меркулова та наркома
внутрішніх справ УРСР І. Серова наркому внутрішніх справ СРСР
Л. Берії про організацію міліцейського апарату в Західній Україні**

9 жовтня 1939 р.

Совершенно секретно
Народному комиссару внутренних дел Союза ССР
товарищу Берия Л. П.

О ходе организации милицейского аппарата по городам Западной Украины:

1. Для организации аппарата милиции нами вызвано из Управления милиции УССР 245 человек, которых распределили по пунктам: Львов – 80 чел., Луцк – 60 человек, Тарнополь – 60 человек, Станиславов – 55 человек.

Эти работники распределены между уездными городами воеводств, а в областных городах – между городскими районами. Под их руководством организованы дружины рабочей гвардии в количестве: Львов – 1152 чел., Луцк – 350 чел., в том числе 50 чел. кавалерии, Тарнополь – 120 чел., Станиславов – 167 чел.

На местах по нашему указанию приступили к организации оперативных отделов – Уголовного розыска, по борьбе со спекуляцией, паспортного, Госавтоинспекции и др. – по сокращенным штатам с тем, чтобы в дальнейшем организовать и остальные отделы и инспекции милиции.

Для работы органов милиции выделяются помещения бывших полицейских управлений и жандармерии.

На вооружение рабочей гвардии оставлены винтовки по количеству наряда. Винтовки после смены с поста возвращаются на склад, а не берутся домой, как было раньше.

Рабочей гвардии выдаются удостоверения личности и красные повязки с личным номером гвардейца.

Ввиду неурегулированности движения по г. Львову решили организовать команду урегулирования уличным движением (ОРУД), которая 7-го числа приступила к работе.

2. Основной задачей перед руководящими работниками милиции поставлено приобретение агентуры на разработку уголовного элемента, притоносодержателей, спекулянтов, выявления оружия, трофейного имущества и скрывающихся чинов бывшей польской полиции и жандармерии. Заведен ряд разработок по кражам, грабежам и спекуляции. Изымается оружие и боеприпасы.

На сегодня по Львову арестовано 28 человек.

Со всеми периферийными органами милиции 6-го октября организована телефонная связь, по которой они доносят о всех происшествиях и проделанной работе на местах.

В период с 6-го по 9-е октября зафиксировано по г. Львову 5 краж, из которых 2 раскрыто, и 1 убийство.

Задержано гвардейцами офицеров и жандармов – 47 чел. Проведена работа с дворниками, которым предложено содействовать органам милиции по выявлению непрописанных в г. Львове лиц и не имеющих прав на жительство.

Во Львове параллельно существовавшая украинская милиция полностью разоружена. Сейчас работает рабочая гвардия, в которую вошли рабочие заводов и специально отобранные люди, как из поляков, так и из украинцев.

3. Приобретается внутреннее осведомление для освещения и последующей очистки рабочей гвардии от неблагонадежного элемента, так как имеются сигналы о проникновении в ее ряды политически сомнительных и уголовных элементов.

Заместитель народного комиссара
внутренних дел Союза ССР
комиссар гос. безопасности 3 ранга Меркулов

Народный комиссар внутренних дел УССР
комиссар гос. безопасности 3 ранга Серов

“....” октября 1939 года

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 226-227.

№ 12

Витяг з наказу НКВС СРСР № 001225 “Про запровадження єдиної системи оперативного обліку антирадянських елементів, виявлених агентурною розвідкою”

11 жовтня 1939 р.

... На списочный учет должны быть взяты все те лица, которые в силу своего социального и политического прошлого, национально-шовинистических настроений, религиозных убеждений, моральной и политической неустойчивости являются враждебными социалистическому строю и поэтому могут быть использованы иностранными разведками и к.-р. центрами в антисоветских целях... К враждебным социалистическому строю элементам относятся:

1) все бывшие члены антисоветских политических партий, организаций и групп: троцкисты, правые, эсеры, меньшевики, анархисты и т.п.;

2) все бывшие члены национал-шовинистических антисоветских партий, организаций и групп (украинских, белорусских, грузинских, армянских, тюрко-татарских, фино-карельских и других);

3) лица, отбывавшие наказание в тюрьмах, лагерях и ссылке за к.-р. преступления;

4) члены семей лиц, осужденных к ВМН и к лишению свободы на длительные сроки (свыше 10 лет) за к.-р. преступления (на учет берутся только прямые иждивенцы, достигшие 16 лет и имеющие от роду не больше 60 лет: муж, жена, отец, мать, сын, дочь, иногда – сестра, брат);

5) бывшие участники к.-р. восстаний и организаций;

6) бывшие жандармы, полицейские и тюремщики;

7) бывшие офицеры (царские, белые, петлюровские и др.);

8) бывшие полит. бандиты и добровольцы белой и др. антисоветских армий;

9) лица, исключенные из ВКП(б) и ВЛКСМ за антипартийные проступки;

10) по иностранным колониям: проявляющие националистические настроения – поляки, немцы, японцы, китайцы, корейцы, итальянцы, латыши, финны, чехи, румыны, греки и т.д.;

11) все перебежчики, полит. эмигранты, реэмигранты, репатрианты и контрабандисты;

12) все иноподанные, представители инофирм, сотрудники инодипучреждений, бывшие иноподданные, советские граждане – служащие и служившие в инопредставительствах, инофирмах, концессиях и акционерных обществах;

13) лица, имеющие личные и письменные связи с границей, инопосольствами и консульствами, эсперантисты и филателисты;

14) лица, въехавшие в СССР в массовом порядке и которые могут рассматриваться как база для работы иноразведок (харбинцы, монголеры и др.);

15) по религиозным общинам – церковники, сектанты и религиозный актив;

16) члены тайных мистических обществ и кружков, масоны, теософы, богословы и др.;

17) все бывшие кулаки;

18) “бывшие люди”: бывшая царская и белогвардейская администрация, бывшие дворяне, помещики, купцы, торговцы (применявшие наемный труд), владельцы предприятий и другие.

Копія. Машинопис.

Архів УМВСУІФО. Накази, директиви, розпорядження НКВС СРСР за 1939 рік. Колекція документів. – Т. 1.

№ 13

Із повідомлення наркома внутрішніх справ УРСР І. Сєрова наркомуну внутрішніх справ СРСР Л. Берії про роботу оперативно-чекістських груп у Західній Україні

13 жовтня 1939 р.

Совершенно секретно
Москва НКВД СССР
тов. Берия Л. П.

“О ходе работы оперативно-чекистских групп Западной Украины”

По Станиславовской оперативной группе на 11.X. с. г. числятся арестованных 1244 человека, из них закончено следствием 56 человек. Направлено в Трибунал – 5 чел., освобождено по причинам отсутствия состава преступления – 15 чел.

Ввиду выбытия из оперативной группы № 1 Чертковского, Дрогобычского и Бориславского оперативных участков арестованные в количестве 20 чел. перечислены в оперативную группу № 2.

В местечке Леско, находящемся около 200 метров от границы, скопилось до 3000 беженцев с территории, занятой немцами.

Командование гарнизона не принимает никаких мер в деле обеспечения продуктами и отправки их в тыловые районы, в связи с этим среди некоторых беженцев имеется желание возвратиться обратно.

Электростанция, освещавшая гор. Леско, находится на территории немцев и гор. Леско пока находится в темноте, т. к. немцы не дают энергии.

Город немцы оставили в полуразрушенном состоянии, в результате Леско не сообщается ни с одним из городов воеводства, железнодорожная связь с Леско также отсутствует.

Прибывший погранотряд принимает меры к восстановлению пограничного режима в районе гор. Леско.

2. По Тарнопольской оперативно-чекистской группе в гор. Скалат недавно завербованные источники “ФЕДОРОВ” и “АЛЕШКА” сообщили, что бывший поручик пограничной охраны МАЦ группирует вокруг себя быв.

полицейских и собирается с ними бежать в район Вильно, где якобы организуются остатки польских войск в легионы для выступления против Советской власти. Оружием они располагают спрятанным заранее в лесах.

Поступающие материалы с мест в Тарнопольскую оперативную группу свидетельствуют о проведении антисоветской агитации кулаками, польскими осадниками среди населения.

Во время собрания 8. X. с. г. в деревне Березовцы-Великие Тарнопольского уезда, после оглашения обращения о выборах народного собрания, кулак ПОВРОЖНИК Василий среди группы присутствующих крестьян сказал: “Не верьте выступающим здесь военным, большевики не удержатся, мы хорошо знаем, что ликвидировали Украину и хотят ликвидировать наш край, они проводят русификацию”.

Его поддержал другой кулак КУЧУБЕЕВ, который в прошлом сидел в польской тюрьме за украинский национализм.

Присутствовавшая на собрании жена польского осадника БАЦАЛА Ксения заявила, “что подготовка к выборам и выборы будут проводиться неправильно, коммунисты привели с собой чекистов и красноармейцев и будут делать так, как они хотят”. Если мы будем возражать, то они начнут нас арестовывать”.

После замечания одного из командиров РККА, проводившего собрание, о прекращении антисоветских разговоров, все эти лица удалились с собрания.

ПОВРОЖНИК и БАЦАЛА разрабатываются на предмет их ареста.

По части реагирования населения на резкое повышение цен на промтовары и продукты потребления приводим наиболее характерные высказывания.

Украинский националист, бывший учитель Тарнопольской гимназии заявил: “В СССР товаров нет, а здесь все товары забирает Красная Армия, поэтому цены повышаются, а рабочие и крестьяне Западной Украины вынуждены оставаться без необходимого. Пользу извлекают только торговцы и спекулянты”.

Оперативной группой милиции гор. Тарнополя арестованы крупные торговцы мануфактуры и кожевенных товаров братья ВАГРА и АЛЬБЕРТ. У них найдены скрытые запасы товаров. В ближайшее время заканчивается следствие, и они будут преданы суду. Решение суда будет опубликовано в прессе.

По сообщению агента “Х”, в начале сентября с. г. поляки оставили до особого распоряжения на запасных пунктах около ст. Золотиево эшелон с вооружением: пулеметами, винтовками и амуницией. При отходе войск эшелон остался и крестьяне селений Алексини, Шпанов, Золотиев и Городок разграбили этот эшелон и оружие спрятали для сопротивления с Советской властью.

Всей подготовкой восстания руководит ОУН. Эта организация агитировала против Советской власти, муссируя слухи, что 17.X с. г. должны произойти крупные события и будет установлена военная диктатура.

5. По Львовской оперативно-чекистской группе агентурными сообщениями даются материалы об откликах на предстоящие выборы в Народное Собрание. Агент “ИЛЬНИЦКИЙ” сообщает, что рабочий водоканала КВАЛИФКОВСКИЙ Станислав, по национальности поляк, в беседе с ним заявил: “Население не желает ни Украины, ни коммунизма. Народ сейчас ждет, когда придут польские войска. Участвовать в выборах народ не будет, а если и будет кое-кто, то только для того, чтобы напортить”.

На митинге, посвященном выборам, в Львовском политехникуме выступил профессор электротехники ФРИЗЕР, который заявил: “Если красные войска пойдут на Германию, то в этом случае поляки пошлют своих делегатов в Москву и будут усердно работать. А мне теперь все равно, какой-бы строй не был, лишь-бы народ честно работал. Я не могу еще радоваться за украинский народ, ибо Польша не освобождена еще из-под германского ига”.

Агент “ЖУК” сообщает, что бывший секретарь УНДО, адвокат Франц СВИСТЕЛЬ и поп КУНИЦКИЙ призывают украинскую интеллигенцию не принимать участие в голосовании, распространяя провокационные слухи, что Западная Украина отойдет к Германии и будет создана самостоятельная Украинская буржуазная республика. КУНИЦКИЙ – активный деятель ОУН, связан с украинскими националистами – попами ГРУНЬКО, ЧЕМЕРИЙСКИМ. Сестра последнего работает секретарем заграничного центра ОУН в Германии. На эту группу заведена агентурная разработка, СВИСТЕЛЯ арестовываем.

В 63 избирательном участке гор. Львова была выдвинута кандидатура в избирательный комитет члена ППС СЕДЮЦКОГО Яна Павловича, который в беседе с председателем комиссии ПОДДУБНЫМ показал свой билет члена ППС. Кандидатура СЕДЮЦКОГО отведена.

Народный комиссар внутренних дел УССР

Серов

“13” октября 1939 г.

г. Львов

Копія. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 32 (1951 р.). – Спр. 33. – Арк. 123-137.

№ 14

Доповідна записка УРСМ НКВС УРСР заступнику наркома внутрішніх справ УРСР М. Горлинському про організацію роботи органів міліції в західних областях України

14 жовтня 1939 р.

Совершенно секретно

Заместителю народного комиссара внутренних дел УССР
капитану государственной безопасности
тов. Горлинскому

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

После занятия войсками РККА Западной Украины мною в Западную Украину, для проведения подготовительной работы по организации органов РК милиции, поддержания порядка в городах и районах бывших воеводств и борьбы с бандитизмом и др. уголовными проявлениями, были командированы руководящие работники УРКМ НКВД УССР и обл. управлений РК милиции.

По прибытии в бывшие воеводства (Тарнополь, Луцк и Станиславов) командированными работниками, по согласовании вопросов с временными управлениями и начальниками гарнизонов, были приобретены для будущих управлений РК милиции соответствующие помещения: в г. Тарнополе – помещение бывшего полицейского управления, в Станиславова – помещение бывшей военной жандармерии и в Луцке – помещение бывшей тайной полиции. В г. Львове помещение подыскивается.

В этих городах рабочей гвардией заняты помещения бывших полицейских участков.

Прибывший для работы в Западную Украину личный состав РК милиции распределен следующим образом. В гор. Львов направлено 80 чел., в гор. Луцк – 60 чел., Станиславов – 55 чел. и Тарнополь – 50 чел. Из этого состава в уездные города бывших воеводств направлены начальники районных отделений РКМ с двумя-тремя оперработниками. Весь этот состав РКМ влит в рабочую гвардию.

Начальниками рабочей гвардии выделены и утверждены Временными Управлениями руководящие работники органов РК милиции.

На местах приступлено к организации работы по линии отделов уголовного розыска, наружной службы и борьбы со спекуляцией и хищениями.

Количество рабочей гвардии по состоянию на 7.IX. – с. г. Определяется – г. Львове – 1152 чел., Тарнополе – 95 чел., Луцке – 350 чел., в том числе 50 кавалеристов, и Станиславова – 167 человек.

На вооружении рабочей гвардии оставлены винтовки (по количеству людей), пулеметы и др. излишнее оружие изъято.

Оружие отрядами рабочей гвардии используется исключительно для несения службы – в нерабочее время оружие находится в пирамидах.

Все рабочегвардейцы снабжены повязками и удостоверениями личности.

В целях пресечения самочинных обысков, изъятий и незаконных арестов в гг. Львове, Луцке и Станиславове изданы приказы Начальников Рабочей гвардии, по Тарнополю аналогичный приказ разрабатывается. Одновременно для освещения и очистки рабочей гвардии от неблагонадежного элемента, приобретается внутреннее осведомление.

В отрядах рабочей гвардии для проведения политмассовой работы политсоставом РКМ организуются ленуголки, читки лекций, состав обеспечивается литературой.

Из рабочегвардейцев для обеспечения порядка в г. Львове организована команда регулирования уличного движения в количестве 100 чел., установлено 30 постов, учтено 600 дворников и приступлено к работе по очистке города.

По состоянию на 11/X – с. г. по Западной Украине оперативными группами РКМ проделано следующее:

- а) завербовано осведомителей – 116 чел.
- б) заведено следдел на грабителей и прочий уголовный элемент – 100
- в) по ним арестовано – 142 чел.
- г) задержано офицеров, помещиков, жандармов и полицейских – 149 чел.

Среди них задержаны агент тайной полиции, провокатор, выдававший жандармерии коммунистов, бывший начальник тайной полиции гор. Луцка САРОУТ, находившийся на нелегальном положении, и один офицер дефензивы.

Все задержанные переданы органам УГБ.

Изъято оружия:

- а) пулеметов – 42,
- б) винтовок – 1728,
- в) револьверов – 480,
- г) обрезов винтовочных – 8 ,
- д) гладкоствольных ружей – 14,
- е) холодного оружия (сабель, штыков, тесаков и проч.) – 855,
- ж) гранат – 1005,
- з) снарядов – 130,
- и) патронов – 181 388,
- к) динамита – 2 ящика.

Кроме этого, обнаружено и изъято 12 автомашин и 12 мотоциклов.

Из вскрытых активным и агентурным путем дел заслуживают внимания:

6/X с. г. в г. Львове задержаны БАЗЮК И. М., ЧОРПИТА И. Г., ЧУРМАН П. и др., занимавшиеся хищениями продуктов народной милиции во Львове. У задержанных изъято 3 револьвера.

8/X с. г. в г. Львове на базаре задержан уголовник ЧЕРНЫЙ-КОВТАЛЬ Т. К., у которого изъят револьвер “Браунинг” с 23-мя патронами и гильзой.

7/Х с. г. в здании бывшего Тарнопольского полицейского управления обнаружено 95 000 рублей.

В г. Станиславове арестован инвалид-пенсионер П. В., который, как установлено расследованием, в 1939 году выдал польской охранке секретаря Станиславовского окружкома коммунистической партии СИГМОНА Мозиса.

9/Х с. г. в г. Перемышле, в бывшем монастыре обнаружены и изъяты 1 пулемет, 37 винтовок, 40 гранат, 272 сабли и 4.000 патронов.

10/Х с. г. добыты агентурные данные о наличии на окраине г. Станиславова организации польской националистической молодежи, где проводятся тайные собрания.

Добыты данные о том, что в селе Сокольниках, Львовского уезда, учитель местной школы ЧЕРНЕЦКИЙ Тадеуш, в прошлом офицер военной жандармерии, проводит среди учащихся националистическую работу и призывает их не изучать украинского языка.

Материалы о наличии в г. Станиславове организации польской националистической молодежи и деятельности учителя Сокольнической школы ЧЕРНЕЦКОГО Т. переданы органам УГБ.

Дальнейшая работа оперативных групп РК милиции проводится.

Начальник управления РК милиции НКВД УССР
майор милиции Горбенко

“14” октября 1939 г.

№ 1038466

г. Киев

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 32. – Спр. 33. – Арк. 76-80.

№ 15

Наказ НКВС СРСР про організацію органів НКВС у Західній Україні

6 листопада 1939 р.

Сов. секретно

ПРИКАЗ

народного комиссара внутренних дел Союза ССР
за 1939 год

СОДЕРЖАНИЕ:

№ 001359. Об организации органов НКВД Западной Украины.

№ 001359. 6-го ноября 1939 г., гор. Москва.

В соответствии с законом, принятым Верховным Советом СССР 1 ноября с. г., о включении Западной Украины в состав Союза Советских Социалистических Республик, с воссоединением ее с Украинской Советской Социалистической Республикой,

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Организовать:

а) Управление НКВД по Львовской области, с дислоцированием в г. Львове; подчиненные ему уездные отделы НКВД, перечисленные в объявляемом перечне № 1;

б) Управление НКВД по Луцкой области, с дислоцированием в г. Луцке; подчиненные ему уездные отделы НКВД, перечисленные в объявляемом перечне № 2;

в) Управление НКВД по Станиславовской области, с дислоцированием в г. Станиславе; подчиненные ему уездные отделы НКВД, перечисленные в объявляемом перечне № 3;

г) Управление НКВД по Тарнопольской области, с дислоцированием в г. Тарнополе; подчиненные ему уездные отделы НКВД, перечисленные в объявляемом перечне № 4.

2. Утвердить объявляемые в приложении временные штаты перечисленных выше управлений НКВД и подчиненных им органов НКВД.

3. В связи с организацией новых управлений НКВД на территории Украинской ССР, Наркому внутренних дел УССР тов. Серову представить свои соображения о необходимом усилении штата Центрального аппарата НКВД УССР.

4. Укомплектование вновь организуемых органов НКВД произвести за счет 726 человек, ранее посланных в Западную Украину; некомплект остающегося оперативного состава покрыть за счет: действующего кадра сотрудников НКВД республик, УНКВД краев и областей – 100 человек, согласно объявляемой разверстке; особых органов НКВД Киевского военного округа – 250 человек; оперативно-чекистских школ НКВД – 150 человек и пограничных органов НКВД – 100 человек.

5. Народному комиссару внутренних дел Украинской ССР тов. Серову произвести расстановку личного состава по объявляемым штатам. Расстановку выслать в Отдел кадров НКВД СССР на утверждение.

6. Всех лиц, ранее направленных для работы в органах НКВД Западной Украины, считать на постоянной работе, в соответствии с чем командировочные вознаграждения этим сотрудникам – отменить.

7. Моему заместителю тов. Круглову направить в распоряжение НКВД УССР тов. Серова на укомплектование должностей машинисток органов НКВД СССР – 60 человек.

Вахтерский и комендантский состав в количестве 200 человек товарищу Серову выделить из личного состава батальонов погранвойск НКВД, приданных оперативным группам НКВД УССР.

Приложения разослать по принадлежности.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР

Л. Берия

ПЕРЕЧЕНЬ № 3

органов НКВД, подчиненных УНКВД по Станиславской области

1. Богородчанский уездный отдел НКВД.
2. Галичский уездный отдел НКВД.
3. Городенковский уездный отдел НКВД.
4. Долинский уездный отдел НКВД.
5. Жидачовский уездный отдел НКВД.
6. Коломыйский уездный отдел НКВД.
7. Калушский уездный отдел НКВД.
8. Косовский уездный отдел НКВД.
9. Надворнянский уездный отдел НКВД.
10. Рогатинский уездный отдел НКВД.
11. Стрыйский уездный отдел НКВД.
12. Снятинский уездный отдел НКВД.
13. Сколеский уездный отдел НКВД.
14. Толмачский уездный отдел НКВД.

Начальник 15 отделения ОК НКВД СССР
капитан государственной безопасности Бабкин.

**Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи
ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-
Могилянська Академія, 2009. – С. 73-76.**

№ 16

**Довідка 2-го відділу УДБ УНКВС Станіславівської області
щодо греко-католицького духовенства**

23 листопада 1939 р.

СПРАВКА

ПО АГЕНТУРНОМУ ДЕЛУ “ЧУМА”

2 отдел УГБ УНКВД, г. Станиславов

Агентурное дело “ЧУМА” заведено 11.XI.1939 г. [...] По делу проходит греко-католическое духовенство и верующий религиозный актив из среды кулачества, бывшей украинской интеллигенции, учительства и адвокатов (всего по разработке проходит 20 человек).

[...] Установлено, что среди греко-католического духовенства с 1932 г. до последнего времени существует клерикальная партия, так называемая “украинско-национальная обнова”, в которую входило, преимущественно, греко-католическое духовенство, кулаки и часть украинско-

националистической интеллигенции, стоящей на платформе мирного примирения с польским правительством.

Инициатором организации партии УНО является греко-католический епископ, проживающий в гор. Станиславове, ХОМИШИН Григорий и адвокат НАЗРУК Иосиф³, проживающий во Львове. Оба они до последнего времени стоят во главе партии. В бытность существования польского государства НАЗРУК Иосиф, адвокат ВИЛЯНСКИЙ⁴ и ксендз ГАНУШЕВСКИЙ от партии УНО входили в состав польского сейма.

Основным программным действием партии УНО стояла задача – борьба за массы путем пропаганды и агитации через созданное общество “Скала”. Посредством “Скалы” и церкви широко привлекались деревенские слои населения с расчетом оторвать эти массы от революционной борьбы против польского ига, а также примирить их с польским правительством.

Польское правительство считало УНО, как свою агентуру среди украинского народа, и всячески поощряло ее деятельность, УНО имела до 5 человек в польском сейме, правительством финансировалась деятельность УНО, так называемого культурно-просветительного общества “Скала”, которое имело свои типографии, читальни, библиотеки и т.д.

В своей примиренческой деятельности партия вела широкую пропаганду за поддержку польского правительства и его мероприятий, одновременно через газету “Нова Зоря” вела агитацию, направленную против коммунистического движения, допуская при этом всякую клевету на вождей партии и Советское правительство.

Характерные особенности партии УНО те, что район ее деятельности распространяется только лишь на Станиславовскую епископию с частичным охватом территории Тарнопольского и Львовского воеводств, которые входили в данную епархию.

Политическим руководителем партии УНО является адвокат доктор Назарук Иосиф, постоянно проживающий во Львове, где при его участии издавалась УНОВская газета “Нова Зоря”.

Характерные особенности греко-католиков состоят в том, что греко-католическая епархия, организованная во Львове, куда входила и Станиславовская епископия, непосредственно подчиняется главе церкви Папе Римскому Пию XII. Епархия имела к Папе своего постоянного посла, который по закону посещал Папу Римского каждые 3 месяца, а письменное руководство осуществлялось через посольство. [...]

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА 2 ОТДЕЛА УГБ УНКВД
МЛАДШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

ГОРШКОВ

Копія. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 32 (1951 р.). – Спр. 68. – Арк. 27-29.

³ Тут і далі так у документі – насправді Осип.

⁴ Так у документі – насправді Волянський.

№ 17

**Витяг із постанови ЦК КП(б)У про затвердження питань,
пов'язаних із встановленням більшовицької влади на Прикарпатті
27 листопада 1939 р.**

Про склад бюро обкомів КП(б)У і облвиконкомів областей бувшої Західної України. Затвердити бюро обкомів КП(б)У в складі таких товаришів:

... в) по Станіславській області

- 1) Груленко М. В. – перший секретар обкому КП(б)У, увільнивши його від роботи другого секретаря Кам'янець-Подільського обкому КП(б)У;
- 2) Грушецький І. С – другий секретар обкому КП(б)У, увільнивши його від роботи третього секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У;
- 3) Ємець І. І. – третій секретар обкому КП(б)У, увільнивши його від роботи першого секретаря Осипенківського міськкому КП(б)У Запорізької області;
- 4) Костюк В. А. – секретар обкому КП(б)У по пропаганді, увільнивши його від роботи секретаря Ворошиловградському обкому КП(б)У;
- 5) Міщенко В. С – секретар обкому КП(б)У по кадрах, увільнивши його від роботи другого секретаря Кам'янець-Подільського міськкому КП(б)У;
- 6) Козенко М. М. – голова облвиконкому, увільнивши його від роботи заступника голови Дніпропетровського облвиконкому;
- 7) Євтушенко І. М. – редактор обласної газети “Радянська Україна”, увільнивши його від роботи зав. партвідділу газети “Соц. Харківщина”;
- 8) Тронько П. Т. – перший секретар обкому ЛКСМУ, увільнивши його від роботи другого секретаря Сумського обкому ЛКСМУ;
- 9) Михайлов О. Н. – начальник УНКВС, увільнивши його від роботи начальника УНКВС Кам'янець-Подільської області;
- 10) Ридченко П. П. – перший секретар Станіславського міськкому КП(б)У, увільнивши його від роботи першого секретаря Теплянського райкому КП(б)У Ворошиловградської області.

2. Затвердити членами облвиконкомів таких товаришів:

...в) по Станіславській області

- 1) Козенко М. М. – голова облвиконкому;
- 2) Груленко М. В. – перший секретар обкому КП(б)У;
- 3) Грушецький І. С – другий секретар обкому КП(б)У;
- 4) Куш М. К. – заступник голови облвиконкому, увільнивши його від роботи заст. голови Полтавського облвиконкому.
- 5) Четверик П. П. – секретар облвиконкому, увільнивши його від роботи секретаря Кам'янець-Подільського облвиконкому;
- 6) Євтушенко Т. М. – нач. облземвідділу, увільнивши його від роботи директора Харківського бурякотресту;
- 7) Шкалубіна У. М. – заступник начальника облземвідділу;
- 8) Найден В. С – зав. облфінвідділу, увільнивши його від роботи заст. зав. фінвідділу Полтавської області;

9) Савицький І. В. – зав. облздороввідділу, увільнивши його від роботи заст. зав. відділу народної освіти Харківської області;

10) Дигун М. Н. – зав. відділу народної освіти, увільнивши його від роботи заст. зав. відділу народної освіти Харківської області

11) Михайлов О. Н. – начальник УНКВС.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 513. – Арк. 234, 196-197, 232-234.

№ 18

Записка наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова начальнику ГЕУ НКВС СРСР Б. Кобулову про осіб, заарештованих у Західній Україні

27 листопада 1939 р.

Совершенно секретно

ЗАПИСКА ПО ПРОВОДУ № 4910

Москва НКВД

Товарищу Кобулову

Сведения об арестованных по Западной Украине на 27 ноября 1939 года

Всего арестованных по Западной Украине – 5 972, из них:

По Львовской области – 1482

по Тарнопольской области – 580

Станиславовской области – 2372

по Луцкой области – 1538

По профессиям:

а) бывших офицеров – 266, в том числе по:

Львовской области – 82

Тарнопольской области – 17

Станиславовской области – 102

Луцкой области – 65

б) бывших жандармов – 272, в том числе по:

Львовской области – 2

Станиславовской – 124

Луцкой области – 146

в) бывших полицейских – 942, в том числе по:

Львовской области – 97

Тарнопольской области – 215

Станиславовской области – 630

г) бывших фабрикантов и других – 166, в том числе по:

Львовской области – 15

Тарнопольской области – 7

Станиславовской области – 78

Луцкой области – 66

д) бывших судебных работников – 63, в том числе по:
Львовской области – 14
Тарнопольской области – 6
Станиславовской области – 31
Луцкой области – 12

е) агентов полиции и охраны – 447, в том числе по:
Львовской области – 55
Станиславовской области – 112
Луцкой области – 280

ж) провокаторов – 360, в том числе по:
Тарнопольской области – 104
Станиславовской области – 156
Луцкой области – 100

з) прочих – 3456, в том числе по:
Львовской области – 1217
Тарнопольской области – 231
Станиславовской области – 1139
Луцкой области – 869

из них по политпартиям:

а) ОУНовцев – 280, в том числе по:
Львовской области – 65
Тарнопольской области – 108
Станиславовской области – 53
Луцкой области – 54

б) УНДОвцев – 186, в том числе по:
Львовской области – 45
Тарнопольской области – 90
Станиславовской области – 34
Луцкой области – 17

в) Бундовцев – 30, в том числе по:
Станиславовской области – 28
Луцкой области – 2

г) ППСовцев – 117, в том числе по:
Львовской области – 83
Станиславовской – 31
Луцкой области – 3

д) участников контрреволюционных формирований – 835,
в том числе по:

Львовской области – 235
Тарнопольской области – 84
Станиславовской области – 104
Луцкой области – 412

е) активных петлюровцев и белогвардейцев – 270, в том числе по:

Львовской области – 110
Тарнопольской области – 35
Станиславовской области – 68
Луцкой области – 57

ж) полицейских – 1088, в том числе по:

Львовской области – 97
Тарнопольской области – 215
Станиславовской области – 630
Луцкой области – 146

з) перебежчиков – 2014, в том числе по:

Львовской области – 618
Тарнопольской области – 92
Станиславовской области – 792
Луцкой области – 512

и) агентов полиции – 447, в том числе по:

Львовской области – 55
Станиславовской области – 112
Луцкой области – 280

к) прочих – 958, в том числе по:

Львовской области – 367
Тарнопольской области – 50
Станиславовской области – 510
Луцкой области – 31

Сколько законченных дел и передано на рассмотрение военного трибунала:

Всего – 389, в том числе по:

Львовской области – 87
Тарнопольской области – 72
Станиславовской области – 56
Луцкой области – 174

Сколько дел заслушано: всего – 156, в том числе по:

Львовской области – 43
Тарнопольской области – 51
Станиславовской области – 26
Луцкой области – 36

Сколько дел передано в военный трибунал, но еще не заслушаны:
всего – 233, в том числе по:
Львовской области – 44
Тарнопольской области – 21
Станиславовской области – 30
Луцкой области – 138

Сколько предстоит разобрать дел и куда они будут направлены:
всего – 5583, в том числе по:
Львовской области – 1395
Тарнопольской области – 508
Станиславовской – 2316
Луцкой области – 1400.

ПРИМЕЧАНИЕ: все дела, за исключением на перебежчиков, будут направлены на рассмотрение военного трибунала и областного суда.

Народный комиссар внутренних дел УССР
комиссар государственной безопасности 3-го ранга Серов
г. Киев

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 264-267.

№ 19

Директива наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова щодо розвідувальної діяльності проти СРСР І. Поповича

21 грудня 1939 р.

Совершенно секретно

Начальнику УНКВД по _____ области
капитану государственной безопасности
тов. _____

г.г. Львов, Станиславов, Луцк, Дрогобыч,
Ровно, Тарнополь, Одесса,
МАССР, Каменец-Подольск

Дополнительно ориентируем Вас о разведдеятельности против СССР агента немецкой разведки в Румынии Емельяна ПОПОВИЧА⁵ (см. № 4793/сн).

Емельян ПОПОВИЧ, украинец, уроженец г. Черновиц, является сыном крупного австрийского чиновника бывшей Австро-Венгерской империи. После занятия Буковины румынами его отец бежал в Галицию, так как в 1918 г. работал против румын. В настоящее время его отец проживает в окрестностях Кракова.

⁵ Насправді в документі йдеться про Ілька Поповича (1883-1955) – сина українського громадсько-політичного і державного діяча Омеляна Поповича (1856-1930).

Мать ПОПОВИЧА, по первому браку ВОЛЬФ, имеет сына от первого брака – доктора ВОЛЬФА, проживающего в Бухаресте и являющегося представителем по распространению медикаментов из Германии.

Доктор ВОЛЬФ был австрийским офицером, а затем был в частях галицийских сечевиков.

Емельян ПОПОВИЧ в бытность студентом Черновицкого университета был главой националистической студенческой украинской организации в Буковине “Запорожье”.

Диплом юриста он получил 4 года тому назад. Ярый националист. Он и поныне поддерживает связь с украинскими националистами за границей. Был в личной переписке с ВОЛОШИНЫМ и доктором МУДРЫМ. Находится в связи с БИЛЫМ, бывшим начальником тайной полиции в Карпатской Украине, теперь начальником пограничных жандармов в Словакии.

В настоящее время ПОПОВИЧ работает для немецкой миссии в Бухаресте по освещению Восточной Галиции.

В его задачу входит организация работы по получению сведений о советских войсках в Восточной Галиции, об отношении местного украинского населения к новому строю и об экономическом положении в Восточной Галиции.

По имеющимся у нас агентурным сведениям, ПОПОВИЧ в конце октября с. г. выезжал в Берлин, где пробыл 8 дней. В Берлине ПОПОВИЧ был принят быв. гетманом П. СКОРОПАДСКИМ и членами “Гетманской Управы” Сергеем ШЕМЕТОМ и полковником МУРАШКО. В течение двух дней ПОПОВИЧ был в Праге, где виделся с ВОЛОШИНЫМ, быв. президентом Карпатской Украины.

2.XII с. г. ПОПОВИЧ был послан начальником германской информационной службы в Румынии БАУРОМ в Буковину с соответствующими разведывательными заданиями. Из Буковины ПОПОВИЧ возвратился 8.XII с. г. и привез немцам следующие известия.

Адвокат ЦЫГАНЮК – украинец, из Черновиц, является организатором доставки украинских националистов из Галиции в Румынию. Переходный пункт находится в селении Испас (Ispas).

На прошлой неделе пробрались в Галицию и были в Городенках и Станиславове четыре украинского крестьянина, во главе с адвокатом ШПЕТКО, украинцем из Вижницы. Вооружены они были легким ручным пулеметом. Им удалось доставить на румынскую территорию брата доктора МУДРОГО (доктор МУДРЫЙ, находящийся сейчас Кракове – был вице-председателем польского сейма, председатель украинского меньшинства в Польше).

При обратном переходе границы у Испаса, где их ждал адвокат ЦЫГАНЮК, они были обстреляны советскими пограничниками. Отстреливаясь из ручного пулемета, им удалось перейти на румынскую территорию. Один из крестьян их группы был легко ранен. По их словам, они ранили или убили двух советских пограничников. Перестрелка привлекла

внимание румынских пограничников, которые арестовали всю группу, доставив ее в Черновицы.

Одному из крестьян удалось бежать. Адвоката ЦЫГАНЮКА военные власти освободили благодаря вмешательству Е. ПОПОВИЧ. А. ШПЕТКО и оба крестьянина еще сидят. ШПЕТКО скоро выпустят, а одного из крестьян будут судить за нелегальное ношение оружия (один-два месяца тюрьмы).

Сведения, доставленные из Галиции, следующие:

В Заболотове находится моторизованная колонна тяжелых советских танков с вращающейся башней, вооруженных легкой пушкой и двумя тяжелыми пулеметами, при команде в 5 человек. В Ходорове стоит полк легких танков из Одессы или Тирасполя. Там же штаб войск ГПУ. Продовольственные условия в Галиции весьма тяжелые. Килограмм белого хлеба стоит в леях 600 лей. Керосина нет. Все продовольственные запасы вывозятся на Советскую Украину. Соввласти приезжают в Вижницу, где закупают спирт и хлеб. Советские самолеты регулярно летают через румынскую территорию по линии Каменец-Подольский – Городенка. На галицийско-румынской границе установлены громкоговорители, которые передают на украинском языке совпропаганду. В Галиции расстрелян брат митрополита ШЕПТИЦКОГО. Сам митрополит тяжело болен.

ЦЫГАНЮК и ШПЕТКО по нашим материалам не проходят.

Предлагаю тщательно проверить по агентурно-следственным материалам всех проходящих по данной ориентировке лиц.

В процессе следственной проработки арестованных перебежчиков из Румынии осторожно используйте наши материалы в отношении ПОПОВИЧА, ЦЫГАНЮКА, ШПЕТКО и других.

Начальникам Управлений НКВД по Львовской и Станиславовской областей обеспечить срочное выполнение наших указаний от 17 декабря с. г. за № 4793/сн об установке связей Емельяна ПОПОВИЧА.

Начальнику УНКВД по Станиславовской области Капитану Государственной Безопасности тов. МИХАЙЛОВУ немедленно связаться с погранотрядом и проверить, действительно ли имел место групповой переход нашей границы из Румынии вблизи села Испаса, участникам которого удалось безнаказанно вернуться обратно на румсторону.

В целях проверки источника, сообщите, соответствуют ли действительности сведения, привезенные Поповичем из Буковины.

О результатах срочно донесите.

Народный комиссар внутренних дел УССР комиссар государственной безопасности 3 ранга

Серов

“21” декабря 1939 г.

№ 4859/сн г. Киев

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 86-88.

№ 20

**Директива наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова начальникам
обласних УНКВС про активізацію оперативної роботи проти
церковників і сектантів у західних областях України**

22 грудня 1939 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ВСЕМ НАЧАЛЬНИКАМ УНКВД УССР

Об агентурно-оперативной работе по религиозникам
в Западной Украине

Имеющиеся в распоряжении НКВД УССР данные свидетельствуют о том, что в Западной Украине церковники и сектанты всех течений активизируют свою организационную антисоветскую деятельность, используя религиозные предрассудки верующих.

В условиях Западной Украины агентурно-оперативная работа по религиозникам приобретает особое значение и требует умелого и правильного разрешения агентурно-оперативных вопросов.

Имеются факты, свидетельствующие о том, что в результате неправильного подхода к разрешению вопросов, касающихся религиозников (Станиславовская область Городенский уезд) имеют место массовые волынки⁶ верующих, сопровождающиеся резкими антисоветскими выпадами. Духовенство и антисоветские элементы провоцируют массовые волынки верующих путем распространения клеветнических слухов о закрытии церкви, арестах духовенства и т.п. В ряде случаев эти волынки сопровождаются избиением руководящего советского и партийного актива (Станиславовская область Коломыйский уезд, Станиславовский уезд).

Также зафиксировано, что под влиянием церковников со стороны отдельных слоев населения выставляются требования о введении религиозной учебы в школах и воспитания молодежи в реакционном духе. Это говорит за то, что наряду с оперативными мероприятиями в отношении организаторов и зачинщиков, необходимо организовать широкую разложенческую работу среди церковно-сектантского актива.

В этих целях надо [...] предотвращать возможные антисоветские выступления и провокационные выпады со стороны религиозников.

[...] Необходимо учитывать возможность упорного сопротивления [...] со стороны духовенства, так как в большинстве своем попы и ксендзы в прошлом являлись активными участниками националистических партий, петлюровских банд, офицерами польской армии и т. п.

В этом свете показательны предварительные учеты по активу религиозников Станиславовской области.

По г. Станиславу из учтенных 45 служителей культа – 12 принадлежали к партии “Украинской национальной обнове” (партия епископа Хомышина⁷, 2-ое – к УНДО, 2-ое – к УСРП, 5 – к партии

⁶ Виступи населення проти радянської влади, мітинги, демонстрації і т.д.

⁷ У документі помилково – Фомишин.

“Строниства народового”, 2 петлюровца и 5 капитанов бывших австрийской и польской армий.

По Снятинскому уезду из 20 учтенных служителей культа 5 принадлежали к УНДО, 1 – к УСРП, 4-е активных петлюровцев и 3-е активных деятели общества “Сокол”.

По Рогатинскому уезду из 32 служителей культа 4 принадлежали к партии УНДО, 3-ое – к партии “Строниства народового”, 2-ое – к ОЗН, 1 – к ОУН, 5 – к УНО, 4-е – к “Огульным сионистам”, 2-ое бывших офицеров петлюровской банды и 2 капитана бывшей польской армии.

В селе Добра-Шляхетская Лисковского уезда Дрогобычской области в настоящее время организацию ОУН возглавляет местный поп Гайдукович Иван.

Ряд ранее ликвидированных дел показывает, что церковные подпольные организации, действовавшие на территории пограничных – Киевской, Винницкой, Каменец-Подольской, Житомирской областей, были связаны с бывшими польскими разведывательными органами и различными националистическими формированиями, существовавшими в Западной Украине, по заданию которых проводили антисоветскую и шпионскую работу.

Особую роль в осуществлении организационных связей между польской разведкой и церковным активом в СССР осуществляла находящаяся в Кременецком уезде Волынской области так называемая Почаевская лавра, являвшаяся центром православия в Западной Украине.

Установлено, что в Почаевской лавре польской разведкой проводилась большая работа по выковыванию квалифицированных разведчиков из монахов, которые впоследствии перебрасывались в СССР для шпионской работы.

Вся эта деятельность Почаевской лавры проводилась с ведома Варшавского митрополита Дионисия, который по неточным данным ныне скрывается в Почаевской лавре.

Необходимо особое внимание уделить разработке и вскрытию контрреволюционной деятельности католического духовенства.

Известно, что польские разведывательные органы широко использовали ксендзов и их влияние на верующих в борьбе с революционным движением в Западной Украине.

В настоящее время польские ксендзы являются основным каналом установления и поддержания связей по антисоветской деятельности с закордоном. Они организуют вокруг себя шпионские, повстанческие заговоры и занимаются нелегальной переброской польского офицерства за границу.

В целях вызова недовольства советской властью, католическое духовенство организует распространение националистических листовок и провокационных слухов с призывом к борьбе за возрождение Польши.

Исходя из вышеизложенного,

ПРИКАЗЫВАЮ:

работу по агентурно-оперативному обслуживанию всех религиозников сосредоточить во 2-ых Отделах УГБ УНКВД. Оперативные учеты и агентуру по католическому духовенству из 3-их Отделов УГБ передать во 2-ые Отделы УГБ.

Немедленно [...] направить [...] внимание на:

а) выявление и быструю ликвидацию организующих очагов контрреволюционной деятельности церковников, сектантов и католиков;

б) вскрытие и пресечение попыток со стороны религиозников к использованию легальных возможностей для антисоветской работы;

в) вскрытие организующей роли националистических элементов среди религиозников, пытающихся использовать религию, как базу для антисоветской деятельности;

г) выявление и разработку связей религиозников Западной Украины с зарубежными религиозными центрами, тщательно и глубоко изучая характер, пути и способы этих связей.

Принять энергичные меры к розыску Варшавского митрополита Дионисия и по установке немедленно сообщить в НКВД УССР.

Максимально использовать архивы польской разведки и политической полиции для выявления и ареста их агентов среди духовенства и религиозного актива.

К 15 января 1940 г. специальной докладной запиской сообщите о мероприятиях проделанных Вами в осуществлении настоящей директивы.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА Серов

“22” декабря 1939 года

№ 4888/СН

2 Отдел УГБ НКВД
(Исп. Баранов)

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 9. – Спр. 26. – Арк. 208-215.

№ 21

**Роз'яснення ГУРКМ НКВС СРСР до інструкції
про порядок видачі тимчасового посвідчення для проживання на
території СРСР біженцям, яких направлено на роботу за нарядами
наркоматів**

23 грудня 1939 р.

Секретно

Начальникам управлений РК милиции
республик, краев и областей

В связи с запросами с мест и в развитие инструкции “О порядке выдачи временного удостоверения для проживания на территории Союза беженцам, направляемым на работу по нарядам Наркоматов”, объявленной приказом НКВД СССР № 0406 от 9 декабря 1939 г.

РАЗЪЯСНЯЮ:

Под беженцами следует понимать лиц, прибывших с территории бывш. Польши, ныне занимаемой Германией, не смешивая с ними граждан Волынской, Дрогобычской, Львовской, Ровенской, Станиславской и Тернопольской областей УССР и Барановичской, Белостокской, Брестской, Вилейской и Пинской областей БССР.

Гражданам указанных выше областей, прибывающим в организованном, а также в одиночном порядке в другие местности Союза ССР, при представлении ими соответствующих документов, подтверждающих время и место рождения, их социальное положение, – выдавать паспорта и прописывать на общих основаниях, однако не допуская проживания в режимных местностях лиц, подпадающих под действие постановления СПО Союза ССР док. 1441 от 8 августа 1936 г.

В тех случаях, когда указанными лицами необходимые документы на получение паспорта не представляются, или представляются не полностью, им могут быть выданы временные удостоверения, с одновременным запросом по месту прежнего жительства, с тем, чтобы ни одно из таких лиц не могло получить паспорта при отсутствии на это соответствующих данных.

Беженцев, направляемых на работу наркоматами, в режимных местностях, в запретных зонах и пограничной полосе Союза ССР не прописывать, а в тех случаях, когда со стороны наркоматов будут допущены нарушения этих правил, – таких беженцев из режимных местностей – удалять.

Директива ГУРКМ от 14 ноября 1939 г. № 276335 – отменяется, отменяется также распоряжение по этому вопросу начальнику УРКМ БССР

№ 276258 от 11 ноября 1939 г. и начальнику УРКМ УССР от 11 ноября 1939 г. № 276259.

Начальник Главного управления РК милиции НКВД СССР майор Зуев
Врид. нач. Паспортно-регистрационного отдела ГУРКМ НКВД СССР
майор милиции Зуев

23 декабря 1939 г.
№ 265

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 88-89.

№ 22

Витяг з наказу НКВС СРСР від 11 грудня 1939 року та наказу НКВС УРСР від 25 грудня 1939 року “Про оголошення штатів загальних в’язниць НКВС СРСР”

25 грудня 1939 р.

...1) у Волинській області чотири тюрми (Луцьку з лімітом в’язнів на 640 осіб, Володимир-Волинську на 115 осіб, Ковелі на 237 осіб, Острозі на 178 осіб);

2) у Дрогобицькій області чотири тюрми (Дрогобичі на 137 осіб, Перемишлі на 170 осіб, Самборі на 276 осіб, Стрию на 227 осіб);

3) у Львівській області чотири тюрми (Львові – три на 1151, 270 і 300 осіб, Золочеві на 360 осіб);

4) у Рівненській області три тюрми (Рівному – дві на 247 і 185 осіб, Дубно на 572 особи);

5) у Станіславській області три тюрми (Станіславі на 472 особи, Коломійі на 200 осіб, Печеніжині на 100 осіб);

6) у Тернопільській області чотири тюрми (Тернополі на 446 осіб, Чорткові на 275 осіб, Бережанах на 250 осіб, Кременці на 200 осіб);

7) у Чернівецькій області чотири тюрми (Чернівцях – дві на 700 і 160 осіб, Хотині на 100 осіб, Сторожинці на 60 осіб. Окремі внутрішні тюремні камери були у Львові на 40 осіб та у Чернівцях на 160 осіб.

Копія. Машинопис.

Архів УМВСУІФО. Накази, директиви, розпорядження УМВС в Станіславській області за 1941 рік. – Т. 5.

№ 23

Уривок зі звіту партійного керівництва Станіславівської області про методи встановлення радянської влади на Прикарпатті, а також про підготовку виборів до Верховної Ради УРСР та СРСР

17 вересня 1939 р. – 30 січня 1940 р.

ВЫБОРЫ В ВЕРХОВНЫЕ СОВЕТЫ СССР И УССР

Областная партийная организация совместно с коммунистами Красной Армии провела большую работу по агитации среди местного населения, выявила и организовала вокруг себя крепкий актив передовых крестьян, рабочих и трудовой интеллигенции, которые приобрели опыт агитационной работы во время выборов депутатов Народного Собрания.

Избирательная кампания по выборам депутатов в Верховный Совет СССР и УССР начиналась при наличии больших успехов, как в отрасли хозяйственной и культурной работы, так и в отрасли создания крепкого местного актива.

Но наряду с этим изменились условия, в которых начинались выборы. Разозленные достижениями трудящихся, подняли свои головы разные остатки буржуазных партий и господствующей польской клики. В начале избирательной кампании эти агенты буржуазии, члены разных националистических партий, буржуазных профсоюзов и организаций молодежи очнулись от блестящего удара Красной Армии, нашли один одного, установили связи между собою и обознавшись с нашими делами, начали активизировать свою работу в общем блоке против советской власти и компартии.

Они распускали разные слухи о Советском Союзе, Красной Армии, прибегали к диверсионным актам.

Группа националистов во главе с Семеновым 26 ноября например, в с. Бротышев, Тлумачского уезда в помещении кооперации заложила бомбу и вывесила петлюровский герб. При снятии герба бомба разорвалась и ранила депутата Народного Собрания тов. Грилова и секретаря рабочей гвардии тов. Головатого.

В свое время националисты особенно активно использовали религиозное чувство народа. До того времени, пока не было проведено по этому вопросу соответствующей массово-разъяснительной работы, были случаи разных недоразумений.

Когда провокации на этом участке были до конца раскрыты, эти враги народа переключились на агитацию о том, что у крестьян заберут землю.

В с. Добротово⁸, Надворнянского уезда националисты Иванишек и Янко распускали среди крестьян слухи, что Коммуния отберет земли у всех богатых, а бедных потом заберут и отправят в Сибирь, что Красная Армия

⁸ Так у документі. Насправді с. Добротів.

закрывает все церкви, детей заберет в отдельные дома, а над украинцами коммуна поставит с нагайками евреев.

Особенно же вражеские элементы использовали в своей провокационной работе некоторые наши трудности в снабжении, что возникали во время коренной ломки системы торговли и всего хозяйства.

С учетом всех этих изменений, соответственно к новым условиям Обком партии построил план всей подготовительной работы к выборам депутатов Верховных Советов СССР и УССР.

29 января было проведено собрание областного партийного актива. Актив принял резолюцию, в которой призывал все парторганизации и каждого коммуниста в отдельности “віддати всі свої сили і знання на успішне завершення великої і почесної роботи по виборах (з резолюції активу).

Во время организационной работы Обком КП(б)У все время уделял большое внимание вопросу своевременного создания окружных и участковых избирательных комиссий к укомплектованию их проверенными людьми, вопросу организации кружков по изучению Конституции СССР и УССР, а также избирательного закона, подбору агитаторов, выборов доверенных лиц и т.д.

В области согласно “Положения о выборах” было создано 4 окружных по выборам депутатов в Совет Союза Верховного Совета СССР, одну по выборам в Совет Национальностей Верховного Совета СССР, 13 по выборам в Верховный Совет УССР окружных комиссий и 1.118 участковых избирательных комиссий.

В состав окружных и участковых избирательных комиссий было избрано 8.588 человек, в том числе женщин 2.011 чел, среди них членов ВКП(б) – 774 чел, членов ЛКСМУ – 791 чел., позапартийных – 7023 чел, преданных партии и своему народу, как крестьянка-беднячка Анна Гавриловна Гоголь, рабочий депо ст. Станислав, выдвинутый начальником ж.д. мастерской тов. Корендий, крестьянка-беднячка, заместитель председателя сельсовета Демича Стефаник и другие.

Для руководства работой агитаторов в селах и на избирательных участках в городах было создано 400 агитколлективов, которыми руководили опытные коммунисты.

Работа кружков, отдельных агитаторов имела большущее значение в деле ознакомления трудящихся не только с Конституцией СССР и Положением о выборах, а и с жизнью Советского Союза и с его историческими достижениями, с политикой Советского правительства и партии по всем вопросам. В результате этого трудящиеся массы узнали о действительной свободной и счастливой жизни СССР и разоблачали вражеские, клеветнические действия кулаков, националистов, купцов и других агентов буржуазии.

Потому население с охотой посещало занятия кружков и ими охвачено 727.030 человек избирателей с общего числа 843.290 человек.

В решающие дни подготовки к выборам депутатов Верховных Советов СССР и УССР по области работало 25350 человек агитаторов. Из них 20100 человек выдвинуто с местного населения.

Нашим агитаторам и всем организациям, принимавшим участие в избирательной кампании, все время приходилось встречаться с фактами вражеских действий со стороны разных остатков буржуазно-националистических партий, кулаков, попов, ксендзов и провокаторов, направленных на срыв успешного проведения выборов.

Так в селах Жабьевского района Яблунци, Ферескули и других провокаторы распускали слухи, что “хто піде на передвиборні збори, того будуть у колгосп записувати, а на руки печать класти”.

В с. Заводки кулаки во время митинга, приуроченного избирательной кампании, подожгли дом крестьянина-бедняка тов. Цюпер Андрея.

На базарах эти провокаторы распускали слухи что в “СССР голод, ничего нема” и т.п. и тут же сами платили за продукты в несколько раз выше существующей цены, например, за гуску 150-200 руб., искусственно подымая цену.

Во многих селах контрреволюционные элементы даже начали распространять листовки, в которых или под видом “явлених слів присвятої мати божої” или просто в форме угроз призывали население бойкотировать выборы.

В результате широкого размаха агитационной и пропагандистской работы было с первых дней избирательной кампании парализовано эти вражеские действия провокаторов и население с величайшей активностью готовилось к выборам на основании самой демократической в мире Сталинской Конституции.

На своих многочисленных митингах, которых в области уже за несколько дней после объявления указов о выборах прошло больше как 560 с участием 265 тысяч человек, на отдельных собраниях женщин, интеллигенции, молодежи, которые проведены на всех избирательных участках, – трудящиеся благодарили народы СССР за братскую помощь и призывали всех укреплять советскую власть, образцово готовиться к выборам.

Проведено также 360 собраний, на которых избирались со своими кандидатами. Эти собрания, митинги, встречи кандидатов с избирателями. доверенными лицами и агитаторами проходили в обстановке большого политического подъема. На них выступало с речами 1650 человек и все их выступления были направлены на то, чтобы как наилучше провести выборы.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 31-33.

№ 24

**Шифротелеграма УНКВС по Станіславівській області наркомуну
внутрішніх справ СРСР Л. Берії щодо політичних настроїв на
Прикарпатті**

31 січня 1940 р.

ШИФРОВКА

Народному комиссару внутренних дел СССР
тов. Берия

Дорогой товарищ БЕРИЯ, не знаю, имеете ли Вы сведения о положении в Западной Украине, в частности по Станиславской области. Считаю своим прямым долгом коммуниста довести до Вашего сведения нижеследующее:

Станиславская область находится в напряженной обстановке, недовольство населения с каждым днем нарастает, саботаж, спекуляция, обозление против советских граждан, присланных на работу в Западную Украину.

На рынке товаров и продуктов очень мало, а что есть, цены нарастают: молоко 3 рубля литр, масло сливочное 70-80 рублей килограмм, яйца 10-15 рублей десяток, картофель 2 рубля килограмм, куры 60-70 руб. штука, гуси 120-150 рублей штука и т. д.

Кооперативная сеть развернута недостаточно, в магазинах громадные очереди, драки, спекулянты лезут без очереди, милиция порядка навести не может, а с милицией вступают в драку, берут продукты по твердым ценам, продают спекулянтам. Над семьями советских работников полное издевательство. В продаже им совсем отказывают, или запрашивают такие цены, что сами отходят. Имеется ряд случаев, когда наших домашних хозяек местное население выгоняет из очереди и избивают и говорят: "Из-за вас у нас ничего не стало, вам недолго осталось жить". Когда обращаются к милиции, эти лица убегают. Положение с топливом катастрофическое. Имеются случаи, когда на рынке скупают польские злотые. Проводится агитация, что Советская валюта скоро ходить не будет. Крестьяне перестраивают свою торговлю обменным путем: продукты на товары. Это положение создано благодаря недостаточной партийно-массовой работы и непринятия своевременных мер со стороны партийного и советского актива, а также органов НКВД области к оставшимся контрреволюционным группировкам различных партий, которых насчитывалось 36. Подняли головы и повели контрреволюционную работу среди населения, искусственно создают голод, обостряют людей против Советской власти с целью подготовки массового восстания всего населения.

Указом Президиума Верховного Совета УССР на 24 марта назначены выборы депутатов в Верховный Совет от Западной Украины.

Если в ближайшее время созданная атмосфера не разрядится, то будет угрожать срыв выборов в Верховный Совет. Положение неважное. Спекуляция и саботаж отражается на настроении рабочих, зарплата рабочих

неотрегулирована, на заводах нет призванных людей из СССР, директора заводов из местного населения. Нет сомнения, что классово чуждые элементы проводят контрреволюционную деятельность. На заводах нет секретно-мобилизационных отделов. Вышестоящие организации на эту работу людей не дают, а поэтому заводы мобпланов не имеют. Ряд заводов, за отсутствием топлива и металлов, просто в дальнейшем может повлечь сокращение рабсилы. Возможно, помимо контрреволюции местной, прибыли враги народов из СССР и творят свои грязные дела.

Прошу Вас, товарищ БЕРИЯ, принять меры к ликвидации создавшегося положения и довести до сведения ЦК ВКП(б) и лично товарища СТАЛИНА. Сообщение может подтвердить большинство товарищей.

Чибисов
ПЕРЕДАЛ:

Нач. облуправления НКВД по Станиславовской обл. капитан
государственной безопасности Михайлов

ПРИНЯЛ:

Гриценко

31.1. – 23 часа
1940 г.

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 284-285.

№ 25

**Спецповідомлення заступника наркома внутрішніх справ УРСР
М. Горлинського до ЦК КП(б)У про виступ жителів
с. Братишів Станіславівської області**

7 лютого 1940 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У
ТОВ. ХРУЩЕВУ Н.С.

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

16 января 1940 года в селе Братышево⁹ Тлумачского уезда Станиславской области в результате провокационных действий украинского ксендза КРУШЕВСКОГО церковниками была организована волынка, в которой участвовало до 50 человек. В волынке, преимущественно,

⁹ Так у документі – насправді – с. Братишів.

участвовали жены кулаков, которые привлекли наиболее отсталую, но активную часть церковников из бедняков.

Произведенным расследованием установлено, что представители сельского комитета вышеуказанного села 15 января с.г. обратились к ксендзу КРУШЕВСКОМУ по вопросу закупки у него хлеба для государства, на что последний дал согласие. При этом ксендз КРУШЕВСКИЙ заявил им: “Я не против вашего предложения, но смотрите, что вам на это крестьяне скажут” и т.д.

Не придавая значения угрозам ксендза, сельский комитет собрал актив и 16 января с.г. организовал обмолот хлеба, принадлежащего ксендзу. В обмолоте принимало участие 10 человек местных активистов.

Ксендз КРУШЕВСКИЙ знал, что 16 января сельским комитетом будет организован обмолот хлеба, в целях провокации ходил по селу и подговаривал верующих женщин, чтобы они в день обмолота хлеба организовали массовый протест против этого. В результате провокационной деятельности ксендза в 14 часов этого дня к месту обмолота хлеба, который производился во дворе ксендза, собралась толпа до 50 женщин, которые угрозой заставили рабочих прекратить молотьбу хлеба, при этом высказывали резкие антисоветские настроения и недовольство местным комитетом.

Находившийся на месте происшествия ксендз КРУШЕВСКИЙ *провокационно*¹⁰ выступил перед женщинами с заявлением, что местная власть, мол, никакой обиды ему не причинила, а он сам дал согласие на обмолот хлеба и предложил им разойтись.

После такого заявления КРУШЕВСКОГО собравшиеся женщины разошлись по домам.

ЗАМ. НАРКОМА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР

ГОРЛИНСКИЙ

“7” февраля 1940 года

№ 558/СН

Отп. 4 экз.

1 – адресату

1 – секретариату Наркома

1 – секретариату 2 отдела

1 – в дело исполнителю Баранову

Копія. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 33 (1951 р.). – Спр. 47. – Арк. 30-32.

¹⁰ Виділене курсивом слово, у документі вписано від руки.

Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про затвердження перших секретарів райкомів партії Станіславівської області та звільнення їх із займаних посад в інших областях УРСР

13 лютого 1940 р.

13/11-40

ПБ – 18/220 оп. ПБ

Про секретарів райкомів КП(б)У Станіславської області

Постанова ЦК КП(б)У

1. Прийняти пропозицію Станіславського обкому КП(б)У про затвердження першими секретарями райкомів КП(б)У той тов.:

Мельника В. М. – Перемишльського, звільнивши його від обов'язків першого секретаря Чемеровецького райкому КП(б)У Кам'янець-Подільської області,

Автухова І. П. – Богородчанського, звільнивши його від обов'язків начальника політвідділу молм'ясорадгоспу “Горняк” Сталінської області,

Овчаренка Є. Г. – Більшовцівського,

Горобцова О. М. – Болехівського, звільнивши його від обов'язків першого секретаря Дергачівського райкому КП(б)У Харківської області,

Вороніча Т. Р. – Букачівського, звільнивши його від обов'язків другого секретаря П'ятихатського райкому КП(б)У Дніпропетровської області,

Сологуба Ф. Г. – Бурштинського, звільнивши його від обов'язків начальника політвідділу зернорадгоспу “Керменчик” Сталінської області,

Машкіна А. І. – Вигодського, звільнивши його від обов'язків третього секретаря Амур-Н.-Дніпровського райкому КП(б)У Дніпропетровської області,

Бабенка О. С. – Войнилівського, звільнивши його від обов'язків другого секретаря Софієвського райкому КП(б)У Дніпропетровської області,

Цимбаліста П. Й. – Галицького,

Симоненка А. Я. – Гвоздецького,

Беруцу Н. І. – Городенківського, звільнивши його від обов'язків першого секретаря Меджибівського райкому КП(б)У Кам'янець-Подільської області,

Вереснева Я. З. – Делятинського, звільнивши його від обов'язків другого секретаря Дзержинського райкому КП(б)У м. Харкова,

Демчука Д. М. – Долинського, звільнивши його від обов'язків першого секретаря Довжокського райкому КП(б)У Кам'янець-Подільської області,

Калюжного Т. Т. – Жаб'євського,

Черепяху Н. Ф. – Жовтневого, звільнивши його від обов'язків першого секретаря Липецького райкому КП(б)У Харківської області,

Фатеева І. Д. – Заболотівського, звільнивши його від обов'язків третього секретаря Криворіжського міськкому КП(б)У Дніпропетровської області,

Ольховського Ф. М. – Калуського,

Удовика А. В. – Коломийського, звільнивши його від обов'язків першого секретаря В. Бурлуцького райкому КП(б)У Харківської області,
Конченка М. С – Коршівського,

Фіалковського В. А – Косівського, звільнивши його від обов'язків першого секретаря Ворошилівського райкому КП(б)У м. Одеси,

Солодилова М. К. – Куцького, звільнивши його від обов'язків першого секретаря Чернівецького райкому КП(б)У Вінницької області,

Базанова І. Г. – Ланчинського, звільнивши його від обов'язків начальника політвідділу молм'ясорадгоспу “Горняк-1” Сталінської області,

Даниленка Ю. П. – Лисецького,

Терещенка С. І. – Надворнянського,

Уксусова А. А. – Новичанського,

Демідова П. Й. – Обертинського, звільнивши його від обов'язків другого секретаря Ново-Псковського райкому КП(б)У Ворошиловградської області,

Криворучка А. С. – Отинянського,

Мазуленка М. П. – Рогатинського,

Зеленюка І. С. – Снятинського,

Голенка Г. С. – Солотвинського,

Плеченка І. П. – Станіславського,

Шершикова Д. А. – Тлумачського, звільнивши його від обов'язків першого секретаря Базалійського райкому КП(б)У Кам'янець-Подільської області,

Абрамова М. І. – Чернелицького, звільнивши його від обов'язків першого секретаря Зміївського райкому КП(б)У Харківської області,

Кришу Л. Я. – Яблонівського, звільнивши його від обов'язків другого секретаря Ново-Московського райкому КП(б)У Дніпропетровської області,

Андреева С. М. – Яремчанського, звільнивши його від обов'язків третього секретаря Лозівського райкому КП(б)У Вінницької області,

2. Просити ЦК ВКП(б) затвердити.

Хрущов, Бурмистенко, Коротченко, Корнієць, Гречуха, Співак.

ЦК ВКП(б)

т.т. Співаку, Крячуну, обліку – 35.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 597. – Арк. 45-48.

№ 27

Протокол засідання бюро Станіславського обкому КП(б)У про обов'язкову паспортизацію населення в області та виявлення опозиційно налаштованих до радянської влади осіб

13 лютого 1940 р.

ПРОТОКОЛ – 16.

Засідання бюро Станіславського Обкому КП(б)У

Від 13-лютого 1940 року.

Присутні члени – бюро т.т.	Груленко, Грушецкий, Емец, Костюк, Міщенко, Козенко, Михайлов, Євтушенко, Радченко.
Запрошені – на бюро т.т.	Очеретяний (Зав. оргіністр. відділом ОК КП(б)У), Голотов (зав. військовим відділом), Фрідман (зав. промисловим відділом), Холявко (зав. нафтовим відділом), Ульянов (зав. особим сектором), Абрамушкін (зам.зав.відділу кадрів), Касьяненко (Нач.Облміліції), Владимиров (Облсуд), Шевкунок (Облпрофрада), Кузаков (Укрплодоовочторг), Мутилін (Облторгвідділ), Галицький (Облспоживспілка), Громов (Станіславський Міськторг), Сальніков (Держторг), Чечун (Облзаготскот), Грушевський (Укрптахпром).

1. Про паспортизацію населення в області.

(доп. тов.Касьяненко)

За постановою РНК СРСР від 20 грудня 1939 року, з 15 лютого 1940 року на території Західних областей України буде проведено паспортизацію населення, в першу чергу в містах, робітничих селищах, райцентрах і залізничних станціях.

Враховуючи велике політичне значення паспортизації населення в області в умовах, коли антирадянські класово ворожі елементи можуть розгорнути свою контрреволюційну роботу і шкодять нормальному перебігу паспортизації, не виключена можливість, що в окремих випадках ворожі елементи можуть стати на шлях прямого заклику до відмови в одержанні паспорта, намагаючись цим зірвати паспортизацію населення в області.

Бюро Обкому КП(б)У – постановляє:

1. Звернути особливу увагу секретарів міськкомів та райкомів КП(б)У на те, що проведення паспортизації населення в області є однією з найважливіших і основних політично-масових кампаній, яка покладає на МК та РК КП(б)У велику відповідальність за успішне її проведення і вимагає зараз же розгорнути на місцях широку масово-політичну роботу серед трудящого населення шляхом переведення читок, доповідів, бесід на зборах робітників трудящої інтелігенції і селянства про політичне значення

паспортизації в СРСР. Питання паспортизації та про право радянського громадянина пов'язати на місцях з проведенням чергового політдня.

2. Зобов'язати секретарів міських і районних комітетів КП(б)У в справі переведення паспортизації населення своїм безпосереднім керівництвом надати місцевим органам РС міліції допомогу в переведенні цієї важливої роботи.

Періодично заслуховувати на бюро МК та РК КП(б)У доповіді начальників районних відділів міліції про хід роботи по паспортизації на місцях.

3. Зобов'язати МК та РК КП(б)У до роботи по проведенню паспортизації залучити актив, що приймав участь в переведенні масової роботи в час виборів до Народних Зборів і приймає участь в роботі по підготовці до виборів у Верховні Ради СРСР та УРСР.

Цей актив повинен бути використаний для допомоги РС міліції по збору компрометуючих матеріалів і виявленню осіб, яким повинно бути відмовлено у видачі Радянського паспорту.

4. Зобов'язати міськкоми, Райкоми і КП(б)У, міськради і Райвиконкоми надати всебічну допомогу РС міліції та виділити з активу політично-благородних людей для проведення паспортизації – заповнення паспортів.

5. Зобов'язати голів міськрад та Райвиконкомів в п'ятиденний термін виділити на місцях для РС міліції приміщення під паспортні пункти, відповідно обладнавши такі інвентарем та сейфами.

6. Зобов'язати голів міськрад та Райвиконкомів до 20.II-1940 року подати в місцеві органи РС міліції списки осіб, у яких націоналізовано земельні маєтки, будинки, підприємства і т. ін.

7. Зобов'язати Райпрокурорів та нарсудів провести серед трудящих області відповідну роботу по роз'ясненню значення революційної законності і боротьби з порушенням паспортного режиму.

8. Зобов'язати тов. Касьяненко негайно розгорнути роботу по збору компрометуючих матеріалів на всіх осіб, що підлягають виселенню з території області, а також прийняти необхідні міри щодо укомплектування паспортних органів кадровими робітниками.

1. Зобов'язати нач. Облміліції т. Касьяненко в містах – Станіславів, Коломия та прикордонній смузі паспортизацію населення розпочали з 15 лютого і закінчити таку до 20 березня 1940 року.

2. Зобов'язати редактора обласної газети “Радянська Україна” та районних газет питання паспортизації систематично висвітлювати на сторінках своїх газет.

3. В зв'язку з тим, що область відчуває недостачу паперу та фотоматеріалів, необхідних для проведення паспортизації, просити ЦК КП(б)У поставити питання перед відповідними організаціями про завіз ними до області паперу та фотоматеріалів.

4. В силу того, що Станіславська область має самий віддалений район від кордону в 110-120 клм. та половина всієї території області межує з двома іншими державами, просити ЦК КП(б)У встановити по всій області паспортизацію та прикордонний режим.

2. Про організацію державної і кооперативної торгівлі в області та цінах.
У виконання постанови ЦК ВКП та РНК СРСР від 2.1.1940 р. “Об организации государственной и кооперативной торговли и ценах в Западных областях Украинской и Белорусской ССР”, і реалізацію цієї постанови бюро Обкому КП(б)У – постановляє:

1. Зобов’язати зав. Облторгвідділом т. Мутиліна організувати на терені області три змішаних торгога: Станіславський міський змішаний Торг з районом діяльності в м. Станіславо́ві, Коломийський міський змішаний торг з районом діяльності в м. Коломії та обласний змішаний торг з міськими конторами в м. Надвірна, Калуш, Городенко, Снятин.

Всі матеріальні цінності-магазини, їдальні та пекарні, що раніш були передані держторгівлею кооперації, передати внов організованим міським конторам обласного змішаного торгу.

2. Зобов’язати Облспоживспілку т. Галицького в організованих на основі примірного статуту ССР збір пайових внесків провадити з пониженням мінімального розміру пайового внеску на 50 % з розстрочкою виплати такого до 3-х років.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 1-П. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 1-4.

№ 28

Наказ НКВС УРСР про усунення недоліків у веденні справ на порушників державного кордону

22 лютого 1940 р.

Сов. секретно

ПРИКАЗ

народного комиссара внутренних дел УССР за 1940 год

№ 0025

“22” февраля 1940 г.

г. Киев

Просмотром следственных дел на нарушителей государственной границы и социально опасных лиц, представленных управлениями НКВД Западных областей Украины для направления на Особое совещание НКВД СССР, установлено, что ряд оперативных работников при аресте и ведении следствия допускают грубые нарушения инструкции ЦК ВКП(б) и СНК СССР от 17 ноября 1938 года, норм УПВ и соответствующих приказов НКВД СССР по следствию.

В ряде следственных дел Львовской, Станиславовской и Дрогобычской областей, по которым обвиняемые содержатся под стражей по 2-3 месяца, совершенно отсутствуют постановления на арест и содержание под стражей, ордера на арест, протоколы задержания и другие документы, предусмотренные УПВ и приказами НКВД Союза ССР.

Имеется большое количество дел, в которых совершенно не видно, когда, кем и за что арестован тот или другой подследственный.

Допросы обвиняемых в нарушении государственной границы или связях с бывшей польской полицией проводятся недопустимо поверхностно, не подвергается исследованию ряд весьма актуальных вопросов, относящихся к существу предъявленного обвинения, что создает такое положение, при котором переброшенные к нам шпионы иностранных разведок ускользнут от ответственности, и вместе с тем могут быть осуждены лица, не совершившие уголовно наказуемых действий.

Изымаемые у арестованных документы и разные записи не переводятся на русский язык и исследованию не подвергаются. Даже больше, обвиняемые по этим документам не допрашиваются. Ряд лиц привлечено к ответственности только за нелегальный переход госграницы, в то время, как у них изъяты документы, изобличающие их в контрреволюционных преступлениях.

Отдельные оперработники, ведущие следствие, преступно-халатно относятся к оформлению следственных дел; не подписывают составленные лично ими протоколы допросов, постановления, обвинительные заключения, справки и другие документы, не уточняют время ареста подследственного и искажают фамилии лиц, привлеченных в качестве обвиняемых по делу.

Из Дрогобычской, Станиславовской и Тернопольской областей представлены следственные дела, в которых почти на каждом документе дела фамилия обвиняемого указывается по разному. По ряду дел трудно определить фамилию, имя и отчество обвиняемого.

В подавляющем большинстве следственных дел Тернопольской, Дрогобычской, Львовской и Станиславовской областей отсутствуют соответствующие документы о местонахождении изъятых при аресте личных вещей, денег, документов и других вещественных доказательств. В ряде случаев к делам совершенно не приобщены протоколы личного обыска, в то время как из показаний обвиняемых по этим делам видно, что обыск и изъятие у них производилось.

Отдельные начальники управлений, Следственных частей и оперативных отделов УНКВД ослабили руководство этим важнейшим участком, передоверили следственную работу по вышеуказанным делам малоопытным оперативным работникам, не руководят ими и не оказывают необходимой практической помощи.

Вследствие вышеизложенных нарушений из 4.300 дел, представленных на рассмотрение Особого совещания НКВД СССР, дела на 1.300 человек, т.е. более чем 25 %, возвращены на доследование.

Такое положение в дальнейшем терпимо быть не может –

ПРИКАЗЫВАЮ:

1) Начальникам управлений, следственных частей и оперативных отделов НКВД улучшить руководство следствием, особенно по делам нарушителей госграницы, добиваясь такого положения, при котором бы ни один шпион, переброшенный к нам иностранными разведками, не остался бы не разоблаченным.

Настоящий приказ проработать на оперативных совещаниях. Предупредить опер, состав, что виновные в нарушении революционной законности и соответствующих приказов НКВД СССР и УССР по следствию будут привлекаться к ответственности.

Зам. народного комиссара внутренних дел УССР
капитан государственной безопасности Горлинский

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 107-108.

№ 29

Витяг із виступу начальника облуправління НКВС по Станіславівській області О. Михайлова на зборах обласного активу про підготовку виборів до Верховної Ради УРСР

Лютий 1940 р.

Тов. МИХАЙЛОВ. (Начальник Облотдела НКВД)

...Насчет украинских националистов. Украинские националисты ведут большую работу, они имеют поддержку от соседнего иностранного государства. Рядом с нашим кордоном организовался штаб украинских националистов. Они посылают в большом количестве людей для организации украинского населения против Советской власти, составляют чертежи, где стоят воинские части, где живет партийный актив, где находится станция, телеграф и пр. Но у них есть кое-что новое. Один из таких видных деятелей-оуновцев, который приехал для инструктажа из соседнего государства, привез целый ряд директив, он сидит теперь у нас. Какую директиву он привез? Директива такая – видным украинским националистам уйти в подполье или убраться с Западной Украины. Вместо себя выдвигать на руководящую работу рядовой состав, который не был замечен раньше. Рядовой состав мы еще не знаем. Наша задача нашему активу присматриваться к националистам-оуновцам и вовремя их разоблачать.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 58. – Арк. 38.

Витяг з доповідної записки НКВС УРСР до НКВС СРСР
про релігійні конфесії в західних областях України

10 квітня 1940 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

НАЧАЛЬНИКУ 2 ОТДЕЛА ГУГБ НКВД СССР
КОМИССАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА
тов. Федотову
На № 2/3866¹¹

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

о церковных формированиях в Западных областях Украины.

Для выявления церковных формирований, существующих в Западных областях Украины, вскрытия их структуры и направления, 2 Отделом УГБ НКВД УССР в марте месяце 1940 года были командированы оперативные работники во Львовское, Станиславское и Волынское УНКВД.

В результате проведенной работы установлено, что на территории Западных областей Украины имеются три основных церковных ориентаций:

1. Римо-католическая, объединяющая исключительно верующих польской национальности.
2. Греко-католическая (украинские униаты).
3. Православная церковь.

Организационная структура и направление этих ориентаций в основном сводятся к следующему. [...] ¹²

Греко-католическая ориентация имеет три совершенно самостоятельных епархии – Львовская, Станиславская и Перемышльская.

Установлено, что каждая из епархий совершенно самостоятельна и непосредственно связана с Римом. Главой греко-католической церкви в Западных областях Украины является митрополит ШЕПТИЦКИЙ Андрей, находящийся в непосредственном подчинении папы Римского. По заданиям бывшего польского правительства ШЕПТИЦКИЙ проводил активную работу по католизации украинского населения.

Центр Львовской епархии находится в гор. Львове, в состав которой входит 1200 греко-католических церквей, три монастыря и духовная семинария. В руководстве этой епархии стоит митрополит ШЕПТИЦКИЙ Андрей, 1855 года рождения, в прошлом офицер австрийской армии, по неточным данным ушел с военной службы в связи с заболеванием венерической болезнью. Проживает в г. Львове. ШЕПТИЦКИЙ является украинским националистом, пользуется большим авторитетом среди верующих в Западной Украине и Галиции, где его считают “духовным вожаком”.

¹¹ На документі напис: “Получен ответ № 2/100 03. 21.IV.40 г.”.

¹² Далі у документі йдеться про римо-католицьку конфесію.

Львовская греко-католическая епархия также распространяет свое влияние на украинских униатов, проживающих в Америке.

Ближайшим помощником ШЕПТИЦКОГО является епископ БУЧКО Иван, активный член УНДО. Перед началом германо-польской войны БУЧКО специально выезжал в Америку к эмигрантам украинцам и вел там переговоры по вопросу о взаимоотношениях украинцев с поляками в случае войны.

В Станиславскую греко-католическую епархию входят 811 церквей, 73 молитвенных дома. Руководит Станиславской епархией епископ ХОМИШИН¹³ Григорий, 1867 года рождения, и епископ ЛЯТИШЕВСКИЙ Иван, 1879 года рождения.

Перемышльская епархия с центром в гор. Перемышле Дрогобычской области насчитывает 810 церквей и 9 монастырей. Епископом Перемышльской епархии является КОЦЕЛОВСКИЙ. Его помощник епископ ЛАКОТА Григорий в настоящее время находится на территории, отошедшей к Германии, с целью обслуживания прихожан.

Между греко-католическими епархиями имеются трения по вопросу формы обряда. Львовская епархия больше ориентируется на восток, а Станиславская и Перемышльская – на запад. Это разногласие в униатском движении возникло еще в момент окончания империалистической войны и имеет место до настоящего времени.

Станиславская и Перемышльская епархии под давлением бывшего польского правительства настаивали на том, чтобы служители культа были не женаты, т.е. по принципу ксендзов, и служения в церкви проводили на латинском языке, как и в костелах.

По этому вопросу имелись разногласия с Львовской епархией, так как митрополит ШЕПТИЦКИЙ проявлял тенденции к автокефальной украинской церкви униатского толка.

Во Львовской епархии в начале 1939 г. существовала церковная группировка, во главе которой стоял священник ШЕПТИЦКИЙ Климентий (брат митрополита ШЕПТИЦКОГО Андрея), которая ставила вопрос об украинизации униатской церкви, отхода от унии и создании т.н. “Украинской народной церкви”. В эту группировку входили священники Львовской епархии КОВАЛЬСКИЙ, КОСТЕЛЬНИК, ПРИТМА и др. Митрополит ШЕПТИЦКИЙ намечался главой самостоятельной украинской церкви и был осведомлен о наличии этой церковной группировки.

Во Львове на этой почве возникла 2-ая группировка из духовенства монастыря “Васильянов”, которая была против ШЕПТИЦКОГО Климента, примыкала к Станиславской епархии, возглавляемой ХОМИШИНЫМ, и стояла за католизацию украинского населения.

В греко-католической епархии при каждой церкви существуют так называемые церковные братства “Тройки” – мужские, женские и молодежные, которые избирались на церковных активах и проводили

¹³ Тут і далі так у документі. Правильно рос. – ХОМЫШИН.

церковную пропаганду среди верующих. Кроме того, при каждом приходе существуют парафиальные комитеты численностью от 4 до 10 человек, выполняющие административные функции. Председателем такого комитета являлся священник прихода.

Униатское движение в Западных областях Украины пользовалось полной поддержкой бывшего польского правительства, духовенства и украинских националистов, которые вели борьбу против создания общей религии с русскими.

Одним из средств, применяемых униатами для привлечения православных в униатскую церковь, было утверждение, что со смертью царя в России православная церковь лишилась главы, которую у них (униатов) заменяет римский Папа. Униатское духовенство проводило активную националистическую работу среди верующих и было связано с руководством УНДО, ОУН и др.

Митрополит ШЕПТИЦКИЙ Андрей был тесно связан с руководством украинского националистического подполья, а его ближайший помощник КУНИЦКИЙ Леонтий Теофилович, священник греко-католической церкви во Львове, входил в состав ЦК УНДО и был заместителем председателя УНДО Левицкого.

Среди украинского духовенства имеется большое количество руководителей и активных участников украинских националистических формирований, которые широко используют церковь для антисоветской агитации.

В г. Станиславе активно разрабатывается контрреволюционная группа, руководимая епископом ХОМИШИНЫМ. В состав этой группы входят греко-католическое духовенство, религиозный актив из среды кулачества и антисоветски настроенная часть украинской интеллигенции (агентурное дело “ЧУМА”).

Из участников этого контрреволюционного формирования нами выявлено 20 человек, в том числе: ХОМИШИН Григорий – епископ греко-католической церкви, организатор католической партии польской ориентации “Українська національна обнова”; ЛЯТИШЕВСКИЙ Иван – заместитель епископа ХОМИШИНА, профессор школы ксендзов в Станиславе; ВОЛЯНСКИЙ Иван – бывший депутат польского сейма; НАЗРУК Иосиф – бывший председатель УНДО и редактор газеты “Новая заря”; ГНУШЕВСКИЙ Михаил – бывший депутат польского сейма последних выборов и др. Участники этой группы под руководством ХОМИШИНА добиваются объединения всех католиков, принадлежавших ранее к различным религиозным обществам.

Агентурными данными установлено, что ХОМИШИН, имея своих уполномоченных, бывших видных деятелей партии УНДО ГОРДЫНСКОГО и ВОЛЯНСКОГО, находящихся на нелегальном положении, осуществляет через них связь с антисоветскими клерикальными католическими организациями и проводит активную контрреволюционную работу, направленную к восстановлению польского государства.

ГОРДЫНСКИЙ недавно установлен в г. Салатвино¹⁴, вблизи Венгерской границы, где он вместе с ВОЛЯНСКИМ занимаются изготовлением антисоветских листовок и распространением их в Западных областях Украины [...].¹⁵

Необходимо отметить, что в Западных областях Украины антирелигиозная работа еще не организована. Отсутствуют конкретные указания о создании отделов культов. Выполнение постановления ЦИК и СНК СССР от 08.IV.-1929 г. осуществляется крайне слабо. [...]

Продолжаем работу [...], которая будет направлена на подготовку разложенческой работы среди верующих и вскрытия организованной контрреволюционной деятельности среди церковников. С целью компрометации видных чинов католического духовенства подбираем материалы о их бытовом разложении. О результатах проводимой работы будем информировать.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАРКОМА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
СТАРШИЙ МАЙОР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

ГОРЛИНСКИЙ

“10” апреля 1940 года

№ 1220/СН

отп. 4 экз. / вп.

1 – адресату

1 – секретариату Наркома

1 – секретариату 2 Отдела

1 – в дело 4 Отдела

Баранов

Копія. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 33 (1951 р.). – Спр. 47. – Арк. 50-58.

¹⁴ Так у документі – насправді Солотвино.

¹⁵ Далі у документі йдеться про православну конфесію.

№ 31

Постанова Станіславського обласного виконавчого комітету і обкому КП(б)У про перспективи організації колгоспів на Прикарпатті, а також про факти саботажу колективізації

13 травня 1940 р.

Додаток ч. I до протоколу 28.

**ПОСТАНОВА
СТАНІСЛАВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ І
ОБКому КП(б)У**

Від 13 травня 1940 року.

Про організаційно-господарський стан і перспективи розвитку організованих колгоспів.

Відмітити, що в результаті проведеної масово-політичної роботи партійними і радянськими організаціями серед трудящого селянства, зокрема широко розгорнутого вивчення матеріалів республіканської наради передовиків сільського господарства УРСР, доповіді тов. Хрущова про підсумки 1939 сільськогосподарського року і завдання на 1940 рік, матеріалів обласної наради працівників сільського господарства Станіславської області виявився великий інтерес селянських мас до ведення колективного господарства.

Вивчення Станіславського статусу сільськогосподарської артілі переконала селянські маси в перевазі колективного господарства над одноосібниками.

В процесі підготовки до весняного сіву тяга бідняцько-середницьких мас до колгоспу збільшувалась і на момент виходу в поле по Станіславській області організовано 26 колгоспів.

Колгоспами охоплено 3953 господарств, колгоспи мають 5328,80 га землі.

Але поруч з цим, як при організації, так і на перших кроках їх роботи було припущено ряд недоліків. Так, наприклад в деяких колгоспах затверджений і прийнятий статут сільсько-господарської артілі, до цього часу не затверджений в Райвиконкомах (колгоспи ім. Молотова і Кірова, Бурштинського району, колгоспи ім. 17 вересня, ім. КІМ "Більшовик" Заболотівського району).

В більшості колгоспів до цього часу не складено фінансово-виборчих планів, що сталося в наслідок недостатньої оперативної роботи Облземвідділу та Райземвідділів, а також недостатньої допомоги з боку агрономів МТС.

Основним недоліком в роботі колгоспів є неналагодженість справи обліку трудоднів. Облземвідділ з запізненням надіслав колгоспам орієнтовні норми виробітку та розцінки. Плани посіву доведені не всім колгоспам і невчасно.

В перші дні весняної сівби також були недоліки. З загального плану посіву на весну 1940 року 3109.19 га станом на 5 травня ц.р. посіяно 1796 га, що становить виконання плану 57,7 %.

Особливо відстають з посівом колгоспи ім. 17 вересня с. Негівці Войнилівського району, ім. Тимошенко с. Ляцьке, Тисменицького району. В окремих колгоспах посів проводиться ручним засобом тоді як є сівалки (Заболотівський район). В ряді колгоспів є порушення агротехніки. Наприклад, в колгоспі ім. Паризької комуни с. Сілець Жовтневого району посіяно цукровий буряк без попереднього внесення штучних добрив і гною.

В колгоспі ім. 1 травня с. Стецева Снятинського району є факти невиходу на роботу колгоспного активу, а також в ряді колгоспів є затримка в розгляді заяв про вступ до колгоспу. Наприклад, в колгоспі ім. 1 травня с. Стецева, Снятинського району не розглянуто 35 заяв, які лежать з 17/IV ц.р. В колгоспі ім. Сталіна – с. Годи-Добровідка, Коломийського району не розглянуто 11 заяв, в колгоспі ім. Хрущова с. Павилче, Станіславського району не розглянуто 16 заяв з 16. IV ц.р., в колгоспі 17 Вересня с. Демичів, Заболотівського району не розглянуто 10 заяв з 24/IV ц.р. і цілий ряд інших колгоспів.

В наслідок недостатнього керівництва колгоспами з боку райкомів КП(б)У та Райвиконкомів деякі колгоспи без особливої потреби розпочали капітальне будівництво (колгосп ім. Паризької Комуни с. Сілець, Жовтневого району).

В колгоспі слабо агрообслуговування.

Облземвідділ недостатньо керує колгоспами.

Обласний Виконавчий Комітет і Обком КП(б)У ПОСТАНОВЛЯЮТЬ:

1. Зобов'язати секретарів Райкомів КП(б)У та голів Райвиконкомів забезпечити повсякденне керівництво і практичну допомогу організованим колгоспам шляхом прикріплення відповідальних працівників до колгоспів та посилити партійно-політичну роботу в колгоспах.
2. До 15 травня ц.р. по всіх колгоспах закінчити складання фінансово-виробничих планів, норм виробітку та затвердити на загальних зборах колгоспників, притягнувши до цієї роботи агрономів машинно-тракторних станцій, агрономів РЗВ і районний актив.
3. Для забезпечення організованих колгоспів кваліфікованими кадрами відкрити в селі Миловання, Тисменицького району на базі бувшої садівничої школи – школу підготовки масових колгоспних кадрів з профілями: агротехнічним, зоотехнічним і рахівничим. Зобов'язати Нач. Облземвідділу тов. Евтушенко укомплектувати школу кваліфікованими педагогічним персоналом, провести набір і розпочати навчання не пізніше 20 травня ц.р.
4. Зобов'язати Райкоми КП(б)У та Райвиконкоми організувати в колгоспах розгляд поданих заяв та надалі не припускати зволікання розгляду заяв.
5. З метою організаційно-господарського зміцнення колгоспів рекомендувати:
 - а. В колгоспах: ім. Молотова Бурштинського району “Більшовик” і “Шлях до комунізму” Більшовецького району, ім. Хрущова Станіславського району,

ім. 1 травня і ім. Леніна, Коломийського району, ім. Тимошенко і ім. 17 вересня, Тисменицького району і ім. Леніна і ім. Сталіна, Обертинського району і ім. 17 вересня, Тлумацького району – організувати тваринницькі ферми на базі бувших поміщицьких господарств, переданих цим колгоспам (будівлі, корови і інш. худоба)

в. В колгоспах: ім. Молотова, Бурштинського району, ім. Хрушова, Станіславського району, ім. КІМ, Заболотівського району, ім. 1 травня, Снятинського району, ім. Сталіна Коломийського району – рекомендувати розвинути культурне ставкове рибне господарство, привести в порядок існуючі ставки та пустити зарибок культурних порід риби.

с. Зобов'язати Облземвідділ, Райкоми КП(б)У та Райвиконкоми до 20/V ц.р. розробити по кожному колгоспу практичні міроприємства по організації допоміжних галузів виробництва (пасічництво і інш.) та подати на затвердження Облвиконкому

6. Попередити всіх голів колгоспів, голів РВК і секретарів РК КП(б)У не допустити зайвих витрат по капітальному будівництву в колгоспах.

7. Зобов'язати Нач.ОБЛЗУ тов. Євтушенко підготувати матеріал на чергове засідання ОВК з відповідними розрахунками для надання довготермінового кредиту колгоспам.

8. Зобов'язати директорів МТС забезпечити агротехнічне обслуговування колгоспів, втілюючи колгоспникам основні правила радянської агротехніки.

9. Запропонувати РК КП(б)У та Райвиконкомам на основі розгортання масово-політичної роботи і повсякденної практичної допомоги колгоспам – закінчити посів усіх культур не пізніше 15/V ц.р.

10. Між 25 травня і 1 червня ц.р. скликати обласну нараду голів колгоспів по питанню організаційно-господарського зміцнення колгоспів.

11. Доручити Нач. ОблЗУ тов. Євтушенко по закінченню посівної кампанії організувати екскурсію колгоспників нашої області по 2-3 чоловіка кожного колгоспу в колгоспи Кам'янець-Подільської області з метою вивчення досвіду роботи колгоспів.

12. Зобов'язати голів колгоспів, директорів МТС навести господарчий порядок на ланах колгоспів: насівання оґріхів, випрівших місць озимих посівів, оборювання посівів. Привести в належний вигляд подвір'я колгоспів.

Заст. Голови Станіславського
Обласного Виконавчого Комітету

Куц

Секретар Станіславського
Обкому КП(б)У
З оригіналом згідно:

Емець

Копія. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 1 П. – Оп. 1. – Спр. 17. – Арк. 44-46.

**Из ориентування УДБ НКВС УРСР про історію
та сучасний стан Організації українських націоналістів**

17 травня 1940 р.

Руководство “ОУН” в течении многих лет ставило ставку на то, что с предполагавшейся германо-польской войной разрешится программный вопрос – создание “великой самостоятельной Украины”. В результате того что военное столкновение между Польшей и Германией не осуществило планов “ОУН”, что улучшились отношения между Советским Союзом и Германией, среди руководителей “ОУН” появились разногласия.

МЕЛЬНИК Андрей в январе 1940 года вместе с рядом ОУНовцев выехал из Германии. После отъезда МЕЛЬНИКА Берлинский центр “ОУН” возглавил Сушко.

Где находится МЕЛЬНИК, точно не установлено, были первичные данные о том, что он выехал в Лондон, по последним же сведениям, он находится якобы в Риме.

“ОУН” при полной поддержке германских правительственных кругов, в контакте с разведывательными органами ведет усиленную работу по подготовке отторжения Украины от Советского Союза и установления буржуазного государства с фашистским управлением. Вооруженное выступление против Советского Союза намечалось на весну 1940 года.

Для практического осуществления намеченных планов Берлинским центром “ОУН” на территории быв. Польши, занятой немцами, Румынии и Чехословакии создана широкая сеть проводов “ОУН” и т. н. “украинских комитетов помощи беженцам”.

Такие организации существуют в Варшаве, Кракове, Люблине, Закопане, Перемышле (немецкая сторона), Кринице, Залюстье, Саноке, Томашеве, Берзне, Замостье, Ярославле, Засане, Радоме и в других городах и населенных пунктах, в основном в приграничной полосе с Советским Союзом.

У руководства этих организаций находятся видные ОУНовцы, бывшие петлюровские офицеры, зарекомендовавшие себя на протяжении ряда лет как отъявленные враги советского народа.

В Варшаве руководителем организации является полковник петлюровской армии ДЫЧЕНКО-ЗАДУНАЙСКИЙ, в Кринице – старый ОУНовец ПАЛИЙ, в Перемышле руководящий комитет состоит из видных ОУНовцев КОЧМАРИНА Василия, КЛЫП Ивана и РОМАНИШИНА Порфирия.

Деятельность всех закордонных ОУНовских организаций направляет Краковская “краевая экзекутива ОУН” (провод “ОУН”) во главе с полковником СУШКО, ДОНЦОВЫМ и СТЕФАНОВИЧЕМ, которая непосредственно связана с германскими правительственными кругами и разведывательными органами (Гестапо).

Один из руководителей “краевой экзекутивы” в г. Кракове профессор КОБЕВИЧ¹⁶, является представителем этой экзекутивы при Краковском генерал-губернаторе по “украинским вопросам”.

ОУНовскими организациями совместно с немецким командованием формируются специальные воинские части, отряды из украинского населения, организуются так наз. “таборы”. Молодежь вербуются в специальные школы – дружины, где под руководством немецких офицеров проводится усиленная военная подготовка.

Созданные военные украинские части “таборы”, содержащиеся на германские средства, предполагается использовать как против англо-французской коалиции, так и против Советского Союза при военном столкновении между Германией и СССР. Ряд сформированных частей за последнее время отправлены вглубь Германии, Вены и другие города для прохождения военной подготовки.

Значительное количество активных ОУНовцев официально состоит на службе в немецких разведывательных органах. “Гестапо” ведет вербовки ОУНовцев для шпионско-диверсионной и террористической деятельности, которые в большом количестве выбрасываются на советскую территорию.

Аналогичная деятельность “ОУН” проводится в Румынии, главным образом на территории Бессарабии и Буковины.

Видными деятелями “ОУН” в Румынии являются доктор ЗАЛОЗЕЦКИЙ Владимир, СЕРБЕНЮК и КИРИЛЛОВ. Центр “ОУН” находится в г. Черновицах, где издается ОУНовская газета “Нова рада” под редакцией СЕРБЕНЮКА.

В Бухаресте действует “УДК” (Украинский Допомоговый Комитет), находящийся всецело под влиянием “ОУН”. В январе месяце избран новый состав “Допомогового Комитета”, в который вошли ОУНовцы доктор РУССОВ, ЧЕРНИЦКИЙ Емельян, ЯКОВЕНКО Пантелей и АНТОШКО Кузьма.

Руководитель “ОУН” ЗАЛОЗЕЦКИЙ связан с румынскими властями, от которых добился финансовой помощи для организации антисоветской деятельности.

За последнее время “ОУН” по заданию немецких и румынских разведывательных органов свою деятельность контактирует с другими контрреволюционными украинскими националистическими организациями, в частности “УНДО”.

Характерно, что руководство “ОУН” в Румынии налаживает контакт с представителями т.н. “польского правительства”.

Руководство “ОУН” в Бухаресте совместно с быв. польским консулом в Черновцах ЯКУБОВСКИМ и доктором Леоном КОПЕЛЬМАНОМ проводят Работу по стягиванию в Румынию украинского контрреволюционного элемента, имея целью использовать его для выступления против Советской власти.

¹⁶ Так у документі. Насправді професор В. Кубійович.

Если учесть, что в настоящее время бывший представитель разведки УНР в Румынии ПОРОХИВСКИЙ наладил контакт с “Интеллиженс сервис” (английская разведка) и работает под ее руководством, становится ясным, что “совместная” деятельность бывшего польского консула ЯКУБОВСКОГО с руководством “ОУН” в Румынии проходит также по заданию англо-французских правительственных кругов, стремящихся, с одной стороны, использовать все силы в борьбе с Советским Союзом и, с другой стороны, – вырвать ОУНовские организации в Румынии из-под германского влияния.

Будучи нелегальной организацией в быв. Польше и находясь все время в подполье, “ОУН” накопила большой опыт деятельности в нелегальных условиях, который в настоящее время использует в борьбе против Советского Союза.

Имея этот опыт, “ОУН” быстро принаравливается к работе, видоизменяет ее в зависимости от создавшейся обстановки. Во время военных действий Красной армии против польских захватчиков ОУНовским руководством была дана установка сохранять свои кадры, не проявлять себя враждебно по отношению к Красной армии и Советской власти, проникать в местные органы самоуправления, органы рабочей милиции, стремиться проникнуть в коммунистическую партию и комсомол, в то же время, используя благоприятный момент распада польской армии, вооружаться и готовиться к возможным активным действиям.

Во время выборов депутатов в Народное Собрание “ОУН” среди населения была развернута большая националистическая агитация по выдвижению своих кандидатов в депутаты, дачи им наказа голосовать за “самостийную Украину”.

После того, как эта тактика потерпела поражение, “ОУН” перешла к организации саботажа во всех областях промышленности и сельского хозяйства, разжиганию недовольства населения, используя трудности, в ряде случаев их искусственно создавая, распространению клеветнических слухов, подстрекательству и организации неустойчивой части населения на антисоветские выступления и волынки.

В настоящее время, имея целью накопление сил для вооруженной борьбы с Советской властью, “ОУН” стремится проникать в советские учреждения, партию и комсомол, компрометировать политику и практическую деятельность партии и всех органов Советской власти в Западных областях УССР.

В тоже время проводится организация разведывательной, террористической и другой подрывной работы во всех Западных областях УССР.

В борьбе с Советской властью “ОУН” пытается сблизиться со всеми украинскими националистическими организациями и партиями, существовавшими в б. Польше, а также организациями и партиями польских националистов.

Блокируясь с польскими националистами, “ОУН” “поддерживает” поляков в борьбе за восстановление быв. польского государства, “добиваясь”

автономии украинцам. В тоже время договаривается с немцами о создании “самостийной Украины” под протекторатом Германии.

Провод “ОУН” в Кракове в настоящее время ведет работу по организации специального аппарата эмиссаров по организации вооруженных банд на совтерритории, воссозданию и проверке ОУНовских организаций в Западных областях УССР, руководству этими организациями через эмиссаров курьерского аппарата по связи с организациями ОУН.

Проводится большая работа по вербовке в качестве эмиссаров беглецов из пограничных сел и городов, которые возвращаются на совсторону и возглавляют затем местные организации “ОУН”, посылая курьеров для связи с закордонным руководством ОУН.

Полученные за последнее время данные свидетельствуют о том, что Краковский провод “ОУН” ведет усиленную деятельность по организации связи с формированиями “ОУН” в Тарнопольской области, проверке их и получения исчерпывающих сведений о состоянии подготовки к вооруженному выступлению против Советской власти.

В связи с ликвидацией на границе и в областях ряда бандгрупп, эмиссаров и курьеров, изыскиваются пути более усложненных и засекреченных методов контрреволюционной работы.

Практическая контрреволюционная организационная деятельность “ОУН” в настоящее время проводится по следующим направлениям:

1. Известные организации “ОУН” тщательно проверяются в целях очистки их от лиц, подозревавшихся в связях с польской полицией, подозреваемых в симпатии к Советской власти и принадлежности к секретному аппарату органов НКВД и милиции.

2. После очистки назначаются руководители низовых ячеек, уездных и областных экзекутив ОУН, которые подбираются из совершенно проверенных, доказавших на деле свою преданность националистическим взглядам ОУНовцев.

3. Перед руководителями экзекутив и низовых ячеек “ОУН” ставится задача создания новых организаций “ОУН” и расширения уже имеющихся за счет вербовок проверенных украинских националистов.

“ОУН” ставит перед собой задачу вербовки украинцев, работающих в Милиции, а если представляются возможности – и в НКВД, для последующего использования их в своих целях.

4. Для организации разведывательной и контрразведывательной работы при уездных и областных экзекутивах создаются специальные разведывательные отделы, глубоко законспирированные от остальных участников “ОУН” и от руководителей ячеек “ОУН”.

Эти отделы, имеющие разветвленную сетку разведчиков (от 5 до 20), собирают сведения о расположении воинских частей, их количестве, вооружении, фамилиях командного состава, расположении органов НКВД и милиции, изучают их личный состав, собирают сведения о советских и партийных работниках, их характеристики и т. д.

Все эти сведения сдаются разведчиками руководителю разведывательного отдела, который через периодически прибывающих курьеров направляет их закордон.

На эти же разведывательные отделы возложена задача проверки руководителей низовых ячеек и экзекутив “ОУН”, выявления лиц, связанных с органами НКВД. Заподозренные в связи с органами НКВД перевербовываются или физически уничтожаются.

В целях проверки руководителей “ОУН” и заподозренных в связях с НКВД за ними агентами разведывательных отделов устанавливается слежка, продолжающаяся в ряде случаев весьма продолжительное время.

5. Изыскиваются пути к приобретению оружия. Большое количество оружия в ОУНовских организациях имеется из числа добытого и сохраненного при развале б. польской армии.

Кроме того, оружие пренебрежительно нелегально из Германии, отбирается от населения, приобретается за деньги. Практикуется организация обысков под видом сотрудников НКВД и милиции, при которых оружие забирается. Несомненно, большое количество оружия осталось у ОУНовцев при расформировании рабочей гвардии и милиции, когда в состав ее входили ОУНовцы.

6. В низовых ОУНовских организациях, которые к моменту предполагаемого восстания должны быть использованы как организующие ядра выступлений, уже сейчас создаются группы вооруженных боевиков, обучающиеся военному делу.

Создаваемые вооруженные группы – банды в период военных действий (имеется в виду война Германии с Советским Союзом) готовятся к методам партизанской борьбы в тылу Красной армии, осуществления диверсионных и террористических актов, дезорганизации работы местных органов власти, терроризированию местного населения.

7. Организуется техника для изготовления к-р националистической литературы и распространения ее среди населения.

Основная часть к-р националистической литературы используется из числа старых ОУНовских запасов, более свежая литература нелегальным путем доставляется из Германии, контрреволюционные листовки и воззвания изготавливаются силами местных ОУНовских организаций, печатаются на машинках, размножаются на стеклографах и шапирографах.

При ликвидации ОУНовских организаций изъято большое количество различных химических растворов, предназначенных для тайнописи, проявления, вытравливания, изготовления различных документов.

Широко практикуется метод выдачи ОУНовцам различных документов, пропусков и удостоверений на бланках советских, общественных и хозяйственных организаций, добываемых ОУНовцами путем хищения или через своих людей в этих организациях.

У ряда задержанных ОУНовцев оказались сфабрикованными таким образом документы, удостоверяющие их как лиц, работающих в различных советских и общественных организациях, имевших право

беспрепятственного передвижения в погранполосе, права ношения оружия и т. д.

Характерны методы связи ОУНовских эмиссаров из-за кордона и ОУНовцев между собой.

Как правило, встречи обставляются крайне конспиративно, обеспечиваясь наружным наблюдением вооруженных лиц.

Для установления связи имеются пароли и различные условности (словесные, фотографии, националистические флажки, жетоны, самопишущие ручки и т. д.).

Для отвлечения внимания наших органов от ряда активных ОУНовцев, проводящих контрреволюционную работу, практикуется метод посылки писем от них из-за кордона в адрес родных и родственников, проживающих в Западных областях УССР, в то время, как сами ОУНовцы также здесь находятся.

Несомненно, что методы контрреволюционной деятельности ОУНовцев в дальнейшем будут еще более усложняться и улучшаться, что в этом они получают безусловную помощь от германской разведки, одной из наиболее опытных капиталистических разведок, заинтересованной в массовом использовании ОУНовских организаций в целях получения исчерпывающих шпионских данных о Советском Союзе.

И. о. нач. 2-го отдела УГБ НКВД УССР
ст. лейтенант госбезопасности
Ткаченко

Зам. нач. 3-го отдела УГБ НКВД УССР
капитан госбезопасности
Тимофеев

“17” мая 1940 г.

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 112-117.

№ 33

**Доповідна записка УПВ НКВС УРСР наркомуну внутрішніх справ УРСР
І. Серову про підсумки переселення населення західних областей УРСР з
800-метрової прикордонної смуги**

10 червня 1940 р.

Начальник Пограничных войск НКВД
Сов. секретно
Экз. № 2
Народному комиссару внутренних дел УРСР
комиссару государственной безопасности 3 ранга
тов. Серову
гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

об итогах работы по очищению 800 метровой пограничной
полосы западных областей Украинской ССР.

В соответствии с постановлением СНК Союза ССР и ЦК ВКП(б) № 289-127/сс от 2.3.40 г. “Об охране госграницы в западных областях УССР и БССР”, СНК УССР и ЦК КП(б)У 3.4.40 г. вынес постановление № 390-14 “Об отселении и переселении жителей 800 метровой погранполосы в западных областях УССР и очищения этой полосы от строений”, согласно которого подлежало:

По областям	Переселить			Отселить		
	Насел. пунктов	Дворов	Населения	Насел. пунктов	Дворов	Населения
Вл. Волынской	30	3457	15289	11	427	2142
Львовской	40	2437	11922	16	950	4892
Станиславской	14	1399	5786	20	1595	6446
Дрогобычской	57	5520	27565	24	1800	8640
Тарнопольской	16	4520	19623	1	98	495
ВСЕГО:	157	17342	80185	72	4870	22615

Сроки окончания работы постановлением были установлены: по переселению до 20 апреля с. г., по отселению в мае месяце с. г.

ПОДГОТОВИТЕЛЬНАЯ РАБОТА

Проведение всех организационных мероприятий и руководство работой, постановлением СНК УССР и ЦК КП(б)У № 390-14 было возложено на председателей областных исполкомов и секретарей обкомов КП(б)У западных областей УССР.

В соответствии с директивой Народного Комиссара Внутренних Дел Союза ССР № 893/6 от 7.03.40, мной начальникам погранотрядов и начальнику погранвойск Западного округа было дано указание № 04084 от 13.03.40 г. и предложено включиться в эту работу и оказать местным органам содействие в выполнении правительственного решения.

Подготовительная работа по очищению 800 метровой погранполосы была начата в первой половине марта месяца.

13.03.40 г. представителем СНК УССР т. КОРНИЕЦ в г. Львове было проведено совещание с секретарями обкомов КП(б)У и председателями облисполкомов, на котором присутствовали представители: штаба погранвойск НКВД УССР – комбриг т. ХОМЕНКО, штаба погранвойск НКВД Западного округа – полковник т. РОГАТИН и командиры штабов погранотрядов, дислоцированных на территории областей Западной Украины.

На совещании были намечены мероприятия по уточнению данных о количестве населенных пунктов и численности жителей, подлежащих переселению и отселению, а также установлены районы, куда должно быть произведено переселение и отселение.

После получения постановления СНК УССР и ЦК КП(б)У № 390-14 от 3 04.40 г. “Об отселении и переселении жителей 800 метровой погранполосы в западных областях УССР и очищении этой полосы от строений”, в областях при обкомах КП(б)У 5.04.40 г. были проведены совещания, на которых обсуждались вопросы о пограничном режиме в 7,5 клм. погранполосе и об очищении 800 метровой погранполосы.

На совещаниях присутствовали секретари горкомов и райкомов КП(б)У, представители обл. и райисполкомов и погранотрядов НКВД Западного округа. После совещаний в обкомах, райкомами и райисполкомами были проведены совещания, совместно с представителями погранчастей, на которых разработали план-календарь проведения работы, с конкретными мероприятиями по обеспечению переселения и отселения и исполнителями.

В подлежащие переселению и отселению населенные пункты были выделены представители райкомов КП(б)У и райисполкомов, с которыми проведен инструктаж о характере разъяснительной работы с населением и практического выполнения решения Правительства.

На основе указаний Штаба погранвойск НКВД УССР, погранчастями были разработаны мероприятия по обеспечению ненарушимости госграницы и предотвращению разного рода а/с проявлений, а именно:

1. Погранотряды, совместно с УНКВД областей, начальниками РО НКВД и комендантами погранучастков наметили планы развертывания оперативно-чекистской работы в период переселения и отселения.

2. В период с 6.4.40 г. по 8.4.40 г. во всех погранотрядах были проведены оперативные совещания комендантов погранучастков, военкомов комендатур, начальников и политруководителей застав, на которых проработаны Намеченные мероприятия по усилению работы в период проведения очищения 800 метровой погранполосы.

3. Из штабов погранотрядов в села, подлежащие переселению и отселению, были направлены командиры 1, 2 и 5 отделений для проведения оперативно-чекистской работы и оказания практической помощи начальникам застав в деле организации охраны гос. границы.

4. С 20.00 7.4.40 госграница охранялась усиленно, для более плотного закрытия, отдельные участки госграницы и подразделения были усилены за счет резервных застав и мангрупп, при штабах комендатур созданы оперативные резервы.

5. Из числа партийного и комсомольского актива подразделений каждого погранотряда, были выделены и прикреплены к населенным пунктам командиры и красноармейцы с задачей: оказать помощь представителям районных парт. сов. организаций и сельсоветам в проведении разъяснительной работы среди местного населения, по вопросу проводимых мероприятий правительства.

ХОД РАБОТЫ И РЕАГИРОВАНИЕ НАСЕЛЕНИЯ

Разъяснительная работа в селах была начата с 8.4.40 г. и направлена на доведение до населения решения правительства СССР и разъяснение о необходимости переселения и отселения в интересах укрепления охраны госграницы и создания переселяемым и отселяемым лучших условий хозяйственной деятельности, не связанной с пограничным режимом.

С 9.4.40 начался выезд из населенных пунктов 800 метровой пограничной полосы в намеченные планом районы.

Проводимое мероприятие основная масса населения встретила одобрительно, особенно беднейшая часть, которая, интересуясь вопросами организационно-хозяйственного порядка, просила ускорить их переброску на новые места, дабы подготовиться к весеннему севу. В ряде случаев представители бедноты выступали на собраниях с призывом безоговорочного выполнения решения правительства СССР.

В ряде районов зажиточная часть населения, имея у себя тягловую силу, посылала своих представителей на новые места с целью захватить лучшие земли и постройки, что вызывало нарекания бедняков, которые заявляли: "...Мы охотно выполняем решение правительства и переселяемся, но кулаки на своих подводах едут в места поселения раньше и займут лучшие усадьбы, а нам оставят плохие. Почему власть не обеспечивает нас транспортом..."

Кулацко-националистические элементы начали проводить агитацию среди местного населения и распространять провокационные слухи, с целью вызвать нездоровые настроения остальной части населения против мероприятий правительства. Так:

По Тарнопольской области

1. Житель с. Печерна ШЕВЧУК М., кулак, с самого начала переселения повел среди населения агитацию за отказ от выполнения правительственного решения и рекомендовал им поселиться в ближайшие села, заявляя при этом:

"...Зачем мы будем ехать в Вишневецкий район, когда мы можем выехать в соседнее село на 2-3 дня. Из Румынии нам говорят: подождите и потерпите немного, мы будем у вас и поможем вам..."

2. с. Звеногруд, бывший председатель сельского комитета, дьячек АСТАФЕНЧУК, на собрании жителей призывал отказаться от переселения, заявив:

“...Мы не поедem никуда со своей земли, ибо здесь жили наши отцы. Мы выроем ямы и будем жить на своей земле, хоть расстреливайте нас всех...”

В том же селе поляк ГОРОДЕЦКИЙ распространял провокационные слухи о том, что под видом переселения украинцев выселяют как осадников.

3. с. Окопы. Кулаки распустили провокационный слух о том, что кто не успеет вывезти свое имущество в срок, тот погибнет с голода.

Житель этого села БУЧКО М., в разговоре с крестьянами, заявил:

“...Большевикам не верьте, они говорят, что село должно быть очищено к 20 апреля, а фактически они займут его завтра – 12 апреля. Они делают хитро, чтобы им осталось все наше имущество...”

Цель подобных слухов – отрицательно воздействовать на безлошадных крестьян.

4. с. Устье-Бескупа. Члены украинской националистической организации “СОКОЛ” РОГА Я. и МАТВЕЕВ Е. вели агитацию против переселения, заявляя при этом:

“...Переселение это большое горе для людей. При поляках нам гораздо лучше было жить, чем теперь. Переселение – это уничтожение народа, и оно не может осуществиться...”

5. с. Грудек. Братья СКРИПНИК И. и Д. зажиточные, на собрании жителей подняли шум с выкриками: “Нам советская власть не нужна, никуда не поедem”. Собрание было сорвано.

6. с. Добровляны. КУЗЯК Я., кулак, на собрании жителей заявил: “такого никогда наше село не видело, как это переселение”, после этого женщины подняли крик и плач.

7. с. Худяковцы: ПИЧКА П., среди крестьян вел агитацию, заявляя: “Пока крестьяне будут собираться к переезду, хорошо было бы взорвать жел. дор. путь и вагоны”.

8. с. Трубчаны. В доме кулака КОСМАН С. собрались кулаки СЕНТЬЮК И., МАЗУРКЕВИЧ Т., КУСИВЫЙ Д. и ряд других, которые высказывались, что вести открытую борьбу против переселения нецелесообразно, а следует работать путем разных провокаций, вызывая панику и массовое бегство жителей из переселяемых сел.

По Дрогобычской области

1. с. Бахув. ПОЛЕВАННЫЙ И., бывший жандарм и ПИВА А. владелец Черепичного завода, среди населения села распространяли слух, что всех переселяемых повезут в Сибирь.

В том же селе МУДРИЕВСКИЙ А. в беседе с крестьянами заявил:

“...Подвезло большевикам – большая вода, а то мы все были бы на той стороне...”

2. с. Барыч. Кулацкая часть самостоятельно выезжала в ближайшие тыловые села, заявляя:

“...Нужно выезжать поближе от своего места, так как это не надолго, скоро придут немцы и будем опять жить в своих домах...”

На почве кулацко-поповской и националистической агитации и провокационных слухов, имели место попытки населения к организации сопротивления переселению, доходившие до массовых выступлений, “волынок”, так:

По Станиславской области

В с. Хороцово отмечалось пассивное сопротивление населения переселению. Жители уходили в тыловую часть села и там отсиживались, не проводя подготовительной работы к отъезду.

16.4.40 в село прибыли 15 агитаторов, которых население встретило враждебно и при проведении ими разъяснительной работы, группа крестьян, выросшая до 300 человек, вооруженная топорами, вилами и кольями набросилась на агитаторов, стараясь выгнать их из села. Два агитатора были ранены и 5 получили легкие побои. Находящимся в селе пограничным нарядом была открыта тревога выстрелами, после чего толпа разошлась по селу.

Для проведения разъяснительной и оперативной работы, в село были направлены 4 командира Штаба 96 погранотряда и взвод пограничников, туда же прибыл нач. Станиславского Облуправления НКВД.

Агитаторы из села были удалены и работа проводилась через наиболее лояльных к проводимым мероприятиям местных жителей. В частности были использованы 2 прибывших за вещами крестьянина, которые были переселены ранее и выражали полное удовлетворение новыми условиями жизни.

В результате работы население села постепенно возвращалось в свои дома и 19.4.40 г. 97 хозяйств были готовы к отъезду.

По Дрогобычской области

13.4.40 в с. Барткувка прибыли подводы за переселенцами. Группа жителей – поляки в количестве до 50 человек, находившиеся в лесу, увидели прибывшие подводы и набросились с кольями на подводчиков – украинцев, с которыми ранее враждовали.

Один подводчик был ранен палкой, другие разъехали.

Находившийся вблизи пограничный наряд подошел к месту драки, с целью прекращения ее, произвел 2 предупредительных выстрела. Районный уполномоченный по переселению также произвел один выстрел вверх, после чего бежал. По прибытии в село группы пограничников и взвода в/ч РККА, население разошлось по домам.

После проведения разъяснительной работы, население успокоилось и 14.4.40 г. было приступлено к переезду.

На подобные выступления и нездоровое реагирование населения влияли и организационные неполадки местных органов в ходе работы по переселению и отселению и слабая подготовка некоторых агитаторов, проводивших разъяснительную работу с населением, так:

1. 14.4.40 г. в с. Бело-Березка, Станиславской области, имела место “волынка”, которая началась с заявления прибывших в село 2 агитаторов о

том, что в 800 метровой полосе не только не разрешат обрабатывать землю, но даже вырубят все деревья.

После этого заявления толпа подняла крик и стала выгонять агитаторов из села. Один из них был избит, другой убежал на пограничную заставу.

В связи с проводимыми мероприятиями, на сопредельной стороне имели место следующие случаи демонстрации населения:

1. Против с. Гура, Львовской области, собралась толпа женщин и звали жителей нашей стороны к себе, называя их поименно.

2. Против с. Барткувка, Дрогобычской области, собралась толпа и кричала жителям нашей стороны: “Ховайтесь на некоторое время, недалеко имеется много германских войск”.

3. Против с. Воля-Постолово, Дрогобычской области, собралась толпа до 100 человек во главе с попом. Поп, обращаясь к жителям нашей стороны, кричал: “Выходи к берегу те, кто в церковь ходит, батюшка вас будет благословлять на дорогу”.

В ряде случаев скопления жителей на сопредельной стороне разгонялись немецкими солдатами.

Случаев массового открытого реагирования жителей наших сел на подобные демонстрации не отмечалось, за исключением одиночек. Характерными из них являются:

В с. Устье-Бескупа, Тарнопольской области, АНТОНИЙЧУК Е., середнячка, и ее дочь, вышли на берег р. Днестр и кричали на румынскую сторону: “Нас здесь мучают, выселяют из родной земли и хотят, чтобы мы погибли. Когда же придут наши, разве они не видят, что с нами делается”.

После усиления массово-разъяснительной работы, подготовки актива и некоторых мер воздействия на лиц, пытавшихся спровоцировать беспорядки, во всех районах был обеспечен перелом в работе.

Необходимо отметить популярность пограничников среди населения и действенность их разъяснительной работы.

В ряде случаев, после неудачных попыток работы районных представителей, вызывавших нездоровые реагирования населения, пограничники, путем разъяснения восстанавливали должный порядок и после этого происходил организованный выезд жителей. В отдельных селах крестьяне заявляли: “Позовите сюда пограничников, мы их будем слушать, т. к. они всегда говорят по делу и только правду”.

ИТОГИ РАБОТЫ И НЕДОЧЕТЫ

До 25.4.40 г. работа по переселению и отселению проходила сравнительно четко, но в связи с началом весеннего сева и использованием тягловой силы на полевых работах выезд резко сократился из-за отсутствия средств передвижения.

Так: до начала сева из 800 метровой полосы выехало 17.113 всех подлежащих переселению и отселению хозяйств, из них по областям:

Вл. Волынской.....	3.262
Львовской.....	2.603
Станиславской.....	2.249

Дрогобычской.....5.472
Тарнопольской.....3.527

По состоянию на 2.6.40 из 800 метровой погранполосы выехали хозяйства, из них:

По областям	Переселено	Отселено	Всего
Вл. Волынской	2744	746	3490
Львовской	2211	1044	3255
Станиславской	1050	1554	2604
Дрогобычской	4973	1387	6360
Тарнопольской	4815	-	4815
ИТОГО:	15793	4731	20524

По состоянию на 20.6.40 г. в 800 метровой погранполосе осталось 147 хозяйств, из них подлежит:

По областям	Переселить	Отселить	Всего
Львовской	-	15	15
Станиславской	5	11	16
Дрогобычской	4	14	18
Тарнопольской	-	98	98
ИТОГО:	9	138	147

По Вл. Волынской области переселение и отселение закончено.

Разница в цифровых данных итога переселения и отселения с данными подлежащих переселению и отселению хозяйств, главным образом объясняется:

а) недостаточно четко проведенным предварительным учетом хозяйств, находившихся в 800 метровой погранполосе к началу работы;

б) наличием случаев самостоятельных, неучтенных выездов населения на новые места;

в) изъятием, проведенным органами НКВД по разным причинам;

г) эмиграцией закордон.

В процессе работы имели место ряд организационных недочетов, влиявших на своевременный выезд населения на новые места, – главными из них являются:

1. Нераспорядительность местных органов в организации сбора, требуемого количества подвод, в силу чего готовые к отъезду хозяйства своевременно вывезены не были.

Следует отметить, что за отсутствием подвод имели место случаи временного оставления населением продфуража, который портился и расхищался, а из-за перегруженности подвод часть груза бросалась в пути.

Мероприятия по закупкам по деловому организованы не были и представители районов, за отсутствием средств, зачастую бездействовали.

2. Слабая работа жел. дор. транспорта, который неоднократно нарушал плановую заброску вагонов к станциям сбора переселяемых и паровозов к готовым к отправке эшелонам.

3. Несвоевременное вручение готовым к отъезду хозяйствам денежных пособий.

4. Отсутствие точного учета свободных земель и построек на новые места поселений в результате чего значительное количество хозяйств возвращались в свои села.

С 28.4.40 г. 98 хозяйств Тарнопольской области до сих пор продолжают оставаться в 800 метровой погранполосе, до окончания перевозки и постройки домов на новых местах.

На почве недовольства кулацкой и зажиточной части населения переселением и отселением и враждебной агитации, а также организационных неполадок до 22.4.40 г. происходил рост эмиграционных настроений.

За период переселения и отселения зарегистрировано следующее количество ушедших закордон по областям:

Вл. Волынской.....	8 чел.
Львовской.....	14 чел.
Станиславской.....	15 чел.
Дрогобычской.....	87 чел.

ВЫВОДЫ:

Переселение и отселение в основном закончено.

Срок окончательного переселения и отселения будет зависеть от степени организации работ по переноске на новые места строений, находящихся в 800 метровой погранполосе и наличия свободных земельных участков для отселяемых.

В дальнейшем необходимо:

1. В соответствии п. II-б постановления СНК УССР и ЦК КП(б)У № 390-14 с. г. принять срочные меры очищения 800 метровой погранполосы от построек, т. к. наличие их усложняет несение службы по охране границы.

2. Пересмотреть заново вопрос произведенного расселения в ближайших от границы селах, т. к. самостоятельные поселения создали в них скученность и безземельность, значительная же часть земли этих сел оставалась в 800 метровой погранполосе.

“10” июня 1940 г.

№ 005868

Зам. начальника Погранвойск
НКВД УССР -
комбриг Хоменко

Зам. военкома Погранвойск
НКВД УССР - полковой
комиссар Гусаров

Зам. нач. штаба
майор Борисов

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 298-305.

№ 34

**Доповідна записка начальника Станіславівського управління НКВС
О. Михайлова наркомун І. Серову про виселення з області біженців з
територій окупованих Німеччиною**

1 липня 1940 р.

Совершенно секретно

НАРКОМУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНСКОЙ ССР
КОМИССАРУ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ 3-го РАНГА СЕРОВУ

**ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА О ПРОВЕДЕНИИ ОПЕРАЦИИ ПО
ВЫСЕЛЕНИЮ БЕЖЕНЦЕВ ПО СТАНИСЛАВСКОЙ ОБЛАСТИ**

Согласно Вашего распоряжения в ночь с 28 на 29 июня 1940 года нами проведена операция по выселению беженцев из Станиславской области.

По плану намечалось выселить 1224 семьи, в них 2638 чел., из этого количества было арестовано 82 чел. одиночек. Контрреволюционной литературы, листовок, оружия и иностранной валюты при обысках не обнаружено.

Принятыми мерами прочесывания лесов, парков и проверки документов, было задержано 23 семьи беженцев, пытавшихся ускользнуть от выселения.

Эшелоны для выселяемых на станции Станислав вместо 20.00 часов 28.06.1940 г. были поданы в 5.00 часов утра 29.06.1940 г., что затруднило погрузку.

Для проведения операции был использован партийный и советский актив в количестве 979 человек.

Эшелон ушел 30.06.1940 г. к месту его назначения.

Начальник управления НКВД Станиславской области
капитан государственной безопасности
Михайлов

1 июля 1940 г. N 1508242/3

**Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917 – 1953:
Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. – Кн. 2. – К.:
Либідь – Військо України, 1994. – С. 155.**

№ 35

**Із доповідної записки начальника ОВ НКВС КОВО А. Міхеєва наркому
внутрішніх справ УРСР І. Серову про виявлення
листочка-звернення антирадянського спрямування**

6 липня 1940 р.

Совершенно секретно
Народному комиссару внутренних УССР
комиссару государственной безопасности 3 ранга
тов. Серову

“Об обнаружении контрреволюционной листовки”

28 июня 1940 г., около 20.00, возле колодца общественного пользования в с. Джурич Заболотовского района, Станиславской области, красноармейцем 6 ОСБ 8 стр. корпуса РОМАНЮКОМ была найдена контрреволюционная листовка, написанная на листке из ученической тетради.

Листовка к-р националистического содержания, с обращением к бойцам Красной Армии. Судя по почерку и содержанию – листовка написана кем-то из местных жителей.

Контрреволюционная листовка ОО НКВД 8 стр. корпуса направлена Нач. РО НКВД гор. Заблотув¹⁷, для принятия соответствующих мероприятий. Копию листовки при этом препровождаю.

Начальник особого отдела НКВД КОВО
майор государственной безопасности Михеев

№ 0291/5

“6” июля 1940 г.

гор. Проскуров.

Копия

Дорогі бойці Червоної Армії

Не слухайте проклятих більшовиків, що посиляють вас на гарматне м'ясо щоб ви бились за комунізм і за СТАЛІНА гнобителя усіх народів СРСР.

Не вірте в їх слова що голосять рівність, бо це брехня. Вони хочуть навести у нас комунізм, засліпити нам очі своїми правами і щасливим життям трудящих.

Дорогі бійці оберніть зброю що маєте в руках проти гнобителів України, проти проклятих більшовицьких наїздників, що напали на Україну, знищили край, віру і народ.

¹⁷ Так у документі – насправді рос. Заболотів (пор. укр. Заболотів).

Геть з комунізмом, геть з більшовиками, смерть СТАЛИНУ. Хай живе вільна Україна.

ПРИМЕЧАНИЕ: Внизу этой листовки нарисован петлюровский герб.

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 310-311.

№ 36

Постанова Станіславівського обласного виконавчого комітету і обкому КП(б)У про організацію колгоспів в окремих селах Заболотівського і Городенківського районів

3 серпня 1940 р.

Додаток №5 до протоколу №-20.

ПОСТАНОВА

Станіславського облвиконкому та обкому КП(б)У

“Про організацію колгоспів в селах Пробільники та Ілінці, Заболотівського району”.

Розглянувши рішення Заболотівського райкому КП(б)У та райвиконкому від 16.VII та 26.VII -1940 року “Про організацію колгоспів в селах Пропільники та Ілінці, Заболотівського району”, Облвиконком та бюро Обкому КП(б)У постановляють:

1. Задовольнити прохання Заболотівського РК КП(б)У та РВК, дозволити організацію колгоспів в селах Попільники та Ілінці, Заболотівського району.
2. Зобов’язати секретаря Заболотівського райкому КП(б)У тов. Фадєєва та голову Райвиконкому тов. Трояна забезпечити організаційне оформлення колгоспів в селах Попільники та Ілінці, згідно статусу сільсько-господарської артїлі.
3. Затвердити рішення РК КП(б)У та Райвиконкому про передачу колгоспам нерозподіленої землі та сіножаті в селі Попільники рільної 125 га, в селі Ілінці рільної 60 га і сіножаті 15 га, а також передати в користування колгоспів поміщицькі будівлі та с/госп. реманент.

Секретар Обкому КП(б)У
Голова Облвиконкому

Ємець
Косенко

...3. Про вороже контрреволюційне намагання, спрямоване на розвал колгоспу ім. Ворошилова с. Стрільче Городенківського р-ну.

В колгоспі ім. Ворошилова с. Стрільче Городенківського району група класових ворогів членів бувших буржуазно-націоналістичних партій куркулів (бувш. учитель Крупа, куркуль Григорій, піп Василь), та їх посібники, що пролізли до колгоспу (Романовський Петро, Сташко Петро, його син Сташко Стах, Галинський Ілько і ін.) користуючись притупленням класової пильності і недостатнім повсякденним керівництвом роботою колгоспу з боку районних організацій систематично проводили ворожу провокаційну роботу серед колгоспників, спрямовану на зрив збирання врожаю і розвал колгоспу.

Під впливом цієї контрреволюційної роботи в ніч з 20 на 21 липня ц.р. група спровокованих ворогами колгоспників на чолі з Сташком Петром, його сином – Сташком Стахом, Романовським Петром намагалася розібрати усуспільне і придбане колгоспом тягло, продуктивну худобу та інвентар.

Це сталося в наслідок відсутності незалежної партійно-масової політичної та організаційно-господарської роботи з боку Райкому КП(б)У/секретар тов. Боруца (РВК), голова т. Артемчук (РЗВ і МТС) недостатнього повсякденного оперативного керівництва і контролю за роботою колгоспу недостатнім вивченням і роз'ясненням статусу с-г. артілі.

В результаті частина колгоспників настроєна споживацьки, низька трудова дисципліна, з 280 працездатних на збиранні працює 80-100 чол. погано організовано працю – простоюють збиральні машини й трактори низька якість уборочних робіт.

Бюро Обкому КП(б)У – ПОСТАНОВЛЮЄ:

1. Звернути увагу секретарю Городенківського РК КП(б)У тов. Боруци, голови РВК тов. Артемчука на припущене ними притуплення пильності і політичної недооцінки – проявам провокаційно-ворожої роботи в колгоспі, на відсутність своєчасного реагування і належної масово-політичної роботи, повсякденного оперативного керівництва і контролю справою організаційно-господарського зміцнення колгоспу ім. Ворошилова с. Стрільче.
2. Зобов'язати секретаря Райкому КП(б)У т. Буруцу негайно обговорити на засіданні РК КП(б)У згаданий випадок контрреволюційного намагання, намітивши конкретні міроприємства до виправлення всіх припущених недоліків і помилок в роботі колгоспу та в справі керівництва ним з боку РК КП(б)У та РВК.
3. Основними міроприємствами більшовицького зміцнення колгоспів, що їх треба забезпечити, насамперед є:
 - а. Систематичне проведення серед колгоспників в полі, бригадах і ланках якісної масово-політичної роботи, глибокого вивчення і роз'яснення Сталінського статуту с-г. артілі, пов'язуючи це з практичними питаннями колгоспного життя, ведучи рішучу боротьбу з усякими проявами ворожих дій в колгоспі.

б. Допомогти керівництву колгоспу в практичних питаннях, в організації праці, підвищенню трудової дисципліни, розстановці сил людей, тягла, машин, в своєчасній і якісній уборці і молотьбі хліба, виконанні державних зобов'язань, авансуванні і розділу прибутків серед колгоспників.

4. Обком КП(б)У ще раз звертає увагу РК КП(б)У на те, що в ряді існуючих колгоспів розпочата робота по добровільному зведенню земель колгоспів в один масив, є в окремих місцях провокації і попереджає, що цю роботу необхідно переводити на основі цілком добровільної згоди селян.

5. Бюро Обкому КП(б)У звертає увагу всіх секретарів Райкомів КП(б)У і голів РВК на необхідність покращення з їх боку всебічної і систематичної масово-політичної роботи і щоденного оперативного керівництва колгоспами, ведучи нещадну боротьбу з усіма й усякими проявами класово-ворожої роботи, спрямованої на підрив господарчої й організаційної міцї колгоспів.

4. Про облік, охорону й реалізацію залишеного німцями-переселенцями державного майна.

Перевіркою виконання постанови РНК СРСР від 26/ХІІ-39 р. рішення й реалізацію бросового майна німців-переселенців і осадницького державного майна встановлено:

1. На І/УП-1940 року фінорганами облічено державного майна (бросового німців-переселенців та осадників) на суму 13.1421.000 карб. З них реалізовано на суму 6.592.000 і не реалізовано на 6.823.000, зібрано грошей за реалізоване майно 2.944.000. Числиться заборгованість за окремими організаціями, установами й особами – 3.649.000 карб. (м. Станіславів 86.834 карб., Калуш 835.000, Букачівці 301.000, Лисецький район – 297.000 та ін.).

2. В наслідок несвоєчасної мобілізації фінорганів на переведення обліку та законної реалізації державного майна Облфінвідділ (тов. Найден) та окремі МК РК КП(б)У допустили безконтрольність і самоплив в результаті чого мають місце випадки розкрадання й розбазарювання майна (м. Станіславів 30.000, Печеніжинський район 1511 карб. і т. інш.) Зав. Райфінвідділом Вигодського р-ну розтратив 1000 крб.

3. В окремих організаціях і установах державне майно не облічено: Воєнторг (т. Магдич), Птицепром (т. Прусак), Союзутіль (т. Мендель), спілка залізничників та ін.

4. Встановлені випадки надмірного заниження цін на облічене й реалізоване майно: по м. Станіслав – шафу з дзеркалом оцінено в 20 крб., буфет в 15 карб., фотоапарат в 15 крб., годинник настільний в 5 карб., незгораємий ящик – 5 крб. В Букачівському р-ні шафу оцінено в 1 крб., відріз на пальто 15 крб., патефон – 10 крб., велосипед – 60 крб., буфет 15 крб., радіоприймач 50 крб., Жовтневий район – шафа оцінена в 15 крб., ліжка – 6 крб., патефон 3 карб., стільці по 50 коп. штука, буфет 4 крб., радіоприймач “Космос” – 150 крб. Ряд організацій за взяте майно ще в березні та квітні м-ці не внесли грошей. Контора ресторанів та буфетів (тов. Педько) 1800 крб., 133

батальйон – 8.040 крб., Облфінвідділ (т. Найден) 7870, комунгосп (т. Бойко) 3.361 крб. та ін.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 1-П. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 41-47.

№ 37

Стенограма засідання бюро Станіславівського обкому КП(б)У в зв'язку з доповідною запискою начальника УНКВС Михайлова щодо виправдання обласним судом оунівця Білоусова

3 вересня 1940 р.

О неправильных действиях Станиславского Облсуда при рассмотрении дел по контрреволюционным делам
(Док. тов. Шевкунов)

ГРУЛЕНКО: Какие будут замечания?

МИХАЙЛОВ: Основное, что было изложено в моей докладной записке, я считаю то, что Шевкунов в своем сообщении не выпятил.

В докладной записке я писал, что Областной суд, благодаря тому, что не учел обстановки, в которой он работает, организовал демонстрацию в судебном заседании против советских органов. Меня прямо удивляет – почему работники Областного суда сейчас это обстоятельство отрицают. Ведь при этом присутствовал Наркомюст Украины, который их гонял, они признали все эти ошибки. Для того, чтобы подтвердить это дело, достаточно запросить членов Облсуда, которые плакали при разборе дел, достаточно спросить и поговорить с некоторыми работниками НКВД и адвокатов с тем, чтобы подтвердить справедливость докладной записки.

Повторяю, была организована самая настоящая демонстрация против советской власти. Во время выступлений свидетелей были выкрики, что это провокаторы и т. д. Я не согласен сейчас с тем, что это нельзя доказать.

Далее, категорически отрицаю о ненормальных взаимоотношениях с работниками Областного суда.

ГРУЛЕНКО: Речь идет о деловых взаимоотношениях.

МИХАЙЛОВ: Неправильно и вот почему. Имеется приказ НКЮ, Прокурора Союза и Народного Комиссара Внутренних дел, которым осуждаются неправильные действия судов, которые по мелочным делам, страхуя себя, направляют дела на следствие по отдельным мелким моментами и обязывает суды в процессе суда производить следствие отдельных моментов и кончать дела.

Дальше в приказе говорится о том, что если обвиняемый отказывается от предъявленных ему обвинений, то и в этом случае обстоятельство не дает право суду направить дело на следствие.

Тов. Груленко, я не согласен с тем, что большой процент брака при проведении следствия. Брак имеется и в частности по делу Белоусова. Допустим, что человека привлекли за антисоветскую агитацию. Так, кроме антисоветской агитации надо иметь ввиду, что это офицерье, а суд, при разборе дела это не принимает во внимание, а разбирает дело как обыкновенного гражданина. Суд рассматривает только антисоветскую агитацию, но не вникает, а что из себя представляет данный обвиняемый вообще. В конечном итоге суд своим решением освобождает Белоусова.

А кто такой Белоусов? Офицер, который принимал активное участие в боях против советской власти, против Красной Армии и только потому, что свидетель, который выступил на суде и впоследствии отказался от своих ранее показаний, это для суда было достаточно для того, чтобы освободить Белоусова. А Белоусова опять посадили, и Вы на днях будете его снова судить, и его надо расстрелять.

Насчет деловых связей и слабости надзора. Я с этим не согласен. У нас не было случаев, чтобы прокурор возвращал дела на доследование.

С места: Есть.

МИХАЙЛОВ: Может быть отдельные случаи были, а в основном и особенно по контрреволюционным делам не было таких случаев. Речь может идти о старых делах, о делах 1939 года.

Насчет Областного суда. Насчет наведения порядка в этом деле я был инициатором. Вызвал работников областного суда, договорились о контакте. Я должен сказать следующее, что если с прокурором более или менее налажен контакт в работе, являются к нам, то работники Областного суда сами не являются.

РОГАЧЕВ: Я являюсь основным виновником этого дела. Я руковожу уголовной коллегией областного суда. Одно только верно в выводах, что не было общего языка между судебными работниками и следственными. Тов. Михайлов упрекает суд в том, что мы не искали общего языка. Наверно, и вот почему. Я несколько раз просил т. т. Гладкого, Демешко и других созвать камерное совещание. Тов. Михайлов не может решить все вопросы нашей работы, а наше производство специфическое. Нам нужны следователи для того, чтобы поговорить о том, как выправить имеющиеся ошибки. Этого не было, и это основное зло. Должен сказать, что наши работники в своей работе связаны с органами следствия, прокуратуры, тюрьмой.

Перехожу к конкретным обвинениям. О следствии. 5-7 дел возвращено с подготовительных заседаний по причинам сырого материала. 49 дел возвращено с судебного заседания. НКВД считает, что эти дела возвращены безосновательно. А я должен сказать, что ни одно такое постановление не опротестовано прокурором.

Замечания по поводу адвокатов совершенно правильно. Адвокат Петруниев был назначен для участия в судебном заседании коллегией защитников, которой руководит член партии тов. Жмудь. На сегодня мы возимся с 15 кандидатурами, среди которых имеются и не наши люди, но они

временно санкционированы органами НКВД. Среди них имеются пока что двое, которые вызывают у меня подозрение.

Что значит адвокат, который в судебном заседании плачет за то, что его подзащитному грозит расстрел.

Петрунив является членом оргбюро коллегии защитников. Жмудь за него горой стоит, при чем говорит – я его посылал и буду посылать.

ГРУЛЕНКО: Я спрашиваю, почему по контрреволюционным делам допускались в судебное заседание местные адвокаты?

РОГАЧЕВ: наших людей всего 8. Их вызывает трибунал, Черновицы. Мы не можем обеспечить их участие при рассмотрении дел по контрреволюционным делам. В помещении Михайлова разбиралось дело о 23 чел. Требовалось немало адвокатов. Где их взять? И здесь надо было найти общий язык, как говорит тов. Шевкунов.

Никаких эксцессов не было. Нарком никаких разговоров не вел, никакой демонстрации родственников не было. Правда, в вестибюле областного суда бывает много родственников, но эксцессов, которые бы повлияли на ход процесса, не было. У нас имеется комендант здания, дозорные, которые бы немедленно доложили об эксцессах, но этого, повторяю, не было. А отложили дело потому, что следствие никчемное, сырое и до сих пор не возвращено с доследования.

МИХАЙЛОВ: Не будем вести доследование.

РОГАЧЕВ: Как хотите.

Карательная политика это основа основ. Если исходить из цифр, приведенных тов. Шевкуновым, и говорить о мере наказания от 2 до 5 лет и говорить, что эта мера наказания по контрреволюционным делам мягкая – будет неправильно. Здесь мы имеем дело с контрреволюционной агитацией. Обвиняется бедняк-батрак, при чем (за то, мануфактуры). Пришла советская власть – этого нет. 3-4 года – это приличное наказание – это 5-10. А кулаку даем 6 лет. Сколько следует дать тому, который систематически говорит, что советская власть доживает последние дни? А предельная мера – 10 лет. Должны же мы варьировать.

О шпионе. Его судили без меня, и его осудили на 9 лет. Это дело не подсудное нам, а ревтрибуналу.

Можно считать ненормальной мерой наказания по человекам, осужденных по 5-10 к двум годам, хотя эта статья предусматривает лишения свободы не менее как на 6 месяцев, но в условиях Западной Украины дать два года врагу народа – это не мера наказания. Но эти люди, после отмены приговора Верховным судом в большинстве своем были оправданы.

Тов. Михайлов в своей докладной записке обвиняет правильно членов Областного суда, но в то же время тов. Михайлов неправильно предъявляет обвинения в том, что члены суда неправильно и не советским методом ведут предварительное следствие. Когда человеку в судебном заседании говоришь, что на предварительном следствии вы давали показания и что при этом присутствовал следователь, так обвиняемый говорит: председатель суда, если бы вас раздели голым и сказали: скажите, а то расстреляем... По этому

вопросу надо было найти общий язык с председателем Областного суда, с тов. Гладким и другими.

Областной суд работает в тяжелых условиях, как и органы НКВД. Мы призваны осуществлять одни и те же задачи партии и правительства и должны иметь общий язык в нашей совместной работе.

Тов. ГЛАДКИЙ: Бесспорно имеются отдельные моменты, говорящие о недостатках при ведении следствия, что отражается на ведение судебного процесса. За это говорит большой процент отменных приговоров Верховным Судом Союза ССР.

В начале мы по нескольким делам приговорили обвиняемых к расстрелу, и по нашему мнению правильно, и мы спокойно приложили руку к тому, чтобы этих людей расстрелять, но Верховный Суд Союза ССР нам отменил. Был случай, когда мы одного обвиняемого приговорили к расстрелу, а Верховный суд прекратил это дело судебным производством. Вследствие этого члены областного суда потеряли твердую почву в деле применения нашей карательной политики, а в этом деле большую роль играет Верховный Суд Союза ССР. Последний больше отменяет, ибо все дела о расстрелах проходят через Москву.

О карательной политике. Если взять тот процент, то действительно 9 человекам, которые дали от 3 до 5 лет – это большая мера наказания, ибо сейчас, если приговорили к 5 годам, то отсидишь все 5 лет, ибо сейчас нет досрочного освобождения.

Бывают разные преступники, разные социальные прослойки среди преступников.

Об обвиняемом из Винницы. Обвинения, предъявленные ему в судебном заседании, не подтвердилась, а суд как социально опасному лицу в наших условиях приговаривает к высылке его за пределы области.

О привлечении местных адвокатов для участия в судебном заседании при рассмотрении дел по контрреволюционным делам. В этом в первую очередь повинен Наркомюст. В восточных областях без предварительной проверки органами НКВД, ни один член коллегии защитников не допускался в судебном заседании по спецделам.

Я два раза вызывал тт. Мироненко, Владимирова, разговаривал с начальником 7 отделения. Говорил, проверьте тех, кто выступает. Если вызывает сомнение – проверьте правильность подозрений. Надо сказать, что большинство членов коллегий защитников (...) 7 отдела. Я это говорю потому, что у нас имеется группа дел, по которым ряд лиц еще не проверено, которые могут нам помешать вести дальнейшее следствие, если мы не ликвидируем такое положение.

Тов. МОРОЗОВ: По делу Каминского проходит один единственный свидетель и то глухая, немая, немного слепая. Я не знаю, как ее допрашивали, и я вынужден был это дело послать на доследование.

О Смушке. Я вызвал следователя. Смушко отказывается от предъявленных ему обвинений, заявляя, что его бил следователь. Пришлось снова послать дело на доследование.

По делу Януша присутствовал тов. Журавлев. По делу было 9 свидетелей и все они отказались от своих показаний. Затем дело разбили на три дела и в результате Януша судили не за контрреволюцию, а за воровство.

МИХАЙЛОВ: Тов. Груленко, я прошу создать комиссию, которая должна будет проверить все эти факты. Если подтвердится, привлечь к ответственности следователя, а если нет – привлечь к ответственности членов суда.

ГРУЛЕНКО: С проектом постановления я целиком согласен.

По существу дела. Я считаю, что с докладом тов. Шевкунова и выводами надо будет согласиться.

Что интересно. Вот здесь выступал тов. Рогачев, который сказал, что он согласен только в одном – что не было деловой связи, а в остальном – он чист. Это неправильно и вот почему, тов. Рогачев: Как бы вы не говорили, но факты упрямая вещь. Во-первых, неправильно то, что Вы приглашаете не проверенных людей для участия в таких серьезных судебных заседаниях, как рассмотрение дел по контрреволюционным преступлениям. Я имею ввиду местную адвокатуру. То, что они устроили – это чепуха. Они могут больше устроить. Надо категорически запретить допуск местных адвокатов к участию в таких процессах. Обходитесь 8 адвокатами. Но надо посмотреть и на местную адвокатуру и если имеются крепко проверенные адвокаты, то решить этот вопрос, но категорически запретить участие местных адвокатов при разборе дел по контрреволюционным преступлениям. А что это за процесс, когда адвокат сидит на судебном заседании и плачет.

МИХАЙЛОВ: А народные заседатели сидят и вытирают слезы.

ГРУЛЕНКО: Это безобразие. Надо выбирать из местных людей проверенных в качестве народных заседателей, которые не уступят товарищам с восточных областей, которые сами презирают этих врагов народа. Ведь это же большая политика. А вы считаете, что перед Вами кодекс и все. Правильно, кодексом надо руководствоваться, но в работе прежде всего должна быть партийная политика, чего не было в работе областного суда, поэтому и такие казусы в работе.

О карательной политике. В констатирующей части написано от 2 до 5 лет. Я считаю, что мы этого писать не будем. Трудно сказать, что правильно и неправильно. А надо прямо записать, что карательная политика по отношению к врагам народа была недостаточной. Такой пункт имеется и с ним надо согласиться.

Я считаю, что если нет состава преступления по врагам народа – петлюровцам, офицерни, кулакам, то на суде надо прямо создать дело и чтобы они сгнили. Если Верховный суд отменит, все равно, он еще раз попадетсЯ.

Главное то, чтобы перед вами было не только существо дела, но и человек. Может быть бедняку хватит 2 года, а может быть и оправдать, ибо он уже прочувствовал, но кулак всегда будет врагом народа, офицер – навсегда врагом останется. Мы же это на опыте проверили в восточных

областях, где советская власть 22 года и то контрреволюция занимается этим грязным делом.

Неправильно, когда работники областного суда подходят вообще к делу, а не как к врагам народа. Это большая ошибка в работе членов областного суда.

Насчет деловой увязки. Нельзя ограничиться обвинением тов. Рогачева, не говоря о Михайлове. Я считаю, что они оба повинны.

Насчет НКВД. Я не знаю, почему тов. Михайлов так близко к сердцу принимает замечания. Правильно, что то работа НКВД, но товарищи правильно говорят.

Тов. Михайлов, нельзя сказать, что у Вас все идеально, и что не может быть ошибок в работе. Тов. Михайлов настаивает на создание комиссии. Я считаю, что комиссию не будем создавать. Он заявляет, а Вы проверьте. Я верю в этом членам областного суда. Я считаю, что у них нет оснований выдумывать это дело. А у Вас имеются отдельные следователи, которые как-нибудь хотят спихнуть с себя дело. Вот почему имеет место, когда проскальзывают такие дела, т. е. некачественное проведение предварительного следствия.

Случай со слепым свидетелем надо проверить товарищам, допустившим такое дело, надо будет крепко указать и хорошенько протереть.

У нас имеется много кулаков, которые явно ведут контрреволюционную пропаганду и агитацию. Откуда вы берете бедняков? Очевидно, кое-кому интересно такие дела создавать. Я не обвиняю работников НКВД, но надо этим заинтересоваться и к таким вещам присмотреться.

У нас много бывших людей, которых в первую очередь надо судить.

Я считаю, что в проекте решения правильно отмечено о порядке ведения следствия.

В основном с решением надо согласиться, за исключением второго абзаца, где идет речь о мере наказания от 2 до 5 лет, а сказать о том, что карательная политика по отношению к врагам народа недостаточная.

Констатирующая часть обобщает факт, что все следствие не годится. Я считаю, что мы так запишем: “Бюро Обкома отмечает, что в работе НКВД – следственной части имеются случаи недоброкачественного проведения следствия”.

Какие будут еще замечания? Есть предложение на основе сделанных замечаний окончательно отредактировать проект предложений по данному вопросу.

На этом разрешите Бюро Обкома считать закрытым.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 1-П. 1. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 37-46.

№ 38

**Вказівки наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова начальнику
УНКВС УРСР Станіславівської області О. Михайлову про проведення
репресивних заходів щодо греко-католицьких священників**

18 вересня 1940 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

**НАЧАЛЬНИКУ УНКВД ПО СТАНИСЛАВСКОЙ ОБЛАСТИ
КАПИТАНУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ТОВ. МИХАЙЛОВУ**

г. Станислав

Докладной № 1505075/2 от 24 августа 1940 года Вы сообщаете, что в селах Подбережье, Гошеве, Газиеве, Тяпчи и др. Вашей области церковники греко-католической ориентации под руководством служителей культа открыто проводят вражескую работу, распространяют провокационные слухи о появлении всевозможных чуд, организуют религиозные шествия и среди верующих распространяют антисоветскую пораженческую агитацию.

Эти факты говорят за то, что Вами недостаточно поставлена агентурно-оперативная работа по церковникам, нет глубокой разработки подучетного униатского элемента, в связи с чем Вы не могли своевременно вскрыть и предотвратить провокационные действия церковников.

Намеченные Вами мероприятия по разработке церковников не обеспечивают полного вскрытия их антисоветской деятельности и выявления организаторов провокационных действий.

В целях пресечения контрреволюционной деятельности церковников, предлагаю задокументировать факты антисоветской деятельности попов **ХОЩЕВСКОГО**¹⁸, **ДАВИДЮКА**, **ДЬЯКОНА** и при подтверждении их арестовать. Установите и арестуйте разъездного проповедника [...].

Все аресты согласовывайте с прокурором.

О результатах операции и ходе следствия информируйте.

**НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА Серов**

“18” сентября 1940 года

№ 3329/СН

отп. 4 экз/рш

1 – адресату

1 – в секретариат НКВД УССР

1 – во 2 отдел

1 – в 4 отдел Соколов

Копія. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 33 (1951 р.). – Спр. 32. – Арк. 303.

¹⁸ Возможно, идет речь про греко-кат. священника Гощевського.

№ 39

Повідомлення наркома внутрішніх справ УРСР І. Сєрова наркомову внутрішніх справ СРСР Л. Берії та начальнику відділу ГУДБ НКВС СРСР П. Федотову про ліквідацію організацій ОУН у Західній Україні

30 вересня 1940 р.

Совершенно секретно

т. Берия
т. Федотову

С марта месяца 1940 года УНКВД Западных областей были вскрыты и частично ликвидированы организации “ОУН”, возглавлявшиеся Львовской краевой экзекутивой.

Полностью ликвидировать все организации не представилось возможным в силу того, что часть руководящих участников организации, известная лишь по псевдонимам, перешла на нелегальное положение, некоторые из них бежали за кордон.

В марте-апреле месяцах Львовское УНКВД арестовало всех членов краевой экзекутивы ОУН и основной актив этой организации.

Продолжая операцию по изъятию украинских националистов и внедряя в их среду агентуру, УНКВД по Львовской области установило, что 1-го октября 1940 года состоялось первое совещание нового состава во Львове краевой экзекутивы “ОУН”.

4-го сентября 1940 г. во Львове был секретно снят руководитель организационного отдела вновь созданной краевой экзекутивы МАКСИМОВ который дал развернутые показания о работе и контактах краевого центра “ОУН”.

На основе этих показаний и других следственных и агентурных материалов была проведена операция по украинским националистам.

В результате операции был арестован весь состав краевой экзекутивы, а исключением находящегося в глубоком подполье руководителя организации МИРОН Дмитро.

Арестованы следующие лица:

1. МАКСИМОВ Иван Андреевич – 1913 г. рождения, бывший студент Львовского Университета, член “ОУН” с 1932 года, судился польскими властями за националистическую деятельность.

В октябре 1939 года МАКСИМОВ бежал на немецкую территорию и Краковским центром “ОУН” в декабре 1939 г. переброшен в СССР для связи с Львовской краевой экзекутивой “ОУН”.

С февраля месяца МАКСИМОВ возглавлял руководство молодежными организациями “ОУН” в г. Львове, а с 1-го сентября вошел в новый состав краевой экзекутивы, как руководитель организационного отдела.

2. МАТВЕЙЧУК Николай Михайлович – 1909 г. рождения, научный работник Львовского Ветеринарного института, начальник отдела разведки краевой экзекутивы, он же резидент немецкой разведки.

3. ВОВК Николай Андреевич – 1914 г. рождения, лаборант Львовского Университета, руководитель отдела пропаганды краевой экзекутивы “ОУН” и Львовской областной организации.

4. КОВАЛЮК Володимира Тимофеевна – 1915 г. рождения, дочь священника, библиотекарь Львовской филармонии, руководила женским отделом краевой экзекутивы и содержала конспиративную квартиру для закурьеров “ОУН”.

5. ДУМАНСКИЙ Михаил Иванович – 1915 г. рождения, эмиссар одного из руководителей Краковского центра “ОУН”-БАНДЕРЫ и агент немецкой разведки, а также заместитель руководителя отдела разведки краевой экзекутивы. Арестован по поддельному паспорту на имя БЕРЕСТ, выданному ему Гестапо.

6. БЕРЕЗОВСКИЙ Кость-Арпад Амброзеевич – 1914 г. рождения, бывший студент Львовского Университета. Польскими властями за принадлежность к “ОУН” был осужден на 14 лет тюрьмы. Освобожден с приходом Красной Армии.

БЕРЕЗОВСКИЙ возглавлял руководство украинскими националистическими организациями среди студентов.

7. ГРИЦАЙ Марта Теодоровна, 1920 г. рождения, студентка Львовского университета. Заместительница руководителя курьерской связи краевой экзекутивы и шифровальщица.

У себя на квартире хранила шифры, ключи к ним и зашифрованные данные о составе организации и складах оружия. Эти зашифрованные документы изъяты при ее аресте.

8. ГОРБАЛЬ Роман Томашевич – 1919 г. рождения, инструктор физической подготовки спортивного общества “СПАРТАК”. Заместитель руководителя Львовского городского округа ОУН.

Все указанные лица, за исключением ГОРБАЛЯ, дают развернутые показания о деятельности и личном составе краевой экзекутивы “ОУН”.

По этому делу арестовано 107 членов организации, из них – курьеров краевой экзекутивы – 8 чел., областных курьеров – 3 чел., окружных и районных связистов – 11 чел., содержателей конспиративных и явочных квартир – 9 чел.

Агентурно-следственным путем вскрыты областные, окружные и уездные центры “ОУН” на территории Тарнопольской, Дрогобычской, Станиславской, Ровенской и Волынской областей.

Устанавливается, что после разгрома краевой экзекутивы “ОУН” в марте и апреле месяцах с. г. для восстановления работы Краковским центром “ОУН” на территорию Западных областей Украины были переброшены опытные ОУНовцы, особо доверенные лица центра, в частности МИРОН Дмитро.

При помощи МАКСИМОВА, БЕРЕЗОВСКОГО и др. активных ОУНовцев МИРОН подобрал руководящий состав “ОУН” во всех областях, округах и районах Западной Украины и перевел его на нелегальное положение.

Создав, таким образом, руководящее ядро, МИРОН обеспечил каждого из нелегальщиков деньгами из средств, отпускаемых Гестапо для создания так называемого “Революционного фронта украинцев”.

МИРОН организовал в г. Львове и на периферии большое количество конспиративных и явочных квартир, в которых сосредоточил хранение наиболее важных секретных документов организации, техники, оружия, шифров, а также глубоко законспирированную курьерскую связь, через которую регулярно передавал директивы “ОУН” периферийным организациям и получал от них отчеты по специально выработанному шифру, изъятому во время операций.

Придавая особое значение гор. Львову, по заданиям МИРОНА член краевой экзекутивы МАКСИМОВ установил связи с разрозненными молодежными организациями “ОУН” и подчинил их краевой экзекутиве.

Ту же работу по линии женских молодежных организаций провела ШЕВЧИК Любовь; по линии студенческих антисоветских организаций БЕРЕЗОВСКИЙ, а КОВАЛЮК и ВОВК эту работу проводили на предприятиях и учреждениях г. Львова.

Работу по сколачиванию националистических организаций по Тернопольской области проводил ВАЛЬЧИК Олег; по Дрогобычской области – ЦМОЦ (арестован); по Станиславской области – руководитель организации, известный под кличкой “СЛАВКО”, и на Волыни руководитель организации, под кличкой “ЗАОЗЕРНЫЙ”, переброшенный туда из Кракова.

На 1 сентября общее количество членов “ОУН”, ведущих антисоветскую работу в Западных областях Украины, согласно полученных следственным путем данных (требующих уточнения) выражается в 5500 чел. подчиненных единому руководству Львовской краевой экзекутивы.

Практическая работа “ОУН” в весенне-летние месяцы этого года выражалась в том, что по заданию руководства подготавливались материалы и техническая база и кадры для подготовки вооруженного восстания против Советской власти, при помощи Германии.

Стремясь удержать под своим влиянием отдельных колеблющихся членов организации, краевая экзекутива особое значение придавала пропаганде “заповедей украинского националиста”, требующих смертной кары за отход или выдачу тайн организации.

В настоящее время, как установлено следствием, Краковский центр “ОУН” всю антисоветскую работу проводит по заданию немецкой разведки.

Предостерегая краевую экзекутиву от самостоятельного вооруженного выступления, Краковский центр и лично его руководитель БАНДЕРА, дал директиву (перехваченную нами), переключить работу “ОУН” на военный шпионаж в пользу Германии.

В связи с этим руководителем отдела разведки краевой экзекутивы был назначен многолетний резидент немецкой разведки МАТВЕЙЧУК Николай, а в заместители ему был направлен личный эмиссар БАНДЕРЫ – ДУМАНСКИЙ Михаил.

В одном из расшифрованных документов, изъятых у арестованного БУЛКИ – закордонного курьера, БАНДЕРА дает прямые указания: “шлите больше шпионских сведений, топографических карт и военной литературы, за все это немцы нас обеспечат оружием и деньгами”.

Признаниями арестованных МАКСИМОВА, ДУМАНСКОГО, МАТВЕЙЧУКА и изъятыми документами, подписанными лично БАНДЕРОЙ, установлено, что вопрос о вооруженном восстании против Советской власти “ОУН” перенесен до более благоприятной политической ситуации, которая возникнет с началом войны между Германией и СССР, или началом войны между СССР и Балканскими странами (предполагается, что и Турция будет в блоке с Балканскими странами).

По требованию Краковского центра “ОУН” Львовская экзекутива становится руководящим центром всех организаций украинских националистов, находящихся на территории СССР.

Приняв к исполнению эту директиву, руководитель краевой экзекутивы МИРОН через ДЬЯКОВА и ГОНЧАРЮКА (арестованы) в июле месяце установил связь с украинскими националистами в Северной Буковине и Бессарабии и поручил руководителю Коломыйской окружной организации украинских националистов, известному под кличкой “СЛАВКО”, осуществлять практический контроль и руководство над деятельностью ОУНовцев в Бессарабии и Северной Буковине.

Наряду с этим через ПРИЦАКА – научного работника отделения Академии Наук СССР во Львове (установлен), СТЕФАНИКА Юрия – сына известного украинского писателя, преподавателя Львовского Ветеринарного института (арестован) и МОЛАЩУК Лидию, студентку Львовского Университета (арестована) – МИРОН принял меры к организации работы по “ОУН” на территории восточных областей УССР, а руководитель Краковского центра “ОУН” БАНДЕРА имел в виду втянуть в орбиту вражеской работы президента Академии Наук УССР БОГОМОЛЬЦА.

ПРИЦАК в августе месяце был в Киеве и встречался с академиком КРЫМСКИМ, состоящим у нас на учете, как украинский националист.

Данные о проведенной в Восточных областях УССР контрреволюционной работе уточняются следствием.

По заданию Краковского центра Львовская краевая экзекутива “ОУН” пыталась создать единый антисоветский фронт из бывших различных политических партий украинцев, начиная от социал-демократических и кончая клерикалами.

Как видно из показаний арестованного ДУМАНСКОГО, Краковский центр “ОУН” в попытках создать единый антисоветский фронт, поставил своей задачей заблокироваться с польскими националистами.

По замыслу БАНДЕРЫ и других деятелей Краковского центра “ОУН”, Львовская краевая экзекутива должна была перерасти в центральную базу руководства разворотом антисоветской работы и объединить все вражеские силы на территории СССР под лозунгом борьбы за свержение Советского строя.

Следствием выявлен денежный фонд краевой экзекутивы, хранившийся на квартире жительницы гор. Львова ВОЛОШИНОЙ.

Остатки этого фонда, выражающиеся в сумме 7579 рублей совзнаками, 34 американских долларов, 5 фунтов английских стерлингов и 300 польских злотых выпуска 1940 г., изъяты, а ВОЛОШИНА арестована.

Путем расшифровки документов, изъятых у арестованных МАКСИМОВА и ГРИЦАЙ, установлено местонахождение складов оружия. Пока изъято – 4 револьвера, 11 винтовок, 1 граната немецкого образца, 7 шашек и кинжалов, один порошок яду.

Изъяты антисоветские листовки и другая литература.

По показаниям арестованных членов “ОУН” проходит 206 человек, которые после установки будут арестованы.

Протоколы допроса арестованных по делу МАКСИМОВА, ДУМАНСКОГО, БЕРЕЗОВСКОГО, ВОВКА, ГРИЦАЙ, МАТВЕЙЧУКА, МАЛАЦУКА, а также расшифрованные документы и листовки, изъятые при операции, прилагаю.

Одновременно в ряде УНКВД Западных Областей УССР вскрыты окружные экзекутивы “ОУН”, по которым нити руководства тянутся на Львов и за кордон.

УНКВД по Ровенской области вскрывается единый руководящий центр “ОУН” в области, имеющий непосредственную связь с закордонным “проводом”.

В руководстве этого центра стоят: ДЕЙНЕР Григорий Тарасович, ГИРРЕЙ Константин Нестерович, РАБОТНИЦКИЙ Владимир Никитович (нелегальщики) и др.

Организация “ОУН”, возглавляемая этим центром, ведет большую националистическую пропаганду.

Через агентуру добыты: издаваемый нелегально ОУНовский журнал “До бою”, инструкция “ОУН” “ЗАПИЛЛЯ” и два предписания районным руководителям “ОУН” (копии прилагаются).

По делу арестован ряд участников “ОУН”, проведены вербовки агентуры в целях полного выявления заложенных ОУНовских организаций.

УНКВД по Дрогобычской области вскрывается окружная экзекутива “ОУН”, в состав руководства которой входят известные ОУНовцы: ШУКАТКО Андрей Андреевич (находится на нелегальном положении), ГРИНЕВ Роман Иванович (арестован) и др.

По делу арестовано 85 человек, из них значительное количество руководящих ОУНовцев (уездные руководители, районные коменданты). Изъято оружие и ОУНовская литература.

Протоколы допроса основных арестованных ГРИНИВА, ГАДЖЕРА, ПОЛИДОВИЧА, КАВКА и ДАНИЛИВА прилагаю.

УНКВД по Станиславской области вскрывается окружная экзекутива “ОУН”, имеющая связь с краевой (Львовской) экзекутивой.

В состав руководства окружной экзекутивы входят: ТРАЧ Ярослав (арестован), ГУДЫМА Марьян (арестован), ТЫЧИНСКИЙ Богдан (арестован во Львове на конспиративной квартире краевой экзекутивы).

По делу арестовано всего 97 чел., изъято оружие, печатные аппараты, директивы “ОУН” и значительное количество ОУНовской литературы (материалы вышлю дополнительно).

Вскрыта и ликвидируется женская организация, которая руководилась Стрийской окружной экзекутивой “ОУН” (Дрогобычская область). Участники организации в основном использовались как связисты.

По делу арестовано 1 человек. При операции обнаружена ОУНовская литература.

УНКВД по Тарнопольской области вскрывается Бережанская окружная экзекутива “ОУН” в руководстве которой стоят: ГУРАЛЬ Иван и ГАЙДУК Семен (нелегалы).

По делу имеются арестованные, однако, руководящий состав вскрываемого подполья еще не ликвидирован.

В дальнейшей агентурно-следственной работе по указанным организациям будет взят упор на вскрытие организационной связи их с краевой (Львовской) экзекутивой “ОУН” и ликвидации всей руководящей ОУНовской верхушки на территории Западных областей.

Имея сигналы о стремлении “ОУН” организовать свою деятельность на территории восточных областей УССР, принимаем меры к вскрытию и пресечению этой деятельности в зародыше.

Наряду с тем даны указания УНКВД о количественном и качественном увеличении агентурного аппарата по “ОУН” в целях полного выявления деятельности закордонных центров “ОУН” по организации контрреволюционного подполья на территории УССР.

О дальнейшем ходе следствия и результатах оперативных мероприятий буду докладывать.

Нарком внутренних дел УССР
комиссар государственной безопасности 3 ранга Серов

№3532/сн
30 сентября 1940 года
г. Киев

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 313-319.

№ 40

Протокол засідання бюро Станіславського обкому КП(б)У про
підготовку учительських кадрів в області

3 грудня 1940 р.

ПРОТОКОЛ № 42

ЗАСІДАННЯ БЮРО СТАНІСЛАВСЬКОГО ОБКОМУ

Присутні члени Бюро тт.
Козенко, Тронько,

Груленко, Ємець, Костюк,

Міщенко, Ольховський, Михайлов.

Запрошені на засідання Бюро тт. Кудімова (зав. оргінструкторським відділом ОК КП(б)У), Абрамушкін (зам.зав. відділом кадрів Обкому КП(б)У), Ульянов (зав. особим сектором Обкому КП(б)У), Шевкунов (зам. зав. оргінструкторським відділом ОК КП(б)У), Трифонов (Жаб'євський РК КП(б)У), Бабенко (Печеніжинський РК КП(б)У), Даниленко (Лисецький РК КП(б)У).

1. Про підготовку учительських кадрів
в області.

(Груленко, Федоров, Костюк)

Бюро Обкому КП(б)У вважає, що Облвідділ Наросвіти (тов. Дигун) незадовільно виконує постанову Обкому КП(б)У від 3.VI-40 р. про підготовку учительських кадрів в області на 1940-41 навчальний рік. Якщо план підготовки і перепідготовки учительських кадрів через курсову систему виконано (план 2.450 чол., підготовлено і перепідготовлено 2.636 чол.) то набір і підготовка через стаціонарні учбові заклади проходить виключено незадовільно. За планом до учительського інституту необхідно було набрати 480 чол., фактично навчається 1.034 чол. На річних педкурсах учителів 5-7 класів навчається 202 чол., замість 270 чол. Дуже погано організована робота по набору на заочні відділи педшкіл, при плані набору 250 чол. прийнято заяв лише 112.

В педшколах і учительському інституті, де підготовляється основна маса учительських кадрів, є ще цілий ряд недоліків:

а. директори педшкіл при прийомі студентів недодержувались інструкції НКО УССР про порядок прийому, в наслідок чого частина студентів вступила без іспитів, з низькою підготовкою, а тому й успішність у Станіславській педшколи складає лише 54,9 %;

б. з боку директорів педшкіл не було достатнього керівництва методичною роботою в педшколах і недостатній контроль над підготовкою викладачів до наступних лекцій. Не було організовано допомоги молодим і місцевим учителям, а тому є випадки недоброякісно прочитаних лекцій.

(Викладач природознавства Коломийської педшколи т. Денисюкова, викладач каліграфії – Бабчишин)...

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф 1. – Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 2-3.

№ 41

Директива наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова про проведення операції з ліквідації організацій ОУН у західних областях України

15 грудня 1940 р.

Начальникам УНКВД
Михайлову, Зачепа, Белоцерковскому и Вадису

Показаниями активного ОУНовца, арестованного Львовским УНКВД, выявлена разветвленная сеть ОУНовских организаций, действующих на территории Западных областей.

В целях нанесения единого удара по изъятию выявленных ОУНовцев приказываю:

1. Провести операцию по изъятию ОУНовцев во всех областях одновременно после выборов в местные советы.

2. Руководителем операции назначаю моего заместителя т. Сергиенко, которому определить время проведения операции, выслать по одному оперработнику в область со списками лиц, подлежащих изъятию.

3. Начальникам УНКВД подготовить к изъятию и арестовать в указанный т. Сергиенко срок весь актив ОУНовской организации, разрабатываемый УНКВД.

4. Предусмотреть возможное вооруженное сопротивление со стороны арестуемых, поэтому составить тщательный план арестов, используя для этого наиболее опытных чекистов.

5. После изъятия руководящей части ОУНовцев организовать в УНКВД следственную группу для их допроса, и лиц, проходящих по показаниям, также арестовать. При допросе фамилией “В” не фигурировать.

Срок проведения второй операции определит т. Сергиенко.

т. Сергиенко о ходе операции докладывать в НКВД УССР.

Серов

Оригінал. Рукопис.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 84. – Спр. 6. – Арк. 223.

Витяг із доповідної записки НКВС УРСР до НКВС СРСР про хід виконання оперативних заходів щодо УГКЦ

8 лютого 1941 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
НАРОДНОМУ КОМИССАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
СОЮЗА ССР
КОМИССАРУ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА
ТОВ. МЕРКУЛОВУ
НАЧАЛЬНИКУ 2 ОТДЕЛА ГУГБ НКВД СССР
КОМИССАРУ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА
Т. ФЕДОТОВУ

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

о ходе выполнения плана агентурно-оперативных мероприятий по греко-католической (униатской) церкви в Западных областях УССР

В соответствии плана агентурно-оперативных мероприятий по греко-католической (униатской) церкви, утвержденного Народным Комиссаром Внутренних Дел СССР тов. БЕРИЯ, УНКВД Западных областей УССР приступили к практическому их осуществлению.

СТАНИСЛАВСКОЕ УНКВД

[...] Был поставлен вопрос об истории возникновения ныне существующего территориального распределения епархий и положении о возможности изменения этой структуры. По этому вопросу сообщено: "...Станиславская епархия, как самостоятельная, существует с 1885 года, выделилась из Львовской епархии. В том же году Рим, по договоренности с австрийским правительством, установил границы (структуру) епархий, которые существуют и сейчас. Никто, кроме Рима, не имеет права эту структуру изменить".

27.I-1941 года от имени отдела культтов был вызван в здание облисполкома епископ Станиславской епархии ХОМЫШИН¹⁹. Последний явился в назначенное время в сопровождении своего приближенного священника СЕЛЕНЮКА, однако беседа велась лично с ХОМЫШИНЫМ.

На беседе присутствовали начальник УНКВД тов. МИХАЙЛОВ, начальник 2 отдела УГБ тов. ЧЕРЕПЕНИН и начальник 2 отделения 2 отдела УГБ тов. ШМУЛЕВИЧ.

ХОМЫШИНУ было официально заявлено, что органы Советской власти располагают данными, говорящими о том, что отдельные священники нарушают права, узаконенные Советской Конституцией, при этом ссылка на факты была дана на один из приходов, находящихся в Станиславской

¹⁹ У документі помилково – Комышин.

области, относящихся к подчинению Львовскому митрополиту ШЕПТИЦКОМУ.

ХОМЫШИН ответил, что он готов призвать к порядку любого священника, нарушающего Советскую Конституцию, но не в праве, так как факты, называемые ему, относятся к району, входящему в Львовскую епархию. На почве этого перед ХОМЫШИНЫМ был поставлен вопрос о необходимости изменения структуры епархии в соответствии с административным делением области. ХОМЫШИН ответил, что этот вопрос может решить только Рим.

В процессе дальнейшей беседы ХОМЫШИН выразил свое недовольство отдельным фактом отказа местными органами власти в допуске одного священника к службе в церкви, причем этот факт относился к району территориально не Станиславской области. Это обстоятельство также было использовано, и вторично перед ХОМЫШИНЫМ был поставлен вопрос о необходимости изменения существующей структуры. ХОМЫШИНУ было предложено договориться с митрополитом ШЕПТИЦКИМ по этому вопросу.

ХОМЫШИН ответил, что он бы не возражал против присоединения к его епархии приходов из Львовской области, однако, сделать он этого не может, пока не получит письменного предписания из Рима. При этом он рекомендовал с ним по этому вопросу не говорить.

На соответствующие доводы о том, что органы Советской власти, с чисто административной стороны, имеют право ставить этот вопрос перед местными церковными управлениями, и ему, как проживающему в советском государстве, следует подчиняться, ХОМЫШИН ответил: "...Как хотите, так и делайте, без Рима я ничего делать не буду. Ваши намерения будут выражать насилие над религией".

Из поведения ХОМЫШИНА было видно, что он все же имел возможность поднять этот вопрос, но в силу своей непримиримости к Советской власти, этого делать не хочет. Ссылаясь на свое болезненное состояние, просил его отпустить домой.

Таким образом, беседа с ХОМЫШИНЫМ пока нужных нам результатов не дала.

В связи с отказом ХОМЫШИНА нами даны указания Станиславскому УНКВД вторично вызвать ХОМЫШИНА в облисполком для переговоров [...].

Получаемые данные от ряда УНКВД Западных областей Украины свидетельствуют, что начавшийся отход от унии верующих и приходов, ранее принадлежавших к православной церкви, принимает более широкие размеры. Этому также способствуют проводимые налоговые мероприятия, в результате которых отдельное духовенство отказывается от службы в церкви, оставляя приходы.

Проводимая практика руководителями униатской церкви, прикрепление попов по совместительству к нескольким церквям, подрывает их авторитет в глазах верующих.

“...В селе Дубечно Заболотьевского района Волынской области было до 500 человек униатов, все они перешли в православие, передав в православный приход свою хорошо оборудованную церковь”.

“...В гор. Ковеле было верующих униатов до 200 чел., входивших в кафедральную церковь епископа ЧЕРНЕЦКОГО²⁰. Униатский приход полностью развалился, все верующие перешли в православные приходы. Епископ ЧЕРНЕЦКИЙ выехал в резиденцию ШЕПТИЦКОГО”.

“...Большинство священников Болеховского района Станиславской области обслуживают по несколько сел. Поп ЦЕЛЕВИЧ обслуживает три села, он не успевает отправлять службу, в результате, в церквях этих сел служба проходит один раз на месяц. Посещаемость верующими в этих селах очень низка. Даже в день религиозного праздника “Новый год” в с. Брыза в церкви присутствовало вместе с попом всего 3 человека. В селе Тянява церковь обслуживается попом из г. Стрий один раз в месяц, посещаемость церкви не достигает 100 человек”.

“...В с. Михалкив Коршевского района Станиславской области церковь не функционирует с лета 1940 года. Для отправления службы очень редко приезжает поп из с. Жукотин. Часть населения, выражая недовольство таким посещением попа их церкви, совсем перестала ходить в церковь, а поп, в свою очередь, обнаружив резкий упадок посещаемости церкви, совсем перестал приезжать, и церковь, таким образом, не работает”.

“...В 4-х селах Тлумачского района Станиславской области из-за отсутствия постоянных священников, церкви временами не функционируют. В селах Букивна и Новоселка Тлумачского района, где население украинцев составляет 1405 человек, церковь посещают только 110-120 человек”.

“...В Богородчанском районе Станиславской области попы села Грохолино ПЕТРАШ и СИВАК ругаются между собой. ПЕТРАШ, пользуясь тем, что он старший священник, взял себе обслуживание трех церквей, а СИВАКУ оставил одну церковь. На этой почве СИВАК недоволен на ПЕТРАША и заявил, что он бросит службу попа”.

“...В Отынянском районе Станиславской области старший поп м. Отыня ЛАБИЙ выражает недовольство молодым попом ЧЕХОВСКИМ за то, что последний имеет больше доходов от службы в церкви. ЛАБИЙ недоволен тем, что ЧЕХОВСКОГО посещает много людей, обращаются люди с вызовами на крестины, похороны, а он этого не имеет. Из епископства был прислан вновь назначенный поп РЕЧКОВСКИЙ, старый поп ЛЕВИЦКИЙ не хотел уступать ему своих приходов, и устроил скандал, демонстративно выгнал РЕЧКОВСКОГО из церкви, и последний вынужден был уехать обратно в епископство”.

“...В Перегинское РО НКВД явился поп села Сливки ЦЫГАНЕНКО и обратился с просьбой об устройстве его на работу учителем, ЦЫГАНЕНКО заявил, что о своем отречении от церкви он намерен выступить публично или в печати. В селах Грабовка и Петранка этого же района священники

²⁰ Тут і далі так у документі. Правильно рос. – “Чарнецкий”.

КОСТЫРКА и КАРЕПЧИК также отказались от поповства, и церкви в этих селах перестали функционировать”.

“...Поп села Струпкив Отынийского района ИВАНЧУК заявил, что он скоро бросит службу в церкви, так как государство церковь не поддерживает, сами верующие тоже не помогают. В последнее воскресенье в церкви было всего 15 человек верующих”.

“...В трех селах Городенковского района священники ГАВРИЛКИВ, САГАН и ДУДЛЕВ отказались от службы в церкви и перешли на советскую работу в качестве учителей, бухгалтеров и прочие”.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАРКОМА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
МАЙОР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

ТКАЧЕНКО

“8” февраля 1941 года

№ 618/сн

1 – т. Меркулову

1 – т. Федотову

1 – секретариату наркома

1 – секретариату 2 отдела

1 – исполнителю Боровкову

Ліквідація УГКЦ (1939 – 1946). Документи радянських органів державної безпеки. – К.: ІІІ Сергійчук М. І., 2006. – Т. 1. – С. 55-57.

№ 43

Аналітична довідка невідомого автора про конфлікт в ОУН

Після лютого 1941 р.

Копия

Перевод с украинского

ВОПРОС КОНФЛИКТА 1939-40 гг.

Начало конфликта, который разделил организацию в 1940 г. на две группировки “бандеровцев” и “мельниковцев”, следует искать в той ситуации, которая возникла в ОУН после гибели полк. КОНОВАЛЬЦА в 1938 г. Именно тогда закордонный Провод ОУН на основании утверждений организационного референта Провода СЕНИКА и его помощника БАРАНОВСКОГО (о том, что пожеланием полк. КОНОВАЛЬЦА было, чтобы его пост в случае смерти занял бы полк. Андрей МЕЛЬНИК) предложил полк. МЕЛЬНИКУ немедленно занять пост Председателя ОУН, рассчитывая, что это назначение будет утверждено созываемым в то время II Конгрессом ОУН. Такое решение вопроса не понравилось руководящим кадрам в Крае, и уже тогда они стали его критиковать, поскольку, во первых, личность полк. МЕЛЬНИКА была малоизвестна, не внушала политического

доверия по причине многолетней непричастности к деятельности подполья и тесного сотрудничества с католическими кругами и, в частности, с т. н. “УКС” (Украинским Католическим Союзом), против которого тогда националисты в Крае вели борьбу; во-вторых личность МЕЛЬНИКА не нравилась еще и потому, что практически закреплены за СЕНИКОМ и БАРАНОВСКИМ важнейшие организационные посты, а в отношении их со времени так называемого “Варшавского процесса” были подозрения, и их обвиняли в том, что часть закордонных архивов Провода, которая касалась организации в Крае, они выдали в руки польской полиции. Таким образом напряжение внутри организации возникло еще в 1937-38 г.г.

Со временем это напряжение еще более обострилось в связи с созывом в 1939 году II-го, т. н. Римского конгресса. Причиной явилось то, что на конгрессе Край представляли всего только два делегата, в то время как абсолютное большинство участников конгресса представляли ОУН эмиграции. Последние зачастую в отрыве от жизни в Крае подходили к решению конкретных программных или других вопросов.

Однако крайнее напряжение наступило только после начала войны, когда выяснилось, что в Проводе нет ясного представления, какую же политику должна проводить организация в Крае, к чему ей необходимо готовиться, что существует только лишь неясная надежда на положительное отношение к украинскому делу со стороны Германии. Это привело к тому, что фактически организация в Западной Украине оказалась неподготовленной к приходу большевиков и окончательно дезорганизованной, в связи с чем большинство членов, вслед за другими партиями, направилось в эмиграцию, в Германию, в Польшу (в то время т. н. Генерал-губернаторство), в Чехословакию и т. д.

В это же время, с санкции польских властей, из тюрем были выпущены основные кадры краевиков-националистов, которые в силу сложившихся обстоятельств в большинстве своем попали в Генерал-Губернаторство или же в Западную Польшу прямо к немцам (в так наз. Райх).

Среди этих освобожденных из тюрем наиболее видными были С. БАНДЕРА, Н. ЛЕБЕДЬ, КЛИМИШИН и другие. Они, как и все, очень интересовались положением дел в Организации и в особенности тем, как реализованы переданные из тюрьмы на рассмотрение предложения, направленные против СЕНИКА И БАРАНОВСКОГО.

И неудивительно – осведомившись о том, что эти предложения не реализованы, а позиции СЕНИКА и БАРАНОВСКОГО еще более укрепились и о положении как в Крае, так и в среде “краевиков” – они согласились с критическими замечаниями представителей Края (Лопатинским, Мироном – “ОРЛИКОМ”) и пытались заполучить точные установки относительно политики Провода в связи с возникшей войной – в целом и в частности относительно внешнеполитической ориентировки Провода следует заметить, что все они довольно критически были настроены к односторонней ориентации на Германию, считая, что после выдачи ЛЕБЕДЯ полякам, а вслед за этим и трагической истории Карпатской Украины нет никаких

оснований для решительной ставки на Германию. Поэтому их очень заинтересовал вопрос, как поставлена политическая акция Организации вне пределов Германии, а именно во Франции, Турции (между последней и СССР в то время были натянуты отношения), Англии и т. д. В особенности их интересовало, что предпринимает Провод, дабы использовать для революционной акции обострение, которое к тому времени возникло между СССР и Финляндией.

Практически все дела Провода вели в то время БАРАНОВСКИЙ и СЕНИК, а также представитель Провода на территории т. н. Генерал-Губернаторства полковник Роман СУШКО, который с 1939 года находился в Кракове. На поставленные вопросы и требования они не желали или же не могли ничего вразумительного ответить. Это естественно не стабилизировало, а наоборот обострило проявления критики, тем более после того, как выяснилось, что БАРАНОВСКИЙ и СЕНИК пытаются воспрепятствовать встречам одних представителей Края с другими; освобожденных из тюрем с этими представителями, или же с давно покинувшими Край лицами (например, БАРАНОВСКИЙ всячески затягивал представление визы на въезд в Германию СТЕЦКО, который в то время проживал в Риме, ШУХЕВИЧУ – на выезд из Вены и т. д.).

Такая обстановка стабилизировалась до половины декабря 1939 года, когда С. БАНДЕРА и прибывший Краевой Проводник ЛОПАТИНСКИЙ решили со всеми жалобами и предостережениями как в отношении политики, так и к личностям СЕНИКА, БАРАНОВСКОГО и СУШКО обратиться непосредственно к А. МЕЛЬНИКУ и от него потребовать объяснить все наиболее важные вопросы. С этой целью они посредством частных связей изготовили себе документы (паспорта) и выехали в Италию, чтобы там в Риме, где в то время проживал МЕЛЬНИК, встретиться с последним. Эта встреча состоялась, однако ничего существенного не дала, ибо МЕЛЬНИК заявил, что СЕНИК и БАРАНОВСКИЙ вправе поступать так, как диктует им обстановка, что им обязаны подчиняться все члены ОУН, в том числе и С. БАНДЕРА и ЛОПАТИНСКИЙ. Дать политические направления в работе МЕЛЬНИК отказался вообще, заявив, что это является непосредственной компетенцией Провода и что ему, как “вождю”, она подробно известна, и за нее он несет ответственность, а ему необходимо доверять.

Возвратившись с этой поездки, С. БАНДЕРА и ЛОПАТИНСКИЙ застали новые несвойственные (невластиви) и (обурьюючи) кадры притязания БАРАНОВСКОГО и СУШКО, а именно: мероприятия по сотрудничеству с Дмитрием ПАЛИЙ²¹ и ХРОНОВЯТОМ, видными деятелями “ФНЕ” (фронта национального единства) и (желание) их выдвинуть на главные позиции в организованном тогда “УЦК” (Украинский Центральный Комитет). Тогда также было получено известие, что от имени Провода предоставлены какие-то полномочия уснеровцу Соловью из Парижа с целью, чтобы он на территории альянтских стран проводил некоторые акции от ОУН. Это

²¹ Так у документі. Насправді правильно рос. мовою – ПАЛИЕВЫМ.

последнее очень обуревало, ибо было вообще известно, что этот Соловей до 1939 года был очень тесно связан с поляками.

Все эти вещи вынуждали призадумываться, и БАНДЕРА с ЛОПАТИНСКИМ, и наверно со своими ближайшими друзьями (ЛЕБЕДЕМ, КЛИМИШИНЫМ, РАВЛИКОМ и СТЕЦЬКО) на происшедшем где-то во время рождества (1940 г.), таким образом с начала января 1940 г. на узком совещании решили созвать для выяснения дел и обмена мнениями о внутриорганизационном положении широкие совещания членов. Беря во внимание то, что и БАРАНОВСКИЙ, и СУШКО не беспокоились о включении членов, находящихся за границей, в какие-то организационные рамки и тем также вызывали неудовлетворение, они одновременно задумали предложить этим совещаниям проект организации таких соответствующих временных рамок и призвали неохваченных членов ответственного временного руководства.

Согласно этому плану и состоялись в конце января такие совещания членов в Кракове, Берлине, Вене и Праге. Участие в них приняло более 200-250 членов, в том числе и ряд таких которые вскоре занимали высокие посты в Организации МЕЛЬНИКА, например, БОЙДУНИК, ГАЙВАС, МИЦИК, БИГУН и другие, и которые в то время также очень критиковали политику МЕЛЬНИКА и в особенности СЕНИКА и БАРАНОВСКОГО.

Резолюции, одобряющие этими совещаниями, в основном единогласно утверждали, что есть серьезные причины критиковать политическую работу БАРАНОВСКОГО, СЕНИКА и СУШКО, также присущую национализму, и одобряли полномочия БАНДЕРЫ и выбранного “временного революционного провода” Краевих националистов, от имени всех участников этих совещаний еще раз обратиться к полк. МЕЛЬНИКУ с призывом пересмотреть и исправить линию Организации и в частности проконтролировать работу БАРАНОВСКОГО, СЕНИКА и СУШКО по отношению к Краю и т. н. Генерал-Губернаторству (Польша).

Упомянутые совещания одобряли также мнение о необходимости членам носить себя в определенных (означенных) организационных рамках и выбрали БАНДЕРУ руководителем т. наз. “временного провода”. Этот Провод БАНДЕРА должен был сформировать позднее и об этом поставить в известность МЕЛЬНИКА вместе с переданными ему пожеланиями совещаний.

Когда Провод был созван (его состав точно неизвестен – наверно, ЛЕБЕДЬ, КЛИМИШИН, СТЕЦЬКО, РАВЛИК и ГАБРУСЕВИЧ) и соответствующие _____ от него и от совещаний обратились снова к МЕЛЬНИКУ, – последний отказался принять и заявил, что проведение этих совещаний считает диверсионной акцией и требовал под угрозой предания всех членов суду “временный провод” развязать и всем признать непосредственным своим организационным руководителем СУШКО и ему подчиниться.

Когда с таким ответом возвратились делегаты – снова были признаны совещания и на них выяснено отношение МЕЛЬНИКА. Заслушанные речи

вызвали лишь протест и уповноважено далее продолжать мероприятия, чтобы официальный Провод окончательно рассмотрел положение и предпринял меры по налаживанию и оздоровлению отношений в Организации.

Между тем МЕЛЬНИК сориентировался, что подавляющее большинство “краевиков” (то-есть националистов из Края) поддерживает переданные делегацией положения и что одним отказом и обращением к дисциплинированности и подчинению не удастся успокоить членов. Поэтому он решил – с одной стороны – поддерживать все же разговоры и подольше рассматривать их, а одновременно – с другой стороны – поручил своим соучастникам – членам Провода БАРАНОВСКОМУ, СЕНИКУ и СУШКО индивидуально _____ критики и вредность акции со стороны – тихой сапой убедить _____ тяжелых организационных станиц (наприм. в Кракове и Вене) своими людьми.

_____ разговоры затянулись и когда МЕЛЬНИКУ казалось, что благодаря упомянутым разговорам и мерам достаточно подготовлены группы для _____ акции – в июле 1940 г. дал он поручение всецело захватить все возможные важные станицы в руки своих сторонников, критически настроенных членов сместить и требовать от них подчинения или же покинуть кадры Организации, а разговоры с т. наз. “революционным проводом”, как с организаторами бунта – диверсии сорвать.

Это и случилось где-то в конце июля или же в начале августа и одновременно появился комуникат Провода о “диверсии БАНДЕРЫ-ЛОПАТИНСКОГО”.

Этот пидступный способ борьбы с критически настроенной частью членов, а еще больше случай поиска помощи у немцев при захвате станиц (как это было в Кракове) чрезвычайно обидели членов и окончательно привели к полному расколу, ибо уже не только сторонники БАНДЕРЫ, но и нейтральные и даже некоторые члены Провода (как ЯРЫЙ) не считали правильным такое поступование с оппозицией БАНДЕРЫ.

Поэтому среди кадров большинство обоих сторонников имел БАНДЕРА и “революционный провод”, который в ответ на происшедший разрыв издал обширную так наз. “Белую книгу” с указанием всех (причин), которых МЕЛЬНИК не хотел принять во внимание.

Появление “Белой книги” окончательно утвердило конфликт и углубило разрыв, так что члены – сторонники БАНДЕРЫ – стали требовать созыва конгресса как единого тела, которое могло бы навести порядок в Организации. Особенно требовала этого группа членов приверженцев И. Митринги, которая планировала в основном изменить программу, считая предыдущую программу неспособной для данного периода времени. Другие надеялись, что общий конгресс приведет к его объединению и требовали, чтобы объединить для этого дела и МЕЛЬНИКА. Все эти меры по подготовке конгресса должен был провести “временный революционный провод”, который и должен был обратиться с этим вопросом к МЕЛЬНИКУ.

Когда же однако с началом 1941 года он обратился к МЕЛЬНИКУ –

последний отказался вести разговоры в этой плоскости, считая, что нет необходимости в созыве конгресса, ибо такой недавно состоялся и вынес обязывающие всех как программные, так и организационные постановления, которым лишь необходимо подчиняться.

Эта заскорузлость _____ МЕЛЬНИКА окончательно и завершила разрыв, ибо ввиду такого его ответа т. наз. “временный революционный провод” приступил к созыву конгресса, имея еще некоторую надежду, что против самого факта созыва может быть МЕЛЬНИК изменит свое отношение. Однако и накануне открытия конгресса МЕЛЬНИК отношения своего решил не изменять, и конгресс уже состоялся без его сторонников.

Таким образом дошло до т. наз. II Великого Сбора, который состоялся в феврале 1941 года в Кракове.

Этот II Сбор осудил поведение МЕЛЬНИКА как несовместимое с интересами Организации и признал, что ввиду этого он и его сторонники сами стали на неорганизационный путь. Одновременно с этим сбор одобрил программу и устав Организации и выбрал новый Провод во главе с БАНДЕРОЙ.

Этим окончательно закончился конфликт внутри одной Организации и далее уже продолжал существовать как борьба двух отдельных организаций за влияние и позиции в украинском обществе.

Верно:

СТ. ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ 4 УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР –
КАПИТАН РУБАН

“ ” декабря 1954 года

Копия верна: (Підпис нерозбірливий).

Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939 – 1959). – К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. – Т. 1. – С. 76-83.

№ 44

**Доповідна записка наркома внутрішніх справ УРСР П. Мешика
заступнику наркома державної безпеки СРСР Б. Кобулову про
організацію роботи з ліквідації ОУН**

26 березня 1941 р.

Сов. секретно

Зам. народного комиссара госбезопасности СССР
комиссару государственной безопасности 3 ранга
тов. Кобулову, гор. Москва

Согласно Вашего приказания НКГБ УССР командированы в Москву нач. 3-го управления НКГБ УССР тов. ДРОЗДЕЦКИЙ и зам. нач. 1-го управления НКГБ тов. ПРОСКУРЯКОВ.

Эти товарищи доложат Вам следующие материалы:

1. План мероприятий по борьбе с “ОУН” по линиям 1-го, 2-го и 3-го управлений НКГБ УССР.

2. Особое предложение к плану по линии 1-го управления НКГБ.

3. Справки о деятельности “ОУН” на территории генерал-губернаторства и СССР.

4. Справки на наиболее ценных агентов, работающих по линии “ОУН”.

Практика борьбы с украинским националистическим подпольем в западных областях УССР показала, что методы, применявшиеся нашими органами, до настоящего времени не дали возможности локализовать националистическое движение.

В 1940 году в западных областях УССР было репрессировано 4.657 украинских националистов.

За январь и февраль 1941 года их репрессировано 1.462 человека.

Между тем, по действующим агентурным делам, на март 1941 года только по “ОУН” учтено 13529 участников организации, из них 426 нелегалов.

По областям УССР эти цифры распределяются так:

№	Наименование областей	Количество нелегалов	“ОУН”овцев
1.	Тарнопольская	196	8708
2.	Ровенская	103	1967
3.	Волынская	26	785
4.	Львовская	38	765
5.	Станиславовская	24	1046
6.	Дрогобычская	49	248
	Итого:	426	13529

Следует иметь в виду, что мы имеем далеко не полный учет, так как организация “ОУН” строится весьма конспиративно, а ценной агентуры, имеющей возможность добывать такие данные в верхах организации, у нас недостаточно. Прошу также учесть, что цифра, представляемая по Тарнопольской области, дается на основании донесений агентуры... и отражает общее количество участников организации, а не поименный учет.

Практика показала, что “ОУН” весьма быстро оправляется от наносимых нашими органами оперативных ударов, пополняет разгромленные центры новыми активными националистами, а репрессии против низовки использует для антисоветской агитации.

Поэтому, наряду с дальнейшими операциями наиболее активных ячеек “ОУН”, наряду с усилением борьбы с бандформированиями и активизацией розыска нелегалов, возникает необходимость организовать раздробление и разложение националистического подполья.

Работу по разложению “ОУН” считаем необходимым организовать по следующим направлениям:

1. Всемерно углублять раскол между старой и новой генерацией “ОУН” в Краковском проводе.

2. На основе распрей между БАНДЕРОЙ и МЕЛЬНИКОМ организовать кампанию по компрометации этих лиц и их приспешников как карьеристов, борющихся за портфели и агентов германской разведки.

3. Принять возможные меры к отрыву Львовской краевой экзекутивы от центрального провода ОУН, если нужно, создать собственного “вождя”, не подчиняющегося ни БАНДЕРЕ, ни МЕЛЬНИКУ.

4. В этих целях перехватить в свои руки руководство краевой экзекутивой.

5. Перевербовывая руководителей периферийных организаций, направлять их против Краковского провода и против краевой экзекутивы. Добиться таким образом раздробления организации.

6. Захваченные нами организации использовать для разложения и откола ОУНовской низовки, путем выпуска “нелегальной” литературы разоблачительного порядка.

7. Широко развернуть массовые вербовки рядовых ОУНовцев из числа социально близких нам элементов.

Вербовать такого рода агентуру из числа арестованных (в том случае, если они не участвовали в активных антисоветских действиях) с последующим освобождением их из-под стражи.

Направлять эту агентуру на разложение низовки организации, на разработку и поимку бандитов-нелегалов.

Выполнение всех этих задач и предусматривают разработанные нам представляемые на утверждение НКГБ СССР планы.

Кроме того, через секретаря ЦК КП(б)У тов. БУРМИСТЕНКО нами приняты меры к усилению партийно-массовой и пропагандистской работ деревнях, районных и областных центрах западных областей УССР.

В целях разоблачения перед широкими массами населения действительного лица руководителей “ОУН”, было бы неплохо, если позволят международные отношения, организовать гласный процесс группы ОУНовцев бандитов и шпионов.

Прошу Ваших указаний.

Народный комиссар государственной безопасности УССР
ст. майор государственной безопасности Мешик

“26” марта 1941 г.

№ А-1113/сн

Копія Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 84. – Спр. 7. – Арк. 218-222.

№ 45

Директива наркома державної безпеки УРСР

П. Мешика начальникам УНКДБ західних областей про викриття та ліквідацію підпілля ОУН

10 квітня 1941 р.

Совершенно секретно

Всем начальникам УНКГБ Западных областей УССР

Только _____

гор. _____

Поступившие за последнее время в НКГБ УССР материалы свидетельствуют о том, что “ОУН” по заданию Краковского провода на территории Западных областей УССР ведет усиленную работу по подготовке к вооруженному восстанию против Советского Союза, намечаемому на весну 1941 года.

По имеющимся данным в УНКГБ Дрогобычской, Тарнопольской и Ровенской областей, вооруженные выступления намечены на период между 20 апреля и 1 мая с. г.

В связи с этим деятельность ОУНовских организаций во всех областях значительно активизировалась: проводится усиленная вербовка новых кадров и подготовка их, развернута работа по приобретению оружия, боеприпасов, санитарного имущества, отрабатываются мобилизационные планы, увеличилось количество террористических актов против советских и партийных работников, распространяются листовки и воззвания, призывающие население к вооруженной борьбе, и т. д.

Для руководства вооруженным выступлением на территорию СССР из-за кордона нелегально перебрасываются руководящие кадры “ОУН” с заданиями возглавить вооруженное восстание.

Так, в селе В-Гнилицы Тарнопольской области руководитель местной ОУНовской организации ПРОЦИК Ярослав на инструктивном совещании участников организации заявил, что вооруженное выступление намечено на 22-25 апреля с. г. и предупредил присутствующих, чтобы они были на своих местах и готовились к этому выступлению.

...В селе Соколов Тарнопольской области подрайонный руководитель “ОУН” ДЕМЕДА С. П. получил от районного руководителя указания о подготовке к тайной мобилизации ОУНовской организации, которая должна состояться весной 1941 года.

В порядке подготовки к этой мобилизации, как это установлено агентурными материалами, каждый член организации должен иметь в запасе несколько пар белья, продукты питания, медикаменты и перевязочные средства.

...О подготовляющемся вооруженном выступлении “ОУН” в апреле с. г. также свидетельствуют материалы “ПК”.

Ведя подготовку к вооруженному выступлению, “ОУН” мобилизует враждебные нам силы, устанавливает контакт с другими контрреволюционными украинскими и польскими националистическими организациями и остатками антисоветских политпартий.

Исходя из этого, основная задача УНКГБ состоит сейчас в том, чтобы использовать все средства и возможности по вскрытию и ликвидации ОУНовского подполья с тем расчетом, чтобы предотвратить попытку вооруженного выступления со стороны “ОУН”, прекратить ее террористическую деятельность и максимально усилить агентурно-оперативную работу по разложению организации, -

ПРЕДЛАГАЮ:

1. Усилить работу по выявлению членов “ОУН”, находящихся на нелегальном положении, используя для этого агентурные и официальные возможности (агентуру, показания арестованных, свидетелей, аппарат розыска и т. д.)

2. Для упорядочения оперативного учета по нелегалам и действенной работы по поимке их, – все материалы по этому вопросу сосредоточить в СПО УНКГБ.

На каждого нелегала завести дело, в котором сгруппировать материалы, необходимые для успешного розыска: установочные данные, сведения о родственниках и организационных связях, местах возможного нахождения, районах действия, фотокарточки и т. п.

3. Розыск и изъятие нелегалов возложить на отделения СПО по борьбе с политбандитизмом.

Для этой же работы использовать оперативные бригады НКГБ УССР, командированные мною в УНКГБ.

4. Подготовить имеющиеся агентурные разработки по “ОУН” к оперативной ликвидации, с расчетом проведения операции в период с 15 по 20 апреля.

8. Операции подготавливать и проводить в полном соответствии с приказом НКГБ СССР №_____ от_____.

О выполнении данных указаний, поступающих сигналах о подготовке восстания и Ваших мероприятиях ежедневно доносите специальными записками.

Народный комиссар госбезопасности УССР
старший майор государственной безопасности

Мешик

“10” апреля 1941 г.

№А-1282/сн

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 163-164.

Квітень 1941 р.

ПОСТАНОВИ ДРУГОГО ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОРГАНІЗАЦІЇ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ,
ЩО ВІДБУВСЯ В КВІТНІ 1941 р. У КРАКОВІ

Ідея Суверенної Соборної Української Держави стала в нашому столітті основою українського світогляду та нового політичного руху, руху націоналістичного, що у вогні боротьби проти наїзників оформився в окрему політичну організацію – в Організацію українських націоналістів.

Перші почини надати українському націоналістичному рухові організованих форм сягають 1900 р., коли-то Микола Міхновський почав на Лівобережній Україні закладати перші націоналістичні гуртки для боротьби за державно-політичне визволення України з-під ярма царської Росії. Націоналістичні гуртки Міхновського були передвісниками організованої націоналістичної сили.

Основи для націоналістично-визвольної організації поклав після упадку Української держави 1920 р. полк. Євген Коновалець, створивши й розбудувавши “Українську Військову Організацію” (УВО), а згодом в 1929 р. на I Конгресі українських націоналістів – покликавши до життя ширшу організацію – Організацію українських націоналістів (ОУН).

ОУН розширила революційну акцію на всі українські землі та повела боротьбу проти всіх наїзників, зокрема, на Західних українських землях. ОУН, за поміччю широкої організаційної сітки, вела всі масові та всі одиничні протипольські, а після упадку Польщі – протимосковські акції. Основні відмінності умовин революційної праці на Східноукраїнських землях не дали змоги досягти організації того роду зовнішньополітичних успіхів, які здобула ОУН з Польщею. Так само на українських землях під румунською займанщиною головна увага організації була відведена справі творення та вкорінювання організаційної сітки. На Закарпатті ділом ОУН була боротьба за Українську державу, акт проголошення самостійності в 1939 р. й сама збройна оборона перед малярськими наїзниками.

Визвольно-революційну боротьбу за визволення всіх українських земель і за з'єднання їх в одну соборну й незалежну державу вела ОУН, спираючись на власні сили українського народу, та відкинувши в принципі орієнтацію на чужі сили, а, зокрема, на історичних ворогів України. Наслідком того було, що на різних місцях широкої української землі, у різних роках нерівної боротьби обеззброєного українського народу з перевагою різнонаціональних ворожих сил росло й кріпшало одне, незламне й невмируще бажання: здобути власним трудом владу на своїй землі.

За 20 років визвольно-революційної боротьби українського націоналістичного підпілля ота свідомість стала власністю широких шарів українського народу. Чужинецьке панування в усій основі підтвердило

правдивість націоналістичного твердження, що українцеві нема життя без власної держави: “Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї”.

Другий успіх нашої дотеперішньої революційної боротьби проти чотирьох держав-окупантів – це зорганізування реальної людської сили, готової й придатної до боротьби за цілі українського націоналізму. Серед успіхів і невдач революційної боротьби проти ворогів України, у ворожих тюрмах і в партизанських лісах, по містах і селах України виростало, гартувалося й набирало бойового досвіду нове покоління українських націоналістів-революціонерів. Воно вийшло тепер на чоло визвольного-політичного руху цілого українського народу, як єдина політична організація, що за всяких умовин незмінно несе свої бойові прапори. Шлях боротьби й політичні напрямні революційно-визвольної акції для тих націоналістичних залог українського підпілля визначає найвища установа ОУН – Великий Збір ОУН.

Перший Великий Збір відбувся 1929 р. Він покликав до життя Організацію українських націоналістів на чолі з полковником Є. Коновальцем і в своїх постановках означив загальні світоглядні заложення, політичні напрямні та устроєві форми ОУН.

Другий Великий Збір ОУН відбувся на 12 років пізніше, в 1941 р. За той час ОУН стала поважним, а то й керівним чинником у визвольній боротьбі українського народу, перетривавши переможньо всі скажені заходи ворогів стерти організацію з лиця землі. Найтяжчим ударом, що його зазнала в тому часі Організація українських націоналістів, була смерть вождя ОУН, полковника Є. Коновальця з руки агента Москви в 1938 р. напередодні вирішальних для України подій. Цей удар викликав глибоке стрясення та спричинив різні внутрішні ускладнення в ОУН, але сили організації не знищив і не послабив. У третю річницю смерті вождя сили ОУН вже многократно більші, як за його життя. На місце поляглих сотень стали тисячі.

Останні роки принесли основну зміну політичного положення українського народу й започаткували далекосяжні переміни на українських землях. Упадок Польської держави й румунської окупації на Західних і Південно-Західних українських землях і включення їх у тимчасовий склад СРСР та загорнення Закарпатської України Мадярщиною з одного боку, а з другого європейська війна наполеонського масштабу, нечувано швидка й далекосяжна зміна політичного обличчя цілого європейського континенту, а, зокрема, безпосередня близькість вирішних для долі України кінцевих днів війни – ось загальнополітичні причини, що створили невідкладну потребу скликати II Великий збір ОУН, перевірити дотеперішні політичні позиції Організації українських націоналістів, вирішити й устійнити напрямні визвольної політики в обличчі грядущих подій та достосувати методи й тактику боротьби до нової, зміненої політичної ситуації.

Внутрішньо-організаційні ускладнення й довготривалий етап тимчасовості, що постав в організації після смерті вождя, теж вимагали авторитетного й остаточного вирішення. Користаючись переходовим станом,

що в організації після морду вождя не було легальної влади, деякі опортуністичні елементи на спілку з одним польським провокатором захопили були владу в ОУН і проголосили “вождем” одного із своїх людей, інженера А. Мельника. Щоб цьому фактові надати сповидних форм легальності, скликали вони 1939 р. з’їзд, який незгідно з обов’язуючим устроєм назвали II Великим Збором українських націоналістів і на тому з’їзді затвердили факти, ними доконані. Організації загрозувала небезпека опортунізації й розкладу. Покінчити з станом тимчасовості в організації і з небезпекою розкладу в організації було другим завданням II Великого Збору ОУН в 1941 р.

II Великий Збір в 1941 р. являється на шляху нашої боротьби започаткуванням нового етапу дороги до тих же самих найвищих і незмінних ідей українського націоналізму, що за них боролись ми весь час. Другий етап боротьби не значить заперечення першого й перекреслення першого. Це дальший конечний ступінь вперед. Без досвіду минулої боротьби він не був би можливий. Нове політичне положення, відмінності умовин революційної праці й далекосяглі наслідки нашої роботи вимагають політичного дозброєння й найдоцільнішої тактики боротьби. Під кутом тих вимог II Великий Збір ОУН виносить свої постанови.

ПРОГРАМОВІ ПОСТАНОВИ

1. Організація українських націоналістів визнає, що боротьба за силу й добро української нації є основою нашого світогляду; всесторонній розріст, сила, здоров’я й добробут українського народу – це наша найвища ціль.

Тільки вповні суверенна Українська держава може забезпечити українському народові свободне життя й повний всесторонній розвиток усіх його сил.

2. Тільки шляхом революційної боротьби з наїзниками здобуде український народ свою державу.

3. Тільки справедливий, націоналістичний суспільний лад буде основою сили Української держави й основою вільного життя всього українського народу.

Тому Організація українських націоналістів бореться:

1. За суверенну соборну Українську державу, за владу українського народу на українській землі.

2. За організацію Української держави на основах сильної влади, сильної національної армії й фльоти та одної політичної організації провідного національного активу.

3. За плянову організацію цілого господарського й суспільного життя в Українській державі на таких основах:

а) рівність усіх українців у правах і обов’язках супроти нації й держави;

б) поділ на різні заняття й фахи та відповідно до цього виробничі й професійні організації, побудовані на засаді продукційного солідаризму й рівноправності всіх працюючих;

в) власником усієї землі й вод, підземних і надземних багатств, промислу й шляхів комунікації – є сам український народ і його держава;

г) українська земля – українським селянам, фабрики й заводи – українським робітникам, український хліб – українському народові, вільна ініціатива вільних людей;

загальне й повне право власності на продукти своєї праці; обмежене приватне, кооперативне й спілкове право власності на господарювання землею й верстатами для тих, які на них працюють; державна власність важкого промислу й транспорту; вільна торгівля нижчих ступенів; законне обмеження зисків, усунення всякої спекуляції та самоволі й недбальства в господарці; інтенсивна розбудова всіх галузей народного господарства, щоб воно стало основою могутності Української держави; пов'язання в цілому житті вільної творчої ініціативи праці й власності громадян – ініціативою, власністю, організованістю й контролею держави – в одну нерозривну цілість;

д) законна участь робітників у кермі й зисках підприємств, – за кращу працю – краща платня;

забезпечення законом найменшої платні за працю, вистачальної на повне удержання робітника та його рідні; забезпечення здорових умовин праці в копальнях, на фабриках, верстатах та всіх місцях праці; забезпечення платних відпусток і заспокоєння всіх потреб здоров'я й культури;

е) загальне й повне забезпечення на старість та у випадках каліцтва й нездібності до праці всіх громадян є основою багатства народу й у першу чергу здібності й праця всіх членів національної спільноти. Тільки праця й її видайність є мірилом вартості кожної одиниці та основою її суспільного становища.

ОУН бореться:

4. За плянову організацію українською державною владою народного здоров'я, розросту й тугости української раси шляхом:

а) загальної, обов'язкової, безплатної лікарської опіки й використання всіх здобутків лікарських наук та лічних заведень для цілого народу;

б) допомоги багатодітним родинам;

в) опіки й охорони матерів і дітей;

г) піднесення стану народного відживлення, мешкання й рівня цілого життя;

д) плекання фізичного здоров'я народу.

5. За організацію шкільництва на основі загального, безплатного формування для всієї української молоді й особливого виховання здібнішої дітвори; за перевиховання цілого українського народу в дусі власних традицій української історії; за усунення чужих розкладових впливів; за новий героїчний зміст української культури.

6. За свободу сумління й релігійних культів, не противних моральній силі нації й інтересам Української держави.

7. ОУН бореться проти комуністичного світогляду, проти

інтернаціоналізму й капіталізму та проти всіх поглядів і струй, що несуть ослаблення живих сил народу; ОУН бореться за знищення неволі, за розвал московської тюрми народів, за знищення цілої комуністичної системи, за знищення всіх привілеїв, поділів і різниць на кляси та всіх інших пережитків і пересудів.

8. ОУН бореться за свободу всіх народів, поневолених Москвою, та їхнє право на своє власне державне життя.

9. ОУН змагає до з'єднання всіх українців у одному визвольному фронті Української національної революції та організує й творить політично-мілітарну й визвольну силу, здібну перевести збройний зрив, здобути Українську державу та кермувати нею.

10. ОУН іде в боротьбі за здійснення заповіту великого пророка України – Тараса Шевченка, революційним шляхом Коновальця, шляхом Святослава, Володимира Великого, Хмельницького, Міхновського й Петлюри, шляхом боротьби за славу й велич Золотого тризуба.

ПОЛІТИЧНІ ПОСТАНОВИ

1. Організація українських націоналістів бореться за Українську суверенну соборну державу, за визволення поневолених Москвою народів Східної Європи й Азії, за новий справедливий лад на руїнах московської імперії ССРСР. Організація українських націоналістів продовжуватиме всіма силами революційну боротьбу за визволення українського народу без огляду на всі територіально-політичні зміни, які зайшли б на терені Східної Європи.

2. Шляхом до досягнення наших цілей є українська революція в московській імперії ССРСР в парі з визвольною боротьбою поневолених Москвою народів під гаслом: “Свобода народам і людині”.

3. Організація українських націоналістів стає на чолі тих українських революційних течій та співпрацює з тими революційними рухами поневолених Москвою народів й з тими державами, що змагають доповного розвалу ССРСР. Організація українських націоналістів вважає союзниками України всі держави, політичні угруповання та сили, що заінтересовані в розвалі ССРСР та в створенні ні від кого незалежної Української суверенної соборної держави. Відношення ОУН до держав та політичних рухів перевіряється їхнім протимосковським наставленням, а не більшою чи меншою політичною співзвучністю з українським національним рухом.

4. ССРСР – це новітня форма московського імперіалізму, що доводить поневолені народи й країни до національного, культурного й економічного застою та руїни. Тільки державне усамостійнення поневолених Москвою народів Європи та Азії й свободна співпраця між ними доведуть до всебічного розвитку.

5. Організація українських націоналістів бореться проти всіх родів московського імперіалізму, тому поборює всі ті протирежимні організації й рухи в ССРСР, що поза ССРСР змагають до збереження московської імперії в якій-небудь формі та до нового поневолення немосковських народів.

6. Окупація західноукраїнських земель, Буковини й Басарабії Москвою в 1939-40 рр. та поширення панування Москви на територію прибалтійських

народів (Литви, Латвії, Фінляндії й Білорусії) скріплює протимосковські сили в СРСР.

Через окупацію Полісся, Волині, Галичини, Буковини й Басарабії Москвою, національний актив тих земель включився в єдиний протимосковський фронт боротьби. Національно свідомий, політично вироблений, вільний від наслідків розкладової політики Москви актив Західної України посилює революційні сили Наддніпрянщини. Майбутнє Західної України зв'язане нерозлучно з національно-визвольним рухом усього українського народу. Тому ОУН поборює шкідливі для справи визволення думки про можливість сепаратного вирішення долі Західної України.

8. Основою нашої праці й боротьби в Україні та в цілому СРСР є революційно-визвольна боротьба українського народу проти Москви за Українську суверенну соборну державу та платформа спільної боротьби поневолених народів проти московського імперіалізму. При творенні єдиного протимосковського революційно-визвольного фронту боротьби рішає перш за все політична доцільність, а не світоглядові, ідеологічні й програмові різниці.

9. Організація українських націоналістів змагає до опанування своїми впливами цілості суспільного життя. ОУН буде провадити свої акції на всіх теренах і у всіх клітинах та установах суспільного життя. Передумовою успіху нашої боротьби є тип члена – суспільного пробоевика, організатора.

10. Існуюче невдоволення й вороже наставлення народних мас до режиму – це сліпа стихійна сила, нездібна досягти ніяких політичних цілей. Велетенську роль в нашій боротьбі відіграє вона тільки тоді, коли Організація українських націоналістів опанує її своїми політичними гаслами та включить в зорганізовану планову роботу, боротьбу, яка єдина веде до остаточної перемоги. Тому завданням українських революціонерів та революціонерів інших поневолених Москвою народів є зорганізувати суспільний актив, свідомий своїх завдань, зорганізувати революційну силу, що керуватиме боротьбою народних мас та в відповідний момент поведе їх до остаточної збройної розправи з наїзниками.

11. Організація українських націоналістів бореться як проти московсько-більшевицького державного капіталізму, так і проти повороту ліберально-капіталістичного устрою.

Організація українських націоналістів бореться проти насильницької колгоспної системи, за знесення колгоспів, за те, щоб українські селяни самі зорганізували своє господарство й кермували ним, згідно з добром працюючих і цілого українського народу, за право приватного землеволодіння для селян у межах трудової норми, без права на спекуляцію землею. Відповідно до умовин ОУН вестиме боротьбу на терені колгоспів також і під такими гаслами:

а) проти невільництва в колгоспах, проти економічного визиску колгоспників та проти большевицької системи оподаткування сільського господарства;

б) проти диктатури в колгоспах ставлеників московсько-большевицької влади комуністів та активістів;

в) за повну самоуправу та господарську свободу сільськогосподарських артільей;

г) за збільшення присадибних наділів і звільнення їх від податків.

Організація українських націоналістів проти руйнування колгоспів у час революційного зриву.

Під час революційного зриву владу з колгоспах переберуть виборні революційні комітети. Перебудова большевицької невилічливої господарки на вільну господарку українського народу буде відбуватися ступенево й пляново так, як це допускатиме економічний і політичний інтереси української нації, про що дбатиме Українська держава, а не самовільними, нагальними методами, які загрожували б руїною господарського життя.

12. В промислових осередках Організація українських націоналістів веде боротьбу під гаслами: за всебічну опіку держави над робітниками, за справедливу заробітну платню, за особисту свободу робітника, за самоуправу робітників у вільних професійних союзах.

13. Масовий чинний наступ і остаточний збройний зудар українських народних мас з наїзником є залежний від поставлення сильної політичної організації, стану ідейного й політичного опанування мас провідним революційним активом, внутрішнього положення ССРСР та міжнародної ситуації. Зрив народних мас до остаточної розправи з наїзниками прийде в моменті ослаблення й розхитання режиму наростаючими революційними силами й самою боротьбою. Вступлення ССРСР в нову імперіалістичну війну прискіпить цей момент. Тоді зросте в Червоній армії значення змобілізованого українського елемента й інших поневолених Москвою народів. Рівночасно зросте питомий тягар тих робітників і селян, що остануться за своїми верстатами праці. Тоді-то боротьба цивільного населення з режимом завдаватиме сильніші удари йому, ніж це можливе в мирний час. Устроєва та технічна анархія, що зросте внаслідок технічних та організаційних недотач транспорту в час перевозу мільйонових мобілізованих мас та матеріалів, послабить можливість контролю й опанування населення московсько-большевицькою владою. Це вможливить нам широко розгорнути нашу роботу. Потрясення, викликане війною, двигне населення проти послабленого московсько-большевицького апарату. Це доведе до масових виступів населення й війська проти большевицького режиму. Для Організації українських націоналістів, що посилюватиме й організуватиме цей розклад, настане час двигнути маси до остаточного збройного зудару з наїзником.

14. Комінтерн компартій поодиноких країн поза ССРСР та від нього залежні організації – це агентури московського імперіалізму. Тому ОУН включає протикомуністичну акцію в рамки своєї протимосковської акції за границею.

Завданням українців ССРСР поза українськими етнографічними землями є організувати й посилювати боротьбу проти московського імперіалізму й

режиму між тими народами й населенням, серед яких вони живуть, нав'язувати співпрацю з ними та допомагати їм.

16. ОУН поборює акцію тих польських угруповань, що змагають до відновлення польської окупації українських земель. Ліквідація проти українських акцій з боку поляків є передумовою унормування взаємин між українською й польською націями.

17. Жиди в ССРСР є найвідданішою підпорою пануючого большевицького режиму та авангардом московського імперіалізму в Україні. Протижидівські настрої українських мас використовує московсько большевицький уряд, щоб відвернути їхню увагу від дійсного спричинника лиха і щоб у час зриву спрямувати їх на погроми жидів. Організація українських націоналістів поборює жидів як підпору московсько большевицького режиму, освідомлюючи рівночасно народні маси, що Москва – це головний ворог.

18. Українські опортуністичні партії в час визвольних змагань України виявили повну нездарність керувати справами боротьби українського народу та Українською державою. Події останніх 20 років виказали шкідливу роль опортуністичних акцій в нашій боротьбі та довели їх до повного політичного банкрутства. ОУН поборює всі опортуністичні течії в ССРСР, які не йдуть на повний розрив з Москвою, а надіються на частинні уступки зі сторони Москви та стоять на становищі поступово! перебудови ССРСР шляхом еволюційних змін. Організація українських націоналістів поборює всі опортуністичні партії та емігрантські групи, зокрема дрібноміщанську групу попутчиків націоналізму А. Мельника, гетьманців, УНР, есерів, есдеків, ундистів, ФНС, радикалів, клерикалів і всіх інших, що розбивають одноцілий фронт боротьби українського народу та узалежнюють українську справу виключно від зовнішніх т. зв. сприятливих умовин.

19. Організація українських націоналістів змагає до приєднання української еміграції для нашої боротьби та об'єднання її поза розкладовими впливами українських опортуністичних груп.

20. Організація українських націоналістів на західних окраїнах українських земель змагає за скріплення українського характеру тих земель засобами, залежними від умовин і політичної доцільності й прилучення їх до Української держави, а не до польських земель.

21. У Закарпатській Україні ОУН змагає до розбудови політичної сили українського народу та до прилучення Закарпаття до Української держави.

Військові постанови

1. Для здійснення своїх цілей ОУН організує й вишколює власну військову силу.

2. Завданням військової сили ОУН є:

а) зорганізувати й перевести збройну боротьбу ОУН за перемогу Української національної революції й здобуття Української незалежної держави;

б) бути пробою силою й опорою ОУН у цілій її боротьбі;

в) бути ядром Української армії в Українській державі.

3. В часі політичного поневолення ОУН організує при допомозі військового штабу ОУН на всіх українських землях і за кордоном військові осередки, виховує й школить військових провідників-організаторів та військових фахівців, організує й школить військові кадри, кермує й координує цілістю військової роботи та опрацьовує воєнні пляни, узгоджуючи кожноразне політичне положення.

При допомозі тих же осередків і кадрів впливає на прилюдну українську опінію, пропагує серед неї військову думку, організує самонавчальні військові курси і т. п.

4. Завданням Військового штабу й військових осередків ОУН в часі зриву є зорганізувати збройну силу революції та керувати військовими акціями на землях.

5. У збройному зриві ОУН організує й веде до боротьби всіх українців без огляду на їх політичні переконання.

6. Українська армія змагатиме до виховання вояка-громадянина. Прищиплюватиме йому за час цілої військової служби й позавійськового виховання почуття соборності, великого призначення, відповідальності, героїзму й посвяти в парі з залізною дисципліною й твердим вояцьким вишколом – злучить українців усіх земель в один національний моноліт.

7. Українська воєнна доктрина, опираючись на аналізі духових прикмет українця, історичній традиції, геополітичних умовах України та узгоджуючи воєнні модерні засоби, має дати Українській армії своєрідну стратегію й організацію, що в свою чергу дадуть змогу якнайкраще й найдоцільніше використати всю силову натугу української нації.

8. Весь порив великих ідей українського націоналізму та вся сила динаміки Української революції знайде своє втілення в Українській революційній армії, яка повстане в боротьбі цілого озброєного народу, дасть йому силу й перемогу та понесе ідеї Української революції – свободи народам – поза межі рідної землі.

ВИШКІЛЬНО-ВИХОВНІ НАПРЯМНІ

1. Сила організації, а вслід за тим успішне сповнення її бажань залежить у прямому відношенні від вартості її членів, що мусять бути рівночасно борцями й організаторами визволення та державного будівництва.

2. Виходячи з того заложення, ОУН ставила зусильно в минулому виховання й вишкіл у своїх рядах, що дало у висліді вироблені кадри провідників.

2. В умовах сьогоднішньої зміненої дійсності усі організаційні клітини мусять перевести основний вишкіл свого членства, виховуючи повний тип суспільно-політичного активіста.

При тому треба звернути увагу, щоб у вишколі вдержати рівновагу між боево-революційним виробленням і агресивністю та суспільно-політичним і державно-творчим вишколом, кінечним для організації громадсько-політичного життя.

4. Для належного поставлення вишколу кінечним є створення

центрального осередку вишколу, якого завданням буде опрацьовувати засадничу проблематику, приготовляти вишкільний матеріал, вишколювати інструкторів, улаштовувати курси та кермувати цілістю вишкільної праці ОУН, провадити в цілій ОУН одноцілий, пляновий і систематичний вишкіл усього членства.

5. Змістом вишколу мусить бути в першу чергу світоглядове оформлення й образования, політичне вироблення й знання (спеціально советської дійсности), суспільно-організаційний вишкіл усіх членів.

6. У під ставовому членському вишколі являється конечним у одноцілнити й усистематизувати вишкільний матеріал у виді точно означених ступенів.

7. Підкреслюючи потребу вишколу, не слід занедбувати справи готовності, якої ніколи не може бути забагато. Зокрема, тепер, коли ОУН стоїть перед новим, можливо, вирішним змагом, вона буде найважливішим чинником успіху. Запорукою цього є належне поставлення виховання.

8. Виховання є вислідною змагань нашого середовища. Тому живий приклад, безпосередній вплив, будуюча атмосфера всіх організаційних зв'язків, а також тиснення творчої думки провідних кадрів є конечним засобом виховання, яке мусить відбуватися лише в праці й боротьбі.

9. Лише певне розгорнення перспектив нашої боротьби, ясне й життєве означення цілей, метод та ієрархії завдань дасть змогу членам включити ріст власної особовості й характеру у ставання в ОУН, яка, як еманация українського середовища, є рівночасно ставанням України.

Лише віра у вище покликання організації й її членів спонукає ставити до себе високі вимоги та сповняти намічені завдання.

ПРОПАГАНДИВНІ НАПРЯМНІ

I. Загальні означення

1. Основним завданням нашої пропаганди є поширити серед найширших мас українського народу ідеї та політичну програму Українського націоналізму, змобілізувати їх до боротьби за ідеї Української революції, дати відпір ворожій пропаганді, явному й замаскованому наступові ворожої політики та приєднати до протимосковської боротьби також позаукраїнські сили.

2. Розгорнення інтенсивної пропагандивної роботи є одним із найважливіших завдань організації в сучасному стані її боротьби. Цілість пропагандивної роботи мусить бути зцентралізована й узалежнена від політичної тактики організації.

3. Наша пропаганда, її зміст, методи, тактика й організація ділиться на відділи:

- а) пропаганда протибольшевицька для українців в Україні й цілому СССР,
- б) пропаганда для українців поза московською займанщиною,
- в) пропаганда для поневолених і zagrożених Москвою народів,
- г) закордонна пропаганда для чужинців.

4. Зосереджувати головну увагу пропаганди на справах для визвольної боротьби найважливіших, а не розпорощувати її надмірно на різномірних середовищах, що для справ визвольної боротьби мають значення другорядне.

II. Проти московська пропаганда

A. Для українців

1. Основним завданням української революційної пропаганди є поширити ідеї українського націоналізму серед найширших мас українського народу на Україні й усюди, де живуть українці, та зібрати довкола політичної програми Української національної революції весь актив.

2. Негативне наставлення українських мас проти большевицького режиму змінити моментом ворожого наставлення проти Москви та дати їм позитивну програму національного визволення. Розкладова, протирежимна пропаганда має для справи нашої революції повну вартість остільки, оскільки вона йде в парі з нашими позитивними гаслами.

3. Протидіючи всім місцевим партикуляризмам і загумінковості, скріпляти свідомість, що тільки від долі Києва залежить доля всіх українських земель.

4. Виказати найширшим колам населення слабкість кремлівського режиму й можливість його повалення та визволити їх від психозу страху, розбуджуючи віру у власну силу народу.

5. Опановуючи всі українські середовища, наша пропаганда мусить звернути особливу увагу на молодь в Червоній армії й робітництво з огляду на їх роль й вагу в революційній боротьбі.

B. Для поневолених Москвою народів:

Наша пропаганда для поневолених Москвою народів, крім протирежимного фронту, мусить рівно ж дуже сильно звертатись проти панування Москви, взагалі за національну свідомість кожного народу, за право кожного народу бути суверенним власником своєї землі й керівником своєї долі, виказуючи спільність інтересів поневолених Москвою народів з Україною в одному фронті боротьби.

V. Для всього населення московської тюрми народів: Тереном діяння української пропаганди є даліше ціла московська імперія в кожнотасних її межах. Серед усіх москалів, обмосковлених елементів поневолених народів та комуністичних низів наша пропаганда звертається передусім проти режиму, виказуючи брак політичної й особистої свободи, економічний та соціальний гніт, переслідування релігії, шкідливість імперіалізму, облуду інтернаціоналізму, забріханість цілого режиму та панування кремлівської кліки над партією, партії й її прихвостнів над мільйонами громадян. У загальному звертати особливу увагу на Червону армію й більші промислові осередки.

III. Пропаганда поза московською займанщиною

1. Пропаганда ОУН поза московською займанщиною мусить бути тісно й нерозривно зв'язана з цілістю визвольної боротьби, яку веде ОУН на українських землях під московською займанщиною.

2. Мобілізувати всі здорові елементи української суспільності довкола

боротьби з наїзником і до всесторонньої допомоги нашій революційній боротьбі в Україні під ворожими займанщинами. Пропагувати, як одиноку визвольну концепцію у протизвагу нереальним надіям, на самочинний розвал большевизму – творення української політичної й мілітарної сили передусім на українських землях.

3. Мобілізувати еміграційні елементи інших поневолених Москвою народів до спільної боротьби зі спільним ворогом – Москвою.

4. Здобувати в громадянській opinio народів, загрожених московським імперіялізмом, та в opinio чужинецьких кіл взагалі прихильність для Української революції, вказуючи спільність інтересів з нашою боротьбою.

5. Протидіючи протибольшевицькій пропаганді, демаскувати насильницький експлуататорський, антикультурний, протипоступовий, реакційний характер московського імперіялізму взагалі, а большевизму, як його сучасного втілення, зокрема, між українцями, еміграцією інших поневолених Москвою народів і чужинцями.

6. Демаскувати невірну й тенденційну пропаганду польську, малярську й іншу, ворожу українській справі.

7. Поборювати українські нереволюційні, опортуністичні, масонські організації, групи й течії, розкривати їх шкідницьку роботу та демаскувати їх всюди, де вони появляються.

8. Демаскувати всі ті групи й течії, які хоч виступають проти сьогоднішнього большевицького режиму, але є в дійсності замаскованими московськими імперіалістами й як такі є ворогами визволення України та поневолених Москвою народів.

9. Головну увагу мусить звернути наша пропаганда на опанування молоді й робітничих осередків.

10. Завданням пропаганди в Закарпатській Україні є: загально-освідомлююча праця, політична пропаганда проти малярського й московського окупанта та ширення ідей і гасел (зокрема, соборницьких).

IV. Окремі постанови

Зовнішні форми, вживані в організації, не були до цього часу узгоджені в однорідний і обов'язуючий спосіб. Вводяться в цьому напрямі деякі точніші устійнення й зміни відносно зовнішніх символів та організаційного привіту.

1. Організацію обов'язує тільки загальнонаціональний Тризуб Володимира Великого у формі, введеній Центральною Радою. Касується звичай вживати Тризуба з мечем, як відзнаки організації.

2. ОУН уживає свого окремого організаційного прапору чорної й червоної краски. Уклад і обов'язуючі пропорції будуть ухвалені окремою комісією.

3. Обов'язуючі організаційні свята є: свято соборності 22 січня, свято Героїв революції дня 23-го травня і День боротьби 31-го серпня. Всі інші річні події, обходжені членами Організації, є пам'ятковими днями, що не мають загальнообов'язуючого значення да всіх теренах і для всіх членів.

ПОСТАНОВИ В СПРАВІ ДИВЕРСІЇ ПОЛК[ОВНИКА] А. МЕЛЬНИКА

II Великий Збір Організації українських націоналістів, розглянувши діяльність Організації українських націоналістів від хвилини смерті сл. п. вождя Євгена Коновальця, це є від 1938 р. до II Великого Збору Організації українських націоналістів, це є до 1941 р., стверджує наступне:

1. Фактична керма ОУН опинилась за кордоном по смерті сл. п. полк. Євгена Коновальця в руках людей, які діяли на шкоду ОУН.

2. Участь шкідників у кермуванні справами ОУН була загрозою для українського націоналістичного руху.

3. Обов'язком відповідального за долю ОУН активу організації було перевести оздоровлення відносин у закордонних керівних колах ОУН.

4. Полковник Андрій Мельник не виявив ні зрозуміння, ні доброї волі для переведення без зовнішніх потрясень, оздоровлення відносин у закордонних керівних колах ОУН, і співпраця організаційного активу з полковником А. Мельником не могла для ОУН принести жодної користі.

5. Полковник А. Мельник виявив повну нездібність керувати революційним рухом.

6. Полковник А. Мельник виступав проти здорових починів активу ОУН, став явно по стороні зрадників і шкідників організації та очолював їх шкідницьку роботу.

7. Акція полковника А. Мельника й його товаришів є диверсією проти ОУН та змагає розбити одноцілий визвольний фронт українського народу.

8. Покликання вужчим проводом українських націоналістів полк. А. Мельника на голову ПУН, який прилюдно проголосив дня 14 жовтня 1938 р. Ярослав Барановський, немає ніякого законного опертя в правному порядку ОУН, і тому воно не може мати для ОУН обов'язуючої сили.

9. Полковник А. Мельник опинився на чолі ОУН в нелегальний спосіб, всупереч виразним приписам Устрою ОУН, які правом покликування Голови ПУН наділюють одиноко й виключно Збір українських націоналістів, а не вужчий провід українських націоналістів.

10. З'їзд українських націоналістів, що відбувся 27. 8. 1939 р., не відповідав вимогам приписів Устрою ОУН про ЗУН, цього з'їзду не скликано в формальний спосіб і в ньому не брала участі передбачена Устроєм ОУН приписана кількість управнених членів ЗУН.

11. Постанови з'їзду українських націоналістів з дня 27. 8. 1939 р., винесені в характері постанов ЗУН, та всі акти, довершені полковником А. Мельником у характері голови ПУН, є протизаконні та позбавлені правних наслідків.

12. Сл. п. полковник Є. Коновалець не оставив завіщання відносно покликання свого наслідника в особі полковника А. Мельника.

13. Твердження Омеляна Сеника, що сл. п. полковник Є. Коновалець оставив завіщання про свого наслідника, є видумкою О. Сеника й Ярослава Барановського в цілі створення в ОУН такої ситуації, яка запевнювала б Сеникові й Барановському захоплення та закріплення за ними рішальної позиції в ОУН.

14. Згідно з постановами Устрою ОУН, Провід українських націоналістів творив Голова, як рішачий чинник, разом з рештою членів ПУН, яким прислуговував лише дорадчий голос, супроти чого ПУН з хвилиною смерті покійного вождя перестав законно існувати.

15. Вихідною формально-правною точкою до уздоровлення відносин у закордонних керівних колах ОУН являється правний стан, що заіснував у хвилині смерті покійного вождя, то є дня 23. 5. 1938 р.

16. Одиноким правильним шляхом до уздоровлення відносин було усунення всіх деструктивних чинників із закордонних керівних постів ОУН.

Акт з 10. 11. 1940 р., яким покликано до життя Революційний Провід ОУН, був історичною конечністю врозвитку українського націоналістичного руху, яку актив ОУН виконав згідно з інтересами ОУН і волею членських кадрів.

II ВЗ ОУН стверджує, що полковник А. Мельник потурав зраді в Проводі українських націоналістів, діяв на шкоду ОУН і української справи.

II ВЗ ОУН виключає тому полковника А. Мельника із членів Організації українських націоналістів.

Виключенню підлягають рівно ж усі ті члени організації, що після проголошення постанов II ВЗ ОУН братимуть участь у акції А. Мельника проти ОУН.

II ВЗ ОУН звиває полковника А. Мельника заперестати яку-небудь акцію під назвою ОУН. Кожне відхилення від тієї перестороги Організація поборюватиме як диверсію.

II ВЗ ОУН звиває всіх націоналістів, яких група А. Мельника втягнула в диверсію проти ОУН, зірвати з нею, підпорядкуватися Проводові ОУН та стати в карні ряди революційно-визвольного руху ОУН під проводом Степана Бандери.

ОУН в світлі постанов Великих Зборів, конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955 рр. – Закордонні частини Організації Українських Націоналістів. – 1955. – С. 24-47.

№ 47

Ордер на арешт греко-католицького священника Андрія Бандери

23 травня 1941 р.

УРСР

НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

ОРДЕР № 345

“23” мая 1941 р.

Видано *Станиславским* управлінням Державної Безпеки НКВС УРСР тов. *Овсиенко* на проведення *обыска и ареста Бандера Андрей Михайлович.*

Адреса с. *Тростянець Долинского р-на.*

Начальник УНКГБ по Станиславской области Підпис нерозбірливий ²²

Оригінал. Рукопис на бланку.

ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 75140-ФП. – Арк. 3.

№ 48

**З директивного листа наркома державної безпеки УРСР П. Мешика
начальникам УНКДБ західних областей України щодо боротьби з
оунівським підпіллям**

31 травня 1941 р.

Совершенно секретно

Начальникам УНКГБ Западных областей УССР

г. Львов – тов. Ткаченко

г. Тарнополь – тов. Вадису

г. Луцк – т. Белоцерковскому

г. Дрогобыч – тов. Зачепа

г. Станислав – тов. Михайлову

г. Ровно – тов. Лосеву

г. Черновцы – тов. Трубникову

Имеющиеся в распоряжении НКГБ УССР агентурно-следственные материалы свидетельствуют о том, что в настоящее время имеются благоприятные условия для глубокой разработки оуновского подполья и оуновских руководящих центров.

Для ориентировки сообщаю содержание этих данных: До августа месяца 1939 года организацией украинских националистов Руководил так называемый провод украинских националистов (ПУН) во главе с бывшим управляющим имений митрополита графа ШЕПТИЦКОГО полковником Андреем МЕЛЬНИКОМ который занял этот пост по смерти “вождя” украинских националистов полковника КОНОВАЛЬЦА.

В момент распада Польши немцами из польской тюрьмы был освобожден видный украинский националист, организатор убийства министра, внутренних дел Польши ПЕРАЦКОГО и участник судебного процесса по этому делу Степан БАНДЕРА.

...Вскоре после освобождения БАНДЕРА сколотил вокруг себя группу активных националистов, организовав новый, так называемый “революционный ПУН”, с тем, чтобы скомпрометировать МЕЛЬНИКА и подчинить своему влиянию организацию украинских националистов.

²² Документ затверджено круглою гербовою печаткою з написом в середині: “Народный Комиссариат государственной безопасности УССР. Управление НКГБ по Станиславской области”. Слова виділені курсивом вписані від руки.

БАНДЕРА начал обвинять МЕЛЬНИКА в ряде “упущений и преступлений”. В частности, он обвинял МЕЛЬНИКА в том, что он не смог использовать благоприятную для создания “самостийной Украины” ситуацию в Закарпатской Украине и в момент падения Польши.

Кроме того, БАНДЕРА обвинял МЕЛЬНИКА в засорении “ПУН” конфидентами польской полиции, указывая, в частности, что агентом польской полиции являлся член мельниковского “провода” БАРАНОВСКИЙ Ярослав.

Широко пропагандируя изложенные выше тактические установки, БАНДЕРА сумел подчинить своему влиянию значительную часть организации, состоящей в основном из молодежи, создав таким образом так называемую “Новую генерацию ОУН”.

Будучи неплохим организатором и имея хорошо поставленную, работающую против МЕЛЬНИКА разведку, БАНДЕРА сумел создать на территории Западных областей УССР широко разветвленную организацию и перехватить почти все организации в Западных областях Украины, находившиеся ранее под влиянием МЕЛЬНИКА.

Мельник не сдает своих позиций в “ОУН” без сопротивления. Он также двинул против Бандеры ряд обвинений, которые сводятся в основном к следующему.

1. БАНДЕРА создает раскол в организации украинских националистов и этим действует на руку врагам “ОУН”. Таким образом, БАНДЕРА является, о словах МЕЛЬНИКА, диверсантом в ОУН и агентом советской разведки.

2. Всю борьбу против главного провода ОУН БАНДЕРА затеял в карьеристских целях имея намерение стать вождем украинских националистов. БАНДЕРА – действует не на пользу украинского народа, а в своих собственных интересах. Поэтому, как говорит МЕЛЬНИК, он является “амбиционером”.

3. Немцами, по настоянию мельниковцев, был арестован член бандеровского провода некий ГОРБОВОЙ, который дал показания о том, что он является агентом НКВД. На основании этого МЕЛЬНИК обвинил БАНДЕРУ в том, что он, якобы, действует по заданию советской разведки, и его провод создан НКВД.

Начиная с конца 1939 года драка между МЕЛЬНИКОМ и БАНДЕРОЙ разгоралась все больше и больше и к настоящему времени приняла настолько острую форму, что отдельные члены ОУН мельниковского и бандеровского направлений стреляют друг друга, режут ножами, “витинають один одному очі”.

По последним данным, БАНДЕРА и МЕЛЬНИК готовят друг против друга террористические акты.

Таким образом, организация украинских националистов за кордоном разбилась на два враждующих лагеря, всячески компрометирующих друг друга и компрометирующих, по существу, всю организацию украинских националистов.

Поэтому БАНДЕРА, который имеет, как уже указано выше, почти безраздельное влияние на нашей территории, всячески старается скрыть от оуновских организаций, действующих в Западных областях УССР, как существо противоречий между ним и МЕЛЬНИКОМ, так и самый факт наличия этих противоречий.

Следует указать, что драка между двумя лагерями ОУН привела к отколу некоторой части организации от обоих проводов и созданию за кордоном так называемой “украинской национал-коммунистической армии”, выступающей одновременно против БАНДЕРЫ и МЕЛЬНИКА.

Эта организация в апреле 1941 года выпустила в Кракове листовку, в которой освещала конфликт между МЕЛЬНИКОМ и БАНДЕРОЙ как беспринципную драку за власть, приносящую вред организации украинских националистов.

Листовка произвела большое впечатление на широкие круги украинских Националистов, и Бандера вынужден был бросить все силы разведки на ее изъятие.

Агентурными материалами и рядом следственных дел, имеющих во всех управлениях НКГБ Западных областей, устанавливается, что как мельниковцы, так и бандеровцы работают в тесном контакте с германской разведкой и создание так называемой “Великой соборной Украины” мыслят себе не иначе, как с помощью немцев.

Мельниковцы открыто поддерживают связь с Гестапо. Немцы лично переправляют эмиссаров МЕЛЬНИКА на нашу сторону.

Бандеровцы же не разрешают своим членам, помимо провода, связываться с немцами. Все разведывательные данные и задания диверсантам шпионам и террористам, перебрасываемым на нашу сторону, немцы передают через бандеровский провод.

Немцы, в отличие от мельниковцев, не перебрасывают бандеровцев на нашу территорию, а лишь открывают для них границу в заранее обусловленном месте.

Необходимо указать, что низовка ОУН и некоторая часть среднего руководящего звена не знают о шпионской деятельности БАНДЕРЫ и МЕЛЬНИКА, не знают, что они по существу работают для немцев.

Имеющиеся в НКГБ УССР данные свидетельствуют о том, что и внутри Советского Союза за последнее время начинается раскол организации ОУН.

Объясняется это с одной стороны, работой мельниковцев, с другой стороны – проведенной за последнее время операцией по изъятию актива и руководящего состава организации и выселению семей нелегалов.

Подтверждением изложенного выше обстоятельства является в частности тот факт, что за последнее время многие нелегалы, представляющие собой основную базу организации, убедившись в бесполезности борьбы с Советской властью, являются с повинной.

За короткий период времени, прошедший со времени последней операции по выселению семей нелегалов, в Западных областях УССР явились с повинной 252 нелегалов.

Изложенное выше подтверждает наш первоначальный тезис о наличии благоприятных условий для глубокой агентурной работы в ОУН.

Однако произведенной лично мною проверкой оперативных планов областных управлений НКГБ по разработке и ликвидации оуновского подполья установлено, что уровень нашей работы по этой линии не стоит на должной высоте.

Составленный НКГБ УССР и утвержденный Народным комиссаром госбезопасности СССР тов. МЕРКУЛОВЫМ план оперативных мероприятий по линии ОУН ставит перед чекистами Западных областей три основные задачи:

1. Оперативная ликвидация руководящего состава и актива организации ОУН.

2. Глубокая разработка руководящих оуновских центров и внедрение в эти центры нашей проверенной агентуры.

(Число вписано від руки).

3. Перехват в свои руки руководства отдельными организациями ОУН и, в частности, краевой экзекутивы ОУН, с тем, чтобы таким образом парализовать активную работу этой организации.

Операция, проводимая с начала апреля месяца текущего года, хотя и разворачивается более или менее успешно, однако до настоящего времени полностью не обеспечила выполнения первой задачи, поставленной перед нами тов. МЕРКУЛОВЫМ, так как за все время операции не было изъято ни одного члена краевой экзекутивы или областных центров ОУН.

Что же касается остальных двух задач, поставленных НКГБ СССР, то, хотя в ряде областей (Дрогобычская, Львовская, Волынская) и имеются некоторые успехи, однако в целом выполнение их нами не обеспечивается.

В целях усиления агентурно-оперативной разработки и ликвидации антисоветской организации украинских националистов – ПРЕДЛАГАЕТСЯ:

1. Неослабевающими темпами продолжать начатую 2 апреля 1941 года операцию по изъятию руководящего состава, актива и нелегалов ОУН.

7. В отдельных случаях, при отсутствии возможностей быстрой ликвидации путем ареста и в целях предупреждения террористических актов каждый раз с санкции НКГБ УССР, разрешать проверенным агентам физическое уничтожение руководителей банд, террористов.

8. Для оказания практической помощи РО НКГБ систематически направлять работников областных управлений НКГБ. Для этой же цели задержать до особого распоряжения и максимально использовать командированных НКГБ УССР работников Наркомата и УНКГБ Восточных областей в количестве 765 человек.

15. Операцию по выселению семей нелегалов продолжать, производя выселение таким образом, чтобы оно следовало вскоре после перехода главы или члена семьи на нелегальное положение.

16. Усилить борьбу с бандпособниками и лицами, незаконно хранящими оружие.

17. С настоящим письмом ознакомить весь оперативный состав УНКГБ и райаппаратов Западных областей.

Народный комиссар госбезопасности УССР
старший майор государственной безопасности Мешик

№ А-1760/сн
“31” мая 1941 г. – Киев

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 9. – Спр. 43. – Арк. 85-99.

№ 49

**Витяг із протоколу допиту члена Революційного Проводу
ОУН (б), провідника Станіславівського окружного проводу в 1938-
1940 рр. Олександра Луцького (1910-1946 рр.) про підготовку
антирадянського повстання на теренах краю**

Липень 1940 – червень 1941 р.

На початку 1940 р. я приїхав до Станіслава, де налагодив зв'язок з Станіславським і Коломийським повітовими Проводами ОУН, після чого створив обласний Провід ОУН, в який ввійшли: я, як керівник обласного проводу ОУН, Сеньків Михайло (“Тернистий”) – мій заступник, Чижевський Василь (“Артем”) – організаційний референт, Клячківський Дмитро (“Клим Савур”) – обласний провідник “Юнацтва”, Білобрам Надія (“Барка”) – керівник зв'язку. Пункт зв'язку обласного Проводу ОУН знаходився по вул. Галицькій, 30 у приватному складі будівельних матеріалів Дейчаківського Богдана.

Хоч я не вірив у можливість повстання, а тим більше у його успіх, але, згідно вказівок Краківського Проводу ОУН, керований мною обласний і повітові Проводи ОУН провели серйозну підготовку до повстання. Була проведена короточасна військова підготовка всіх членів ОУН, зібрана вся наявна в ОУН зброя, а також вивчені можливості придбання зброї.

Був складений детальний план початку повстання, який охоплював всю область. В плані були передбачені місця початку повстання і захоплення в першу чергу військово-стратегічних об'єктів, пошти, телеграфа і т. д.

Ми створили, так звану “Чорну книгу” в яку були занесені всі партійні і радянські працівники і працівники НКВС. Всі вони на початку повстання повинні були знищені.

Для підготовки і керівництва повстанням на території Станіславщини був створений військовий штаб, до якого ввійшли: полковник ОУН Голуб (“Антапка”) – житель села Острів Галицького р-ну, капітан УГА Мацкевич (“Василь”) – житель Галича, капітан УГА Банах Володимир (“Вайс”) з Калуша, Семенчук Ілля – інженер-економіст одної із обласних організацій. В цілях конспірації я організував індивідуальну і групову військову підготовку членів ОУН. В кожній групі був член ОУН, який відповідав за військову підготовку інших членів групи і йому надходили всі мої вказівки.

У липні 1940 року я виїхав до Львова, де зустрівся з Мироном і “Шелестом”. Доповідаючи їм про хід підготовки повстання на Станіславщині, я заявив, що в успіх повстання не вірю і вважав, що це буде даремне кровопролиття і втрата кадрів ОУН, які в даний час ще мало чисельні і дуже потрібні. Я прямо сказав, що радянська влада настільки сильна, що достатньо невеликої військової частини Червоної Армії для того, щоб придушити повстання, яке ми підготуємо. Я не вірив у повний або хоча б частковий розклад Червоної Армії на національній основі, на що так надіявся Краєвий Провід ОУН. Крім того, я не надіявся на те, що з початком повстання населення східних областей України виступить проти Радянської влади.

Говорячи це, я керувався і тим, що ми не мали достатньо підготовлених військових кадрів і матеріальних резервів.

Я вважав, що в першу чергу необхідно охопити було Організацією українських націоналістів не тільки територію західних областей, але і територію східних областей України. ОУН потрібно піднімати повстання тільки у сприятливий для цього час. Зокрема, я мав на увазі, що в найближчий час між Радянським Союзом і капіталістичними країнами, зокрема з Німеччиною, почнеться війна. На мою думку, цей момент і якраз буде сприятливим для виступу ОУН проти радянської влади. Однак Мирон і “Шелест” доказували мені, що якщо спровоковане повстання на Західній Україні протримається хоча б кілька днів і буде мати деякий успіх, то нам на допомогу прийде Німеччина, що вирішить долю повстання і його кінцеву мету – створення самостійної Української держави...

...Німці деякий час не визнавали бандерівського Проводу, хоча він існував на території Польського генерал-губернаторства з їх відома. Це була своєрідна тактика німців у розрахунку на те, що бандерівці рано чи пізно звернуться до них за допомогою і тоді можна буде надати їм цю допомогу за певну плату. Пізніше німці визнали бандерівський Провід, але разом з тим тримали у себе на службі мельниківців. Вони штучно посилювали розкол в ОУН, так як це вело до послаблення організації. Мати перед собою сильну організацію, яка ставила своєю метою боротьбу за створення самостійної України, німці не бажали як за їх планами створення такої України не передбачалось.

Про співпрацю ОУН з німцями говорилося відкрито. Я не знаю точно в яких розмірах і формах проявлялась ця співпраця до весни 1941 року, але мені відомо, що німці використовували українських націоналістів для

шпигунської і диверсійної діяльності на радянській території, постачали їх зброєю, підготовляли оунівські організації для виступу проти Радянського Союзу в момент нападу Німеччини...

Копія. Машинопис.

Архів УСБУ в Івано-Франківській області. – Спр. П 200056. – Т. 1. – С. 155-157.

№ 50

Протокол допиту батька Степана Бандери – священника Андрія Бандери

9 червня 1941 р.

Протокол
допроса Бандеры Андрея Михайловича
9 июня 1941 года

Допрос начат в 20 часов 30 минут

Вопрос: На каком языке Вы желаете давать свои показания?

Ответ: Показания я буду давать на украинском языке.

Запитання: У Вас на квартирі 22 травня 1941 року арештований Стефанишин Данило Васильович, який скривався від органів Радянської влади. Чи відома Вам причина, в зв'язку з якою скривався Стефанишин?

Відповідь: Я припускаю, що Стефанишин скривався від органів Радянської влади тому, що був членом Організації Українських Націоналістів.

Запитання: Чи кожного злочинця Ви переховували б у своєму домі, що скривається від органів Радянської влади?

Відповідь: Зовсім ні. Переховував би лише політичного злочинця. І в данному разі Стефанишина переховував я тому, що він являється українським націоналістом.

Запитання: А яких же Ви політичних переконань дотримуєтеся?

Відповідь: По своїх політичних переконаннях я являюся українським націоналістом. Єдино правильним державним ладом для українців вважаю Єдину Соборну Україну.

Протокол з моїх слів записаний правильно, мені прочитаний, в чому і підписуюся.

Бандера Андрій Михайлович.

Допросил: Оперуполномоченный 3 отдела
3 Управления НКГБ УССР Войцеховский.

Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939 – 1959). – К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. – Т. 1. – С. 126-128.

№ 51

Протокол допиту батька Степана Бандери – священника Андрія Бандери

12 червня 1941 р.

Протокол допиту
звинуваченого Бандери Андрія Михайловича

від 12 червня 1941 року.

Бандера Андрій Михайлович, 1882 р. народження, народився в м. Стрії Дрогобицької області в сім'ї селян-середняків, українець, мешканець с. Тростянець Долинського району Станіславської області, освіта вища – теологічна, несудимий, служив священником в армії Січових Стрільців в 1919 році, до арешту – священник греко-католицької церкви.

Запитання: Коли ви були заарештовані?

Відповідь: Мене арештовано 22 травня 1941 року у моїй хаті в с. Тростянець Долинського району.

Запитання: Яка причина Вашого арешту?

Відповідь: Мене арештовано за те, що я переховував у своєму приміщенні мешканця с. Тростянця Долинського району Стефанишина Данила Васильовича, який скривався від органів Радянської влади.

Запитання: Вам відомо, чому скривався Стефанишин від органів Радянської влади.

Відповідь: Так відомо. Стефанишин скривався, боячись арешту органами НКГБ як член ОУН, що проводив активну боротьбу проти Радянської влади, стараючись знищити існуючий державний лад.

Запитання: Отже, Ви переховували політичного злочинця, усвідомлюючи це?

Відповідь: Правильно. Я цілком усвідомлював, що переховую політичного злочинця. Я його тому і переховував, що він являється українським націоналістом і членом ОУН і веде боротьбу проти Радянської влади, так як його націоналістичні погляди мені близькі.

Запитання: Хто ж тоді Ви по своїх поглядах і які у вас політичні переконання?

Відповідь: Я є українським націоналістом. Моїм політичним переконанням являється боротьба за Самостійну Соборну Україну, як саму правильну, на мій погляд, систему державного управління для українців.

Запитання: Таким чином Ви теж являєтеся членом антирадянської націоналістичної організації – ОУН?

Відповідь: Ні, офіційним членом ОУН я не являюся із релігійно-церковних мотивів, як людина, що по своєму сану священника повинна погоджуватися з принципом – “кожна влада від Бога”. Але як український націоналіст, розумію, що Самостійну Українську Державу можна побудувати шляхом збройної боротьби українських націоналістів з Радянською владою. Тому-то я зі всіма настановами ОУН згоден.

Я являюся симпатиком Організації Українських Націоналістів, цілком

розділяю дії її членів, сам же ніякої участі в ОУН не приймав, хоча мені відомо і про практичну діяльність членів ОУН як у західних областях УРСР, так і за кордоном, зокрема в Німеччині.

Протокол з моїх слів записаний правильно, мені прочитаний, в чому і розписуюсь

Бандера Андрій.

Допитав: Оперуполномоченный 3 отдела
3 Управления НКГБ УССР

Войцеховский

Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939 – 1959). – К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. – Т. 1. – С. 128-129.

№ 52

Протокол допиту батька Степана Бандери – священника Андрія Бандери

13 червня 1941 р.

Протокол допиту
звинуваченого Бандери Андрія Михайловича
від 13 червня 1941 року.

Допит розпочато в 11 г. 40 хв.

Запитання: На попередньому допиті, 12 червня 1941 року, Ви показали, що Вам відомо про практичну діяльність ОУН як у західних областях УССР, так і за кордоном. З яких джерел Ви довідувалися про роботу ОУН, коли заперечуєте свою приналежність до неї?

Відповідь: Я запевнюю, що членом ОУН я не являюсь. Про антирадянську роботу українських націоналістів мені відомо від моїх дітей, які є активними членами ОУН, і, звичайно, я як батько мусив би бути посвяченим в діяльність Організації Українських Націоналістів.

Запитання: Хто у Вас є з дітей і де вони знаходяться в сучасний момент?

Відповідь: У мене є семеро дітей: 1. Степан Бандера – 1909 року народження, зараз живе в Німеччині, в місті Кракові; 2. Василь Бандера – живе в Німеччині, теж у м. Кракові, 1915 року народження; 3. Богдан Бандера – живе в Німеччині, в м. Холмі, 1919 року народження; 4. Олександр Бандера, 1911 року народження, проживає в Італії, в Римі, доктор політекономії; 5. Владимира Давидюк-Бандера, 1913 року народження, проживає в с. Голині Калуського району; 6. Марта Бандера, 1907 року народження і 7. Оксана Бандера, 1917 року народження, жили разом зі мною в с. Тростянці, були забрані разом зі мною органами НКГБ, де зараз

знаходяться – не знаю.

Запитання: Всі Ваші діти є членами ОУН?

Відповідь: Ні, членами ОУН є: Степан, Василь, Богдан і Марта Бандери.

Запитання: Що вам відомо про практичну націоналістичну діяльність кожного із Ваших дітей?

Відповідь: Почну з мого сина Степана Бандери. Степан до націоналістичного руху примкнув досить рано, ще навчаючись в с-г. інституті в Дублянах біля Львова. Він являвся керівником Львівського крайового проводу ОУН. В 1934 році був заарештований польською владою і суджений як співучасник і організатор вбивства міністра Перацького. Був засуджений до смертної кари, заміненої довічним ув'язненням. Сидів у в'язниці до німецько-польської війни 1939 року, під час якої був звільнений.

Після його звільнення Степан приїхав у Львів, це якраз співпало з приходом у Львів Червоної Армії, побув там декілька днів і виїхав у Німеччину.

Запитання: Додому до Вас Степан заїжджав?

Відповідь: Ні, Степан дома у мене не був.

Запитання: А звідкіля ж Вам відомі деталі його поїздки в Львів?

Відповідь: Мені про це стало відомо від Гальова Тимка, мешканця с. Белейова Долинського району, який сидів у Брест-Литовській в'язниці разом з Степаном за націоналістичну діяльність при б. Польщі. А після звільнення з тюрми, в час війни Німеччини і Польщі, повернувся додому і за дорученням мого сина Степана Бандери прийшов до мене, щоб розповісти про життя Степана.

Запитання: Про що розповідав Вам Галів Тимко, крім життя Степана?

Відповідь: Ганів мені сказав, що Степан просив передати мені звістку, що в Німеччині зараз концентруються українські націоналісти для боротьби за самостійну Україну. Галів до мене приходив досить часто, аж до осені 1940 року до моменту переходу його на нелегальне положення, і інформував мене про стан націоналістичної боротьби в західних областях України, а також про організацію української націоналістичної армії, що її проводить закордонний провід ОУН в Кракові.

Запитання: Через кого Ви зв'язувалися з Степаном і які відомості від нього одержували?

Відповідь: Одного вечора, в серпні 1940 року, до мене таємно прийшов син священика Турчмановича Амвросія із с. Луки Войнилівського району. Турчманович, імени його не пригадую, і відрекомендувався мені посланцем із-за кордону від мого сина – Степана Бандери.

Турчманович сказав, що він є уповноваженим Степана по ОУНівській роботі на терені від Перемишля до Калуша, а крім того, Степан доручив йому передати мені деякі прохання і поручення. При цьому Турчманович передав мені хрест, кажучи, що цей хрест передає мені Степан, який два рази був у Римі і хрест купив у катакомбах папи Калікста.

Коли я запитав, чому мій Степан їздив у Рим, на це Турчманович

відповів, що Степан їздив у Італію як уповноважений і керівник проводу ОУН для переговорів з сицилійським урядом і мав розмову політичного і дипломатичного характеру з міністром закордонних справ Італії Чіано.

Запитання: Вас інформував Турчманович про ціль поїздки Степана в Рим і зміст розмови з Чіано?

Відповідь: Так, у загальних рисах розповідав. Турчманович розповів мені, що мій син Степан Бандера їздив у Рим від імени закордонного проводу ОУН, щоб домовитися з італійським урядом про військову і збройну допомогу українській націоналістичній армії на випадок війни українських націоналістів проти СРСР, так як на допомогу Німеччини, хоча і розраховує провід ОУН, але німці лише для себе постараються зробити користь. Тому-то провід українських націоналістів вирішив заручитися допомогою італійського уряду.

Крім того, Степан мав завдання домовитися з італійським урядом на випадок поразки української націоналістичної армії у війні проти СРСР, щоб українські націоналісти змогли знайти притулок на території Італії.

Запитання: Які ж результати цих переговорів між Вашим сином Степаном Бандерою та італійським урядом і зокрема з міністром Чіано?

Відповідь: Про це мені Турчманович не сказав, але, резюмуючи становище українських націоналістів тепер, сказав, що ждати допомоги від німців, а чи від італійців досить ризиковано, бо і ті, і другі дбають лише про свою вигоду, а не про дальнішу долю українських націоналістів. На чию будь допомогу зараз розраховувати досить трудно. В зв'язку з цим в рядах українських націоналістів за кордоном відчувається зневіра в можливість успіху в сучасний момент збройного виступу проти СРСР.

А крім того, в керівництві проводу теж немає згоди, міжусобиці роз'їдають ОУН, що теж відбивається сильно на організованості українських націоналістів.

Запитання: Які ще доручення передав Турчманович від Степана?

Відповідь: Турчманович мені сказав, що він прийшов від Степана з дорученням нелегально переправити мене з дочками в Німеччину. Я від втечі з краю відмовився, мотивуючи, що свій нарід залишити не можу.

Хочу тут додати, що ще тоді, коли вперше приходив до мене Галів, він теж мені передавав прохання Степана нелегально переправитися в Німеччину, але я і тоді теж відмовився.

Запитання: Що розповів Вам Турчманович про свою націоналістичну ОУНівську діяльність?

Відповідь: Крім того, що я вже розповів, Турчманович мені нічого не говорив. Правда, він мені сказав, що живе під чужим прізвищем, з підробленим фальшивим радянським паспортом. Під яким прізвищем він живе, я не цікавився, хоча і Турчманович цей паспорт мені показував.

Запитання: З ким прийшов до Вас Турчманович?

Відповідь: Турчмановича привів до мене мешканець с. Белейова Долинського району – Лаврів, імени і по батькові не знаю, років 25-ти.

Запитання: Хто такий Лаврів Вам відомо?

Відповідь: Так, відомо. Лаврів – член ОУН, який по націоналістичній роботі був зв’язаний з моєю дочкою Мартою Бандерою, а в організації Лаврів виконував роль посередника між моїм сином Степаном Бандерою і ОУНівським підпіллям в західних областях УССР, а також приносив звістки мені про моїх синів, що живуть в Німеччині. Так, він мені приніс ще один хрест від Степана, сповістив мені про благополучний перехід кордону в Німеччину мого молодшого сина Богдана. Ще по організаційній роботі ОУН Лаврів був зв’язаний з Мартою, моєю дочкою.

Запитання: Тепер розповідайте про участь в ОУН Вашої дочки Марти Бандери.

Відповідь: Бандера Марта являється членом ОУН десь з 1937 року. З приходом Червоної армії в Західну Україну вона націоналістичної діяльності не припинила і продовжувала тепер вести роботу проти Радянської влади. В останній час вона виконувала роботу районного коменданта ОУН по Долинському району.

Вона досить часто їздила в м. Долину по справах ОУН, ходила в інші села. До моєї дочки Марти приходили вночі якісь люди, з якими вона вела розмови відносно організації ОУН. Припускаю, що частіше всього до неї приходив Лаврів, який умовленим знаком входив до неї через вікно і вів з нею розмови в другій кімнаті.

Запитання: Хто був зв’язаний по націоналістичній антирадянській роботі організації ОУН з Вашою дочкою Мартою Бандерою?

Відповідь: Я знаю таких членів ОУН, що в останній час були зв’язані організаційно як члени ОУН з моєю дочкою Мартою Бандерою:

1. Галів Тимко, мешканець Белейова Долинського району, член ОУН; з осені 1940 року знаходиться на нелегальному положенні;

2. Стефанишин Данило Васильович, член ОУН, мешканець с. Тростянця Долинського району, арештований у мене в домі як нелегал 22 травня 1941 року;

3. Андрусів Михайло Дмитрович, дяк Тростянецької церкви, член ОУН.

4. Лаврів, про якого я говорив уже раніше як про зв’язкового в ОУНівській організації;

5. Чміль Микола Іванович, мешканець с. Тростянця, член ОУН, восени 1940 року нелегально перейшов у Німеччину.

Протокол з моїх слів записаний правильно, мені прочитаний, в чому і розписуюся.

Бандера Андрій.

Допросил: оперуполномоченный 3 отдела
3 Управления НКГБ УССР

Войцеховский

Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939 – 1959). – К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. – Т. 1. – С. 130-135.

№ 53
Огляд діяльності органів НКВС у західних областях УРСР
у січні – червні 1941 р.

Не раніше 15 червня 1941 р.
Совершенно секретно

ОБЗОР
работы органов НКВД по борьбе с бандитизмом
в Западных областях УССР

За январь-июнь 1941 года

Органами НКВД УССР в 1941 году проведена значительная работа по ликвидации политического и уголовного бандитизма в Западных областях Украины.

С 1 января по 15 июня 1941 года в Западных областях ликвидировано 8 политических и 25 уголовных банд с общим количеством 273 активных участников. Арестовано также 212 пособников и укрывателей бандитов.

Кроме того, выявлено и задержано 747 нелегалов и только за апрель – май т. г. арестовано и выселено 1865 активных членов украинской контрреволюционной националистической организации (“ОУН”).

Во время операций убито 82 и ранено 35 бандитов-ОУНовцев, нелегалов и уголовников.

У участников ликвидированных бандгрупп, а также ОУНовцев и нелегалов изъято большое количество оружия. В том числе:

Станковых пулеметов.....	- 3
Ручных пулеметов.....	- 14
Винтовок и карабинов.....	- 304
Револьверов.....	- 296
Обрезов.....	- 29
Гранат.....	- 114
Холодного оружия.....	- 7
Патронов.....	- 46 452

Ликвидированные бандитские группы совершали террористические акты над советскими и партийными работниками, занимались поджогами и грабежами. Как правило, бандгруппы были связаны с контрреволюционными формированиями (“ОУН” и др.). Некоторые участники банд являлись агентами иностранных разведок.

26 мая в с. Гучин Седлищанского района Волынской области ликвидирована политбанда в составе ОУНовцев ТЕТЮКА, ГОРИНА и БАРАНА. Возглавлявший банду ТЕТЮК являлся помощником Ковельского окружного руководителя “ОУН” и одним из организаторов уголовно-политических бандгрупп, оперирующих в Волынской области.

Будучи окружены, бандиты в течении двух часов оказывали вооруженное сопротивление, однако, видя безвыходное положение, подожгли строение, в котором укрывались, и под прикрытием дыма пытались бежать, но были убиты.

У бандитов изъято 2 винтовки, 2 револьвера, одна граната, ОУНовская переписка с военно-учебными пособиями и окружное знамя “ОУН”.

Арестовано также 6 пособников банды, в том числе связист контрреволюционной организации украинских националистов МАЗУРОК.

В Станиславской области ликвидирована политбанда ШУГАЯ в 13 человек, оперировавшая в Бережанском и Рогатинском районах.

При завязавшейся перестрелке 6 бандитов было убито и один ранен. Остальные задержаны. Изъято: 5 винтовок, 5 револьверов, 115 патронов.

В Тарнопольской области в результате проведенных агентурных мероприятия ликвидирована политбандгруппа МИРОНЮКА в составе 3-х человек, совершавшая теракты и грабежи на территории Кременецкого р-на. Изъято: 2 обреза и 24 патрона.

2 участника бандгруппировки МИРОНЮК и ПЛИГАЛЬ являлись агентами ГЕСТАПО и были переброшены из-за кордона с целью шпионажа в пользу Германии.

Задержано также 4 укрывателя и пособника бандитов.

Относительно наибольшее количество банд ликвидировано УНКВД Тарнопольской области (начальник УНКВД, ст. лейтенант госбезопасности тов. ЧОБОТОВ) и Волынской области (нач. УНКВД – ст. лейтенант госбезопасности тов. МУХИН).

По Тарнопольской области за январь / июнь ликвидировано 36 бандгруп-группировок и только за апрель задержано 123 ОУНовца и 54 нелегала. По Волынской области ликвидировано 14 бандгрупп с 80 активными участниками.

По остальным областям банд ликвидировано значительно меньше.

В результате недочетов в борьбе с бандитскими проявлениями, а также вследствие неудовлетворительного выполнения указаний НКВД УССР № 2 от 10 марта т. г., во Львовской, Ровенской и Дрогобычской обл. продолжает оперировать значительное количество политических и уголовных банд.

Важнейшим условием успеха борьбы с бандитизмом является правильная организация мероприятий, направленных на ликвидацию пособничества и укрывательства бандитов. Это наглядно показывают, в частности, результаты проведенной работы по выселению социально-опасного элемента.

За январь-июнь из Западных областей выселено 3.079 семейств - 11.329 человек социально-опасного элемента.

Находившиеся продолжительное время на нелегальном положении ОУНовские и прочие бандитствующие элементы, будучи лишены, таким образом, своих баз и опоры на селе, за последнее время стали выходить из подполья и являться в органы НКВД с повинной.

Так, за неделю с 22-го по 29-е мая т. г. добровольно явились в органы НКВД 241 нелегал.

5 мая в Жабьевский РО НКВД Станиславской обл. добровольно явилось 12 нелегалов – ЧУПРИНЧУК, ЗУЗЯК, БОЙЧУК и др.

23 мая в Струсовский РО НКВД Тарнопольской обл. явились 5 нелегалов ОУНовцев во главе с подрайонным руководителем “ОУН” – ЧАЙКОВСКИМ и сдали две винтовки с 250 патронами.

29 мая в Борщовский РО НКВД явились с повинной, скрывавшиеся долгое время ОУНовцы-нелегалы АНДРЕЙЧУК, МАРУЩАК и др.

Правильно организованные мероприятия по выселению социально-опасного элемента и проведенная агентурная разложенческая работа среди нелегалов и бандитов в ряде мест привели к самоликвидации целых бандгрупп, продолжительное время терроризировавших сельский советский актив.

7 мая в Козовское РО НКВД Тарнопольской области явился и сдался Участник ОУНовской террористической банды ТЕНЧИКА – нелегал ЛОСИК.

После допроса и соответствующей обработки ЛОСИК был освобожден и отправлен в банду для склонения ее к добровольной сдаче.

8 результате 8 мая, вместе с ЛОСИКОМ явились в РО НКВД и сдались: главарь банды ТЕНЧИК и активный участник ШТУНДЕР – оба ОУНовцы.

Они же сдали винтовку с патронами.

6 мая в Золотопотоцкий РО НКВД явились с повинной 4 активных участника политбандгруппировки ЛОПУШНЯКА – ДАНИЛЮК, ДЕРКАЧ, АГАЩУК и ГАВРИЛЮК. Банда распалась.

Наиболее ощутительными отрицательными моментами в организации работы по борьбе с бандитизмом в Западных областях являются неподготовленность проводимых операции по изъятию бандэлемента, беспечность и слабая боевая подготовка оперативных работников, приводящие в случаях к провалам операций, безнаказанному уходу и скрыванию бандитов, а также к убийствам и ранениям работников органов НКВД (с 1 января по 15-е июня т. г. в Западных областях УССР убито 13 и ранено 30 оперработников).

Потери в результате неорганизованных и неподготовленных операций составили 40 % к общему числу потерь работников НКВД.

Вот характерные примеры подобных неорганизованных действий: 8 февраля, под руководством нач. Козинского РО НКВД, Ровенской области т. КОВАЛЕНКО, в с. Добриводы проводилась операция по ликвидации банды, совершившей убийство участкового уполномоченного т. ДИДУЛА.

При приближении одной из опергрупп к дому, где был убит т. ДИДУЛ, оттуда выбежало трое неизвестных. Участник опергруппы – политрук РО НКВД – ИВАШОВ открыл стрельбу по убегавшим. Ответными выстрелами бандиты ранили милиционера ДУДИЯ, после чего участвовавшие в операции сельские активисты – бежали, оставив ИВАШОВА одного.

Находившиеся по соседству две другие опергруппы, несмотря на перестрелку, помощи ИВАШОВУ из-за нераспорядительности не оказали, благодаря чему бандиты скрылись.

Так же была провалена вторичная операция по ликвидации этой банды, проведенная 8 марта, вследствие того, что не были обеспечены выходы из

дома укрывателя бандитов ЗУБАЧА, что вновь дало возможность бандитам бежать, причем при перестрелке во время бегства они ранили участкового уполномоченного ФУСА.

31 мая, в Ратновском районе, Волынской области, под руководством ст. оперуполномоченного ОУР УМ НКВД т. КРАВЦОВА, проводилась операция по изъятию членов контрреволюционной организации украинских националистов.

Опергруппа выставила оцепление и дозор по дорогам, однако находящиеся в дозоре не условились при встрече называть пароль, вследствие чего работники обстреляли друг друга, причем был ранен участковый уполномоченный АНДРОСЮК, а операция провалилась.

Безнаказанный уход бандитов в результате проваленных операций тем более ощутим, что во всех областях плохо организовано преследование банд, как в смысле военно-оперативных мероприятий, направленных к тому, чтобы немедленно, при бегстве, настигнуть и заставить сдаться или уничтожить бандитов, так и в смысле проведения агентурных комбинации для последующей поимки или ликвидации скрывающихся участников банд.

В частности, весьма слабо используются розыскные собаки – главным образом потому, что с ними плохо работают.

Анализ причин убийств и ранений бандитами работников НКВД показывает, что эти потери зачастую происходили также из-за беспечности и неосторожного поведения работников, растерянности при внезапных встречах, неопытной проверки документов у подозрительных лиц (число пострадавших по этим причинам достигает 48,2 %).

15 января участковый уполномоченный тов. ДОЛБНЕВ заметил вблизи Луковицы-Горишня двух неизвестных. Поравнявшись с ними, он одного схватил за ворот, а другой тем временем выстрелил в т. ДОЛБНЕВА, ранив его. Преступники забрали у раненого ДОЛБНЕВА “наган” и скрылись. 27 мая нач. Паниковецкого РО НКВД, Львовской области т. ТИХИЙ, возвращаясь из с. Дубье, заметил на шоссе подозрительного неизвестного. ТИХИЙ предложил находившемуся с ним милиционеру остановить подводу, а сам направился к канаве сбоку шоссе, ожидая приближения подозреваемого. Неизвестный, подойдя к т. ТИХОМУ, внезапно вынул револьвер и дважды выстрелил, после чего пытался скрыться, но, будучи настигнут проезжавшими в то время военными, покончил жизнь самоубийством, путем взрыва гранаты, находившейся при нем, а тов. ТИХИЙ, будучи тяжело ранен, скончался.

Ряд жертв имел место из-за оставления оружия у преступников, вследствие того, то они не были обысканы при задержании, а также из-за неорганизованной проверки квартир одиночными работниками.

25 мая на ст. Подзамче г. Львова милиционер т. ДАВИДЕНКО задержал подозрительного человека и, не произведя личного обыска, сопровождал его в управление милиции. По дороге неизвестный вынул револьвер и двумя выстрелами ранил в руку и ногу милиционера ДАВИДЕНКО.

7 февраля участковый уполномоченный Коропецкого РО НКВД Тарнопольской области тов. ИБРАЕВ, будучи в с. Бараново, получил данные, что в квартире ТУРЧИНОВА скрывается нелегалыщик. Пригласив с собой активиста, т. ИБРАЕВ направился в квартиру ТУРЧИНОВА.

При входе в квартиру ТУРЧИНОВ с сыном набросились на активиста, нанося ему удары топором; в тоже время с печи по участковому уполномоченному была открыта стрельба. В результате т. ИБРАЕВ и активист были ранены, а неизвестные вместе с домохозяином скрылись.

Необходимо широко популяризовать среди личного состава работников органов НКВД опыт умелых, решительных и смелых оперативников, неоднократно обеспечивавших успешный исход операций по ликвидации банд.

Между тем, надлежащее поощрение работников, показавших свое оперативное умение и боевые способности, зачастую рисковавших жизнью при поимке и ликвидации бандитов, – во многих случаях отсутствует и в НКВД УССР представления о награждении таких работников не поступали.

Наряду с этим, виновники провалов операций и работники, проявившие прямую трусость, не привлекаются к ответственности и вследствие такой безнаказанности провалы не искореняются.

В значительной мере препятствует успешному ведению борьбы бандитизмом также то, что многие оперработники плохо владеют оружием, особенно ручными пулеметами и гранатами.

Ручные пулеметы содержатся зачастую в неисправном, загрязненном боееспособном состоянии. Так, в Тарнопольской области, в мае т. г. во время одной из проводившихся операций, при перестрелке с бандитами отказали два ручных пулемета. Магазины одного из этих пулеметов были заряжены еще в апреле 1940 года и свыше года не проверялись, вследствие чего плесневели, заржавели, патроны отсырели и не могли дать огня. В той же области отмечен случай, когда магазины к ручному пулемету Дегтярев были заряжены патронами иностранного образца. В результате, в самый жаркий момент боя, оба пулемета не смогли быть использованы. Характерно, что эти пулеметы все время хранились в отделе боеподготовки управления милиции Тарнопольской области (начальник отдела – лейтенант милиции МЕЛЬНИЧУК) и числились приготовленными на случай внезапного выезда по боевой тревоге для ликвидации банд.

Ручные гранаты в большинстве случаев не используются оперативными работниками под предлогом неумения владеть ими, что особенно заметно в Тарнопольской и Волынской областях.

Несмотря на то, что все начальники УНКВД донесли, что ручные гранаты изучены всем личным составом милиции, – при проведении операции по изъятию антисоветского ОУНовского элемента в Волынской области оказалось, что из 140 оперативных работников милиции, прибывших из разных областей, только 4 могли пользоваться гранатами. Остальные отказались получить гранаты, мотивируя неумением с ними обращаться. В то

же время вражеский элемент – бандиты, ОУНовцы, как правило, отлично пользуются ручными гранатами.

Опыт показал, что при ликвидации банд, а также одиночек-нелегалов, самым эффективным оружием является ручная граната. Задача полного овладения искусством боевого применения ручной гранаты – должна поэтому стать одной из основных задач личной боевой подготовки оперативных работников.

Перечисленные факты недочетов в организации и практике борьбы с бандитизмом являются показателями явной слабости оперативно-боевой подготовки личного состава работников органов НКВД, невнимания к этому участку работы, особенно важному в условиях Западных областей, свидетельствуя также об отсутствии должной заботы о сохранении жизни работников при проведении операций по ликвидации банд.

Начальники органов и политруки не разъясняют составу обстановки обостренной борьбы контрреволюционных националистических элементов, не мобилизуют работников на искоренение беспечности, не прививают им чувства бдительности, что приводит к ничем не оправдываемым жертвам и потерям личного состава.

Начальники органов забывают, а подчас даже не понимают, что при вооруженных столкновениях опергрупп с бандитами особое значение имеет боевая подготовка каждого отдельного бойца – работника милиции, который всегда должен проявлять инициативу, смелость, хладнокровие, находчивость и умение применяться к любой обстановке.

При вооруженном столкновении милиции с одиночным или малочисленным противником важную роль зачастую играет быстрота и решительность действий во время операции, ибо противник может внезапно проявить себя в любое время, в любом месте. Поэтому каждый оперативный работник должен быть готов во всякий момент к боевым действиям, в какой угодно обстановке, хорошо знать правила поведения во время операций, метко стрелять, владеть ручной гранатой, воспитывать в себе быстроту ориентировки и принятия умелых оперативных решений.

Неустанное повышение боевой подготовки оперативного состава должно стать одной из основных задач систематической, настойчивой работы, направленной к успешному осуществлению операций по ликвидации бандитизма и избежанию впредь бесцельных жертв и потерь в работниках.

Эта задача приобретает особое значение, если учесть, что, несмотря на значительную работу, проведенную по разгрому уголовно-политического бандэлемента, – бандитские проявления на территории Западных областей продолжают продолжаться.

На 15 июня т. г. состоит на учете 77 действующих бандгрупп, с 366 участниками. Из них: политбанд 51, с 274 участниками и уголовных банд 26, с 92 участниками. Наибольшее количество банд продолжает оперировать в Тарнопольской и Волынской областях.

Учитывая большое наличие бандитизма в Западных областях, необходимо усилить и еще решительнее продолжать работу по разгрому

уголовно-політичного підполля, в кратчайший срок устранив отмеченные недочеты в организации мероприятий по борьбе с бандитизмом.

Начальники УНКВД лично обязаны усилить руководство и контроль за мероприятиями, проводимыми подчиненными им органами по борьбе с бандитизмом, обеспечив решительный перелом в оперативной работе Управлений милиции и РО НКВД в сторону активного развертывания вербовок агентурно-осведомительной сети и проведения мероприятий по ликвидации банд, прежде всего, через агентуру и при помощи ее.

Без этой работы проводимые сейчас спецмероприятия по ликвидации бандитизма должного результата не дадут и не смогут быть, как следует, закреплены.

Выселение семей нелегалов и репрессированных должно быть максимально использовано для приобретения работоспособной и перспективной агентуры, для явок с повинной нелегалов и для включения некоторой части из них в агентурные комбинации по розыску и ликвидации банд.

Начальники УНКВД должны также лично установить строгий контроль за исполнением директив НКВД СССР и НКВД УССР о борьбе с бандитизмом и повышении боеготовности органов НКВД.

Народный комиссар внутренних дел УССР
старший майор государственной безопасности Сергиенко

Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / Упоряд. В. Даниленко, С. Кокін. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2009. – С. 353-359.

№ 54

Спогади колишнього в'язня про стиль допитів слідчими НКВС у Станіславській тюрмі

До 22 червня 1941 р.

Вони – гепісти²³, перш за все, старались за всяку ціну дуже скоро заломити в'язня (апостроф тоді в правописі не вживався) як духовно, так і фізично. І як тільки це досягнули, діставали від в'язня все, що потрібно їм було.

Слідство з в'язнем обнімало ряд допросів. Допрос (дуже культурна назва) це допит, переважно відбувався вночі від 7 год. вечора до 12 або й до 2, а часом і довше зі специфічними досягненнями все новіших варварських

²³ Гепісти – співробітники ГПУ – Головного Політичного Управління, структурного підрозділу НКВС, що займався проведенням досудового слідства по політичних злочинах.

метод. Докладного зображення слідства годі подати, бо переживання в'язня не були однакові з огляду на те, що, крім сталих метод, придумувано нові, залежно від “обставин допросу” і індивідуальності в'язня. В придуманні нової методи рішав “сприт моменталізму” гепіста. Найбільш популярним приладдям для тортур на допросах був кант крісла. Гепіст-слідчий ставив ногу на крісло так, що залишався самий край крісла в одному розі завширшки півтора сантиметра. На цьому крайчику сідає в'язень, випрямовує ноги на всю довжінь, а п'яти чи обцаси черевиків тримає на долівці, ледви доторкаючи її. Руки випрямовує в гору або вбік. Так треба сидіти 7-8 годин безнастанно. Якщо в'язень не хоче, чи не може сидіти по вказівкам гепіста, гепіст присилує його сильними ударами нагана в голову й безнастанним биттям по лиці рукою. Видається, що вискакує з голови мозок, що всі зуби дістають маневровий марш у роті, а щоки й м'язи, що оточують уста, є в дивному безнастанному тремтінні. В'язень присилуваний сидіти на канті крісла, виконує обов'язок наказу, думаючи, що охоронить голову від побоїв. З початку здається, що кант крісла це нічого страшного, а що це огидне тортурування – це друга річ. Руки починають в'янути, пальці рук і ноги брякнуть кров'ю і видається, що безнастанно пухнуть, що от-от лопне на них шкура. В місці дотику тіла й костей з кантом крісла відчувається нестерпний, жаркий біль, підсилений пекучем вогнем. По двох годинах сидження очі набігають кров'ю, з чола тече піт їдково-солений і заливає очі. В кутику уст напливає слина, мішається із стікаючим потом, повстає, немов клей, що споює міцно зуби. Очі блукають у п'їтьмі, розмальовані й зелено-жовтими, ясними, блимаючими вогниками різних кіл, а мозок шумить, немов котиться в якісь провалля. Свідомість затрачена. Нараз чується щось зимне...

Людина бачить себе, що цілим тяжким тілом лежить на долівці в брудних порохах, скроплена водою. Моментально повертає пам'ять про цю операцію аж до омління, з якого врятувала вода. Гепіст-слідчий кричить: “Но, садісь на стул!”. Та тіло таке важке, ноги так напугнявіють, що годі підняти. Приходить ще один гепіст і помагає в'язневі встати, а саме так, що натовкає безнастанно вершком чобота в голову, біля живчика над вухом. Цю операцію виконує один з одного боку, а другий з другого боку голови. Голова здригається, болить, немов розгойдується в дикому шалі, й в'язень останками сил підхоплює своє тіло та сідає на крісло як слід. З безсилости голова паде до долу. Лице блідо-жовте, вимучене, пошматоване різнокольоровими стяжками побою. Очі заплили кров'ю. Перед в'язнем стає один слідчий гепіст, одну ногу кладе в'язневі на коліна, підпирається рукою, дивиться в очі мов упир-потвора й безнастанно говорить: “Но, гаварі, признайся!”. Це чується годину, другу, третю...

З надмірного виснаження і слова промовити не можна. Часом скажеться тихеньким голосом: “Нічого не знаю”. Відкриваються двері. До камери слідства входять ще 4-6 гепістів. Дрожить шкура. Один питає: “Это кто? Петлюра?!”. В цей момент обов'язково падають різні огидні епітети, знані російському варварству. Несподівано в'язень дістає в шию безліч сильних ударів, і то таких, що здається злітає голова з шії. Один гепіст б'є рукою з

переду під горло кажучи, що хоче направити голову. Звірі регочуться і простягають хижі пазурі над своєю жертвою. Удари під горло є дуже прикрі, шия пухне й відчувається, немов буханець між головою та плечима. Цей буханець пекучо болить. Інший гепіст флегматично світить сірника, трохи припалює, гасить, загострює і каже: “Вот он сейчас всё расскажет”. Сірником наколює докладно набите місце. Людина з болю не кричить, але пищить. “Не памр’ош, не падохнеш, не видержіш і жіть не будеш”, – кричить гепіст. Знову биття по лиці, омління і відливання. Опам’ятання аж в камері тюрми. Кілька днів відпочинку – і другий допрос...

Воля Покуття. – Коломия. – 1941. – 3 серпня.

№ 55

Спогади колишньої ув’язненої про застосування під час допитів слідчими НКВС Коломийської тюрми електричної шафи

До 22 червня 1941 р.

Шафа мала розміри: 138 см висоти, 87 ширини і 105 довга. Всі чотири стіни і накриття зі скла в дерев’яній оправі. Всі стіни і накриття на завісах і мають замки. Шафа стояла на підлозі, а під нею грубий кабель...

Старшина відкрив дві передні половинки і запхав мене всередину і замкнув. Я мусіла стати, а сам сів щось писати. Скоро я почула, що мені терпнуть ноги, що щось підходить до серця і мені робиться слабо. Це діяв електричний струм. Я зомліла. Старшина привів до тям і знову просив: “Признайтеся, що належите до тайної української організації”. Я мовчала. Він знову закрив мене у шафі. Цього разу включив світло рефлекторних ламп прямо в вічі. І електричний струм, і сильне яскраве світло діють на мозок, на очі, і все вмить провалилось.

Коли я очуняла, побачила себе на кріслі. Старшина гладив мене по голові і просив: “Я мусів це робити. Хочу вас випустити. Підпишіть”. Я мовчала. Тоді він сказав: “У нас дається три дні до надуми. Я вам даю два тижні. Я певний, що ви згодитеся”. Він повів мене в другу кімнату, де у великій скляній шафі стояло залізне крісло, на якому сидів молодий хлопець. “Якщо не признаєшся і не підпишеш папір, то з тобою може бути те саме, що з тим хлопцем”, – сказав тихо на вухо старшина і зупинив мене.

Руки хлопця були прив’язані до бічних поруч, спереду був прив’язаний ременем. Чекіст вложив в отвір втичку і пустив електричний струм. Під кріслом було видно дві штаби, з котрих одну порушив чекіст рукою вправо і наліво, а ногою другу одночасно вгору і в долину. Він регулював силу струму. Хлопець посинів. Його голова звисла. Чекіст полив на нього холодну воду з чайника. Підняв подушечку, до якої опиралися плечі хлопця, догори (під спором була відповідна пружина) і посадив хлопця на ту подушечку. Ноги опер тепер хлопець о другу підпору, що була вище уміщена, а голову на

залізне опертя, яке підкрутив вгору. Чекіст взяв якийсь прилад у руку і водив ним по висках хлопця. Хлопець знову зомлів. Тоді чекіст пілл'яв його голову водою, привів до пам'яті і почав знову ставити питання. Під впливом мук хлопець зрадив все. “Ось бачиш, – сказав старшина. – І так, два тижні. Я чекаю”. І відправив мене з конвоєм в темну пивницю.

Оповідать, що тих, котрі на електричній фотелі вже були і все розказували, саджали ще раз і вбивали електричним струмом. Тому таких очевидців не залишилось.

Воля Покуття. – Коломия. – 1941. – 17 липня.

№ 56

Витяг із “Декларації прав українського громадянина”, ухваленої учасниками Краківської всеукраїнської політичної конференції, про боротьбу за створення Української Самостійної Соборної Держави

14 червня 1941 р.

Сьогодні українська еміграція – політичний провід народу, вояцтво наших визвольних змагань, націоналістична армія підпілля, повстанці й партизани і чесні українські патріоти опинились поза межами батьківщини, викинені хвилею безприкладного терору. Проте ні на мить не перестало в них битися серце ритмом збірного змагання. І як одноцілим є фронт боротьби на Рідних Землях, так одностайно мусимо посилити цю боротьбу і ми, що опинилися на чужині. Бо знаємо й визнаємо, що єдино у висліді нашої боротьби стане Україна Єдина, Самостійна і Соборна, проголошена історичними Універсалами 22 січня і досі окупована ворогами. І так відновиться українська державна традиція, що знайшла своє втілення в 1917-20 роках, коли Україна існувала й була визнана світом. Наша повсякчасна готовність на труд і на жертву має свідчити про нашу волю творити нарівні з іншими народами нове життя грядущої епохи. І щоб посилити цю боротьбу, щоб дати запевнення нашим борцям і повстанцям на Рідних Землях, що не розбазаримо нашими внутрішніми спорами й торгами, ані нашими партійними чи особистими амбіціями кривавих надбань, окуплених життям найкращих, стаємо від сьогодні під спільним проводом до спільної праці – з усіх частин України, без різниці наших поглядів, колишніх групових симпатій чи приналежностей, без різниці віку, віри, знання, верств чи станів.

Для українського народу й української землі надходить знову велика історична хвилина. Серед небувалої світової бурі на наших очах валиться дотеперішня політична система світу, в якій ми були на самому дні в путях політичної й соціальної неволі.

Перед нами відкриваються широкі можливості. Свідомі ваги цієї грядущої, великої хвилини, що її можна б порівняти хіба до цієї в 1918 році, і

свідомі нашої відповідальності перед історією, вважаємо нашим національним обов'язком стати негайно разом для спільної важкої праці над остаточним національно-політичним визволенням українського народу.

Великий історичний час, у якому живемо, вимагає від нас залишити всі непорозуміння і стати разом до служби тільки одній найбільшій справі – визволенню українського народу й відновленню Української Суверенної, від нікого незалежної Соборної України.

У двадцяту річницю відновлення Української Держави 30 червня 1941 року // Визвольний шлях. – 1961. – Ч. 6. – С. 518-520.

**РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ НА ПРИКАРПАТТІ
ПІД ЧАС НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА НАЦИСТСЬКОЇ
ОКУПАЦІЇ КРАЮ (22 ЧЕРВНЯ 1941 р. – ЛИПЕНЬ 1944 р.)**

№ 57

Протокол допиту батька Степана Бандери – священника Андрія Бандери

25 червня 1941 р.

Протокол допиту
звинуваченого Бандери Андрія Михайловича
від 25 червня 1941 року.
Допит розпочато в 10 г. 15 хв.

Запитання: Ви підтримували зв'язки з своїм сином Степаном Бандерою після приходу в західні області України Червоної Армії?

Відповідь: Зв'язки з Степаном Бандерою я підтримував систематично до останнього часу, до мого арешту.

Запитання: Через кого Ви здійснювали ці зв'язки і техніка зв'язку?

Відповідь: Зв'язки між моїм сином Степаном Бандерою і мною здійснювалися через посильних від Степана: Турчмановича, який нелегально перейшов кордон із Німеччини в СРСР і проводив тут антирадянську націоналістичну роботу; Лавріва, який теж одержував відомості від Степана Бандери, бо був його посильним і передавав їх мені, і Галіва, який теж приходив від Степана Бандери і приносив від нього відомості. Всі відомості передавалися усно.

Запитання: Про що повідомляли посильні від Вашого сина Бандери Степана Турчманович, Галів і Лаврів?

Відповідь: Крім справ чисто сімейного характеру, про які мені сповіщали посильні від Степана Бандери, Турчманович, Галів і Лаврів, будучи членами ОУН і займаючи там певне організаційне положення, інформували мене про стан націоналістичної роботи, яка проводиться зараз у Німеччині організацією ОУН, а також про стан боротьби ОУНівської організації в західних областях УРСР проти Радянської влади.

Допит закінчено в 13 г. 20 хв.

Протокол з моїх слів записаний правильно, мені прочитаний, в чому і розписуюся

Бандера Андрій

Допросил: оперуполномоченный 3 отдела 3 Управления НКГБ УССР
младший лейтенант Госбезопасности
Войцеховский

Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939 – 1959). – К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. – Т. 1. – С. 135-136.

№ 58

“Акт відновлення Української Державності”, ухвалений Установчими зборами західних українських земель у Львові

30 червня 1941 р.

1. Волею Українського народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує створення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України.

Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її творця й вождя Євгена Коновальця вели в останніх десятиліттях проти кривавого московсько-більшовицького поневолення завзяту боротьбу за свободу, взиває весь український народ не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Суверенна Українська Влада.

Суверенна Українська Влада запевнить українському народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння всіх його потреб.

2. На Західних землях України твориться Українська Влада, яка підпорядковується Українському Національному Урядові, що створиться у столиці України – Києві.

3. Новопостаюча Українська Держава буде тісно співдіяти з націонал-соціалістичною Великою Німеччиною, що під проводом свого Вождя Адольфа Гітлера творить новий лад у Європі і в світі та допомагає Українському народові визволитися з під московської окупації.

Українська Національна Револьюційна Армія, що твориться на українській землі, боротиметься далі з союзною Німецькою армією проти московської окупації за Суверенну Соборну Державу і новий лад у цілому світі.

Хай живе Українська Суверенна Соборна Держава!

Хай живе Організація Українських Націоналістів!

Хай живе провідник Організації Українських Націоналістів і Українського народу Степан Бандера!
Слава Україні!

Самостійна Україна. – Львів. – 1941. – 10 липня

№ 59

Склад Українського Державного Правління – українського уряду очоленого Ярославом Стецьком

Початок липня 1941 року

(Відпис з Декрету іменувань за порядковими числами)

1. Д-р Храпливий Євген – ресорт Рільництва.

2. Д-р Паньківський Кость – заступник члена УДП по справах адміністрації.

3. Мгр. Ребет Лев – 1-ий заступник Голови Правління.

4. Д-р Лисий Володимир – Адміністрація.

5. Д-р Барвінський Олександр – Заступник по справах Нар. Здоровля.

6. Лебідь Микола – Безпека.

7. (Прізвище й посада нерозбірливі).

8. Д-р Крип'якевич Іван – Народна Освіта (Не прийняв).

9. Мостович Микола – Заступник по справах Нар. Освіти і виховання.

10. Ген. Петрів Всеволод – Військові справи.

11. Сот. Гасин Олекса – 1-ий Заступник по військових справах.

12. Сот. Шухевич Роман – 2-ий Заступник по військових справах.

13. Стахів Володимир – ресорт Заграничних справ.

14. Федусевич Юліян – -//- Судівництва.

15. Головка – -//- Пропаганди.

16. Костишин – -//- Почти.

17. Ольховий Ілярій – -//- Фінансів.

18. Старух Ярослав – Заступник по справах Пропаганди.

19. Позиченюк – Заступник по справах Пропаганди.

20. Пекарський – Заступник по справах Народи. Освіти і Віросповідань.

21. Інж. Павликовський Юліян – Торгівля і Промисл.

22. Яців Дмитро – Заступник по справах Народного Господарства.

23. Ільницький Роман – Заступник по справах Народного Господарства.

24. Лебідь-Юрчик – Заступник по справах Фінансів.

25. Д-р Осінчук – -//- Народи. Здоровля.

26. Іваницький Борис – Заступник по справах Рільництва.

27. Мороз Теодор – ресорт Комунікації.

28. Д-р Росяк Михайло – Начальник канцелярії УДП.

29. П'ясецький Андрій – Заступник по справах Рільництва та керманич відд. лісництва.

30. Солонинка Василь – Заступник Нач. Канцелярії УДП і Начальник Канцелярії зв'язку з ОУН.

31. Грабар Іван – Директор Ревізійного Союзу Кооператив. Його заступники:

1. Мгр. Яців Дмитро.

3. Филипович Іван.

2. Дир. Капуста Микола.

4. Кульчицький Дмитро.

32. Раковський Роман (інженер) – Директор Центрального Союзу Укр. Промислових Кооператив.

Його заступники:

1. Ільницький Роман.

2. Петрів Зенон.

3. Витвицький Роман.

4. Пиндус Іван.

33. Мартюк Іван – Директор Центрального Союзу Українських Сільськогосподарських Кооператив.

Його заступники:

1. Губернат Василь.
2. Черник Олекса.
3. Кульчицький Михайло.
4. Кіцера Омелян.

34. Інж. Ольховий Ілярій – Директор Центрального Українського Банку.

Його заступники:

1. Мгр. Ребет Лев.
2. Волошиновський Степан.
3. Шарко Петро.
4. Фостяк Роман.

35. Інж. Сербин Онуфрій – дир. Споживчої Кооперативи. Його заступники:

1. Лазорко Михайло.
2. Синенький Василь.
3. Салевич Василь.

36. Климів Іван – Член Українського Державного Правління (як Краєвий Провідник ОУН).

37. Д-р Горбовий Володимир – Тимчасовий Голова Укр. Держ. Правління на виїмковий час.

38. Д-р Панчишин Маріян – Другий Заступник Голови Укр. Держ. Правління.

39. Дзерович Богдан – Заступник по справах юстиції.

40. Біленький – Заступник по справах Народи. Освіти.

41 Радзикевич Володимир – Ресорт Народної Освіти і Віросповідань.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 13.

№ 60

Повідомлення про спротив радянській владі на Товмаччині

22 червня – 1 липня 1941 р.

З краю Товмаччина
За “Щоденними вістями”.

Найбільш опірним селом супроти більшовицьких експериментів було село Братишів Товмацького повіту. Всі спроби московських зайд заложити тут колгосп провалювались.

Село жило у вічнім страху, прочуваючи, що бодай половину вивезуть, решту стероризують, а колгосп таки заложить. Скінчилось на цьому, що вивезли лише дві сім’ї, інших громадян замучувано всякими примусовими роботами при залізниці, лісових роботах, прибудові летунських майданів та доріг. Навіть жінок і дівчат забирали до важких робіт.

Та прийшов довго очікуваний день 22 червня. Того ж дня політрук розповів на мітингу про війну з Німеччиною і погрожував, мовляв “Совіти роздавлять ненависну націоналістичну Німеччину”.

Цілий тиждень товклись по селу енкаведисти, вишукуючи підпільників. При допомозі місцевих зрадників і конфідентів арештовано трьох націоналістів. Одного відпустили, а двох – Дутку і голову клубу Солонину – розстріляли.

Щойно 1 липня вдосвіта почали втікати через село більшовики з Товмача. Після полудня з’явилися в селі братишівські партизани, які негайно розстріляли двох більшовицьких конфідентів, непоправних сільських п’яниць. Майже в ту саму хвилину з Товмача надійшли комсомольці-молоді жидівські хлопці і дівчата. Їх придержано в селі, а одному з них вдалося втекти і повідомити військову частину про події в селі. Більшовики вислали 4 танки, які почали обстрілювати дерев’яну церкву. Обстріл тривав до вечора. Церква загорілася.

Один з громадян смерком добрався до одного танка, а думаючи, що це вже стріляють німці, закричав, “Гайль Гітлер! Слава Україні!” На нього накинулись комсомольці, але комендант танка, українець, здержав комсомольців, а оторопілого селянина відвів у сторону подальше і твердо сказав: “Ви добре зробили, але за скоро. Я українець. В армії українців багато. Ми зараз відходимо, а ви заховайтесь”.

І відійшов...

Зараз після цього спинив обстріл. А братишівцям стало ясно: українець-комендант пожалував село і кровних братів, хоч наражував своє життя.

Жовківські вісті. – Жовква. – 1941. – 31 серпня.

№ 61

Обвинувальний висновок у кримінальній справі на греко-католицького священика Андрія Бандеру

2 липня 1941 р.

УТВЕРЖДАЮ:

НАРКОМ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ УССР

Старший майор госбезопасности *Мешик*

“2” июля 1941 года

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

по следственному делу № 61112

по обвинению Бандеры Андрея Михайловича

в преступлениях, предусмотренных

ст.ст. 54-1 а/20, 54-2, 54-11 УК УССР

22 мая 1941 г. в квартире БАНДЕРЫ Андрея Михайловича был задержан нелегал-оуновец, террорист СТЕФАНИШИН Даниил Васильевич,

скрывавшийся от ареста за проводимую им контрреволюционную националистическую деятельность.

На основании этого, 22.V.1941 г. БАНДЕРА А.М. был подвергнут аресту и привлечен к следствию.

Произведенным следствием по делу установлено, что БАНДЕРА А.М. по своим политическим убеждениям является ярким украинским националистом, признающим “единственно правильным” государственным строем на Украине – “самостоятельную соборную Украину”; является симпатиком (сочувствующим) контрреволюционной националистической организации ОУН, полностью разделяет программные и тактические установки этой организации, направленные на вооруженную борьбу против Советской власти, с целью создания буржуазного националистического государства на Украине (л.д. 28, 32, 33, 34).

В Германии проживают три родных сына БАНДЕРЫ А.М. – Степан, Василий и Богдан БАНДЕРЫ, бежавшие туда в разное время, после прихода в западные области Украины Красной Армии, все они являются членами “организации украинских националистов”. Один из них – БАНДЕРА Степан возглавляет закордонный “провод” ОУН, по заданию немецких фашистских правительственных кругов и гестапо организует и проводит большую подрывную работу в западных областях УССР и закордоном, направленную на свержение Советской власти.

Обвиняемый БАНДЕРА до последнего времени поддерживал со своими сыновьями систематическую связь, получал от них информацию о проводимой антисоветской националистической работе “ОУН” как в Германии, так и на территории западных областей УССР, через специальных курьеров Краковского провода – активных членов ОУН – ТУРЧМАНОВИЧА, ГАЛЕВА и ЛАВРОВА, которых прислал к нему БАНДЕРА Степан из Германии (л.д. 38, 39-45, 65, 66).

На протяжении месяца БАНДЕРА скрывал у себя в квартире члена ОУН, террориста СТЕФАНИШИНА Даниила Васильевича, который, находясь на нелегальном положении, вел контрреволюционную работу, о чем было известно обвиняемому БАНДЕРЕ (л.д. 28, 32, 33, 69).

Квартира БАНДЕРЫ А.М. являлась местом нелегальных сборищ членов ОУН – ГАЛЕВА Тымка, СТЕФАНИШИНА Даниила, АНДРУСОВА Михаила, ЛАВРОВА и др. У него на квартире участники ОУН изготовляли, с целью распространения, контрреволюционные националистические листовки, брошюры, а также различные инструкции для низовых организаций ОУН.

БАНДЕРА знал, что его дочь БАНДЕРА Марта, проживающая вместе с ним, являлась районным руководителем ОУН, способствовал ей в проведении антисоветской националистической работы, принимал в доме оуновских курьеров и других участников ОУН, связанных по оуновской деятельности с БАНДЕРОЙ Мартой (л.д. 26, 45, 46, 69).

Был соучастником организации нелегального перехода границы из СССР в Германию своего сына БАНДЕРЫ Богдана, активного участника оуновского подполья (л.д. 56, 57, 58).

В доме хранил значительное количество контрреволюционной националистической литературы (л.д. 62).

Обвиняемый БАНДЕРА в предъявленном обвинении по ст. ст. 54-1 а/20, 54-2 и 54-11 УК УССР, виновным себя признал.

На основании изложенного, обвиняется:

БАНДЕРА Андрей Михайлович, 1882 г. рождения, уроженец м. Стрий Дрогобычской обл., с высшим теологическим образованием, беспартийный, до ареста поп греко-католической церкви с. Тростянец Долинского района Станиславской обл., не судим,

в том, что:

1) являясь отцом руководителя закордонного “провода” антисоветской националистической организации “ОУН” – БАНДЕРЫ Степана Андреевича, бежавшего в Германию после прихода в западные области Украины Красной Армии, поддерживал с ним до последнего времени систематическую связь через специальных курьеров – активных участников ОУН – ТУРЧМАНОВИЧА, ГАЛЕВА и ЛАВРОВА, с коих ТУРЧМАНОВИЧ перешел нелегально в СССР из Германии для проведения антисоветской повстанческой работы.

Посредством их был в курсе всей деятельности ОУН в западных областях УССР в Германии, разделял программные и тактические установки ОУН в отношении вооруженных методов борьбы против СССР;

2) будучи убежденным украинским националистом, помогал оуновскому подполью в проведении контрреволюционной работы, направленной против СССР, в своем доме перепрятывал нелегала-оуновца, террориста СТЕФАНИШИНА Даниила Васильевича, скрывавшегося от ареста за активную вооруженную борьбу против Советской власти, арестованного 22. 05. 1941 г. на квартире БАНДЕРЫ А. М.;

3) являлся соучастником организации нелегального перехода границы из СССР в Германию своего сына БАНДЕРЫ Богдана Андреевича, находившегося до момента перехода границу на нелегальном положении, как активный член ОУН;

4) содействовал своей дочери БАНДЕРЕ Марте, являющейся районным руководителем ОУН, а также другим активным членам ОУН – СТЕФАНИШИНУ Даниилу, АНДРУСОВУ Михаилу и др. – в проведении вражеской работы, предоставляя им свою квартиру для подпольных антисоветских сборищ, и лично принимал участие в них.

Предъявленное обвинение Бандере Андрею Михайловичу считать доказанным и, руководствуясь ст. 204 УПК УССР,

ПОЛАГАЛ БЫ:

Следственное дело № 61112 по обвинению Бандеры Андрея Михайловича по ст.ст. 54-1 а/20, 54-11 УК УССР направить военному прокурору КОВО.

ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ 3 ОТДЕЛА 3 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ УССР
МЛАДШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ Войцеховский

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА 3 ОТДЕЛА 3 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ Шаров

СОГЛАСНЫ:

НАЧАЛЬНИК 3 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ УССР
КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ Дроздецкий

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 75140-ФП. – Арк. 75-79.

№ 62

Спогади очевидця про ситуацію в Коломиї в перші дні німецько-радянської війни

1-3 липня 1941 р.

...У Коломиї війна захопила горожан досить несподівано. Вони допитувались один в одного новин, на обличчях в усіх помітне поднервування. Правда, наша газета, орган райкому КП(б)У та джерело достовірної “інформації” – “Червоний прапор” виписував про нечувані “подвиги” “доблесної армії”, та ми бачили, як панічно пакувались та утікали родини військових та інші большевицькі прихвосні.

Через цілий день 1 липня проїжджали містом моторизовані частини большевиків. Ніччю вивезло НКВД з коломиїської тюрми усіх в’язнів.

На світанку 2 липня відступаючі червоні “герої”, знані як безприкладні “філантропи”, здається, для підтвердження саме цих рис, висадили в повітря залізничний двірець і верстати.

Ранком місто було вже вільне. Час від часу тільки проїжджали вулицями вантажні та панцирові авта, наповнені бійцями (від слова “боятись”), які для додання собі респекту чи відваги стріляли по вікнах приватних помешкань.

В полудне прийшли до Коломиї відділи селян із Воскресінець, Вербіжа, Іспаса та Березова. Усі були з жовто-блакитними опасками на рукавах, у деяких зброя. Неозброєні здобули кріси в казармах.

На коломиїському ратуші майорів жовто-блакитний прапор. Сформовані відділи українського національного революційного війська обняли вже військову владу. Біля ратуша виросли барикади. Втікаючі через місто рештки москалів мусіли вже автоматично піддатися (здаватися в

полон), їх зараз же роззброювали, а спроби опору нищив уставлений на ратуші український кулемет і крісові кулі революціонерів.

Ніч минула дуже неспокійно. По лісах крились ще сильні банди “червоної армії”, з якими українські революційні загони весь час вели перестрілку.

Третій день липня був уже спокійний. Українська міліція видала наказ, що в ньому зажадала від населення міста послуху та підпорядкування владі.

Після полудня всі мешканці Коломиї спішили з квітами в напрямку ринку. Це вступили перші визвольні стежі союзної мадярської армії.

Українське слово. – Львів. – 1942. – 25 березня

№ 63

Програмний маніфест ОУН (б) про мету українців у Другій світовій війні

Липень 1941 р.

Існуючий політичний уклад сил у світі, що насильно здавлює вартісні та життєздатні народи, валиться від визвольних ударів. Московська Імперія, ССРСР – сьогодні складова частина того укладу. Ми, українці, підносимо прапор боротьби за свободу народів і людини. Розвалюючи на завжди жахливу тюрму народів – московську Імперію, творимо новий, справедливий лад і кладемо основи нового політичного укладу сил у світі.

1.

Боремося за визволення українського та всіх поневолених Москвою народів. Боремося проти московського імперіялізму, що довів національний, політичний, релігійний, культурний, соціальний і господарський гнет до крайніх меж.

2.

Несемо новий лад Східній Європі і підмосковській Азії. Несемо всім поневоленим Москвою народам свободу творити власне життя на своїй рідній землі по своїй вольній волі.

3.

Кличемо революціонерів усіх поневолених Москвою народів для спільної боротьби та співпраці з Українськими Революціонерами. Тільки Україна є правдивим союзником усіх поневолених і загрожених Москвою народів у їхній боротьбі з московсько-більшовицьким, імперіялізмом.

4.

Українці силою об’єктивних умовин є авангардом поневолених Москвою народів у їхній боротьбі за повне визволення. Українці на землях поневолених Москвою народів стають у перші лави їх Революційної

Боротьби. Кличемо всіх українців, де вони не жили б, ставати в боєві лави фронту Української Національної Революції.

5.

Творимо в Україні спільний фронт боротьби всіх селян, робітників і трудової інтелігенції проти московсько-більшовицького гніту і визиску.

За свою владу, за землю, за людське життя.

6.

Боремося проти крайнього пониження людини в її праці та в її хаті, проти ограблювання її з усякої радости життя, проти ожебрачування селян, проти обтяжування жінок найтяжчими обов'язками під брехливого заслоною урівноправнення, проти злочинного оглуплювання дітей і молоді брехливою більшовицькою наукою, газетою, кіном, театром, радіом, мітингом та усією безтолковністю сталінського режиму.

Боремося за гідність і свободу людини, за право виявляти отверто свої політичні переконання, за свободу віросповідання, за повну свободу совісти.

Боремося протії жакливого режиму НКВД у колгоспах, заводах, фабриках, армії, флоті, школі і хаті.

Боремося за право працюючих виявляти отверто свої політичні переконання словом і друком, відбувати свобідно прилюдні збори та творити свої політичні, громадські та професійні організації.

Боремося проти економічного грабіжу України та всіх поневоленних Москвою народів, проти невільництва в колгоспах, заводах і фабриках, проти ограблювання громадян із щоденних здобутків праці, проти насильних виселень із рідних земель.

Боремося за те, щоби кожний поневолений Москвою нарід міг вповні користуватися багатствами своєї рідної землі та здобутками своєї щоденної праці.

Віriamo і знаємо, що близький вже час, коли здійсняться завіти наших батьків, а з крові довгої черги героїчних поколінь спалахне вогонь народного гніву. "Встане Україна і розвіє тьму неволі".

І тільки через повний розвал московського імперіялізму, шляхом Української Національної Революції та збройних повстань усіх поневоленних Москвою народів здобудемо Українську Державу та визволимо усі поневолені Москвою народи.

СТАВАЙТЕ ДО НЕЩАДНОЇ БОРОТЬБИ З МОСКОВСЬКО-БІЛЬШОВИЦЬКИМ ГНІТОМ!

ВАЛІТЬ МОСКОВСЬКУ ТЮРМУ НАРОДІВ І СВОБОДА ВСІМ ПОНЕВОЛЕНИМ!

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (ОУН)

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів(1941-1942). Т. 2 / Упорядкування В. Косик. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет ім. І.Франка, Інститут української і археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського НАН України, 1998. – С. 12-13.

№ 64

Постанова Калуського повітового проводу ОУН (б) Станіславівщини про встановлення української влади і запровадження воєнного стану на території повіту

3 липня 1941 р.

До населення Калуського повіту

Червоний наїзник опустив нашу територію. З тою хвилиною скінчилось панування червоних комісарів в Калуському повіті, як і на цілій території загарбаної ним країни. При допомозі славних союзних армій починаємо самостійне державне життя. Повітом управляє Повітовий провід Організацій Українських Націоналістів.

Повітовий провід взиває населення міста і повіту до спокою, здержання від всяких невластивих виступів, грабежів і т.п.

Постанова

1. На всіх державних установах і комунальних будинках як і в місті, так і на селі, розвинути державні (жовто-блакитні) прапори.
2. Населення підпорядковується Повітовому проводі.
3. Органом безпеки являється охорона, підпорядкована Повітовому проводу.
4. Заборона всяких зібрань і зборів.
5. Взивається додержувати порядку, чистоти і санітарних приписів.
6. Піший і кольовий рух заборонений від год. 20 до год 4 за середньоевропейським часом.
7. Всю зброю і амуніцію, яка знаходиться у приватній розпорядимості, складати в будинку Повітового проводу (бувний магістрат) до неділі 6 ц.м. до год 12.
8. Награбовані річи (продукти, устаткування і друге) в державних та комунальних установах і приватних мешканнях наказується оголошувати і складати до неділі вечора в приміщенні Повітового проводу.
9. Знаціоналізовані доми і підприємства залишаються надалі в державному обліку і занимання будинків та мешкальних квартир в особисте посідання-забороняється.
10. Приватний торговельний рух оживити. Ціни вдержати на дотеперішній висоті.
11. Організувати по селах сторожу по шоссе і при комунальних будинках, на мостах, при телефонах і т.д.
12. Відношення населення до переходячої армії союзників повинно бути наскрізь приязне та ввічливе, населення повинно сприяти їх починам та давати всяку можливу допомогу та інформацію.
13. Повітовій охороні надається право перевірки документів та придержування осіб, які не підпорядковуються повищим постановам.

Провідник повіту Т. Банах

Золотий тризуб. – Калуш. – 1941. – 10 липня.

Звіт про діяльність озброєних загонів ОУН проти розрізнених груп червоноармійців в окремих населених пунктах Галицького району

4-5 липня 1941 р.

Галич. Йдучи 5. 7. дорогою села Галича, запримітив місцевий провідник ОУН на бічній доріжці 5 червоноармійців, озброєних у кріси, два легкі самостріли, один револьвер і чотири гранати. Провідник закликав червоних на подвір'я одного господаря і визвав їх здатись. Стрінувшись зі спротивом, удався провідник на станицю ОУН, взяв зі собою ще кілька людей і з ними роззброїв та полонив червоних.

Роззброювання червоноармійців тривало ще цілий тиждень. Їх відставляли на німецьку команду в Підгайцях...

Утринів. 5. 7. Переняли партизани табор, що переїздив селом і роззброїли та полонили 10 червоноармійців (серед них було 2 лейтенанти). Ще пізніше того самого дня один партизан роззброїв 7 червоноармійців. Всіх 17 полонених відправлено на німецьку команду в Підгайцях...

Яблунівка. 4. 7. з'явилося в Яблонівці 16 більшовицьких авт, одне займали командири, а 15 були навантажені червоноармійцями. В бою, що зав'язався між більшовиками і партизанами, впало трьох членів ОУН...

Семаківці. Роззброючи малий відділ більшовиків, зауважили партизани над рікою сотню більшовицької кінноти. Підпустивши більшовиків під село, взяли їх партизани на ціль. За першою сальвою злетіло з коней 10 червоних. Решта позіскакувала з коней і пішо пішла в наступ. В бою втратив ворог кількох людей, а решта здалася. Їх партизани роззброїли. За якийсь час над'їхали автами німецькі війська. З укриття вискочило 2 більшовиків та з гранатами кинулись в сторону авт. Зауваживши це, один партизан вистрілом з кріса вбив одного червоного, граната що її тримав червоний у руці, вибухнула і розірвала його тіло.

Після того роззброювали партизани далі більшовицькі відділи, які часто-густо не ставили ніякого спротиву, бо дуже хотіли їсти. Полонених около 400 відставлено до Бережан. Партизани ходили враз з німцями на стежі. В час одної такої стежі відділ, зложений з двох партизанів і двох німців, наткнувся на більшовицьку частину, в перестрілці з якою 3 червоні були вбиті, 1 ранений, а 6 попали в полон. Довкруги села виставляли партизани стійки, які ловили більшовиків, що підкрадалися до села, щоб дістати їсти. Таким способом назбирано знову сотню і відставлено до Золочева...

Збройна боротьба ОУН за Українську Державу (Партизанка 1939 – 1941 рр.). – Постій, 1941. – С. 9-11.

№ 66

Доповідна записка наркомун Сергієнко про розстріли та евакуацію
в'язнів із тюрем Західної України

5 липня 1941 р.

Сов. секретно

НАРОДНОМУ КОМИССАРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
СТАРШОМУ МАЙОРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ
ТОВ. СЕРГИЕНКО
гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

“ОБ ЭВАКУАЦИИ ТЮРЕМ ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЕЙ СССР”
ЛЬВОВСКАЯ ОБЛАСТЬ

Подготовительная работа к эвакуации и сама эвакуация тюрем началась с 22 июня с.г. В 4-х тюрьмах содержалось 5.424 заключенных. В первый же день вторжения немцев в СССР в тюрьмах были исполнены приговора по отношению к 108 заключенным, осужденным к ВМН.

Согласно поступивших указаний от УНКГБ о том, чтобы по списку, утвержденному прокурором, всех следственных и осужденных за к-р преступления, по ст. 170 УК, по закону от 7 августа и лиц, совершивших большие растраты, расстрелять, а следственных и осужденных, не проходящих по этим ст. УК, – освободить, тюрьмами Львовской области было расстреляно – 2464 заключенных, освобождено – 808 заключенных, вывезено перебежчиков – 201 заключенный и оставлено в тюрьмах – 1546 заключенных, причем в тюрьме № 1 оставлено – 1366 человек, в тюрьме № 2 – 66 человек заключенных и в тюрьме № 4 – 114 человек заключенных. Главным образом обвиняемые за бытовые преступления.

Следует отметить, что 23 июня по указанию штаба гор. Львова весь личный состав совместно с конвойной ротой, несший наружную охрану тюрьмы, покинули город и позже возвратились. За время отсутствия охраны сбежало из тюрьмы № 1 около 300 заключенных, в основном уголовный элемент.

Все расстрелянные заключенные погребены в ямах, вырытых в подвалах тюрем, в гор. Золочеве – в саду.

Все документы и архивы в тюрьмах сожжены, за исключением журналов по учету заключенных, картотек и учета ценностей. Все эти документы прибыли в гор. Киев.

На тюрьму гор. Злочев было совершено несколько налетов ОУНовской банды. Личным составом эти банды были отбиты.

Из 106 человек личного состава тюрьмы № 1 – прибыло в г. Проскуров – 79 человек; из 43 человек личного состава тюрьмы № 2 – прибыло 41 человек; из тюрьмы № 4 из 42 человек – прибыло – 32 человека.

С тюрьмы гор. Золочев весь личный состав прибыл. При отступлении с гор. Львова убит зав. складом тюрьмы № 4 ЛИТУНОВСКИЙ и ранены – 2 надзирателя с тюрьмы № 1. Остальной личный состав – 37 человек, пока неизвестно где находятся.

ДРОГОБЫЧСКАЯ ОБЛАСТЬ

В двух тюрьмах гор. Самбор и Стрий (сведений о тюрьме в гор. Перемышль не имеем) – содержалось 2242 заключенных. Во время эвакуации расстреляно по обеим тюрьмам 1101 заключенных, освобождено – 250 человек, этапировано 637 и оставлено в тюрьмах – 304 заключенных.

27 июня при эвакуации в тюрьме гор. Самбор осталось – 80 незарытых трупов, на просьбы начальника тюрьмы к руководству Горотдела НКГБ и НКВД оказать ему помощь в зарытии трупов – они ответили категорическим отказом.

Из 143 человек личного состава прибыло – 44 человека. 7 человек конвоируют заключенных.

В тюрьме гор. Самбор – надзиратель ЛИБМАН при эвакуации застрелился. 3 работника из числа обслуживающего персонала (местные жители) остались в гор. Самборе. Надзиратель САВКУН дезертировал.

В тюрьме гор. Стрий – 3 человека из местных жителей остались в городе. Об остальных сведений нет.

СТАНИСЛАВСКАЯ ОБЛАСТЬ

Из трех тюрем гор. Станислав, Коломия и Печенежино этапировано – 1376 заключенных. В тюрьме гор. Станислав осталось – 647 заключенных, в основном из числа обвиняемых за бытовые преступления. Остальные заключенные расстреляны и освобождены.

57 человек личного состава тюрем сопровождают заключенных, 42 человека прибыло в гор. Проскуров, остальные поездом выехали по направлению в Киев. В тюрьме гор. Коломия – 17 человек из местных жителей, работающих в службе, остались на месте.

ТАРНОПОЛЬСКАЯ ОБЛАСТЬ

В тюрьме гор. Чертков содержалось 1300 заключенных. Для эвакуации всех заключенных были поданы вагоны, но Начальник Горотдела НКГБ распорядился оставить 800 заключенных подследственных и осужденных за к-р преступления, ввиду чего было эвакуировано лишь 500 человек. В самый последний момент Нач. Горотдела НКГБ отказался от указанных 800 заключенных и последние под конвоем всего надзор-состава тюрьмы пешим порядком направлены в гор. Каменец-Подольск.

В тюрьме гор. Кременец содержалось – 350 заключенных, 26.VI. по распоряжению Нач. Горотдела НКВД личный состав оставил тюрьму и выехал по направлению к Катеренбургу, но оттуда обратно возвратился.

За это время из тюрьмы бежало – 191 заключенный. Остальных заключенных предложено этапировать в гор. Проскуров.

О личном составе сведений нет.

Из тюрьмы гор. Бережаны заключенные вывезены в тюрьму гор. Тарнополь.

В тюрьме гор. Тарнополь оставлены только заключенные инвалиды и старики. Остальные расстреляны, освобождены и 1084 человека пешим этапом были направлены на ст. Подволочийск. По дороге при попытке к совершению побега – 18 заключенных убиты. На ст. Подволочийск заключенные погружены в вагоны и этапированы.

Личный состав тюрем сопровождает заключенных.

По тюрьмам УНКВД Ровенской и Волынской областей дополнительных достоверных сведений нет, за исключением тюрьмы гор. Острог, Ровенской области, в которой из числа 75 заключенных – 5 освобождены, остальные остались в тюрьме.

Все документы сожжены.

Личный состав в количестве 33 человека направился в Шепетовку. При отступлении 2 человека убито, а о 3-х нет сведений.

ИЗМАИЛЬСКАЯ ОБЛАСТЬ

Из тюрем Измаильской области этапированы все заключенные. Личный состав остался на месте.

ЧЕРНОВИЦКАЯ ОБЛАСТЬ

Заключенные тюрем области пешим этапом переведены в тюрьму гор. Каменец-Подольск.

Личный состав сопровождает заключенных.

Нач. тюрьмы гор. Хотин – КИСЕЛЕВ от бомбардировки ранен.

К-ПОДОЛЬСКАЯ ОБЛАСТЬ

Осужденные и следственные заключенные за маловажные преступления – освобождены. Все остальные заключенные из тюрем гор. Каменец-Подольска и гор. Проскуров пешим порядком этапировуются в тюрьму гор. Винница.

По всем тюрьмам Западных областей УССР только личный состав тюрем приводил приговоры в исполнение и никакой помощи со стороны НКГБ не было оказано.

НАЧАЛЬНИК ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР КАПИТАН
ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ФИЛИППОВ

№ с/85447 5 июля 1941 г.

г. Киев

Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917 – 1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. – Кн. 2. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – С. 242-245.

Відозва ОУН (б) про збройну боротьбу проти окупантів та будівництво незалежної Української держави

6 липня 1941 р.

Українці!

“Щоби збудить химерну волю, треба миром-громадою обух сталить”.

Кров борців, що клали свої голови за вільну Україну, не пішла намарне.

Гідний приємник їхнього чину й боротьби – Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери повела рішальний бій з найбільшим ворогом – Москвою й волею цілого українського народу проголосила створення Української держави.

Від сьогодні ми самі будемо творити своє життя. На нашій землі ще кипить.

Ворог знає, що це його останній бій, що хвилини його панування в Україні пороховані. Тому він за всяку ціну старається вдержатись і скрізь ще зісталися його залишки.

Ми мусимо їх винищити, мусимо очистити Україну!

На українських землях вся влада належить тільки українцям! Українці, задержіть у своїх руках зброю, що ви її здобули від ворога. Без зброю не можна оборонити здобутої волі.

У цю рішаючу хвилину мусить віддати себе на службу Україні.

Всю керму адміністрації, урядів, громадського й суспільного життя перебираємо в свої руки. На важні й відповідальні місця ставимо людей, що віддали себе всеціло справі визволення й закріплення могутньої Незалежної Соборної України. Не жадоба почестей, але праця й служба народові є мірилом вартості українця.

Мусимо відразу опанувати й захопити владу та почати правильну творчу працю.

Ані страх, ані небезпеки, ані труднощі війни не можуть нас у цьому спинити.

Роки польської й більшовицької неволі гартували й кріпили нас.

З підпілля виходимо на ясний день й на всю ширинь розгортаємо прапори революції.

Влада в Україні в наших руках!

Закріплюючи на своїх землях українську владу, мусимо пам’ятати: війна ще не скінчена!

Доки на наших землях зістанеться хоч би один москвин, лях чи інший ворог наїзник, ми боремося далше. Тому – всі до зброї! Ніхто з нас не може стояти осторонь. Здобуваймо зброю від ворога, збираймо з побоещ, відкопуймо зі сховків. Цілий український народ мусить бути озброєний.

Зброї не нищити, ані не марнувати, бо кожне стрільно²⁴ має найти своє місце в серці ворога України. Ми боремося, і то не тільки в своєму селі чи повіті, але в цілій Україні. Не сміємо захищати тільки свої господарства – мусимо йти крізь далекі поля України – доки не знищимо ворога. На нас тяжко мстився наш поганий звичай “моя хата з краю”. Ми часто обороняли тільки себе, не думали про сусідів, про цілу Україну, а ворог винищував нас одинцем.

А як проженемо ворога, закріпимо владу, збудуємо вільну незалежну Українську державу, тоді заживемо кращим життям. Тоді глянемо, “як хазяїн домовитий по своїй хаті й по своїм полі”.

Тож до праці, зброї!

Пам’ятаймо: вся влада в українські руки! До влади дійдемо тільки збройною рукою.

Усі на фронт! Геть комунарську сволоту з наших земель! Геть червоного ката Сталіна! Досить неволі й знущань! Війна всім, що закріпостили Україну! Слава героям, що борються за волю! Слава Організації Українських Націоналістів та її провідникові Степанові Бандері!

Слава Вільній Незалежній Соборній Україні!

Воля Покуття. – Коломия. – 1941. – 6 липня.

№ 68

Відозва ОУН (б) до селян і робітників про боротьбу за визволення й будівництво Української держави

6 липня 1941 р.

Селяни! Робітники!

Женім із нашої землі москалів, творім свою власну владу!

Селяни! Перебирайте негайно всі колгоспи й сільські кооперативи в свої руки!

Робітники! Обіймайте всі фабрики!

Українці службовці! Обсаджуйте всі уряди!

Нічого не вільно нищити, ані грабувати, бо це тепер наше власне добро. Скрізь назначуйте своїх людей, українців.

Самі власними силами будуємо тепер наше нове життя, нашу долю і нашу будучність.

Українці! Ставайте до співпраці з Організацією Українських Націоналістів (ОУН), яку веде провідник Степан Бандера.

Під проводом ОУН докінчімо велике діло нашого визволення й збудуймо свою власну хату – свою власну, незалежну державу.

²⁴ Куля.

У своїй хаті, у своїй державі, будемо господарями й панами нашої праці й нашого життя та нашої землі.

Геть із чужим пануванням московських зайдів! Хай живе самостійність українського народу. Геть із чужою владою в Україні! Хай живе влада українського народу в Україні! Україна для українців!

Організація Українських Націоналістів

Воля Покуття. – Коломия. – 1941. – 6 липня.

№ 69

Благословення єпископа Станіславівського Григорія Хомишина для Української держави

6 липня 1941 р.

Благословлю Українську самостійну державу.

Дякую Всевишньому з глибини душі за вислухання наших благальних молитов і молю Бога, щоб Українська держава, сперта на Божому законі, забезпечила щастя, добробут і спокійне життя всім громадянам української землі, без огляду на різниці віросповідні, національні і суспільні.

Станіславів.
+ Григорій єпископ

Воля Покуття. – Коломия. – 1941. – 16 липня.

№ 70

Повідомлення про організацію громадянської оборони в Коломії та Коломийському повіті

6 липня 1941 р.

Дні радощів і тривоги

За кілька днів перед кінцем червня доходили вже до громадян Коломії чутки про погром Червоної армії. Кремлівські посіпаки червоного ката заворушилися та 1 липня 1941 р. розпочалася панічна втеча большевиків з Коломії. Український нарід огорнула безмежна радість та рівночасно і тривога, бо з міста втекли тільки червоні ватажки, а довкола них по лісах скривалася ще велика кількість недобитків Червоної армії.

Після втечі червоних ватажків українська молодь і старші громадяни міста Коломії і сусідніх сіл почали організовувати громадянську оборону перед нападом червоних. В короткому часі організація зросла до кількох сотень свідомих юнаків, які готові покласти свої буйні голови в обороні

українського населення Коломиї і сіл повіту. В перших хвилях відчувалася недостатня кількість зброї, тож треба було її здобути. Перший виступ малої горстки одчайдухів, що мала заледве два кріси – приступає до розоруження утікаючих червоноармійців і здобуває 40 крісів, один машинний карабін та велику кількість ручних гранат.

В боротьбі за визволення Українського народу положив свою буйну голову громадянин з Ключева Великого, який згинув геройською смертю, а трьох громадян було ранено.

Честь і слава нашим борцям!

Воля Покуття. – Коломия. – 1941. – 6 липня. – Ч. 1. – С. 2.

№ 71

Лист Митрополита Андрея Шептицького до Андрія Мельника

7 липня 1941 р.

Високоповажний Пане Полковнику!

Ціле Українське Громадянство домагається як умову конечно потрібну Ваше порозуміння з Бандерою та зліквідування так страшного, шкідливого для Української Справи роздору.

Видається немислиме, щоб Організація Українських Націоналістів приносила нам по большевицькій неволі домашню війну і всі нещастя, які вона спричинює. Ми признали п. Стецька Ярослава як Вашого й Степана Бандери підчиненого, не входячи в Ваші внутрішні спори. Прохаю прийняти це до відома. Очікую відповіді про Ваше повне порозуміння.

Най Бог благословить. Щирий привіт.

Рогатинське слово. – 1941. – 26 липня.

№ 72

Вирок Військового трибуналу КВО у кримінальній справі на греко-католицького священика Андрія Бандеру

8 липня 1941 р.

ПРИГОВОР № _____

ИМЕНЕМ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

1941 г. июля 8-го дня, Военный Трибунал Киевского Военного Округа в закрытом судебном заседании, в г. Киеве, в составе: председательствующего военюриста 3-го ранга т. Яковченко и членов: члена ВТ КВО т. Колб и члена ВТ КВО т. Туревского, при секретаре т. Вайнрубe, без участия военного прокурора и защиты, рассмотрев дело по обвинению:

БАНДЕРА Андрея Михайловича, 1882 г. рождения, уроженца гор. Стрий, жителя с. Тростянец, Долинского района, Станиславской обл., по национальности украинца, грамотного, с высшим образованием, служителя религиозных культов, вдовца, из крестьян, служившего с 1919 по 1920 г. в Украинской Галицкой Армии в должности служителя культов, не судимого, в преступлении, предусмотренном ст.ст. 54-2 и 54-11 УК УССР.

Из материалов досудебного и судебного следствия военный трибунал нашел установленным, что БАНДЕРА, являясь отцом руководителя закордонного “провода” антисоветской националистической организации ОУН БАНДЕРА Степана, бежавшего нелегально в Германию, поддерживал с ним систематическую связь через специальных курьеров, активных участников организации ОУН Турчманевича, Галива и Лаврова, через которых он был в курсе всей деятельности организации ОУН.

Будучи убежденным украинским националистом, активно помогал оуновскому подполью в проведении контрреволюционной работы, направленной против СССР; в своем доме перепрятывал скрывавшегося террориста Стефанишина, являлся соучастником нелегальной переправы из СССР в Германию своего сына БАНДЕРА Богдана – члена организации ОУН. Содействовал своей дочери БАНДЕРЕ Марте, являющейся районным руководителем организации ОУН, и этим самым способствовал организации ОУН в проведении вражеской работы против Советского Союза, предоставлял свою квартиру для подпольных антисоветских сборищ членов организации ОУН, и этим самым способствовал организации ОУН проводить вражескую работу, направленную против Советского Союза.

Исходя из вышеизложенного, Военный Трибунал признал виновным БАНДЕРУ А.М. в том, что принимал активное участие в помощи членам организации ОУН проводить вражескую работу против Советского Союза, перепрятывал в своей квартире террориста Стефанишина, предоставлял свою квартиру для подпольной работы организации ОУН, т.е. в преступлении, предусмотренном ст.ст. 54-2 и 54-11 УК УССР.

Руководствуясь ст.ст. 296, 297 УПК УССР и ст. 54-2 УК и ст. 45 УК УССР,

ПРИГОВОРИЛ:

БАНДЕРУ Андрея Михайловича подвергнуть высшей мере уголовного наказания – РАССТРЕЛУ, без конфискации имущества за отсутствием такового.

Приговор может быть обжалован в Военную Коллегию Верховного Суда СССР через ВТ КВО на протяжении пяти дней со дня вручения копии приговора осужденному.

Подлинный за надлежащими подписями.

ВЕРНО: СУДЕБНЫЙ СЕКРЕТАРЬ ВТ КВО

ТЕХНИК-ИНТЕНДАНТ I РАНГА ВАЙНРУБ²⁵

Копія. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 75140-ФП. – Арк. 87.

²⁵ Затверджено печаткою Військового трибуналу КВО.

№ 73

**Пастирське послання Митрополита Андрея Шептицького на підтримку
Акту 30 червня**

10 липня 1941 р.

З Волі Всемогучого і Всемилоствивого Бога в Тройці Єдиного зачалася Нова Епоха в житті Державної Соборної Самостійної України. Народні Збори, що відбулися вчорашнього дня, ствердили і проголосили ту історичну Подію.

Повідомляючи Тебе, Український Народ, про таке вислухання наших благальних молитов, взиваю Тебе до вияву вдячності для Всевишнього, вірності для Його Церкви і послуху для Влади.

Воєнні часи вимагатимуть ще многих жертв, але діло розпочате в ім'я Боже і з Божою Благодаттю, буде доведене до успішного кінця.

Жертви, яких конечно потреба до осягнення нашої ціли, полягатимуть передусім на послушньому піддаванні справедливим Божим законам, непротивним розказам Влади.

Український нарід мусить в тій історичній хвилі показати, що мав досить почуття авторитету, солідарности і життєвої сили, щоби заслужити на таке положення серед народів Європи, в яким би міг розвинути усі Богом собі дані сили.

Карністю, солідарністю, совісним сповненням обов'язків, докажіть, що Ви дозрілі до Державного Життя.

Побідоносній владі віддаємо належний послух. Узнаємо Головою Краєвого Правління Західних Областей України пана Ярослава Стецька. Від Уряду Ним покликаного до життя очікуємо мудрого, справедливого проводу та заряджень, які узглядняли би потреби і добро всіх замешкуючих Наш край громадян, без огляду на це до якого віросповідання, народности і суспільної верстви належать. Бог нехай благословить усі Твої праці, Український Народ, і нехай дасть усім нашим Провідникам Святу Мудрість з Неба.

Самостійна Україна. – Львів. – 1941. – 10 липня.

№ 74

**Пастирське послання єпископа Луцького Української православної
церкви Полікарпа на підтримку Акту 30 червня**

10 липня 1941 р.

Мир Вам від Бога Отця нашого і Господа Ісуса Христа!

Любі мої діти! Велике Боже милосердя і справедливість приблизилися до нас. Довгі роки терпів наш многострадальний нарід наруги і знущання над святою гідністю. В державі большевицького антихриста терор і жах дійшов

до нечуваних досі розмірів, в порівнянні з якими бліднуть переслідування християн за часів римських імператорів Нерона і Діоклетіана. Безбожники жахливо розправлялися з християнською вірою, мордуючи архипастерів, тисячами і сотками тисяч вірних християн, пастирів і проголошуючи закон зради й ненависти. Оце на наших очах справедливість Божа сповнилася: один Бог, одна Нація і спільна краща будучність. Сповнилась наша відвічна мрія. У городі Льва з радіовисильні несеться над нашими горами, нивами, ланами, над нашою так густо зрошеною кров'ю землею радісна вістка: проголошено Самостійну Українську Державу. Разом з українським народом радіє і наша многотрадальна Церква. Відроджена у вільній Українській Державі – Українська вільна Православна Церква буде з народом одною нерозривною цілістю.

В цю велику хвилину звертаюсь до Вас, любі діти, словами св. ап. Павла: “Благаю вас іменем Господа нашого Ісуса Христа, щоб те саме говорили ви всі і щоб не було між нами розділення, але щоб були з'єднані в одному розумінні і в одній думці” (Ап. Павло. Корін. 1, ст. 10).

Любити Бога, любити Батьківщину – це найбільша чеснота. Служба Батьківщині – найбільший обов'язок. Нехай Господь милосердний допомагає Тобі, народе мій, і Тобі, Уряде наш, будувати Самостійну Українську Державу, а моя молитва за Вас перед Престолом Всевишнього буде з Вами.

В цей великий час всі українці мусять об'єднатись, всі мусять працювати спільно, бо в єдності сила і ту єдність мусимо показати на ділі. Не треба нам партій, не треба нам боротьби між собою. Всі мусимо об'єднатися при нашій Святій Православній Церкві, при нашому Урядові, при нашому Національному Проводі.

Признаю на весь Український Нарід і його державний Уряд всемогуче Боже Благословенство.

Дано в м. Луцьку на Волині, року Божого 1941, місяця липня 10 дня.

Самостійна Україна. – Львів. – 1941. – 17 липня.

№ 75

Відозва Калуського повітового проводу ОУН (б)

10 липня 1941 р.

Український народе! Сповнилась Твоя віковічна мрія!

Червоний наїзник в соромний спосіб вивтікав із загарбаної ним країни. Сотками і тисячами трупів вкрилася земля, всякаючи в себе неповинно пролиту кров її синів.

Над українською землею сходить сонце правди і волі.

Правда побідила!

Сьогодні сам український народ заговорив про своє майбутнє, сам став господарем своєї землі, сам построїв вільне нове життя.

Волею українського народу, на прадідній його землі, в княжому городі Льва, проголошена самостійна і незалежна Українська Держава.

На визволених українських землях Організація Українських Націоналістів (ОУН) будує Українську Державу під проводом Степана Бандери.

В нашому місті і повіті вся влада перейшла в руки Повітового Проводу Організації Українських Націоналістів.

Повітовий провід взиває все населення міста і повіту до підпорядкування його зарядженням, до задержання спокою і порядку.

Органами безпеки являється Повітова Охорона, підпорядкована Повітовому Проводові, якої зарядження є обов'язуючим.

Всі ступаємо на ясний шлях будівництва нового життя.

Слава народові-страдникові, що не зупиняється в своїй визвольній боротьбі!

Слава народові, що самотужки визволюється спід гніту і рабства московської темряви!

Слава Героям-Мученикам большевицьких катівень!

Слава Героям-Воїнам!

Провідникові Степанові Бандері – слава!

Слава Україні.

Повітовий Провід Організації Українських Націоналістів

Золотий тризуб. – Калуш. – 1941. – № 1. – 10 липня.

№ 76

**Із статті “За честь, за славу!” про злочини більшовиків на
Станіславщині²⁶**

10 липня 1941 р.

Вже вступився кат
Із вершків Карпат,
Йде, наче вовк, манівцями.
(Ленкий)

Відвічний ворог України монголо-фінський сатрап, найбільш відсталий споміж слов'янських народів Європи, найбільш рабський і рабство поширюючий московський наїзник вступився вже з львиної частини українських земель.

Шлях свого ганебного відвороту вкриває він сотнями тисяч трупів найкращих синів і дочок нашого народу.

²⁶ Автор цієї статті не відомий, а факти наведені у її тексті викликають сумніви у достовірності. Сама ж стаття засвідчує недовіру населення Прикарпаття до радянської влади, страх перед можливістю її повернення. У статті вміщено відвертий заклик до співробітництва з гітлерівцями і розбудови Української Держави. Вже за кілька днів після публікації статті ситуація в регіоні кардинально змінилася.

Не як переможець, ані як відступаючий в бою противник, а як розбійник, підступом, з-за угла, винищує усе, що стріне по дорозі, усе, що нагадує йому, що він тут був тільки наїзником.

Так! Тільки наїзниками були тут “наші однокровні брати”, “наша “доблесна” (істинно українське слово) непереможна червона армія”, а свої “братолюбні” наміри виявили партія і уряд і “визволительниця армія” саме у хвилях свого краху.

Хто дав віру забріханій большевицькій пропаганді протягом останніх двох років, кого ще не навчили роки її панування об тім, що вся їх ідеологія це пусті фрази, а практика вже ніяк не сходиться з оголошеним, хто не переконався, що цілий комунізм Сталіна і його кліки – що це так зване “вчення” – це тільки обман, що за кличами-лозунгами цього вчення криється великомосковська імперіялістична політика, яка стремить до щораз дальшого соціального, економічного і що найважливіше, національного поневолення всіх народів СРСР – той, сьогодні, – слухаючи тільки поодиноких розповідей повертаючих з фронту людей – в це не сумніватисьме.

Ось епізод. “Біля Товмача, – розказує на вулиці біля суду, повертаючий з фронту змобілізований в дрогобицькому повіті армієць, – біля Товмача московські комісари казали задержатись цілим полком під лісом. – “Українці хай виступлять, – скомандували вони, – підуть до дому.” – Шістсот українців виступило. Тоді комісари казали енкаведистам відкрити по нас скорострільний вогонь. Більше чим половину висікли на смерть”.

Оце тільки один епізод довгої черги страхіть, знущань і звірств, яких допускалися в хвилях відвороту оскраженілі варвари.

А що подає німецьке радіо про долю політичних в’язнів по большевицьких тюрмах...

Так не розправлялися з своїми ополченцями ніяка держава, так не розправлялася з своїми в’язнями ніяка охрана, на такої міри звиродіння міг здобутися тільки в сталінським режимі вихований чекіст – виплеканий сталінським “вченням про людину”, оґрітий сонцем “найдемократичнішої в світі” сталінської конституції.

Але чого дивуватися? Хто ж такий Сталін? Це ж прямий наслідник Довгорукого, який ще в XII столітті напав на Україну, сплюндрував Київ і ослабив його так, що нічим потім був наїзд татарської орди – це ж прямий наслідник Івана Грозного, найдикішого володаря сходу, який своїм підвладним витинав язика, ніздря, викльовував очі, коли вони не хотіли приймати його “вчення” – це прямий наслідник піднесеного до висоти генія Петра I, який, попри це, що мілітарно скріпив російську імперію, знищив сотні тисяч свого народу, а українськими білими козацькими кістками засипав північні надневські болота, де поклав свою нову столицю – Петроград.

Хто знає історію України, хто в зв’язку з цим орієнтується бодай дещо в історії Росії, хто бодай трохи вживається в психіку російського народу, той ніяк не подивується появі Сталіна – цій кровожадній бестії XX сторіччя,

цьому звироднілому тиранові, який весь світ хотів довести до цілковитої руїни, до розкладу, до упадку.

Але вступився кат з нашої землі, і, сьогодні, ми – український народ маємо самі становити про дальше наше майбутнє. Тільки від того, як ми всі постановимося до будівництва нашого молодого державного апарату – залежить, яке буде дальше наше життя, в яких промежах часу воно впорядкується, і потече буйним повним руслом.

Ні один українець, ні українка не повинні під сучасну хвилину покладати рук. Ніякого сумніву, ніякого роздвоєння, ніякого вичікування, що мене, мовляв, покличуть до праці, коли буде треба – не повинно бути...

Усі на фронт! На фронт Української Національної Революції, на фронт внутрішнього будівництва нашої Української Держави.

І ви, що вже зголосили свою участь у співробітництві, і ви, що ще вагаєтеся, і ви, що ще досі осторонь погружуєтеся в партійно-гурткових чи особисто-егоїстичних комбінаціях – глядіть, що вказівка історичного годинника пересувається скоро вперед, що історичних помилок робити нам не слід, що:

Кожний думай, що на тобі
Міліонів стан стоїть,
Що за долю міліонів
Мусиш дати ти одвіт. *(Франко)*

що сьогодні та хвилинка, яка перед народом стає раз на сотні років, що кожний з нас є не тільки ковалем свого щастя, щастя своїх дітей і найближчих, але є враз з цим ковалем долі цілої Нації, що від долі Нації залежить доля кожного з нас, що від розквіту, могутності нашої держави буде залежати і родинне і особисте щастя кожного.

Українці – на фронт! На фронт великого будівництва святої справи нашої Української Національної Держави.

Геть особисті порахунки-чвари, геть партійні ілюзії, геть страх перед мафією-зморою непобідимості комунізму – це все, чи хочете ви, чи ні, вже давно втратило свої вальори, свою питому вартість. Над людьми, що зупинятимуться над такими питаннями, українська Нація, Держава і ми всі перейдемо до порядку, вони залишаться тільки погноєм, і про них як про вияв мерзенного безприкладного дурману згадають тільки літописці наших великих ясних днів.

Неповинно пролита кров героїв під Крутами, біля Базару, неповинно катовані в підвалах московської чрезвичайки, замучені і постріляні тисячі в'язнів-бійців за наше радісне сьогодні кличуть нас до єдності, до консолідації, до підпорядкування одному проводові, в ім'я найсвятішої мети.

Хай живе Провід Організації Українських Націоналістів!

Хай живе Українська Нація!

Слава Українській Національній Державі!

Слава Україні!

Золотий Тризуб. – Калуш. – 1941. – № 1. – 10 липня.

Розпорядження командування німецької армії щодо українського питання

11 липня 1941 р.

Секретно!

Командуючий в. о. тилу 103

Відділ Іс 968/41

ГК штабу, 11. 7. 1941 року

Особливі розпорядження щодо українського питання

1.) Загальне:

Українську територію слід розглядати як життєвий простір дружнього народу. Від поведження військ залежатиме, чи німецька нація завоює чи втратить довіру у цій країні. Під цим кутом зору усі свавільні арешти та конфіскації заборонені. Арешти та конфіскаційні заходи, яких не можна уникнути, повинні здійснюватися лише визначеними для цього службами відповідно до інструкцій. Віросповідання населення, православне чи греко-католицьке, повинне поважатися кожною належною до вермахту особою.

2.) Політична діяльність:

Політичну діяльність українців слід припиняти і спрямовувати її у русло соціальної допомоги, особливо сім'ям вбитих або висланих українців.

Утворення всіляких комітетів і т.д. з названою вище метою слід обмежувати локально і не можуть перерости у більші організації по всій країні.

3.) Громадські мітинги:

Громадські мітинги українців (наприклад, оголошення незалежності та подібне) після відновлення порядку військовою владою не повинні мати місце і тому у майбутньому не повинні більше відбуватися.

Якщо з особливих причин (мітинги подяки військам вермахту, поховання, релігійне св'яткування та подібне) відбуватиметься громадський мітинг за участю військових служб, то перед тим слід визначити чітко українського промовця та приблизний зміст його промови. Лише найстарший за посадою офіцер відповідає як представник вермахту.

Крім того, перед тим слід визначити, які прапори будуть вивішені і які національні гімни або ж інші пісні будуть виконуватися. Перевага надається німецькому прапорові та гімну.

4.) Українська міліція:

В інтересах підтримання порядку й охорони життєво важливих закладів, які належать українцям, допускається створення неозброєної української місцевої міліції. Її чисельність, за випадком менших населених пунктів, не повинна перевищувати 1 % від усього населення. До місцевої міліції можуть зараховуватися лише ті особи, які перевірені СД і зареєстровані військовими органами як надійні. Уже створені загони міліції у зв'язку з цим розпорядженням необхідно перевірити і за даних умов

очистити від сумнівних елементів. Щодо озброєння міліції, то тут діє наказ головного командувача в. о. тилу № 103 від 2. 7. 1941 р. У тих місцях, де в особливих випадках ще дозволено озброювати міліцію, мова може йти лише про оснащення легкою зброєю. Відповідними складами зброї українська поліція не має права розпоряджатися. Вони повинні охоронятися військами або поліцією. По можливості, до керівництва українською міліцією повинні залучатися офіцери або ж унтерофіцери, які пройшли службу у старій австрійській або колишній польській арміях.

5.) Напад:

Дивізії мають постійно вести нагляд через відділи Іс штабів щодо розвитку серед населення політичних течій, ставлення до Німецького Райху і до вермахту, а також до більшовизму і інформувати один раз на тиждень у суботу командувача в.о. тилу 103, відд. Іс. Особливі спостереження такого роду слід повідомляти негайно.

6.) Стосується комунального управління:

Щодо утворення українських комунальних органів буде видане особливе, розпорядження відд. VII (військове управління).

За командувача в. о. тилу 103
Начальник генеральною штабу (підпис)

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Т. 1. / Упорядкування і передмова В. Косик. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – С. 166-167.

№ 78

Звіт зі свята проголошення Української Держави в Станіславові

Після 13 липня 1941 р.

**СВЯТО ПРОГОЛОШЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В СТАНИСЛАВОВІ
12 і 13-VII. 1941 р.**

12 липня 1941 р. в Станіславові відбулося велике Свято Проголошення Самостійності Соборної Української Держави.

Їх ексцеленція Кир Григорій в асисті духовенства відправив полеву Службу Божу. В Богослужінні взяли участь представники Мадярської влади.

По Службі Божій Архієрейська проповідь.

Падуть слова: Христос через жертву дійшов до воскресіння, через терпіння до радості, вказуючи й людям, і народам такий шлях. І нам дав пити гірку чашу терпіння, щоби пізнали Бога між нами і ті, що відвернулись від Нього. Коли звертались до Бога, то й Він до нас звертався. Христос прийняв від нас тисячі жертв, терпінь і тортур людей, замучених озвірілими большевиками. (Високодостойний проповідник сильними словами змальовує большевицький режим та терпіння народу). Голос у нього заломлюється і дροжить. (У декого на очах сльози). Хмари розійшлися і сонце заблисло –

чуємо даліше: “Вірино, що Христом-Богом збудуємо державу під проводом тих, яких до цього покликало Провидіння. Тільки з сильною вірою в Бога нам це вдасться, бо “Як Бог не збудує дому, то надаремно трудяться будівничі”. Большевицька держава була цього знаменним прикладом. До будовання держави треба єдності, а в збудованій державі – справедливості.

Кир Григорій закінчує своє слово побажанням якнайкращих успіхів у великій справі, надіючись на Боже благословення та творчі сили народу.

На підвищенні інж. Сем’янчук, представник Української влади. Два мегафони розносять слова маніфесту ОУН, що їх відчитує бесідник.

З грудей приявних щохвилини зривається могутнє “Слава” Українській Державі, провідникові Бандері, Організації ОУН, великому фюрерові німецького народу Адольфові Гітлерові, союзній малярській армії. Оркестра грає Національний гимн, Екселенція встає, військові віддають почесь.

З черги голос за представником ОУН Рибчуком: Організація закінчила перший етап своєї діяльності, який був сповнений завзятості, нервової боротьби з окупантами українських земель. Цей період позначився тисячами жертв, що згинули замучені в тюрмах, таборах на Соловках та на далеких засланнях на Сибірі. (Хвилина мовчанки в честь героїв). Тепер Організація під проводом Степана Бандери входить в Другий етап діяльності, приступає до будови Української Держави. В новій Українській Державі організація буде боротись за свободний та всебічний розвиток усіх сил, цілого українського народу, запевняючи людське життя селянам, робітникам та інтелігенції.

По окликах на честь Українського Народу, Держави, Організації та її провідника бесідник сходить з трибуни під рясні оплески та оклики “Слава”.

З великою радістю тисячі Українського Народу вітають цю торжественну хвилину і з запалом в очах та великим піднесенням вислухали всіх молитов до Господа Бога о благословення та всіх промов.

Процесія духовенства та офіційні особи опускають площу. Біля вівтаря відділ новосформованої Української Міліції. Військові мундири, шапки-мазепинки, кріси на плечах, попереду хорунжий з прапором. Вздовж вулиць публіка вітає оплесками. Стрічні малярські жовніри та офіцери віддають почесь прапорові.

13 липня в салі Українського Театру ім. Івана Франка відбулася святочна академія.

В святочній промові проф. Гамерський вказав на велике значення історичної хвилини проголошення Української Держави.

Живемо у важливі історичні дні. Німецька армія під проводом Адольфа Гітлера творить новий лад у світі і допомагає нам створити Українську Державу, яка буде співпрацювати з націонал-соціалістичною Великою Німеччиною. Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її творця і провідника покійного Євгена Коновальця і її теперішнього провідника Степана Бандери вела завзяту боротьбу проти жорстокого поневолення Українського Народу, виходить з підпілля, щоб обняти провід у творенні Української Самостійності.

Окличками на честь Українського Народу, ОУН і її Провідника Степана Бандери, фюрера Німеччини Адольфа Гітлера, регента Угорщини Горті²⁷, німецької і союзних армій, закінчує проф. Гамерський свою промову, передавши її на німецькій та мадярській мовах.

Від ОУН промовляв В. Гуцуляк.

...Роками працює організація в підпіллі – роками падають одиниці, сотні, тисячі членів. Але на зміну в зорганізовані ряди вступають нові люде, щоб прискорити час нашого визволення та ціле своє життя посвятити для добра Української Нації.

Гинули члени в польських тюрмах та інших в'язницях, гинули з крісом в руці, обороняючи Зелену Полонину, а найбільш згинуло в підвалах НКВД.

...Та помимо своєї оскаженіості НКВД безсильне – нічого не помагає: катування, побиття та електричне крісло. Зорганізовані тримаються міцно, не зраджують нікого й нічого, але чимало з них не вернулося до наших лав – озвірілий кат, коли тікав з наших земель, замордовує їх безпощадно.

Вони не діждалися того великого дня – дня проголошення Самостійної Української Держави. Відійшли, лишаячи по собі великий чин – героїчний чин – чин твердий, як криця!

Організація Українських Націоналістів витримує всі удари, не заломлюється і довершує свого великого діла...

Боротьба не закінчена, боротьбу треба провадити далі, бо навколо нас ворожі елементи та різні недобитки комунізму, що напевно ще не заснули і не заспокоїлися своїми дурманними думками, не погодилися з тим, що ми вільні, що є Самостійна Соборна Українська Держава.

Замах на голову Краєвого Управління друга Стецька Ярослава кидає нам виклик, і ми приймаємо цей виклик. Ми стаємо на боротьбу, безоглядну, гостру з тими, хто наважиться пошкодити нашій Самостійній Соборній Українській Державі, Організації Українських Націоналістів, Степанові Бандері.

Слава Україні! Героям Слава!

Опісля відчитано привітні телеграми Українському Урядові, Провідникові ОУН – Степанові Бандері, їх Екцеленції Митрополитові Кир Андреєві Шептицькому, Епископові Кир Григорієві, вождєві Німеччини Адольфові Гітлерові, регентові Угорщини Горті.

Святочну Академію закінчено Національним гимном “Ще не вмерла Україна”. На академії були присутні представники ОУН та Тимчасової Управи міста, їх Екцеленції Кир Григорій і Кир Йоан, та представники мадярської Армії.

Саля театру ім. Ів. Франка не могла помістити всіх громадян, які бажали взяти участь у Святочній Академії.

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 45-46.

²⁷ Так у документі. Має бути – Хорті.

**Відозва Калуського повітового проводу ОУН (б) до повстанців із
закликом продовжити збройну боротьбу за незалежність України**

13 липня 1941 р.

До партизан і повстанців

Борці! Прийшов нарешті довгожданий час, прийшов час, про який ми мріяли у тихих думках, у бажаннях гарячих. Час розплати з найлютішим ворогом, час кривавого змагу за волю народу, за власну державу. Настав час пімсти за довголітні страждання, за тортури, за тюрми і заслання, за Сибір і Соловки, за звірства НКВД.

Борці! Тепер за вами слово! Маємо зброю, тож гонімо московську орду з рідних земель. А в тій боротьбі, у тім кривавім змагу благословитимуть нас наші предки, благословитимуть нас наші жінки, наші діти, усі грядущі покоління. Благословитиме нас наша рідна земля, благословитиме нас ціла Україна.

Борці! З радістю і усмішкою ідемо у кривавий тан. Нехай усміхнеться мати Україна, нехай тішитися що діждалася таких синів, як ви!

У бій! Ми не злякаємось гуку рушниць, ані реву гармат.

Друзі! Нехай лютий ворог пізнає, що ми діти славного народу, невмирущої нації, внуки рицарів козацьких! А ці вмiли або побіждати, або вмирати. Або волю добути, або дома не бути.

Вперед! Нехай під грізною вашою козацькою ходою здригнеться в огні боротьби, пробудеться до нового життя наша рідна земля, що їй ви на багнетах несете найбільший дарунок! Волю і Державу.

Ми знаємо, за що боремось! За честь, за славу, за волю, за державу, за вільну, незалежну Україну золоту.

Вперед, у бій, як борці і месники.

Борці, ви чуєте? Нас кличе дух нашого народу:

Вставайте!

Кайдани порвіте!

І вражою злою кров'ю

Волю окропіте!

Друзі! Слава героям, що лягли головами за справу. Ідемо довершити їх діло! Нас веде Організація Українських Націоналістів. Нас веде герої української революції – наш провідник Степан Бандера!

Слава Україні!

Героям слава!

Золотий тризуб. – Калуш. – 1941. – 13 липня.

№ 80

Спогади очевидця про розправу над в'язнями Станіславівської тюрми напередодні німецько-радянської війни

16 липня 1941 р.

...По відході червоних яничар виявилось, що посередині тюремного подвір'я була викопана величезна яма, наповнена вщерть пакунками, які пересилали рідні арештованим. З адрес надавців на пакунках показалося, що ув'язнені були люди з околиць Станіслава, головні селяни. Про тисячі жертв свідчить також колосальна скирта закривавлених сорочок і штанів під стіною подвір'я. З побіжного обчислення нараховано понад 1500 жертв.

Входимо в салю тортур. Вицементована, з відливом посередині підлога, цілком закровавлена. Кров зацепіла, почорніла. По стінах сліди струмків крові й крові. У салі безліч різноманітного приладдя: щипці, кліщі, молотки, корсети з набитими цвяхами, які вдягали тортурованим на груди, що не дозволяли арештованому ворохнутися ні в одну сторону, електричне крісло з різними дротами і дротиками, електричні лампи, що поражували очі чи голову, і безліч іншого модерного большевицького приладдя, як різні гаки до випалювання очей і інше...

Жертви давніших знущань були покидані у великій ямі на подвір'ю тюрми. У пивницях тюрми відчинено три великі келії, де трупи покатованих зложено під саму стелю. У келіях були уже самі розложені тіла, лиць не можна було впізнати. Сопух не дозволяв робітникам докінчити праці по розпізнаванню трупів. Усі мліли по хвилі роботи. Треба було замурувати ці три пивниці.

Українські щоденні вісті. – Львів. – 1941. – 16 липня.

№ 81

Спогади очевидця про розправу над арештованими в підвальному приміщенні міського відділу НКВС Станіслава по вул. Комарова²⁸

Середина липня 1941 р.

...Входжу до кімнати. На долівці три трупи. Решту витягають з пивниці, що під кімнатою коменданта. Догаряє маленька свічечка. Хтось кинув нещасним китицю квіток. Попалені ноги, в цього вискочило око. Тут судорожно затиснений кулак. Вдивляюся в лиця мучеників. Задержує мене щось дивне. Що це? На устах закатованих якась дивна закурена усмішка, або щось ледве подібне до неї... Розумію. Муки нещасників були такі жахливі, що остання хвилина скону – напівсолодке вдоволення!

²⁸ Сучасна вулиця Сахарова.

Підходжу до дальших кімнат. В одній сліди недавньої вакханалії. Свіжо залишені, порожні і потовчені пляшки з-під пива, лікеру, горілки. Цих останніх найбільше. Пляшки, пляшки – цілі батереї пляшок...

Українське слово. – Львів. – 1941. – 22 липня.

№ 82

Відповідь ОУН (б) на вимогу німецької влади відкликати проголошення державності 30 червня 1941 р.

21 липня 1941 р.

Щодо становища у Львові

1. Факти і причини.

1. Проголошення відновлення української державності 30 червня 1941 р. у Львові стало уже історичним фактом, який стане одною із славних традицій українського народу. Так само, як державні акти від 22 січня 1918 року в Києві і від 1 листопада 1918 у Львові стали символом української визвольної війни 1917-1921 рр., так і Акт від 30. 6. 1941 стане символом сучасної визвольної боротьби українського нації.

Український народ в ході своєї багатолітньої боротьби проти Москви за відновлення національної української держави приніс тисячі і тисячі жертв. Львівський національний Акт стане першим результатом боротьби завдяки підтримці переможного німецького вермахту. Цей факт ніколи не може бути стертим з історії боротьби українського народу проти одвічного ворога Москви та більшовизму.

2. Проголошення відновлення української державності без створення уряду стало б порожньою декларацією. Український уряд – це доказ існування української держави.

Українська державність була проголошена не лише у Львові; державна влада створювалась усюди в країні, де лише було ліквідовано московський режим, в деяких місцевостях навіть раніше, ніж у Львові. Це підтверджує прагнення українського народу до власного державного суверенітету.

Як наслідок встановлення державної влади у селах, містах, районах та областях було перебрання українцями усього управління.

Те ж відбулось і у Львові.

3. Під московською окупацією в Україні існував єдиний носій політичного волевиявлення українського народу – Організація Українських Націоналістів – ОУН – з її організаційним проводом та мережею.

При відновленні держави тим самим можна було застосувати два методи: організація державного життя зверху і одночасно знизу. Уряд розпочав з організації усього життя в країні, побудивши обласні управління до діяльності, координуючи їх роботу та спрямовуючи їх. Урядом було організовано управління, господарство, міліцію, охорону здоров'я, все, що було необхідно українському народу, а також німецькій окупаційній армії на

самому початку.

Чому ж тоді через непризнання праці українському уряду послаблювати ентузіазм до праці та охоту до відбудови українських народних мас, які в цілій країні ширилися через лозунги самостійної української держави, яка діяла б у тісній співпраці з Німеччиною?

4. Які відгуки мало створення уряду у Львові по країні свідчать збори по всіх місцевостях Західної України, на яких українське населення безумовно віддало себе в розпорядження українському уряду. Далі послідує зіставлення про цей відгомін.

Проголошення української державності, а також існування українського уряду робить позитивний вплив на українців в Червоній армії і в регіоні потойбіч ріки Дніпра, які тепер не лише усвідомлюють проти кого, а й за кого і чому вони мають боротися, коли піднімуть зброю проти Москви.

Проголошення українського уряду не дійсним може створити негативне враження на ще не звільнених українських територіях.

Слід теж врахувати, що проголошення української державності і створення уряду у Львові уже відомі українській еміграції в Америці, і вона буде дуже розчарована, якщо б цей факт втратив силу, що у наслідку може викликати зворотню політичну реакцію.

5. Хоча і ОУН і створила уряд, її членами зайняті лише деякі урядові пости, більшість керівників виконавчих структур не члени ОУН, а фахівці, або відомі українські політичні особистості. Уряд має підтримку таких авторитетів, як митрополит уніатської Церкви граф Шептицький, архієпископ православної Церкви Полікарп, колишній президент Національної ради Зах. України д-р Кость Левицький та ін.

Носій українського державного мислення ОУН, яка покликала до життя уряд у Львові, була завжди вираженням ворогом Москви і Польщі і завжди представляла на противагу іншим політичним поглядам свою зовнішньополітичну концепцію дружби, співпраці і союзу з Німеччиною.

Удар проти уряду, тим самим проти ОУН стане, отже, ударом по зовнішньополітичній концепції, яку ОУН представляла перед українським народом і представляє далі. Це безсумнівний факт, що ОУН в ході здійснення цієї концепції уже до війни теперішньої, а також до війни з Радянським Союзом, принесла великі жертви задля співпраці з Німеччиною.

Цей удар по українському уряді буде трактуватися українським народом як ворожий акт Німецького Райху проти ідеї української державності. Якщо Німеччина потребує чесних і вірних союзників, то таким союзником стане Україна, але лише як незалежна держава.

6. Позиція Німеччини по відношенню до української держави є принципово позитивною. Вичікуюча позиція зумовлена лише тактичними моментами, а також непевністю розстановки сил в Рад. Україні. Цей факт допускає можливість, щоб здійснені українські факти в майбутньому були визнані німецькою стороною, вони, на нашу думку, будуть підтверджені дійсністю в цілій Україні. Тому не слід в жодному випадку проголошувати заперечення уряду. Спонтанний розвиток подій, які організаційно охоплює

ОУН, повинен мати можливість для власного вираження. Конспіративна форма діяльності ОУН закінчилась лише на тих українських територіях, що звільнені від московського режиму. ОУН відкрито вступає тепер в політичне життя, щоб збудувати українську державу, з переконанням, що німецькі військові установи не будуть створювати перепон, особливо тому, що Німеччина потребує на Сході сильного союзника, щоб тривалий час підтримувати фронт проти Москви. ОУН, яка вступила в співпрацю з Німеччиною, вже тепер шукає шляхи співпраці української держави з Німецьким Райхом.

Україна вважається дружелюбно настроєною до німців. Тому там не придатні ті заходи, які застосовуються в окупованих ворожих країнах, де життєвий порядок підтримує лише німецьке військове управління. Україна бажає далі разом з Німеччиною боротися за новий порядок в Європі і співпрацювати в усіх галузях.

За нашими переконаннями дуже необхідно зберегти цей стан не лише згідно з українськими, але й з німецькими інтересами.

II. Практичні висновки.

1. Проголошення української держави у Львові – це вже існуючий і довершений факт. Всі акти із цього моменту виконуються від імені української держави. Це торкається усієї української, уже визволеної, національної території.

2. Створений у Львові уряд під керуванням Ярослава Стецька, заступника провідника ОУН, зберігається і надалі для українського народу.

3. Оскільки український уряд у Львові досі ще не визнаний Німеччиною і оскільки ОУН хоче налагодити дружню співпрацю з німецькими військовими установами в Україні, і не хоче перешкоджати ситуації, до її кінцевого прояснення у Рад. Україні, то український уряд скликає Українську крайову раду для співпраці з німецькими військовими установами у Львові. База співпраці повинна погодитись із німецькими військовими установами. Українські установи нижчого рівня – обласна і районна адміністрації і т.д. – уже створені у всій Західноукраїнській країні і всюди функціонують. Крайова рада підзвітна голові українського уряду, який тимчасово існує лише для української громадськості. Німецькі військові установи будуть співпрацювати з Крайовою радою і поки що не будуть виявляти свого відношення до уряду.

4. Крайова рада повинна будуватись за фаховим принципом із відділеннями управління, міліції, господарства, охорони здоров'я і ін., чия компетенція поширюється у всій країні. Члени уряду, які стоять в уряді на чолі відповідних ресортів, повинні виконувати їх і в Крайовій раді.

Таке рішення, з одного боку, може заспокоїти українців, з другого боку – воно не буде протирічити вичікуючій позиції Німеччини по відношенню до розвитку подій в Радянській Україні і в Києві. Остаточо, припустимо, пізніше визнати український уряд, замість сьогодні його касувати, особливо тоді, коли розвиток в Східній Україні лише підтвердить нашу сьогоднішню позицію.

Таке рішення дуже важливе тому, що державна самостійність України для обох сторін не підлягає дискусії.

*Берлін, 21.7.1941
Політична служба
Організація Українських Націоналістів
Відділення зовнішньої політики та
закордонної пропаганди*

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Т. 1. / Упорядкування і передмова В. Косик. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – С. 213-217.

№ 83

Присяга Української Ради Сеньйорів у Львові, адресована С. Бандері

22 липня 1941 р.

Львів, 22 липня 1941 року

УКРАЇНСЬКА РАДА СЕНІОРІВ У ЛЬВОВІ.
ДО ВИСОКОПОВАЖАНОГО ПАНА
Степана БАНДЕРИ (в місці постою).

В прилозі пересилаємо постанову Української Ради Сеньйорів у Львові до відома та переведення.

З належною пошаною
За Українську Раду Сеньйорів

Голова

Секретар:

Перед маєстатом могил ГЕРОЇВ, що впали в бою за ВОЛЮ УКРАЇНИ, присягаємо бути вірними аж до смерти великій Ідеї і їхнім заповітам. Не дозволити ні на хвилю, щоб у нашу душу вкрадалася зневіра. У хвилях жалости, як і в хвилях важких змагань, прирікаємо бути однаково твердими, невзвгнутими. Тільки в безустанному змаганні за кращу долю цілої України шукати власного щастя. Для цього діла жити і вмирати під Проводом ОУН.

ПРИСЯГАЄМО.

Хай живе Соборна Самостійна Україна.

Хай живе ОУН і її Провідник СТЕПАН БАНДЕРА.

Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939 – 1959). – К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. – Т. 1. – С. 148-150.

**Звіт ОУН (б) про організацію української влади
на західноукраїнських землях**

22 липня 1941 р.

ЗВІТ

про роботу в справі організації державної
адміністрації на терені Західних Областей України

Дня 22.7.1941 р.

I. Українську Державність проголошено на всіх Укр. Землях, звільнених від московської окупації, а саме на Західних Областях України, в Житомирській Області й в частині Київської Області.

Станіславівську Область майже в цілості заняли малярські війська, які проголошенню Української Державности не робили ніяких перешкод. Румунські війська, які заняли Чернівецьку Область й частину деяких галицьких повітів (Заліщики, Снятинь), поставилися від самого початку ворожо до Укр. Державности та почали переслідувати, а далі й нищити українське життя. Нищили укр. прапори, розганяли укр. установи, арештували укр. діячів. Українцям-Галичанам наказали негайно опустити територію Чернівецької Області.

Інші Області заняті німецькими військами і подекуди словаками. На тих теренах проголошення Укр. Державности не зустріло перешкод, одначе згодом нім. військові чинники у Львові вимагали й вимагають відкликання акту проголошення Української Державности.

Всюди проголошено Укр. Державність на основі рішення Проводу ОУН.

II. Вслід за проголошенням Укр. Державности в виконанні наказу ОУН організовано Місцеву Державну Адміністрацію (сільську, міську), Районову, Округну й Обласну.

І так:

Місцеву (сільську, міську) адміністрацію – сільські і міські управи – організовано на терені Областей: Станіславів, Тернопіль Львів, Дрогобич, Рівне, Луцьк, Житомир і частинно на Київщині.

На терені тих Областей охоплено всі села, міста й містечка.

На терені тих Областей організовано в усіх районних пунктах (беручи райони по схемі большевицького адміністративно-територіяльного поділу) Укр. Районові Управи.

Обласні Управи організовано в Областях – Станіславів, Тернопіль, Львів, Житомир, Рівне, Луцьк. Ті Обласні Управи вже працюють. В стадії організації Обласна Управа в Області Дрогобич.

Обласні Управи – Тернопіль, Станіславів, Луцьк, Житомир – фактично затверджені військовими чинниками й працюють в порозумінні з тими чинниками. Обласні – Рівне й Львів ще не зв'язалися з військовими

властивими чинниками, хоч на ділі роботу ведуть й остаються в контактi з Округами й Районами.

Округні Управи організовано на терені майже усіх Західних Областей.

Округи в більшості покриваються за давніми повітами.

III. В нормальному функціонуванні Укр. Управ всіх згаданих ступнів великі перешкоди зустрічаються з боку німецьких і мадярських військових чинників (Орст- і Штадт-комендатур).

Між іншим, часто трапляються випадки, коли на інтервенцію різних польських чинників німецькі й мадярські військові команданти, незважаючи на існування місцевих (сільських чи містечкових) Укр. Управ, уповажнюють польські елементи організувати місцеву державну адміністрацію до міліції включно. Це особливо на терені Тернопільської Области.

Німецькі військові чинники – т. зв. господарники, часто інгерують в наші господарчі відносини, особливо в організацію промисловости, сільського господарства й торгівлі, витворюючи таким чином хаос та занепокоєння й схвильовання серед укр. населення. Згадані чинники форсують різних польських господарників на керівні становища нашого економічного життя та поширюють вістки про поворот польських дідичів на націоналізовані земельні посілості й поворот б. власників на націоналізовані промислові чи торговельні підприємства. Є випадки, коли польські дідичі одержують від різних німецьких військових чинників ближче не окреслені уповноваження про передачу їм колишніх маєтків. Ніхто, однак, з тих уповноважених не відважився до сьогодні явитися з тими уповноваженнями на село й не пробував обнімати в свої руки колишніх своїх маєтків.

Встановлену укр. місцевою управою управу підприємства німецькі військові чинники подекуди без порозуміння з укр. державною адміністрацією чи місцевим проводом ОУН змінюють, настановляючи керівниками польські елементи, заангажовані в минулому й сьогодні в протиукраїнську роботу (напр., цукроварня Ходорів, де німці накинули на керівника польського офіцера, активного члена польської підпільної організації).

Найбільший хаос витворився в питанні організації й праці міліції з тієї причини, що в кожному районі, окрузі й області німецькі власті інакше до тих справ ставляться. Це особливо в питанні озброєння міліції й її компетенції арештувати, робити обшуки, слідства і т. д. В одних районах дозволяється міліції носити зброю, в інших знову строго забороняється. Одного дня німецькі військові коменданти самі стараються про зброю для міліції, але часто в якийсь час наказують міліції ту зброю зложити. В більшості районів наша міліція працює без зброї.

Арештовувати укр. міліції строго заборонено. Це створює ненормальний стан, який використовують ворожі нам чинники для організації боротьби, скерованої проти нас. Укр. міліція не є в стані з тієї причини вести боротьбу з диверсійними большевицькими бандами, які в деяких районах – в лісистих теренах, зі зброєю виступають проти укр. влади.

Були вже в боротьбі з тими бандами кроваві жертви з нашого боку (село Мелна, п. Рогатин). Польські підпільні організації оживили свою роботу, влаштовують курси, військові вправи, використовуючи до цього б. польських офіцерів, які прибули на наші землі вслід за мадярськими військами. Бувають випадки, що наша міліція викриє зброю у польського населення, а результат того такий, що на інтервенцію польських рештків поміщицьких кругів мадярські військові частини роззброюють нашу міліцію (село Ходачків, п. Тернопіль).

IV. На терені Станиславівської Області мадяри зажадали зложення присяги й підчинення укр. держ. адміністрації мадярам, одначе представники організованих укр. управ відмовились. Який стан на терені тієї області витворився наслідком тієї відмови, відомостей ще немає.

V. Українське населення беззастережно стануло по стороні ОУН і організованої ОУН державної адміністрації, висловлюючи в масових всенародніх маніфестаціях послух і довір'я укр. владі й Краєвому Урядові та його Голові п. Я. Стецькові.

В краю досі не завважено проявів роботи старого партійництва чи групово-політичних диверсій. Усе населення, всі суспільні верстви, стани й професії станули по стороні Проводу ОУН Провідника Степана Бандери та Краєвого Уряду п. Я. Стецька.

Диверзія мельниківців вспіла була створити свою сітку та районну управу в Рогатинському повіті, але сьогодні та сітка же розбита й районна управа в більшості вже під нашими впливами. Окремі люде з групи мельниківців намагаються подекуди викликати вражіння про свою силу та великі політичні впливи (особливо поза межами Укр. Земель), одначе як дотепер всюди зустрічають їх з недовір'ям і ворожістю.

У Львові зібрання робітників гостро осудило розбивацьку й шкідницьку роботу мельниківців, прогнавши їх представників зі салі нарад.

Зорганізована ще 7.VII.1941 р. на зборах громадянства в справі консолідаційної акції Рада Сеніорів приписала собі право говорити в імені цілого Укр. громадянства. Одначе досі не зробила вона ні одного кроку в некористь нашої лінії, бо речник Організації, який є все присутній на нарадах сеніорів всякі невідповідні почини [...] Поза тим Рада Сеніорів дається уживати як інструмент нашої [...] при певному натиску з нашої сторони здобувається на гідну поставу.

21 VII 1941 на засідання Ради Сеніорів прибув представник мельниківської диверзії др. Гнатевич, складаючи заяву, що група до якої він належить, вважає необхідним і доцільним забути всі дотеперішні спори, припинити внутрішньо-політичну боротьбу та створити діловий Комітет, в якому могли б співпрацювати всі українці доброї волі без огляду на свою попередню політичну діяльність та програмово-політичну різницю.

Рада Сеніорів постановила супроти того побільшити свій склад через кооптацію представників нашої Організації й групи мельниківців та переіменувати себе в Українську Національну Раду.

Дальших рішень в тій справі Рада Сеніорів ще не видала, головню через те, що була змушена своєю увагою звернути на питання нім. плянів створити з Західних Областей України Генерал-Губернію. Рада Сеніорів постановила вислати на руки нім. мін. закор. справ Рібентропа протест проти утворення з Західних Областей України Генерал-Губернії. Сьогодні прибув до Львова др. Кубійович, який звернувся до др. Ребета з пропозицією поділитися ролями в роботі в Західних Укр. Землях, причому вичувалося, що він сам бажав би певну ролю, правдоподібну, як в Кракові, на цих теренах виконувати. Др. Ребет не дав на це ніякої відповіді. Др. Кубійович залишається у Львові кілька днів і буде старатися ту справу поладити.

VI. До сьогодні укр. управи (сільські, міські, районні, окружні, обласні) провели велику роботу в наладнанні ладу й порядку, в урохомленні й відбудові по містах підприємств публічного користування, в організації торгівлі й відбудові промисловості. Безумовно, результати роботи були б далеко більші, якщо б з боку німецьких військових чинників робота наших управ не зустрічала перешкод.

Пекучою справою є питання упорядкування земельного питання в зв'язку з настроями селян ліквідувати негайно й за всяку ціну колгоспи. В більшості випадків селяни самі ліквідують колгоспи, розподіляючи масиви колгоспної землі поміж себе. Це особливо на Східних Укр. Землях, де селяни бажать негайно ліквідувати колгоспи і всякі розмови чи натяки про те що колгоспи будуть ліквідовані пізніше з уваги на потребу плянної розв'язки тої проблеми й упорядкування законним шляхом, приймають з великим недовір'ям і трактують це як заповідь замаскованої політики, скерованої на шкоду укр. селянства. Наші люди, які найшлися на Східних Землях, в тому питанні кидають клич негайної ліквідації колгоспів і тим захопили укр. селян та поєднали їх беззастережно до нашої акції. Мельниківських дольмечерів, які давали селянам на Східних Землях інші відповіді, укр. селяни прийняли як ворожих агентів.

В деяких районах Західних Областей священники намагалися й намагаються відібрати від селян церковні землі, передані селянам більшовицькою владою, чим викликали й викликають серед селян схвилювання і невдоволення.

Послання Митрополита Шептицького з дати 10.VII.1941 р. про організацію парохії й громади викликало серед укр. громадянства погане вражіння. В тому посланню Митр. Шептицький закликав духовенство організувати місцеву адміністрацію, надаючи священникам право силою своєї власті встановлювати по громадах війтів та нач. міліції. Це тоді, коли в Західних Областях не було вже села, в якому сільська управа нашою Організацією не була би зорганізована.

Митр. Шептицький візвав духовенство обняти всі ерекціональні ґрунта й маєтки та організувати школи й заключувати з учителями службові договори.

Митр. Шептицький наказав духовенству підготувати нім. прапори й декорувати ними парафіяльні будинки та візвав населення до послуху нім. владі та цивільній владі, якщо така згодом буде організована.

Молодих людей, які були примушені покинути землі своєї батьківщини й виїхати за кордон, Митр. Шептицький візвав до спокою й розваги, звертаючи їм увагу, що всякі виступи на які можуть їх пхнути, були б тепер непростимим злочином.

Це в короткій формі основні думки згаданого послання.

Ясна річ, що згадане послання не може не причинитися по зросту хаосу й замішання в Західних Областях.

VII. При призначуванні укр. управ всіх ступнів наші Організації руководились в засаді принципом фаховості й на тому принципі організовані всі наші управи. З тієї причини увійшли туди люди, які в минулому проявляли більшу чи меншу політичну діяльність (УНДО, радикали, Ф.Н.Є.). Всі вони сьогодні заявили, що визнають беззастережно авторитет Проводу ОУН й дійсно по нинішній день лояльно виконували всі директиви місцевих Проводів ОУН і на зовні виступали як сторонники нашої Організації.

Нового складу Обласних Управ, Окружних та Міських наразі не подаємо. Подаємо тільки склад Львівської Обласної Управи та голів інших Обласних Управ.

Склад Львівської Обласної Управи:

Голова – др. О. Марітчак.

Заст. гол. – mgr. Спольський.

Реферати – Заг. адмін. – др. Росляк (адвокат з Чорткова, б. радикал).

Земельний – інж. Девосер.

Промислу – інж. Бачинський.

Торгівлі – дир. Квасниця.

Ком. госп. – п. Кульчицький.

Сусп. опіки – др. Гриньовський.

Фінансів – mgr. Стець.

Шляхів – інж. Рижевський.

Заготівель – М. Кульчицький.

Інші реферати ще не обсаджено.

Голови Обласних Управ:

Тернопільської – В. Охримович, член ОУН.

Станіславівської – інж. Семянчук (б. прихильник чи член Ф.Н.Є.)

Волинської – А. Марченко (член ОУН).

Рівенської – Карнаухов (адвокат, наш прихильник), заст. Волошин Р.

Житомирської – Лицюк (ближчих відомостей про нього ще немає).

VIII. Останні відомості зі Східних Земель говорять, що українську Державність проголошено також на терені Вінницької та Кам'янець-Подільської Області в частині, звільненій від московської окупації. Там теж організовується місцева адміністрація, але звітів нема.

На Східних Землях населення скрізь вітає Провід ОУН і Провідника С. Бандеру. Нім. військові чинники прихильно ставляться до проголошення

Державности на Східних Землях. Вороже ставляться тільки політичні референти. Перешкоди в нашій роботі роблять мельниківські диверсанти, які на кожному кроці стараються нашу акцію паралізувати. Особливо визначився дотепер з цієї роботи п. Сулятицький. Диверзія мельниківців на Східних землях дотепер не дала ніякого успіху, а противно, своєю розкладовою роботою і зв'язками з німцями зміцнила наші позиції.

З Пінщини та Берестейщини відомостей нема. Організація міжобласного, краєвого уряду дуже актуальна. Деякі уряди, як земельний, дорожний, фінансовий, вже є, інші могли би скоро бути, одначе з політичних причин я не був в спроможності цього поставити. Якщо ніщо не перешкодить, в найближчих днях поставлю це. Слава Україні!

Копія. Машинопис.

ЦДАВО УКРАЇНИ. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 8-12.

№ 85

**Доповідна записка заступника начальника тюремного управління НКВС
УРСР Дем'юхіна начальнику тюремного управління НКВС СРСР
Нікольському про евакуацію в'язнів з тюрем міст Чортків та Коломия**

31 липня 1941 р.

Сов. секретно

НАЧАЛЬНИКУ ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД СССР
КАПИТАНУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
тов. НИКОЛЬСКОМУ
гор. Москва

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА “О РЕЗУЛЬТАТАХ ЭВАКУАЦИИ ЗАКЛЮЧЕННЫХ ИЗ ТЮРЕМ г.г. ЧЕРТКОВ И КОЛОМИЯ”

ТЮРЬМА ГОР. ЧЕРТКОВ

В тюрьме гор.Черткова содержалось – 954 з/к, эвакуация которых производилась 2-го июля 1941 г.

В связи с тем, что вагонов для отправки заключенных в тыл не было, поэтому силами надзорсостава в количестве 56 человек и прикомандированной полуротой бойцов Стрйбатальона из местного гарнизона все заключенные были этапированы пешим порядком.

Из гор. Черткова этап следовал через пункты: Каменец-Подольск, Жмеринка, Тывров, Ситковцы, Христиновка, Умань.

В пути следования при попытке восстать и бежать было расстреляно 123 заключенных – членов “ОУН”.

20.VII. с. г. в г. Умани по распоряжению Военного прокурора фронта и Зам. Народного Комиссара Государственной Безопасности УССР – майора

Госбезопасности т. ТКАЧЕНКО – расстреляно и закопано 767 заключенных, осужденных и следственных по к-р статьям.

Следовавшие этапом заключенные, осужденные по бытовым статьям, в количестве 64 человека освобождены, из коих 31 з/к. (поляков) временно оставлены в тюрьме г. Умани.

Расстрел указанного контингента был вызван сложившейся обстановкой на фронте, т.к. прорвавшийся противник находился в 20-30 км от гор. Умани.

Весь надзирательский состав тюрьмы г. Черткова прибыл в гор. Харьков. Ценности заключенных привезены в гор. Харьков и сданы в финотдел НКВД УССР.

ТЮРЬМА ГОР. КОЛОМИЯ

Из тюрьмы гор. Коломия заключенные в количестве 453 человека были эвакуированы 1.VII. с.г. эшеломом по ж.д. в направлении ст. Жмеринка. Состав конвоя и обслуга состояли из надзорсостава тюрем г.г. Коломия и Печенежин в количестве 27 человек. Начальником конвоя был назначен нач. тюрьмы г. Печенежин – Сержант Госбезопасности т. КУЗИН и его заместителем – Оперуполномоченный тюрьмы г. Коломия тов. ТВЕРЕТИНОВ (содержащаяся незначительная часть заключенных в тюрьме г. Печенежин была еще раньше направлена в тюрьмы г.г. Станислав и Коломия).

По пути следования 8.VII. с.г. в 23 часа ночи (в районе Жмеринки) на эшелон заключенных напала вражеская авиация, которая начала их бомбить и обстреливать с пулеметов.

В результате бомбежки взорвались боеприпасы воинских частей, следовавших вместе с эшеломом заключенных, сгорело несколько вагонов, в том числе сгорело имущество тюрьмы и вещи сотрудников, 290 заключенных разбежались, 5 з/к было убито и 6 ранено.

Из личного состава тюрьмы тяжело ранена делопроизводитель КУЗИНА и жена надзирателя тюрьмы КАЛИНА, последние переданы Жмеринскому Военному госпиталю. 5 человек надзорсостава убежали без разрешения в направлении Жмеринки.

Принятыми мерами на второй день было собрано 150 заключенных, следственных и осужденных по бытовым статьям, которых Оперуполномоченный т. ТВЕРЕТИНОВ с 15-ю надзирателями повел пешим ходом дальше и, дойдя до гор. Винницы, поскольку тюрьма г. Винницы была уже эвакуирована, кормить з/к было нечем, всех заключенных своим решением освободил, а сам с надзорсоставом якобы отправился в гор. Киев.

Оставшийся на месте бомбежки нач. тюрьмы тов. КУЗИН на 3-й день собрал в лесу еще 110 заключенных (также в основном из бытовых) и несовершеннолетних и в сопровождении 4-х надзирателей доставил их пешим ходом в г. Винницу (из коих по дороге 3 чел. бежало), где также всех по своему усмотрению освободил, а сам 26.VII. с.г. прибыл в гор. Харьков.

Таким образом из 453 заключенных 257 заключенных освобождены без надлежащего основания, 11 заключенных убито и ранено во время бомбежки,

около 30 заключенных из слов нач. тюрьмы т. КУЗИНА убиты при попытке бежать, а остальные заключенные преобладающих из к-р элемента в период бомбежки скрылись.

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ
НКВД УССР
ПОЛИТРУК ДЕМЕХИН

№ с/85636
31 июля 1941 г.
г. Харьков

Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917 – 1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. – Кн. 2. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – С. 262-264.

№ 86

Копія листа Красового Провідника ОУН (б) на західноукраїнських землях І. Климів до Голови Проводу ОУН С. Бандери про організаційну роботу

Орієнтовно липень – вересень 1941 р.

І. Загальний огляд

1. Згідно з вимогою часу та з огляду на потреби ЗУЗ дуже невелику частину людей, що мали інше призначення – задержано. Очевидно підбирань тут лиш найбільш конечних для закріплення за нами, а радше в наших руках захопленого терену ЗУЗ.

2. Вся решта членства згідно зі своїм призначенням невеликими відділами щоденно прямцює наперед. Досі щасливо поборюється труднощі на залізницях та в грошах.

3. Мельниківці вже й тут починають свою юдину роботу. Супроти абсолютної нашої переваги й опанування цілості – вони поки що не мають відваги голосніше виступити. Все ж таки в кількох місцях пустили провокаційні летючки за підписом Ст. Бандери, що немовби то наша організація через непорозуміння зі союзником переходить тепер у підпілля. Це вістка не провірена.

Крім цього вони пускають пантофлевою почтою чутки про роздор: а) про те, що вони хочять працювати, але ми їм не даємо, б) що через діяльність С. Бандери стільки буде власне жертв укр. нації і т.п. . .

ІІ. Організація.

На всіх 200 районів в ЗУЗ цілком нами обсажені (себто провідні місця) – 187. Микитівні “мають” 4 райони: 1) Мостиський, 2) Рогатинський, 3) біля Турки. Докладний звіт подає Кр. Провідник.

Краєвий Провідник ОУН на ЗУЗ

До ВП. Пана Голови Проводу ОУН Степана Бандери.

Друже Провіднику.

Оголошую до звіту. Передаю організаційний стан зараз на ЗУЗ.

Луцька область: станиць 450, неохоплених осель біля 200; членів до 2 000.

Рівненська область: 500 станиць, неохоплених осель до 180, членів до 3 000.

Львівська область: 700 станиць, неохоплених около 70 осель, членів до 5 000.

Тернопільська область: 690 станиць, неохоплених до 100 осель, членів 6 000.

Станіславівська область: 400 станиць, неохоплених осель до 250, членів до 1 000.

Чернівецька область: до 80 станиць, до 500 членів.

Дрогобицька область: до 400 станиць, неохоплених осель до 250, членів до 1 000.

Львів-місто: Студенти – 300, робітники – 500, ученики – до 300. Жіноцтво – до 100.

Разом: станиць ОУН – 3 300

членів – 20 000

неохоплених осель – 1 300

(звіт не є повний, бо не всі звіти з терену вже надійшли)

Робітництво: (відділи ОУН) організовані були й є у Львові, Ковелі, Рівні, Тернополі, Івановій Долині (Полісся). Всього біля 2 000 членів ОУН – робітників. Тепер кладу натиск на Дрогобич.

Шкільне юнацтво: організоване в 85 місцевостях, де були середні школи й технікуми. В деяких місцевостях було більше юнацьких груп, залежно від числа шкіл (Львів – 14, Рівне – 8, Ковель – 3, Сокаль – 4, Станіславів – 4, і т.д.)

Студентство: (В.У. З.) організоване: Львів, Рівне, Станіславів, Чернівці. Останньо звертаю ще увагу на Дрогобич (Висока Гірнична Школа і т.д.)

Вже 1 – 10 травня я назначив на кожну область Обласні Укр. Національні Революційні Проводи (Голова Обласного Управління комендант міліції, Військовий Командант, Голова Обласної Господарської Управи, Голова Транспорту, Голова Наросвіти. і т. д.).

Надто в кожному районі назначили обласні й окружні провідники Районні Укр. Національні Революційні Проводи.

До 20 травня всі ці уряди буди сформовані. Сформовані були теж сільські Управи, команданти міліції в селах і містах визначені.

Тоді теж я видав дві відозви: “Український Народе” з підписом: Краєвий Провід ОУН на МУЗ; та “Громадяне Української Держави” з підписом: Командант Укр. Нац. Революційної Армії – лейтенант Легенда.

Вістку про війну одержав коло 7 червня від Вашого кур'єра до мене Тараса Онишковича.

Організацію, що її керму я перебрав, не лише задержав, але це й розбудував; пройшов на СУЗ.

Камінець Подільський: (Провідник Нарольський, слюсар) має організованих до 20 станиць.

Вінниця; до 100 станиць.

Київ: група письменників (зв'язковий Стефанік і Головка) до 20 людей.

Група робітників й інтелігенції – до 80 осіб.
Дніпропетровськ: робітничі групи
Харків: до 200 членів і т.д.

Це крім того, що я вже Вами перед тим подав. Це були кадри (військові гарнізони – призовники), що на них я думав будувати нашу організовану силу на СУЗ.

Вони власне ці люде зараз творять основне наше ядро там.

Военний наказ одержала Вінниця і Київ.

Решти не було змоги повідомити.

Мій наказ виконали майже всі друзі і в усій ЗУЗ і частинно на СУЗ. І так: проголошена самостійність і устанавлено українську владу в 213 районах з рамени ОУН і Бандери.

В двох районах (Рогатин і Мостиська) проголосили й устанавили владу Мельниківці.

На Буковині проголошено самостійність і устанавлено українську владу у Вижницькій та в Хотинській Окрузі (до 150 осель).

Обласну владу сформовану в Станиславові, Тернополі, Луцьку, Рівнім, Львові, твориться в Дрогобичі.

Всюди творили її наші люде, члени ОУН, підпільні, бандерівці.

Були бої Луцьк (партизанський відділ до 300 людей),

Тернопіль (до 600 людей).

Дубно – билися 3 дні

Було до 100 боїв. Збираються звіти. Поки німці приходили, то українська влада вже функціонувала.

Цілий край залитий летючками, написали: Слава Україні, Слава Бандері, ОУН і т.д.

Мельниківці в терені не існують. Луцьк або я зліквідував, або сам себе зліквідував (всипа, сипачі, засипали до 500 людей і про це всі знають).

СУЗ (ОСУЗ і СУЗ) сьогодні під оглядом людського матеріалу представляються зараз, як Галичина в 1914 – 18 рр. Учителі, нища адміністрація, транспорт, нища кооперація і т. д. на нищих ступенях національно-свідомий український елемент. Лише на вищих постах були Москалі.

В школі була обов'язкова українська мова, викладова Російська мова обов'язкова лише в вищих класах. Кобзар, укр. література, – обов'язкові. Історія України теж. В тій історії – Петлюра був ворогом совітського народу, бо хотів творити самостійну укр. державу.

Або: на чолі націонал-фашистів – самостійників, що сильно почало в СССР свою підривну роботу, стояв відомий кат київських робітників Коновалець, провідник ОУН. Свідомість є, хотіння самостійности теж.

Друже Провіднику. Прошу прийняти цей мій звіт. Він ще не є повний, бо я не мав ще змоги виготовити повний. Не надійшли ще всі звіти. Він в числах різниться від попереднього, є повніший.

На наказ Друга Провідника (урядуючого Вашого заступника – Олега) я назначив уже Провід Осередка Захід і всі справи ЗУЗ передаю своїм наступникам. А сам на схід. Певного призначення ще не маю. Але маю вже плян праці.

Друже Провіднику.

Вашого листа до мене я одержав через Друга Провідника Олега. Я дуже вдячний, як і всі друзі за цей лист. Коли ми тут рішали (головно на Волині) по чийй стороні стати, так ми стали по Вашій стороні, тому, що ми Вас бачили два рази під шибеницею і оба рази Ви були незломні й вірні ідеї.

На 5 000 тисяч арештованих членів ОУН – сипало не більше 100 людей а призналося не більше 500.

На 700 людей обскочених чекістами здалося не більше 20 (двадцять). Решта знала тільки одне: “Не вміємо руки вверх”. Жінки розсаджували себе гранатою (Жовківщина).

Ми й зараз готові на все. Ми жовніри, підстаршини й старшини Української Національної Революції.

Слава Україні

Іван Климів (Легенда Евген).

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 1-4.

№ 87

Відозва невідомого дописувача газети “Українське слово” до українського народу щодо організації праці при розбудові української держави

22 липня 1941 р.

НА КОЖНОМУ ПОСТІ ВІДПОВІДНА ЛЮДИНА

При створенні нового, а тим більше при творенні – будованні української держави мусимо уважно та обережно підходити до певних ділянок. Маємо ділянки громадсько-суспільного і господарчо-економічного життя більш та менш відвічальні. Одначе на всі ділянки звернена ціла увага не тільки Організації, але також цілого громадянства. І тому як ті ділянки ми поставимо від самого зарання існування, такими вони будуть. Дуже легко схибити яку будь ділянку в самому початку, яка пізніше буде довший протяг часу клигати, а виправлення її буде коштувати подвійно стільки енергії та труду. Тому ставимо всі наші ділянки суспільного та життя так, щоб не потрібно було виправляти. До тих справ берімся з цілою серйозністю і не дивімся на час тільки 8-ми годинної роботи, а дальше понадто нас нічого не обходить. А праця не рушає з місця, бо 8 год. не вистачає тому, що брак певної систематичності в роботі, а також, і чого навчили нас большевики, тільки відроблювати 8 годин. Це може було б зрозуміле в тому часі, але у нас не зрозуміле. Відкиньмо старий шабльон – бюрократичний шаблон. Ми не працюємо для чужинця – для наїзника. Ми працюємо для себе, виключно для

себе, для своєї Нації. А чи може бути щось кращого та більш величного як Нація? Ні! І тому підходім до кожної справи під кутом добра для української Нації. Тому кожну річ, яку робимо хоч би на найменшому пості, берім під кутом добра для цілості справи. Нехай на нас не має впливу жаль, ні милосердя, ні прощення. Мусимо здобутися на силу волі і гарт духа.

Нехай на нас не має жодного впливу ні протекція, бо ми зійдемо в короткому часі на манівці, ні підшепти підозрілого сортименту “знайомих” – за тим, чи іншим чином. Поступаймо всі в своїх чинах так, як нам диктує найвищий наказ Нації. А коли хто не вміє вичути цього, хай відійде, щоб не було пізно.

Треба підходити так, чи та людина дасть хосен українській Нації, чи та людина на своєму пості відповість завданню. Коли не буде здібна на одному пості, може надаватися на другому. Тим більше, що сьогодні Українці можуть працювати там, де вважають, що та ділянка відповідає їм найбільше, і що тут дадуть найкращий хосен з своєї праці. Обнятий раз пост мусять сповняти чесно і совісно, як того вимагає добро української Нації.

В.Г.

Українське слово. – Львів. – 1941. – 22 липня.

№ 88

Наказ Рогатинської повітової управи на Станіславівщині до колишніх старшин і підстаршин про участь у державотворчих процесах і готовність до збройної боротьби за Українську державу

22 липня 1941 р.

Українська повітова управа в Рогатині
Військовий відділ
Наказ ч.1.

До всіх бувших старшин і підстаршин

1. Переживаємо історичну добу, яка має вирішити судьбу України. Серця наші перейняті надією на велике прийдешнє нашого народу.

2. На наших землях відбуваються криваві змагання також і за нас, хоч поки що без нас, а руки наші рвуться до чину...

3. Не нам рішати, коли виб'є година, у якій наш союзник покличе до зброї, до розправи з московсько-більшовицьким упиром. Година ця прийде – не хвилюймося.

4. Розуміємо вашу нервозність, розуміємо, що ненависть до історичного ворога бажає чинної пімсти, розплати з ним.

5. Ми щойно тоді радіємо, коли серце вдоволенням запалає, коли залізом випалимо прокляту наволоч, проженемо зайдів назавжди.

6. Наш союзник нам цього не відмовить. Він знає нашу історію, нашу лицарськість, він нам визначить велику роль на сході Європи.

7. Він поки що обсервує нас, він висловлює на фотографічну плиту не тільки зовнішній наш вигляд, а й нашу душу, культуру, державницьку зрілість та моральну вартість. Це все треба йому запрезентувати.

8. Море пролітої і не застиглої крові безборонних в'язнів і населення витискає нам сльози з очей.

9. Одначе плакати не пора. На руїнах і на пожарищах, що їх залишив московсько-більшевицький варвар, втілений сатана, маємо відбудувати Українську державу.

10. Поки що будемо вояками не в однострої. Вимагаємо від вас послуху чуйності, повної дисципліни без формального заприсяження. Коли прийде наказ “До зброї”, нехай рідні відправлять вас у дорогу зі сльозами радості, а не розпуки, як це було у недавньому – минулому.

11. Поки рушимо в похід, працюйте на своїх місцях з повагою, зрілістю, національною солідарністю. Допмагаєте владі, щоби вся праця відбулася без промахів. Годі нам компрометувати себе перед тими, що нам не брати.

12. Не політикуймо, не шукайте суверена, він є, а ним – Україна!!!

Час покаже, хто нас заступатиме. Тепер дбаймо, щоб ні Москва, ні Варшава!

Слава Україні!!!

П. Бігус,
Військовий референт

О. Д. Теліщук,
Голова Повітової управи

Рогатинське слово. – Рогатин. – 1941. – 23 липня.

№ 89

Витяг із “Декларації управління Українською Державою”, опублікованої від імені уряду Ярослава Стецька

Липень 1941 р.

1. Устрій Української Держави будуватиметься на засадах національності.

2. Націократія – це влада нації в державі, що спирається на зорганізованій і солідарній співпраці всіх соціально-корисних верств, об'єднаних відповідно до їх суспільних функцій, в представницьких органах державного формування.

3. Основні засади націократії: національна солідарність, надкласовість й протипартійність. Тільки спільні узгіджені зусилля цілого національного суспільства для забезпечення сили й ладу держави – запевнять у лоні нації всім її верствам внутрішній мир, працю, законність і соціальну справедливість.

4. Місце в суспільній ієрархії та участь в державному житті

залежатимуть від обов'язків громадянина та його праці в користь нації, держави й суспільства. Тільки соціально-творчі складники Української Нації будуть управненими й гідними участі в кермі державою.

5. В часі визвольної боротьби та переходових етапів державного будівництва України – лише диктатура Вождя нації забезпечить державі внутрішню силу й відпорність. Устроєві форми державної влади розвиватимуться відповідно до ступневих етапів державного будівництва України, а саме: національного визволення, державного скріплення і дальшої розбудови.

6. На чолі держави стане покликаний організованою волею нації Голова Держави – Вождь Нації. Він уособлюватиме суверенність і єдність нації, стоятиме на чолі її збройної сили й кермуватиме державою через призначені ним і відповідальні перед ним органи виконавчої влади.

7. Органи законодавчої влади держави творитимуться на засаді представництва всіх об'єднаних верств нації.

8. Професійно-станові організації сполучатимуться згідно з адміністративно-територіальним розподілом держави і за принципом вертикальної організації в центральні об'єднання.

9. Задержуючи засади інтегралізму й централізації в державному управлінні – держава водночас сприятиме здоровим формам децентралізації й широкій участі населення в місцевій самоуправі.

10. Судівництво в державі буде незалежне. Підстава націоналістичного права – це внутрішня пов'язаність між нацією та її правом. Держава встановить відповідне право свідомості й традицій українського народу, право, що зірве з чужими його духові правними системами окупацій.

11. Існування політичних партій буде заборонено законом. Єдиною формою політичної організації населення Держави буде ОУН – як підстава державного ладу й чинник національного життя.

12. Своє відношення до національних меншин держава узалежнить від їхньої постави до визвольних змагань України та її державности.

Рогатинське слово. – Рогатин. – 1941. – 26 липня.

№ 90

Газетне повідомлення про знайдені жертви із Станіславівської тюрми біля Надвірної

27 липня 1941 р.

...До неділі 27. VII. загал населення був тої думки, що Надвірнянщина “мала щастя” і її НКВД не “ущасливило” так, як інші повіти. Та в суботу 26. VII. 1941 р. на краю лісу “Буковина” в кущах натрапили косарі на 5 могил. 29. VII. розкопано три могили, в яких знайдено разом 56 трупів, що сильно вже розклалися, – жертв НКВД. Трупи – самі мужчини, люди віком 20-35

літ. Повбирані вони досить різноманітно в міських одягах, селянських, гуцульських кожушках, светерах, вишивках. В усіх голови були позамотувані одягом, наприклад, гуцульським кожушком. Коли одяги з голів постягано, очам представився страшний вид: обличчя змаскаровані²⁹ якимсь тяжким знаряддям, носи, чола та в декого грудні клітки позаломлювані. Один був без очей, один мав припалені п'яти, ще один – людина незвичайно сильної будови тіла – мав горло до половини підрізане. Деякі мали ноги поламані, руки повикривлювані. Всі були переважно босі, деякі без сорочок, до половини роздягнені, слизькі. Коли видобуто тіла, ями були наповнені кров'ю. Від тіл йде сильний сопух. На місце, де знайдено трупи, прибула поліція, багато цивільного населення, німецькі та малярські старшини.

Народ, що зібрався біля жертв, мовчав, немов віддавав честь мученикам. Очі всіх світилися жадою пімсти та ненавистю до ворогів. Тяжко ридали матері, що їх синів закатувало НКВД по тюрмах.

При двох трупах знайдено квитанції Станіславської тюрми НКВД на одержані від в'язнів гроші, а саме: 1) квитанція № 2969 на 20 крб. з дати 12/5 1941 р. на прізвище Садового Михайла Петровича;

2) квитанція № 1514 на 25 крб. з дати 13/5 1941 р. на прізвище Іванчук Василь Онуфрович.

Вечером, внаслідок нових розшуків, найдено ще одну могилу за річкою Бистрицею під горою “Городище”, довгу на 4 метри. Будуть розкопувати...

Воля Покуття. – Коломия. – 1941. – 3 серпня.

№ 91

Газетне повідомлення про перепоховання жертв терору НКВС, знайдені біля Надвірної³⁰

3 серпня 1941 р.

...Похід відкривала процесія, за якою поступало 24 священика, далі ішли представники місцевої влади, малярського війська, делегації від місцевих установ і сіл з вінцями та безкінцеві четвірки народу з ближчих міст і сіл.

Вінків було 120. Вони були прикрашені тризубами та українськими національними або чорними лентами з відповідними написами. У вінку від місцевої міліції видніли схрещені два кріси, а над ними по-мистецьки зроблений з квітів тризуб. По приході процесії на цвинтар похилились над могилою трембіти та заголосили сумно-сумно. Мертва тиша залягла

²⁹ Розбиті.

³⁰ Показові перепоховання жертв терору радянської влади на Прикарпатті організовувалися німецькими окупантами та їхніми союзниками з метою здобути собі прихильність серед місцевого українського населення. Так “хороший Гітлер” протиставлявся “поганому Сталіну”. Така тактика спрацювала частково – прикарпатці ставилися до нових окупантів доволі прихильно, розцінюючи їх як союзників у червні – вересні 1941 р.

кладовище. Маєстат неповинної смерті Мучеників казав людям на хвилину замовкнути. Серед тієї громовладної тиші, приступило духовенство до відправлення панахиди. Сумні мелодії похоронних пісень заповнили цвинтар. Біля могили на камені появилася постать місцевого пароха о. Д. Шевчука. Проповідник до глибини зворушений. Так і видно, що він силою своєї волі опановує глибокий жаль і хоче знайти такі слова, які найкраще записали б у серцях наших пам'ять сьогоднішнього сумного обряду. І ці слова, продиктовані болем найшляхотнішого почування, тим болем, який витискає святі сльози за рідний нарід, він знаходить. Вони прості, як простим і чесним було життя тих, що їх у нелюдський спосіб закатовано; в них сердечним болем говорить та велика любов, яка не кінчається зі смертю. “Кровавий кате Сталіне, будь проклятий навіки!” – розлягається серед урочистої тиші, порепованої плачем народу, анафема з уст проповідника. “Сталіне, будь проклятий!” – вдарило анафемою в небо море голосів зібраного народу”.

Українське слово. – Львів. – 1941. – 13 серпня.

№ 92

Смертний вирок Августину Парасковичу Глеку, звинуваченому у зв'язках з організаціями “Просвіта”, “Сокол” і ОУН

25-27 липня 1941 р.

Секретно

Копія

Приговор №

Именем Союза Советских Социалистических Республик

1941 года. июля 26 дня, Военный трибунал Киевского военного округа в закрытом судебном заседании в гор. Киеве.... рассмотрев дело по обвинению гр.-на – Глек Августина Парасковича, 1917 года рождения, уроженца и жителя села Тысменичан, Лисецкого района, Станиславской области, по национальности украинца, малограмотного, семейного, из крестьян, крестьянина, беспартийного, служившего в Красной Армии с 8 мая 1941 года, освобожденного по болезни, состоящего членом организаций “Просвита”, “Сокол” и “ОУН”, несудимого, – в преступлении, предусмотренном ст. ст. 16-54 – 1 п. “а”, 54-2 и 54-2 УК УССР.

Проверкой материалов по делу – Установлено:

Глек, будучи уволен по болезни из рядов Красной Армии, как враждебно настроенный против Советской власти, намеревался совершить измену родине – перейти с советской территории на территорию, занятую фашистами: несмотря на разъяснения работников комендантского управления на бесцельность его действий, Глек категорически заявил, что на территории Советского Союза он ни за что не останется.

Кроме этого, Глек с начала 1939 года вступил членом контрреволюционной организации “Просвіта”, а также одновременно принимал участие в организации “Сокол”, в мае м-це 1939 года Глек был завербован членом контрреволюционной повстанческой организации украинских националистов “ОУН” и не порывал связи с организациями “Просвіта” и “Сокол” и также принимал участие в организации “ОУН”.

На основании изложенного Военный трибунал КВО признал виновным Глек А. П. в том, что он намеревался изменить Социалистической Родине и перейти на сторону фашизма, что он состоял в контрреволюционных повстанческих организациях “Просвіта”, “Сокол” и “ОУН” т.е. в преступлении, предусмотренном ст. 16-54 – 1 п. “а”, 54-2 и 54-2 УК УССР.

Руководствуясь ст. ст. 296, 297, 302 п. 3 УПК УССР, ст. 45 и санкцией ст. 16-54 – 1 п. “а” УК УССР.

Приговорил:

Глек Августина Парасковича подвергнуть высшей мере уголовного наказания – Расстрелу, без конфискации имущества за отсутствием такового.

Приговор окончательный и обжалованию не подлежит. –

Подлинный за надлежащими подписями. –

Верно: – судебный секретарь ВТ. КВО

Военный юрист 3 ранга

(Базылев)

Копія. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 72331. – Арк. 13.

№ 93

Спогади голови обласного управління Василя Яшана про створення органів місцевого самоврядування на території Станіславщини після проголошення Акту 30 червня 1941 р.

Початок липня 1941 р.

...Організація місцевих органів самоврядування була не легка, а рівночасно й дуже пильна справа. Існували не лише теоретичні різниці думок і поглядів, але і фактично на місцях не було однотайности. Люди доброї волі організовували владу так, як уміли, і так, як уміли, також ту владу виконували.

З найменшими адміністраційними клітинами, цебто окремими громадами, не було багато труднощів. Ті громади, за малими винятками, вели своє діло добре: їхні межі були здавна усталені. Треба було лиш устійнити спосіб обсади керівних органів. Уведені за Польщі збірні громади-волості не відновились на терені області. І то було зовсім вірно й доцільно. Окрема громада краще дасть собі раду з накладеними на неї обов'язками і буде краща запорука справедливого поділу тягарів. Голова села та його співпрацівники знають добре своїх громадян і їм легше справедливо ділити тягарі на населення, як також заспокоювати потреби того ж населення.

Дещо трудніша була справа встановити спосіб обсади громадських функцій. Провадити вибори нормальним шляхом за тодішніх обставин було неможливо, але модний тоді спосіб номінації також не підходив і в практиці виявлявся часто помилковим. Тому вибрано правно може не надто ясний, але в практиці єдино можливий і доцільний, посередній шлях, до певної міри вже випробований. Видатніші одиниці даної громади сходяться в будинку громади, читальні чи кооперативи і намічують правління села, тобто голову чи начальника та вужчу раду з кількох осіб. Такі сходи скликає і назначає їх місце і час найбільш статечна і поважна особа в громаді – священик, голова читальні, кооперативи. Намічений склад сільської управи подають до районної (повітової) управи, яка його перевіряє, затверджує і видає потрібні посвідки. Голова сільської управи в порозумінні з радою добирає громадського писаря та інших потрібних працівників.

Громади мали законами унормований двоякий круг діяння: власний і поручений. До власного круга діяння належало передусім завідування громадським майном. Тут вирішальний голос мала громадська рада, а начальник громади виконував її ухвали. До порученого круга діяння належали справи, що їх громада була зобов'язана виконувати на доручення державної влади, якою для громад було повітове староство. До тих справ належали: збирання податків, участь у військових поборах, евіденція населення й інші. Ці справи виконував і за них був відповідальним тільки начальник громади, а рада до них не могла втручатись і не мала впливу на їхнє виконання.

Більше труднощів було з надрядною над громадами адміністраційною одиницею – повітами або районами. У тому плані аж до упадку Польщі існували в нас повіти з повітовими старостами на чолі. Сов. влада зліквідувала ті повіти і потворила райони. Територія останніх була значно менша, як попередніх повітів, а керували районами районні виконні комітети (“райвиконкоми”). Звичайно один повіт ділили на два або і три райони. І тут, власне, постала плутанина: в терені діяли декуди районні управи, а подекуди – повітові. Принайменше на самих початках районних управ було досить багато. Загалом локальні амбіції були надто сильні й люди хотіли творити владу в районах, але вже після кількох днів переконувались, що завдання їх не під силу і що справа не піде. Тому вже в перших днях люди з районних осередків приходили до міст, в яких давніше були повітові староства, і просили, щоб українська влада, яка там творилася, приймала до управління і їхні терени. Те явище було зумовлене тодішніми нашими обставинами: не вистачало потрібних фахових сил для обсади повітових осередків, а що вже й говорити про райони.

Яшан В. “Вісник” Станиславівської обласної управи з 29 липня 1941 року // Альманах Станиславівської землі. – Том 2. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. – С. 321-322.

№ 94

**Наказ начального коменданта Івана Климів (‘‘Легенди’’) про дії
розрізаних бойових груп**

Липень 1941 р.

Українська нація станула до вирішального змагу за своє визволення і самостійність. Краєвим проводом Організації Українських Націоналістів – єдиної революційної провідної сили всієї Української Нації – проголошена на всій Українській землі Самостійна Соборна Українська Держава.

В бій з окупаційними бандами північного московського варвара вже вступили передові відділи Української Збройної сили – відділи боевого поготівля ОУН. Українську Революційну Збройну силу становлять нині Українська Національна Революційна Армія і Український Військовий Легіон, які діють під єдиним керівництвом проводу Організації Українських Націоналістів і провідника Степана Бандери. Збройна боротьба з окупаційними московськими військами, очищення всієї Української землі від ворожих сил, оборона Української Держави, безпека життя, праці і майна всіх громадян Української Держави – в руках тієї Української Революційної Збройної Сили.

В ході воєнних операцій, які розгорнулися внаслідок війни, що заіснувала між Німеччиною і Московщиною, на Українській землі вступили війська Німецької Армії. В боротьбі з варварством московсько-більшовицького босяцтва та його грабіжницької держави Німецька Армія являється союзником України.

Громадяни. Вся територія Української Землі від ворожих сил ще не звільнена. Інтереси Українського Національного визволення вимагають цілковитого розгрому всіх ворожих сил і повного їх знищення. З боку Української Нації потрібні тому надзвичайно великі зусилля і концентрація всіх дій і засобів.

Ввиду цього НАКАЗУЮ:

Всім українським стихійно створеним боевим групам, повстанчим відділам і загонам, негайно підпорядковуватися командуванню Української Національної Революційної Армії та передати в розпорядження її все військово майно і засоби.

Дальше самочинне творення збройних відділів без підпорядкування Команді Української Національної Армії заборонене. До тих, що не виконають цього наказу, будуть застосовані з усією рішучістю революційні закони як до зрадників і шкідників Держави.

Спіймані зі зброєю в руках будуть розстріляні на місці.

Накази та інструкції ОУН – УПА. – Постій, 1944. – С. 7.

№ 95

Витяг із “Розпорядження про адміністрацію Галичини” генерал-губернатора Франка

1 серпня 1941 р.

Дня 1 серпня 1941 р. о год. 12 на підставі постанов фюрера з 17-го і 22-го липня 1941 р. перейшла цивільна адміністрація території Галичини, яка перед тим належала до Польщі, під заряд Генерал-губернаторства, а я перебрав її...

Параграф 1.

1. Територія включена на підставі постанов фюрера з 17 і 22 липня 1941 р. під заряд Генерал-губернаторства, обіймає колишні польські воєводства: Львівське, Тернопільське і Станіславівське, які на підставі постанови фюрера з дня 12 жовтня 1939 р. не стали складовою частиною Генерал-губернаторства.

2. Територія, названа в 1 п. творить один дистрикт, відповідно до розпорядження фюрера з дня 26 жовтня 1939 р.

Параграф 2.

1. На чолі губернаторства стоїть губернатор з осідком у Львові.

2. На губернатора дистрикту Галичина покликано шефа дистрикту д-ра Ляша.

3. Губернаторові підлягає шеф уряду губернатора та провідник СС і поліції.

Параграф 3.

1. Дистрикт Галичина ділиться на окружні староства та виокремлені з округів окремі міста.

2. На чолі округу стоїть окружний староста, на чолі міста, виділеного з округу, – міський староста.

Параграф 4.

1. Урядовою мовою в дистрикті Галичина є мова німецька. Допускаються мови українська і польська.

2. Розпорядження і інші законодавчі акти будуть оголошуватися в мовах: німецькій, українській і польській.

Українське слово. – Львів. – 1941. – 15 серпня.

№ 96

Вимоги стрільців створеного на базі “Нахтігалю” і “Роланд” легіону імені Є. Коновальця перед відправкою на фронт

Початок серпня 1941 р.

1. Повернути проголошення самостійности України.

2. Негайно звільнити всіх арештованих наших політичних провідників і Степана Бандеру.

3. Негайно звільнити з ув'язнення членів Тимчасового державного правління з Ярославом Стецьком на чолі.

4. Забезпечити негайно членів найближчої родини учасників легіону і звільнити з ув'язнення їх близьких.

5. Реорганізований легіон може бути вжитий до дальших воєнних дій тільки на українських теренах.

6. Обов'язки і права командного складу будуть такі, які в німецькій армії.

7. Команда легіону і вишкільного його коша має бути українська.

8. Члени легіону зложили вже присягу на вірність Україні і тому не можуть вже присягати на вірність іншій державі.

9. Реорганізований легіон може підписати умову однорічної контрактної служби до кінця 1942 р.

Дружини Українських Націоналістів в 1941 – 1942 роках. – Мюнхен, 1953. – С. 55.

№ 97

Звіт інформатора ОУН (б) про ставлення угорських окупаційних відділів до української влади на Прикарпатті

До 1 вересня 1941 р.

ГУЦУЛЬЩИНА.

ВІДНОСИНИ НА ГУЦУЛЬЩИНІ

Як знаємо, ціла Гуцульщина та Підгір'я аж по Дністер зайняті мадярськими військами, які з перших днів по приході вдавали українських прихильників, навіть приятелів, та з кожним днем ця приязнь прибирає щораз то холодніший вигляд, навіть ворожий. Передовсім справа їхнього стосунку до неприхильних нам елементів стає щораз цікавішою. Конкретно, прихильність мадярів, яка до українців маліє – зростає рівночасно до поляків, а навіть до жидів, що цілком без обиняків виявляють себе симпатиками уступившої большевицької влади, треба згадати, що в мадярській армії є багато офіцерів поляків (з бувшої польської армії, що перейшли туди в 1939 році – як до союзників), які своєї україножерської роботи не занекали й досі, бо від того часу зросла сила польського духа на Гуцульщині, організована польською військовою організацією, а попирана такими “офіцерами” мадярської армії та потайки інформована.

Бувають часті випадки, що мадярські війська, крім щоденно заспокоюваних домагань доставки відповідної кількості харчів, розбивають чоконами кооперативні крамниці та забирають, що тільки їм подобається, а, виходячи з крамниці, дають “дозвіл” здивованій товпі порпатися в рештках товарів. На інтервенції нашої влади, відсилають заглянути в наші крамниці,

щоб ствердити, що це не малярське військо, а самі “свої” люди обкрадають українські кооперативи.

Можна почути й ще цікавіші речі, де малярські офіцери жадають здійснення Тризуба з хреста біля читальні під загрозою репресій (арештувань, розстрілу), як будь-то би чогось протидержавного, а жидівське та польське населення тішиться у таких старшин “поводженням”, проходжуються з ними попід руки та відчуваючи щоденно опіку (велику) від них. Ревізії за зброєю зачинають маляри від української інтелігенції та селян, а відтак доперва заходять до поляків чи жидів, що є батьками озброєних комсомольців.

Цілковите роззброєння української міліції в українських селах на Гуцульщині – трапляється в двох-трьох селах на район. Найбільш обурює населення та українську міліцію те, що з трудом вишукуваних по лісах та дебрах комуністів, жидів та поляків випускають маляри на волю, показуючи йти куди хочуть. Так діється навіть досить часто (1-2 рази в тижні). До нашої міліції ставляться при такій “роботі” дуже гостро (багнетами до грудей тощо). Селян арештують і віддають у польовий суд (малярський) навіть за такі речі, як сварка за межу та легке побиття сапою.

Радіоапарати заборонено мати тільки жидам, а полякам, що цілими ночами групуються при таких апаратах, а цілими днями розпускають панічні вістки між українське населення – не заборонено. Переїжджаючи через глухе село, можна бачити цілком до від’їзду готових громадян українців, що зі страхом поглядають на Схід, чи не зближаються “червоні”, бо поза селом мешкаючий поляк, в якого є радіо, казав, що ще досвіта большевики йдуть вже вперед, тому-то й чути стріли, та казав, що українцям нема чого й години лишитися в селі.

Місцевостей та прізвищ не подаю через те, що по опублікуванні цього можливі є репресії з малярської сторони. Добре поінформовані люди усякі перешкоди та труднощі в подорожі українцям з Гуцульщини до Львова пояснюють обережністю малярів, що в кожному такому їдучому до Львова “особняку” добачують носія скарг до німецької влади, якої приходу наше населення явно очікує як єдиного рятунку з такого положення, яке тепер царює на Гуцульщині під малярською владою.

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 74.

№ 98

Невідомий дописувач газети “Станіславівське слово” про завдання школи у вихованні молодих українців під німецькою владою

11 березня 1942 р.

НА ШКІЛЬНІ ТЕМИ

На школу, її завдання та працю, що в ній ведеться, не можна глядіти тільки як на один з етапів молодого покоління, завершення якого має дати

батькам вдовілля за їхні важкі, часто понадсильні старання, а самій молоді запевнити майбутнє самостійне існування, будову власного огнища і т.д. Молодь нації – це не кандидати на абсолювентів школи, що час від часу мають ушасливити батьків похвальними грамотами та іншими бумагами. Ні – це майбутня рука і мозок нації, які мають як слід – отже совісно, розумно та з самопосвятою – працю при станку, при якому поставить їх, відповідно до їхньої правдивої вартості, потреба нації, будують їх красу і силу.

Школа має на меті виховати розумне, врівноважене, національно свідоме і, в кращому розумінні того слова, жертвенне українське покоління. В праці гартувати має молодого Духа для майбутніх завдань, не розбивати, а єднати, не слабити, а кріпити її гін до науки і знання.

Станіславівське слово. – Львів. – 1942. – 11 березня.

№ 99

Звіт крайового провідника ОУН (б) Богданка про політичну ситуацію на території Станіславщини

Травень 1942 р.

СТАНИСЛАВСЬКА ОБЛАСТЬ. КОРОТКИЙ ОГЛЯД ПОДІЙ

Диверсія в стороні назагал притихла, організаційної роботи не проявляє, а радше її послабила. Вся праця зосереджується на доносах до німців та настроюванні мас проти ОУН і її праці. Прим.:

1) В селі Плавуча Л. (Бер.) дня 26.V.1942 р. було арештовано німцями волосного вйта Миськова В., його секретарів Атаманчука Н. і Пельчарського Н. Є певні дані, що це зроблено із доносу барановщиків (о. Юхнович мав заздальгідь приготовлений уряд, який безпосередньо після арештовання згаданих осіб наставив на їх місце). При явних нагодах о. Юхнович і подібні йому людці висловлюють радість із-за цього, а перед мас говорять, що всі громадські і волосні вйти дістались на своє становище із припоручення “партії” і їй виключно служать.

2) В Рогатинщині диверсія різними способами і в різних місцях старається заколотити нашу роботу та робить різні доноси до німців. Їхню роботу посилює значно тут п. Онуфрик. Організаційної роботи (зв’язки, сходини, література) не проявлено. В с. Кліщівка (Рогат.) барановщики розкинули були під час Зелених Свят старі летючки з 41 року, в яких виступають проти Провідника Організації і більш нічого.

3) В с. Скоморохи Ст. (Рогатин) п. Ю. Скульський під час Зелених Свят демонстративно обернув прапор жовтим коліром вгору.

Одним з вожаків барановщини в Бережанщині (с. Потутори) пустив був поголоску, що від’їздить на роботу до Німеччини, тим часом є дані твердити, що він виїхав на Схід (оп. 23.V.42).

В Рогатинщині до збірки контингенту німці організують теж українську поліцію, яка свої обов'язки виконує аж надто "солідно" (побої, здирства). Роблять це головню нейтральні підлі типи і барановщички, які за це дістають премії (горілка, папіроси і т.д.).

Кинувши оком на загальний стан їхньої роботи, видно, що їхні низи до ніяких справ не мішаються, до всього ставляться пасивно. Інші їхні вожаки, яких роботу вже кожен знає, з гупої і сліпої ненависті до ОУН, виступають проти неї.

Крім цього:

1) 21.V.42 р. на полі в с. Угринів (Підг.) відорали тіла двох пропавших Пришляків. В їхньому селі (Заставче) зібрано їм похорон, на якому було присутніх ок. 500 осіб.

2) При кінці травня ц.р. виявлено на Стрипі тіло Стецика Теодосія, який два місяці тому був пропав безвісті.

Польський рух в напрямі організації сітки і протиукраїнських доносів помітно посиленій. Прим.:

1. 25.V.42 р. в с. Тужилів (Підг.) арештовано Гайду Гавр. у підозрінні грабування фільварку при розгромі Польщі і СРСР. Там же арештовано (німцями) Шумного Мих. За причину подають те, що він здану поляками зброю (в кінці минулого року) місто на станицю повіз до ліса і там заховав. Оба арештованя з доносу поляків.

2) Поляки список б. українських міліціантів з Підгаєччини дали на станицю нім. жандармерії в Підгайцях.

3) В масах поляки говорять, що українці роблять військові вправи зі зброєю і тому стягають до себе контингентову здачу і всякі інші репресії.

4) Сходини переводять по домах своїх провідників. Між собою зв'язок удержують стало, перебираючись навіть на міняйлів, жебраків і т.п. Концентруються менше ніж перше, що може впливати із того, що певні себе. Організація діє, – літератури – не видно.

Німці дальше ставляться вороже до українців, зокрема до ОУН. Стараються всякими способами дійти до ядра Організації. В Рогатинщині і Зборівщині арештовують виключно за недоставлення контингенту. В Бережанщині і Підгаєччині арештовування мають більше політичний підклад. Це очевидно за доносом барановщичків, або поляків. Контингент стягають як і раніше по-звірськи. При цьому не обходиться без грабунків всяких фізичних притисків і побоїв та арештовання контингентних комісій. Прим. в с. Семиківці (Підг.) було арештовано німцями сільську управу, контр. комісію, а в с. Соснів (Підг.) 7 осіб теж за контингент. Найбільше під цим оглядом потерпає полоса над Стрипою, де є причини побоюватися передчасних зривів і поодиноких виступів населення. До ворожого наставлення мас до німців в великій мірі причиняються репресії та реквізиції збіжжя від гуцулів, яких німці ловлять будь-то на станціях, будь-то по дорогах.

В половині місяця травня відвідали Бережани, Підгайці і Бучач губ. Вехтер, п. Кубійович і полк. Бізанц. При перевірці урядів в Бережанах і

Підгайцях полк. Бізанц виступив з промовою, в яких згадав укр. визвольні змагання під час світової війни і свою участь у них, виразив також свій гарячий біль з приводу більшовицької окупації на західних теренах. Згадав також випадки в Тужиліві і Угринові та Соснові, заявляючи, що взагалі порозумівся поступування цих молодих людей. Сказав теж, що українці мають свою поліцію, суд і Ц.К. зі всякими скаргами не мусять якраз звертатися до німців. Наприкінці промови закликав народ до співпраці з німцями над побудовою нової Європи, а справа України після війни буде порішена в користь українців. А нинішній час вимагає від українців безоглядного послуху владі. Свою промову закінчив окликом “Слава” (не знаючи кому?). Др. Кубійович в своїх промовах зазначив про співпрацю У.Ц.К., головню на Холмщині, Волині і Підляшші і працю в краю. Закликав всіх до виконання обов’язків, наложених владою в часі війни. Завзивав молодь вступати до різних шкіл, щоби на будуче не бракувало українців-фахівців. Завзивав іти на роботу в Німеччину, щоби там від чужоземців вчитися працювати. Наприкінці теж зазначав, що українська справа після війни вирішиться, і що до цього вже є навіть підібрані відповідні люди. Губ. Вехтер говорив тільки про вимоги війни і господарську сторінку (контингент в людях і хлібі).

Жидо-комуна діяльності не проявляла. Крадежей і грабунків в терені не видно, крім дрібних, спричинених браком поживи.

Постій, 6.VI. 1942

Підпис Богданко

Оригінал. Рукопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т.81. – Док. 13. – Арк. 190-191.

№ 100

Уривок зі спогадів командира IV Воєнної округи УПА-Захід Івана Бутковського “Гуцула”

Грудень 1942 – серпень 1944 р.³¹

Український стихійний самооборонний і повстанський рух, започаткований зимою 1942/43 р. на Північно-Західних Українських Землях вливаючись у перших місяцях 1943 р. в організоване, кермоване однією командою річище, поширювався на інші землі. Весною та літом 1943 р. здисципліновані відділи Української Повстанчої Армії (УПА) від Волині ген аж по далекі ліси Чернігівщини підняли важкий бій з німецьким та большевицьким імперіялізмами.

Відділені від материка штучним кордоном Західно-Українські Землі не могли залишатися позаду. Коли раннім літом, прорвавшись через Волинь і

³¹ Дата подій про які йдеться в документі.

Поділля, вкотилася в Галичину кількатисячна орда червоних партизан під проводом Ковпака та, не надібуючи з німецького боку ніякого сильнішого спротиву, прямувала в Карпати, треба було негайно творити противагу тій загрозливій ворожій силі. Не можна було дозволити, щоб червоні банди опанували таку важливу стратегічну базу як Карпати та вели звідти терористичну, грабіжницьку й розкладову роботу в краю. Життєва konieczність та інстинкт самозбереження народу наказували боронитися. І понад галицькою землею понісся могутній поклик: “До зброї!”.

Наскоро змобілізовані збройні відділи під назвою УНС (Українська Народня Самооборона) з кількох областей попрямували в Карпати, щоб поставити спротив роззухваленим червоним бандам.

Перед цими малими та нечисленними відділами УНС-и, попри завдання самооборони, тепер стояло ще й друге величезне завдання, а саме бути для галицької землі зав'язком могутньої збройної сили українського народу, яка у вирішній момент зможе запевнити йому суверенність політики та створить передумови до відбудови Української Самостійної Суверенної Держави.

Населення, що жило легендами про героїчні подвиги УПА на півночі і сході, з невимовним ентузіазмом прийняло появу перших галицьких відділів. Та не бракло й таких, що недовіриливо похитували головами, мовляв, хто дасть вам зброю, хто буде вас постачати амуніцією. За червоними партизанами стоїть Москва з могутнім потенціалом свого воєнного промислу, а ви самі здані на власні сили.

Коли на теренах, охоплених діяльністю УПА, питання зброї й амуніції, бодай у початковому періоді, не існувало, то в Галичині, зокрема в Станіславівській та Дрогобицькій областях, та нестача зброї й амуніції відчувалась різко вже в перших днях. Запаси зброї й амуніції були тут у відношенні до потреб неспівмірно малі. Питання це, як і ціла проблема творення наших збройних сил у цих обставинах було надзвичайно складне. Та негнута воля ентузіястів збройного чину розв'язувала його по-своєму. Наша зброя, наші боєприпаси в достатній кількості були у ворожих руках. Їх треба було тільки “взяти”.

Вже на терені Товмаччини прийшло до перших зударів з червоними. Ясно, що не могло бути мови про фронтальні бої з таким сильним і добре узброєним противником, але способом засідок та несподіваних наскоків завдано ворогові дошкульних утрат.

Намагання німців розбити більшовиків у Надвірнянщині не дали їм повного успіху. Зазнавши в боях з німцями доволі великих втрат, червоні розбилися на кілька груп та подалися далі в Карпати. Переслідувані кілька тижнів нашими відділами, при крайно ворожому наставленню до них населення, переконалися, що тут їм вдержатися буде неможливо, та почали відворот на схід.

Ще до пізньої осені в Коломийщині та в Чорному Лісі під Станіславовом доводилося ліквідувати менші групи, що погубилися від своїх частин. Не бракло теж і перебіжчиків на наш бік. Український елемент

зі східних областей, насильно змобілізований до червоної партизанки, звільнившись у час хаосу з-під опікунчого ока більшовицьких комісарів, зголошувався зі зброєю в руках до наших відділів. Між іншими попав до нас командир штабної роти Ковпака.

Так то ті, що вчора, з волі ненаситного імперіяліста, стояли одні проти одних, сьогодні лежали плече об плече в одному рові та твердою мовою зброї повчали загарбників, що цей могутній рух, це рух всеукраїнський, він об'єднує так цього зі Станіславівської, як і того з Сумської області.

З жаху від червоної орди, який огорнув був Галичину, залишилися тільки спомини. Народ з довір'ям дивився на те “своє військо”, що вже в початках свого існування цілком себе виправдало, бо зуміло відвернути від народу ті “блага”, якими почали обдаровувати його червоні.

Здобута зброя й амуніційні припаси давали змогу збільшувати силу відділів. Не марновано ні хвилини часу. Вишкіл проходив живим темпом. Крім узброєних відділів, вишколено теж запасні частини. Проганяючи та винищуючи червоні банди, не могли наші відділи спокійно дивитися на те, як за колючими дротами карних таборів знущався над українською молоддю німецький загарбник.

В карному таборі для українського “баудінсту” на Святославі коло Сколього, під важкими побоями, при праці в каменоломнях стогнала захоплена в облавах молодь. Туди в липні виправився один відділ УНС-у. По короткій перестрілці залога посіпак здалася. Каторжників визволено. В таборі стверджено жахливий стан. Багато з-поміж визволених не могло вже власними силами вийти з нього. Винувників відповідно покарано.

Німці, що з приходом червоних потратили були голови, по їх розгромі та відвороті забиралися знову заводити свій порядок. Українські збройні відділи, що осіли в Карпатах, мали бути тою силою, яка знівечить їхні експлуататорські плани колоніальної політики на цих землях та стане перешкодою в систематичному винищуванні українського народу арештами та розстрілами чи депортаціями на важкі роботи до Німеччини. Тож, коли зникла червона загроза, німецький окупант зосередив усю свою увагу на наших відділах і почав проти них широко розгорнену кампанію.

Під кінець вересня великі сили “шуцполіції” виїздили з Долини в гори проти нашого відділу, що таборував у цій околиці. Не вдаючись у затяжні бої, зручним маневруванням по лісистих горах, водив відділ за собою кілька днів ворожі частини. Щоб перешкодити ворогові в харчевому й амуніційному постачанні, як теж, можливо, не допустити ще більших ворожих сил, вислано невелику частину на залізничний шлях вузькаторової колійки з завданням понищити мости. Відділ “шуцполіції”, не добившись ніяких успіхів, зрезигнував з дальшої акції та, розгромивши на папері “банди” почав відворот.

Саме в хвилині, коли наша частина наближалася до означеного місця на залізничному шляху, вона завважила довгий поїзд, що вщерть навантажений німцями, котився з гір у долину. Місце на засідку було вимріяне. Щоб не зрадити передвчасно своїх становищ, наші пропустили

моторівку, яка їхала попереду, не запримітивши, що на ній повезли німці одиноку нашу жертву цього кількадечного “айнзанцу”, важко раненого стрільця, що попав у полон. Націлені задалегідь на відповідне місце цівки кількох скорострільів і кількадесять крісів, сипнули градом куль по поїзді, що повільно проїжджав. Скеляста стіна, що здіймалася над залізничкою, не давала можливості втечі вгору, а стрибок із високого берега в річку це принаймні поламання рук чи ніг, що відбирало усяку надію вирватися куди-небудь з поля обстрілу нашої зброї. Тісно збитий на платформах ворог, мов косою підтятий, валився на землю. Вслід за поїздом, що тікав, торохкотіли скорострільі, аж доки цей не сховався за закутом. Втратою около 200 вбитих закінчив ворог своє перше намагання зліквідувати в зародку нашу збройну силу. Грімкою луною понісся по краю відгомін цього першого дня тріумфу нашої зброї при першій зустрічі наших відділів з німецьким окупантом.

Та не зважаючи на велику поразку, наїзник не зрезигнував зі своїх планів. Перекинувши свої сили на Коломийський відтинок, у половині жовтня німці заатакували з Космача й Березова наш інший відділ. Кількагодинний бій приніс обом сторонам криваві втрати. Однак ворогові не вдалося здобути табору. Підтягнувши підкріплення в перших днях листопада кількакратно більшими силами, німці поновили свої наступи на табір. Перед очевидною перевагою ворога, що цим разом ужив до бою й важкої піхотної зброї, довелося по кілька днів відступити. Та відступати не було легко. Ціла околиця була завалена німецькими силами. Можна було зразу збагнути, що йде тут про широко закроєну акцію. Далі переслідуючи наш відділ, ворог провів рівночасно, небувалих досі розмірів, терористичну акцію на цивільне населення.

Масові облави в Станиславові (театр), Надвірнянщині, Делятинщині, та їхні епілоги – розстріли, запроторювання до концтаборів та депортація на важкі роботи до Німеччини – мали бути засобом для створення прірви між населенням і збройними відділами, щоб могли відтак легко з ними розправитися. Акомпаніяментом до цієї хвилі терору були масово переводжені збори з виясненням як і погрозами та летючками до відділів із зазивом виходити з лісу.

Все те зводилося до одного: киньте зброю, заперестаньте всякий спротив, спокійно наповняйте далі тюрми і концтабори, давайте себе розстрілювати, як жиди, йдіть на каторжні роботи в німецькі шахти та до німецьких фабрик під англійські бомби, одне слово – займайте те “відповідне місце”, призначене українському народові в “Новій Європі”.

Та весь цей терор по суті для народу не був нічим новим. Те саме діялося й дотепер, тільки в іншій формі. Коли вчора арештований пропадав безслідно, тихо замордований у тюрмі, сьогодні з метою залякати загаль, стріляли його прилюдно на ринку. Коли дотепер зловлену під час облав молодь вантажили у завітчані поїзди в дорогу на каторгу в супроводі оркестри та на глум виголошувано до цих “добровольців” гучні промови з подяками, сьогодні – у приступі скаженої люті щиро відкривали правдивий образ перспектив, що ждав цих каторжників.

Однак ніякі ворожі заходи не могли спинити цього стихійного руху, ніщо не могло роз'єднати народніх мас з їхніми збройними відділами, ніщо не могло приневолити народ зрезигнувати зі збройної самооборони та боротьби.

Заатакований у Коломийщині відділ, по кількох днях, успішно відв'язався від ворога. Акція проти нього скінчилася. Його розділено на два менші відділи. Один залишивсь у Коломийщині, другого відправлено в Чорний Ліс під Станиславів. Наші сили в горах восени значно послабли. Відділи Тернопільської та Львівської області, закінчивши в горах вишкіл, під кінець жовтня відійшли на свої терени, щоб там стати зав'язком нових сил. В горах залишились тільки відділи Станиславівської та Дрогобицької областей. Молоді відділи Української Народної Самооборони стояли напередодні своєї першої зими.

Активність ворожої розвідки та концентрація сил по всіх осередках Підкарпаття вказували на те, що ворог планує далі великі акції проти УНС-и в горах. Своїми ударами в час прикрої негоди на порозі зими хотів наїздник зломати до решти спротив українського народу. Становище було надзвичайно критичне. Рішено прийняти бій і за всяку ціну його видержати. На ворожий наступ не довелося довго ждати. Перший ворожий удар був спрямований на Чорний Ліс. Ранком 27. XI. 1943 р. великими силами, при співучасті летунства, наступали німці з Майдану, Посічі й Завою. Около год. 12 тісним перстеном замкнули табори наших відділів. Почався нерівний бій. Багатократна ворожа перевага не злякала нікого. Кожний старшина й стрілець був свідомий того, що тут вирішиться важне питання. Ворог, що стрибнув до наступу з питомою собі бундючністю, зазнавши вже в перших хвилинах важких кривавих утрат, зрозумів, що має діло з гідним противником. В наші руки попала радіовисильня й тим перервано, відносно утруднено ворогові правильний зв'язок у лісовій гушавині. Використано цей шанс цілковито. Обороняючись довкруги, відділи перейшли до сильних протиударів на двох точках, з метою відрізати та зліквідувати частину ворожого перстеня. По кількох годинах важких змагань у рукопашних боях, осягнуто намічену ціль. Майже рівночасно на обох місцях проломано ворожий перстень. Поданий у ворожих лавах знак до відступу викликав на загроженому відтинку панічну втечу. Темна осіння ніч, що скоро залягла над густим лісом, стала далі на перешкоді правильному переслідуванню ворога в утечі.

Перший удар зимової офензиви покінчився для ворога втратою коло 60 убитих. Власні жертви обмежувалися до 4 убитих та 11 ранених. Крім радіовисильні, здобуто зброю й амуніцію.

По селах, що з острахом вижидали висліду цього великого бою, блискавкою рознеслася вістка про цілковитий розгром ворожих сил. Радістю наповняв їх вид ворога, що тікав у паніці з підводами, навантаженими вбитими й раненими. Повна посвяти опіка населення раненими старшинами й стрільцями УНС була черговим доказом нерозривності вузлів, що лучили УНС з народом.

Ворожий наступ послідовно йшов далі. Черговий удар був спрямований на Самбірщину. В останніх днях листопада, силою двох полків, заатакували німці наш відносно невеликий відділ коло села Недільної. Та й цим разом ворогові не пощастило. У важкому цілоденному бою 30. XI. 1943 р. при власних утратах з 34-ма нашими убитими, був зломаний ворожий наступ та завдано йому дошкульних кривавих утрат. На полі бою обчислено 160 убитих німців.

Концентруючи всі свої сили, якими диспонував тоді ворог на Підкарпатті, він повів у днях 11 та 12. XII. 1943 р. великий наступ на наш третій відділ у Долинщині. Великими силами оточувальним маневром замикав ворог першого дня перстень довкола чотирикутника між селами Кропивник – Кальна – Розтічка – Слобода Болахівська – Липа – Мізунь. З огляду на некорисне стратегічне положення цього чотирикутника, пересунено відділ кілька кілометрів на південь і скріплено його силу, залучуючи до нього другий менший відділ, що стояв на межах Скільщини. Маневр цей виконано зручно на кілька годин перед затісненням ворожого перстня. Нове становище наших сил утруднювало ворогові оточення та приневолювало його йти до бою чоловім наступом. Вигідне наше заплля високих лісистих гір, що тягнулося на кількадесять кілометрів у глиб, відібрало противникові охоту до дальшої акції.

Наступного дня ворог удоволився спаленням таборів відділу на оточеному чотирикутнику та вночі незаметно відступив. До зудару з нашим відділом не дійшло. Велика збройна акція проти УНС-и, що мала на меті на порозі зими цілковито зліквідувати зародок нашої збройної сили в Карпатах, попереджена такою великою терористичною та пропагандивною підготовкою серед населення, натрапивши на рішучий спротив так збройних відділів, як і народніх мас, принесла ворогові у висліді одну велику невдачу.

Дати 27. XI. та 30. XI 1943 є для галицьких відділів, а зокрема для відділів Карпатського простору історичними датами великої ваги. Молоді, слабі збройні частини, ще незагартовані в боях, рішилися у цих днях сміло заглянути в очі цій жорстокій дійсності й у відвертих боях, повних героїзму та посвяти, дали відповідь на питання “бути чи не бути”, що його поставило перед ними суворе життя. Розгромлюючи ворога, вони не тільки заломили його офензиву проти себе, але відвернули теж у великій мірі марево терору, яке грізною тінню зависало над населенням.

Без страху від репресій, села радо приймали до себе відділи на постої, що склали черговий іспит своєї життєздатности. Зі зникненням репресій по селах створилися широкі можливості для розбудови збройної сили. В найбільшому відділі в Долинщині, що відбув довгий вишкіл під командою добрих старшин, проведено іспити. Здібний елемент вислано на села для вишколу нових роїв. Так з початком січня на терені Долинщини, Калущини та Станиславівщини почався по селах вишкіл нових трьох куренів. Згодом зорганізовано ще один вишкільний курінь у Коломийщині.

Та займанець не міг так скоро стравити своєї поразки. Напередодні латинського Різдва 24. XII. в ранніх годинах попробував ще раз вдарити на

Чорний Ліс, думаючи що в той день ніхто цього не буде сподіватися. Випадково була тоді тільки мала частина відділу в цьому лісі, та й вона успішно обстріляла на автах і панцирках ворога. Цим разом ужили німці до акції відділ, складений з колишніх полонених Червоної Армії та польсько-фолькдойчерський “Зондердінст”. Гестапо, сидячи вигідно в панцирках, гнало їх на наші кулі. Проте в лісовій гушавині швидко зорієнтувались колишні червоноармійці, проти кого приневолюють їх воювати. Перекликаючись з нашими, ходили по лісі одні за одними. До зударів доходило тільки з “хоробрим” Зондердінстом.

Наставлення до нас вояків-східняків можна було вправді використати та притягнути їх на наш бік, однак покищо не було в нас такої тенденції. Згодом, як наші сили кріпшали, поведено в цьому напрямі відповідну акцію.

Початок 1944 р. приносить для галицьких збройних відділів історичну подію. Українська Народня Самооборона вливається в єдину Українську Повстанчу Армію під назвою УПА-Захід. Проведено теж відповідний територіяльний розподіл краю. Відтепер усі українські збройні сили від Карпат по далекі Чернігівські ліси були під однією назвою та під однією командою, паралізуючи всякі грабіжницькі плани обох імперіялізмів. Вони йшли непохитним кроком до свого зростання, щоб у слушний час залізним п’ястукком обстояти право українського народу завести на своїх землях свій лад.

Вслід за цим фактом прийшла нова радісна вістка. Рішено створити для УПА-Захід крайову старшинську школу. Серед невідрадних обставин, коштом великого труду та кривавих жертв, росла й кріпшала наша сила. Поперед успішно розв’язуваним питанням зброї й амуніції, на перший план висувалася потреба фахових старшинських фахівців. Ці потреби мала до певної міри заспокоїти планована старшинська школа. Для забезпечення спокійного навчання вибрано на той осідок недоступні гори в Долинщині. Почалася підготовна праця. Відкриття школи було передбачене на кінець лютого. Відкинувши успішно всі ворожі наступи, з початком зими та з новим роком перейшли гірські та підгірські відділи до повільної офензиви.

В першій мірі розвинули відділи широку контролю над державними лігеншафтами (фільварками). Ліквідація німецької збройної охорони по фільварках давала нову зброю, а державне майно, здобуте трудом українського селянина, ставало джерелом постачання харчів та тяглової сили для відділів. Деякі з них, а зокрема відділи в Чорному Лісі, цілу зиму не користувались з власних харчових магазинів.

Рад не рад, мусів окупант ділитися з нами своїм награбованим майном. На спротив не було вже в нього достатніх сил. Зима, якої дехто так боявся, показалася для нас зовсім не страшною та давала широкі можливості розгорнути роботу. Неприємні холод і брак доброго прикриття в листястому лісі, рівноважила довга ніч, що давала змогу під її прикриттям незамітно перекидати відділи навіть на далеку віддаль та займати вигідні в даний момент позиції.

Здійснюючи клич “ніч наша – ліс наш”, вперше в Чорному Лісі не дано окупантові далі експлуатувати лісові роботи. З лісу прогнано всіх лісових робітників. Щоб забезпечити лісові роботи, які належали до категорії воєнно важких робіт, німці потворили довкола лісу свої збройні “штіцпункти” та давали робітникам і підводам свою військову охорону. Нам того тільки й треба було. Німецькі охоронні відділи, оточувані нашими силами в лісі, піддавалися навіть без одного стрілу. Наші відділи легковажили ворожу силу вже до такої міри, що перед наступом на їх “штіцпункти”, на кілька днів наперед, повідомляли охоронні відділи листовно про свій прихід (Майдан, Мислів), зазначаючи що йдеться нам тільки про зброю, а хто не буде при цій акції ставити спротиву, буде пощаджений. (Треба підкреслити, що деякі залоги склалися в переважній більшості з голляндських та бельгійських “добровольців”). Листи ці викликали велику гризню серед ворожих залог, бо не багато було між ними таких, хто хотів би на п’ятому році війни гинути, а вже ніяк не усміхалося бельгійцям чи голляндцям класти свої голови за інтереси німецького імперіялізму.

Ліквідація ворожих станиць проходила з повним успіхом, майже без жодних кривавих втрат для нас, даючи у висліді не мале число здобутої зброї й амуніції, що дозволяло на значне побільшення власних сил. До більших цього роду акцій належали ліквідації ворожих сил у Майдані, Мислові й Завою та ліквідація гестапівського відділу, евакуйованого зі сходу, що примістився був у німецькій колонії Ляндестрой у Калуському повіті.

Невдачею покінчилася тільки акція на ворожу залогу в лісі коло села Болохів. Ужитий до цього невеликий відділ зустрівся тут з кількакратно більшою як було передбачено силою, бо на цьому пункті задержалася випадково на нічліг більша німецька частина. Крім витрати набоїв, жертв ніяких відділ не мав. Наступного дня ворог покинув місце свого постою.

Від початку 1944 р. не занотовано ніяких більшого розміру ворожих акцій, спрямованих проти наших відділів. Одна спроба засідки на наші стежі, зроблена гестапом в околиці Чорного Лісу, покінчилася для ворога повною невдачею. Замість заскочити нашу стежу, кілька ворожих підвод попало у нашу засідку. Обкидані гранатами та обсіяні скорострільним вогнем гестапівці втекли, залишивши на шляху кільканадцять убитих. Ворожі стежі обмежувалися тільки до виїздів на більші підміські села, але і з тим скоро покінчено.

Відділ гестапа з Галича з місцевими цивільними поляками (м. ін. поляк, начальник торговельного підприємства “Ганза” в Галичині) вибрався на вечірній напад до села Пукасівці. При цій нагоді заловили валку возів, що брала харчі для нашого відділу з приміщеного там магазину й провели в селі арештування. Під час коли ті, радіючи своїм успіхом, організували в селі більше возів, щоб вивезти весь магазин, наша засідка ждала вже на них біля порому на Лімниці. Покинувши село з арештованими та награваним добром і в’їхавши на пором, ворог запізно зрозумів, що попав у безвихідне положення. По короткій стрілянині гестапо зі своїми посіпаками сплило з

водою, арештовані вернулися до села, а добре зорганізована валка з харчами завершила та поїхала своїм шляхом до лісу.

Підозрюючи, що засідка вийшла з села Ганівці, що лежить по обох боках Дністра, ворог рішив помститися на ньому. В кілька днів пізніше на кільканадцяти підводах, під маскою евакуйованих зі сходу, ворог в'їхав до положеної на північному березі Дністра частини села та почав свою акцію. Коли невелика боївка ставила напасникові завзятий спротив, до південної частини села наспівала більша наша підмога. Не зважаючи на відкритий терен, під охороною скорострільного вогню, вона переправлялася малими човниками на лівий берег річки. А що ворожі намагання перешкодити в переправі не давали ніякого успіху, ворог поспішно відступив.

Такі факти позбавляли ворога охоти і змоги вибиратися на села. Були села, які місяцями не бачили німця. Мареву облав чи арештів по селах із зростанням нашої сили майже цілковито зникало.

Підготовна праця зв'язана з відкриттям старшинської школи, була покинчена. З усіх закутин краю прямував у засніжені гори добірний молодий елемент, щоб по кількох місяцях доброго вишколу серед твердих життєвих умовин поповнити фахові передові кадри молоді, зростаючої в силу Української Повстанчої Армії. В перших днях березня почалося навчання. По загальному рекрутському вишколі зроблено поділ на старшинську й підстаршинську школу.

В останні дні лютого та з початком березня фронтова лавина вкочувалася на Західні Українські Землі. В безладі, утікаючи від Червоної Армії, німецькі та мадярські колони завалювали всі підгірські шляхи та карпатські просмики. Під кличем “здобуваймо зброю” мобілізовано всі сили. В Коломийській, Станиславівській та Калуській округах зароїлося від менших і більших збройних відділів. Вони з'являлися всюди та, використовуючи догідні теренові умовини, з засідок вдаряли на окупанта, що тікав з нашої землі, здобуваючи від нього зброю. Так свого роду фільтром стали шляхи на татарський просмик та Чорний Ліс зі своїм продовженням на північ по Дністер, та опертям на південь по Карпати. Тудою мусили проходити майже всі втікачі з фронту, німецькі та мадярські відділи, та по волі чи по неволі змушені були залишати зброю господареві цієї землі, що зі зброєю у руках збирався приймати нового окупанта. Кількість здобутої зброї зростала день у день. Успіхи заохочували до дальших сміливих, а навіть одчайдушних акцій. Таким чином тільки одна маленька група, складена з двадцятькількох стрільців, роззброїла в Товмаччині в половині березня мадярський курінь у відступі. Так теж один відділ у Коломийщині, ударом з засідки, розгромив в останніх днях березня ворожу колону, гестапа, шуцполіції, зондердінсту та “грєнцшувів” в силі около 1,500 людей, що прямувала на Мадярщину, та загнав недобитків у дикі гори. Цей самий відділ зручним заскоченням роззброїв три мадярські сотні.

Великі успіхи дали акції з метою роззброєння в Надвірнянщині та довкола Чорного Лісу. Тут попали в наші руки, попри безліч усякої зброї, великі запаси амуніції, польові аптеки та всяке військове майно. Лінія

Чорного Лісу стала неначе другим фронтом. Тут день у день проходили завязті бої, а зокрема від 23 березня. Тоді більшовики в наступі, щоб його опанувати, почали скидати своїх парашутистів. Три противники, поборюючи одні одних, зударялись тут щодня в боях. В цій суматосі доходило до веселих сцен, коли наші відділи, зодягнені переважно в німецькі однострої, встрявали несподівано в сутички між німцями й червоними та “полюбовно” полагоджували їхні спори, ліквідуючи по черзі обох противників.

Засідки діяли по цілому терені. Долпотів, Бабин, Перзовець, Мединя, Вікторів, Комарів, Пукасівці, Суботів, Болохів та Мізунь – це ті з безконечного реєстру сіл, що були свідками кривавих епізодів цієї широко закроєної акції. Завзята боротьба за зброю потягала за собою подекуди жертви. Наслідком бойових дій чи теж спеціальних ворожих акцій згоріли села Бабин Зарічний і Пукасівці цілковито, а Болохів і Мізунь частинно. Німці спалили Бабин і Болохів, мадяри – два останні.

Одначе не тільки озброєні відділи, але все населення, розуміючи як слід вагу зброї в сучасний момент, масово приєднувалися до цієї акції. Зокрема у фронтовій смузі, де з огляду на часто відкритий терен та згущення ворожих сил, зі зрозумілих причин не могли діяти відділи, цивільне населення включно з дітьми, вибирувало на побоевищах зброю й амуніцію й тим причинялося у дуже великій мірі до побільшення наших магазинів.

В парі зі здобуванням зброї, ішла теж по цілому терені Станиславівської області акція конфіскати фільваркового майна, ще поки окупант міг вивезти його, та палення забудувань, щоб не дати змоги другому окупантові вигідно розмістити в них свої сили і творити з фільварків свої господарські бази – зненавиджені колгоспи чи радгоспи. Криваві заграви пожеж роздирали пільму перших весняних ночей, різкий регіт скорострільів та глухі вибухи гранат хвилювали їхню тишу. Це український народ справляв прощальну оргію тому, хто його три роки “визволяв” та збирався влаштувати таке саме привітання тому, хто тепер ішов його “освободять”.

Квітень прийшов під знаком німецьких контрударів та стабілізації фронту. Фронт, що в перших днях квітня проходив на терені Станиславівської області шляхом Станиславів, Лисець, Богородчани-Росільна та вбивався клином з Коломиї на Ворохту й Ясіння, пересунувся згодом на схід і північ та на лінії східної Товмаччини й попри Коломию на Кути при малих ваганнях удержався до літньої більшовицької офензиви.

Нова фронтова ситуація, започаткована німецькими та мадярськими протинаступами мала великий вплив на дальший хід подій. Масову акцію здобування зброї шляхом збройних наскоків на німецькі та мадярські частини припинено. Вона проходила далі в рухомій фронтовій смузі та обмежувалася головно до збирання зброї. Виходячи із засновку, що в інтересі українського народу виснажити якнайбільше обидва ворожі імперіялізми, УПА не встрявала у фронтові бої та не підривала його постачання під час фронтової стабілізації, даючи змогу обом противникам досхочу кривавитися. Однак рішучими ударами нівечила всякі намагання окупантів фізично чи економічно нищити український народ. Коротко кажучи, збройні почини

УПА, були спрямовані під кутом збереження всіх сил українського народу на вирішній момент національних революцій поневолених народів. Наші акції здобування зброї, що були самотнім шляхом забезпечити себе боєприпасами, не були в жодному випадку будь-якою формою збройної помочі одній чи другій з воюючих сторін, як це часто намагаються у своїй пропаганді змалювати обидва окупанти. Зумовлені суверенністю української думки, дії УПА грізною тінню падали на плани ненаситних імперіялістів. У свідомості, що розбурханої української стихії ніякою силою їм не спинити, намагалися і один, і другий підступом перетворити цю силу в свою агентуру та впрягти її в службу своїх інтересів. Попри масово скидувані з літаків більшовицькі летючки зі зверненням до УПА, повні погроз та обіцянок, намагалися поодинокі червоні командири на фронті домовитися з нашими відділами. В перших днях квітня, відділи, що стояли в Чорному Лісі, дістали від командира більшовицької частини на відтинку Станиславів — Богородчани листа, адресованого до командира “українських партизан”. В ньому признає червоний командир хоробрість наших відділів і наші заслуги в боротьбі з “германським захватчиком”, та вважає, що своєю зброєю ми включимося в єдиний протинімецький фронт. Для формального підтримання цього факту та подрібного обговорення спільних бойових дій, просив командира, або його відпоручника, прийти на день 11. IV. 44 р. до його штабу в Лисці. Не оминали теж і німці ніякої нагоди кокетувати УПА. Використовуючи факт винищення нашими частинами червоних парашутистів, що намагалися вирвати з наших рук наші важливі бази, вели німці при всякій нагоді відповідну пропаганду.

Устами Станиславівського крайсгавптмана, німецьке командування цього відтинка на спеціально зорганізованих зборах передового українського елемента, з наміром увести дезорієнтацію, вияснив, що є “два роди українських партизан”. Одні виступають проти німців і тих вони будуть послідовно винищувати, другі воюють проти більшовиків і з тими вони постараються нав’язати тісний зв’язок та дадуть їм потрібну зброю. В цю саму дудку грала німецька преса та й радіо й нахабно голосили, що “українські партизани” плече-в-плече борються з німецьким вояком проти більшовиків. Цього роду акції тільки переконували український народ, що його збройна сила зросла вже до великих розмірів, коли вороги, не маючи змоги знищити її, намагалися здобути її для своїх цілей.

А події йшли далі своїм шляхом. УПА вдаряла того, кого в даний момент уважала за відповідне вдарити. Окупантам не лишилося нічого іншого, як раз робити добру міну в її бік, то знову, зазнавши удару, обкидувати її безсилим погрозами. Дарунків зброї УПА не потребувала від нікого, бо зброю від окупанта могла сама собі взяти. Факт, що обидва вороги намагалися здобути тут собі наші сили, став більше зрозумілим, коли приглянутися ближче положенню на цьому фронтівому відтинку. Фронт, що наближався; осягнув на відтинку Станиславів – Лисець – Богородчани лінію Чорного Лісу. Слабі зразу німецькі сили замикали тільки шляхи Станиславів – Калуш та Росільна – Красне – Долина, а Чорний Ліс залишався

не зайнятий. Наші відділи, що збиралися в ньому перетривати фронтову хуртовину, обороняючи себе, були змушені держати цей 30-кілометровий відтинок, не допускаючи до нього ні одного, ні другого противника. На сході доводилося відбивати більшовицькі стежі, що намагалися просякнути у ліс, а на заході, попри паралізування спроб червоних парашутистів вбити ножа в нашу спину, треба було теж зводити бої з німецькими частинами, які старалися опанувати цей терен.

Б'ючи одного чи другого ворога, відділи УПА обороняли тільки свою позицію й, відкидаючи з обуренням всякі пропозиції приєднатися до одного чи другого фронту, успішно перетривали дні свого критичного положення між молотом і ковадлом.

З метою прикоротити енкаведівський терор у Надвірнянщині, що вже в перших днях приходу червоних давався населенню в знаки, вислано туди через фронт з початком квітня один відділ з Чорного Лісу. До бою з енкаведистами та їхніми місцевими посіпаками – польською міліцією – дійшло в Битькові. Завдаючи ворогові великих втрат, відділ очистив місцевість. Коли ж появилася велика фронтова частина, викликана на поміч, відділ УПА відступив, прориваючись без втрат через фронт.

Вслід за фронтом, що часово відступав на схід, виходили й інші наші частини з Чорного Лісу, щоб добувати нову, чи перетранспортовувати заховану по селах, здобуту зброю до безпечних лісових магазинів.

В наслідок пересунення фронту, опинився по німецькій боці один відділ у Товмаччині, що кілька тижнів у лісі коло Борників ставив успішний спротив енкаведівським намаганням зліквідувати його.

Пересунення фронту на Західньо-Українські землі принесло гірським та підгірським теренам нову силу. На оборону своїх, безпосередньо загрожених більшовицькою навалюю кордонів, висилала сюди Мадярщина свої дивізії. Наша постава щодо мадярів, зокрема по березневій окупації Мадярщини німцями, наказувала задержати супроти них нейтральність. Акція роззброювання частин, що відступали з фронту, охоплювала теж і мадярські, тоді ще не значні сили. Як правило, проходила вона без ужиття зброї. Сили проти мадярів уживано хіба тоді, коли вони, відмовляючись скласти зброю добровільно, починали стріляти.

Історія наших взаємин з мадярськими частинами на цих теренах доволі різноманітна. Зрозуміло, що наш нейтралітет супроти них не міг бути штивним одностороннім актом. Наше наставлення до них на практиці було обумовлене їхньою льяоальною поведінкою супроти наших відділів та цивільного населення. Де мадярські відділи, надуживаючи української гостинности, грабили села, чи йдучи за підшептами ворожих нам елементів, виступали проти УПА, там зустрічалися з нашим рішучим і нещадним ударом. Даючи себе зловити на провокацію деяких ворожо наставлених до нас польських чинників, мадярська частина з Калуша зробила кілька грабїжницьких нападів, між 11 і 15 квітня, на поблизкї села. Першим нападом на спілку з деякими калуськими поляками ограбили та частинно спалили мадяри село Копанки. Заохочені успіхом, урядили черговий напад у

напрямі Томашівець та, вертаючись, почали палити до решти Копанки. Цим разом на напасника ждав наш відділ. Несподіваним ударом з кількох сторін завдано грабіжникам важких втрат. З-поміж кількадесяти вбитих розпізнано кількох калуських поляків, в тому числі теж і жінок у мадярських одностроях. Другого дня дійшло тут знову до важкого зудару з мадярською частиною, що вибралася на “відплатну акцію”. Не помогли мадярам два панцирні вози, що прийшли на поміч. Їх відбито протипанцирною зброєю, а оточений відділ взято в полон.

Другим тереном наших боїв з мадярами була Надвірна. Тут менші й більші сутички на тлі грабежу тягнулися місяцями та приносили мадярам важких втрат, доки ці основно не змінили поведінки, супроти населення. На інших теренах взаємини з мадярами були націховані обопільною толеранцією. В половині квітня, коли більші мадярські сили напливали на фронт, що відсувався на схід, УПА на прохання мадярів дала дозвіл на перемарш їхніх частин через Чорний Ліс.

В північній Калушині в перших днях квітня почали й німці свою акцію проти УПА, яку зліквідовано рішучими ударами. Закінчилася вона цілковитим розгромом однієї німецької частини в селі Верхня. При вбитому старшині знайдено наказ повести розвідку про наш рух та розміщення наших частин у цій околиці.

Від половини квітня починають більшовики кидати в німецьке запілля великі партизанські з'єднання, що несли з собою терор, грабіж та моральний розклад для населення. До зустрічі наших відділів з цим ворогом дійшло вперше на терені Коломийщини. Зв'язані густо розміщеними у фронтовій смузі німецькими силами, не могли ці наші відділи з повним успіхом загороджувати червоним партизанам шляхів на захід. Туди прорвалося велике, складене з-понад двох тисяч партизан “соединеніє Шукаєва” та пішло на захід у Майданські ліси між Сколем і Туркою.

До Чорного Лісу, прориваючись через фронт у селі Ворона, великі відділи червоних партизан вдерлися теж у другій половині квітня. Наша мала залога Чорного Лісу, що по відході бойових частин в більшовицьке запілля та у фронтову смугу, залишилась з новобранцями, увійшла в перші бої з червоними 23. 4. 44. та під напором великих ворожих сил відступала наступного дня в село Грабівку. Червоні банди, вважаючи що вони є вже панамі ситуації, почали заводити в довколишніх селах грабіж і терор. Заалярмовані небезпекою наші відділи верталися до своїх баз. Наші сили довколо Чорного Лісу зростали. 27. 4., коли червоні банди урядили собі перший великих розмірів грабіжницький випад на Грабівку, розгорілися завзяті бої. Залога села розгромила напасника, завдаючи йому важких втрат, та забрала в нього численну добичу. Розлючений невдачею, ворог повів 29. 4. ще більшими силами новий наступ на село, щоб зліквідувати в ньому нашу залогоу. По кількогадинних важких боях, при наспілих наших нових силах, розторощено ворожі банди та очищено від них село. Опановану хвилево частину села ворог замінив в одне велике пожарище та вистріляв 23 цивільні особи, що попали в його руки. Ще два великі наступи повів ворог на наші

сили в Майдані 1. та 7.5. і в обох випадках відступив у ліс, зазнавши дошкульних втрат.

Тим часом опрацьовано подрібний план ліквідації цього ворога та приступлено до його реалізації. Довкола Чорного Лісу, через села Мислів, Рип'янку, Яворівку, Завій, Грабівку, Хмелівку, Лесівку, Глибоке, Гринівку, Новочин, Посіч і Майдан, замикали чотири великі наші відділи тісний перстень довжиною понад 50 км. Таким чином замкнено в лісі три ворожі “отряди”. На шляху до Чорного Лісу з гір стояв ще один наш відділ в околиці Порогів. Більше сил сюди не стягано, бо недоцільною була концентрація відділів на одному місці за рахунок послаблення охорони інших теренів.

За “отрядами Шукаєва”, що проривався через гори, вислано з Болохівських лісів (північна Калущина й Долинщина) три відділи, однак вони вже не встигли перетяти їм дорогу. З винятком старшинської школи та невеликих бойових частин – в горах на захід від лінії Чорного Лісу не було тоді ніяких сил. Всі сили, сконцентровані на Підкарпатті до акції здобування зброї, залишились покищо на Підгір'ї.

Сили, вжиті до ліквідації червоних банд у Чорному Лісі, були цілком вистачальні. Дні минали в безнастанних сутичках стеж у лісі, щоночі на краях сіл розгорялися завзяті бої з ворогом, що змушуваний голодом намагався не раз рівночасно на кількох відтинках прорватися до сіл на грабїж. Коли по другому бою в Грабівці, оскаженілий від невдачі, червоний командир у своєму порнографічному листі до нас погрожував зліквідувати нас одним почерком “карандаша”, то по кількох тижнях, здавлений зі своїми “ребятами” нашим залізним перстнем, вижидав у голоді свого неминучого безславного кінця.

Відносини в таборах червоних ставали з кожним днем гірші, їхнім яскравим відзеркаленням є денники, знаходжені по кожному бою при вбитих партизанах, які зображують марево голоду в наслідок нашої блокади. Під кінець травня оточений ворог намагався зв'язатися з відділом Шукаєва та перейти до них, або покликати його на поміч. Вислані туди від червоних зв'язкові попали в наші руки та доповнили потрібні дані про ворога для остаточної з ним розправи. В останні дні травня, коли йшла підготовка до рішального бою з червоними бандами, донесла наша розвідка, що німці починають 31. 5. 44 однотижневий “айнзац” на Чорний Ліс. Маючи точний план німецької акції, порішено далі вести зачатє діло, хоч присутність у лісі німців комплікувала положення. Щоб не дійти до зустрічі з німцями та не творити рівночасно двох фронтів, переміщено відповідно власні сили. В останній день при помочі вантажних машин проведено евакуацію передового сільського елементу та чоловічої молоді з загрожених німцями сіл. Їх приміщено в безпечних місцях за плечима наших відділів.

Розпочатий 31. V. 7-ою панцирною дивізією “айнзац” не давав німцям ніяких вислідів. 1. VI., коли червоні намагалися передістатися у гори Чорного Лісу, наткнулися на нашу лінію на відтинку Грабівка-Гринівка. В короткому, але небувалих досі розмірів, запеклому бою розторощені червоні банди розорилися одинцем по лісі, залишивши на полі бою велике число вбитих та

ввесь свій табір з боєприпасами. Другого дня дійшло до бою з невеликим ворожим відділом, який, тікаючи від нашої погоні, попав у район дій німецьких сил та 5. VI. звів бій з німцями. Розбитий частинно, завернув до Чорного Лісу, а малі групи прорвалися в гори. Хоч німецький “айнзац” ускладнив нашу акцію, однак її ведено далі у змінених обставинах. Прочищення самого Чорного Лісу від заблуканих у ньому розбитків не тривало довго. Інші відділи прочищували гірські терени. В наші руки попали в Коломийщині й ті, що намагалися туди прорватись через фронт.

До половини червня околиця була цілком прочищена від ворожих розбитків. Виявом глибоких симпатій народніх мас до УПА та доказом безмежної вдячності за відвернення від них жорстокого терору й грабежу червоних банд була величава народня маніфестація в Грабівці на могилах старшин і стрільців УПА, впалих у боях за Чорний Ліс. Перша велика тактична акція відділів УПА на цьому терені була проведена проти сильного й добре узброєного ворога. Вона вимагала зразкової координації дій усіх заангажованих у ній відділів та гармонійного співдіяння поодиноких родів зброї. Попри світлу перемогу й велику добичу, що її у висліді принесла, ця акція була великою півторамісячною практичною школою для молодих старшин і підстаршин та високо піднесла рівень боєздатності стрілецтва.

Коли з початком травня довкола Чорного Лісу розгорявся важкий жорстокий бій проти червоних банд, німецький окупант, задумуючи силою стягнути з сіл накладені контингенти, кинув у північну Калушину свій грабіжницький відділ. 5. V. прийшло до зудару цього відділу з нашою невеликою боївкою в селі Болохів, яка в наслідок переважаючої ворожої сили мусила відступити. Від бойових дій загоріло кілька господарств. На охорону цієї околиці стягнуто більші сили. В наші руки попав тут німецький літак, що, вертаючись з фронту, був приневолений осісти з причини недостачі бензини. Прохання звернути літака та погрози на адресу Болохова залишились без успіху. Відділи стояли тут готові кожної хвилини зліквідувати ворожі спроби репресій. Та ворог тут більше не з'являвся. В перших днях травня відділ німецьких СС-ів зробив наступ на ліс між Войниловом і Блюдниками в галицькому повіті. Одначе нашого відділу там не застав, бо цей днів кілька тому відійшов був до Чорного Лісу проти червоних.

Від травня почали німці евакуювати цивільне населення з фронтової смуги та при цій нагоді виловлювати боєздатних чоловіків як “добровольців” до СС-ів. Акція та ставала дошкульною, зокрема на відкритих безлісних теренах, де, при згущенню німецьких фронтових частин, не могли вдержатися наші відділи. Загрожена молодь, ще під час наших боїв з червоною партизанкою, стягалася до Чорного Лісу й у гори та поповнювала ряди УПА.

З початком червня зарядили німці й на терені Калущини та Долинщини “добровільний” набір. Масової людоловлі в тих теренах не проведено за винятком кількох випадків, як у Болехові, Гошеві та ще в кількох селах у безлісній околиці, положених при битих шляхах, де наших відділів не було.

Хоч окупант уживав до цього навіть танкових відділів, то все ж таки насторожене населення змогло скритися, а нечисленні зловлені навіть з транспортів тікали. Загально акція ця не давала загарбникові ніяких успіхів, бо недоступними були для нього великі терени, опановані силами УПА.

Знаменним для настроїв мас та їхнього наставлення до УПА є факти, що начальники громад, з виготовленими на наказ німецької адміністраційної влади списками річників, підлягаючих мобілізації, зверталися до відділів УПА з пропозицією прийняти цих людей у свої ряди. Один волосний старшина в Калуському повіті, довідавшись про хвилеве перебування на його терені командира Воєнної Округи, вибрався до нього з усіма начальниками громад та, пропонуючи йому списки зброєдатних чоловіків, просив прийняти їх в ряди УПА та визначити для кожного села реченець, коли мають зголоситися до військово-лікарської набірної комісії. Цим бажанням широких народніх мас УПА пішла назустріч. Хоч зразу годі було всіх охочих включити в бойові відділи, однак народові створено передумови для успішної оборони від усяких ворожих затій. УПА, кидаючи зброю й свої фахові кадри на села та мобілізуючи до праці цих фахівців, що з різних причин не були досі в збройних частинах, творили скрізь самооборонні відділи. Старшинська школа, що в першій половині квітня дістала з Головного Військового Штабу досвідчений інструкторський склад, вела інтенсивно свою працю. Підстаршинська школа, приміщена при ній та ведена її фаховими силами, 15. VI. закінчила іспитами своє навчання. Розділені до всіх Воєнних Округ, ішли нові підстаршинські кадри на працю, що на них довго ждала. Маючи до диспозиції скелет для нових відділів, проголошено у прифронтовій підгірській та гірській смугах (Станиславівщина, Надвірнянщина та Коломийщина) мобілізацію елементу, загроженого німецькою людоловлею. Народ горнувся до зброї. Вже в перших днях липня звітують мобілізаційні чинники про поставлення 9 великих нових відділів, тільки на частині охоплених мобілізацією теренів.

Свою діяльність розвивала УПА теж і на терені Буковини. Збройні відділи організувалися теж і в Буковинських горах. Під кінець червня дійшло до кількох незначних зударів з німцями в Грабівці, Завою та Гринівці. На Долинському терені зведено бій з мадярами. Тут мадярська сотня, зайнята при працях над запасною лінією укріплень, що проходила верхами Карпат, заатакувала стежу старшинської школи. Без власних втрат стежа прогнала напасника, який залишив на полі бою 27 вбитих та зброю.

Відділи в Чорному Лісі кінчили свій заслужений відпочинок. Три кращі відділи відходили 30. VI. на захід. Завданням двох була участь у ліквідації кількатисячної червоної банди Шукаєва в Скільщині й Турчанщині, що стогнали від їхнього терору й насильства, третій мав завдання скріпити на заході оборону українського населення від польських банд, що напірали на схід.

По маршовій осі Грабівка – Цінява – Лоп'янка – Велдіж – Мізунь – Кальна – Слобода Болехівська – Бряза – Кам'янка рушили відділи бравурним рейдом. Марш, що своїм забезпеченням та розвідками охоплював терен

місцями 10 км широкий, викликав неописану радість серед населення, яке з ентузіазмом вітало появу рейдуючих відділів на своїх селах та жах і збентеження у ворога. В білий день битими шляхами, маршруючи з різного роду зброєю та великими таборами, відділи дезорієнтували та залякували німців. За поголосками, що кружляли по підкарпатських містечках, гірськими та підгірськими шляхами йшов на захід 15-тисячний більшовицький відділ, який прорвався через фронт. З Рожнітова втікали мадяри, в Долині й Вигоді стояли в гострому поготівлі німецькі частини з майном навантаженим на машинах, готові кожної хвилини до втечі. Щойно по кількох днях, зорієнтувавшись точніше в ситуації, почав ворог заблюковувати шлях від Синевідська по Рожанку, щоб таким чином перетяти дорогу нашим відділам. Коли відділ, що мав дальшу дорогу на захід, відійшов своїм шляхом, виминаючи зручним маневром зустріч з ворогом, два інші, які були вже близько своєї мети, рішили по першій зустрічі з ворожою стежею в Кам'янці 6. VII. підодждати на дальший розвиток ворожої акції.

Ранком 8. VII. почався наступ німецьких сил з Болехова через Тисів – Брязу та мадярських зі Сколього. З приготованих становищ відбито всі ворожі наступи. Мадяри відступали цілком.

Щоб не дати ворогові, що великими силами підходив з Гребенова й Либохори в напрямі поля бою, зайняти важний у цих обставинах верх Лопату, повільно відступлено на верх. Пополудні почав ворог з усіх сторін наступ на Лопату. Протиударамі важкої піхотної зброї знівечено всі ворожі намагання здобути цей важний верх та приневолено його податися на села. Мадярський полк, гнаний німцями вдруге до наступу, по легкій перестрілці відступив.

Ворожа акція прибрала широких розмірів. В дальших днях німці силами двох дивізій зі Сколього, Болехова, Долини та Вигоди замикали великий, площиною понад тисячу квадратних кілометрів, лісовий чотирикутник. Наші відділи створили оборонну лінію, що переходила від заходу попри Рожанку, Либохору, верхами понад Сукіль, Брязу, Тисів, від півночі через Церківну, Слободу Болехівську, Кальну, Кропивник та від сходу понад Мізунь, Солотвину, Мізунську, а від мадярського кордону (південь) контролювали терен сильні стежі.

Призначені в Майданські ліси відділи, після переможного бою 8. VII., пробиваючись через зайнятий ворогом терен, могли далі маршувати на захід. Наші бо сили, що стояли в згаданому чотирикутнику, вистачали цілковито для його оборони, застосовуючи тактику оборони та винищування ворога способом несподіваних наскоків із засідок, осягнено повний оборонний успіх. Несподівані удари, повторювані протягом кількох днів на широкому просторі розміщення ворожих сил, позбавляли ворога свободи рухів, дезорієнтували та деморалізували його.

Під охороною бойових частин життя йшло своїм річищем. Курси радистів, радисток, медсестер та юнаків далі виконували свою працю,

зброярські верстати кували зброю, а по важкій щоденній праці вечорами виходили з сіл на полонини самооборонні відділи на військові справи.

По невдалих спробах наступів 9, 10. та 13 VII. на нашу оборонну лінію на західньому відтинку, зокрема на відтинку старшинської школи, почав ворог 15. VII. під охороною панцирної зброї свій відступ. Втратами коло 200 вбитих і ранених переплатив ворог своє намагання вдертися в терени, всеціло опановані відділами УПА.

Відмарш відділів з Чорного Лісу на захід задумав наїздник використати для своїх грабіжницьких цілей. З метою позбавити хліба та всякого майна села довкола Чорного Лісу, які були під сильною охороною УПА від ряду місяців і не давали ніяких контингентів, – у липні ворог вислав туди свій відділ. Та в'їхавши до Грабівки, грабіжники переконалися, що УПА, раз опановані терени ціною великих зусиль та кривавих жертв, не залишила безборонними. За зухвалий випад довелося ворогові дорого заплатити, бо там стояли вже нові відділи, які зайняли місце по тих, що відійшли.

Хвилина, на яку від зими нетерпеливо ждав край, наближалася. Старшинська школа, вийшовши зі своїх таборів, серед бойових умовин в полі закінчувала іспитами свою велику працю. Молодий, ідейний елемент, маючи за собою фахову підготовку та тверду життєву школу, відходив з гір 18. VII. до своїх Воєнних Округ, щоб у нестриманому поході УПА до зростання й сили скріпити її передові кадри. Нові кандидати на старшинську школу вже ждали на 1. VII. Мали розпочати важку, довгу працю. Сюди мав теж перейти старшинський курс зі своїм інструкторським складом, що вів працю в Коломийщині. З Долинських гір відійшов 19. VIII, один відділ у Журавенщину, щоб спільною акцією з відділами інших теренів покласти край звірським знущанням та насильствам, що їх від кількох тижнів допускалися над українським населенням стаціонує там ворожі частини. Були це частини створені німцями з полонених Червоної Армії, що кермовані зручно замаскованими в німецьких одностроях більшовицькими агентами, відкидали всякі наші пропозиції та нехтували осторогами. Вони радо виконували накази німецького імперіяліста, який змагав до фізичного винищення українського народу, бо це одинока платформа, на якій інтереси обох імперіялізмів – німецького й більшовицького, гармонійно сходилися.

Дні страждань Скільщини, Турчанщини й Самбірщини були почислені. Терени ці вбогі на зброю не змогли успішно протиставитися кількатисячній ворожій банді, що осіла там від кінця травня. Більшовики роззухвалені толеранцією німців, які не мали ніякого зацікавлення допомогти цивільному населенню та використовуючи слабу збройну силу цього терену, вели скрізь безпощадний грабіж і диким терором намагалися приневолювати населення до співпраці з ними. Зокрема важко стогнала від більшовицької сваволі на південь від Майданських лісів положена частина Скільщини та Турчанщини. Північну смугу сіл у завзятих боях вдалося опанувати нашим місцевим відділам, однак до рішальної розправи з лютим ворогом мусили ждати на підмогу, що йшла зі сходу. В планованій очищувальній акції мали зайняти відділи, що надходили у південний та західній відтинок і таким чином

замкнути у великому лісовому комплексі між Сколем і Туркою червоні банди. Призначені до цієї акції відділи доходили в половині липня до своєї мети. Маючи великий бойовий досвід так з червоними, як і з німцями, озброєні модерною партизанською зброєю частини УПА впали оглушливим ударом на осередок ворожих банд у селах Риків, Завадка, Росохач. Розгромлені в денних і нічних боях, в паніці тікали червоні на захід, залишаючи на побоєвищах велике число вбитих, свою зброю й табори. Погоня за розбитими бандами, крім ліквідації менших груп, не давала ніяких вислідів. Безуспішним було теж перешукування Майданських лісів. Заляканий ворог тікав так, що годі було його дігнати. Далі перешуковуючи ліси, наткнувся один наш відділ між Зубрицею й Головськом на малярську частину. Заатакований мадярами відділ перейшов негайно до протиудару та незабаром оточив і взяв у полон цілу ворожу частину.

Літня більшовицька офензива поширювалася на всі відтинки. Розбитий німецький фронт був у повному відступі. Всі шляхи були завалені німецькими та малярськими колонами. До зудару наших відділів з ними прийшло вперше 24. VII. в селі Тур'є, де роззброєно малярську валку. В лісовім трикутнику між селами Смільна – Залокоть – Сторонна скривалася невелика група червоних. Ранком 27. уп., вибираючись проти них, наша частина наткнулася на шляху в Жданній на німецьку колону, що відступала з фронту. Розгорівся важкий бій при вжитті важкої зброї з обох сторін. По довгих змаганнях ворога відбито та промощено собі шлях. Цього ж самого дня інша німецька валка, переходячи через село Звір, заатакувала частину підстаршинської школи, яка, закінчивши попереднього дня свою працю, розпускала курсантів на свої терени. У довгому важкому бою при невеликих власних жертвах, нанесено ворогові значних утрат. Гук боїв, що спалахнули в той самий час на двох відтинках, остеріг червоних від небезпеки. Вони, використовуючи бої наших частин з німцями, втекли незамітно на захід.

Відділ з Чорного Лісу, призначений на протипольський відтинок, прориваючись по своїй напрямній у боях з німцями, червоними та польськими бандами, доходив до своєї мети.

Фронт у перших днях серпня, простягаючись уздовж верхів Карпат, набирав знову позиційного характеру. Розділені ним гірські та підгірські відділи на початку другого року свого існування стали на порозі нової фази. Спливаючи кров'ю, виснажений у фронтових боях та підірваний революційними рухами поневолених народів, німецький “іберменш” ганебно тікає з українських земель. Ще на верхах Карпат та на західніх кордонах України намагався ставити спротив більшовицькому імперіялізмові, що не менш виснажений, використовуючи послаблення противника під енкаведівськими автоматами, гнав свої закріпощені маси на фронт і забирав у свої лабети решту українських земель.

Та цим разом кремлівський загарбник застав на наших землях відмінну ситуацію, як 1939 р. Поточного року доводилося йому в своєму запіллі зустрічатися з рішучим збройним спротивом українського народу. Відділи УПА на сході й півночі громили весною й літом енкаведівські “істребительні

отряди” та були притягальною силою для тих, хто збагнувши цілі виснажуючої імперіялістичної війни, хотіли рештки своїх сил посвятити на нещадний бій за свободу поневолених народів.

З труду й крові народу, на згарищах попалених сіл виростали галицькі збройні частини. Заправлені в безнастанних боях з німецькими окупантами та сталінськими висланниками, червоними партизанами, скріплювали цей єдиний могутній фронт. А в ньому займають теж своє визначне місце відділи Карпатського простору, що сьогодні-завтра опиняться в цілості за ворожою фронтовою лінією.

Бутковський І. Рік боротьби УНС-УПА за опанування Карпат // Літопис УПА. – Торонто: Вид-во Літопис УПА, 1992. – Т. 19. – С. 19-39.

№ 101

Витяг з аналітичного звіту ОУН (б) про ситуацію на Прикарпатті

Січень-лютий 1943 р.

ОГЛЯД ВІДНОСИН ПІД КІНЕЦЬ ЗИМИ 1943 р.

Здичавілі цинічно брутальні форми і методи німецької колоніальної винищуючої політики, зокрема в соціально-економічній площині тривають з непогамовною впертістю даліше.

Множаться випадки конфіскації не тільки худоби, але усього майна. Напр. в Станіславівщині за 2 місяці сконфісковано 152 господарства. В др. полов. січня 1943 р. з Станіславівської області вивезено понад 15 000 людей. В Рогатинщині поліція ловила людей під час Водосвяття.

В тому ж часі – друга половина січня переведено скрізь масові арештування українського елементу в більшості інтелігентського. Напр. в Косівщині арештовано 43, в Коломиї 65, в Снятинщині около 200.

На початку лютого переведено вербувальну кампанію до “Ваффен СС”. В Станіславівській окрузі забрано до СС-ів під загрозою репресії 400 юнаків у віці 17-25 літ.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 3. – Спр. 5. – Арк. 6-6 зв.

№ 102

**Повідомлення гітлерівської служби безпеки про арешти вихідців з
Прикарпаття – українських націоналістів у Німеччині**

6 січня 1943 р.

Начальник полиции безопасности
и службы безопасности
Штаб командования 3943–P5–669
Берлин, 6 января 1943 г.
Имперский комиссар по безопасности
по Венской имперской области
13 янв. 1943 г. Вх. 2-К У-К 1320/2/34/43 д. 1

СООБЩЕНИЯ

из оккупированных восточных областей №36
В служебный архив.
21.1.43 г. (шифр)

Только для служебного пользования

При запросах просим ссылаться на вышеуказанный номер сообщения.

**А. ПРОТИВНИК И БОРЬБА С НИМ. УКРАИНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ
СОПРОТИВЛЕНИЯ**

В результате операции, проведенной гестапо Брауншвейга совместно с органами гестапо Магдебурга и Готы против нелегальных бандеровских групп, арестовано еще 25 бандеровцев. В числе арестованных находится районный руководитель в городе Ватештедте Йоган Федорус, родившийся 13.9.1915 г. в Димитрове, районный руководитель в Готе Михаил Ступка, родившийся 19.9.16 г. в Черняхове, а также украинец Владимир Костик, родившийся 31.1.19 г. в Надворне. В Брауншвейгском районе руководитель нелегальной бандеровской группы Костик имел лавку по продаже сыра. Лавка одновременно служила местом явки для связных.

Дальше, органами гестапо Франкфурта-на-Майне задержаны следующие лица: Осип Котельницкий, родившийся 16.4.20 г. в Гаи. Он руководил бандеровской группой Франкфурта-на-Майне и прилегающих районов и поддерживал связь с берлинским шпионом Михайлом Румецак. Павло Леник, родившийся 9.11.20 в Дрышеве, он руководил пятеркой. Степан Ковальшин, родившийся 16.5.19 г. в Воцанцах; он также был руководителем пятерки. Один из руководителей пятерки, а именно Николай Величко, родившийся 23.3.22 г. в Ойтуле, а также руководитель политического просвещения Владимир Леник, родившийся 14.6.22 г. в Дрышеве, бежали.

Гестапо Праги задержало областного руководителя нелегальной бандеровской группы Василия Иванчука, родившегося 17.12.12 г. в Дюкюсне-Галла (США), а также пять украинских студентов, проходивших курс обучения в немецком Карловом университете в Праге. Вот фамилии этих студентов, которые давно являются бандеровцами: Михаил Марунчак;

Александр Латышевский; Богдан Околот; Александр Сидорук; Евгений Кравчук. Розыски продолжаются.

В связи с этим следует отметить, что 11.12.42 г. арестован во Львове немецкий священник Йозеф Петерс, родившийся 28.2.05 в Зидлюнгасгаузене. Необходимость ареста вызвана тем, что священник совместно с украинскими кругами проводил деятельность, враждебную Германии, несмотря на то, что был обязан давать сведения о враждебных немцам организациях (бандеровских группах).

Копія. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 81. – Арк. 58, 60-62.

№ 103

Наказ керівництва ОУН (б) про посилення дисципліни серед особового складу ОУН та загонів УПА

10 січня 1943 р.

За Самостійну Соборну Українську Державу!

Хай живе ОУН!

Свобода народам і людині!

Наказ

всім членам Організації українських націоналістів.

Завважується, що члени ОУН різних степенів не придержуються закону організації. Відчувається брак залізної організаційної дисципліни, брак точності і послідовності в праці, так в організаційно-революційному як і в щоденному житті. Часто видно як члени ОУН не тільки курять, але запиваються самогоном. В Ордені це заборонено.

Часто видно легковажну витрату організаційного майна, або крадіж його. Завважується у членів легковажне змарнування часу, неробство, члени не школяться і не вчаться, не ростуть, не роблять організаційної роботи. Забуваються члени ОУН, що їх життя, праця, час, все, що вони мають, всеціло належить ОУН і ОУН в міру потреби цим розпоряджається. Члени не придержуються 12 прикмет харак. укр. націоналіста, 44 правил життя; це об'язує всіх членів ОУН.

Завважується часто грубе, нетактовне поступовання підвладних супроти своїх зверхників.

Наказую:

- а) за зраду організаційної тайни
- за зломання організаційної дисципліни
- за непідпорядкування зверхникові
- за легковажну затрату і крадіж організаційного майна
- за деморалізацію людей в терені
- за підкопування авторитету ОУН
- за діяння на шкоду ОУН
- за працю рівночасно в інших революційних організаціях

за впровадження своїх зверхників у блуд
за безпідставну критику Проводу
за розконспірування ОУН
за самовільні виступи членів – будуть карані карою смерти
б) за п'янство серед членів ОУН
за легковажну витрату часу
за неробство
за неуцтво
за грубе відношення підвладного до зверхника – карати всіма карами включно до публичного виключення з ОУН

в) цей наказ обов'язує як мужчин так і жінок членів ОУН.

Провідники, будьте безоглядні супроти Ваших підвладних, задержте залізну організаційно-революційну дисципліну, бо від дисциплінованих, сильних волею, твердих, непохитних, характерних, політично вироблених, опертих на сильному ідеологічному підкладі Українського Націоналізму членів залежить сьогодні доля і майбутність Української Нації. Краще менше людей, але правдивих членів Ордену.

Тільки сильна ОУН сьогодні зуміє повести Українську Націю до побідної боротьби за Самостійну Соборну Українську Державу.

10.I.1943 р.

Слава Україні!

Героям слава!

Краєвий Провідник ОУН.

Цей наказ відчитати сейчас на спеціальних організаційних сходах аж до найнижчих організаційних клітин.

Відчитувати його через шість місяців на кожних перших сходах в місяці.

Після першого відчитання приступити до реалізації наказу. – Реалізувати його від гори в низ.

Оригінал. Рукопис.

ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 353. – Арк. 1.

№ 104

Уривок із резолюції третьої конференції ОУН (б) про боротьбу на два фронти і категоричну заборону співпраці з окупантами

21 лютого 1943 р.

ОУН стверджує: До А: 1. Сучасна війна на Сході, що її розпутано в ім'я імперіалістичних інтересів німецького націонал-соціалізму й московського більшовизму, ведеться за протинародні реакційні цілі, обернення країни й народів у предмет колоніальної експлуатації і грабунку, що несе за собою духово-моральний, соціально-економічний і національно-політичний визиск і гніт, тобто за повне поневолення народів і людини. Це, насамперед, війна з приводу України, яку оба імперіалізми трактують у своїх загарбницьких

планах як центральну проблему їх імперіалістичної політики на Сході Європи та випадову базу для дальших підбоїв...

2. Німеччина своєю імперіалістичною політикою стосовно всіх європейських народів та терором і грабунком на окупованих теренах стала мобілізувати проти себе всі народи сучасної Європи, а в тому числі теж т. зв. союзників. У цей спосіб створила вона ідейно-політичні та матеріальні основи для свого розвалу й уже хитається під ударами мільйонових армій ворогів та під впливом наростаючих у Європі революційних сил поневолених народів, її намагання приєднати або приневолити поневолені народи до ширшої боротьби з большевизмом, кривавитися в сучасній війні за її імперіалістичні інтереси, являються підступним маневром окупанта й спізненою пробою оминати наслідки доконаних помилок та одним із засобів скріпити свій воєнний потенціал силами поневолених народів...

6. Україна знайшлася у сучасний момент між молотом а ковадлом двох ворожих імперіалізмів – Москви й Берліна, що в рівній мірі трактують її як колоніальний об'єкт. У своїй самостійницько-визвольній боротьбі український народ зустрічає на відтинку своїх міжнародних акцій ряд перешкод, що є впливом необзнайомлення інших народів з українською справою, протиакцій історичних ворогів України, та є наслідком факту, що сучасна війна ведеться за інтереси великих імперіалістичних держав, які запрягають до своїх цілей інші народи та нехтують їхніми правами на національно-державне самоозначення. Тому для українського народу являється невідкличною вимогою вести боротьбу проти обох імперіалізмів на платформі власних сил, а в основу своєї співпраці з другими народами класти їхнє визнання нашого права на власну державу й на цій площині шукати спільних інтересів західних і східних народів у спільній боротьбі проти німецько-московського й інших імперіалізмів...

4. В сьогоднішньому укладі міжнародних сил і в сучасній стадії визвольної боротьби українського народу всяка співпраця з німецьким окупантом і давана йому поміч у його конкурентній боротьбі з московським імперіалізмом – являється на ділі піддержкою московського імперіалізму в Україні й назовні, та створює для нього можливість компромітувати в Україні й на міжнародному відтинку українську національно-визвольну боротьбу, як зняряддя німецького імперіалізму в його завойовницьких плянах...

18. Приймаючи в основу ідею власної державності, як цілість своєї боротьби, український народ віддасть свою силу тільки для революційної боротьби за УССД та буде протиставитися всім ворожим спробам його використовувати та запрягати до воза чужих ворожих інтересів, а в своїй боротьбі проти ворожих імперіалістів стане рам'я об рам'я тільки з тими народами, що визнають його право на власне самостійне державне життя.

Засуджуємо всі спроби індивідуальної чи збірної співпраці з окупантами, як шкідництво й зраду українському народові. Заплямовуємо, як зрадників українського народу, всіх агентів і наємників, секретних

співпрацівників гестапо, НКВД і інших, що за юдин гріш продають свою батьківщину.

ОУН в світлі постанов Великих Зборів, конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955 рр. – Закордонні частини Організації Українських Націоналістів. – 1955. – С. 74.

№ 105

Інструкція № 1 ОУН (б) з кадрових питань

10 березня 1943 р.

В зв'язку з вимогами, які ставить наша боротьба в сьогоднішньому часі, першою її найістотнішою потребою є забезпечувати організацію наростом провідних кадрів. Стоячи перед такою важливою потребою, обов'язком усіх теренових провідників (від повіту до станиці, включно) дати організації провідні кадри, ставлячи до себе і виховуючих слідуєчі вимоги:

1. Провідник.

а) Провідник мусить бути відданий ідеї українського націоналізму, яка для нього повинна бути життєвим дороговказом, також цією ідеєю ополонювати тих, що веде.

б) Провідник своєю працею і поведінкою мусить бути провідним індивідом, доказати підрядним і загалові, що шлях, яким іде провідник, є не збочений.

в) Провідник, дивлячись на хід нашої боротьби і величезну потребу провідних кадрів, мусить сумлінно виловлювати сталєво-характерних одиниць з масово-суспільного і організаційного ядра. При тому відкрити їх природні здібності, нав'язуючи до організаційного посту, на який їх назначує, а в парі з тим працювати над піднесенням їхнього знання та одушевляти нашою боротьбою.

г) Провідник мусить своєю власною ініціативою забезпечувати успіх нашої боротьби і за її наслідки чути відповідальність перед власним сумлінням, проводом, нацією, історією і Богом.

2. Уздоровлення сітки.

Стоячи перед потребою оздоровлення сітки, до теренових провідників ставиться слідуєчі вимоги:

а) Пізнати основно терен, моральну вартість та політичну спроможність орг. кадрів (членів, юнаків, симпатиків), а викривши в сітці всеціло безвартісний елемент, в найкоротшому часі усунути (до усунення баласту з сітки допускається найнижче районного провідника).

б) По переведенню вище згаданої чистки, поставити якнайінтенсивніше політвишкіл, в ході якого залишити в рядах симпатиків всіх тих членів і юнаків, що не викажуть жодних організаційно-світоглядково-політичних спроможностей.

в) В членах жіночого середовища залишити тільки тих, що відповідають прикметам українського націоналіста і виявляють спроможність працювати над піднесенням морального і культурно-освітнього рівня над діворою та старшим жіноцтвом. В праці над жінками-симпатиками заперестати робити всякі військові муштри, Декалогу та буквоїдного вивчення “12 Прикмет Українського Націоналіста”. Натомість заангажувати до вивчення історії, географії України, захоплювати їх нашою боротьбою, кличами і час від часу прочитати їм поодинокі статті наших видань – відповідаючи їхнім потребам.

г) Ліквідувати всякі прояви антагонізму між членами і юнацтвом і не трактувати юнацтво як окрему сітку. Між активом і юнацтвом мусить бути стисла співпраця з тим, що станичний активу в’яжеться зі станичним юнацтвом – перший зобов’язаний проводити контроль їхньої праці та поведінки, не втручаючися до їхніх вишкільних матеріалів, котрі вони одержують від своїх ділових зверхників. Не вільно станичному активу самочинно перетягати юнаків до активу без дозволу вищого проводу. Без порозуміння стану активу зі станичним юнацтвом перший не має права ангажувати юнаків до зв’язкових цілей. Станичного активу зобов’язується до передавання перечитаної літератури юнацтву, виключаючи при тому всякі недбалства і опізнення. Крім того, зв’язаними з юнацтвом є районіві і повітові провідники активу та дістають право і обов’язок контролі у вишкільній ділянці.

3. Пропаганда.

У зв’язку з великими пропагандивними вимогами у сучасну пору теренові провідники звернуть найістотнішу увагу на пропагандивно-вишкільну роботу в терені. В зв’язку з тим до теренових провідників ставимо слідуочі вимоги:

а) По розгляненні теренових сил виділити до пропагандивно-вишкільної роботи найкращих під тим оглядом одиниць (в тих теренах, де пропаганди немає).

б) Виділити вище згадані сили зайнятися перебудуванням пропагандивних осередків, від повіту почавши та в куці кінчаючи.

в) Провідники теренових клітин зобов’язані притягати до звітувань і контролю теренових пропагандистів та настоювати, щоб ця ділянка була повсякчасно в інтенсивному стані (у випадку потреби наділити етапом поодиноких теренових пропагандистів, маючи на увазі їхню професійність в цій ділянці).

4. ПВК і нижчі клітини. Нав’язуючи до повище згаданої реферантури, повітові провідники. Можливо, “12 прикмет українського націоналіста”, ПВК – політвиховник. зобов’язані:

а) Притягнути членів цієї реферантури до праці над світоглядово-політичним піднесенням.

б) Зобов’язуть ПВК, а іменно інструктора вишколу кадрів до переводження частих вишкільних сходин зі своїми підрядними, базуючись на фаховому матеріалі і інструкціях своїх ділових зверхників.

в) Теренові провідники не допускати з-під свого зорення частих конспіративно-організаційних промахів, яких докопують члени цієї реферантури при групових сходинах, а й під час своєї роботи в терені. В разі непоправности вищезгаданих потягнуть до строгої відповідальності в порозумінні зі своїм оргзверхником та діловим провідником обвинуваченого. В разі промах має такий від'ємний засяг, що це не вимагає апробати вищих провідників, тереновий провідник переводить це самочинно – повідомляючи опісля.

5. Конспірація.

Орієнтуючись на так жалюгідний стан конспірації в терені, тереновим провідникам подається слідує зобов'язання:

а) Всі таємниці, які входять в засяг теренового провідника, не сміють в ніякому разі вийти з його уст (може, не раз як добродушний вислів), і це має лишитися в ньому, як організаційна тайна.

б) В організаційній роботі, як: передавання наказів, читання штафет, гуртові їх сходини, відправа підрядних, писання і читання звітів, переводження збірок, грошових розрахунків і обговорювання всяких оргвипадків та справ не сміють проводитися в присутності людей неорганізаційних (жінка, брат, родичі, дівчина), а то й членів та симпатиків, що не є в тих справах компетентні. (Коли заходить потреба перевести ширші сходини, чи свято, проводити це в вечірньо-нічних годинах).

в) Усунути нелегальні матеріали зі своїх мешкань, як орглітература, копії звітів, всякі записки, бєфона з-за образів і ін. В нотеках не носити кличок, адрес наших людей, наказів, списку членів, старих штафет і т.д. Натомість приготувати відповідний сховок на повище вимінені речі – менш потрібні речі, для щоденного підручного користування, переховувати в непідозрілих людей.

Маючи на увазі добро справи, теренові провідники подбають про це, щоб всякі негативні поголоски, а то і потягнення, що підривають авторитет організації, ліквідувати в зародку, так не допускати їх поширювання серед членства і мас.

6. Уздоровлення суспільства та ліквідація прірви між організацією і масами.

Першою потребою на шляху оздоровлення мас і пов'язання з ними духового контакту є опанування кадру симпатиків та відповідна праця над ними.

Щоб витягнути суспільство з цього деморалізаційного полону та життєвої охлялості, треба відняти від симпатиків і мас всі думки, прояви, захоплення, що є деморалізуючим, дозорієнтуючим, та йдуть врозріз з нашими політичними цілями.

А далі в боротьбі за оздоровлення суспільного стану звернути увагу на слідує вимоги:

а) Поставити масам перед очі образ можливостей сучасного моменту, потребу політичної консолідованості та активності, а тоді у противагу представити, яка доля чекає нас як нарід, коли цього не буде.

б) Не допустити до мас ворожої пропаганди, натомість внести наші думки і ідеї, формувати серед суспільства збірну політичну думку (в нашому змісті) і поставити перед очі мас трагічні кличі: “Воля або смерть”, “Боротьба за державу – це боротьба за життя”.

в) За всяку ціну зліквідувати п’янство, картограйство, крадежі, надужиття і всякі аморальні прояви. До боротьби з вищезгаданими проявами заангажувати все здорове українське громадянство (розуміється в першу чергу членів і симпатиків, як: священство, учительство, Укр. Ком. Укр. Поль. і ін. засоби в вищезгаданій акції – це найперше примірність тих, що проводитимуть далі слово пропаганди, а в крайнім випадку, коли не допоможуть вищезгадані засоби, дозволяється вжити репресій (тільки по-мудрому).

Теренові провідники зобов’язані ці інструкції переробити, (доповняючи різними від’ємними проявами на даному терені) на оргсходинах, курсах та особистих стрічах зі своїми провідниками до членів включно.

Безпосередню відповідальність за успіх чи неуспіх вищенаведених акцій та за їх хід є повітові провідники.

Пам’ятаючи при тому, що через організування стану і відносин внутрі організації, дійдемо до внутрішньо-духовного заспокоєння, а тим самим, провідною політичною силою українського народу – а тоді перемога на нашій стороні.

Слава Україні!

Постій, 10.ІІІ.1943 р.

Героям слава!

Юрко

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 2–3.

№ 106

Радіограма члена Воєнної ради Південного фронту М. Хрущова до командирів партизанських загонів і з’єднань про ставлення до збройних формувань українських націоналістів

23 березня 1943 р.

Товарищам Ковпаку, Рудневу,

Копія: Всем партизанским отрядам Украины

Отвечаю на поставленный Вами вопрос о нашем отношении к националистическим “партизанским” формированиям.

В нашем отношении к украинским националистическим “партизанским” отрядам мы должны всегда помнить и различать. Первое, что руководители украинских буржуазных националистов – это немецкие агенты – враги украинского народа. Второе, что некоторая часть рядовых участников этих отрядов искренно желает бороться с немецкими

окупантами, но они обмануты буржуазными националистами, пролезшими к руководству этими формированиями. Исходя из этого, Вам необходимо:

Первое. Всеми способами разоблачать руководителей этих формирований буржуазных националистов, как врагов народа, немецких агентов. Это необходимо проводить путем усиления агентурной работы, распространения листовок и т.п.

Второе. Не вступать в контакт с этими отрядами.

Третье. Не выступать вооруженно против этих отрядов, если сами они на Вас не нападают, памятуя, что сейчас нашей главной и основной задачей является разгром фашистской Германии и изгнание немецких оккупантов с нашей территории.

Нашу работу среди всех слоев украинского народа необходимо проводить с разъяснением того, что только последовательная и непримиримая борьба Красной Армии, наших партизан и всего советского народа против немецких оккупантов приведет к разгрому фашистской Германии и обеспечит свободу украинскому народу в воссоединенном едином украинском советском государстве.

Что немцы шли и идут с целью завоевания Украины и превращения ее в немецкую колонию, доказывать это убедительными фактами из деятельности немцев сейчас на Украине.

Разъяснять массам, что только большевистская партия во главе с великим Сталиным приведет к окончательному разгрому немецких оккупантов, что только она создает условия для расцвета украинского советского государства и украинской культуры.

М. Хрущев

23. 03. 43.

Оригінал. Рукопис.

ЦДАГО України. – Ф. 63. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 68–70.

№ 107

Звернення ОУН (б) до українського народу із закликом боротися проти радянського та німецького режимів в Україні

26 березня 1943 р.

Додаток до № 30/43 від 26.03.1943 р.

Уповноважений Головного командування групи військ “Південь”

Відпис з копії перекладу

Прочитай і передай іншим! Ховай від ворога і зрадників!

УКРАЇНЦІ!

Цілий світ горить у полум’ї нової загарбницької війни!

У нещадну війну вступили імперіалістичні гіганти (держави-імперії). Як ненажерливі хижі звірі, що жадають крові, кидаються вони перш за все на

озброєні народи, щоб їх знищити і після цього провести між собою останню вирішальну битву. Вони поставили собі за мету здобути необмежене світове панування і купаються в морях невинно пролитої крові народів. Свої завойовницькі плани вони хочуть приховати за голосними гаслами про визволення, про справедливе міжнародне керівництво, про краще життя. У цей же час пригнічений народ ледь животіє в пазурах загарбників. Життя народу в окупації – все одно, що життя мух в павутинні злих павуків. Гарні обіцянки про щасливе життя в майбутньому – обман. Чи можливо, щоб гнобителі дали народам можливість жити кращим життям завтра, якщо вони вже сьогодні нічого, крім розрухи, з собою не приносять?

Серед переможених – і наш український народ. Та, живучи в ярмі, український народ все ж знає, що таке воля. Тому, коли світ здригався під ударами революції, він був першим, хто почав відбудовувати самостійне життя. Це не сподобалося більшовицьким імперіалістам. Українська держава, що постала в 1917-1920 рр. була знищена російсько-більшовицькою бандою.

Шляхом насильства, зради і підкупу вона заволоділа Україною і привела її до розрухи. Пошматована, закривавлена Україна поросла бур'яном, перетворилася на країну рабів, на пекло. Гнобителі хотіли цілковито винищити її дітей – український народ. Жахливий терор, колективізація, в'язниці, концтабори, заслання і розстріли – ось зброя більшовиків. І оскільки все це не дало бажаного результату, більшовики вигадали новий нечуваний метод масового знищення – голод.

Ніколи не зникнуть з пам'яті жодного українця 1932–33 роки штучно створеного більшовиками голоду. Лежить і помирає в агонії знесилена голодом мати. Батька розстріляли деспоти-більшовики, коли він із сотнями таких же голодних шукав у місті їжу. Опухлі від голоду діти жебрають хліб. Така жахлива картина була в тогочасній Україні.

У цей час, коли сільське населення України змушене було покидати свої села в пошуках хліба, більшовицька Москва вивозила мільйони пудів українського зерна за кордон. Тисячі людей помирали щодня на міських смітниках та помийних ямах, так і не знайшовши хліба. Коли більшовики розповідали всьому світові про “радянський рай на землі”, про досягнення могутнього соціалізму і розсилали запрошення на огляд багатого життя Москви, в Україні не вистачило людей, щоб поховати всіх померлих від голоду. За деякими даними більшовиків у 1932-33 рр. на Україні померло від голоду понад 5 млн. людей. Ця невинно пролита кров мільйонів навіки затаврувала ганьбою більшовицьких деспотів. Ця кров кличе і завжди кликатиме прийдешні покоління до помсти за наругу над українським народом, за знищення і розруху, за пекло на українській землі.

Ті ж більшовицькі методи винищення продовжують застосовувати нові окупанти України – німецькі імперіалісти. Нищівна колоніальна експлуатація населення України, грабежі, страти, арешти, розстріли, приниження людської гідності, моральний розклад, вивезення людей до Німеччини на неминучу загибель і, нарешті, застосування більшовицького методу винищення голодом – все це “благодіяння”, що чинять німці

пригнобленому українському народові. Штучно створений німцями на Україні голод є лише наслідком економічної неспроможності. Це – найганебніший метод політичної боротьби. У той час, коли німці грабували українську пшеницю, зерно та хліб, яких цілком вистачило б, щоби прокормити населення цілої України та половини Європи, українців годували голодним пайком з ячмінного хліба. Скільки поту і крові вклало населення України в оранку, сівбу і збір цього хліба. Українцям було заборонено брати зерно, що нагабували більшовики, і, крім цього, хліб, який їм не вдалося вивезти. Не маючи можливості вивезти все зерно до Німеччини і побоюючись, що українці можуть захопити його силою, німці спалили сотні вагонів української пшениці, мотивуючи це тим, що вона нібито отруєна. Українцям не давали городини, хоча вона гнила у вагонах. Прохання українського населення засіяти частину колгоспних земель німці відхилили, хоча ці землі лежали необробленими. Німці зганяли українське населення на молотьбу зерна, щоб швидше вивезти все з України додому. За свою роботу українські колгоспники отримували від німців замість зерна копійки, за які не можна було нічого купити. Українських робітників Донбасу та інших промислових центрів змушували важко працювати по 12 годин щодня, не зважаючи на те, що вони жили на голодному пайку. Над усією Україною аж до Кавказу нависли загрозові хмари нового голодомору.

Єднайтеся до боротьби проти нього в ім'я національної солідарності!

Українське село повинне допомогти міському населенню України в цій боротьбі.

Українське місто повинно допомогти українському селу обороняти його інтереси.

Несвідомі українці, що стали німецькими найманцями, повинні опам'ятатися! Німці кидають їм, як псам, тимчасово великий шмат хліба. Вони хочуть, щоб сліпі українці допомогли їм у знищенні своїх же братів через доноси, покарання і грабіж, у розкраданні нашої України, у такому веденні господарства, коли, за словами Шевченка, “з матері полатану сорочку знімають”.

Всіх, хто розуміє, що нам загрожує біда, закликаємо:

“Українці: робітники, селяни, інтелігенціє!

Об'єднаймося для спільної боротьби проти голодомору!

В єдності ми переможемо – поодинці зазнаємо поразки!”

Але ми будемо боротися не тільки проти голоду. Побачивши нашу рішучість, ворог може тимчасово відмовитися від методу винищення голодом, щоб у майбутньому знову повернутися до старих прийомів.

Ми хочемо боротися за такий соціальний устрій, при якому ніколи б не було голоду. Ми боротимемося за самостійну українську державу, яка охоронятиме своїх громадян від винищення. Ми будемо боротися за українську державу, в якій український народ буде господарем на прабатьківській землі.

Ми боротимемося за Українську державу, яка дасть можливість всім націям, що чесно живуть і працюють на Україні, жити гідним людини життям!

Більшовизму не вдалося нас винищити, не знищить нас і імперіалізм. Ворог не принесе нічого доброго. Що ми самі собі створимо, те й матимемо.

Вступайте у бойові групи Організації Українських Націоналістів (ОУН)! Організуйтеся! Єднайтеся!

Створюйте сильний фронт української національної революції проти імперіалістів!

Вперед!

До перемоги!

Слава Україні!

Героям слава!

Організація Українських Націоналістів.

За згідність Підпис Гаас KV—службовець

За достовірність копії:

Підпис

лейтенант

ОУН і УПА в 1943 році: Документи / Упоряд. О. Веселовська, В. Дзьобак, М. Дубик, В. Сергійчук. – К., 2008. – С. 108-111.

№ 108

Німецька версія листівки ОУН (б) проти Берліна і Москви

травень 1943 р.

Ворожа пропаганда

Переклад з української мови

Свободу народам і людині

Прочитай і передай іншим.

Ховай від ворогів і зрадників.

ПЕРЕД ЛИЦЕМ ПОДВІЙНОЇ ЗАГРОЗИ

Війна на Сході – це боротьба російського і німецького імперіалізмів за панування та експлуатацію європейських народів, у тому числі й українського. Проте під час цієї боротьби вони ясно усвідомлюють, що українці не бажають бути чиїмись колоніальними рабами, а самі прагнуть свободи і державної незалежності. Тому загрозу власним інтересам воюючі імперіалісти вбачають не лише один в одному, але й в українському народі та інших націях Східної Європи. Воюючи один з одним, вони одночасно жорстоко придушують рухи за незалежність поневолених народів.

У цей момент над українським народом нависає весь тягар німецького імперіалізму. Німці продовжують більшовицьку політику винищення і наслідують не лише їхню програму, але й їхні методи. Німецька колоніальна політика в основному спрямована, подібно до більшовицької, на знищення активної (політичної) частини українського народу. А ті, що змогли

рятуватися від очей і куль більшовицького НКВС, тепер розшукуються і знищуються німецьким гестапо. Крім того, німці знищують великі маси населення, застосовуючи при тому випробуваний більшовиками метод організованого голодомору. До цього додаються ще власні методи, як, наприклад, відправлення в Німеччину на “роботу”, вбивство військовополонених та ін.

Помиляється той, хто вірить, що ми лише в цей момент живемо під тиском німецького колоніального режиму. Хоча російські більшовицькі імперіалісти перебувають за межами України, вони все ж не перестають цікавитися Україною, українським народом, його життям і боротьбою. Вони не тільки цікавляться нами, але й також намагаються активно втручатися в наше життя з метою приборкання українського політичного руху за незалежність і знищення українського народу в цілому

Інструментом більшовицької політики в Україні на цей момент є комуністична партія і партизанські відділи. У той час як червона армія воює на фронті з німецькою, першим завданням так званих червоних партизан і комуністів України є боротьба проти української національної революції. Такий розподіл ролей серед більшовицьких сил цілком влаштовує й німців. Це можна побачити в інструкціях німецької поліції, в яких головним ворогом Німеччини в Україні є українські націоналісти, а не комуністи. Тому націоналісти повинні бути знищені в першу чергу.

Комуністична партія України створюється перш за все не для боротьби з німцями, а для придушення визвольного руху українського народу. Тепер комуністи ведуть активну пропаганду проти націоналістів й ідеї української самостійності із застосуванням різних методів. Але, оскільки народ сприймає більшовицьку пропаганду як брехню, більшовики застосовують також інші методи та погрожують направо і наліво розстріляти всіх націоналістів, якщо вони повернуться.

Повернення совєтського панування – складна справа. Перш за все це залежить від політичних поглядів українського народу. Для цього недостатньо вести пропаганду проти націоналістів і погрожувати їм, їх необхідно знищити. І більшовики взялися до роботи. Оскільки в них немає достатніх сил і можливостей для знищення українського руху за самостійність, комуністи йдуть на провокації. Так, на Поліссі були випадки вбивства червоними партизанами українських націоналістів, у той же час в інших областях України провокації і доноси стали звичним явищем.

Особливу роль у цій роботі відіграють так звані більшовицькі партизани. Завданням партизанів є провокація, яка розрахована на знищення українського народу руками німців. Як відповідь на дитячі вихватки більшовицьких диверсантів, які, власне кажучи, не заподіюють відчутної шкоди, німці накидаються на беззахисне, невинне населення, вбивають його із звірячою жорстокістю і спалюють дощенту його посілости та майно. На Поліссі минулої осені трапились такі речі, перед якими набіги степових орд на країну відступають у тінь. Не можна стверджувати, що більшовицькі провокатори розраховували лише на німецьку політичну міць і звірячу

жорстокість, а також важко повірити, що німці знають про справжній стан речей і несвідомі того, що українське населення не бере ніякої участі у діяльності банд. Тут ми маємо справу з мовчазною домовленістю, свідомою співпрацею обох ворогів в Україні. Німці використовують діяльність більшовиків для того, щоб виправдати масове знищення українського народу, а більшовики допомагають німцям знайти аргументи. Таким чином, це допомогло обом сторонам.

Ніхто не сумнівається, що більшовики застосовують такі методи. Криваві розрахунки, що відбувалися в останні роки в партії, показують нам у повній мірі не лише моральне обличчя Сталіна, Кагановича, Берії та інших “батьків” і вождів, але й всю гниль більшовицької системи. Фальш, підступність і провокація, досконало опановані більшовиками, застосовуються не лише у внутрішній, але й у зовнішній боротьбі. Більшовицька мораль допускає співпрацю з найзапеклішим ворогом, коли з цього можна отримати якусь користь. А вигода для більшовиків у провокаційній співпраці з німцями така – знищення українського руху за незалежність та українського народу. Німецькій стороні це також вигідно, тому їх спільна дія супроти українських націоналістів стала дійсністю.

Німецький і російський імперіалізми перебувають у стані смертельної боротьби один з одним і обидва хочуть поневолити та експлуатувати Україну. Вони знищують самі себе і наближаються до неминучої катастрофи. У цей момент вони усвідомлюють, яка небезпека загрожує їм з боку українського руху за незалежність. Проти цього руху обидві сторони використовують всі свої сили. У цій справі вони однодушні.

Антиукраїнський фронт існує не тільки як об’єктивна реальність, все більших форм набуває свідомо і спланована співпраця. Комуністична партія свідомо посилає своїх членів на співпрацю з німцями проти українських націоналістів, а німці свідомо приймають цю співпрацю. Фронт антиукраїнської співпраці збільшується за допомогою провокаційних дій більшовицьких саботажників та знищення німцями українського населення. Кампанії і терористичні заходи, які застосовуються і німцями, набирають інтенсивності і гостроти. Так виглядають справи сьогодні і так буде в майбутньому. Чим більше виснажуються сили воюючих сторін (імперіалістів), тим реальнішою для них стає загроза революції поневоленних народів і тим міцнішою співпраця імперіалістів проти руху за самостійність поневоленних народів. Тому дуже помиляються ті українці, які вважають, що, наприклад, німці змінять своє ставлення до українського народу, коли стануть слабшими. Таку ж помилку роблять ті, які очікують те саме від більшовиків.

Німецько-російська війна триває вже півтора року, і за цей час обидві партії відчутно ослабли. Незважаючи на це, їхнє ставлення до українського народу не змінилося, як з німецької, так і з більшовицької сторони. Навпаки, ставлення погіршилось і погіршуватиметься надалі, як показують події. Прірва між імперіалістами і національною революцією тим швидше збільшуватиметься, чим слабшими ставатимуть одні і сильнішими інші.

Під час козацького визвольного руху не дійшло до жодного компромісу між українською революцією і польськими й російськими загарбниками. Зате польські та російські загарбники домовились в Андрусеві в 1667 році і поділили між собою Україну. Новітні визвольні змагання знайшли свій епілог у Ризі в 1923 р., де знову ж таки польські і російські імперіалісти порозумілися не на користь Україні.

Інтереси двох імперіалізмів, держав, що борються за одну територію, відрізняються за своєю програмою і цілями, хоча по своїй суті подібні. Тому компроміс між ними можливий на основі двосторонніх поступок і “справедливого” поділу здобичі та навпаки, не існує компромісу між визвольною революцією та завойовниками. Можливою є лише капітуляція тої чи іншої сторони. На наш погляд, автоматично створюється німецько-більшовицький антиукраїнський фронт. Спираючись на об’єктивно існуючі спільні інтереси, цей фронт набирає характеру свідомої співпраці. Українська національна революція подвійно поборюється ворогом.

Опортуністи вбачають вихід з цього важкого становища в капітуляції одному з цих ворогів. Крім звичайного боягузтва чи політичної поступливості, тут існує наївна точка зору, що у боротьбі з лише одним ворогом можна зменшити число жертв. Ми, націоналісти, не думаємо капітулювати перед кимось з них, бо не хочемо самі накидати зашморг на шию.

Більшовики і німці вбивають не лише нас, самостійників-революціонерів, але й фізично знищують всю українську інтелігенцію і широкі маси населення. Коли б ми відмовлялися від боротьби з одним з наших противників, щоб зменшити кількість жертв, ми не були б в змозі захистити свій народ від ударів й цього ворога. При такій тактиці ми могли б зменшити кількість жертв серед членів організації, проте сама організація не є нашою основною метою, наша мета – добробут народу. І коли від нас, націоналістів, вимагається найбільших жертв для визвольної справи народу, ми не лякаємося цього. При капітуляції перед одним з ворогів ми зменшуємо кількість жертв не нашого народу, а ворога, бо тоді ми даємо йому можливість знищувати наш народ без боротьби і при цьому без жертв з його боку.

Тому наша політична тактика на майбутнє залишається подібною до теперішньої – безкомпромісна боротьба з німецьким і російським імперіалізмом.

Новим зовнішнім труднощам можемо протиставити моральний і організовано зміцнений фронт української національної революції. Робота над моральною і організаційною розбудовою наших сил – це основне завдання на сьогодні. Розбудова основних елементів наших сил є необхідною для кінцевого розрахунку з ворогами.

Щоб зміцнити позиції назовні, нам треба об’єднатись з іншими народами, поневоленими німцями і більшовиками.

Коли ми таким чином просунемо вперед моральну і організаційну розбудову українського національного руху на українських землях та

об'єднаємося з поневоленими народами інших європейських країн, тоді ми створимо силу, яка необхідна, щоб підірвати російсько-німецькі імперіалістичні імперії і побудувати самостійну українську державу.

Геть Москву і Берлін!

Геть імперіалістів!

Хай живе визвольна боротьба поневолених народів!

Хай живе українська національна революція!

Хай живе Українська Самостійна Соборна держава!

Організація Українських Націоналістів.

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1942-1943): Т. 3. / Упоряд. В. Косик. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет ім. І. Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 1999. – С. 199-203.

№ 109

Вказівки Проводу ОУН (б) місцевим адміністраціям про організацію господарської діяльності

Не раніше 1 травня 1943 р.

ЗАГАЛЬНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ АДМІНІСТРАЦІЇ

Село. Голова села:

Обов'язки:

Стежити за збіркою врожаю, (вчасно зібрати, допомогти тим, хто сам не може).

Розпочати в час, зараз по збірці молотьбу збіжжя, відповідно переховати від знищення, закопуючи його у відповідні місця.

Допомагати вдовицям, сиротам, батькам помордованих ворогами і покликаних до УПА.

Стежити, щоб було обсіяно якнайбільше поля озимими посівами.

Стежити, щоб громада зберегла якнайбільше ярого насіння. Підготувати поля для ярого посіву.

Всі землі, які є вільні, віддати селянам в їх користування (панські, польські і інші).

Стежити на селі за чистотою, котра збереже від різних хвороб. Наставляти на селі варту, забезпечити її в алярмові прилади (дзвін, труба, солома для паління і інше).

Всі спірні справи в громаді залагоджує голова на місці, покликуючи для цієї цілі 2-3 громадян, старших віком і маючих в громаді довір'я і пошану.

Відремонтувати школи і забезпечити паливом на зиму.

Забезпечити громадське майно і опущений інвентар мертвий, котрий є без руху (молочарні, кооперативи, дорожнє майно, машини, мотори і інше, (все це взяти на облік).

Не допустити до нищення садів, господарок опущених, ріжних лісів, торфовиськ, рибних ставів і іншого.

Пустити в рух млини, вітряки, круподерні, олійні і інше.

Допомагати УПА (сушити рибу, овочі, гриби і т.п.).

Взагалі держати на селі порядок і цілу господарку, щоб не витворилася анархія.

Заступник голови:

Заступає голову під час його неприсутності і допомагає йому в праці.

Секретар:

Виконує канцелярійну роботу і допомагає голові.

Район. голова:

Відповідає за стан господарки і адміністрації району.

Стежить, щоб голови села виконували наложені на них обов'язки.

Організує допомогіві комітети по селах з місцевих громадян, котрі допомагають тим, що потребують помочі.

Організує на терені району ріжні підприємства.

Покликує вчителя-фахівця, котрому доручає організацію і опіку над шкільництвом на терені району.

Організує там, де не має лісної влади, лісні відділи, котрі стежать за порядком в лісі і охороняють його перед знищенням.

В містах організує санітарні комісії, котрі піклуються чистотою та виглядом міста.

Взяти на облік і забезпечити перед знищенням опущені сади, торфовиська, рибні стави і ін. Визначити, де потрібно, завідуючих і сторожі.

Організувати санітарні пункти, котрі допомагали б населенню і боролись з епідемічними хворобами.

Заступник голови:

Виконує обов'язки голови в часі його неприсутності.

Виконує обов'язки, поручені йому головою.

Під його опікою фінанси району.

Секретар:

Виконує доручені йому головою канцелярійні справи.

Відповідає за канцелярію і акти.

РЕФЕРЕНТИ

Адміністраційній:

Залагоджує всі біжучі справи.

Провадить статистику: а) цілого району; б) знищених господарств займанцями в районі; в) знищеного живого і мертвого інвентаря; г) побитих і вивезених людей на різні роботи; д) стягненого контингенту з району в ріжних формах.

Всі ці дані мусять бути зібрані від початку війни, себто з 1939 р. (вивезені до Німеччини, на Сибір, до суду і ін.).

Господарчий:

Керує цілою господаркою району.

Збирає всі статистичні дані господарчого стану району (худоба, коні, вози, запряги, збіжжя, машини і ін.).

Під його керівництвом усі підприємства району, організує і відповідає за них.

Керує прохарчуванням населення в містах і селах, збирає і магазинує запаси продуктів для населення і армії.

Суспільна опіка:

Організує допомогіві комітети по селах.

Допомагає родинам, майно котрих знищено окупантами. Допмагає тим родинам, котрих член родини згинув в боротьбі з окупантами. Для цього робить збірки: грішми, збіжжям, одягом і ін. Організує поміч при польових роботах, забезпечує паливо і т.п.

Організує санітарні пункти для несення помочі населенню.

Голова району в порозумінні з відповідними чинниками може організувати в міру потреби більш референтів.

Становища сільських голів, району і т.п. можуть займати, коли відповідають своєму призначенню особи, котрі зараз урядують, коли ж ні, – призначати інших.

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр. 46. – Арк. 37-38.

№ 110

Наказ керівництва ОУН (б) про підготовку та проведення заходів, присвячених річницям загибелі Симона Петлюри та Євгена Коновальця

Початок травня 1943 р.

НАКАЗ НА ТРАВЕНЬ

1. Скріпити в терені орг. працю.
2. Охоплювати неохоплені до того часу оселі.
3. Повторити видані до того часу пропагандивні матеріали. Кожний юнак і юначка мусить знати напам'ять і поширювати між населенням. Всі мусять бути пропагандистами, щоб поширювати наші кличі серед населення. Мусимо якнайкраще підготувати укр. народ до зриву.
4. Протягом цього місяця провідники теренів проведуть нічні вправи. Вправи до 4 год. Використовувати послугування азбукою Морзе. Кращих юнаків, які вив'яжуться із вправ відмітити.
5. З огляду на теренові події стрічаються випадки, що юнаки і юначки віддаляються з дому не повідомляючи свого зверхника. Наказую всім, що хто буде віддалятися на більше як на 24 год. з дому, зголосити зверхникові. Провідники теренів допильнують, і за невиконання цього карати.

6. В терені зустрічається, що юнаки п'ють і курять. За дальше вживання цього будуть застосовувати найгостріші покарання і навіть викидання з рядів.

7. Зайнятися збіркою ліків, харчів, бандажів.

8. Написати реферат: “Симон Петлюра і Євген Коновалець у Визвольних укр. змаганнях”.

9. Провідники теренів допилюють, щоби були писані карти і реферати, теми яких мають бути подані на відправі.

10.Перевірити знання юнаків з військовости. Мусять знати: Морзе, кріс, граната, пістоль. Знати основні постави із крісом.

11.Незадовго будуть переводитися травневі іспити за інструкцією ч. 4. Провідники теренів постараються підготувати для цього терен.

12.Приготовити Свято Героїв Революції 23 – 25.V по всіх церквах відправляється панахида.

13.На день Свята Героїв могили мусять бути якнайстаранніше бути впорядковані. Напис: “Здобудеш Українську Державу, або згинеш в боротьбі за неї”. І тризуб. Де ще немає могил – обов'язково насипати. В кожному селі мусить бути.

14.По відсвяткуванні Свята Героїв Укр. Революції, у відсвяткуванні пам'яті Є. Коновальця і С. Петлюри бере разом участь і укр. суспільство. Дня 23.V ц.р. минає 5 років, як на вулицях Роттердаму був убитий жидом Є. Коновалець – Вождь ОУН. 25.V – 26 р. був убитий жидом Шварцбадом головний отаман С. Петлюра. Ознайомити юначок і юнаків з діяльністю обох цих геніїв.

15.Юначки і юнаки!

Зближається так довго очікувана хвилина, а саме здійснення нашої мрії. Здобувати Самостійну Соборну Укр. Держ. Отже постійну, щоденну нашу працю зв'язати з цілістю життя укр. нації. Мусимо пам'ятати, що ми є ковалями нашої долі, що доля в наших руках, а тому всі до праці, до боротьби за Українську Державу. Постій у травні.

Слава Україні!
Героям Слава!

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 353. – Арк. 5.

№ 111

Повідомлення про заходи Українського центрального комітету на чолі з Кубійовичем для українських школярів

4 липня 1943 р.

ВАКАЦІЙНІ ОСЕЛІ ДЛЯ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ

Станіславський батьківський кружок при УОК налаштовує в Карпатах вакаційні оселі для шкільної молоді від 7 до 20 років життя. Цього року будуть введені дві оселі: для хлопців у липні, для дівчат у серпні у Делятині, в кожній по 200 учасників. З того числа була одна третина приміщена безплатно, одна третина з оплатою місячно. До оселі будуть прийняті учні й учениці, які належать до ВСУМ і є вповні здорові. Безплатними місцями в оселі користуватиметься дитина, батько якої погиб на війні, або вивезений большевиками, а врешті діти, яких батько чи мати працюють в Німеччині. Пів платними місцями можуть користуватися діти вдів, що не можуть дати своїм дітям повного удержання, діти робітників та діти, яких батьки працюють на посадах учителів, урядовців, державних робітників.

Станіславівське слово. – Станіславів. – 1943. – 4 липня.

№ 112

З радіограми командування Сумського партизанського з'єднання М. Хрущову і Т. Строкачу про дії українських націоналістів

9 липня 1943 р.

Мы не сомневаемся, что верхушка националистов идейно, а может быть и организационно работает вместе с немцами. Верхушка националистов вынуждена в сложившейся обстановке выступать против немецкого фашизма, так как иначе массы за ней не пойдут...

Сейчас обстановка требует от руководящих органов УССР широкой разъяснительной работы среди населения Западной Украины. Промедление в этом будет в дальнейшем оплачено кровью украинских и польских крестьян, вовлеченных в националистическую резню под флагом борьбы с немцами и в подготовку борьбы с Советским Союзом.

Ковпак, Руднев

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1331. – Арк. 119.

№ 113

Звернення Української народної самооборони на західних українських землях до місцевого населення із закликом створювати збройні загони для боротьби з радянськими партизанами на теренах Карпат

Липень 1943 р.

УКРАЇНЦІ!

Від кількох тижнів є потрясена Західна Україна про похід кількатисячної більшовицької партизанської банди Ковпака в Українські Карпати. В далекому запіллі німецьких армій з'явилися на українських землях узброєні частини висланників червоної Москви і, не зустрічаючи більшого німецького опору, пройшли крізь Поділля. Рівночасно московські радіовисильні повідомили про те, що так звана "червона" Західна Україна повстає до боротьби з німецькими окупантами.

Яка ціль цих більшовицьких партизанських банд і що означає ця подія?

Незважаючи на величезні втрати і власне виснаження, продовжує імперіалістична Москва вести війну не лише на фронтах, але і в німецькому запіллі. Тому висилає банди, які мають, з одного боку, саботажевими атаками перешкоджати німецькій армії в провадженні війни на сході, з другого – мобілізувати для себе маси поневолених німцями народів та бути передовими загонами комуністичної революції в середній Європі.

Особливу увагу звертає більшовицька Москва на українські землі, московські загарбники в морі крові хочуть втопити українську самостійницьку ідею, бо для них Українська національна революція і Українська самостійна держава і надалі є смертельною загрозою. Більшовицькі партизанські банди Ковпака мають за завдання внести хаос в українське національне життя Галичини. Вони зривають мости, нищать народний доробок, грабують людей, задумують палити врожай, хочуть спровокувати на наш народ німецькі репресії і таким чином спричинити винищення українського елементу німецькими руками.

Яке ставлення українського народу до більшовицької партизанки?

Українське населення вповні свідоме, що московські більшовики – це найбільші історичні вороги України, і тому на намагання нас знову поневолити відповість український народ нещадною боротьбою. При тому український народ мусить бути свідомий, що тільки його власна боротьба може принести йому перемогу над висланниками Москви. До боротьби з ними стануть українські селяни, робітники і інтелігенти та знищать ці банди.

Німці нас перед більшовизмом вже не в силі оборонити. В сучасній стадії війни вони не заінтересовані в обороні українського населення перед терором більшовицьких банд. Навіть похід більшовицьких партизанських банд не змінив їхнього ворожого відношення до українського народу. В перший вогонь проти більшовицьких банд вони посилають українську поліцію, але не дають їй потрібної кількості і амуніції, а поранених українських поліцистів залишають на полі бою (Скалат).

Українці!

Ми не можемо допустити до того, щоб в ім'я планів ненависної Москви горіли наші оселі, руйнувалося наше добро, щоб в нашій Україні гніздилися енкаведистські банди. Цим московсько-більшовицьким агентам ми відповідаємо організованою народною самообороною, щоб власними грудьми охоронити нашу батьківщину. Український народ не дасть себе нікому поневолити і тісно організує Українську народну самооборону для боротьби з більшовицькими партизанськими бандами в Карпатах.

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава...

В липні 1943 р.

Слава Україні! Українська народна самооборона (УНС).

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 57.– Оп. 4.– Спр. 358. – Арк. 24.

№ 114

**Звернення ОУН (б) до поляків із закликами боротися за вільні
Україну й Польщу**

Липень 1943 р.

Наближається вирішальний момент цієї війни, яку було розв'язано через агресивність Берліна і Москви і яка велася з метою загарбання вільних народів. По мірі вичерпання сил обох загарбників, організуються і наростають революційні сили пригноблених націй. Перше місце серед націй Центральної та Східної Європи, що перебувають під гнітом німецького та московського імперіалізму, займають українська та польська нації. Ці обидва народи перебувають у стані запеклої боротьби з окупантами і готуються до відновлення своїх власних національних держав.

Однаковий стан, спільні вороги і спільні цілі, якими є відновлення власних держав, повинні були б визначати для обох націй, як, зрештою, і для всіх пригноблених народів, шлях спільної боротьби в одних лавах проти імперіалістичних загарбників. Адже цілком зрозуміло, що остаточний удар імперіалізму Москви і Берліна можуть завдати переможні революції націй, що їх пригноблюють. Звідки також з логічною послідовністю випливає потреба спільного революційного фронту націй, пригноблених імперіалізмом, під гаслом вільних національних держав.

Український народ завжди був переконаний, що умовою тривалого і незалежного державного існування обох націй – української і польської – є взаємне порозуміння на платформі обопільного визнання. Ця умова виникає з факту нашого спільного існування між двома потужними державами – Німеччиною і Росією, які через свою силу та імперіалістичний характер завжди були ворогами сусідніх народів. Вони завжди виявляли особливе прагнення загарбати і пригноблювати українську та польську нації. Слід також сказати, що реалізацію цих планів їм полегшувала легковажно

провокована ненависть між українцями і поляками. Адже Москва і Берлін завжди знаходили і в майбутньому знайдуть спільну мову, якщо йдеться про повалення української або польської держави і про пригноблення обох націй. Цю істину пізнав і польський народ під час розділів Польщі, а останній раз і у 1939 році.

На жаль, цієї істини не хочуть зрозуміти польські імперіалістичні кола. Дивним і незрозумілим є той факт, що сьогодні, коли польська нація стогне в ярмі німецьких окупантів, і коли Росія також планує нову окупацію Польщі, польське імперіалістичне керівництво оголошує безжальну війну українській нації, відмовляючи їй у праві на власну державність. Польські імперіалісти ніяк не можуть погодитися з боротьбою за незалежність українського народу і в своїй сліпій ненависті до нього ідуть так далеко, що стають союзниками найбільших ворогів незалежної Польщі – російського та німецького імперіалізмів. Очевидно, що коли сьогодні “провідники” одного пригнобленого народу закликають до боротьби з іншим пригнобленим народом, то таким чином вони сприяють послабленню спільного фронту пригноблених і самі вступають у союз з агресорами.

Але справа полягає в тому, що основою усієї політики польського керівництва, є лише звичайна агресивність і бажання панувати над іншими народами. Саме тому так швидко вони можуть знайти спільну мову з Берліном і Москвою, коли йдеться про знищення української нації. Вони не хочуть бачити того, що, оголошуючи сьогодні війну українській нації, вони заводять свій власний народ на манівці і готують для нього катастрофу.

Які ж наміри має польський провід?

На основі різних видань – “Валька” (“Боротьба”), “Наше земє всходне” (“Наші східні землі”), “Земє всходне Жечи посполітей” (“Східні землі Польщі”) та інших – ми можемо стверджувати, що тут йдеться про західноукраїнські землі, які вони називають “Наші східні землі”. Однак дехто з них під цим терміном розуміє також східноукраїнські землі аж до р. Дніпро включно.

Усі ці території – з їхньої точки зору – мають бути включені до території польської держави. Таким чином польські імперіалісти хочуть нав’язати своє панування 7 мільйонам українців Західної України, як це було до 1939 р., а крім того запанувати на всій Правобережній Україні. Зрозуміло, що йдеться про загарбницькі наміри, схожі на імперіалізм Москви чи Берліна.

Землі Західної України, не кажучи вже про Правобережну Україну, в переважній більшості заселені українцями. Про це знає кожен поляк.

Незалежно від колонізаційної політики, яка триває цілі сторіччя, польським владним органам не вдалося змінити обличчя цих земель. Тому здається смішним, коли ми сьогодні читаємо в польських виданнях про нові плани, що мають на меті знищення української нації в Західній Україні. Якщо це не вдалося зробити впродовж кількох сторіч, то не вдасться це і зараз. Ніхто не може заперечити українського характеру Західної України, тому що тут у переважній більшості живе українське населення. Поляки – це

незначна меншина, при цьому зосереджена у містах. Коли польські імперіалісти на основі цього факту бажають приєднання Західної України до Польщі, то це все одно, що ми б претендували на територію усього Краківського воєводства тільки тому, що там живуть і українці.

Крім цього, польські керівні кола забувають, що українська нація впродовж цілих сторіч бореться за свою державу і, зокрема, протягом двох останніх десятиріч вона не завагалася вести боротьбу за свою свободу з найстрашнішим ворогом – більшовиками. І німецьким окупантам український народ оголосив безкомпромісну боротьбу, не зважаючи на те, що Німеччина ще недавно була найбільшою військовою силою в світі.

Як же можуть думати польські імперіалісти, що ми погодимося на нову польську неволю. Надії на “добрий русинський народець” уже не один раз дорого коштували полякам, а тепер можуть трагічно вплинути на долю Польщі.

40-мільйонний український народ сьогодні веде боротьбу проти сильніших ворогів і обов’язково зможе захистити свою незалежність і від польських імперіалістів.

Тим, хто не хоче повірити у цю істину, ми зможемо довести її на практиці.

Через це, усвідомлюючи фактичний характер західноукраїнських земель, український народ буде боротися проти всіляких спроб відірвати Західну Україну від решти українських земель, вважаючи ці спроби імперіалістичними прагненнями, що відмовляють йому в праві на національне самовизначення.

Поляки!

Спільна доля, яка нас сьогодні об’єднала, і наша боротьба проти Берліна і Москви за власні держави вимагають порозуміння обох народів. Українська нація завжди готова до такого порозуміння. Ми не маємо ворожих планів щодо польського народу і не хочемо ані п’яді польської землі. Ми визнаємо право кожного народу на самовизначення і на власну державу. Наше ставлення до польського народу спирається на дружбу і бажання спільного життя.

На жаль, цього не хоче зрозуміти польське імперіалістичне керівництво. Воно не визнає права української нації на власну державу, закликає польські маси до боротьби з українським народом, використовують навіть німецьких окупантів з метою знищення українського народу. Поляки з “Sonderdienst” (особлива служба), “Bahnschutz” (служба охорони залізничних колій), польські фольксдойчі допомагають німцям пригноблювати український народ. Цим самим вони надають підтримку Німеччині і полегшують також її терор щодо польського населення. Польські боївки на Холмщині, Підляшші, в Галичині, на Волині провокують німців до антиукраїнських акцій і стають німецьким зряддям у боротьбі проти українського народу. Якщо в результаті цього справа доходить до обопільної боротьби між українським і польським населенням, німці з задоволенням почуття відповідальності, викликана їхнім шовінізмом і глибокою ненавистю

до українського народу. В результаті вона шкодить обом народам. І через це треба з нею покінчити!

Поляки!

Український народ, який так само як і Ви бореться за власну державу, прагне згоди з польською нацією і дружнього співіснування поряд України і Польщі.

Однак у той же час ми не допустимо, щоб польські імперіалісти тримали в ярмі хоч би тільки частину українських земель. І особливо на даний момент ми не будемо безкарно терпіти усі плани і терористичні акти польських імперіалістів, актів, які скеровано проти життя і майна українських громадян.

Поляки, мешканці Західної України!

Ваші імперіалістичні провідники закликають Вас до боротьби з українським народом. Пам'ятайте, що Ви мешкаєте серед української більшості і тому будь-яка спроба боротися з українським народом не матиме успіху; якщо Ви піддаєтеся імперіалістичним підбурюванням, то проллється Ваша кров, тому що український народ буде з усією рішучістю захищати своє право на самовизначення і власну державу.

Ми не хочемо тримати в ярмі нікого з Вас. На території української держави залишаться тільки ті з Вас, хто добровільно заявить, що прагне тут залишитися. Ми їм гарантуємо повну свободу, безпеку і однакові права нарівні з усіма громадянами української національності. Адже українська держава ніколи не буде гнобити свої меншини. Наше гасло – “Свобода народам і особі!”

Хай живуть вільні держави української і польської нації на їх етнографічних територіях!

Хай живе дружба між польським і українським народом!

За спільний фронт боротьби всіх пригноблених народів!

Пригноблені народи, єднайтеся у боротьбі проти імперіалістів!

Смерть загарбникам!

Липень 1943 р.

Організація українських націоналістів самостійників

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 28-29.

№ 115

Розпорядження головнокомандуючого УПА Клима Савура про соціально-економічну політику Української повстанської армії

15 серпня 1943 р.

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

в земельній справі, ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ, як найвищої й одинок-суверенної влади на звільнених землях України з дня 15.VIII.1943 року

1. Всі землі з їх водами, надземними й підземними багатствами України становлять добро Українського Народу.

2. На всіх землях України, звільнених Української Повстанською Армією від московських большевиків і німців:

а) Касується засадничо колгоспну систему, запроваджену большевиками і впроваджується приватну селянську власність.

б) Всі землі бувших власників (фільварків) і землі б. польських колоністів переходять на власність українських селян.

3. Розподілу колгоспів і радгоспів, фільварків, господарств б. польських колоністів на приватну власність між одноосібні, безземельні й малоземельні господарства dokonують місцеві громадські управи, затверджені УПА і земельні комісії, вибрані громадськими зборами.

4. Нормою наділу для одноосібних приватних господарств має бути така кількість землі, яка з однієї сторони давала б змогу провадити вповні самовистачальне господарство, а з другої сторони, яка може бути оброблена власною працею даної сім'ї.

5. Якщо більшість колгоспу не бажає собі розподілу колгоспу на приватні одноосібні господарства, то колгоспникам залишається далі колгоспна господарка на артільних засадах. Такий колгосп є виключно власністю членів даного колгоспу.

6. Машинно-Тракторні Станції (МТС) становлять спільне добро даного району, який обслуговують на артільних засадах.

7. Приватні землі селян української і іншої національностей, які загинули під час воєнних дій, або були замордовані большевиками, німцями, чи поляками, – віддається в посідання їх рідні до 4-го покоління, а якщо такого не має – найбіднішим селянам даної місцевості.

8. Земля, як найбільше добро Українського Народу, не сміє лежати облогом, а має бути вся оброблена і засіяна. Про це подбають господарські управи, які за свою діяльність відповідають перед УПА.

9. Всі ліси й води становлять спільну власність Українського Народу. Користування лісами і водами встановлює громадська управа. Господарку лісів веде Дирекція Лісів, назначена УПА.

10. Це розпорядження входить в силу з днем його видання.

Слава Україні!

КОМАНДИР УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ

(-) КЛИМ САВУР

Оригінал. Машинопис. (У вигляді плаката).

ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 353. – Арк. 52.

№ 116

З програмних постанов III Надзвичайного великого збору ОУН (б)

21-25 серпня 1943 р.

Слава Україні! Героям слава!

За Українську самостійну соборну державу!

За вільні національні держави поневолених народів!

Поневолені народи, єднайтеся в боротьбі проти імперіалістів!

I. ПРОГРАМОВІ ПОСТАНОВИ

Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, системи вільних народів у власних самостійних державах – це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного й соціального питання в цілому світі.

ОУН бореться проти імперіалістів і імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно й політично та визискує економічно інші народи. Тому ОУН бореться проти СРСР і проти німецької “Нової Європи”.

ОУН з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних та фашистсько-націонал-соціалістичних програм та політичних концепцій, бо вони є інструментом завойовницької політики імперіалістів. Тому ми проти російського комуно-більшевизму і проти німецького націонал-соціалізму.

ОУН проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіалістичні цілі, “визволяв”, “брав під охорону”, “під опіку” інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст – поневолення, насильство, грабунок. Тому ОУН бореться проти російсько-більшевицьких загарбників, поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави (УССД), в якій селянин, робітник і інтелігент могли б вільно, заможньо й культурно жити та розвиватися.

ОУН – за повне визволення українського народу з-під московсько-більшевицького та німецького ярма, за побудову Української Самостійної Соборної Держави без поміщиків, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів.

В Українській Державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на створення апарату гноблення. –

Українська народна влада спрямує всі економічні ресурси та всю людську енергію на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу.

В лавах ОУН борються українські селяни, робітники й інтелігенти проти гнобителів, за УССД – за національне і соціальне визволення, за новий державний порядок та новий соціальний лад.

1. а) За знищення большевицької й німецької експлуаторсько-кріпацької системи в організації сільського господарства. Виходячи з того, що земля є власністю народу, українська державна влада не накидуватиме селянам однієї форми користування землею. Тому в Українській Державі допускатиметься індивідуальне та колективне користування землею, в залежності тільки від волі селян.

б) За безплатну передачу селянам західних українських областей всіх поміщицьких, монастирських та церковних земель.

2. а) За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна – кооперативно-громадською.

б) За участь робітників у керівництві заводами, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип у керівництві.

3. а) За загальний восьмигодинний робочий день. Понаднормова праця може бути тільки вільною, як і кожна праця взагалі, й робітник отримує за неї окрему плату.

б) За справедливу оплату праці, за участь робітників у прибутках підприємства. Робітник отримуватиме таку заплату, якої потрібно для забезпечення матеріальних і духових потреб цілої його сім'ї. При річних підсумках господарського стану підприємств кожний робітник одержуватиме: у господарсько-кооперативних підприємствах дивіденд (належна йому частка річного прибутку), а в національно-державних премію.

в) За вільну працю, вільний вибір професії, вільний вибір місця праці.

г) За свободу профспілок. За знищення стахановщини, соцзмагань, підвищування норм та інших способів експлуатації працюючих.

4. За вільне ремесло, за добровільне об'єднування ремісників в артілі, за право ремісника вийти з артілі та індивідуально виконувати працю і вільно розпоряджатися своїм заробітком.

5. За національно-державну організацію банкової системи і великої торгівлі, за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та за дрібну приватну торгівлю, за вільні базари.

6. За повну рівність жінки з чоловіком у всіх громадських правах і обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій, за першочергове право жінки на фізично легшу працю, щоб жінка не шукала заробітку на праці в шахтах, рудниках та інших тяжких промислах і внаслідок цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства. Батько сім'ї одержуватиме, крім платні за свою працю, додаткову платню на утримання жінки й неповнолітніх дітей. Лише в таких умовах жінка матиме змогу виконувати свій важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері й виховательки молодого покоління.

7. а) За обов'язкове середнє навчання. За піднесення освіти і культури широкої народної маси шляхом поширення мережі шкіл, видавництв, бібліотек, музеїв, кіно, театрів тощо.

б) За поширення вищого й фахового шкільництва, за невпинний ріст висококваліфікованих кадрів фахівців на всіх ділянках життя.

в) За вільний доступ молоді до всіх вищих навчальних закладів. За забезпечення студентів стипендіями, харчами, мешканням та навчальним приладдям.

г) За всебічний гармонійний розвиток молодого покоління – моральний, розумовий та фізичний. За вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства.

8. За пошану до праці інтелігенції. За створення таких моральних основ праці, щоб інтелігент, будучи цілком спокійним про завтрашній день та про долю сім'ї, міг віддатися культурно-творчій праці, мав потрібні умовини для праці над собою, постійно збагачував свої знання та підвищував свій розумово-культурний рівень.

9. а) За повне забезпечення всіх працюючих на старість та на випадок хвороби чи каліцтва.

б) За широке запровадження охорони народного здоров'я, за поширення сітки лікарень, санаторій, курортів та будинків відпочинку, за збільшення лікарських кадрів. За право працюючих на безплатне користування всіма закладами здоров'я.

в) За особливу державну опіку над дітьми і молоддю, за поширення сітки дитячих ясел та садків, санаторій, таборів відпочинку та спортивних організацій. За охоплення всієї дітвори та молоді державними закладами опіки та виховання.

10. а) За свободу друку, слова, думки, переконань, віри й світогляду. Проти офіційного накидання суспільності світоглядкових доктрин і догм.

б) За вільне визнавання і виконування культів, які не суперечать громадській моралі.

в) За відокремлення церковних організацій від держави.

г) За культурні взаємини з другими народами, за право виїзду громадян за кордон для навчання, лікування та пізнавання життя і культурних надбань других народів.

11. За повне право національних меншостей плекати свою власну по формі й змісту національну культуру.

12. За рівність усіх громадян України незалежно від їх національності в державних та громадських правах та обов'язків, за рівне право на працю, заробіток і відпочинок.

13. За вільну, українську по формі й змісту культуру, за героїчну духовність, високу мораль та громадську солідарність, дружбу та дисципліну.

II. ПОЛІТИЧНІ ПОСТАНОВИ

A. До міжнародної ситуації

1. Сучасна війна – це типова війна між конкуруючими імперіалізмами

за панування над світом, за новий поділ матеріальних багатств, за здобуття нових сировинних баз і ринків збуту та за експлуатацію робочої сили.

2. Воюючі імперіялізми не несуть світові жодних прогресивних політичних або соціальних ідей. Зокрема т. зв. “Нова Європа” й московський “советський союз”, являються запереченням права народів на свободний політичний і культурний розвиток у власних державах та несуть усім народам політичне й соціальне поневолення. Тому перемога імперіялізмів у сучасній війні й побудова світу на імперіялістичних принципах була б тільки хвилиною передишкою у війні та скоро довела б до нових ударів між імперіялізмами на тлі поділу воєнної добичі та нових суперечок. З другого боку, визвольні рухи поневолених імперіялізмами народів стали б зародком нових конфліктів та революції. Таким чином перемога імперіялізмів у сучасній війні довела б до хаосу й до дальших страждань мільйонових мас поневолених народів.

3. В теперішній момент сучасна імперіялістична війна вступила у вирішальну стадію, яка характеризується:

- а) вичерпанням сил імперіялізмів,
- б) зростом суперечностей між імперіялізмами,

в) зростом боротьби поневолених народів. Рівночасно сучасна війна являється зовнішнім допоміжним чинником, що зближає національні й соціальні революції поневолених народів.

4. Реакційні й протинародні плани німецького расистського імперіалізму поневолити інші народи, терористичні німецькі методи на окупованих теренах і боротьба поневолених народів проти т. зв. “Нової Європи” прискіпили повний політичний крах німецького імперіалізму. Тепер, під ударами своїх імперіалістичних противників та у висліді визвольної боротьби поневолених народів, зближається Німеччина також і до неминучої міліарної поразки.

5. Большевицька Москва, ідейно-політично скомпрометована й матеріально ослаблена, використовує для себе терористичну політику німців на окупованих теренах та доставки аліянтів на продовження війни.

Тільки страх перед німецькою окупацією і внутрішній сталінський терор заставляють бійців Червоної Армії далі воювати. Величезні втрати людського й воєнного знаряддя поглиблюють внутрішню кризу московського імперіалістичного режиму. Скрутна харчова ситуація внутрі країни й висадка аліянтів в Європі та загроза большевицьким планам з того боку заставляють большевиків прискіпити власний наступ.

Ціллю большевиків є, під ширмою т. зв. оборони батьківщини, відігрітого слов'янофільства й псевдореволюційної фразеології, здійснити напрямні московського імперіалізму, а саме: опанувати Європу, а в дальшу чергу весь світ. Вихідною базою для здійснення московських імперіалістичних планів є Україна з її природними багатствами. Дальшими базами в планах московського імперіалізму являються Балкани, Прибалтика й Скандинавія.

6. Незалежно від розбіжностей, які існують між аліянтами, ведуть вони війну за знищення своїх конкурентних противників, в першу чергу німецького імперіалізму. Черговим завданням аліянтів являється знищення японського імперіалізму. Для знищення оцих противників аліянти використовують і будуть старатися якнайдовше використовувати московський імперіалізм. Рівночасно в інтересі аліянтів не є опанування Європи большевиками, й вони змагають у сучасній війні до послаблення, а в дальшу чергу до зломання московського імперіалізму. Продовжування війни на східньому фронті й взаємне винищування московського й німецького імперіалізмів іде по лінії інтересів аліянтів. Ціллю аліянтів, а зокрема Англії, на європейському суходолі являється розгромлення, або принаймні істотне послаблення усіх великодержав Європи та побудова такого ладу, що забезпечував би їм вирішальний голос у Європі й повну свободу англосаксонських політичних і економічних впливів. Для здійснення цих цілей, аліянти опановують або змагають до опанування найважливіших баз довкруги Європи або в самій Європі (Сицилія, Апенінський і Балканський півострови, Скандинавія, Кавказ).

7. Поневолені народи і їх визвольна боротьба – це один із найважливіших елементів у розвою сучасної політичної ситуації. Мілітарна перевага імперіалізмів у сучасний момент ще гальмує повний вияв сил поневолених народів. Але в міру поглиблення кризи війни, міцніють сили поневолених народів і зближається момент національних і соціальних революцій, а поневолені народи стають новим вирішальним політичним чинником. Єдино на платформі нової політичної концепції поневолених народів, що в противенстві до імперіалізму – гарантує кожному народові право на власну національну державу й забезпечує йому соціальну справедливість, може бути побудований справедливий лад та вдержаний тривалий мир між народами.

8. Близький мілітарний крах Німеччини на Сході та повна ідейно-політична компрометація московського імперіалізму ставить перед поневоленими народами Сходу завдання боротися проти імперіалістичних гнобителів в ім'я перебудови Сходу на нових принципах свободи народам та їх самоозначення у вільних незалежних державах та звільнення народів і людини від політичного гніту й економічної експлуатації. Тільки шляхом національних і соціальних революцій поневолених народів Сходу, що проходять під прапором нових прогресивних ідей і боротьби народів проти імперіалізмів, може бути знищений московсько-большевицький імперіалізм.

9. Україна стоїть в центрі сучасної імперіалістичної війни. За панування над Україною й її експлуатацію борються московсько-німецькі імперіалісти. Рівночасно Україна, як носій передових ідей серед усіх поневолених народів, стає вирішальним чинником у підготовці революцій на Сході. Україна є першою, яка піднесла прапор рішучої боротьби поневолених народів проти імперіалістів і вона почне період національних і соціальних революцій. Тільки у спільній боротьбі українського народу з іншими

народами Сходу може бути розбитий большевизм. Відбудова Української Самостійної Соборної Держави забезпечить відбудову й тривале існування національних держав інших народів Східної, Південно-Східної та Північної Європи та поневолених народів Азії. Тільки при існуванні Української Держави може бути забезпечене тривале існування тих народів, що у взаємному порозумінні й співпраці на принципах права кожного народу на власну державу, на справедливий соціальний лад та економічну незалежність зможуть ставити опір усім зазіханням ворожих їм імперіалізмів. Таким чином буде забезпечений тривалий мир і мирний національний, соціальний та культурний розвиток тих народів.

Б. До внутрішньої ситуації на українських землях

І. Зовнішні чинники

10. Незалежно від ударів, які досі одержала Німеччина на всіх фронтах, її політика на окупованих українських землях іде далі по лінії повного політичного поневолення й нещадного колоніально-економічного грабунку українського народу.

11. Большевицькі агенти московського імперіалізму на українських землях (большевицька партизанка т. зв. Народня Гвардія) шляхом ширення розкладу між українським народом, провокування німецьких ударів та винищування українського самостійницького елемента готують окупацію всіх українських земель большевиками.

12. Недобитки білого російського імперіалізму (Власов, Союз Русских Офицерів) не творять самостійної політичної сили. Вислугуючись чужим імперіалізмам та прагнучи до відбудови реакційного поміщицько-капіталістичного ладу, вони не мають серед українського народу жодного політичного впливу, а російський елемент штовхають до большевизму.

13. Польська імперіалістична верхівка є вислужником чужих імперіалізмів та ворогом свободи народів. Вона намагається запрягти польські меншини на українських землях і польські народні маси до боротьби з українським народом та помагає німецькому й московському імперіалізмам винищувати український народ.

14. Національні меншини України, свідомі спільної долі з українським народом, борються разом з ним за Українську Державу.

ІІ. Внутрішній український стан

15. Сучасний період визвольної боротьби українського народу позначається великим зростом національної свідомості й політичної активності на всіх землях, що виявляється у:

а) У зв'язанні народних мас з революційно-визвольною програмою й тактикою Організації Українських Націоналістів,

б) В безпосередній участі мас в боротьбі, зокрема у її нових самооборонних та військових формах.

16. Усі спроби опортуністичного табору скерувати визвольну боротьбу українського народу за УССД на манівці співпраці з окупантськими імперіалізмами та дочепити українську визвольну справу до планів отих імперіалізмів розбилися об рішучий спротив українських народних мас.

17. Організація Українських Націоналістів є самотійним, вповні незалежним самостійницьким керівником революційно-визвольної боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу.

В. Наші цілі

18. Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу, за право кожного народу на самостійне державне існування, за визволення поневолених народів від імперіалізмів, за побудову справедливого політичного й соціального ладу.

Г. Методи й форми нашої боротьби

19. Єдиний шлях для здійснення наших цілей – це революційна боротьба українського народу і всіх інших поневолених народів проти імперіалізмів Берліна й Москви, яка прискіпить поразку обох імперіалізмів та через національні революції поневолених народів доведе до відбудови їх національних держав.

20. Тільки одностайною боротьбою український народ здобуде Українську Самостійну Соборну Державу. Тому нашим завданням є залучити якнайширші народні маси до планової активної боротьби. В сучасний передреволюційний період залучування народних мас до боротьби проходить у формі їх активної участі:

- а) в політичних діях,
- б) в самооборонних діях,
- в) у військових діях.

21. Об'єднання українського народу буде здійснене єдино в боротьбі. Прагнучи до об'єднання українського народу, орієнтуємось сьогодні на елементи, здібні до революційної боротьби.

22. Збройна сила українського народу – це основна передумова перемоги в його боротьбі за УССД.

23. Наші цілі здобудемо, вийшовши поза межі України та зв'язавши нашу боротьбу за УССД з боротьбою інших поневолених, або загрожених імперіалізмами народів, зокрема народів Сходу, Прибалтики й Балканів, пропагуючи й реалізуючи наше гасло волі народам і людині й права кожного народу на самостійні національні держави та протиставляючись реакційним концепціям і планам імперіалізмів.

24. Організована збройна й політична сила українського народу – це єдина гарантія успіхів на зовнішньому відтинку нашої боротьби.

25. Ведучи боротьбу проти імперіалістичних гнобителів України, ми стоїмо за вилучення усіх другорядних фронтів. У наших зносинах з сусідніми народами розраховуємо на співпрацю з їхніми народними масами та з їхніми революційними неімперіалістичними елементами й поборюємо всіх попутчиків імперіалізмів.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф.57. – Оп. 4. – Спр. 352. – Арк. 16, 22-27.

Постанови III Надзвичайного великого збору ОУН (б)

21-25 серпня 1943 р.

Постанови Третього Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в днях 21-25 серпня 1943 р.

ДВА РОКИ БОРОТЬБИ

Весною 1941 р., незадовго після закінчення нарад II-го Великого Збору ОУН, наступили різкі зміни в ході імперіалістичних воєнних дій. Німецькі та російські імперіалісти, відкинувши всі дипломатичні ходи й замасковані маневри, вступили в відкритий воєнний конфлікт. З моментом вибуху німецько-більшевицької війни точка тяжіння світових подій пересунулась на терени Східної Європи. Таким чином Україна стала не тільки предметом імперіалістичних зазіхань, але й ареною найбільших в історії воєн. В результаті воєнних успіхів німецької армії в 1941-42 рр. вся українська територія опинилася була на деякий час під німецькою окупацією.

З приходом нового окупанта наступили в Україні великі політичні зміни. Не змінився, щоправда, сам факт політичного гніту, економічного визиску та фізичного винищування українського народу, змінились одначе форми. Нічим не замаскована гітлерівська програма поневолення та брутальна колоніальна практика поставила зразу цілий український народ у дуже важке становище. Нова дійсність застала всю масу та кожну людину зокрема, задуматись над своїм положенням.

Німецька політика масового грабунку та насильства створила своєрідну атмосферу для зросту політичної свідомості серед найширших мас.

Коли б СРСР був знищений, і український народ стояв тільки під загрозою закріплення німецької окупації, тоді розвиток його політичної свідомості йшов би прямою лінією, яка веде логічно й невідхильно до чітко оформленої мети – національної програми в теорії та єдиного фронту всіх політичних сил у практиці. Одначе процес цього політичного росту ускладнював наступ російсько-більшевицького імперіалізму. Сам факт існування СРСР та Червоної Армії становив і становить реальну небезпеку повороту на Україну більшевизму. Переслідуючи лише неможливі окремі прошарки народу, московсько-більшевицький режим створює для решти народу фікцію мирного та спокійного життя й забріхану перспективу щастя та добробуту на майбутнє. Большевицька окупаційна система, в протизагаду німецькій, гальмує політичну активізацію цілої маси та утворення одного фронту з усіх політичних сил народу.

Характеристично, що політично німецький гітлеризм та московський більшевизм на українському терені не знищували себе. Йдучи окремо та переслідуючи свої окремі цілі, вони на практиці тільки полегшували собі роботу. Частина слабого елемента, злякана маревом повороту більшевизму, бачила рятунок у німецькій силі, інша частина суспільства, бита німецьким колоніальним чоботом, вибрала, на свою думку, менше лихо, тобто очікувала

порятунку від большевиків. Коли в Україні, подібно, як у інших країнах Східної Європи, частина народу орієнтувалася і сьогодні орієнтується на большевиків, то це в першу чергу історична заслуга німецької колоніальної системи.

Подвійний німецько-большевицький наступ створював дуже важкі умови для поширення української державної думки. Справу робив складною ще й той факт, що обидва окупанти України в 1941–1942 рр. являли велику військову силу. Приймати в таких умовах програму української державної самостійності, це означало, за словами Міхновського, вірити “всупереч логіці фактів”. Здається, що ні один поневолений народ не мав у своїй історії такої важкої й складної ситуації. Тільки дякуючи колосальній життєвій силі українського народу, можна було перейти цей період переможно. Це не значить, очевидно, що політичний похід української революційної думки був легкий, що політичні успіхи здобуто малою ціною. Не час розкривати сьогодні практичний перебіг політичної та організаційної роботи та всі зв’язані з нею труднощі. В найтяжчих умовах, цьковані й гнані сильними окупантськими апаратами, в глибокому підпіллі, повсякчасно насторожені, в безперервному русі й дії, відстояли кадри ОУН свої політичні позиції, пішли в наступ і поширили їх.

Пройдений дворічний шлях позначений великими жертвами. Дмитро Мирон – Андрій, Іван Климов – Легенда, Микола Лемик, Сергій Шерстюк, Щепанський та сотки й тисячі інших політичних бійців лягли в нерівній боротьбі, стверджуючи кров’ю незламну волю народу жити на своїй землі вільним життям.

Масові арешти й розстріли під Звягелем, в Києві, в Ягольниці під Чортковом, в Рівному й Львові, розстріли в Кривому Розі, Кременчузі, Житомирі, Джанкої та інших містах вкрили Україну новими братніми могилами, які поруч козацьких, говоритимуть у вічність про незламне геройство великого народу.

У ці важкі роки ОУН відстояла не тільки моральні позиції українського народу й української національної революції – ОУН створила в цей час практичні передумови для того, щоб перейти в наступ і здобути остаточну перемогу. Поруч пропагандивної роботи багато уваги, часу й енергії приділено поширенню організаційного апарату. В результаті організаторської роботи ціла українська територія покрита всеціло організаційною мережею. Таким чином політичний провід має у своїх руках міцний виконавчий апарат, який дає можливість переводити політичні дії та реалізувати політичні плани на території цілої України.

Поширюючи організаційну мережу, залучуючи активний елемент в організаційні лави, ОУН постійно тримала руку на пульсі світових політичних подій. Час відносної стабілізації на фронтах використано не лише для розбудови Організації. Будуючи організовану політичну силу на всіх землях України, Провід ОУН приглядався пильно до життя в Україні й реагував на кожну подію так, як цього вимагало добро найширших мас українського народу. Інакше бути не могло, бо ОУН виросла з гущі народу,

поповнювалась найкращими й найактивнішими його представниками. Тому й Провід Організації, не зважаючи на жертви своїх кадрів, тримав її постійно в стані боротьби з ворогом за найелементарніші права народу.

Віссю оборони народу перед окупантським терором були дві справи: вивіз до Німеччини на каторжну роботу й грабунок хліба. Оцінюючи обидві ці справи, як свідому й планову акцію ворога, розраховану на фізичне винищення народу, ОУН виступила зразу з гострою протидією. Натуга й форма організованого опору стояла в залежності від сили організованої мережі в даному терені, від того, наскільки населення розуміло загрозу ворожої акції та було психічно підготовлене підняти боротьбу, вкінці від вимог тактики нашої боротьби на поодиноких теренах України. Тому й практичні результати акцій були в окремих теренах різні. Найбільші успіхи в цьому відношенні мали північно-західні області Волині й Полісся, де було повністю зірвано вивіз робочої сили в самих її початках, тобто весною 1942 р. Селянство тих теренів також не допустило ограбити себе з харчових продуктів. Крім названих двох справ, актуальних для цілої України, в програму самооборони й боротьби включалися також інші справи, більш чи менш пекучі для окремих теренів.

Так, у постійному русі й боротьбі активізувався народ, росла й міцніла його політична організована сила – ОУН. Жертви ОУН не пішли на марне. На місце полеглих у боротьбі приходили нові численні загони,

І для широких народніх мас активна боротьба дала тільки успіхи. Там, де народ зразу пішов на боротьбу з окупантом, результати її корисні й великі. Спротив проти вивозу на каторжні роботи до Німеччини потягнув за собою, очевидно, жертви, але ціною тих жертв залишилась молодь в Україні на своїх місцях. В цей спосіб вдалось Організації у великій мірі зменшити число насильно вивезених до Німеччини, де вони щоденно гинуть від нальотів та від штучно організованого голоду й пошестей у німецьких таборах.

Тому народ збагнув після деякого часу правильність постанов ОУН і з повним довір'ям пішов за її новими закликами. Рівночасно народ зрозумів шкідницьку роботу всіх опортуністичних чи агентурних установ, наставлених німцями на Україні, які закликали й досі закликають народ їхати до Німеччини на певну смерть. Є ясным, що всяка наша визвольна боротьба стала б неможливою, коли б окупантові вдалось позбавити народ його воєнноздібного елемента, зокрема молоді.

Весна 1943 р. принесла помітне вирівняння в переведенні політичних кампаній ОУН. При весняних спробах набору в “ясир”, зустріли німці масовий спротив на Волині, Поліссі, в Галичині і в осередніх та східніх областях. Чигирин, Кривий Ріг, Новомосковськ висунулись на чоло одностайного та повного спротиву. Подібно стоїть справа з німецьким грабунком хліба.

Весна 1943 р. принесла нові зміни в укладі світових політичних сил. Великі зміни виявились якраз у німецького й російського імперіалістів. Процес винищування й занепаду сил воюючих імперіалістів ішов в останніх роках систематично й невпинно, але наслідки його виявились лише

весняними місяцями 1943 р. Поразки німецької армії на фронтах сигналізують наближення катастрофи. Передвісники цієї катастрофи показуються уже не тільки на фронті. В той же самий час затріщала ціла система німецького імперіалізму й виявила безліч загрозливих розколин. З того моменту вона хитається постійно й силою суперечностей у своїх основах іде до неминучого розвалу. Подібні явища видні й у большевиків. Командування Червоної Армії не було в силі використати небувалої шанси, яка створилася після повного розвалу південної частини німецького східного фронту. Виявилось, що ані Червона Армія, ані господарські тили СРСР не мали тоді сили для серйозніших військових дій. Розпучливий крик про поміч альянтів у вигляді другого фронту знявся ще голосніше. З того часу успіхи Червоної Армії – це в великій мірі результат послаблення Німеччини, прискішеного активним наступом альянтів у Африці, на Сицилії та цілому повітряному європейському обшарі.

Життя знову виправдало нашу тезу про деструктивний характер московського й німецького імперіалізмів, про суперечності в їх середині, які ведуть їх до розвалу при серйознішому потрясенні. Війна стала тим струсом, що виявив слабкість німецької й московсько-большевицької імперій. Поневолені народи одержали реальну можливість із середини успішно вдарити в те, що всупереч конструктивним тенденціям людства, творять злочинні елементи, одержимі жадобою влади й легкої наживи. Наша орієнтація на власні сили народу на початку війни видавалась слабшому елементові утопією. Наша постійно підкреслювана теза про те, що ми шляхом революції будемо вирішувати кінець війни й її остаточний вислід, що ми вирішуватимемо долю України й майбутній у ній лад, не одному видавалась, “вірою проти надії”. Нашу практично-політичну організаційну роботу звали тоді спізненим “донкіхотством” і наші вороги й деякі земляки, які були засліплені фальшивим блиском головно німецького імперіалізму. Розвиток подій останніх двох років та наша посилена політична робота підтвердили живими фактами нашу основну політичну тезу. А вона була для нас однією з найістотніших правд, вона служила в нашому поході і за маяк і за керму.

Правильна політична постановка, планові й обдумані політичні кампанії, тверда принциповість та вперта й послідовна практична робота дали поважні успіхи. Переломовими для східних областей були весняні місяці 1943 р. Ріст політичної свідомості й активності широких мас приборав тоді скоре темпо. Довкруги ідеї Самостійної Української Держави гуртувались уже не одиниці, не громади, але все населення терену. В той же приблизно час населення північно-західних областей Волині й Полісся почало маніфестувати готовність до активної військової дії.

Провід ОУН на III-й Конференції в лютому 1943 р. зважив стан внутрішніх сил та сил ворога, розглянув зовнішні політичні обставини для військової дії. Після цього на теренах Полісся й Волині виступили перші збройні відділи Української Повстанської Армії (УПА). З того часу оборону українського населення Полісся й Волині взяла на себе українська військова

сила. УПА, крім завдань самооборони, прийняла зразу також завдання кадрової організації майбутньої Української Народної Армії. Вістка про УПА, тобто про збройну оборону й боротьбу на теренах Полісся й Волині, різко піднесла в інших областях України бойовий дух і захоплення.

Припинились балачки про можливість чи неможливість створити власну силу, про можливість чи безперспективність збудувати Самостійну Українську Державу. Відкинувши сумніви, хитання й дискусії, маса прагне одного – активно боротись, наступати. Український велет двигнув плечима. Запахло духом революції.

Рух УПА поширився скоро з Берестейської, Пінської, Волинської й Рівенської областей на Кам'янець-Подільську, Вінницьку, Житомирську й Київську області. В перших числах липня 1943 р. виступили збройні відділи Української Народної Самооборони в Галичині (УНС). УНС зродилася з потреб оборони народу перед окупантським терором, але скоро почала формуватись у кадрові армійські частини. Таким чином уже в липні 1943 р. 12 областей України стали на шлях збройної боротьби проти окупантів за Самостійну Соборну Українську Державу. Факт цей вніс колосальні зміни в політичну боротьбу українського народу. Вона вступила в нову, вищу фазу. Крім радикальної зміни в тактиці, життя висунуло потребу зміни в самій організаційній структурі та в програмі ОУН. Тому, що потрібні зміни йдуть далі урядових компетенцій Проводу, скликав Провід в серпні 1943 р. Надзвичайний Великий Збір ОУН. Таким чином був завершений дволітній період політичної боротьби, який своїм змістом і характером творить в історії ОУН окрему епоху.

Звітові доповіді й дискусія виявили, що багато нових питань вирішено в роботі. Провідні кадри ОУН виявили в тому відношенні багато еластичності й політичного такту. Характеристичне при тому те, що вирішення були правильні, тобто йшли по лінії основних ідеологічних і політичних тез ОУН. Перехід до нової тактики йшов у боротьбі й був диктований не теоретичними міркуваннями, але вимогами самого, життя. Практика вспіла дати докази правильності цих змін. III-й Надзвичайний Збір ОУН прийняв до відома тактику в минулому та визнав правильним її перехід до збройних форм. Життя видвигнуло також багато питань характеру програмового. Зі справою програми зв'язані три основні питання ідеологічної природи – питання нації, суспільності й держави.

III-й Надзвичайний Великий Збір ОУН бере в основу, подібно, як і всі попередні збори, живу історичну правду про незнищимість нації – найвищої органічної людської збірності. Тому й в основу політичного ладу в світі бере національний принцип. Тривким і справедливим може бути той лад, що базується не на доктринерських тезах, але на логічних законах життя. Система вільних народів і самостійних держав – це одинока й найкраща розв'язка питання порядку в світі. Спроби упорядкувати світ на інших основах не дали ніколи позитивних результатів. Всі понаднаціональні твори імперії виявились завжди чинниками історичної реакції й занепаду. В імперіях завжди один народ поневолює й веде до занепаду інші народи.

Тому ОУН обстоює право всіх народів на самостійне життя у власних державах, на повний їх культурний і економічний ріст, бо тільки таким шляхом іде людство до поступу.

Борючись за визволення українського народу, ОУН організує політичну співпрацю з другими поневоленими народами вже сьогодні й буде співпрацювати з усіми вільними народами в майбутньому. Але основою цієї співпраці є тільки взаємна пошана й визнання права всіх на вільне життя. Історичну еволюцію нації в монолітну суспільність хоче ОУН прискіпити шляхом знищення всіх економічних і соціальних нерівностей. Вважаємо, що в сучасну історичну добу є всі дані для розбудови такого економічного ладу, який дасть рівні шанси праці, заробітку всім громадянам. Знищуючи всі форми експлуатації кляси клясою, створимо в Україні справедливий суспільний лад.

Тільки при такому ладі буде запорука, що державна влада не стане на службу одній клясі, а буде організуючим, плануючим і керуючим органом цілого народу.

Ідеалом нової суспільності є вільна людина. Вільний почин людини буде основною рушійною силою суспільного життя. Але цей вільний почин може йти тільки в суспільному напрямі й не сміє в жодному разі йти по лінії шкурницьких інтересів та в результаті вести до визиску інших “вільних” людей, подібно, як це буває в умовах капіталізму.

По лінії ось цих думок йдуть програмові постанови III-го Надзвичайного Великого Збору ОУН. Постанови ці – це здобуток нашої політичної теорії й практики останніх двох років. Вони являються конкретним оформленням майбутньої Української Держави. Життя й дальша боротьба принесуть нові здобутки, вони дадуть можливість оформити програму ще більш чітко й детально.

Оформлюючи програму, бачив у ній III-й Надзвичайний Збір ОУН не лише мету, до якої наближаємося в наших умовах боротьби. Програма мусить бути також могутньою зброєю, що причиниться до побільшення наших сил і улегшить перемогу.

Рівночасно III-й Надзвичайний Великий Збір ОУН займався цілим рядом питань сучасної політичної дійсності. Тут згадуємо справу приходу большевиків, справу збройної сили й справу об'єднання. Вирішення Великого Збору знайшли частинно свій вислів у наведених тут постановках, частинно в напрямних праці й конкретних вказівках для Проводу Організації. Прийняті напрямні й інструкції вже реалізуються й будуть реалізуватися в міру розвитку внутрішніх і зовнішніх подій.

Одним з головних питань, до яких мусив Великий Збір зайняти становище, є нова большевицька окупація українських земель. Тут не місце говорити про цілий плян дальшої нашої роботи, тут треба тільки ствердити, що, по думці Великого Збору, єдино політичне й мілітарне зорганізований народ може зберегти себе перед знищенням большевиками та продовжувати свою боротьбу за власну державу. Практика большевицького наступу з весною цього року й до теперішнього наступу показує, що большевики йдуть

на свідоме знищення українського народу. Не важно, чи це діється шляхом нещадних розстрілів, чи насильним гоненням мужчин і жінок на першу лінію фронту під німецькі кулемети. Для нас важне, що більшовики продовжують у цей спосіб методи насильної мобілізації українців до Червоної Армії та наслідують тактику німців забирати з України воєнно здібний елемент.

Перед цією небезпекою мусить народ боротись. Говоримо народ, бо діло йде не про якусь його частину, про самотійників, чи несамотійників, але про кожного українця – селянина, робітника, інтелігента. Нехай ніхто не обманює себе тим, що його особисто більшовики не заторкнуть.

Український народ, який не хоче себе дати безборонно вирізувати на жидівський лад, мусить зазіханням більшовицьких імперіалістів протиставитись організовано й збройно. Це не значить, що ми маємо кожночасно й незалежно від зовнішніх умовин іти на повний зудар. Про момент зудару будуть рішати вимоги доцільности й напрямні визвольної боротьби. Але це значить, що більшовицьку окупацію зустрічає український народ підготований і готовий обстоювати свої народні права. Форми боротьби під німецькою й більшовицькою окупаціями впливають і будуть впливати з кожночасних умов, та з цілей, які в даний момент хочемо осягнути. Незалежно, однак, від того, підготовка, чи радше практичне здійснювання того завдання приходить уже сьогодні. Це, напевно, не завчасно, бо творення політично-збройної сили народу вимагає дуже багато часу, а збройні відділи, що мають стати зав'язками армії, є завжди продуктом довгої підготовки й боротьби.

В зв'язку з сучасною політичною ситуацією й нашими завданнями стоїть справа участі цілого народу в нашій боротьбі. Це питання розглянув також основно Великий Збір. Українська Держава – це добро всіх громадян України, тому за неї мусять всі боротися. З другого боку, небезпека грозить сьогодні цілому народові, тому всі його сини мусять стати до боротьби. Навіть тисячі найбільш відданих борців не здобудуть України, коли весь народ не прийме участі в боротьбі. Хто цього не розуміє, або хто, розуміючи, відтягається від боротьби – той дезертир і народній шкідник, і так його нарід буде трактувати.

Тому ОУН, як керівник революційно-визвольної боротьби звиває до безпосередньої участі всіх громадян. ОУН не бореться за Україну для себе, вона не бореться за владу в Україні, ані за форму влади. Про владу й її форму буде рішати сам народ і його найкращі представники. Але сьогодні ОУН являється керівним провідником визвольної боротьби народу, тому й кличе інших до цієї боротьби. Ніхто не має стояти збоку. Великий тягар боротьби мусить взяти народ на свої плечі. Окремі ділянки сучасної визвольної боротьби, головно військова, вимагають ряду фахівців. Вони є серед українського народу й вони на його службу мусять піти. ОУН вважає, що обов'язком кожного українського громадянина є служити українській визвольній справі, й цю вимогу буде консеквентно здійснити. В цей спосіб будуть також, по думці Великого Збору, створені передумови для об'єднання всього народу, яке доконається єдино в боротьбі. Тому, розбудовуючи

поодинокі форми визвольної боротьби та притягаючи до неї якнайширші маси, ОУН рівночасно наближається до одного з найосновніших завдань сучасної хвилини – до ліквідації партійних спорів та всеукраїнського об'єднання.

Серпень, 1943 р.

ОУН в світлі постанов Великих Зборів, конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955 рр. – Закордонні частини Організації Українських Націоналістів. – 1955. – С. 90-103.

№ 118

Уривки з повідомлень кореспондентів газет про події в дистрикті “Галичина”, зокрема містах Станіславщини

серпень – вересень 1943 р.

№ 617

-ТП-

Львів, 3/ІХ. – 43 р.

ДОЛИНА

(Від власного кореспондента)

ПІДГОТОВКА ДО ВЕЛИКОГО РАДІЄВОГО КОНЦЕРТУ В ДОЛИНЦІНІ

(тп) – Долина. – Дня 27 серпня ц.р. в год. 5-ій пополудні відбувається заходом повітової Делегатури в Долині нарада української інтелігенції у справі підготовки до Великого Радієвого Концерту вибраних пісень та проведення збірки грошей на опіку над добровольцями СС Стрілецької Дивізії Галичина. На тій нараді докладно обговорено інструкції УЦК і УСК в тій справі та вибрано спеціальну комісію, якої завданням є провести збірку грошових датків у повіті та подбати, щоб у кожній місцевості повіту в дні 21 вересня ц.р. були заінстальовані радіоапарати у більших залах та щоб залі були відповідно прибрані. В тій цілі дня 28 серпня ц.р. члени створеного комітету та уповноважені особи по всіх волостях долинського повіту провели наради, на яких були присутні волостні старшини, громадські голови, священики та вчителі. На цих нарадах пояснено ціль і значення Радієвого Концерту та збірки грошевих датків по всіх селах повіту.

Щоб збірка пройшла з повним успіхом та, щоб у той спосіб дати змогу всім українцям повіту вислухати Концерту, вибрано на тих нарадах волосних і сільських зв'язкових на руки яких передано збіркові листи. Вони мають подбати, щоб збіркою був охоплений кожний мешканець їх місцевості. Про хід збірки слід кожного дня перед полуднем телефонічно звідомляти Повітову Делегатуру, а кожного дня пополудні спеціальним післанцем пересилати зібрану суму.

Крім цього в кожному селі назначено особи, що мають подбати про заінсталювання на день 21 вересня ц.р. у відповідній залі радіоапарату.

КОЛОМИЯ

(від власного кореспондента).

ЗДАЧА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР НА КОНТИНГЕНТ

(тп) – Коломия. – Компетентні уряди інформують, що обмолочення зернових культур у коломиїській окрузі проходить нормально з прискішеним темпом. Здача збіжжя державним установам на контингент розпочинається від 1 вересня ц.р. Волость Вербіж (Коломиїщина) перша започаткувала цю важливу акцію.

Цьогорічний врожай збіжжя на Покутті і Гуцульщині значно кращий від попереднього року. Зате кукурудза і бараболя потерпіли від посухи. Городовина добра.

“СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР” ПРИ ПРАЦІ

(тп) – Коломия. – Коломиїська Округна Філія т-ва “Сільський Господар” уладила інструктивну нараду техніків і їх помічників у справі протроювання збіжжя.

Нарада відбулася 30 серпня ц.р. в залі Народного Дому в Коломиї під проводом рад. Кобринського. Присутніх 70 осіб. Інструктаж проводив інж. Чемерис, референт Станіславівської Станції Охорони Рослин. Прелегент у популярній формі зробив виклад, як треба протроювати збіжжя, щоб одержати з цього найбільшу видаїність при посівах.

“Сільський Господар” одержав більшу кількість залізних виробів (лопат, вил, мотик та ін.), які будуть видаватися селянам, як премії за вивіз опалового дерева.

КОЛОМИЯ

(від власного кореспондента).

НАШІ НАЙМЕНШІ НА СЦЕНІ.

Попис дитячих садків у Коломиї.

(тп) – Коломия. – Референтура Дошкільного Виховання УОК зорганізувала на день 2 серпня ц.р. в залі Народного Дому дуже милу імпрезу – попис постійних дитячих садків ч.2 і 3 в Коломиї. Заля переповнена малими глядачами і батьками. Референтка п. Винярска з тієї нагоди сказала декілька слів, а відтак “великі артисти” 3-7 років, почали показувати своє мистецтво. Любо було приглядитися, як воно сміливо виступало на сцені в сольових, чи гуртових точках програми. Виконані були хоріві пісні, що з маленьких устечок неслися, як дзвіночки (“Гей, ми Стрільці Січовії”, “Журавлі”, “На горі Січ іде”, “Гей, у лузі червона калина” та багато інших патріотичних пісень, ритмічні танки, дуже гарно провели “Червоні маки”), різні вправи, декламації, гімнастичні вежі, особливо подобався глядачам танок “Чумачок”.

Присутні гучними оплесками нагороджували маленьких виконавців. На закінчення артисти відспівали український гимн.

Попис наочно переконав, як багато вкладається праці у виховання дошкільників у дитячих садках та яку велику користь приносять вони під національним оглядом українському народові.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 354 – Арк. 120-126.

№ 119

Витяг із протоколу допиту О. Луцького про дії Проводу ОУН (б) під час ковпаківського рейду

Червень-вересень 1943 р.

Коли у Головний Провід поступила інформація про появу на території Західної України загонів радянських партизанів під керівництвом Ковпака, Шухевич доручив мені для боротьби з цими загонами створити на території Галичини, а саме в Карпатах, так звану “УНС” – Українську Народну Самооборону. В той час в одному із сіл Козовського району проходило засідання Краєвого Проводу, де я зустрівся з керівниками Станіславського обласного Проводу ОУН “Робертом”, Стрийського обласного Проводу ОУН “Шпаком” і Тернопільського обласного Проводу ОУН – “Нестором”, територія яких повинна була стати базою для створення УНС. “Роберту”, “Шпаку” і “Нестору” я дав контрольні цифри і до кінця липня провести мобілізацію членів ОУН, які можуть служити в УНС.

“Роберту” я дав завдання створити на території Станіславської області два курені в кількості від 800 до 1000 чоловік.

“Шпаку” на території Стрийської області створити один курінь чисельністю до 600 чоловік.

“Нестору” на території Тернопільської області створити один курінь чисельністю до 400 чоловік.

Перший курінь “Чорні чорти” під командуванням хорунжого “Лепея” нараховував до 400 чоловік і перекривав відхід ковпаківців у сторону Яремчі.

Другий курінь “Трембіта” під командуванням сотника “Чорнобривого” нараховував до 400 чоловік і перекривав відхід у сторону Долинського району.

Третій курінь “Сіромахи” чисельністю 250 – 300 чоловік під командуванням хорунжого “Яструба” розміщався біля гори “Чорна сила” Болехівського району.

Четвертий курінь “Кривоніс” (до 400 чоловік) під командуванням хорунжого “Шугая” перекривав відхід на Стрийщину, а п’ятий курінь “Омеляна” перекривав відхід на Старий Самбір.

Фактично загони УНС свого завдання по знищенню радянських партизанських загонів Ковпака не виконали. Після кількох збройних сутичок куреня “Чорні чорти” з окремими загонами Ковпака в Прикарпатті, які позитивних результатів не дали, командний склад УНС, посилаючись на

погану військову підготовку в дальнішому уникав зустрічей з загонами Ковпака.

Я теж прийшов до висновку, що бої з загонами Ковпака дадуть нам тільки зайві жертви і тому поставив за ціль підняти військову майстерність загонів УНС, що і здійснював.

З метою об'єднання зусиль УНС Галичини та УПА Волині для більш організованої боротьби з Червоною армією Головний провід ОУН вирішив перейменувати УНС в УПА, а Шухевич взяв на себе обов'язки головнокомандуючого УПА, мене було призначено командуючим "УПА-Захід". Я був введений Шухевичем до Головного Проводу ОУН.

Копія. Машинопис.

Архів УСБУ в Івано-Франківській області. – Спр. П 200056. – Т. 1. – Арк. 140-141, 247-248, 251-252.

№ 120

Звернення ОУН (б) до українського народу із закликом до боротьби проти німецьких та радянських завойовників

Вересень 1943 р.

За Самостійну Соборну
Українську Державу!

Воля народам!
Воля людині!

Український народе!

Німецьких окупантів покидають їхні спільники. На Заході розпалюються нові бої. Німці зі східного фронту перекидають свої військові сили до Європи і відступають з українських земель. На зміну німецьким окупантам, які все нищать на шляху свого відвороту, сунуть в Україну московські поневолювачі. Одна каторга змінюється другою. Уже ціла Лівобережна Україна стогне під чоботом московського завойовника. Замість масових вивозів на німецьку каторгу – приходить поголовна мобілізація старих і дітей. Всіх мобілізованих червоні кати кидають на першу лінію фронту, де їх поголовно винищують німецькі кулемети. Замість гестапо – приходить криваве НКВД. Замість німецького переселення – приходить масове виселення в страшні колимські табори. Замість німецького поліцейного терору – приходить терор більшовицьких головорізів. Замість німецьких тортур – приходять московські тортури для цвіту українського народу – української свідомої інтелігенції і для всіх свідомих синів і дочок України. Замість німецького грабунку – приходить грабунок московський. Замість німецького національного ката – приходить кат з Кремля.

Німці, відступаючи, палять українські села, знищують міста, вистрілюють людей, вивозять хліб і худобу, грабують майно. Червоні "визволителі", які приходять на зміну німцям, довершують знищення української землі.

Український народе! Не будемо міняти німецькі залізні пута на московські кайдани! Український народ бореться з лютими гітлерівськими вбивцями й буде продовжувати боротьбу з московськими загарбниками, які все далі просовуються на українські землі. Для нашого народу однаково смертельно ворожі німецькі і московські імперіалізми. Сини України більшовизму не творили, вони за нього не боролись. Червону диктатуру принесли в Україну московські банди Муравйова. Український народ весь час бореться з московським большевизмом і буде з ним боротися на цей раз, доки не здобуде остаточну перемогу.

Тепер московські розбійники заставляють синів України вмирати за московський імперіалізм. Вони хочуть, щоб ми за жебрацький пайок помагали їм загарбувати нові землі. Куди ж більшовики сунуть? Чи ж хочуть їх інші народи? Нема такого народу в світі, який би хотів московського ярма. Всі поневолені європейські народи підносять тепер боротьбу проти фашистського і комуністичного терору. За національне визволення борються французи, греки, серби, б'ються чехи, норвежці, голандці. Всі тимчасові союзники Німеччини відходять від Гітлера і домагаються лише одного – збереження своїх національних держав. Вісь Берлін – Рим уже поламалась. Фашисти погризлися. Погризуться і більшовики із своїми союзниками. Нема таких країн на світі, які хотіли б зросту імперіалістичної Москви. Москва буде кривавитись за чужі інтереси доти, доки і саму Москву не візьмуть за горлянку. А в просуванні на Захід більшовики ще більше сходять кров'ю, ще більше роздрібнюються і слабнуть. Це створює сприятливі умови для української національної революції.

Війна продовжується. Німці намагаються вивезти з собою все українське населення, як то робили раніше і роблять тепер в бойових теренах більшовики. Німці силою вивозять українських добровольців, поліцію, інтелігенцію, робітників і селян.

Український народе! В ці важкі часи до тебе звертається бойова Організація Українських Націоналістів, в якій згуртовані найкращі сини й дочки України, справжні українські революціонери-самостійники. Не піддавайся німецьким репресіям! Не покидай своїх хат і сіл, не їдь в невідому тобі дорогу, де тебе чекає нужда і смерть. Геть сльози й нарікання! Німецьких і московських завойовників зустрінемо організованою збройною обороною!

Ніхто не має права кидати своєї рідної землі і тікати на чужину, де його чекає поневіряння, зневіра і смерть. Хто тікає на чужину, той зраджує свій народ, кидає його на поталу катам.

Українські шуцмани, добровільні, бойова молодь! Покидайте німців, беріть в руки зброю, організуйте невеликі бойові загони і переховуйтеся від московських банд. Московські імперіалісти не приносять нам визволення, а неволю. Вони хочуть, щоб ми вмирили за їх інтереси, щоб українськими руками вішати тих українців, які борються за свою самостійну Україну. Більшовицькі окупанти хочуть, щоб ми різали один одного. Не вдасться московським катам на цей раз ошукати українського народу!

Українські бойовики! Роззброюйте відступаючі німецькі загони, німецьку жандармерію. Усякими способами здобуйте зброю та озброюйте бойовий елемент українського народу. Опануйте невеликі терени, винищуйте там агентів московського Кремля, усіх ворожих вислужників і сексотів. Захищайте мирне населення від німецьких та большевицьких репресій. Вистрілюйте енкаведистів, московських партійців, усіх післанців червоної Москви. Шукайте зв'язків з ОУН та українськими повстанчими загонами. Всі великі міста з околицями, всі ліси, яри, плавні, чагарники, гори й катакомби, усі місця природного захисту повинні вкритись українськими бойовими загонами. Ці загони повинні бути рухливі й невловимі. В цих загонах ми будемо готувати силу для недалекої всенародної революції, яка закінчиться побудовою самостійної України.

Інтелігенти, службовці, залізничники, старшини сіл, голови колгоспів! Не покидайте рідних земель, не підтримуйте панічної втечі, не їдьте разом з німцями з своїх рідних міст і сіл. Гуртуйтеся навколо українських бойових загонів самооборони, допомагайте їм у бойовій роботі. Сили московських завойовників прикував фронт, і вони ніколи не зможуть знищити наших загонів, коли ми будемо зі зброєю на своїй землі і серед своїх людей.

Український народ! В цій важкій боротьбі ми не самітні. Нас підтримують європейські народи, що визволяються. Московську каторгу відробляють усі поневолені народи Кавказу й Азії. В Українській Повстанчій Армії є окремі загони з цих народів, які плече-в-плече разом з українцями борються проти німецьких і московських імперіалістів. Ці загони будуть зростати, вони прориватимуться на свою батьківщину і там будуть боротись проти ворожих наїзників.

Українські бойовики! Приймайте до своїх бойових загонів грузинів, татар, узбеків, таджиків та всіх поневолених Москвою народів. Виявляйте відвагу й ініціативу в підготовці до всенародної національної революції. Страшною боротьбою, сміливістю, ненавистю і помстою над ворогами захистимо наш народ від тортур німецьких і московських завойовників. По всій Україні збирайте сили для остаточної боротьби з катами нашого народу. Теперішній похід більшовизму в Україну буде останнім його шляхом. На нашій землі він зазнає смертельного удару.

До збройної самооборони!

Геть німецьких і московських завойовників з нашої землі!

Хай живе героїчний український народ!

Хай живе Самостійна Україна!

Хай живуть Самостійні Держави всіх поневолених народів!

Слава Україні!

Героям слава!

Провід Організації українських націоналістів

Постій, вересень 1943 р.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф.1.– Оп.23. – Спр.992. – Арк. 20.

№ 121

Звіт повітового провідника ОУН (б) Надвірнянщини Верниволі про проведення облав німецькими окупаційними властями та взаємини українського і польського населення

Орієнтовно початок осені 1943 р.

Цілий повіт переживає тепер найбільшу скруту мабуть за цілий час свого існування. Люди, як в селі так і в місті живуть нервами. Один другого питає де була цієї ночі облава, коли в нас буде і т.д. Це є об'єктом цілоденного говорення. В селах люде в дома не сплять. Всі ідуть на ніч до ліса. Люди говорять: “то ми здали контингент, тягнули як могли, щоб німців заспокоїти, а вони знову за нас завзялись”. Через облави праця на повіті Надвірнянському, цілковито занепала, люде бояться показати носа з-за своєї хати. Сітка з причини облави та арешту деяких осіб, які були на провідних місцях піврана. Навіть організовані люде застрашені, та зарилися так, що годі їх відшукати. Получитися з деяких теренів досить тяжко, бо щодня, в деяких місцях стоїть обсада, що перейти годі. Одним словом стан такий, якого ще не було. Коротко, ще про самі облави і тактику, яку застосовували німці.

В ночі, десь над раном 3-4 години німці під'їжджають автами під село (авта не освічені, і їдуть так тихо, що цілковито нічого не чути). Під'їхавши під село, розділяються на дві частини та оточують село. Коли вже село обкружили, чекають до рана, тоді щойно починають облаву. Забирають всіх молодих мужчин, як тільки злапають. Всякі посвідки є неважні. Звичайно, люде стараються десь сховатись. Оскільки когось знайдуть у сховку, то вже йому життя не миле. Утікачів стріляють. Шукають всюди, але в тім шуканні мають ще одну ціль, а саме – грабіжництво. Різного рода хустки, матерії, гроші, все що є вартісного стараються вкрати. Поводяться дійсно як варвари. Хто скаржиться, що в нього щось пропало, то ще здорово дістане. Самі німці – де поляки в німецьких мундирах – вони якраз стараються пімститися на людях в деяких селах за пропавших поляків. Наприклад в селі Перерослі говорили, що це за тих поляків, які пропали. Загально така лапанка має характер двоякий. Лапають до Німеччини, та лапають підозрілих політично. Підозрілих політично кують, та передають до гестапо. Рівнож показується, що вони стараються винищити весь свідомий елемент села. Всюди трапляють досить добре. Стараються забрати все як не вїта то голову УОТ чи інших активних людей. Дальше щодо лапанки то забирають виключно українців, поляків залишають. Прим. в одній польській кольонії питали: “Сов ту Русіни, сов ту хлопі”, а коли полька відповіла: “ту мешкайов масі полици”, то вони від'їхали. В Надвірній під час такої лапанки (не загальної, тільки ходили по деяких підозрілих хатах) один німець казав до жінки, якої син втік: “Як хцеш матка відзіць свего сина, нех сев зглові на гестапо, а як сев не зглові то достане кулев”.

До тепер відбулися в таких селах Надвірнянського повіту облави: Перерісль – забрано около 30 людей, з того частина втекла. Арештували

волосного старшину, та ще кількох свідомих українців. Їх забрали як політично підозрілих. Закутих відправили на гестапо. При облаві запалили стодолу. Про побиття та крадежі вже не говорю бо то випадки питомі кожній облаві. Напад на Тарновицю Лісну також увінчався для німаків успіхом, злапали рівно ж більш 20, як рівно ж 4-ох застрілили за те, що вирвалися від них та утікали. В Назавизові рівнож налапали около 20 людей. Вони говорили, що тепер віддячаться тим бандитам, що ховаються по селах та під'юджують нарід.

В Тарновиці Лісній рівнож здемульовано домівку УОТ. Всі образи побито, потоптано ногами. Стараються знищити все що українське. В Камінній була облава де забито 5-ох людей, а більшу кількість забрано. Загально беручи – це вже рішальний наступ на українців. І дійсно, коли такі лапанки будуть даліше відбуватись, коли в однім повіті за тиждень тратиться 100 молодих людей найбільше для нас потрібних, то взяти разом цілий край, це створить величезні суми.

А оскільки ці лапанки будуть все даліше повторятися то можна числити на цілковите винищення мужчин на цих землях. З цим станом конечно треба щось зарадити, бо годі буде на будуче провадити будь яку працю. На мою думку тепер повинна зачинати діяти Укр. Нац. Самооборона. Треба конечно провчити тих панків. Оскільки раз вони дістануть порядного чосу, то напевно другий раз до села не поїдуть. Такі облави, як зазначив крайсгавптман відбудуться по цілім терені ніби за розшуками бандитів.

(подав Верниволя)

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 80. – Арк. 1.

№ 122

Звіт повітового провідника Варнака про політичну ситуацію на Калущині

Вересень 1943 р.

ОКРУГА КАЛУШ

II. а) Якої небудь активнішої дії мельниківців за останній звітний час не завважено. Програвши на своїх політичних потягненнях сидять запершивсь в собі, та не мають відваги симпатизувати чи осуджувати наш рух. Проблема мельниківщини на терені взагалі не актуальна. Щоправда в селі Ніжин Долинського повіту пропагує мельниківські ідеї двоє людей, що повернули три тижні тому з Німеччини, але поважнішого успіху в праці не мають. Оба згадані осібники пов'язалися в місцевому селі з різного рода голотою та навчають їх “націоналістичного світогляду”.

б) По останній агітаційній роботі за дивізією не провадить комітет поважніших суспільних чи політичних акцій. Збірка на Радіокомітет проходила успішно та майже цілий місяць ангажувала цілий апарат делегатур. Активних виступів проти т.зв. бандерівців люди з-під стягу

Кубійовича не провадять, як це мало місце в час творення дивізії. Попередні горлачі сіли впевні тихо, та навіть каються за ведену до тепер агітацію. Безпосередньою причиною цього є реальна сила УНС-у, що наводить на гештапівських прихвостнів страх та зневіру в своїх дотеперішніх опікунів. Деякі з “панів” критикують творення збройних відділів, мовляв, що це ще заскоро, всі однак, а головно маси одобрюють цю реальну силу, яка може запевнити успіхи в майбутній боротьбі.

На внутрішньому відтинку солідна консолідація усіх шарів громадянства, що проходить в прискішеному темпі. Причиною прискішення консолідації є внутрішнє та зовнішнє заламання німців, розконспірування правдивого обличчя німців у відношенні до українців, а найбільше причиняються до цієї консолідації польські терористичні акції у Львові. Загал українського громадянства звертає свої очі до ОУН, як одну реальну силу, що зуміє протиставитися нищівним ударам зовнішнього ворога. Дуже багато людей, які недавно тому обкидували болотом актив Організації (Окружний комендант УП в Калуші Сілінський) звертають свою увагу на боївку ОУН, як таку, що унеможливить полякам виконання атентату. В зв'язку з атентатами у Львові люди які не хотіли чути про існування організації, обурюються, що боївка у Львові не відповідає такими самими методами.

Німецька адміністрація не в силі опанувати ситуації, яку створили останні події. Контингент щоправда здають, але в дуже повільному темпі. До Німеччини не виїздить ніхто. На частих сесіях війтів та волосних старшин наминають ляндрівти, щоби виконувати всі обов'язки, наложені на селян, бо в противному разі будуть уживати збройної сили. Бавити людей “Новою Європою” німці вже не думають. В обличчі катастрофи хочуть витиснути якнайбільше без огляду на те, які треба примінути репресії. На сесії волосних старшин, що відбулася 14.IX. в Калуші грозив ляндр-комісар Янн, що остільки не будуть здавати контингентів та не поїдуть до Німеччини, то він вишле на села військо і буде паціфікувати села. Говорив, що населення політикує та чекає на Бульбу. Задумуючи організувати свою самооборону нічого не роблять, але такий стан скоро скінчиться бо війна вимагає праці та жертви від кожного зокрема. Радив, щоби не доводити до такого стану, який є на Волині, бо це нікому не принесе користи, а українцям найменше. 22.IX. приїздив до Рожнятова на сесію Крайсланд-вірт, та казав, що причиною аномальної праці населення є різні банди по лісах, але прийде скоро військо та усіх зліквідує.

22.IX. утікли з Долини 40 татарів. Зі собою забрали всю зброю та чотири зенітки. Як інформують з терену долучилися вони до Бабія та перебувають поблизу Долини. Зараз слідуєчій ночі покинуло 60 татар Болехів, а 25.IX. залишив відділ узбеків в силі 20 людей службову станицю в Завою пов. Калуш та перейшов в ліси. Решту татар німці роззброїли та замкнули по тюрмах.

18.IX. арештувала жандармерія працівників районової молочної в Долині Долішнього та Костіва. Коло Долішнього знайдено літературу,

Костіва питали за зброєю. В ночі з 18 на 19-го зроблено напад на тюрму та випущено в'язнів. У зв'язку з тим панує на жандармерії сильне пригноблення. Вахмайстер жандармерії з Долини Ярош (фольксдойч поляк), який був пружиною усіх дотеперішніх протиукраїнських поступів не виходить від часу випущення в'язнів поза мури жандармерії. На жандармерії говорять, що були вже на тропі ОУН, та факт випущення в'язнів розбив їм усі плани. Від останнього випадку не було в Долині жодних арештувань.

Майже від кожного ліску округи завважується різного рода узброєних людей. Нічого впрочім дивного. Тепер такий напрямок, що всі йдуть в "партизанку". Усі збройні відділи, що оперують в Карпатах та поближких лісах можна поділити на дві категорії: поважніші партизанські відділи з вишкільно-ідейним характером поляків та українців (УНС), та різного рода банди, що під різним протекстом грабують по терені, рабують та побивають населення, прикриваючись часом (Грибович) ім'ям Організації. До цього часу грасували по терені банди Бабія, Грабовича, Коса, Тисяка, та декількох менш популярних "отаманів". Останньою виринула на поверхню банда під назвою "Пімста". Ця група старається пов'язати в собі бандитизм з ідейними елементами життя. Її завданням є карати за різного рода надужиття осібників, які роблять майна в воєнних обставинах. Конкретно: німець з Долини Дандель одержав 23.IX листа, в якому жадають здачі усіх награвованих жидівських речей. Подібного листа одержав поляк Рудзевич з Долини (мешкає на Загір'ю). В разі нездачі до п'яти днів грозять розстрілом. Підпис в обох випадках "Пімста". Треба додумуватися, що є це мабуть частина групи Бабія, що напевно складається з жидів. Усі групи другої категорії мають бандитський характер. Рабують та побивають людей без огляду на національність. Поляки використовують усі ці випадки грабунку та побоїв фольксдойчів та поляків, мовляв, це роблять націоналісти.

Прояви яркого бандитизму в окрузі ліквідується. Грабовича застрілено 23.IX., Кос не діє (немає в живих), Тисяк на викінченню. Бабій обмежується до нечисленних випадів рабункового характеру.

Помимо провокаційних намагань поляків, більшість кримінально-рабункових випадків приписують німці Бабієві.

Підпис Варнак

Оригінал. Машинопис

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 80. – Арк. 2-3.

№ 123

**Наказ керівництва ОУН (б) референтам юнацтва про посилення
військового, національного та морального виховання**

20 вересня 1943 р.

НАКАЗ № 4.

Референтові юнацтва

1. Посилити роботу серед юнацтва, в теренах опанованих через УПА провести масове виховання в державному дусі через школи і церкви та інші установи. В теренах зайнятих ворогом вести далі працю за старою підпільною методою, придержуючись усіх засад старої організаційної конспірації.

2. Виховну роботу серед юнацтва тісно в'язати з його конкретною роботою. Всі хай виховуються в праці і в праці виробляються.

3. В рядах юнацтва організувати всю молодіж, приблизно в віці від 10 до 17 років життя. Старше юнацтво по переведенні відповідних іспитів передавати до заг.орг.сітки, в ряди УПА. На виховників юнацтва залишати по можності людей вироблених.

4. Все чоловіче і жіноче юнацтво запрягти попри іншою його роботою, як розвідка, господарка, зв'язок і санітарна служба до пропагандивної праці, приділяти для кожного юнака, чи юначки певну кількість хат в селі, якими мусять опікуватися. В пропаганді головну увагу звернути на міжнародне наше положення, нашу самооборону УПА, як чинник, що веде до визволення Українську Націю, та до поширення наших кличів серед цілого суспільства.

5. Юнацтво в порозумінні з суспільно-політичним референтом та жіноцтва мусять зайнятися організацією й вихованням дітей (4-7 літ до росту 7-10 літ).

6. В порозумінні з організаційно-мобілізаційним референтом заангажувати юнацтво до розшуків та стягнення зброї та всякого роду військового приладу й інших потрібних для війська речей. Про передачу приладдя зібраного в терені для організаційно-мобілізаційного референта в районі, звітувати до 25 кожного місяця.

7. До 25 жовтня подати точне число юнаків і юначок з середньою освітою з углядженням спеціальності, місця праці, та організації поступу.

8. Все юнацтво як чоловіче так й жіноче школити військово організуючи його по селах у відділи під назвою "Січ". Юнаків організовувати окремо, юначок окремо. Як одних так й других можна школити з дерев'яними крісами. Попри вправи вчити юнацтво теренознавства, розвідчої служби, санітарної служби і т.п.

9. Пригадується, що в юнацтві, як чоловічому, так й в жіночому строго забороняється пити алкоголь й курити папіроси.

Постій, дня 20.IX.1943 р.

Слава Україні!
Героям Слава!

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 353. – Арк. 52.

**Звіт ОУН (б) про політичну ситуацію на території
дистрикту “Галичина”****Не раніше 26 жовтня 1943 р.****АРЕШТУВАННЯ В КОЛОМИЙЩИНІ**

Дня 15-го жовтня до схід сонця в с. Рогиня пов. Коломия нім. поліція арештувала 5-8 людей, між ними: Сметанюк В. (40 л.), Сметанюк Дмитро (41 рік), Сметанюк Василь с. Гаврила (30 л), Мельничук Параска замість її мужа Онуфрія гуменного лігеншафту, Картич Михайло, Михайло сторож лігеншафту. Двох останніх арештували мабуть за те, що вони посварилися з управителем лігеншафту, причина арештування трьох перших невідома.

Дня 15-го жовтня ранком в с. Балинцях пов. Коломия нім. поліція арештувала таких українців: Гушуя Іван, Переневорська Марія за чоловіка, якого не застали, Сенюк Іван, Сенюк Петро, Семчук Іван за сина, Деделюк Михайло, Савяк Іван. Причина арештування невідома. Шукали ніби за зброєю.

Дня 19-го жовтня досвіта в с. Толуків з пов. Снятин арештовано такі особи: Корбут Лесь, працівник Делегатури УОК в Заболотові, Костик Михайло, Кікірчик Онуфрій, Орищук Михайло, Костинюк Іван, Маковіччук Василь, Завада Іван, (пострілений в часі втечі), Пердка Василь, Пердка Михайло, Корбут Лесь с. Степана недавно випущений з в'язниці, в Коломій де просидів без переслуховування 12 місяців, Маковіччук Василь с. Іллі, Маковіччук Миколай, Нагірняк Микита, Остапюк Василь, Паньків Миколай, Стрипко Дмитро, Курилюк Олекса, Гнатюк Іван, Парасюк Гриць, Костин В., Костинюк В. і Маковіччук В. Шукали ніби за зброєю. Селяни говорять, що це за те, що село не дало охочих до дивізії “Галичина”.

В Печеніжині пов. Коломия по містечку ходить Поліція Безпеки і Вермахт та арештовують всіх кого лиш зустрічають на вулиці. В той спосіб арештували Луцяка Івана, Дувірака Федора, Тимульського Василя і Грабовецького Степана. Стефурака Миколу вбили тому, що втікав.

Дня 20-го жовтня арештувало гестапо в с. Добровідка Пастернака Юрка, який був начальником поштової агенції в Коршеві. Шукали за зброєю, але нічого не знайдено. Догадуються, що арештування наступило на донос начальника стації в Коршеві (полячка).

БОЄВІ ДІЇ ПРОТИ ПАРТИЗАН

Дня 14-го жовтня вечером прибув до Космача відділ Вермахту в силі около 500 людей і на другий день досвіта почав наступати на космацькі полонини, де нібито міститься партизанський табір. Почався бій, який тривав десь до першої години в полудне. Сікли скоростріли, гранатомети і арматки. Відтак німці відступили. Мали бути якісь жертви по їхній стороні.

Оповідують, що мало зайти трагічне непорозуміння в часі наступу, бо рівночасно наступав від сторони Микуличина другий відділ Вермахту і оба

німецькі відділи бились між собою, взаємно себе винищуючи. Другі знову розказують, що це таки боронився партизанський табір, який перед тим знав, що військо вибирається на його ліквідацію, не ховався, а успішно ставив збройний опір, не маючи в людях майже жодних втрат (два вбиті). Котра версія правдива тяжко зорієнтуватися.

ЗАМАХ НА СОЛТИСА

Дня 19-го жовтня ок. год. 22-ї невідомі напасники в с. Товмачик пов. Коломия вистрілили з кріса у заслонене вікно тамошнього солтиса Солтанюка Петра та вбили випадково там присутнього Гашевського Дмитра. Люди оповідають, що цього вечора переходило через село якихось двоє невідомих осібняків, які говорили по польськи.

НАГЛИЙ СУД ПОЛІЦІ БЕЗПЕКИ В СТРИЮ

Дня 20-го жовтня засудив в Стрії наглий суд СД на кару смерти за переховування жидів двох громадян національність, яких невідома. Присуд виконано прилюдно о год. 11-ій біля божниці. Після цього гер стрийського СД закликав до себе голову УОК і заявив таке: “Так роблять ваші люди. Подібна доля чекає десятки інших”.

ВБИВСТВА В ЗАЛІЩИЧЧИНІ

15.10.1943 коло села Давиняч Шес Арбайсвиту з Заліщик вбив помилково, а саме шукаючи жида, Гарбузьяка Николая з Угриновец пов. Заліщики.

16.10.1943 вечером в селі Рожанівка, пов. Заліщики вбито молодого хлопця з 1921 р. Лещишина Миколу. Вечером коли Лещишин вечеряв, ввійшло 5-ох узброєних людей, які без жодного допиту вбили Лещишина. В нього був також його товариш Трач, якого напасники зв'язали і забрали з собою. До цього часу нема жодних чуток, де подівся Трач. Рідні (батько, мати і сестра), яка була тоді в хаті, нічого не казали. Крім цього вбивники були ще в кількох людей, а за одним селянином Трачем Володимиром приходили два рази, нібито за шинелями. Причини вбивства Лещишина Миколи не відомі.

ГРАБУНКОВІ НАПАДИ В ЗАЛІЩИЧЧИНІ

13.10.1943 в селі Торське пов. Заліщики був грабунковий напад 4-ох узброєних людей на поляка Пельца Франка і Ляпінського Антона.

17.10.1943 в Блищанці, пов. Заліщики зловлено одного цигана, який під покриткою партизанів рабував людей, говорячи, що він є провідником 10-ох партизан. В Угринківцях в господаря Миронюка Григорія забрав і годинник, казав варити собі їсти на 10 людей, а в поляка Жехулки Івана, який направляв годинники, забрав 8 годинників. Крім цього питав в людей, чи мають пункти на шкіру.

ВБИВСТВО ЛІСНИЧОГО В РЕПЕДІ, пов. СЯНІК

Дня 18 жовтня в год.18.20 хтось вбив лісничого Кубіка Августа (райхсдойч) в селі Репеді, в хвилині, коли він вертав з поїзду до хати. Напасник, користаючи з темноти, віддав з близької віддалі 5 стрілів, вбиваючи Кубіка на місці. Причина вбивства невідома.

У відплату німецька поліція арештувала 10 поляків, покермувала справою так, що тих поляків не розстріляно, натомість арештовано 25 українців, мешканців села Репеді.

ПОСТРІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІЦИСТА У ЛЬВОВІ

25 жовтня коло год. 5-ої пп. хтось пострілив українського поліциста, який повнив службу при т.зв. трамвайній акції біля театру. Згаданий поліцист затримав вісімку і стягнув з ступня кілька польок, які мусіли заплатити кару. Це викликало негодування серед присутніх поляків і в хвилині, коли трамвай рушив, з поміж зібраних впав стріл і ранив тяжко поліциста.

РОЗКОПАННЯ МОГИЛИ В ВОЛИЦІ КОМАРЕВІЙ

Попереднього тижня поліція безпеки Сокаля казала розкопати могилу в селі Волиці Комаревій, шукаючи за зброєю. Зброї не найдено, а могилу казала поліція привернути до попереднього стану.

АРЕШТУВАННЯ В СОКАЛЬЩИНІ

Дня 15-го жовтня перевела Поліція Безпеки арештування в с. Роликівка пов. Сокаль. Арештовані: Голян Степан (1903 р.), Голян Пилип (1911 р.), Хом'як Іван (1923 р.), Міщук Гриць (1912 р.) солтис, Шульган Василь (1911 р.) заступник солтиса, Козлюк Степан (1911 р.).

Причина арештування така: дня 14-го жовтня був в с. Роликівці празник. На празник приїхало між іншим двох працівників Кріпо з Сокаля. Молодь без дозволу завела гулянку в залі УОТ і на цьому тлі прийшло до непорозуміння з працівниками Кріпо, яке закінчилося замішанням та стріляниною. В часі замішання обидва службовці Кріпо десь поділися і нема їх до сьогодні.

НАПАД НА ЛІГЕНШАФТ В СОКАЛЬЩИНІ

Попереднього тижня невідомі напасники напали і обрабували лігеншафти в селі Горбків (5 км від Сокаля) і в селі Свितязів. В першому лігеншафті забрано пару коней, кілька свиней, більшу кількість нафти і т.п. В другому забрано кілька пар коней, кілька свиней і більшу кількість муки.

НАПАДИ І ВБИВСТВА В ЗАЛІЩИЧЧИНІ

Дня 19 жовтня невідомі люди напали на Смоляка Михайла з с. Каролівці, пов. Заліщики і забрали його зі собою. Про його долю нічого не відомо.

Того ж самого дня пізнім вечером забрано також листоношу українця Перцева Павла та Павлюка Василя зі села Дорогичівка, пов. Заліщики. До тепер нічого про них невідомо.

НАПАД НА ПОЛЯКІВ В С. КУЛАКІВЦІ, пов. ЗАЛІЩИКИ

Дня 19 жовтня коло год. 24-ої приїхало до села Кулаковець дві фіри партизан, які цілковито ограбили таких мешканців польської національності: Гарасімовіча Франца, Більського Альбіна, Мангеровського Альбіна і Островського Юліана. Трьох перших партизани не застали вдома. Островського натомість, який сховався на стриху, партизани застрілили.

ПОДІЇ В С. ГОЛІГРАДИ, пов. ЗАЛІЩИКИ

В селі Голігради дня 20.10.1943 відбувався перегляд худоби. До помочі візав місцевий Ляндкомісар Вермахт, який перебував в селі Новосілка. Військо обложило село і приглядалося, як селяни зганяли худобу. Зараз почалася стрілянина.

Почали падати стріли з ліса, який окружає село. Притім вбито одного німця, а другого ранено в голову. При перегляді худоби був присутній також Ляндкомісар, тоді він заряджав за кару забрати всю худобу з села. Людей, які гонили худобу придержано в Заліщиках. У справі тих людей інтерполював Голова Комітету і багато з них старших віком звільнено.

Без підпису.

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 80. – Арк. 283-286.

№ 125

Інструкція Крайового проводу ОУН (б) місцевим осередкам про збір німецьких, радянських і польських матеріалів антиукраїнського характеру

Листопад 1943 р.

Інструкція №2/43 р.

А. Стало збирати і негайно пересилати:

І. Різного роду видання, листівки, письма, друки, оголошення, звіти і т. п. матеріали німецькі, совітські, польські. В першій мірі всі ці матеріали, що видані проти нас (ОУН, УПА, український нарід), що стверджували б: а) нашу боротьбу, політику окупантів.

Найцінніші, це (ті) матеріали, що наявно (документально) стверджували б боротьбу організації з німцями чи совітськими окупантами.

До матеріалів долучити записку – де знайдені, коли і ким видані. Матеріали мусять бути в оригіналах, фотовідбитках, а в разі неможливості – в точних відписах. Матеріали мусять бути передані на час (якнайскоріше по появі) і по змозі в десять примірників (листівки, брошури).

II. Різного роду знімки, відбитки, фільми, що виявляли б і схоплювали б: а) політику й методи ворогів супроти українського населення; б) терор (вбивства, морди, підпали, пацифікації); в) нашу самооборону – боротьбу (бої, могили, по жертвах).

Кожна знімка мусить мати по змозі: опис даної події, місце, час, ближчі дані (свідки).

Муситься робити знімки і масові відбитки з описом і легендою на відворотній сторінці (могили впавших і хто впав, пожар села й подання даної події).

III. Філятелістичні вартісні значки. В першій мірі збірки, альбоми. Увага: Можна також закупити по цінах, усталених у каталогах, із повним процентом надвижки 10-15 проц. Цєю роботою повинні зайнятися фінансові, господарчі референти і переводити усе через касові книги.

Б.

До польського питання

I. Зібрати і переслати документальні дані:

а) про зв'язок, поміч і співпрацю поляків (одиниць чи населення) з більшовиками в часі окупації українських земель до червня 1941 р.;

б) із совітською партизанкою чи комуністичною партією за час від червня 1941 р. до сьогодні і завтра;

в) особливо, коли ця праця була звернена проти українського народу, населення чи організації;

г) із німецькою окупаційною владою в службі адміністраційній, господарській, поліційній і т.д.;

д) про всі акти терору – вбивства, грабежі, морди, підпали, донощиства, виконані на Україні поляками безпосередньо чи посередньо.

Старатися, щоб відповідні дані були зібрані в формі: а) протоколів; б) точного опису подій; в) із поданням: дати даної події, місця, прізвища й даних поляків, прізвища й даних покривджених українців, адреси, дати виготовленого звіту (протоколу, зголошення), підпису і ким стверджується, свідки і дані.

II. Про польське підпілля на українських землях, його організаційну будову, політику і тактику в відношенні до українців і українських етнічних земель, прізвища провірених людей-діячів, дані про Юзефського, тактика їхня на час повороту більшовиків і відвороту німців.

III. Подібні дії про терор німців, совітів і т.д.

IV. Про негативне поведення мадярів на наших землях супроти українського населення.

Організаційна референтура Краєвого проводу
Листопад 1943 р.

Подається до виконання організаційним референтам

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 46. – Арк. 13.

№ 126

Донесення про ліквідацію німецькими військами поблизу Долини партизанського підрозділу, сформованого з євреїв, взаємини цього формування з місцевим українським населенням

3-4 листопада 1943 р.

Події в Долині. 4. XI. 43 р.

Віддавна грасувала в околицях Долини грабіжницька банда відомого ватажка Бабія. Центр банди гніздився у лісах між Долиною і селами Туря М., Грабів та Лоп'янка. Національний склад банди різноманітний, причому переважаючу більшість творили жиди серед яких було дуже багато лікарів, дантистів та багатих купців. Банда Бабія запускала в далекі околиці Долиньщини та робила численні грабіжницькі напади получені з вбивствами.

Влада хоча і була добре поінформована про місце перебування центру банди зовсім не протидіяла, за виїмком одної акції, яка одначе ограничилася до обстрілювання ліса, а лише весь час обсервувала роботу банди та її контакт з дооколичним місцевим населенням. Місцеве населення бачучи такий стан, почало чим раз більше нав'язувати взаємини з багатими жидами, маючи з цього великі матеріальні користи. З бігом часу дійшло до цього, що між місцевим населенням і бандою розвинулась така торгівля, що почали відбуватися майже формальні ярмарки, а добрі лікарі та дантисти жиди почали мати чим раз більше пацієнтів з місцевого населення. Буденними стали факти приводження з ліса до хворих на село лікарів-жидів. Банда Бабія зросла з часом до около 500 люда, а коли 21-го вересня прилучилося до банди 200 татар німецьких добровольців з повним озброєнням, які мали творити ніби військову охорону банди, ватажок Бабій почав себе вважати справжнім паном цілої околиці.

Несподівано, дня 31-го жовтня влада приступила до ліквідації банди і тих людей з місцевого населення, що вдержували зв'язки з бандою. Досвідком цього ж дня більші відділи окружили ліс де містився центр банди і по короткім бою, в якому впав один німець, а 11 було ранених, зловили около 60 жидів та 6 татар. Про число вбитих членів банди не відомо, а решта продершись втекла.

Цього ж дня досвідком численні відділи німецької поліції почали лапанку людей в місті Долині і на передмістю та хата від хати почала забирати людей, не звертаючи уваги на жадні просьби ні авсвайси, препроваджуючи при цьому місцями навіть дуже основну ревізію, шукаючи зброї. Зброю знайдено лише в одного фольксдойча-поляка Олейніка, якого одначе відпустили.

Счинилася страшна паніка. Люди почали втікати й ховатись, що спричинило страшну стрілянину та крик, бо поліція почала стріляти по всіх хто втікав. Лапанка й метушня тривала через цілий день до год. 18-ї. Всіх

зловлених замикано в дерев'яній церкві, що послужила як збірний пункт. Число запланих не відоме, але мабуть дуже велике.

Під час лапанки вбито правдоподібно 84 особи, число постріляних невідоме. Між зловленими є рівнож особистий секретар Ляндкомісара Андрушко Володимир, в справі якого Ляндкомісар не хотів інтервенювати і відраджував це іншим.

В часі лапанки мав місце такий інцидент. Коло год. 16.45 коли люди по 1-шо Листопадовій панахиді почали виходити з церкви, поліція почала стріляти до товпи, при чому було легко ранені. Опісля поліція перепрошувала, мотивуючи свій вчинок непорозумінням, мовляв вона знала, що зловлених замикають в якісь церкви, але не знала в якій і думала, що це втікають з церкви зловлені поліцією люди.

В понеділок ранком випущено невелике число старців та кволих. Цього дня ранком прибули до Долини більші відділи війська.

Десять коло год. 10-ї почався на ринку публічний суд, а відтак езекуція. На суд прибули представники партії, війська, уряду на чолі з Ляндкомісаром, поліції та всіх місцевих державних установ. Відчитано, покликуючись на розпорядження Командира Поліції Безпеки та СД присуд Державного Суду Поліції Безпеки, якого дня 1-го листопада засуджено на кару смерти за: недозволене посідання зброї, сприяння членам банди та приналежність до банд сорок шість осіб, з чого правдоподібно 26 українців, 17 поляків та 3 жидів.

Відтак на приготовлених шибеницях повішено шістьох татар-втікачів з Вермахту. Всі шість коли їм мали витрутити з-під ніг стільці крикнули: "Сталін – ура!". Повішені висіли на ринку через 24 години.

Засуджених на кару смерти вище згаданих 46 осіб розстріляно публічно на спортовому майдані групами по п'ять осіб та поховано на окопиську.

Дільницю з якої походило більшість розстріляних евакуйовано, а господарства розстріляних спалено.

Решту налапаних людей держать дальше в церкві та в судових арештах.

Зловлених в лісі жидів переслухують та витягають від них прізвища осіб, які контактували з бандою.

Слід сподіватися дальших розстрілів, на що вказує факт призначення магістратом 25 людей на вівторок до копання ям на окопиську.

В понеділок заявив відрух населення відповідає Комітет своїм складом. На випадок втечі когось з працівників Комітету відповідають за нього сотки інших.

Акція триває.

НОВІ ВБИВСТВА У ЛЬВОВІ

Вчора 3-го листопада в ранніх годинах мали вбити при вул. Голувки службовика Кримінальної Поліції.

Вечором цього ж дня коло год 17.30 вбито на вул. Старознесінський німця шуцполіциста Зажицького. До вбитого віддано приблизно сорок стрілів.

Без підпису

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 81. – Арк. 192-193.

№ 127

Відозва ОУН (б) про необхідність солідарності українського народу в боротьбі за незалежність України

Листопад 1943 р.

Для організації не є байдужим те, як будуть представлятися морально широкі круги української суспільності, неорганізовані в наших рядах.

Організація – це авангард нації у її політичних змаганнях. Тож вона в даний час може сповняти своє завдання тим краще, чим більше нарід у своїй масі буде свідомий своєї національної і політичної мети, чим більше буде морально здоровий і здисциплінований. Бо не можна вести народ до мети тоді, коли він не знає жодної мети і не має бажання за щось боротися, чи до чого-небудь стреміти (ся).

Звідси вимога послідньої акції для розбуджування народу і спрямування його уваги на нашу ціль. Наша ціль – державна самостійність – не прийде тільки як вислід одноразового зусилля. Одноразове зусилля – революція – довершить тільки ці роботи, яку мусить вести цілий народ, вести постійно, у всяких обставинах. Організація мусить показувати людям щоденну роботу, кому треба виконувати для здійснення нашої державності. Вона мусить вести позитивну роботу під кутом революції, мусить протиставитися також ворожому тискові в усіх його формах, щоб не допустити до розбиття і розпорошення суспільної сили. Коли нам вдасться зберегти цілість організації, але суспільність буде розбита й розпорошена, то це дуже послаблює наше положення, зменшує наші вигляди на успіхи революції. Сила суспільності лежить у її організованості і високому моральному стані. В умовах чужих режимів не все є змога для суспільності розвиватися в масових товариствах чи організаціях, тим більша вага тоді моральних законів, котрі в'яжуть широку масу в цілість, здібну до оборони і наступу.

Ворожа акція змагає завжди до розпорошення і зхаотизування нашої суспільності. Тому кожний ворог керується засадою: “Діли і пануй”. Намагається знести не тільки організаційне розбиття, але й моральний розклад.

У цім розбитті він послуговується підступом, інтригою, брехнею, підкупством, а також натиском на слабші одиниці, заставляючи їх вести роботу проти свого оточення. В генерал-губернаторстві, наприклад,

заставляє поліція українські комітети сповняти ролю донощиків, подавати інформації про націоналістичний рух, про націоналістів і т.д. В райхскомісаріяті Україна уживається – шуцманів-українців до здирання контингентів, виловлювання людей до роботи й т.п. Це дає нагоду темним типам виладовувати свої злочинні інстинкти.

Невідповідальна робота темних типів мала б стягнути ненависть населення до всіх українців, що служать Україні. Це саме відноситься до голів сіл, міст, та взагалі до українців на різних урядових становищах.

Це в дальшому мало б створити стан загального хаосу і зневіри. Компромітування українських людей може спричинити у безкритичної маси заломання віри у вартість української людини взагалі, в можливість добитись нам збірними силами будь-яких успіхів.

Ворожій акції мусимо протиставити наші рішучі протинаступи. Наш протинаступ мусить іти під гаслом солідарності усіх чесних українців і взаємної самопомоги на кожному кроці. Тому якнайрішучіше треба осуджувати й поборювати прояви несолідарності й донощництва. Селянин повинен помагати селянинові переховувати хліб, заховатись від вивозу на роботу і т. п.

Робітник повинен помагати своєму безробітньому товаришеві знайти працю. Українське село повинно піддержувати українське місто в час харчевої скрути, голодової загрози. При цьому поборювати всі прояви несолідарності, винних бойкотувати. Українці в усіх обставинах не сміють забувати про всі свої головні обов'язки, де тільки можна помагати другим українцям.

Так збудуємо тверді основи нашої національної моралі і не дамо себе розбити й розчленувати. Тоді і наша чисто політична акція знайде тверду основу і дасть потрібні висліди.

Конкретні вказівки.

В терені говорити з різними людьми, що працюють на таких чи інших становищах. Говорити з ними як українець з українцем, громадянин з громадянином. Вказувати на те, які практичні завдання треба нам сьогодні аналізувати в терені, що може і повинен би робити даний громадянин на своєму становищі.

Дати прочитати “За тверді основи громадської моралі”. Зокрема, виявляти такі справи:

Справа поліції.

1) Немає ніде ніякої української поліції.
2) Є тільки німецька поліція, а при ній служать українці, як так звані шуцмани.

3) Уживати тільки назви “шуцман”, а не український поліцист чи український міліціонер.

4) Шуцмани є не тільки українці, ними бувають і москалі (в східних областях), поляки (Полісся) і фольксдойчі (всюди).

5) Людей б'ють і грабують не українська поліція, а німецька при помочі шуцманів.

6) Між українцями, що служать в шуцманах, є чесні люди і темні типи, подібно, як у всіх урядах, де працюють українці.

7) Надужиття темних типів брати на їх власний рахунок, а не на рахунок усіх українців, що служать у шуцманах.

8) Українська поліція може бути тільки в Українській державі.

9) Українська поліція не буде бити українців, тільки їх хоронити³², бо тільки для цього вона буде створена.

10) Ставати рішучо в обороні населення і захищати його перед кривдами, котрі могли б йому робити шуцмани.

2. Адміністрація. Справа назагал подібна, як з поліцією.

1) Немає жадної української адміністрації.

2) Сільські, міські, районіві управи тільки помічні органи німецької адміністрації.

3) Головами цих управ бувають українці, але бувають теж фольксдойчі, москалі і поляки.

4) На становищах голів і членів управ бувають чесні українці, котрі не шкодять своїй суспільності, бувають також нечесні одиниці, що йдуть проти своїх.

5) За нечесні вчинки робити особисто відповідальними тільки тих, що їх допускаються.

6) Всі тягарі і здиства переводить німецька адміністрація, уживаючи до того помочі адміністраційних органів.

7) Українські адміністраційні уряди будуть тільки в Українській державі. Вони будуть служити потребам українського населення, а не його гнобити чи переслідувати. Немає Української держави, ані української влади на наших землях під сучасну пору. Вона була створена 30 червня 1941 р., але німці владу виарештували і державу знищили.

Сьогодні є тільки німецька кольонія, що називається Райхкомісаріят Україна.

За Українську державу треба боротися. Щоб її створити, треба багато труду й праці, треба понад усе єдності й солідарності цілого народу.

Тільки в Українській державі заживе народ спокійним і свобідним життям. Без неї він буде тільки гнобленим і гнаним рабом.

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 46. – Арк. 59–60.

³² Тут у значенні – приховувати, захищати.

№ 128

Інструкція Крайового проводу ОУН (б) про залучення жінок до роботи в організації

Листопад 1943 р.

Інструкція № 3 1943 р.

I. Настановити при кожному повітовому проводові відповідну, активну жінку, яка б зайнялася:

а) організацією і вишколами санітарних, телефонічних, радіотехнічних курсів;

б) збіркою і опікою над змагзованими медикаментами;

в) організацією кравецьких і інших робітень;

г) спеціальною опікою.

II. Подати в якнайкоротшому часі:

а) скільки кожний повіт досі має вишколених санітарок (ів), телефоністок (ів), радисток (ів);

б) навчальні плани (програми), після яких перепроваджено курси;

III. До дня 1.І-ц. р. кожний повіт зобов'язаний мати:

а) вишколених: 100 санітарок (ів), 100 телефоністок (тів), 20 телеграфісток (тів), 5 радисток (тів);

б) один шпиталь з 40 ліжок, 40 матраців, 80 коців, 40 подушок, 120 простирадлів, 40 сплывачок, 6 санітарних носилок. До того призначити 6 добре вишколених санітарок з лікарем і медикаментами та хірургічним приладдям. Це все повинно бути добре переховуване і так, коли зайде потреба, щоб до 3-х годин можна було розвинути польовий шпиталь.

Слава Україні!

Оргреферат КП

Листопад 1943 р.

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 46. – Арк. 12.

№ 129

Інформація про арешти української молоді та вивезення на роботи до Німеччини

14 листопада 1943 р.

Нацисти в період німецької окупації активізували вивіз юнаків і дівчат на роботу в Німеччину, влаштовуючи на них справжнє полювання. Зі свого боку українські націоналісти закликали молодь не йти до “німецьких шкіл”, а приєднуватися до ОУН і боротися за самостійність України. Як наслідок – почалися арешти учнів середніх шкіл. Так, під час прем'єри вистави “Шаріки” в театрі імені Івана Франка в Станіславові облава захопила і кількох учнів місцевої гімназії. Заарештованих незабаром випустили, а учня

сьомого класу Т. Семегона, якого звинуватили в приводі групи УПА, що діяла в “Чорному лісі” в Загвіздю, було розстріляно.

Альманах Станіславівської землі. – Нью-Йорк, Торонто, Мюнхен, 1975. – С. 279.

№ 130

Сучасна стаття про перші масові арешти та розстріл українців гітлерівцями в Станіславові

14-17 листопада 1943 р.

МУЖНЬО ДИВИЛИСЯ В ЛИЦЕ ВОРОГАМ

Монумент на вул. Страчених увіковічнює пам'ять про 27 українських патріотів, переважно членів ОУН, яких розстріляли під жидівською божницею (синагогою) 17 листопада 1943 р. Розшукані нами документи, спогади очевидців підтверджують, що “14 листопада 1943 р. до українського театру ім. І.Франка (сьогодні – обласна державна філармонія) під час прем'єри вистави Я. Барнича “Шаріка” зайшли гестапівці та шуцмани. Шеф гестапо Брант з пістолетом у руці вийшов на сцену й через перекладача Дроздовича сказав всім сидіти тихо, бо хто рушиться, той дістане кулю. Потім усім жінкам і дітям дозволили йти додому. Чоловіків затримали, бо знайшли поміж крісел гранату й два пістолети.

Деякі чоловіки пробували втекти. Один юнак зі сцени крикнув: “Слава Україні”, – і хотів застрілитися, але пістоля не вистрілила, та, коли він зі сцени біг до дверей, його спіймали й закували. Іншого хлопця, що пробував вирватись з театру, зловили і товкли до муру головою. Заарештованих 80-100 чоловіків відправили до гестапо, а звідти – до збірних тюремних келій.

На початку листопада були проведені арешти в Галичі, Микуличині. Делятині й Надвірній.

17.11.1943 р. о 9 годині розпочався в театрі публічний суд над заарештованими. В театральній залі переважала польсько-німецька публіка. Підсудним доказували приналежність чи симпатію до ОУН. Перебіг суду передавався через радіоголосники. На місце, де мав відбуватися розстріл, прибуло багато поляків. Судова розправа тривала до другої години пополудні. Засуджено на кару смерті 32 особи. Звільнено 3 особи, 1 засуджений неprisутній. Один присуд перенесли, а виконали 25 присудів смерті. Костика, який признався до того, що з його наказу впали поляки та фольксдойчери в Микуличині, Надвірній, Галичі, Калуші, Товмачі, взяли ще на допити.

Розстріл засуджених почався о другій годині пополудні. Жертви мали пов'язані руки. Крім того, кожну жертву прив'язували до стовпів, які були закопані перед театром. Таких стовпів було 10. Підсудні трималися досить добре, як, наприклад, Долішний Іван. Він вийшов з театру, закинув фризурку та гордо пішов до стовпа. До кожної жертви ставили по два солдати. Перша лава, де клячали, стріляла в груди, а друга лава, що стояла, стріляла в голову.

Під час розстрілу чути було передсмертні вигуки: “Слава Україні!”, “Гинем за Україну!”, “Смерть ляхам, помстить нас”. Труп бавдінст³³, який рекрутувався з польського елемента, викидав на авто, яке їх кудись вивозило. Опісля протипожежне авто змивало кров зі стовпів та хідників.

Порядок держало 40 поліцаїв. Мадяри ж тільки приглядалися, а багато з них, як до прикладу старшини, робили знімки.

Ось такі трагічні події зафіксував український очевидець. Він подав списки сорок сім осіб підсудних (члени і не члени ОУН). Це були в’язні Юра Онушак, 1921 р. н. (псевдо “Вигода”) з Борщева; Іван Генник, 1920 р. н. з Текучі; Олекса Іванків, 1888 р. н. з Рудник; Юрко Мединський, 1916 р. н. який зізнався про вбивство священника Барановського з Дорогова; Василь Семенген з Липиці Долішньої, котрий вискочив через вікно в тюрмі з 3-го поверху; Володимир Катамай з Ямниці, який був замордований під час допитів у тюрмі. Серед 47 підсудних була сім’я Гонтарук з Поляниці (чоловік, його дружина Марія і їхній син). Над ними був виконаний вирок смерті, а дві дочки Теодозія та Анна не були засуджені.

Подаємо прізвища розстріляних 17 листопада 1943 р., які в алфавітному порядку перераховані на пам’ятнику.

1. АНДРІЙОВИЧ Михайло – купець (за іншими даними це був Андрієвич Дмитро 1906 р. н.).

2. БИБИК Михайло (1914 р. н.) – кравець із Дубівець, організатор підпільної друкарні.

3. БЛОГУБКА Михайло з Богородчан.

4. БОБРЕЦЬКИЙ Василь – член ОУН, поштовий урядник з Надвірної, відповідальний за озброєння та боєприпаси на відтинку Ворохта-Делятин.

5. БОЙКО Дмитро (1910 р. н.) із Вовчинець (тепер у складі Івано-Франківська), за архівними даними, це був Бойко Осип.

6. ВЕРИГА Василь.

7. ГАВРИЩУК Дмитро з Пасічної під Станіславом.

8. ГОЦУЛЯК Іван з Делятина.

9. ГРЕЧКІВСЬКИЙ Іван (1895 р. н.) – член ОУН з 1936 року, директор повітового Союзу кооператив з Надвірної, організатор збройних загонів Карпатського краю.

10. ГУНДЗЯК Микола (1885 р. н.) – районний керівник підпілля ОУН, війт громади Микуличина. Його сини – члени ОУН: Василь (1929 р. н.) загинув на Закарпатті у боротьбі з мадярами 1939 р., а Микола (1915 р. н.) заарештований 21. 05. 1941 р. більшовиками.

11. ДЕМ’ЯНЧУК Стефан – учень з Надвірної.

12. ДІДОХА Йосиф із Струтина не був тоді розстріляний.

13. ДУНЕЦЬ Володимир – езекутор з Надвірної.

14. ДОЛІШНІЙ Іван з Нижнева – повітовий військовий референт

³³ Баундист – форма примусових робіт, іноді оплачуваних. Використовувалася для обслуговування потреб німецької армії та жандармерії – забезпечення продовольством, фуражем, будівельними матеріалами. Учасників баундисту використовували при ремонті і будівництві залізниць, мостів інших стратегічних об’єктів.

станіславського окружного проводу ОУН.

15. ЄМЕЦЬ – кушнір із Станіслава.

16. ЙОСИПЕНКО Василь (11914р.н.) – купець з Надвірної.

17. ЙОСИПЕНКО Юрій – книгар з Надвірної.

18. КАЦУЛЯК Стефан – швець з Надвірної.

19. КАРДАВСЬКИЙ Степан із Станіслава.

20. ЛЕПКИЙ Дмитро (псевдо “Богдан”) (1913 р. н.) – директор ресторану, повітовий керівник ОУН з Галича, член крайового проводу ОУН. Після 1941 р. організував вишкільні табори для молоді, боївки української національної самооборони.

21. ЛУЦИЦІВ Михайло – військовий референт Снятинського райпроводу ОУН, родом із Дубівців, проживав у Нижневі.

22. МАЛАНЮК Олекса (1919 р. н.) – вчитель школи в Старому Лисці, де керував шкільним і церковним хором.

23. НАГНИБІДА Іван – робітник з Єзуполя.

24. НАЛИВАЙКО Василь – лісничий з Надвірної.

25. СМЕРЕЧУК Василь із Хом’яківки.

26. ХРОМЕНКО Володимир – комендант української поліції з Надвірної.

27. ШТУНЯК Мирослав 1916 (р.н.) – купець з Надвірної.

Пам’ятник увіковічнює момент розстрілу: на людину накинули мішок, голова жертви нахилена вниз. Руки заломлені назад і сковані дротом...

Насправді ж обличчя засудженим на смерть не закривали...

Прізвище Йосипа Дідохи подано у переліку розстріляних помилково. Він в театрі під час арешту прийняв отруту, але лікарі його врятували. В тюрмі його сильно били, катували електрострумом. У келії 28. 11. 1943 р. заявив, що ні він, ні Андрій нікого не видали. Однак, чи витримають тортури далі, сумнівався. Як склалася подальша доля Дідохи, в архівних документах не згадується. Мабуть, його згодом теж розстріляли.

Отож українських патріотів знищували і західні, і східні окупанти.

Петро Арсенич

Галицька просвіта. – № 44 (156). – 2007. – 22 листопада. – С. 3.

№ 131

Повідомлення одного з командирів УПА зі Станіславщини про бої з німецькими військами

27 листопада 1943 р.

З БОЙОВОГО ФРОНТУ В КАРПАТАХ.

Бій ВО II і групи “Чорних Чортів” із німцями
у Чорному лісі дня 27.XI.1943 р.

27.XI. о год. 12.30 почався зі всіх сторін несподіваний наступ німців. В той час усі стрільці знаходилися в старих таборах при обіді, мене самого

відтягли в новім таборі. Вбиваючи п'ятьох дістався я до частини, яка знаходилася зразу в паніці, причиною якої був несподіваний напад і цілковите незнання табору. В короткім часі вдалося ситуацію опанувати. Розвинути лінії не можна було як слід, тому що перстень окруження був дуже тісний не більш 200 німців у промірі.

Господар табору зі своєю частиною ідучи мені на відсіч до нового табору вв'язався з ворогом у бій і зістав окружений. Я зі своєю частиною вдарив в тім напрямі около 15 години прорвав ворожу лінію на тім відтинку і дістав зв'язки з групою, що була окружена. Під час тої атаки втратив двох убитих і 6 ранених. Група, яка була окружена втратила одного вбитого, 4-х ранених і кілька пропавших, а здобула радіовисільну. Получившись разом перевели спільними силами наступ на новий табір, та відбили його і забрали з собою. В старім таборі, де ворог сконцентрував свої головні сили залишили тільки незначні харчеві запаси. Ніч, яка запала не дозволила перевести атаки на старий табір, бо серед темряви легко могли люди розгубитися, не орієнтуючись цілковито у темряві. О год. 17 почався відворот без перешкод. Втрати ворога около 50-60 вбитих. Ворог наступав від Посічі сотнею. Про інші напрямки поки що нічого невідомо. Один здекомплектований курінь, який віз зі собою кілька фір убитих около 17-ї години відступав в напрямі Пацикова.

Поважніша частина ворога остала в старім таборі, бо ще довго в ночі було чути в тому напрямі стріли і видно було світла. Розвідчики, які критичного дня рано були вислані на західні береги ліса, повернувши в неділю рано до старого табору, де застали багато слідів крові в траві, покровавлених бандажів і вати. Щойно після бою довідався я, що ворог від кількох днів концентрував великі сили в Жаб'ю.

Я сам нахожуся між раненими. Перешите праве рамя вище ліктя, перебита кисть, рукою зовсім не володію.

Постій. 30.XI.43 р.

Гуцул³⁴
(Ком. "Чорних Чортів")

Оригінал. Рукопис.

ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 355. – Арк. 150.

³⁴ У документі зазначено "Гоцул", очевидно справжнє прізвище та ім'я – Бутковський Іван.

№ 132

Наказ головного військового штабу (ГВШ) УПА про організаційну структуру Українських збройних сил

18 грудня 1943 р.

Постій, 18. 12. 43

ГВШ
IV.opr.

НАКАЗ 4.2/43

З уваги на різні політичні і теренові умовини поодиноких країв, початкові формування української збройної сили (УПА, УНС) пішли різними шляхами. Щоб усунути всі витворені за той час різниці та зуніфікувати і звести всі ці відділи до одної військової форми, наказую:

I. Військова залежність української збройної сили

Найвищим зверхником української збройної сили є Головна Визвольна Рада. Фактичним керівником усіх військових дій та чинностей є головний командир УПА. Його допоміжним тілом у керуванні цілості військових справ на всіх теренах є головний військовий штаб УПА.

Головному командирові УПА підпорядковані краєві командири УПА. Кожний із них веде на своєму терені цілість військових справ за допомогою штабів, яких начальники йому безпосередньо підлягають. Краєвий військовий штаб керує чисто військовими справами терену. Краєвому командирові УПА підпорядковані командири воєнних округ із відповідними як вище штабами: (військовий штаб воєнної округи, ВШВО). Всі оперативні відділи підлягають на своєму терені командирові воєнної округи (і його ВШВО), а через нього краєвому командирові УПА (і його КВШ). Старатись, щоб командири оперативних відділів не сповняли рівночасно теренової влади.

II. Військові ступні та функції

Внаслідок різних вишколів у різних арміях, довгої відсутності у війську провізоричних військових вишколів, різних військових курсів, неправного присвоювання ступнів різними людьми в часі визвольних змагань та тепер дуже часто поза якимось військовим ступнем нема відповідного військового знання, чи то дуже важко ті різні ступні звести до спільного знаменника. Чи то: до часу остаточного оформлення справи старшинських ступнів – ГВШ уводить окремим наказом на всіх теренах функційні старшинства.

III. Дисциплінарні кари та судове поступування у війську

До хвилини видання відповідних правильників командири частин мають право видавати дисциплінарні кари на підвладних у висоті, що відповідає правильникам регулярної армії (російської, німецької чи іншої). При тому командири самостійних одиниць користуються правами курінних. Найнижчим командиром, що має право карати, є сотенний чи то чотовий самостійної чоти.

З уваги на спеціальні умовини військового життя інших частин, що не дозволяють стосувати багато кар, як то буває у регулярних арміях, старшини мають право стосувати, залежно від умовин, також інші роди кар,

непередбачені військовими правильниками. Однак ті кари не можуть порушувати здоров'я, ані гідності вояка (фізичне биття, тортури, голодування, непристойні чи глумливі чинності і т. д.). А втім допускається т. зв. козацькі суди, де присуд особливо за важкі провини (грабіж, крадіж, лиха поведінка поза відділом і т. п.) видає зібраний на суд відділ. Тут допускається і фізичні кари. Після козацького суду і по відбутті кари вояк користується всіма правами вояка. Присуд козацького суду затверджує з правом злагіднення кари командир частини.

Козацьких судів не вільно стосувати до будь-яких дрібних провин. Їх стосується також у тих випадках, коли за даний вчинок належало б віддати вояка під воєнний суд, але це в дану хвилину неможливе. Козацький суд скликає командир частини. У випадках важкого злочину, коли навіть найменша проволока у виконанні кари загрожувала б поважно відділові, теренові чи поодиноким особам, або коли винний старався б, чи міг би уникнути кари через утечу чи визволення ворогом, командир має право без суду виконати присуд смерті. По виконанні такого присуду мусить командир цю справу враз із матеріялами віддати для розгляду і затвердження воєнного суду.

Воєнний суд розглядає всі важкі провини вояків, цивільних осіб на військовій службі та полонених, коли ці провини не належать до компетенції поодиноких командирів, а так само і провини цивільного населення, звернені проти війська, його дій, майна установ та осіб. Воєнні суди у складі трьох суддів, прокурора і оборонця покликає командир ВО та вищі командири.

Присуди воєнних судів щодо підстарший затверджують командири ВО із правом запорядити поновний розгляд справи. Присуди на старшин та осіб, що займають чи займали в часі поповнення провини рівнопорядні становища у війську (невійськові) затверджує краєвий командир. Воєнні суди видають присуди згідно із власним сумлінням. Командири не можуть впливати на висоту виміру кари.

IV. Справа військових видавництв та термінології

Переклади з чужих мов краї можуть друкувати у власному обсязі. Військові правильники, навіть тимчасові, потребують апробати ГВШ. У термінологічних справах притримуватись термінів, уживаних в офіційних виданнях ГВШ, у правильниках УНР, та в німецько-українському словнику Ільницького.

І.Чорнота
в.о.нач.ГВШ

Т.Чупринка
в. о. Головного командира УПА

Копія вірна: підполковник (підпис)

Копія. Машинопис.

ГДА СБ України. – Спр. 372. – Т. 3. – Арк. 128-129.

№ 133

Інструкція для окружних референтів Служби безпеки ОУН (б)

28 грудня 1943 р.

Постій СБ – ЗУЗ

Техніка розвідки і звітувань (доповнююча інструкція)

До окружних СБ

Вслід за дотеперішніми інструкціями в справі розвідки і звітування згідно з інструкцією з дня 28 грудня 1943 року в справі техніки розвідки і звітування подаю ось такі пояснення:

Група II. – КОМУНІСТИ – вміщує інформації про нелегальні комуністичні організації, їх роботу, роботу поодиноких комуністів, комуністичну, пропаганду і т.п., теж арешти комуністів владою. Шифрів і кодів не вживати.

Група III. – НІМЦІ – вміщує інформацію про політику і господарку німецької окупаційної влади, і в зв'язку з тим розпорядки, накази, акції, пляни пропаганди і т.д. цієї ж влади. Зокрема робота поліції, будова конфіденційних агентур, тюрми, лягери і т. д., на кінці – настрої німців. Шифрів і кодів не вживати.

Група IV. – ПОЛЯКИ – вміщує інформацію про нелегальні організації, їх роботу, нелегальну роботу поодиноких поляків і т.п. та нелегальне життя, відношення до українців і т.д., теж арешти поляків владою, а на кінці – настрої поляків. Кодів та шифрів не вживати.

Група V. – УКРАЇНЦІ – вміщує інформацію про внутрішньо-українське життя. Порядок звітування такий – мельниківці, гетьманці, УПР, паліївці, УСРП, УПАКОР і інші політичні угруповання, комітет, церква, українське суспільство і його настрої. В звітах про організації, що вважають себе нелегальними (приміром, мельниківці, або роблять якусь нелегальну роботу – вживати кодів, шифрів, псевд). У звітах про легальні організації (комітет, церква і т.д.) і легальну роботу шифрів і кодів не вживати.

Група VI. – інші ЧУЖОЗЕМНІ СПРАВИ – вміщує інформацію про всі інші народи (румуні, мадяри, словаки, народи Сходу, Заходу, по таборах полонених і т.д.). У звітах про прихильні нам народи (випадки прихильності) – вживати шифрів і кодів. У інших випадках – не вживати.

Група VII. – КРИМІНАЛЬНІ СПРАВИ – шифрів і кодів не вживати. Примітка: при всіх групах у виїмкових випадках вживати шифри і коди.

Безперечно, що наше пояснення не заторкує всіх проблем, про які треба звітувати в поодиноких групах, тому тут обов'язково теж повсякчасні інструкції про звітування і техніку розвідки.

Про внутрішні справи – персонали, арешти членів, вишкіл і т.д. – звітувати в окремих записах. Шифрів, кодів і псевд вживати абсолютно.

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 233. – Арк. 1.

№ 134

Повідомлення про загибель старшини УПА

13 лютого 1944 р.

СЛ. П. ВАСИЛЬ ХОМИН – “БОРИС”

Загинув геройською смертю.

Дня 13 лютого 1944 р. в год. 16-ій на шляху Ферміїв – Мерна, пов. Рогатин, загинув геройською смертю у зустрічі з німецькими жандармами Референт пропаганди при Тернопільському обласному Проводі Організації Українських Націоналістів сл. п. Василь Хомин “Борис”, “Єфрем”.

Важко поранений ворожими кулями, добив себе власним револьвером, щоб не попасти в руки ворогові.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 34. – Арк. 159.

№ 135

Звіт ОУН (б) про політичну та економічну ситуацію на Станіславщині

15 лютого – 10 березня 1944 р.

Станіславщина

Вісті з терену

(за час від 15.ІІ. до 10.ІІІ.1944 р.)

СТАНІСЛАВІВ

До Станіславова прибуло багато поляків з Підгаєччини (біля 100). Вони поселилися на Гірці.

23. ІІ. приїхало багато евакуйованих з Запоріжжя. Деякі з них зголосились до укр. поліції. Загально елемент малосвідомий.

17. ІІ. відбулося в Станіславові велика господарська нарада, яку представлених Комітету др. Княжинський назвав “українським Мюнхеном”. Нарада вислала протест проти плебісциту 1939 року.

Від кількох днів до міста напливає велика кількість війська різного роду. Вулиці заповнені військом. Заняли велику кількість приватних помешкань. Відношення війська до населення, особливо до українців дуже прихильне.

Німецькі підприємства і установи дістали наказ приготувитися до виїзду за виїмком адміністрації, яка ще не одержала ніяких вказівок.

10. ІІІ. гестапо розстріляло 21 чоловік. Їх прізвища і прізвища 19-ох закладників оголошені в місті.

6. ІІІ. на двірці та в кінах була перевірка документів. Головну увагу звертали на польських біженців. Кілька осіб арештовано.

8. ІІІ. відбулася велика нарада, скликана боєвою управою. На нараді один професор з Києва СС реферував про створення дивізії.

Високопатріотичну промову виголосив крайсгавптман, який навіть обіцявав самостійну Україну.

При кінці проголосив війтам про частинну мобілізацію 21-25 річників.

3. II. до села Пукасівці приїхало дві фіри озброєних людей. З них один гестаповець в мундирі, решта поляки-фольксдойчери, в цивільних одягах. Вони арештували паламаря і сказали завести себе до церкви. Тут знайшли заховані харчі. Зараз арештували війта, а харчі запакували на фіру. В селі схопили ще двох людей, що проходили вулицею і захопили чотири фіри харчів, що мали відходити до групи. Вози і в'язнів везли з собою в напрямі Галича. Біля переправи через Лімницю наскочила боївка і відобрала фіри з харчами і з в'язнями. Втрат боївка не мала ніяких. Згинули два фірмани, що приїхали з німцями (один поляк, другий кацап з Залукви). Правдоподібно хтось з німців втопився під льодом. Репресій за це не було ніяких.

7. III. група партизан наскочила на село Боднарів, Бринь, і Березна. По всіх селах спалили 72 господарства і вбили біля 80 мужчин-поляків, жінок, ні дітей не чіпляли. Також не забирали ніякого майна. Поліція німецька, що приїхала другого дня нічого не найшла, тільки забрала кури і убрання, застрілили одного українця і від'їхали. Більших наслідків поки що не було.

СТАНИСЛАВІВЩИНА

8. II. відбувся в Богородчанах перегляд коней. На цьому перегляді була військова комісія з трьох німців, яка залишилась ночувати в місті. В ночі на мешкання, де находилися німці прийшли невідомі люди і наткнулися на німців. Вив'язалася стрілянина, у висліді якої згинули всі три німці, а один напасник був ранений. Крім того забрано аптику та польського ксьондза. Здемільовано рівнож пошту. У відплату за те, німці розстріляли 11. II. в Богородчанах 25 закладників зі Станиславівської в'язниці. Один з розстрілюваних пробував утікати, однак не пощастило. Розстрілювані вмирили з криком "Слава Україні". (Список розстріляних залучую).

28. II. в Станіславові діти поляків бавились гранатою, що їх розірвала. На місце випадку приїхало Г-по³⁵, та забрало родичів дітей. Слідство виказало, що граната є того самого походження яка знайдена в театрі 14.II.44. в зв'язку з тим в Станіславові арештовано ряд поляків та фольксдойчерів, які мали який-небудь зв'язок з театром. Прізвища 30-ох арештованих видрукувані на афішах і розліплені по місті.

КАЛУЩИНА

В Калуші замічено рух мадярських та німецьких військ. Мадярів є біля 450. Вони замагазинували тут около 10 вагонів одягів і обуви. Останньо приїхали дві сотні вермахту, які мають зі собою 20 гармат, по части зенітних.

У Кропивнику в Теспі і в Брошневі німці позапаковували до скринь всі найновіші машини готові до вивозу. Частину з них вже вивезено до Калуша на станцію.

³⁵ Гестапо.

В Калуші і інших місцевостях почалась евакуація фольксдойчів і родин членів німецької адміністрації. До евакуації приготовляються теж деякі українці.

11. П. 50 німців приїхало в село Дубшари (Долинщина). Перевівши дуже докладні ревізії в УОТ і декількох селян, відїхали. При ревізії не знайшли нічого, поговорили, що шукають за українськими бандитами.

10. П. 50 німців приїхало з Долини до Тростянця. Ходили по селі і шукали людей, яких мали на списку. В людей, яких шукали, вдома не застали, рідні не робили нічого. Про все були докладно проінформовані. У висліді арештовано сім осіб, між ними була одна дівчина. Одного чоловіка застрілили. Арештованих вивезли з Долини. На другу ніч невідомі люди напали на станицю укр. поліції в Тростянці, забрали двох поліцистів, а коменданта побили зв'язаного залишили на станції. Напасників було 10, вони приїхали двома фірами з Белеєва 16. П. приїхали на слідство німці, переслухали коменданта та кількох господарів і заарештували двох господарів, та з тим відїхали до Долини.

В III. та IV. районах німці старються майже все населення запрягти до рубки та вивозу дерева з лісу. Селян залякують побоями, грошовими карами, конфіскацією коней.

До Болехова та Долини приїхало багато евакуйованих з Бродів, Рудок та Золочева. Серед них є родини добровольців "СС Див. Гал."

20. П. німці арештували в Якубові п'ять осіб, які не йшли на роботу до лісу, та втікли з бавдінсту.

21. П. хтось пострілив німецького старшину в Болехові. З того приводу в Болехові сильні загострення. Всім цивільним, навіть німцям заборонено ходити по 21 годині. Жінкам можна ходити тільки до 17-тої.

23. П. до Мізуня приїхали два тягарові авта німців, перевели кілька ревізій в селі та арештували п'ять жінок замість їх чоловіків, що повтікали.

В долинській тюрмі повісилося двоє українців: родом з Князівського.

З дрогобицької тюрми вийшла п. Зенка, родом з Мізуні, яка була арештована в січні.

Волосна управа в болехівському р-ні реєструє всіх ремісників та техніків, які є в цьому терені.

24. П. приїхала до села Сівка Калуська німецька жандармерія під проводом фольксдойча Ортеля в Угершталю. Після переведення ревізії в трьох хатах арештували одну дівчину, якої брат-форарбайтер бавінсту був несприятній під той час. На дорозі арештували ще одного чоловіка, що хотів тікати, але йому не пощастило.

27. П. до села Кадобни повернувся зі Станіслава заступник коменданта відділу союзників (східняк). Він пострілив коменданта німця, обдер його з мундиру і втік у невідомому напрямку разом з двома бійцями. Слідом за ним втекло ще чотири бійці. Ранений німець коли тільки прочунав, враз залярмував решту відділу і ТЕСП у Кропивнику. З ТЕСП-у приїхав директор і книговод зі своєю охороною. Вони залярмували гестапо у

Долині. 28. II. приїхало гестапо і розбріло решту “союзників”, 15 німців залишились у селі, решта від’їхали.

28. II. укр. поліція вивелила з дому господаря Стасюка в Сівці Калуській. Причина – втеча сина з Бавдінсту.

28. II. в Калуші відбулося протестаційне віче проти більшовицької навали. На нараді закликали до виконання всіх державних обов’язків і закликали поборювати “велені кадри”.

24. II. з тартаку в Завою втекло 18 татарів (охорона тартаку). Зі собою забрали пару коней, телефонічний апарат і боєприпаси. Прислано нову залого, однак утікачі першої ночі розбріли пришельців. При цьому впало 3-ох німців, 2 з оберляйтером втекли. Слідство, на яке приїхало 50 німців не дало ніяких наслідків.

Німецька жандармерія обступила хату одного чоловіка в Перевозі і забрала звітіль кілька крісів. У той час зі села впали стріли. Німці втекли. По дорозі зустріли Бурачка Володимира з Підгірок, побили його і арештували.

25. II. невідомі люди забрали в селі Тростянець священика та ще двох більшовицьких симпатиків. У священика сконфіскували майно. У комуніста Іванова, якого не застали дома – спалили. Забрані люди були донощиками Г-па.

Німецька поліція і Кріпо, що вели слідство в тій справі не викрили нічого.

26. II. невідомі люди забрали 11 комуністів з села Човгани. Між забраними б. голова сільради і депутат Верховної Ради УРСР – Капець. Разом з комуністами забрано кількох поляків та теперішнього війта. Слідство, провадила німецька і українська поліція не дало ніяких наслідків.

1. III. до Тростянця 9 фір німців, які хотіли провести арештування. Однак нікого з пошукуваних не застали. В селі Якубові німці стрінули фіру з чотирма нашими людьми. Побачили німців люди стали втікати. Одного з них постріляно. З Тростянця німці поїхали до Белеєва, де заарештували війта та секретаря і застрілили двох селян. Всі арештовані члени і симпатики ОУН.

КОЛОМІЙЩИНА

25. II. на нім. колонії біля Коломиї хтось убив солтиса фольксдойчера. За це в місті арештують молодих людей.

22. II. арештовано у Вербіжі двох юнаків; найдено у них кріс і пістоль.

Забрано теж з тої хати стару жінку. Господарку зліквідовано.

24. II. над Стецевою біля Снятина пролетів совітський літак, який скинув шість парашутистів.

24. II. на дорозі між Чернятином і Городенкою два члени зустрілися з німецькою жандармерією. Втекти їм не удалось. Один впав забитий на місці, другий ранений в ногу і живіт – застрілився.

29. II. 6 німців поверталися з Грушева, де ліквідували одно господарство.

Всі були переодягнені, на санях везли награване майно. По дорозі випадково схопили одного з наших людей. Про це довідався член

окружного проводу “Спартак” – і пішов його виручати. Дігнав фіру у Воскресінцях. Там німці поступили до одного нашого симпатика. Сани зі зв’язаним в’язнем і двома сторожами залишились, а чотири німці пішли до хати. В між часі прийшов Спартак. На вид витягнутого пістоля один німець зомлів зі страху, другий скрився за сани і в’язня. Невідомо чому Спартак замість стріляти почав утікати. Важко раненого з двома кулями у грудях. Коло нього застрілили і лишили трупа господаря, по якого прийшли. Арештованого забрали.

24. П. коло Жаб’я трьох людей зістало арештованих німцями, яким однак зараз вдалося втекти.

27. П. гестапо впало на зв’язок в Кіданчі. Люде повтікали, впали тільки деякі матеріяли.

25. П. німці перевозили арештованих з Жаб’я до Косова автом. По дорозі хтось напав на авто, вбив німця і відбив в’язнів.

ПОЛЯКИ

Поляки дістали наказ від Польського комітету, щоб усі родини виїжджали на Захід. Діти від 3-10 літ забере Польський Комітет до виховних закладів. Є випадки в Калушині, що жінки й діти виїджають, а мужське населення вертає.

Польська верхівка пустила поголоску, що провід українських партизан видав наказ вирізати всі мішані подружжя. Тепер мішані подружжя передають свої метрики укр. священникам зі словами: “як моя мама українка, чому я не можу бути українкою”.

Постій, 12. III. 1944.

Оригінал. Рукопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т.81. – Арк. 200-202.

№ 136

Резолюція антирадянського віча у Станіславові, що відбулося в приміщенні театру ім. І. Франка³⁶

17 лютого 1944 р.

1) У великому воєнному змаганні між європейським ладом і хаосом хитрої і кровожадної Азії стоїмо по боці Європи, як найдалше на Схід висунутий її бастион;

2) Бажаємо жити у рідні вільних європейських народів під кермою – Великонімеччини;

3) Протестуємо проти большевицького зазіхання на українські землі, що їх підкорила собі Московщина найбільш брутальним насиллям і хитрим підступом;

4) Пам’ятаємо мільйони замордованих і заголоджених большевицькою

³⁶ Віче було зібрано німецькими властями і керівником УЦК проф. Кубійовичем. Його резолюція в частині співпраці з Німеччиною була засуджена ОУН (б).

Москвою українців і помсту за їх мученицьку смерть вважаємо своїм національним обов'язком;

5) Протестуємо перед цілим культурним світом проти нікчемної большевицької пропаганди, начебто галицькі українці в 1939 р. добровільно і одногосно приєдналися до Советського Союзу. Монструальні вибори, проведені під терором большевицької адміністрації включно з НКВД та піддержані галицьким жидівством, були зразком найбільшого обману і шахрайства;

6) Хитрий крок большевицької Москви, а саме зміна конституції СРСР і нібито збільшення прав т. зв. союзних республік, вважаємо черговим обманом Червоної Москви з метою ослабити опір народів Європи і заманити їх у круг своєї шаленої ідеї, що має на меті кінець-кінців довести їх до повного поневолення і знищення.

Станиславівське слово. – Львів. – 1944. – 5 березня.

№ 137

Повідомлення в підпільному часописі “Вісті української інформаційної служби” про бій між німецьким підрозділом і загонами УПА біля села Бовшів Рогатинського району

16 березня 1944 р.

ГЕРОЇЧНА БОРОТЬБА СЕЛА БОВШЕВА

15.ІІІ. ц. р. відділ гестапівців підступив під село Бовшів³⁷ (Рогатинський р-н). Відділ нараховував около 300 бандитів. Була там також польська шовіністична наволоч з околичних сіл. Розбійники пішли в наступ. Їх розбито героїчною обороною і здобуто 1 панцерне авто. Німці зазнавши поразки, відступили назад, залишаючи на полі кількох вбитих.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2 – Спр. 7. – Арк. 9.

³⁷ У документі помилково – БОЛШІВ.

№ 138

**Проект постановления Державного комітету оборони СРСР
про спеціальні заходи щодо західних
областей України**

Березень 1944 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

**Государственного Комитета Оборона СССР
о специальных мероприятиях по западным
областям Украины**

(проект)

В целях ликвидации действующих банд и наведения должного государственного порядка в западных областях Украины Государственный Комитет Оборона СССР постановляет:

1. Обязать НКО (тов. Смородинова) отмотилизовать до 20.ІІІ.1944 г. все мужское население призывных возрастов освобожденных районов Ровенской и Волынской областей, причем в первую очередь до 30-летнего возраста и в дальнейшем по мере освобождения районов западных областей сразу же отмотилизовать призывные контингенты.

Всех мобилизованных немедленно отвести в тыловые округа и после фильтрации и обучения лучшую часть направить в боевые части, а остальных использовать в тыловых частях (строительные, дорожные и др.) и на восстановительных работах.

2. Обязать НКПС (тов. Кагановича) обеспечить перевозку в тыловые округа мобилизованных по требованию НКО.

3. Обязать НКВД СССР (тов. Круглова) и СНК УССР (тов. Хрущева) отобрать лучших людей из числа партизан, вышедших из тыла противника, и создать из них в каждом районе Ровенской, Волынской и Тарнопольской областей отряды НКВД численностью 50-60 чел. каждый, приняв их на все виды довольствия НКВД.

4. Обязать НКВД (тов. Круглова) дополнительно к имеющимся на Украине войскам НКВД выделить и перебросить на Украину до 25.ІІІ.1944 г. 5 бригад.

5. Обязать НКО (тов. Хрулева и тов. Федоренко) передать до 10.ІІІ.1944 г. НКВД УССР 250 автомашин “Студебеккер”, 100 танков Т-60 и Т-70 и 50 бронемашин. Снабжение бригад НКВД горючим приравнять к действующим частям Красной Армии.

6. Обязать Наркомсвязи (тов. Пересыпкина) изыскать и передать до 15.ІІІ.1944 г. НКВД УССР 5 радиостанций “РАФ” и 80 радиостанций “Белка-5”.

7. Обязать НКГБ и НКВД СРСР (тов. Меркулова и тов. Круглова) отобрать из органов НКВД и НКГБ в восточных областях СССР из числа ранее работавших в органах НКВД и НКГБ УССР, а также из числа не работавших на Украине но знающих украинский язык чекистских работников: для НКГБ УССР – оперативных работников 2000 чел., из них начальников районных отделений – 200 чел.; для НКВД УССР оперативных

работников – 790 чел., из них начальников районных отделений – 120 и направит их соответственно НКГБ и НКВД УССР для работы в западных областях Украины.

8 Обязать НКВД СССР выселять семьи активных участников ОУН, “УПА” и “УНРА” в отдаленные местности СССР.

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 703. – Арк. 20-22.

№ 139

Аналітичний огляд військових дій на території Калуського, Станіславівського, Богородчанського та Коломийського повітів, зроблений керівниками підрозділів УПА

Березень-листопад 1944 р.

Станіславівщина

Тижневий огляд суспільно-політичних подій за час від 22-30. III. – 44.

Повіт Калуш:

Завій, дня 21. III.: вночі з дня 20 на 21 III. на тартак в Завою кинено гранату, яка ранила одного німця. Бабин Зарічний, дня 22. III.: в село зайшли німці, що квартирували в Боднареві. У селі на тих німців хтось напав. Двох убито, а одному вдалося втекти до Бондарева. Через пів години опісля появився коло села відділ німців в числі 300 чоловік. Вони обложили село і палили доценту. Жертвою впало 40 осіб, між ними переважно старці і діти.

Пійло, дня 22. III.: вбито 3 німців. Того ж дня пропав у тому селі один фольксдойчер.

Надзвичайний звіт ч. I.

Фронтові дії в Богородчанському районі.

Занявши Делятин і Надвірну, більшовики посунулись аж у Богородчанщину та сягнули лінії: Розсільна, Богородчани, старий Лисець (осідок штабу), Дрогомирчани, Крихівці, Опришківці, Радча, Хриплин, Микитинці, Угорники.

Більшовицькі відділи на цьому відтинку великі (около три курені). Мали біля 40 танків, з яких 15 німці розбили коло Станіславава...

26. III. більшовики скинули 10 парашутистів в районі Розсільна, Саджава. Двох з них розброїло місцеве населення, інші розбіглися.

30-31. III. більшовики скинули 25 парашутистів в районі Красне-Перегінськ. Парашутисти наскочили на групу мадярів, з якими вив'язалась стрілянина. На підмогу мадярам прибула наша боївка і розбила парашутистів, забираючи двох живими. Мадяри здали нашій боївці зброю і пішли домів. Біля 40 парашутистів скинули більшовики 5. IV. між Боднарівом і Березиною (ліс).

Два дні після того, в лісі біля Хмелівки знайдено табір парашутистів. В таборі були міни, запальники і інші приладдя до мінування. Більшовики

питають за “Бандеровцями”, а також за всіма, що були на службі німців (війти, волосні старшини, поліцисти і т. п.). Їх арештують, а майно конфіскують.

На цьому відтинку фронту німецьких ані мадярських військ немає. Фронт з більшовиками держать відділи Різуна (УПА-Захід), на довжині около 30 км. З нашої сторони досі ні одної жертви.

Дня 4. IV. Більшовики вислали до нашого відділу листа такого змісту.

Командиру отряда!

“Нам известно, что вы вооруженным путем ведете борьбу против немецких оккупантов, этим самым вы помогаете Красной армии и нашим союзникам разгромить быстрее Немцов, а поэтому командование соединенных войск просит вас или вашего представителя прибыть для переговоров 4. IV. 1944 года в держ. Старый Лисец. Не подумайте что мы хотим сделать вам что либо плохого, а наоборот хотим договорится для совместного действия против немцов”.

Постій 8. IV. 1944.

С приветом товариш Баландин

Коломийщина
Коломийський повіт
Протокол ч. 1/44

З бою, який звела боївка Залізняка з авангардним більшовицьким відділом.

3. IV. 44 р. боївка Залізняка в числі 15 людей була розташована в крайних хатах у селі Слобідка Лісна, біля Коршівського лісу. Цього ж дня біля год.16 більшовицька розвідка в числі 2-ох людей, перевіряючи крайні хати під лісом наткнулася на 3-ох членів боївки. Боївкарі заздалегідь за обсервували більшовицьку розвідку і відповідно приготувалися її прийняти. Коли красноармійці зайшли на подвір'я, боївкарі пустили по них 3 короткі серії з ППШ. Внаслідок цього один більшовик згинув на місці, а другий був тяжко ранений. Більшовицький відділ в силі приблизно сотні, що їхав позаду на підводах, завернув підводи назад розгорнувся в розстрільну та почав наступ. До того часу боївка заняла догідні оборонні позиції й наступаючих червоноармійців прийняла сильним кулеметним і крісовим вогнем. Після 20-хвилинного бою, боївка, з огляду на недоцільність дальшого продовження бою з переважаючими силами ворога, планово вицофалась з Коршівського ліса. По закінченню бою більшовицький відділ в село не входив, тільки завернув назад. По більшовицькій стороні був один вбитий і один важко ранений. Боївка втрат в людях не мала. Здобуто 2 ППШ, пару коней і підводу.

4. IV. 44 р. приїхав на місце бою відділ більшовицької кінноти, в числі 20 людей, перевів у кількох хатах ґрунтовний трус, арештував одного чоловіка й одну жінку та відтранспортував їх до Коломиї.

Екскортна і слідчий старшина поводитися з заарештованими досить коректно і гуманно.

Постій 29. IV. 1944 р.

Сталь

Станіславівщина

Звіт з боїв УПА під командуванням Різуна за час від 10-25. XI. 1944 року.

Дня 11. XI. 44. рій з чоти Чорноти зліквідував у с. Ямниці (пов. Станіславів) 3-ох енкаведистів (у тім одного лейтенанта НКВД).

Під час рейду сотні “Змії” від 14-20. XI. 44. відділ мав бій з більшовиками, що саме робили облаву на блюдницькі ліси. В лісі був ще відділ УПА “Заграва”. При відповідній маневровці “Зміїв” більшовики вибили себе, залишаючи на полі около 100 трупів.

Дня 16. XI. 44. рій з чоти Чумака звів бій з 50-ма “істребітелями” в с. Височанка (пов. Галич). Забито около 18 більшовиків. Власних втрат не було.

Дня 18. XI. 44. чота Чумака напала на “істреб.” у с. Загвізддя (пов. Станіславів), які приїхали на облаву. Забито старш. сержанта й 2-ох рядових – усі з НКВД.

Дня 24. XI. 44. сотня “істреб.” напала на засідку двох чот “Зміїв” у с. Завій (пов. Калуш). Перехресним вогнем вибито 50 “істреб.”.

24. XI. 44. о год. 22-ій напали два рої з чоти Чорноти на НКГБ в Станіславові. Обстріляно стійнових з кулеметів, а також обстріляно центр міста гранатометом. У місті повсталала паніка. Оборона міста ввійшла в контратаку. Самі між собою більшовики стрілялися до год. 4-ої рано. Вони підтягнули на краї міста гармати й зенітки. Наші вицофали без втрат, залишаючи в місті кількадесять ворожих трупів. Особливо відзначилися в цій акції кулеметчики ст. стрілець Шейк і ст. Мурза, які, перебігаючи вздовж міста, обстрілювали важніші ворожі пункти з кулеметів.

20. XI. 44. чота Морозенка в часі рейду напала на охорону “істреб.” у с. Ляхівці (пов. Станіславів). У бою знищено цілу ворожу заставу в числі 12 людей.

24. XI. 44. сотня Гамалії під командуванням сотенного Пирога напала на м. Лисець (пов. Станіславів). В Старому Лисці розбито ворожу заставу і здеморалізовано вогнем ворога в місті. Сотня відступила з приходом ворожих танків.

23. XI. 44. напали більшовики на табір “Лебедів”. Під охороною скорострільного вогню відділ вицофів без втрат. Ранено кільканадцять більшовиків.

24. XI. 44. відділ УПА “Месники” робив акцію на м. Богородчани. Розбито НКВД, НКГБ і воєнкомат. У місті була велика паніка. Ударено по “істреб.” яких було около 3 сотні. Ворог боронився вогнем із гранатометів та гармат. Більшовиків більше, як 100 чоловік. Бій триває з 20-ої до год. 1-ої. Під напором ворожих танків відділ відступив з міста.

24. XI. 44. сотня “Звірів” під командув. Славка зробила скок на місто Солотвино (пов. Надвірна). Дві чоти вдерлися до міста, спалили НКВД і НКГБ та випустили 80 в’язнів. Більшовицької залози в місті було около 150 чоловік. У вогні згоріло 8 більшовиків, 9 забито, 12 ранено, а 4 самі себе розстріляли. Решта більшовиків утікли з міста. Наші втрати 2-ох убитих.

Акції проведені з дня 24. XI. 44. були відплатою за більшовицьку облаву на Чорний Ліс (XI. 44.), в якій згинули сл.п. друзі Павло, Владко, Скалюк і сотенний Гамалія.

В часі рейду сотні “Стріла” під командуванням сотенного Хмари дня 20. XI. знищено на дорозі між Перегінськом, а Рожнітовом авто й двох більшовиків.

Дня 23. XI. спалено два великі мости на ріці Лімниця. На тому ж шляху вирвано 21. XI. з рук більшовиків 15 арештованих, більшовики розбіглися.

Постій дня 30. XI. 1944 року

Різун

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 155. – Арк. 4, 10, 38, 64.

№ 140

Звіт УПА про наступ радянських військ на Станіславів, бойові дії на території Станіславівського повіту, каральні акції німецьких властей до українського населення, дії радянських парашутистів

Кінець березня – початок квітня 1944 р.

СТАНІСЛАВІВЩИНА

ЗВІТ

(березень – квітень 1944 р.)

Дня 31. III. 30 більшовицьких танків вдерлося до м. Станиславова.

15 знищили німці бомбами, інші прорвалися на села – Радча, Драгомирчани, Забережжя, Лисець. За ними стежили німецькі літаки й знищили ще кілька. Внаслідок бомбардування в с. Радча згоріло 20 господарств і церква, в Чернієві – церква, школа і 5 господарств. В цих селах були рівно ж жертви в людях, числа ще не подано.

На цьому відтинку фронту більшовики задержались на лінії Старий Лисець – Черніїв – Тисменичани – Надвірна.

8. IV. більшовики почали невдалий наступ, який зліквідували мадяри.

9. IV. німці ранком зробили напад на село Ляхівці й обстріляли більшовицьку базу в Дуброві. Більшовики говорили про цей напад, що його зробили українські партизани.

Того ж дня німці збомбардували більшовицьку базу в с. Старий Лисець.

7. IV. група “Різуна” звела бій з більшовицькими парашутистами. Одну парашутистку зловлено живою. Здобуто дві пачки мін. 3 групи 10-ох

парашутистів зліквідовано 6-ох. Здобуто теж 3 радієві апарати (надавчо-відбірчі), пістолі, гранати і ін.

11. IV. в околиці Росільної знов зловлено одного парашутиста.

Парашутисти сильно граблять населення, награбовані речі продають. Часто обкрадають стрічних людей. Полюють за годинниками. Бандерівців і бульбівців сильно бояться. Погрожують, що всіх їх винищать. Коли червоноармійці не застають нікого вдома, виломлюють двері і нищать обстановку.

Червоні відділи, по приході на села, легітимують людей. Вистачає кенкарта, але кращий для них більшовицький паспорт. Ніччю стріляють за людьми. Мають враження, що в кожній хаті скриваються партизани. Був веселий випадок, що червоноармієць запитав жінки, що вона має захованого в криївках. На це вона відповіла, що бульбу. Червоноармієць змішався, але господиня спам'яталася й поправилася, що бульба – то картошка. І другий подібний: зайшов червоноармієць у хату й запитав жінки, чи є Бульба в хаті. Жінка відказала, що під лавою. Червоноармієць відскочив переляканий і за хвилину опам'ятався, що це говорила жінка про картоплю.

В селі Тарновиця Лісна і в Надвірній поляки зустрічали ЧА прикрасивши доми червоними й червоно-білими прапорами. Міліцію, що вони створили, більшовики роззброїли.

Червоні потішають поляків, що позаду йде 4 польські дивізії.

Червоноармійці питають за чоловіками, прийшовши вечором у хату, якщо нема, підозрівають, що у повстанцях. Загально червоні обережні, знають, що населення їх ненавидить. Ніччю виставляють патрулі.

Німці масово мобілізують людей, мабуть до робіт. Кажуть, що випустять тоді, коли проженуть більшовиків. Найбільше виловлюють німці людей з поблиських сіл м. Станиславова.

10 квітня 1944.

Без підпису.

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 80. – Арк. 4.

№ 141

Донесення начальнику поліції в дистрикті “Галичина”, іншим високим посадовим особам німецької окупаційної влади про передислокацію загонів УПА з Львівщини в Карпати і на Прикарпаття (радянська версія)

Травень 1944 р.

IV N – 90/44

Львов
25 мая 1944 г.

Секретно, государственной важности.

I. Донесение:

В главное управление имперской безопасности – IV N – Штурмбанфюреру СС и амтсрату ПОМЕРИНГУ (лично), Берлин SWII/
Командующему охранной полицией и СД в Генерал-губернаторстве – зондеркоманда IV N – Варшава ШПИЛЬКЕРУ (лично), Варшава.
Начальнику полиции в дистрикте Галиция бригаденфюреру и генерал-майору полиции ДИГМЕ (лично), Львов.

К вопросу о переброске отрядов УПА из района Бережаны в Карпаты сообщая дополнительно, что Герасымовский подтвердил сосредоточение сил УПА в Карпатах и обосновал это тем, что руководство организации по-прежнему считается с возможностью оккупации советскими русскими всей Галиции. Потому руководство УПА, понимая, что если ее части не смогут выстоять против массы советских войск в Галиции, намелено отвести их в такую местность, где эти, относительно слабые части УПА смогут вести успешные действия с целью предотвратить дальнейшее продвижение советских войск. Именно такой благоприятной местностью являются Карпаты. Германские оккупационные власти могут быть уверены, что сосредоточение УПА в Карпатах направлено исключительно против советов, но ни в коей мере против германских интересов...

К сведению и использованию

3. В дело: Корветенкапэтену Папе

подпись
Перевел А. Шевчук.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 4628. – Оп. 1. – Арк. 196-198.

№ 142

Аналітичний огляд військових дій на території Тлумацького, Тисменицького, Станіславівського, Лисецького, Єзупільського та Богородчанського районів

Березень – квітень 1944 р.

СТАНИСЛАВІВЩИНА

ПИТАННЯ:

I. ЯК ВІДСТУПАЄ НІМЕЦЬКА АРМІЯ?

- 1) Як відступають німці?
- 2) Що роблять в той час з нашим населенням?
- 3) Чи при відступі німців можна захопити зброю?
- 4) Чи є багато людських жертв з поміж цивільного населення внаслідок воєнних дій?
- 5) Що робить в той час мужеська молодь?
- 6) Як відносяться німці до відділів УПА, про які евентуально знають?
- 7) Як відносяться до протипольських акцій?

Повіт ТОВМАЧ:

Відворот німецької армії датується з кінцем березня.

Щоб забезпечити зади армії, яка була на відвороті, німецька команда вислала на відтинок Нижнів 300 СС-ів, які заквартирували у вище згаданій місцевості.

СС-и склалися з різного елемента, з переважаючою кількістю польських фольксдойчів, які нав'язали контакт з місцевими поляками й тероризували на кожному кроці українське населення. Дня 2. IV. 44 р. СС-и вбили друга Лупиносова Степана, який в той день переходив через згадане село. При собі мав пістоль.

Користаючись з цієї події, СС-и ловлять кожного стрічного чоловіка та на місці розстрілюють. Жертвою впало 11 людей (в тому 4 поляків). На основі списку, що його одержали від поляків, арештували людей та побивали їх до крові. В часі арештувань грабували все, що було можливе. Крім того з доколичних сіл та Нижнева забрали 120 осіб, як закладників, яких опісля мали перевезти до лягру. Братів і батьків членів ОУН замкнули окремо та наступного дня мали їх розстріляти. Коли німці довідалися, що вони майже оточені більшовиками, залишили свої жертви та втекли в напрямі Станиславова. В тому часі друга частина СС-ів ловила найгарніших дівчат у віці від 14 – 17 років та знасилували їх.

Зброю можна здобути від німців тільки тоді, коли вони панічно відступають.

Внаслідок воєнних дій Товмацький повіт дуже потерпів. Крім поруйнованих сіл, є також багато жертв між населенням: Нижнів – 43 особи (в цьому 8 поляків), Олешів – 3, Буківка – 47, Братишів – 11, Кутиська – 25, Олеша – 44, Долина – 13, Будзин і Далява – багато ранених, Яцівка – 23,

Товмач – 38 (в тому 20 поляків), Грушка – 55, Королівка – 3, Бортники – 95, Олешина – 9, Пужники – 17, Хотимир – 19, Озеряни – 27, Прибилів – 13 (в тому 7 поляків), Гостів – 11, Торговиця – 11, 20 ранених, Закриївка – 10, Отинія – 15, Голосків – 23, Виноград – 6, ранених – 10, Ворона – 1, ранених 3, Тарновиця Пільна – 38 (поляки), Богородчани – 120, Грабич і Глибока – 50 (поляків).

Крім Антонівки, Олешева, Палагич, Гриновиць, Кривотул Нових і Старих, Красилівки, Ворони, Винограду, Струпкова, Бабянки – решта сіл знищені.

Села Озеряни, Пужники, Хотимир, Олешина, Бортники німці основно евакуювали до сіл Вільшаниці й Милування, повіт Станіславів. З евакуйованих мужчин німці нікого не забрали; останньо переводять реєстрацію.

З евакуйованих сіл найбільше потерпіло с. Бортники. Німці понищили все майно. Крім цього в Бортниках панує тиф, який щодня забирає багато жертв. На згарищах господарств, німецькі та малярські вояки шукають за закопанним майном, часто натрапляючи на майно Організації.

Були випадки, що німці перекопували могили померлих. У вишукуванні майна найбільш помічними німцям були фольксдойчери зі східних областей. В часі пошукування за закопаними на кладовищі речами в м. Товмачі розбивали муровані гроби, руйнували домовини та, натрапляючи у покійних на золоті зуби, забирали їх. Був випадок, що при цьому забрано зі свіжо закопаного трупа черевики.

Сільська молодь весь час старається зберегти своє життя. Люди неорганізовано виїжджають в західні області Галичини, а багато інтелігенції виїхало в Польщу. Сільська молодь під час переходу фронту ховалася по горах, ярах та лісах.

Щодо протипольських акцій, уряд не висловив своєї думки. Вермахт ставиться до цього ласкаво, знову польські фольксдойчі стараються вкласти винувників, змальовуючи українців перед німцями як “бандитів” та ворогів мирного населення. З огляду на співпрацю поляків з більшовиками, німці в загальному до тих акцій поставилися байдуже.

Повіт БУЧАЧ:

Протягом місяця березня 1944 р. німці, маляри та донські козаки відступали через Бучаччину на захід в напрямі Станіславава. 18. III. 44 р. маляри опустили зовсім фронт. Німці старалися їх роззброювати, та вони не давалися. Німці при відступі не ставили жодного опору. Втікали досить панічно, але зорганізовано так, що зброю захоплювати було важко. Відступаючі війська поводитися з населенням досить добре. Тільки в тих селах, де поклеєно наші летючки, розлючені говорили, що це більшовицька робота і всіх підозрілих легітимізували.

При відступі німців населення не мало жодних втрат. За те при їх наступі деякі села над Стрипоєю зовсім знищено, а жертви в людях виносять до 69 осіб в кожному селі.

В часі відступу німців молодь зовсім свobodно виконує свою працю. Про відношення німців до відділів УПА трудно що-небудь сказати тому, що таких на тому терені не було.

До протипольських акцій ставились зовсім байдуже. Після знищення Коростятина та Гути Старої, німці приїхали оглянути села, набрали повні сани курей та від'їхали. Перед своєю втечею ляндркомісар м. Бучач Гоффер хотів говорити з людьми з приводу ОУН. Погодився вийти на стрічу навіть в ліс. Одначе, з того ніщо не вийшло, бо німці за два дні втекли. Вийжджаючи цей ляндркомісар сказав, що за два тижні вони знову тут будуть.

Повіт БОГОРОДЧАНИ:

1. Між 15 і 19. III. 44 р. почався сильний автобусовий рух на лінії Станиславів – Надвірна – Коломия та через Тисменичани з Надвірної на Станиславів. Автобуси були переповнені військом. Також їхало багато біженців, між якими було багато урядовців, фольксдойчерів та багато іншої голоти, яка в охорону німців переходила придорожні села. Шоферами були переважно москалі. Німецьке військо, яке переходило, чи переїздило, було сильно зневірене і виснажене до крайніх меж. Багато з них переїздило з Бессарабії, Одещини, Румунії, а навіть з Криму. Чути було між ними нарікання на Гітлера та провід Німеччини, у багатьох місцях казали вояки, що “Дойчланд капут”.

25. III. 44 р. на лінії Надвірна – Богородчани – Станиславів та Надвірна – Россільна гостинець був переповнений автобусами так, що краями гостинця заледве пересувалися поодинокі авта та фіри з евакуйованими.

27. III. 44 р. між годиною 10 і 11 перед полуднем почувлися гарматні стріли з гори званої Старунська зі сторони Надвірної. Це стріляли совітські танкові гарматки по німецьких автових колонах, при чому запалено велику частину авт.

Німецькі розбитки, які покинули авта, почали відступати групами бічними селами на Солотвинську Бистрицю та подальше бічними дорогами на Калуш, або Станиславів (в той час можна було роззброювати).

30. III. 44 р. німці спалили міст в Ляхівцях на Бистриці, наклавши соломи, яку обляли бензиною. Міст згорів. У той сам час німецький літак запалив два німецькі авта з горючими матеріялами. Від цього загорілося 30 господарств.

2. Відносно населення, і на цьому терені німці його не чіпали. Десь у когось взяли коня з возом, просили їсти та нарікали на німецьку команду.

3. При відступі німців можна було захопити зброю тільки ту, що її залишили на автобусах. Роззброювати їх було тяжко, тому що вони боронилися. Випадок: один наш чоловік з Горохолини хотів роззброїти німців та совітських полонених, які були з німцями. Німак, користаючись з моменту, що нашому чоловікові затялася зброя, кинувся на нього і хотів задушити. Та нашого чоловіка оборонив один зі совітів, що був з німцями. Забрати зброю з автобусів можна було шойно по втечі німців (під час втечі німці забили двох людей, які заскоро пішли до авта).

4. В районі було в той час убитих 12 осіб від відламків та куль, як також деяких з них застрілили німці, або мадяри в підозрінні зв'язку з партизанами.

5. Щодо питання мужеської молоді, то замішання не було, тому, що ніхто нікого не чіпав, тільки дехто був збентежений наглими воєнними діями.

6. Відділів УПА в той час у наших теренах не було.

7. Протипольські акції німці осуджували, але не реагували тому, що було загальне замішання. Щупа ані Г-по не було видно.

Повіт НАДВІРНА:

Початок відступу німецької армії був зорганізований. Коли наблизились більшовики, а головно їхні танки, завважилось серед війська більшу паніку й тоді вони самі почали палити тяжкі машини, а навіть залишати їх в цілости. Малих груп при відступі було дуже мало.

З населенням поводитися можливо, тільки забирали потрібні їм харчові продукти. Але фольксдойчери, які відступали разом з армією грабували й нищили, що попало, палили будинки і стріляли за цивільним населенням Красна коло Делятина, Космач коло Солотвини.

При відступі німців можна було здобути зброю лише в малих відділів і то при помочі сили.

Внаслідок воєнних дій цивільне населення втратило около 200 осіб вбитими: Космач – 2, Росільна – 1, Яблінка – 8, Манява – 4, Бабче – 1, Надвірна – 69 (40 осіб розстріляли більшовики і поляки, а 20 під час відступу мадярів), Ланчин – 60 (на доноси місцевих поляків мадяри розстрілювали кого попало – зізнання мадярського поручника – словака, який є тепер у нас), Дора – 25, Заріче – 28, Зелена – 8, Пнів – 2. Зазначається, що стан зараз є багато вищий, бо воєнні дії в цім повіті продовжуються далше.

Під час воєнних подій мужеська молодь знаходилася на місцях, за виїмком одиниць, які є зараз в групах.

Німці ставляться до відділів УПА з резервою. До цього часу не запримічується більших переслідувань зі сторони Вермахту.

До протипольських акцій ставляться байдуже, за виїмком одиниць, які є під впливом поляків. Час до часу деякі з них приїжджають з поляками, що були втекли, переводять обшуки між населенням, забирають харчі, худобу, одяг, гроші і т.п.

Повіт СТАНИСЛАВІВ – район ТИСЬМЕННИЦЯ³⁸:

1. Німці відступали тереном району протягом цілого березня. Відступали в порядку, без паніки, переважно автами, а також поїздами. Совітські літаки не перешкоджали в тому відступі.

Почавши від 23. III. 44 р. авта їхали безперервно з напрямку Товмача й Бучача на Станиславів і Єзупіль.

Натомість панічно відступали мадярські частини. Мадяри їхали переважно підводами, які реквізували по селах. Не орієнтувалися вони в

³⁸ Тут і далі згідно документу. Насправді – м. Тисмениця і відповідно Тисменицький район.

терені. Часто крутилися бічними дорогами і тут була добра нагода їх роззброювати.

2. В другій половині березня німці почали контролювати людей на дорогах так, що рух для підпільників був утруднений. Поза тим населенню нічого не робили. Мадяри грабували харчі й коні. Де зустрічали опір – не грабували. Напр. у Вільшанці 3-ох друзів з повітової боївки відігнали зі села 15 мадярів, які не встигли нічого пограбувати і пішли. З мадярами є маса жидів, які роблять військові роботи. Вони без зброї.

3. При відступі німців часто можна захопити зброю, тоді, коли німці переїзять меншими групами через села (у Вільшанці захопили 2 МП-1 і інше). Найбільше зброї можна здобути від мадярів. Вони вже так до роззброєння призвикли, що, коли їх в Милуванні затримали, то вони відразу кричали: “Нетра, нетра – пушки нету, уж ваші забрали”.

На гостинці здобути зброю неможливо, бо німці ідуть колонами.

4. На терені району є около 120 жертв серед цивільного населення: Клубівці – 41, Вільшаниця – 23, Тисмениця – 19, Милування – 11, Юрківці – 9. В Клубівцях багато жертв внаслідок бою, бо село лежить на перехресті шляхів. У Вільшаниці були жертви від бомбардування літаками. Кількість жертв залежна від положення села і від того, яких розмірів іде бій. Напр. в с. Буків (Товмаччина) остало всього 5 хат і є ок. 200 вбитих.

5. Мужеська молодь зовсім явно перебувала дома, навіть загрожені (поліція, яка втікла зі станиць домів: поліцисти з Микитинець). Під час відступу німців і переходу фронту молодь здобувала зброю.

6. На терені району був один рій – боївка сотенного Іскри. Він був замаскований серед населення так, що німці про його існування не знали, тому не можна було обсервувати їхнього відношення до такого відділу.

7. При відступі німці не задержувались по селах, лише по містах. Думають, що це парашутисти палять поляків. По відступі совітів військо нічого не каже, але адміністрація кричить, що це зробили українці. Напр.: на зборах війтів у Станиславові крайсгавптман Альбрех говорив: “Пощо ви тоді били поляків? Ми їх самі виб’ємо, бо поляки – це комуністи, вони чекають на більшовиків, вони хочуть совітів витати, а українці совітів б’ють”. Казав, що вкортці переселять поляків в корінну Польщу, щоб українці могли спокійно працювати для Нової Європи. Сильно невдоволені за лігеншафти, за якими дуже жалують. Населення звертає вину палення лігеншафтів на відступаюче військо та на фольксдойчів. Часто німці в це вірять. Напр.: в Тисьменниці зараз по відступі совітів, коло 5. V. 44 р. приїхав ляндрірт Келлер і побачив, як поляки-фольксдойчі грабують людей, бо вони в німецькому мундирі і при зброї. Келлер їх усіх відставив на військову команду, а до покривджених сказав: “Я і вас не жалую, бо всі бандити, ви чому спалили лігеншафт в Тисьменниці?” Тоді баба скакала йому до очей і кричала: “То не правда, лігеншафти грабували такі, як мене грабували”. Келлер частинно дав віру.

Повіт СТАНИСЛАВІВ – район ЛИСЕЦЬ:

1. Німці спочатку відступали планово. Але, коли появилися більшовицькі панцирні частини, німці почали панічно втікати.

2. Німці грабують населення. Мужчини уникають німців, а старші й жіноцтво пильнують господарства від грабунків. Населення в той час найбільше перебувало по полях, бо сподівалося облав. Репресій військо не робило.

3. При відступі німців можна захопити зброю, але дуже важко, бо німці ходять більшими відділами. Легша справа з мадярами.

4. Після воєнних дій в районі є вбитих ок. 60 людей, а ранених ок. 40.

5. Молодь в той час старається здобути зброю. Однак є багато таких, що стараються захопити зброю чи майно тільки для себе. Деякі нічого не здобувають тільки криються. Були випадки, що німці при відступі хотіли евакуювати людей. Тоді вся молодь покидала села ближче головних шляхів і крилася в дальших селах. (В Дрогомирчанах вся молодь вибралася до Пасічної і Старого Лисця).

6. До відділів УПА, про які евантуально знають, відносяться німці вороже. Часом навіть на невинних людей кидають підозріння, що це партизани.

7. До протипольських акцій німці відносяться байдуже. Деякі кажуть, що так не повинно бути, щоб одні других мордували і що всі повинні спільно боротися проти московського більшовизму.

Питання:

II. НАСТУП ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ.

1) Як виглядає наступ (описати коротко кілька випадків вступу до села, здобуття позицій)?

2) Як приймають Ч. А. селяни?

3) Чи остають по селах священики, вчителі?

4) Яке відношення до них більшовиків?

5) Чи більшовики часто натрапляють на закопані речі?

6) Чи оправдали себе криївки? Чому їх викривають?

7) Чим найбільше тероризують більшовики населення?

8) Як реагують селяни на грабунок, насилування жінок? (подати різні конкретні випадки активної самооборони, якщо така є).

9) До якої міри опановують більшовики терен у фронтовій смузі?

10) Чи військо є всюди, чи лише в певних пунктах?

11) Чи має можливості перебувати у фронтовій смузі, уникаючи зустрічі з ворогом, відділ УПА?

12) Які відділи можуть найкраще переховуватися?

13) Оскільки такий відділ УПА може числити на допомогу населення харчами, прикл. людьми (зв'язковими, розвідчиками)?

14) Чи, якщо були б надзвичайно важливі справи, які вимагають негайного виконання – можна було б вдержати зв'язок з селянами у фронтовій смузі? По більшовицькій стороні?

15) Який відсоток сіл буває знищений внаслідок воєнних дій?

16) По чому в першу чергу демаскують більшовики наших людей?

17) Чи більшовики вештаються по лісі, чи радше ліс оминають?

18) Подати приклад операцій відділу (рій, чота, сотня) УПА у фронтовій смузі. (Переповісти за командиром роя, чоти, сотні).

19) Чи не дається завважати, що бійці бояться відповідальності за грабунки, насилування?

20) Чи бувають випадки зголошування подібних справ (грабунків, насилування) населенням вищим командирам?

21) Що роблять командири в тому випадку?

22) Якщо приймається засада, що через фронтовий період треба переховатися, то де краще це зробити, в збройних відділах в лісі, в криївці, чи замасковано серед населення?

Повіт ТОВМАЧ:

Більшовики на Товмаччину наступали з двох сторін, а саме: з південного-сходу – з м. Городенки і з північного-сходу – від р. Дністра. На відтинку південно-східному фронт утворили мадяри, але вони не спромоглися навіть на мале протистояння Червоній армії. Більшовики без перешкод ішли від Городенки до Клубовець. Мадярські війська панічно втікали, а радше здавались в полон, бо втікати не мали куди. В Станиславові і на відтинку Станиславів – Клубівці були німці, а з інших сторін більшовики. Серед мадярів повстав балаган; рядовики відмовлялися від наказів старшин. Коли більшовики входили до м. Товмача, мадярський офіцер дав наказ воякові, що стояв при ручному скорострілі, стріляти до більшовиків. Вояк його не послухав і почав утікати. Офіцер витягнув револьвер і вбив його, а сам заняв місце при скорострілі. По двоххвилинній боротьбі вбили його більшовики. Мадяри грабували населення в Плужниках, Хотимирі, Товмачі, Озерянах. В цей час наші відділи роззброювали мадярів і забрали багато військово-воєнного матеріалу. Багато мадярського війська попало в більш. полон (добровільно – Товмач, Олеша).

На цьому відтинку вступили більшовики до м. Товмача майже без стрілу. Крім описаного випадку з мадярським старшиною, мадяри опору не ставили.

Напередодні вступу більшовиків до м. Товмача, поляки почали організовувати банду, яка мала вирізувати мирне українське населення. Цю банду організував поляк Плаушевскі, зам. в Товмачі при вул. Шевченка. Але тому, що не міг її добре узброїти до акції не приступав та скорий прихід більшовиків унеможливив його дію. Крім того почала організовуватись польська міліція, до якої зголошується польське міське шумовиння. Члени польської організації не проявляли своєї активності назовні, але конспіративно. В часі відступу більшовиків багато поляків пішло з ними (обох полів), приблизно 180 осіб.

В с. Озеряни начальник громади і наш станичний цього села – Солодкий Дмитро, зорганізував банду, зложену переважно з поляків і пішов разом з більшовиками. Між іншим він ходив з нашими людьми до сіл Грушки і Бортників, щоб їх накрити, однак це йому не вдалося. Зі сіл Озеряни і Хотимир багато поляків пішла за більшовиками.

На другому відтинку фронту, а саме на р. Дністрі, фронт держали німецькі СС-и. Більшовики зараз не атакували німців, бо не мали більшої сили. Одного разу заїхали панцерним автом більшовики до Нижнева. Німці оточили його – більшовики втекли, залишаючи авто та 6 вбитих. Другого дня прийшло більше більшовиків і СС-и відступили. По відступі СС-ів від Дністра цілий Товмацький повіт опинився під більшовиками. Шляхом Городенка – Товмач більшовики перепроводжували всі свої панцирні і піхотні сили. З того скористали німецькі летуни і спалили запальними бомбами багато хат і 12 танків та вбили велику кількість піхоти.

Прихід більшовиків перелякав ціле населення. Коли якась частина зайшла до села, чи переходила через село, населення не виходило з хат. Коли червоноармійці заходили до хати по харчі – люди давали, щоб їх позбутися з хати. Пізніше населення відмовляло. По хатах більшовики питали за “бандеровцями”. Тероризуючи населення домагалися горілки та харчів. У кого побачили добрі черевики, годинник – забирали (навіть у прохожих). У зв’язку з їх поведінкою, навіть б. місцеві комуністи ставляться до них вороже, говорячи: “Це не армія – це банда обідранців” (Олеша, Королівка).

Крім королівського та отинійського священика, всі інші остали на своїх місцях. Місцеві вчителі також залишилися на місцях, а позамісцеві роз’їхались додому. Про королівського священика говорили більшовики, що він зле зробив, що опустив село, бо в нас, мовляв, церкви відкриті – священиків не чіпаємо. На допиті арештованого підрайонного військовика питали за тим священиком, де він, де його родина й казали, що як злапають – то розстріляють так, що населення не буде знати. У священика з Пужник робили ревізію, мовляв, він переховує бандитів. Священика випроводили, а його жінку знасилували (12. IV.). В Торговиці більшовики прийшли до священика на ревізію й почали в хаті стріляти, всі повтікали крізь вікно. Хатне майно все пограбили більшовики.

В Закрівцях більшовики прийшли у Велику П’ятницю до церкви, священика і двох людей поклали під стіну і стріляли їм понад голови. Коли Ч.А. відступила аж до Бортник, то більша частина заквартирувала у місцевого священика. Цей священик мав 80 літ. Більшовики поводитися з ним чемно, давали йому зі старшинської кухні цукор, говорячи: “Будет, отец – вам нужно пить чайок”. Були випадки, що старшини заходили до церкви. У Вел. П’ятницю в с. Бортниках до церкви зайшов капітан. Він не молився, постоявши 10 хвилин відійшов. Старші червоноармійці і старшини приходили до людей і просили свяченого. При вході до хати поздоровляли: “Христос Воскрес” і молилися, говорячи: “Ми не забули того, що нас навчали батьки”.

Відділи, які ходили арештувати людей (з поляками) робили обшуки по деяких господарствах. Не знайшли ані одної криївки. Криївки, як магазини оправдали себе, але як сховок для людей – ні, бо в лісі криївку скоро догляне місцеве населення. Якщо було людям заборонено ходити до лісу, то про це більшовики знали й казали: “Наверно бандеровці в этом лесу мають бункера” (Хотимирський ліс).

Найбільше тероризують населення окремі відділи більшовиків, які є позаду фронту. До хати сестри активіста в с. Нижнів зайшли більшовики і забрали все майно, хату спалили, а населенню говорили, що всіх бандерівців так поपालять (цей чоловік був у підпіллі в рр. 40-41).

В Олеші більшовики зайшли до двох господарів, приложили автомат до грудей, стягнули чоботи, казали обернутись до стіни і знасилували їх жінки і дочку.

В Грушці хотіли насилувати одну дівчину, але вона вирвалася й почала тікати. Тоді пострілили її в праву руку і кинули за нею гранату. В цьому ж селі домагалися в одного господаря горілки, стріливши над головою його жінки. Казали, що застрілять її, якщо не дістануть горілки. Господар сказав, що не має. Після обшуку знайшли горілку, напилися та знасилували жінку, дві сестри і 14-літню дівчину.

В Закрівцях в год. 13 в полудне приїхало на конях 6 більшовиків. Побачивши багато людей, які вибирали з ями бараболю, стрілами розігнали всіх мужчин, а жінок знасилували. В цьому ж селі п'яні більшовики потішалися жінками, били мужчин, клали їм автомати до грудей. Людям говорили, що всіх бандерівців, які хочуть Самостійної України постріляють, а що кожен селянин – бандит.

В тих селах, де розквартирували війська, переважно по 6 – 12 більшовиків в хаті, які робили обшуки...³⁹.

... Щоб зв'язок ішов у фронтовій смузі по стороні більшовиків – заарештовують більшовики всіх підозрілих перехожих. Напр., зі с. Бортник до Грушки йшов курієр, старенький 65-літній дідусь. Більшовики задержали його, перевели обшук та завернули домів. Курієра з Олеші до Грушки зловила розвідка, перевела ревізію, хотіла брати на команду, але цей мав більшу військову книжку і сказав, що йде на сусіднє село купити коні, бо йому забрали мадяри, його пустили. Дівчину-курієрку, що переходила з Кутиськ ловили, але вона зуміла втекти. На цьому шляху сиділи вони три дні, пильнуючи, чи не буде хтось переходити.

Більшовики завдяки полякам демаскують наших людей. В Олещині при помочі поляка здемаскували побут нашої групи. Поляки з с. Озеряни говорили червоноармійцям, що в Олещині самі бандерівці-бандити, що різали поляків – “стріляйте їх”. Це говорили червоноармійці в Олеші, коли прийшли з Озерян дня 11. III. 44 р.

На одного чоловіка, що переходив з Королівки до Торговиці вказав поляк, що це бандит. Більшовики задержали його та, провіривши документи і одержавши потвердження місцевих людей, що він з Королівки, пустили його. В загальному людей у вишиваних сорочках, добрих чоботах і краще одягнених вважають бандерівцями і тому сильно контролюють таких перехожих. Одного чоловіка провіряли п'ять разів. У селі випитують за людьми, що пішли до СС-ів, за їх родинами, за тими, що пропали зі села, а радше пішли в партизанку.

³⁹ Частина тексту – біля трьох абзаців далі йде нерозбірливо.

Більшовики стараються ліс оминати. Вправді на край ліса заходили, але цей ліс був малий і рідкий. Коли група вицофалася з Олещени в ліс, більшовики мимо своєї сили, яку мали в довколишніх селах: Грушка – 1 полк, Озеряни – 800 вояків і танки, Живачів – 1 панцирна дивізія, – у ліс не йшли. В селах Бортники і Прибилові, як заходили в село за кіньми, люди втікали з кіньми в ліс, вони це бачили, але в ліс не важилися йти.

Щоб бійці боялися відповідальності за грабунки і насильства того не завважається, хоч командири кажуть, що за це строго карається. Приїхавши до сіл Пужник і Бортник сказали старостам не видавати жодних харчів для війська без квитів. Коли старости сказали, що червоноармійці беруть насильно, командир відповів, щоб такого бійця відставити на команду і його за це покарається. Але випадків покарання не було. Коли старшому лейтенантові сказали, що червоноармійці в с. Закрівцях насилували жінок і стріляли в церкві до священника та старших братів, то він спочатку заперечував та твердив, що це роблять бандерівці. Пізніше, як йому доказали, котрі саме були, то заявив, що їх покарається (ходила чутка, що напасників розстріляли). Коли про цю саму справу говорили сержантові – комсомольцеві, то він абсолютно твердив, що це роблять бандерівці.

Як більшовики наступали на головних шляхах, а німці й мадяри панічно втекли – добре було збройним відділам в лісі.

Як більшовики відступали – то був бій за кожне село (за Бортники – 10 днів, Олеша – 2 дні, Озеряни – 7 днів). Краще групі перебути між населенням. Група, що перебувала в Струпківському лісі, опинилася між двома вогнями. З однієї сторони більшовики, а з другої мадяри. Вони були змушені забрати по одній корові (там пастухи пасли в цей час) і без зброї перейти поміж мадярами в село.

Повіт БУЧАЧ:

24. III. 1944 р. на терен цього повіту прийшли перші більшовицькі стежі. Протягом тижня більшовики без жодних боїв зайняли цілий повіт. Моторизовані частини посувалися тільки головними шляхами, а селами посувалися тільки піхотинці.

Коли німці по двох тижнях відкинули більшовиків за Стрипу, почалися там важкі бої, які тривають по сьогоднішній день. В боях за с. Бобулинці в ріці застрягло сім більш. танків, які непошкоджені стоять там до сьогодні. Селяни зустрічають більшовиків дуже вороже. Дуже їх бояться. Найбільше боїться більшовиків інтелігенція, яка за виїмком одиниць залишилася на місцях. Фронтіві частини інтелігенції не чіпають. Скоріше шукають за криївками, яких, очевидно, не знаходять. Знову німці до тієї роботи мають спецвідділи, які ходять з дротами та вишукують майже всі криївки.

Більшовики в деякій мірі тероризують населення. Вони переважно ніччю крадуть. В принагідних обставинах насилують жінок. У зв'язку з тим селяни були безпорадні.

Опанування терену більшовиками є повне, так, що відділ УПА, оминаючи зустрічі з більшовиками вдержатися не може, мимо прихильності населення.

Зв'язок у фронтовій смузі вдержати важко, але можна.

З причини боїв деякі села знищені зовсім, інші частинно. В загальному знищено є 50 %.

Найбільше демаскують наших людей за доносами поляків. Також по зверхньому одязі, мові та званні.

Грабувати більшовикам заборонено, тому вони в більшості крадуть. Селяни з цього не роблять жадних консеквенцій.

При переході фронту найкраще перебувати замаскованому серед населення. В лісах малим відділами неможливо, бо ліс вони строго перевіряють.

Повіт БОГОРОДЧАНИ:

1. 30. III. 44 р. вполудне прорвалися перші більшовицькі танкові стежі до Богородчан. Ще на передпіллі Богородчан відкрили вони гарматний вогонь по нім. автах. Того ж дня пополудні німецькі літаки знищили три танки, а кілька танків на передпіллі. На кожному танку було 8 – 10 людей, а то й більше. Коли налітали німецькі літаки, то армійці від танків утікали, а поцілені танки горіли. Коли приїздив танк у село чи місто – танкісти почували себе добре. Наперед розвідували про ситуацію. Вдень танки були заховані в стодолах, а ніччю переїздили на інше місце, де творили свої бази: Дуброва, Ляхівці, Похівка, Іваниківка.

Головна частина танків просувалася в нашому терені від Надвірної через Старунську гору на Дубраву, Ляхівці, Богородчани та через Горохолину бічною дорогою через Забереже, Іваниківку на Станиславів. В першій турі переїхало ок. 30 тяжких танків. З того німці знищили 10 танків у Радчі. Пізніше вночі переходило ще більше танків.

2. Селяни ставилися до ЧА з недовір'ям і страхом, та дещо випитували. За те поляки запрошували більшовиків до себе в гості та частували їх горілкою і їжею. В Богородчанах виготовили поляки список 150 українців, переважно свідомих громадян, родин СС-ів, урядовців та ін.

3. Священики по більшій часті залишилися на місцях, також вчителі.

4. Священикам та інтелігенції совіти нічого не казали та не чіпали їх.

5. До сховків в нас ніхто не ховався.

6. Криївки себе виправдали тим, що там переховували заховані речі.

7. Більшовики казали, що винищать українців-бандерівців, тому, що ці ріжуть поляків та палять польські села. Знали про це від поляків. Також поляки казали їм, що кожний українець партизан.

8. Селяни взагалі не реагували, коли більшовики приходили до хати та забирали якісь речі. Совіти багато п'ють.

9.-10. Більшовики опановують тільки деякі місця, а поза тим терен вільний. Напр. більшовики були в Дуброві, Ляхівцях, Іваниківці та Стебнику, а поза тим села були вільні.

11. Малі відділи в нашому терені можуть перебувати, якщо не було б більшовицьких партизан по лісах.

12. Малі.

13. На допомогу населення зв'язками, харчами та розвідкою можна числити. Кожне село може пересічно вдержати 20 – 30 людей.

14. Такий зв'язок можна вдержати в найтяжчий час через старців, дітей і жінок, тому, що терен опанований.

15. Терен під час воєнних дій не потерпів, бо більшовицьких дій не було.

16. Більшовики найбільше довідалися про наш рух від поляків.

17. Більшовики не бояться йти в ліс, навіть поодинокі. Був такий випадок в Старих Богородчанах, що 2 червоноармійців переправилися через Бистрицю до мадярських стеж, зловили двох мадярів та непомітно втекли туди, звідки прийшли.

18. Мадяри, а німців в терені нема.

19, 20, 21 – не зазначено нічого.

22. Людей можна переховувати по селах малими групами. В нашому терені пересуваються менші групи в силі 8-9 людей без перепон.

Повіт НАДВІРНА:

Червона армія заняла терен без жодних боїв, тому, що німців не було. Передові частини ЧА в'їздили танками до села, розпитували людей про бандерівців, в тій нагоді забирали все, що попало (харчі, одяг, взуття і т.п.). Селяни приймають ЧА з незадоволенням і недовір'ям, тому, що вже знають, які блага приносять їм більшовики.

Священики і вчителі лишаються по селах, лише деякі евакуювалися разом з німцями. До них більшовики ставляться можливо.

Тому, що більшовики в нашому терені довго не перебували, не мали нагоди натрапити на заховані по криївках речі. Зате багато речей зіпсулося, бо саме тоді топилися сніги.

Найбільше тероризують більшовики населення своєю поведінкою, виглядом, арештами та розстрілами (Надвірна 40 осіб).

Тому, що на цьому терені перебувала мала частина більшовиків, більших випадків та грабунків не було.

13. IV. 44 р. приїхала автомашини поляків з совітами арештовувати людей. Люди втікали і при втечі совіти вбили одного селянина. Другого дня, коли відбувався похорон приїхали знову совіти з поляками і почали стріляти до товпи. В той час місцеві селяни хопили за кріси і відігнали їх далеко за село.

Військо було згруповане тільки в певних пунктах, але час до часу перевіряли терен, залишаючи на головних дорогах свої застави. Тому, що регулярного фронту в нас не було, про перебування відділів УПА у фронтовій смузі невідомо.

Внаслідок воєнних дій знищено около 2 % сіл.

Наших людей демаскують більшовики по відношенню до них, по припинанні більшовиків (кличі до ЧА) і на підставі доносів поляків.

Більшовики днем і ніччю вештаються по селі і лісі, шукаючи бандерівців.

Групка Рена в числі 10 осіб зробили засідку на совітів і польську поліцію, яка верталася фірою з Надвірної в напрямі Парища (возили арештованих до Надвірної) – їх всіх зліквідували. Знову ж група Лиса і Гаркуші мали бій з більшовиками в присілку Ворона. Забитий один більшовик.

Повіт СТАНИСЛАВІВ – район ТИСЬМЕННИЦЯ:

1. Наступ на Тисьменницю виглядав так:

27. III. 44 р. пополудні в'їхали більшовики танками зі сторони Клубовець до Тисьменниці. Під містом відкрили вогонь і стріляли за цивільними людьми, що тікали з міста. Як дійшло до перших хат, питали чи в місті є герман, мадяри, або бандерівці. Коли довідалися, що немає, поїхали даліше. Поляки почали поодинокі виходити дороги й витати їх, махаючи червоними хоруговками. До совітів прийшов один жид, що відлучився від мадярів. Совіти дивилися на жида дуже зневажливо й питали, чи він не є бандерівець, один його вдарив і сказав: “Вот єврей” і спитали, чи є в місті німці. Жид відповів, що нема. Вони взяли його зі собою і подалися даліше. При кінці міста, за цвинтарем, німці відкрили вогонь і вбили одного командира. Тоді совіти вбили того жида, викрикуючи, що він “ізмєнник родини”, бо через нього німці вбили командира. Жида розстріляли, при підомашках і жартах, маючи потіху зі страху жида.

До Вільшаниці прибуло наперед ок. 30 совітів – решта розбитого німцями в Тисьменниці відділу. Тут стрінули в селі мадярську патрулю і звели бій. Мадяри спалили більшовицькі авта (одне було повне паперів: мапи, військові документи і якісь листи). Совіти вицофалися до ліса.

Другого дня пополудні вступили в село. Ішли групами по 20-30 чоловік, що 10-15 хвилин. Перші групи йшли розстрільною, питали чи нема мадярів і заквартирували в селі.

В Милуванні мадяри вицофалися, а совіти били за ними безперервно. Коли вони ввійшли в село частина наступила даліше на Вільхівку і Рошнів, решта розрилася по селі відшукувати мадярів.

2. Селяни приймають ЧА зі страхом і вороже. Свою ненависть маскують через страх перед репресіями. Ця ненависть поволі гасне, коли червоноармійці українці вміють і хочуть розговоритися з людьми. Селяни оминають військо та не говорять з ними. Совіти також не розбалакуються багато, хіба про Сталіна, родіну і колгоспи, а рідко про все інше. Їхня мовчазність і понурий вигляд ще збільшують страх перед ними і ненависть до них. Одначе народ на це не зважає. Висміює їх убогість, кажучи просто в вічі, всюди зве їх “шміраками”. Совіти всі кпини приймають однією відповіддю: “Нічаво, пусть придет НКВД, оно будет с вами разгаваривать об этом хорошо”.

Їсти населення їм дає, бо просять, але найбільше зі страху. Часом кажуть приготувати собі спеціальні вечері чи обіди, бо будуть гості. Тоді селяни варять їм кропиву (Вільшаниця), чи не облуплену бараболу і т.д. Совіти і тим пригостилися, бо дуже голодні. В Пшеничниках червоноармієць виїв цілу макітру необлупленої бараболі звареної для свиней.

3. Священики всі осталися по селах нашого району.

4. Більшовики за вчителями не питали. Вчителі перебувають серед населення, не кажучи, хто вони. Священикам теж нічого не казали, але протирелігійну пропаганду вели далі. Напр. в с. Погоні, славному відпустському місці робили “антирелігійний мітинг”, на який зганяли місцеве населення. Говорили про “опіум” для народу, про “буржуазні пересуди” і т.д. Населення розбіглося. В Юрківці один армієць говорив, що “Товариш Сталін уже дозволив релігію і батюшку уже не надо решать, а я еще сам по войне могу быть батюшкой”.

5. На терені району совіти не натрапляли на закопані речі, крім одного випадку, де у бл. о. Солоничного Петра випадково копаючи окопи, викопали наплечник, де була наша література, гранати, мапи, тощо. Зараз питали про господаря, який ховався і віддали все на команду.

Натомість багато речей викопували мадяри й то майже в кожному селі. В Милуванні вони відкопали речі в около 30 місцях, перекопуючи дочиста все довкола хати і ціле подвір'я.

6. Криївки себе не виправдали. Населення боїться по них сидіти. Криївки не були добре зроблені, бо всюди заходила вода і заливала. Мадяри, натрапивши на криївку в Милуванні, кричали: “Тут сидить русі”. Після довгих перевірянь людей пустили і казали, щоб вони не ховалися, бо тут лише рус ховаються. Криївку закидали гранатами.

За совітів доступ до криївки майже неможливий, бо більшовики розходяться всюди. Якщо б хтось ховався, то не мав би як з неї вийти часом і кілька днів. Натомість криївки під будинками недобрі тим, що під час пожежі там задушує людей. Напр. в Милуванні задушилась родина Гнатишина Юрка, в числі 6 осіб, яка не могла вийти з криївки, бо довкруги горіло.

7. Совіти не страються тероризувати населення і поводяться досить чемно, стараються прикинутись своїми, щоб дещо вивідати. У Милуванні говорили, що вони є українські партизани. Тероризують населення лише своїм понурим виглядом і своєю модою, бо місяцями не голяться і не переодягаються. Напр. один совіт у Хом'яківці говорив: “Я в одной рубашке от начала войны, я с ней буду войну кончать”. Також страшать людей говоренням про Сибір, НКВД, про майбутню мобілізацію в армію та про розправу з бандитами.

8. На терені району більшовики не грабували, ані не насилували. За те робили це мадяри (4 випадки) та німці (2 випадки). Совіти просять у людей їсти, натомість німці і мадяри грабують без кінця. Один совіт з нім. армії, якого я в Тисьменниці випитав, відки він має 4 годинники – відповідає: “Ну вот у людей забірал”. Я говорив йому, що це не вільно, а він відповів: “Ну да, теперь не помнят, что фронтовику все возможно”. Совіти грабують лише ті хати, де не було дома господарів (втікли, або були в криївці). Випадків активної самооборони не було.

9. У фронтовій смузі совіти цілковито опанували терен. Є їх повно і в лісі і по ярах, та на кожному кутику села. Днем розлазяться як кури. Натомість квартирувати люблять разом, в одній частині села.

10. Це залежить від стратегічного стану села. Де-не-де опанували всі села. По більшій часті квартирували в окремій частині села.

11. У нас такий відділ був, але лише один рій законспірований у селі, без зброї. Щоб відділ міг перебувати в лісі, то мусить це бути сильний відділ. У Вільшаниці один совіт говорив, що червоноармійці оминають ліси, де є бульбівці, кубанівці чи бандерівці, бо з ними розправляться пізніше. Терміну “партизани” вживано лише у відношенні до сталінської партизанки. У Слобідці один командир говорив, що всі ті, що є в лісі – то бандити і вони не гідні зватися гордим і славним ім’ям партизан.

12. Найкраще переховувати малий відділ серед населення, або міцний відділ у лісі.

13. Населення дуже жертівне. Дбає про відділи. Відділ може числити на допомогу харчами в 100 %, як також може числити на зв’язки і курієрів, однак це все залежить від стану вироблення села. До ліса населення віддасть останні харчі, однак тут стоїть на перешкоді справа транспорту тих харчів у ліс. Військо з груп мусіло б такі транспорти забирати зі села само.

14. Зв’язок зі селами у фронтовій смузі можна вдержати, але лише по одній стороні фронту. По більшовицькій стороні вдержати його можна також добре, як і по німецькій. Найгірша справа представляється з мадярами. Дівчата-курієрки розповідають, що мадяри здержують, обшукують, обмацують всі рубці, підшивку чи не розпорена і т.д. Вдержати зв’язок через фронтову лінію – неможливо.

15. У нас є такі знищені села: Клубівці – спалено дві третини села, і знищена одна третина. Вільшаниця знищена 25 % (взвиз 60 господарств), Милування 40 % (мадяри спалили 120 господарств), Рожнів на 6 % (мадяри спалили 27 господарств), Тисьменниця на 4 % (знищено ок. 40 господарств). Загально на терені згоріло около 600 господарств. З того 50 % наслідок воєнних дій, а 50 % нарочно спалили займанці.

16. На терені району більшовики наших людей не демаскують.

17. В селі завжди питають, чи є бандерівці. В ліс ідуть, як того вимагає наступ. У нас були в кожному лісі (Чорнолозецьким, Пшеничківським, Вільшанецьким, Марковецьким). Ненависть до німців – прямо безмежна. Видно її хоч би з напису на гробі у Вільшанецькому лісі: “Здесь погребен Сенюк Василий, красноармеец, павший в бою за родину с проклятыми фашистами – дня 3 апреля 1944 года”.

18. Такий відділ на терені району не оперував.

19. Так, дається завважити. Совіти поступають безоглядно і строго. Страх перед зверхниками великий. За кожний проступок стріляють. Напр. в Пшеничниках вислали червоноармійця на розвідку в ліс і він мав повернутися до частини в полудне, але заблукав і вернувся аж на другий день. Його обвинили, що він партизан і ходив до них в ліс. Зробили військовий публичний суд і розстріляли. Цивільних до місця суду не допускали. Лише чути було, як кричав промовець безупинно: “Він родину продав! Він родину продав!”. Також застрілили одного за те, що через

помилку забив червоноармійця, який сидів на полі. Його вистаючу зимову шапку взяв цей за зайця і застрілив. За те його розстріляли.

20. Не було.

21. Не було.

22. Найкраще переховуватися між населення в добре виробленому селі – без зброї, документів не треба, бо совіти їх не узнають. В Тисьменниці питали за паспортом з 1941 р. На коннкрти чи авсвайс не хочуть дивитися.

Повіт СТАНИСЛАВІВ – район ЛИСЕЦЬ:

1. В терен цього району більш. війська вступили без бою. Відразу таки почали наступати на Станиславів (танкові частини). Відступаючи більшовики ставили опір в Іваніківці, Забережу, Чернієві, Хом'якові.

2. Ча селяни приймають спочатку зі страхом, але пізніше страх трохи відходить. Деякі комуністи, яких не знищила СБ, прийняли їх з радістю, але доносів не було. Навіть найтемніші одиниці, старі люди й діти казали: “Який чорт вступився, такий прийшов”.

3. Священики і вчителі остаються по селах (учитель з Іваніківки емігрував на Захід).

4. Відношення більшовиків до священиків і вчителів спершу посереднє, але пізніше погане – спровоковане поляками. Після появи наших кличів і листівок, почали дивитися на них кривим оком. Заходили питали скільки в селі є “бандеровцев”, хто пише лозунги і т.д.

5. За короткий час свого побуту більшовики майже нічого не знайшли, тільки в Радчі відкопали закопану бензину (26 бочок).

6. Криївки себе оправдали, але тільки як магазини на речі.

7. Більшовики найбільше тероризують населення арештами, грабунками і закидами про співпрацю з “бандеровцями”. Коли заходять в якесь село, то зараз питають чи є “бульбівці” або “бандеровці”. Говорили, що вони стрічалися з цими і ті “здорово” б'ють. При відступі спитали одного хлопця, чи є тут бандерівці, той відповів, що нема. Потім спитали, чи є бульбівці – він відповів, що десь тут були, тоді ті посідали на коні і повтікали (було їх 6). На питання, чому вони випитують за бандерівцями, відповідали, що тому, що вони бояться революції. Казали: “Ми знаємо, що значить революція і яку вона має силу, бо Сов. Союз постав через революцію”. У Старому Лисці арештували на донос поляка надрайонового, станичного військовика і симпатика. Вони під час бою в Надвірній втекли. Арештували в Чернієві дезертира з СС-ів, був. комуніста та одного з більш. міліції з 1940 р. Більшовики тероризують населення грабунками та обшуками у вїтїв і заможніших господарів. До того тероризування причинилися багато поляки, які все сказали більшовикам про українців. Ще заки прийшли більшовики до якоїсь місцевості, все про неї знали (Братківці). Так довідалися від поляків про групу Різуна.

8. На грабунок селяни реагують тільки словами. Всю надію оборони покладають на нас. Випадків активної самооборони не було.

9. Влади більшовики не відновляли. В деяких селах самі встановлювали голову сільради. Брали першого ліпшого селянина і казали:

“Вот ти будеш головою сільради”. До таких голів сільрад удавалися по харчі, або по людей до роботи в окопах (Братківці).

В кожному селі війська не було. Але в ті села, де не було війська вони посилали патрулі. Лазили ночами, часом любили ходити бічними темними стежками.

10. Військо є в певних пунктах.

11. У фронтовій смузі відділ УПА має можливість перебувати, уникаючи зустрічі з ворогом – в лісі. По станицях також можна перебувати, але це трудніше.

12. Малі відділи можуть переховуватися під час воєнної завірюхи в селі (30 – 40 осіб). Якщо б була сильна контроля, то не знати як би воно було.

13 – 14. Це залежить від обставин у фронтовій смузі. Якщо немає одноцільної бойової лінії, то зв’язок між селами можна вдержати.

15. У воєнних діях є знищені села: Черніїв – ок. 12 будинків, м. Лисець – 20 господарств. У цілому терені знищено, або спалено внаслідок бойових дій 193 господарства.

16. Найбільше демаскують наших людей при помочі поляків. Також демаскують за доносами незліквідованих комуністів.

17. У меншій лісі більшовики вештаються – більший оминають.

18. В нашому районі не було жодних боїв відділів УПА.

19. Бійці не бояться відповідальності за грабунки, бо ходять грабувати разом з командирами. Що кому подобається – це візьме, а щоб залякати господаря ще й накричить: “бульбовец, бандеровец!”. В Хом’якові господар переночував червоноармійця, нагодував, а цей за людяну поведінку з ним стягнув з господаря чоботи. Насилування не було.

20. В цілому районі не було випадків зголошування подібних справ вищим командирам тому, що кожний покривджений знав, що правди не знайде ні у вищих к-ів, ні в цілій ЧА, ані в цілім СРСР.

21. Не було.

22. Краще є переховуватись у збройних відділах у лісі. Замасковано серед населення також можна, але це є більше небезпечно.

Питання:

ІІІ. ВІДНОСИНИ В ЧЕРВОНІЙ АРМІЇ.

1. Які помічено конкретні прояви ворожнечі між командним складом і рядовиками? В чому вони проявляються?

2. Конкретні прояви недовіри командного складу до українців-червоноармійців.

3. Чи говорять червоноармійці на довгих постоях про свою рідню, – чи згадують як вони живуть, чи мають вісті “з дому”?

4. Де стоять червоноармійці постоем поза фронтовою лінією – лише в селах і містечках, чи також під відкритим небом (ліс, балка, вигін)?

5. Відносини між політруками і НКВД з одної сторони і командирами та бійцями з другої.

6. Чи ведеться між бійцями політробота і яка?

7. Чи ведеться агітація проти західних аліантів?
8. Що говорять про свій наступ на Європу?
9. Бойовий дух в Червоній армії.
10. Як відносяться бійці до сталінської партизанки?
11. Як можна вважати: чому більшовики воюють – з ідеї чи зо страху?

Повіт ТОВМАЧ:

1. При відступі більшовиків в Олеші стався такий випадок: около 100 червоноармійців почали тікати. Командир – політрук почав завертати їх до наступу. При тому застрілив одного червоноармійця. Червоноармійці завернули і почали стріляти буцім-то до німців, але в дійсності чотирьох їх стрілило до того політрука. Убивши його, відступили.

17. IV. 44 р. втікаючий відділ ППШ-інів по дорозі просив курити. Двом червоноармійцям крім тютюну дали ще в паски та запропонували лишитися. – Я залишився б – відповідає один боець – але йде цей – показуючи на командира – і розстріляє мене, не минула б його перша куля.

2. Щодо недовір'я командного складу до бійців-українців, можна навести слова кількох бійців: “Нам не дають автоматів, бо нам не вірять”.

3. На довгих постоях червоноармійці-українці говорять про рідню: “Я з батьком воюю, а мати з двома сестрами лишилися без куска хліба і про них вже 6 місяців не маю відомості. Браток, якщо мене має по війні колгосп чекати, то краще б я на війні згинув”. 6 червоноармійців, з того 3 українців, 2 москалі і 1 калмик в Прибилові й Бортниках розповідали про колгоспи, що доводиться голодному працювати, а в зимі нема топлива тоді, коли голова колгоспу чи інший має все. Так говорили українці і росіяни. Калмик заперечив усім і твердив, що в колгоспі добре живеться, а ті так говорять, бо їм советська власть не по нутру.

4. Поза фронтовою лінією червоноармійці стоять постоем виключно по селах та містечках. Під голим небом не стоять, може тому, що не мають наметів, ані коців.

Червоноармійці, з дуже малими виїмками бояться цивільного населення – бандерівців. У кожній хаті і в кожному селі говорять, що коло Підволочиськ в одному селі якась жінка потроїла 50 червоноармійців, даючи їм їсти затроєну бараболю. Кажуть: “Сволоч якусь чемеруху накидала, напевно тут біла бандеровская рука”⁴⁰.

7. Говорили навіть старшини (капітан танкістів) таке: “Нам прийдеться ще з Америкою і Англією воювати, вони мали нам 28. III. вислати 15 000 літаків, а сьогодні вже 12. IV. а їх нема”.

8. Червоноармійці говорять, що йдуть побити германа, йдуть на Берлін. Ідуть визволяти людей, що їх німці забрали до Німеччини. Всі вони, як один дуже ненавидять німців.

9. Бойовий дух в ЧА серед старшин, політруків, НКВД і комсомольців – добрий. Кожному добре поводитьсь, мають краще вбрання. Говорять, що вкратці поб'ють германа і будуть в Берліні (хоч ми маємо тут

⁴⁰ Тут нумерацію дотримано як в оригіналі, а текст подано без скорочень.

загинути). В злапаного 17-літнього червоноармійця-комсомольця знайдено лист, який він писав до родини: “За два дні буду в Берліні і привезу тобі сапоги з Берліну”.

10. З другої сторони бійці обдерті, без сорочок, голодні, так, що підбіг би яких 500 м і впав би зімлілий. Буває, що червоноармієць зайде до якоїсь хати і сидить там доти, аж вижене його НКВД. В кожному селі було багато дезертирів. Ішли вони від села в село та шукали своєї частини. Коли над’їжджала на конях розвідка – ховалися.

Один червоноармієць сказав: “Ми до фронту не йдемо, але й до заду далеко, бо там НКВД розстріляло б”. В Кутиськах, Братишеві, Яцівці, Грушці, Бортниках, Гостеві, Торговиці та Закрівцях такі дезертири мали автомати і тільки 1-5 набоїв до них, або взагалі не мали набоїв, чи автомати нечищені. Один червоноармієць мол: сержант просили людей, щоб їх перебрати, а вони залишать все разом зі зброєю. Люди боялися, що це провокація “Якщо не хочете нас перебрати, то все одно ми за Сталіна воювати не будемо” – сказали і пішли зі села. Другого дня тих двох вели вже розброєних на команду військового НКВД в Олешеві. В Гриньківцях і Надорожнім 6 червоноармійців скинули військовий виряд і зброю та переодягнулися і переховувалися між людьми. В той час, коли німці холоднокрівно наступали, то більшовики одні перестрашено бігали, а майже половина залізла в нори і не показувала звідтам голови, бо тікати не вільно. Червоноармійці дістають 3 рази на день набої. Але, чи він їх вистрілює в противника чи на ворони, байдуже, щоб тільки цю кількість вистріляв. За один тиждень нічю (бо днем бояться) перейшло в полон на відтинку Бортники – Озеряни 3 000 червоноармійців.

11. Більша частина воює зі страху. Боїться НКВД-івського нагана, але є частина (комсомольці та москалі, молодший елемент), яка на правду воює з ідеї. Один москаль, піднявши автомата, кричав: “Товарищи вперед!” і почав стріляти мадярів. Мадярів могло бути ок. 100, але почали втікати. В Хлібичині 100 червоноармійців держали тиждень фронт. Перебралися за жінок і цивільних та воювали з мадярами.

Повіт БУЧАЧ:

Відносини в Червоній армії погані. Завважається ворожнечу між командирами та бійцями ЧА. Українців держать під дозором довірених людей інших національностей. В с. Ліщинцях старшина ставив рядового на стійку. Цей відповів, що він змучений. Старшина кричав: “Сейчас как свечка!”. По відході командира стійковий перед другим рядовиком жалувався, що над ним збиткуються, бо він українець.

На довгих постоях червоноармійці нарікають на війну та оповідають про біду дома та на фронті. Один червоноармієць сказав (він був чех), що дома оставив жінку і п’ятеро дітей, які гинуть з голоду, а він на фасоляній зупі мусить воювати.

Бійці стоять постоем по селах і містах, а якщо є переповнення, то під голим небом.

НКВД входить в ближчий контакт з бійцями та командирами. Політроботу між бійцями проводять рідко, шляхом зібрання і читання часописів.

Запримічено агітацію проти західних аліантів. Доказом того є слова червоноармійця: “Ми йдемо тільки до Сяну, а даліше рішатиме Англія і Америка”. Інші говорять, що йдуть на Берлін.

Бойовий дух червоноармійців низький. Воюють тільки під терором НКВД та з бажання пімсти над германом. Всі нетерпеливо чекають кінця війни.

Повіт БОГОРОДЧАНИ:

1. Більшої ворожнечі між старшинами і рядовиками не запримічено. Був один випадок, що в Богородчанах один з командирів хотів забрати рядовикові сорочку, але цей йому відповів, що він собі здобув в Станиславові.

2. Недовір'я до українців в ЧА не завважено, бо українців майже не було, а як були, то не признавалися. Загально говорили, що хочуть знищити германців та визволити поневолені народи.

3. Більшовики говорили, що в них всіх мужчин від 18 літ вгору забрали до війська. З розмов вичувалося, що кожний хотів би, щоб війна закінчилася як найскоріше.

4. У нас не було позафронтної лінії.

5-6. Між бійцями політичної роботи не запримічено.

7. Більшовики говорили, що їм ще прийдеться битися з буржуазними Англією і Америкою і що цей союз тільки на короткий час.

8. В Богородчанах говорили, що йдуть на Берлін. Хочуть визволити чехів та поляків. Підуть також в Німеччину. Там будуть розстрілювати старців і дітей, палити села та насилувати так, як німці робили в них.

9. Бойовий дух в ЧА добрий тому, що йдуть вперед.

10. Питалися людей, чому не помагають бити германців і говорили, що мужчини скоро підуть до війська.

11. Можна завважити, що більшовики воюють не з ідеї, але з ненависти до німців. Командири воюють за те, щоб здобути орден.

Повіт НАДВІРНА:

Помічується прояви ворожнечі поміж командним складом і рядовиками тому, що командири краще виряджені, краще харчуються, п'ють, бавляться, а рядовики роблять службу часто навіть голодні. Напр. в Надвірній ст. лейтенант бавився в домі місцевого господаря, а його чура сидів голодний коло авта і нарікав: “Сволоч командири гуляють, коли б я знав, де суть бандеровці, я сам би їх привів, щоб їх половили”.

На постоях часто згадують про свої родини, деякі розповідають, що вивезені на Сибір, інші говорять, що їх германці повбивали, а ще інші не знають, що з їхніми родинами діється.

Про свій наступ на Європу говорять, що вони вповні залежні від Сталіна, але також від Англії і є вповні підпорядковані наказам Англії.

Бойовий дух ЧА задовільний з тим застереженням, що вони мають на меті знищити Німеччину, але за Сталіна не воюють.

Більшовики в більшості воюють не так за ідеї, як з ненависти до німців.
Повіт СТАНИСЛАВІВ – район ТИСЬМЕННИЦЯ:

1. Ворожнечі між бійцями і командирами не завважено. Був лише брак пошани до командирів, недовір'я до них та нездисциплінованість. Це проявлялося у нерадому виконуванні наказів і постійному провокуванні (“А чорт с ним, пусть сам идет на караул” – Хом’яківка). Бракує військової дисципліни, зголошування. Взагалі великий хаос і “панебратство”.

2. Проявом недовір'я командного складу до бійців-українців є те, що українці рідко коли носять коротку автоматичну зброю, не видно українців командирів. На відтинку Вільшаниця – Милування 80 % червоноармійців – українці з околиць Житомира і Вінниці. Не було ні одного командира українця. Один командир у Слобідці говорив, що передше воювали самі русські, а тепер приходить пора і українцям захищати родину от фашистов і націоналітических банд.

3. Не завважено, щоб хтось з бійців одержав посилки з дому. У Вільшаниці при одному вбитому знайдено два листи з дому: один від дівчини, другий відписаний до неї. Зміст їх приблизно такий: вона пише про тугу, любов і чекає, коли він вернеться. Вона неспокійна за нього, однак при кінці бажає розгрому фашиста і шле комсомольський привіт.

Він пише, що дуже бідує, не знає, чи вернеться, бо з його села вже всі погинули, остався він сам. Говорить, що “война важка” й що її кінця не видно, та не вірить у свій поворот домів.

Про рідню нічого не говорили, не видно в них було туги за ріднею. Була лише сильна перевтома, змучення війною та нарікання на германа, війну і воші.

4. Поза фронтовою лінією більшовики розтаборюються всюди: по селах, в полі й лісі.

5. Політруків і НКВД годі було завважати, але такі були, бо біля трупів у Хом’яківці, Одаях і Тисьменниці знайдено НКВД-івські легітимації. Їх можна було впізнати хіба по тому, що більше й точніше випитували за бандерівцями і бульбівцями.

6. Між бійцями політроботи не видно. Сходин не мали. У Хом’яківці гуртом читали газети, але чи під тиском, чи це явище відрухове, не знати.

7. Агітації проти аліантів не було чути. В Пшеничниках один говорив, що прийдеться ще воювати з Англією та Америкою, але воно необхідне, щоб була всесвітня комуністична революція. Клича “Пролетарі всіх країн єднайтеся!” не видно, ані його не пропагують. У пресі заступив його клич “Смерть німецьким окупантам!”.

8. Про наступ на Європу нічого не говорять.

9. Серед загалу бійців ЧА бойового духу нема. У Пшеничниках при відступі німців бійці збіглися на горб за селом і бачучи, втікаючих німців усі кричали “ур-ра”, але мимо крику командирів “вперед” ніхто не йшов. Щойно вистріл з пістоля позаду них з криком “Вперед сукини сини” зрушив бійців з

місця і вони почали наступати. Відступали панічно і безладно. Командир даром кричав: “Давай пулемет!”. Так і вбили його німці, а “пулемьота” не діждався. Всі говорять: “Биться нада. Не пайдьош, так свои шльопнуть”. Це в них війна по приказу, як у німців: “Вшистко едно matka-война”.

10. Про сталінську партизанку не говорять нічого. І тут такої не було.

11. Серед совітів є і такі, що воюють з ідеї (москалі, комсомольці, переважно молодь). Абсолютна більшість воює зі страху. У Вільшаниці раненого совіта висадили на піч і він вічно зітхав: “Коби я на цій печі скінчив війну”. Його забрали до лічниці, з чого він був дуже вдоволений.

Повіт СТАНИСЛАВІВ – район ЛИСЕЦЬ:

1. Конкретних проявів ворожнечі між бійцями і командним складом не можна було помітити. У Братківцях був такий випадок: один червоноармієць впився і почав обзивати свого командира останніми словами. Він казав людям, що коли командир буде гонити їх на роботу, то хай тікають подальше в ліс.

2. Конкретних проявів недовіри командного складу до червоноармійців-українців не можна було заперимітити.

3. На довгих постоях часом говорять про свою рідню. Кажуть, що вістей від рідних немає, а на питання, яке життя їх рідних, дають одну відповідь: “Жизнь хороша”.

4. Поза фронтовою лінією стоять червоноармійці постоем також під відкритим небом (ліс).

5. Деякі к-ри і червоноармійці виговорюються, що “хоч-не-хоч, а воювати мусиш, бо позаду йдуть політруки і НКВД і тих, що ухиляються від фронту, або дезертирують – стріляють”.

Питання:

ІV. ВІДНОШЕННЯ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ДО НАСЕЛЕННЯ.

1. Що роблять більшовики в селі безпосередньо після свого приходу?

2. Про що говорять, про що питають?

3. Відношення до бувших комуністів, своїх прихильників.

4. Відношення до поляків.

5. Відношення до самостійників (методи розшуків і нищення наших кадрів).

6. Чи ведуть свою пропаганду серед населення (зміст і форми)?

Повіт ТОВМАЧ:

Як тільки більшовики зайдуть в село на квартиру, відразу питають, чи це українці чи поляки. Якщо українці – чи є в селі поляки – чи вирізали поляків, чи немає бандерівців. Замикаючи хати роблять тільки стійки, бо командири наказують строго стерегти себе та замикати хату. Загально строго наказують нікому не відкривати дверей, бо можуть прийти бандерівці і поб'ють їх. Говорять, що бандерівці стріляють їхніх командирів.

3. Бувші комуністи поки що вороже ставляться до більшовиків і не брали в нічому участі. Були однак такі, що з особистих поррахунків доносили

на них більшовикам. Більшовики таких хвалили (Вікняни, Озеряни, Пужники, Олеша, Грушка і Гринівці). До поляків ставляться прихильно. Не роблять між ними жодних трусів. Коли переходив наш фельчер з Товмача до Отинії, його три рази контролювали і робили ревізію. Ще раз хотіли робити ревізію, але він сказав, що поляк і вони зразу до нього привіталися і тросу не робили. За доносами поляків арештували з Олещини одного чоловіка, Винограду – 2, Отинії – 4, Марковець – 2, Товмача – 13, приходили арештовувати двох в Бортниках. З того 5 вивезли, а трьох розстріляли. Також розпитують поляків і місцеве населення, хто палив поляків, говорив промови на посвяченні, хто був при поліції під час німецької окупації, кого хотіли арештувати німці, а він втік, хто зник разом з ним, де ніхто не знає.

4. Переходячи серед населення деякі більшовики говорять, що у них є все, майже 50-мільйонна армія, є танки і гармати, яких нікому не знищити. Заводи і колгоспи добре скеровані. По війні буде далеко краще жити, як до війни, все щоб тільки побити германа. Тут є якісь “бандерівці, що хочуть Самостійної України та з чим вони хочуть виступити проти ЧА” “в рукопашну на танки”?

Повіт БУЧАЧ:

Більшовики, ввійшовши до села, в першу чергу питають: “чи єсть у вас бандерівці”, відтак шукають за їдою, а найбільше за водкою. П’яні говорять, що “те, що режуть поляков, немцев и нас и хотят независимой Украины новых унтерменш”.

До місцевих комуністів та поляків ставляться дуже прихильно і використовують їх у боротьбі проти нас.

Ставлення до самостійників є вкрай вороже. Всякими засобами стараються їх знищити.

Крім доносництва стараються самі влазити в організаційну сітку роз’їдати її знутри. В Заліщищині СБ переловило трьох бійців, які зв’язковими переходили на схід. На слідстві зізналися, що перед приходом на ЗУЗ вони в більшій кількості перейшли організований урядом 6-місячний курс для боротьби проти “бандеровців”. Зараз завдання їх було перейти зв’язком кільканадцять станиць, зібрати відповідний матеріал та втекти.

Більшовики стараються вести серед населення пропагандивну роботу спрямовану проти націоналістичного руху.

Повіт БОГОРОДЧАНИ:

1. Більшовики випитували в першу чергу дітей і стариків про те, як німці поводитися з ними, чи є в нас партизани бандерівці – бульбівці, та про інше.

2. Говорять, що герман уже розбитий. Питають про життя в Німеччині.

3. Випитують за своїми людьми, питають, хто був комсомольцем, питають за головами сільрад, хто різав поляків, чому українці ріжуть поляків. Напр. поляк в Богородчанах сказав червоноармійцеві, що це українці ріжуть поляків. Тоді той визвірився на поляка і сказав: “А чому тебе ще не зарізали? Коли б вас всіх зарізали, тоді було б найкраще”. Признався, що він українець.

Це вірогідно наш симпатик. Люди, які були в 1939 і 1941 рр. комуністами також не ставляться до більшовиків прихильно.

4. До поляків відносяться досить добре. До Богородчан приїздила польська міліція з Надвірної в цивільному вбранні, озброєні в кріси. Питали, чому люди не творять уряду та міліції.

5. До самостійників ставляться дуже зле. Випадок: в Старих Богородчанах убили одного командира, який приїздив на грабунок. Більшовики арештували 6 людей, а одного вбили при втечі. Їх відставили до штабу в Стебнику. Опісля їх возили в ліс і симулювали розстріл. Люди не призналися і їх звільнили.

6. Ведуть пропаганду, що у них є вільність релігії, можна молитися, що нема комінтерну і що, як скінчиться війна, буде хорошо жити.

Повіт НАДВІРНА:

Безпосередньо після свого приходу до села більшовики питають за “бандеровцями”, при тій нагоді шукають за горілкою, міняють за награвані речі і сильно розпиваються. При тім дуже легко їх роззброїти та зліквідувати.

Дуже багато розповідають про українських партизан, з якими зводили бої, величають їхню відвагу, рівно ж відгрозуються, що мусять їх знищити. Всіх українців уважають своїми ворогами. Їм не довіряють, навіть до бувших комуністів ставляться з застереженням.

Відношення ЧА до поляків є дуже прихильне. Їх використовують при розвідці і донощицтві на українців. При допомозі поляків арештують свідомий український елемент.

До самостійників відносяться дуже погано, тому, що уважають цей елемент за прихильників Німеччини, які спільно з німцями проти них виступають.

Повіт СТАНИСЛАВІВ – район ТИСЬМЕННИЦЯ:

1. Передовсім питають про німців, мадярів, бандерівців, а опісля за війтом і вкінці за їжою. Поводяться дуже чемно, їсти просять, не грабують.

2. Говорять мало. Бійці-українці відповідають на питання. Москалі сильно лаються коли де в хаті застануть тризуб. Всюди його нищать. (Вільшанниця, Милування, Погоня, Хом’яківка і Тисьменниця), а на господарів кричать. Христяться голосно з відкритою головою аж до землі. Говорять, що за Збручем били їх бульбовці, що в СРСР – “інша жизнь”. Але не вміють пояснити, на чому вона полягає. Захваляють всюди колгоспи. На питання, хто такі бандерівці, відповідають: “Чорт його знає. Он днем орет, а ночью поляков режет. Он поляков бет, немцев бет и нас бет. Чорт с ним”.

3. За своїми старими людьми не питали. Населення говорило, що старих війтів з часів СРСР німці забрали на роботи до Німеччини.

4. До поляків відносяться поблажливо, жалували їх, що бандити їх понищили. Совіти поширювали між поляками летючки на польській мові.

5. На терені нашого району нікого не зловили, ані нічого не довідалися, хіба те що від поляків. Можна завважити в українців невдоволення, коли бачуть протибільшовицьку роботу (написи на стінах і т.п.).

6. Усну пропаганду ведуть рідко, хіба москалі вихваляючи Сталіна і колгоспи. Ведуть пропаганду своїм поведінням: христяться, стукають до дверей, вдають цивілізованих, до населення звертаються через “пан і пані”. В розмові здержані, давали населенню читати російську газету.

Повіт СТАНИСЛАВІВ – район ЛИСЕЦЬ:

1. Насамперед бійці шукають щось поїсти, бо “очень кушать хочется”. Опісля питають за самогоном. Рівночасно випитують всіх, хто попаде під руки за бандерівцями, де вони, чи багато їх і т.п. Самі говорять кожному, що в них є Бог, церква, батюшки, що Сталін молиться й вони моляться і т.д.

2. Питають про бандерівців і бульбівців. Говорять, що у них хорошо живеться. Одним словом агітують.

3. Відношення до бувших комуністів добре, але в нас не мали часу з ними познайомитися.

4. Відношення до поляків прихильне.

5. Відношення до самостійників дуже вороже. Самостійників арештовують на доноси поляків і місцевих комуністів.

6. Пропаганду серед населення вели тільки бійці розмовами про “хорошу жизнь”. Задумували робити мітинги, але не мали часу.

Питання:

V. ЯК ДІЄ ОРГАНІЗАЦІЯ ПІД БІЛЬШОВИКАМИ

1. Чи є наші гасла, листівки, преса?
 2. Чи попадає це все в червоноармійські руки?
 3. Як реагує на це червоноармієць?
 4. Як діють організаційні зв'язки?
 5. Як ставляться маси під більшовицьким терором до Організації?
 6. Чи члени Організації в труднім положенні панують над масою, можуть накинути їй свою думку (чи її мають), чи не різняться нічим від загалу?
 7. Можливості дальшої збройної боротьби?
 8. Можливості пропагандивної роботи.
 9. Чи зайшли зміни в поставі народу до Визвольної Боротьби і які?
-

Повіт ТОВМАЧ:

Летючки розкинено в Товмачі і Коломиї, крім того малу кількість на шляху Коломия – Отинія. Один червоноармієць, прочитавши летючку, сказав: “Смерть Гитлеру – хорошо, а почему смерть Сталину?” Більше прикладів, що говорили червоноармійці, годі навести, бо вони пішли в передову лінію, а їхні командири та НКВД забирали останні летючки.

Організаційні зв'язки є дуже утруднені, бо майже кожного висланого кур'єра більшовики завертають, мовляв, не вільно ходити зі села в село (Грушка, Олешів, Винилів та Бортники).

В загальному маси зорієнтовані виключно на Організацію, крім зрадницьких одиниць, переважно матеріалістів, боягузів, які хочуть за всяку

ціну зберегти своє життя. На дусі піднесли населення також більшовицькі летючки “До учасників т.зв. “УПА” і “УНРА””. Говорять: “Це мусить бути велике, коли Хрущов і Гречуха пишуть про нього”.

Члени в трудному положенні стають безпорадними, майже нічим не різняться від загалу. Коли прийшли більшовики, то в тих селах, де вони заквартирували, члени, станичний, а навіть підрайоновий, не маючи півтора тижня зв'язку, думали, що Організація розлетілась. Коли наладналися зв'язки з районом і повітом, піднесли в дусі.

Можливості дальшої боротьби є: законспірувати сітку та урохомити запасну сітку. Розконспірованих членів стягнути до групи, щоб в цей спосіб запобігти арештованню. Робити перешкоди урядові, за всяку ціну не дати йому пізнати цілого терену. Всі харчові запаси, які були б в головно майбутні жнива зібрати, помагаючи селові, вимолотити, хоч би і під збройною охороною та не дати владі навіть найменшої частини збору. Робити засідки на чільних більшовиків та унеможлиблювати зв'язок однієї місцевості з другою. Очистити терен вповні від ворожого елемента.

Більшовицька дійсність сцементувала була все населення. Не було людей, які орієнтувались би на Німеччину, чи інших. Мельниківці почали прихилитись до нас та обіщували, що по певному часі перейдуть на нашу сторону (пов. ком. боївки). Місцеве населення той факт ще більше підніс на дусі.

Повіт БУЧАЧ:

Організація під більшовиками діє. Видані нею летючки до Червоної Армії попали прямо в руки червоноармійців, та викликували в одних ще більшу ворожнечу до українців, в других прихильність. Були такі, що говорили, щоб тільки розвинувся ліс, тоді вони знають що робити.

Наші зв'язки в терені поки що держаться.

Деяка частина населення почала зневірюватися, тому членству було важко їх вдержати. Решта населення, приблизно 70 % ставляться прихильно. Готові були кожної хвилини до нашої розпорядомости.

У фронтовій полосі збройний виступ є зовсім недоцільний. В той час треба діяти пропагандою. За те по переході фронтових дій противно: треба діяти тільки зі зброєю в руках.

Повіт БОГОРОДЧАНИ:

1, 2, 3. – У нас Організація діяла нормально тому, що не було великих більшовицьких сил. Ширено листівки, розлюплювано гасла та кличі. В багатьох випадках більшовики, прочитавши, лишають на місці (Горохолина – Ліс). У багатьох випадках зараз зривали, несли до командирів, або ховали у своїх кишнях (Богородани). Казали: “вот нам бандеровских летючек навешали”. Тої ночі сильно стереглися.

4. Зв'язки в нас діяли безперервно. Вживали ми жінок та дівчат. Вечером треба ходити обережніше, щоб не наскочити на більшовицьку стежу, або засідку.

5. Постава мас була добра. Помагали нам харчами, зв'язками та розвідкою. Все населення було б тікало до ліса, або куди попало, щоб тільки втекти від більшовиків.

Члени Організації в більшості панують над населенням. У моментах, коли положення стає неможливим, тоді передається праця на жіноцтво. Були і такі провідники, які в першій хвилині тратили положення над масами.

7. Можливості дальшої боротьби є такі: законспіруватися, посилити розвідку, винищувати політруків та сексотів з НКВД, яке буде осаждати.

8. Пропаганду можна вести під більшовиками безперервно при допомозі літератури, пісень, кличів.

9. Зміни в поставі народу до визвольної боротьби не зайшли жодні. Народ хоче позбутись кожного, хто приходить на його землю і панує над ним. Народ переконаний, що здобути державу зможе тільки своїми силами, під кермою доброго проводу.

Повіт НАДВІРНА:

На терені, зайнятому більшовиками були розліплені листівки, що попадали майже всі в руки ЧА. Вони перечитували, не нищили, на наказ командирів забирати в цілості, коли не можна було відірвати, дерли.

Організаційні зв'язки діють дуже тяжко тому, що більшовики переслідують кур'єрів без різниці полу і віку.

Відносно членів Організації в трудному положенні, не всі вони вповні панують масою, майже 90 % членів не різняться нічим від мас.

Можливості дальшої збройної боротьби: організувати збройні відділи, переводити якнайбільше військових вишколів, якими охопити весь боекватний елемент.

Щодо пропагандивної роботи – треба кинути якнайбільше літератури, яку можна розповсюджувати між червоноармійцями. Також треба дати приміщення тим червоноармійцям, які переходять на нашу сторону, щоб вони не зневіривалися та не деморалізувались.

Постава народу до визвольної боротьби, в порівнянні кілька місяців назад, дуже змінилася. Населення є уповні усвідомлене про рух і силу Організації, ненависть наїздників, помагає нищити ворогів і вірить, що тільки у власній державі буде забезпечення життя народу.

Повіт СТАНИСЛАВІВ – район ТИСЬМЕННИЦЯ:

1. Були кличі писані на стінах дьогтем, або пером, чи вималювані на папері. Листівок не було.

2. Наші видання попадали в руки червоноармійців. Населення підкидало їм літературу.

3. Червоноармійці або дуже лихі і сердяться на таке, або проявляють внутрішнє задоволення. У Вільшаниці знайшли у господаря календар “За народ” з 1943 р., де є багато протибільшовицьких жартів. Бійці потай від командирів читали їх і сміялися. Господар сховав календар, тоді вони просили його так довго, поки не дав їм його і вони забрали зі собою. У

Вільшаниці не було бійця, крім командирів, який би тих жартів не читав і з них сердечно не сміявся. При тому говорили: “Вот хорошо уклали. Вот молодці!”.

4. Зв’язки діють на коротку віддаль: зі села в село. Зрештою, про це годі сказати бо тут була весь час фронтова полоса.

5. Маса ставляться до нас як і перше. Бачучи совітських шміраків, народ кріпиться в душі. Любов народу до нас кріпне. В деяких селах кажуть, що брак тут наших хлопців. Є випадки, що населення безперервно ходиться за нас і плаче за нашими підпільниками.

6. Члени кермують акцією здобування зброї. Лише в ділянці матеріальній члени не різняться нічим від загалу. Під всяким іншим оглядом перевищують його. Приклад: в Тисьменниці на передмістю пропало безслідно 95 возів мадярського табору і до сьогодні не можна про це нічого довідатися.

7. Можливості дальшої збройної боротьби під совітами є. Під час більшовицької окупації жоден мужчина вдома сидіти не може. Для цього є один вихід збройна боротьба (ліс).

8. Можливості дальшої пропагандивної роботи є, лише найкраще її проводити письменно, чим усно, щоб не стягати з себе репресій. На совітів найкраще діють жарти, тому потрібний є для них добрий “Перець” чи “Комар”. Совіти говорили, що по переході фронту кожний буде відповідати за кожне своє слово. Жодних виїмок немає. Народ говорить, що чужа окупація – це смерть. Тому краще вмирати з крісом в руці, чим дати себе знищувати. Народ вірить у нашу перемогу.

Повіт СТАНИСЛАВІВ – район ЛИСЕЦЬ:

1. Наші гасла й листівки є, преси не було. Більшовики читали наші лозунги. Деяким вони не сподобалися, а інші приймали їх спокійно і холоднокривно.

2. Попадали.

3. Комуністи червоноармійці кажуть, що вони не розуміють, що населення не хоче ані їх, ані німців. Деякі бійці носять цілий час наші летючки коло себе. В Тисьменичанах був такий випадок: під час відступу більшовиків ранено одного бійця-артилериста. Тоді він витягнув українські гроші з 1918 р. і положив їх на землю з такими словами: “Мати Божа, рятуй мене!” поцілував ці гроші й сказав: “Прощай Україно!” і залишив їх. Люди казали йому, щоб він оставався, але він відповів, що мусить іти з більшовиками лічитися (Ці гроші – 250 карбованців, зрошені його кров’ю).

4. Організаційні зв’язки діють добре.

5. Маса під більшовицьким терором ставляться до Організації прихильно. Коли ще до приходу більшовиків були такі, що закидували нам співпрацю з комуністами, то з приходом більшовиків пізнали свою помилку. Під більш. терором маса почали ще більше з нами симпатизувати й помагати.

6. Члени Організації в труднім положенні панують над собою.

7. Можливості дальшої збройної боротьби дуже великі.

8. Пропагандивну роботу можна також вести.

9. Змін у поставі народу до визвольної боротьби нема. Тепер, після відступу більшовиків, навіть усі блудні сини переконалися, що Українську Державу може збудувати тільки сам український нарід, і що одинокий наш вихід – УССД.

Травень, 1944 р.

Без підпису.

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 80. – Арк. 261-282.

№ 143

Тасмна інструкція НКВС про порядок депортації сімей учасників українського визвольного руху у віддалені райони СРСР

5 квітня 1944 р.

Совершенно секретно

УТВЕРЖДАЮ

НАРКОМ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР КОМИССАР
ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3-го РАНГА
СЕРОВ

5 апреля 1944 года

ИНСТРУКЦИЯ О ПОРЯДКЕ ССЫЛКИ ЧЛЕНОВ СЕМЕЙ ОУНОВЦЕВ И АКТИВНЫХ ПОВСТАНЦЕВ В ОТДАЛЕННЫЕ РАЙОНЫ СОЮЗА ССР

На основании распоряжения Народного Комиссара внутренних дел СССР – Генерального Комиссара Государственной безопасности тов. Берия от 31 марта 1944 года № 7129, устанавливается следующий порядок ссылки в отдаленные районы Союза членов семей оуновцев и активных повстанцев.

Раздел 1

Ссылке подлежат все совершеннолетние члены семей оуновцев и активных повстанцев, как арестованных, так и убитых при столкновении, а их имущество подлежит конфискации в соответствии с приказом НКВД СССР № 001552 от 10 декабря 1940 года.

Кроме этой категории, подлежат также ссылке семьи актива и руководящего состава ОУН-УПА, скрывающихся и находящихся в данное время на нелегальном положении, как то: коменданты, помощники комендантов и сотрудники “СБ”; районные и надрайонные проводники ОУН; сотенные; станичные; коменданты ОУН; куренные; господарчие; шефы и референты связи; активные участники банд.

Несовершеннолетние члены семей следуют вместе со своими родными. Имущество ссыльных подлежит конфискации, Ссылку производить в отдаленные районы Красноярского края, Омской, Новосибирской и Иркутской областей.

Раздел 2

Установить следующий порядок оформления документов (материалов) о выселении членов семей оуновцев и активных повстанцев:

а) начальники городских и районных отделов НКВД-НКГБ на основании имеющихся документальных данных о практической бандитской деятельности оуновцев и повстанцев, – составляют списки семей, подлежащих ссылке по каждому району в отдельности, по прилагаемой при сем форме, и мотивированные заключения о выселении на каждую семью отдельно.

Примечание: Документальными данными являются:

а) справка сельского совета о принадлежности того или иного лица к оуновцам или активным повстанцам;

б) справка оперативного органа НКВД-НКГБ о принадлежности того или иного лица к оуновцам или активным повстанцам, основанная на агентурных материалах, свидетельские показания;

в) показания соучастников по оуновскому или повстанческому движению;

г) списки и мотивированные заключения начальники городских и районных отделов представляют в областные управления НКВД-НКГБ соответственно. Начальники областных управлений НКВД-НКГБ в случае их утверждения составляют мотивированные постановления о ссылке на каждую семью в отдельности;

д) заключение городских и районных отделов НКВД-НКГБ с постановлениями начальников областных управлений (вместе со списками) представляются на утверждение Народного Комиссара внутренних дел УССР, комиссара госбезопасности 3-го ранга Рясного;

е) утвержденные постановления НКВД УССР направляет на последующее утверждение ОСО при НКВД СССР через 1-й спецотдел.

Направление в ссылку членов семей оуновцев и активных повстанцев производить после утверждения постановлений наркомом внутренних дел УССР, не дожидаясь получения решений ОСО.

Раздел 3

Для выселения членов семей оуновцев и активных повстанцев в каждый район выделяется группа оперативных работников, которая совместно с представителем местных органов власти (исполкома) является в дом (квартиру) ссылаемых, объявляет членам семьи решение о ссылке и предлагает собрать вещи, которые им разрешается брать с собой; производит опись имущества, подлежащего конфискации, и передает это имущество по акту представителю местных органов власти и под конвоем направляет всех членов семьи, подлежащих ссылке, вместе с вещами на намеченную железнодорожную станцию для погрузки в вагоны.

Примечание:

1. Несовершеннолетние члены семьи следуют вместе со своими родными;

2. Перед проведением операции по выселению семьи, соответствующие органы НКВД-НКГБ подготавливают конвой, средства транспорта, определяют железнодорожную станцию погрузки и обеспечивают подачу вагонов;

3. В отдельных случаях (отдаленность станции погрузки, задержка с подачей вагонов и т.д.) ссылаемые члены семьи могут на несколько дней быть помещены в ближайшее место заключения (тюрьма, ИТК, ДПЗ и т.д.). В этих случаях члены семьи размещаются изолированно от других арестованных в специально выделенном помещении (камера). Администрация тюрем принимает меры, обеспечивающие сохранность имущества, доставленного вместе со ссыльными.

Раздел 4

Ссылным разрешается брать с собой:

- а) одежду, белье, обувь, постельные принадлежности;
- б) посуду столовую, чайную, кухонную (ложки, ножи, вилки, ведра и т.д.);
- в) мелкий хозяйственный инвентарь, бытовой инструмент и орудия мелкого кустарного или ремесленного производства (топор, пила, лопата, коса, грабли, вилы, молоток, швейная машинка и т. д.);
- г) продовольствие из расчета не менее месячного запаса на семью (разрешать брать продукты неограниченно);
- д) сундук или ящик для упаковки вещей.

Общий вес указанных вещей не должен превышать 500 кг на каждую семью.

Обратить особое внимание, чтобы выселяемые семьи брали с собой как можно больше одежды, обуви и продуктов питания, деньги без ограничения суммы и бытовые ценности (кольца, часы, серьги, браслеты, портсигары и т.д.).

Раздел 5

Конфискации подлежат все принадлежащие ссыльным постройки, сельскохозяйственный инвентарь (за исключением разрешенного к вывозу мелкого инвентаря) и домашний скот.

Имущество, подлежащее конфискации, по описи передается представителям местных органов власти. Один экземпляр описи с распиской в получении представителем местных органов власти отправляется в РО НКВД.

Вопрос о дальнейшем использовании конфискованного имущества сосланных решается Совнаркомом УССР или областным исполкомом.

Предметы обихода, не подлежащие конфискации и не могущие быть взятыми с собой ссылаемыми как превышающие норму 500 кг, могут быть переданы на месте для дальнейшей реализации по указанию их владельцев.

Раздел 6

Порядок конвоирования ссылаемых в пути следования до железнодорожной станции назначения определяется уставом конвойной службы.

По прибытии на железнодорожную станцию назначения конвой сдает ссылаемых местным органам НКВД-НКГБ, которые организуют дальнейшую отправку их до места ссылки под конвоем милиции.

Первый спецотдел НКВД по месту выселения заблаговременно извещает соответствующие управления НКВД-НКГБ по месту ссылки членов семей оуновцев и активных повстанцев об отправке эшелона, с указанием количества ссылаемых (взрослых). Начальнику конвоя каждого эшелона вручается именной список всех ссылаемых, утвержденный наркомом внутренних дел УССР Рясным, по которому он производит сдачу ссылаемых по месту назначения.

Все взрослые (начиная с 16 лет) ссылаемые члены семей оуновцев и повстанцев должны быть взяты на учет 1-м спецотделом соответствующего управления НКВД-НКГБ по карточкам формы № 1.

На обратной стороне карточки должны быть произведены отметки, когда и куда сослан, а по получении выписок из решений ОСО должны быть произведены дополнительные отметки о решениях ОСО.

Начальник 1-го спецотдела НКВД УССР
подполковник государственной безопасности Смирнов

Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917 – 1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. – Кн. 2. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – С. 502-506.

№ 144

Уточнена інструкція, підготовлена наркомом Рясним, про порядок депортації сімей активних учасників ОУН та УПА

15 квітня 1944 р.

Совершенно секретно

УТВЕРЖДАЮ
НАРКОМ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3-го РАНГА
РЯСНОЙ

15 апреля 1944 г.

№ 152

ИНСТРУКЦИЯ-УКАЗАНИЯ О ПОРЯДКЕ ПРОИЗВОДСТВА ВЫСЕЛЕНИЯ СЕМЕЙ АКТИВНЫХ УЧАСТНИКОВ ОУН И УПА

1. По получении РО НКВД-НКГБ распоряжение о производстве выселения, районные отделы НКВД-НКГБ выделяют на каждые населенные пункты, в которых находятся семьи, подлежащие выселению, – одного или нескольких оперативных работников, которым вручаются списки лиц, подлежащих выселению.

2. Командование соответствующих частей войск выделяет необходимое количество бойцов и офицеров, предназначенных для проведения операции по выселению, для каждого населенного пункта в отдельности.

Выделенные войсковые группы передаются в распоряжение старшего оперативной группы РО НКВД-НКГБ.

3. Старшие оперативной группы заранее (до дня выселения) выясняют наличие в населенном пункте, из которого подлежат выселению, перевозочных средств – подвод и в случае если подвод будет недостаточно в данном населенном пункте, то учитывают наличие таковых средств в соседних населенных пунктах.

4. Накануне выселения командный состав войсковых групп тщательно инструктирует бойцов о их задачах.

5. За день до выселения райисполком дает распоряжение сельским советам о доставке в определенное место населенного пункта, в котором будет проводиться операция, к 8.00 час. утра подвод в количестве, обеспечивающем перевозку груза и детей выселяемых до железнодорожной станции.

6. В день выселения опергруппа РО НКВД-НКГБ, совместно с войсковой группой, в населенный пункт прибывает не позднее 5-6 часов утра.

Командование войсковой группы выставляет охранные посты (оцепление) вокруг населенного пункта и внутри его исходя из задачи не допустить никаких эксцессов, а тем более нападения со стороны банд. Для отражения возможного нападения банды войсковой командир обязан иметь у себя резерв.

Часть бойцов выделяется для выставления часовых у каждой хаты выселяемых.

Во время операции, вплоть до ее окончания, оцеплению никого не выпускать из населенного пункта и не впускать в него. Всех подозрительных задерживать.

7. По прибытии в населенный пункт, одновременно с выставлением вышеуказанных постов, оперработники (можно использовать и офицеров) являются в дома выселяемых, проверяют по списку лиц, подлежащих выселению, делают соответствующие отметки, производят тщательный обыск всего дома и личный обыск выселяемых и объявляют последним, что они по такой-то причине подлежат выселению, и о том, что они могут взять с собой. Дают им три часа на приготовление к отправке.

Одновременно с этим оперработник совместно с представителем райисполкома или сельского совета составляют опись имущества, подлежащего конфискации.

8. По окончании сборов выселяемых имущество грузится на подводы. Оперработник сдает имущество вышеуказанным представителям, оставляя один экземпляр описи у них, а другой берет с собой.

Выселяемым необходимо особо разъяснить о необходимости брать больше продуктов питания (можно разрешить зарезать овцу, свинью и другой мелкий скот).

9. Грузенные подводы концентрировать в одном месте на выходе из населенного пункта и после того, как все будут в сборе, отправить на железнодорожные станции в сопровождении всей войсковой группы и опер работников.

Командиру войсковой группы особо тщательно и продуманно организовать продвижение обоза с выселяемыми, в целях недопущения нападения банд. В направлениях возможного нападения со стороны банд выставлять засады на время прохода обоза.

10. Во время операции по выселению, всех идущих в данный населенный пункт, задерживать и выяснять личность.

Не допускать скопления посторонних людей у домов выселяемых, а также в других местах села. Всех подозрительных лиц в населенном пункте задерживать.

11. По прибытии к вагонам оперработник сдает старшему конвоя поезда доставленных выселяемых по списку и получает от последнего расписку.

После этого операция считается законченной.

12. РО НКВД-НКГБ рапортом доносит начальнику УН КВД-НКГБ о результатах операции.

Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917 – 1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. – Кн. 2. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – С. 509-511.

№ 145

Звіт ОУН (б) про події на території Станіславівського надрайону, пов'язані з проходженням лінії фронту, боями між німецькими, угорськими та радянськими військами, встановленням у краї радянської влади

1-19 квітня 1944 р.

СТАНИСЛАВІВЩИНА

ОГЛЯД ПОДІЙ

Від 1. IV. до 19. IV. 44.

Відбиваючи наступ більшовиків німецькі і мадярські війська почали наступ від Делятина, який відбили 5 квітня. Звідси наступ пішов в напрямі Коломиї. Між 7 а 10. IV. мадяри і німці почали наступ вздовж Дністра і зайняли лінію Товмач – Нижнів. При наступі мадяри поважно знищили Стригунці, Рожні, Миловання (разом згоріло до 150 господарств). Мадяри палили вмисно.

17. IV. 1944 р. мадяри і німці повели наступ від сторони Станіславова, Росільної, Солотвина. Без більшого спротиву заняли лінію Ланчин – Отинія, Грушка-Олеша. Мадяри кинули туди до наступу зовсім свіжі сили з сильними танковими частинами (пару сот танків і тяжку артилерію).

Внаслідок німецьких летунських атак сильно потерпіли місцевості: Вільшаниця, Буківна, Тисьменниця, Товмач (Яцівка) коло Грушки.

На 5. V. 1944 р. становище німецьких військ і мадярських було таке: Жидачів, Олешина. Самі мадяри були в селах: Богородчани, Слобідка Лісна. За тими селами іде фронт. Дальше фронт іде через Ланчин і Чорні Ослави. Фронт вагається – мадяри звичайно не видержують. Большевики оперують вже літаками. Робили вони налети на: Отинію, Ворону, Виноград, Грушку, Бортники, Олещину. Бомби в більшості падають на поля. Є втрати по обох сторонах. Приміром: 3. V. 1944 р. над Бортниками німці збили 6 совітських літаків, а втратили 3. На цьому відтинку залапали німці дотепер до 3 000 большевиків. Большевики здаються переважно вночі. По лісах є повно зброї, але її тяжко дістати, бо німці до ліса не пускають.

Зі зближенням большевиків німецька адміністрація опустила Станіславів, а владу перебрало військо. Коли фронт відсунувся, вернула цивільна адміністрація: крайсгавптан Альбрехт, крайсляндвірт Сірк і Келлер. Першим їх завданням було відновити адміністрацію. Це їм вдалося в Товмаччині, Станіславівщині, Надвір'янщині, Галицькому повіті, Калущині й Долинщині. Дальше велися до налаштування господарки. Ляндвірти на спілку з військом стараються в першу чергу урухомити молочарні й взяти на облік худобу. Тут в першу чергу пописується ляндвірт Геу з Надвірної. Він робить по селах перегляд худоби і при тому забирає багато: в с. Жураках 62, в с. Старуні 95.

В останньому часі німці зарядили евакуацію прифронтової полоси. Дня 4. V. 1944 р. евакуювали: Хотимир, Озеряни, частину Грушки, Плужники, Олещину. Мали евакуювати Бортники. Хто має підводу, то їде на своїй, а як не має, то дають військову. Кажуть брати харчів на 14 днів. Евакуйовані мали вибратися до Миловання і Вільшанці. Німці кажуть, що тут буде великий бій, тому евакуюють села.

Коло Станіславова німці евакуювали с. Черніїв, до Братковець (перед загрозою бомбардування). В північній частині Станіславівського повіту, вермахт робив облави на мужчин у віці від 17-25 років. Всіх мужчин забрано до лягру в Станіславові. Вони працюють на леговищі. Около 70 осіб вже втекло здідти.

(Гляди – Надзвичайний звіт з акції вермахту Станіславівщини).

В Чорний Ліс з кінцем квітня прийшла большевицька банда в силі около 600 людей, які осіли в лісі і роблять випадки на доколичні села. 29. IV. напали вони на село Грабівку, спалили кільканадцять господарств і помордували в жахливий спосіб 18 цивільних осіб, й 5 стрільців з відділу Різуна. Між іншим згинув один із найкращих вояків Станіславівщини чотовий Мороз. Розстріляли вони також двох священиків (один з них о. Микитюк заступник голови УОК в Станіславові).

За найновішими повідомленнями до Порогів від сторони Зеленої, прийшла група більшовицьких партизан в силі около 200 людей. Вони прямують до Чорного ліса. Їм заступили дорогу наші відділи (місцеві, в силі до 100 людей).

По відступі більшовиків поляки зробили зворот до мадярів і німців. Нападають спільно з мадярами на села: Посіч, Цуцилів. В Посічі люди пізнали провідника боївки, місцевого поляка Віктора Сляного. Попередньо подані факти були з Станиславівської округи.

На терені Калуської округи німці з кінцем березня і початком квітня були заняті евакуацією. З тієї причини в той же час не було поважніших протиукраїнських репресій.

В Калуші по наглій евакуації майже всіх урядів, люди почали розтягати магазини зі збіжжям, мармелядні фабрики та державні склепи. При тому німці розстріляли кількох людей. Але були такі випадки, що самі німці і мадяри помагали людям при розбиранні магазинів, в той спосіб, що міняли товар за кури, яйця, а навіть продавали за гроші. Німці втікаючи грабували по селах усяке добро. В Підгірках коло Калуша перед Великоднем прийшло 3-ох німців, і пограбували харчі, які були приготовлені на свята.

Коли німцям вдалося відсунути більшевицьку загрозу, вони стараються знову налагодити адміністрацію. Скликають сесії в'їтів, на яких наказують здавати знова контингент молока, сіна, худоби і закликають населення до безоглядного послууху в відношенні до німецької влади. Сильний натиск кладуть німці на поправу доріг Бавдінст.

8. IV. 1944 р. німці застрілили в Струтині Нижньому 2-х господарів, за те що в селі пропало залишене ними авто. Коли німці відступали, авто було зіпсоване. Німці авто залишили і сказали його спалити.

20. IV. 1944 р. з Болехова до Чорган приїхав німець Пятке з українськими поліцистами і заарештував 12 осіб за те, що не виїздили на ремонт шляху. Їх взяли мабуть, як закладники.

В останньому часі заряджено здавати масовий контингент худоби та носити молоко до молочарень. Після обчислення одно село зобов'язує здати понад 70 шт. корів.

5. V. 1944 р. німці зробили акцію на Завадку. Рано о год. 6-й з Калуша 16 авт. (8 повних війська). За німцями їхав на конях відділ донських козаків. Вони обложили Завадку. Туди ляндрірт Новак наказав зігнати всю худобу до лігеншафту. У висліді акції на село 7-ох боївкарів Бурлаки (окр. СБ). Впало вбитими і 7-ох селян. Опісля німці наловили 42 мужчин, заладували їх на авто і розстріляли всіх в Калуші на цвинтарі, крім одного, який скористав з нагоди і втік. Німці забрали понад 300 шт. худоби і спалили 24 господарства.

Мадяри.

В терені знаходяться мадярські військові частини, які по більшій частині ставляться до нас пасивно. Були три випадки терору, в порозумінні з поляками: 1-5. IV. 44 р. Старий Мізунь, де вбито около 85 осіб і спалено село до тла і забито 9 осіб, 3 – 17-22. IV. 1944 р. акція на Кропивник. Кватируючи

мадяри, скрізь питають за партизанами. В деяких селах беруть закладників на час перебування в селі.

Поляки.

Поляки співпрацюють з мадярами, німцями і більшовиками, щоби тільки нас знищити. Зв'язавшись з мадярами, інформують їх про наш рух і провокують їх до нападів на наші села. Поляки повтікали зі сіл до більших міст і звідти роблять наскоки на села. В Долинщину приїхало кілька поляків з Мадярщини, які сконтактувались з поляками в Болехові. Відбули навіть тут 2-годинні сходи у поляка Кручковського.

Комуністи.

Комуністи провадять далі свою роботу. Помітна співпраця українців-комуністів з поляками. В Долинщині улажували сходи – наради (Рибне, Перегінське, Струтин Вижній). На сходинах намічено слідити за членами ОУН та вислідити де відійшли люди, яких під сьогоднішню пору нема вдома. Обговорено рівно ж справу ліквідації комуністів та порушено вислідити хто це робить. Добре зорганізовані комуністи в Болехівщині, які мають зв'язки зі Стриєм та Станиславовом. Крім місцевих комуністів є в комуністичній сітці багато східняків.

Гестапо: Шефом Г-по є Аснам.

9. IV. 1944 р. в Калуші відбулися зібрання всіх в'їтів і інтелігенції. Промовляв Аснам. Наказав до 48 годин звернути всі зрабовані речі і повернути до праці, в противному разі наступлять репресії зі сторони влади (масові розстріли закладників).

17. IV. 1944 р. Г-по перевело арештування в с. Пійлі. Село обступили мадяри о год. 5. 30. В той час около 40 г-півців в'їхало в село. Там зігнали всіх людей на вигін. Лянвірт Сірк виголосив до них промову, а Г-по провело зі списком арештування. Арештовано 4-ох націоналістів, а багато втекло. Прочих здібних до праці поділено на групи і припоручено їм на праву доріг.

Говорять: – що німці мають виселити з терену Станиславівської і Калуської округи всіх поляків на Захід. Кажуть, що вже навіть від'їхало кілька транспортів з Калуша.

Постій, дня 14. V. 1944 р.

НАШІ ВТРАТИ:

31. III. 1944 р. загинув від летунської бомби у Вільшанці пов. госп. реф. Стріл. 3 3 на 4. IV. 1944 р. загинув від большевицької стежі в Горохолинні помічник окр. СБ-та Семена.

30. III. 1944 р. згинув вимучений німцями пов. шеф. зв'язку Касар – в Колодіївці.

5. V. 1944 р. згинув від кулі німецького наїзника окр. зв'язковий – Боян.

14 квітня 1944 р.

Оригінал. Рукопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 81. – Арк. 203-205.

№ 146
Звіт про бойові дії УПА-Захід

Орієнтовно квітень 1944 р.

СТАНІСЛАВІВЩИНА
БОЇ УПА-ЗАХІД
ГЕРОЇЧНІ САМООБОРОННІ АКЦІЇ УПА-ЗАХІД

Як я вже згадував в попередніх записках, після відсунення більшовицького фронту на німецьких тилах в лісистих теренах залишилися великі з'єднання регулярних частин ЧА, що перейшли до партизанської тактики воювання. Найсильніші з'єднання більшовицьких військ прорвалися в "Чорний ліс", де квартирують частини Різуна "ВОП" і ведуть там безупинні бої. Вперше наші відділи були заатаковані передніми стежами противника 24.4 в надвечірніх годинах. У висліді одногодинного бою концентричним машиним вогнем ворога було відбито при втраті 32 вбитих з його боку, а з нашої сторони 2 важко ранених.

23.4 ворог атакував з флянків місце нашого постю. Многократна перевага противника в людях, амуніції і озброєнні приневолила наші частини опустити місце таборування, основна причина відступу – брак амуніційних ресурсів.

24.4. весь день ворожі стежі патрулювали ліс і розволожені в лісистій зоні місцевості: Завій, Грабівку, Яворівку, Реп'янку. Ввечері того ж дня ворожа частина в силі 50 осіб піхотинців і 20 кіннотників наскочила на село Завій. Відкритим вогнем одного роя було змушено ворога відступити на вигідніші позиції в лісі.

25.4. в передвечірніх годинах ворог поновив свій наступ на село при підкріпленні новими силами. Зайнявши боєві становища, наша швидко мобілізована чота приняла бій, що тривав около півтора години. Машиним вогнем противника ППД давав йому весь час перевагу. У висліді по нашій стороні 4-ьох вбитих 3-ох важко ранених. Втрати противника непомірно більші, але там убитих і ранених під прикриттям вогню всіх стягнули до ліса.

27.4 около сотні диверсантів наскочила в полудневих годинах на село Грабівку. Сильним вогнем Сотня Різуна відкинула противника в ліс при втраті з його боку біля 20 вбитими і стільки ж раненими.

28.4. день пройшов спокійно. Ворог, одержавши нічю десантні поповнення в людях і вогнеприпасах, приготовляється до удару. На лісових "шнапсах" зводили перестрілку наші патрулюючі стежі без ніяких втрат.

29.4. о год. 5.30 густими колонами висипалися ворожі банди з 3-ьох сторін лісу на с. Грабівку, торуючи собі дорогу в село машиним вогнем. Одна наша чота перебувала в заставі і зразу поставила опір. Контрудару не видержала через малі людські резерви. Ворог атакував зі всіх сторін і всякого рода зброєю. Продовж години на місце, де розігрався страшний гураганний вогонь, прибули з допомогою дві подальше розположені наші сотні. Бій

перетворився в справжню фронтову баталію. Відзивалися міномети, малокаліброві протипанцирні гарматки. Цю частину села, де діяла наша оборона, палив ворог з гарматок. У висліді 14 господарств спалених. В огні знайшло смерть двох наших стрільців, що, важко ранені, не могли рятуватися. Ворог наступав вперто, не жалуючи людей ні амуніції. Бій тривав 5 і 1/2 год. В часі бою червоні випровадили зі села 23 людей старших і молодих мужчин та роздягнених майже до нага розстріляли поблизу кладовища. Між розстріляними згинув місцевий священик о. Скрутень і о. Микитюк зі Станіславова. Двох наших стрільців, вичерпавши амуніцію, розірвали себе гранатами, щоб не здатися червоним. Крім того, 3-ьох стрільців важко ранених. Довелось мені бути учасником того історичного бою. З великим признанням мушу висловитися про боеве завдання і героїчну поставу старшин і стрільців. Сотник Різун серед граду куль, ранений злегка в груди, успішно ліквідував цілий рій атакуючих диверсантів. Стрелець Шейк – кулеметник, втративши частину лівої ноги і 4 пальці на руці, до останнього набоя бив ворога з укритого становища. Трудно схопити всі ці героїчні моменти непересічної вартости, Можливо, ширший репортаж з перебігу бою ще напишу, очевидно, що зараз, на маргінесі цього нерівного бою, я хотів би завважити те, що таку догідну випадову базу, як “Чорний ліс”, ми були приневолені на певний час передати в користування ворога. Це зв’язане з нашими малими силами в людях і матеріалі. Рішаючий другий момент – брак амуніції і тяжкої зброї. Її можна буде здобути, але тутешнім кабінетним командирам УПА присвічувала завжди ідея – “де згода в сімействі”. Більшовиків в “Чорному лісі” не багато. За нашими підрахунками, біля 500 автоматчиків. Свій табір мають недалеко с. Невочани в лісі. Згадана місцевість комуністична. Ще вліті 1943 р. робили там тріумфальні брами Ковпакові. Зараз тамошні комунари помагають червоним нищити наш актив і село. Я доручив Різунові ціле село спалити з гранатометів і підозрілий елемент вистріляти. В бою впало 35 червоних і два рази стільки ранених.

Роберт

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 188. – Арк. 36.

№ 147

Політінформація для вищого керівництва УРСР про хід мобілізації до Червоної армії на території Станіславівської області, вплив на неї учасників українського визвольного руху

Квітень – серпень 1944 р.

Секретарю ЦК КП(б)У
Товаришу Д. С. Коротченко

ПОЛІТІНФОРМАЦІЯ ПРО ХІД МОБІЛІЗАЦІЇ В РСЧА І ПРО ДЕЯКІ ФАКТИ ПРОЯВІВ КОНТРЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У СТАНІСЛАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

З квітня по 10 травня 1944 р. згідно з планів мало явитися на пункти призову 38 512 осіб, а з'явилося лише 36 881 особа. Не з'явилося 1631.

До 21 серпня мало з'явитися 30 268 осіб, з'явилося лише 14 965, ухиляються від призову – 15 303.

Серйозною перешкодою для успішного проведення призову і мобілізації є терористична діяльність націоналістичних банд.

Так, наприклад: в Солотвинському районі 13 серпня не явилися на збірний пункт райвійськкомату військовозобов'язані двох сіл: Старуні і Жураки, не виявилось їх і у селах.

Як потім з'ясувалося, бандити напередодні обходили двори і попередили військовозобов'язаних, що якщо хтось з них піде до Червоної Армії – їх сім'ї будуть вбиті, а хати спалені.

В селі Пійло Калуського району, 16 серпня цього року бандити вбили одного з кращих голів сільради, секретаря сільради і трьох бійців винищувального батальйону за те, що останні добре організували явку військовозобов'язаних на збірний пункт райвійськкомату.

В Перегінському районі, райком КП(б)У і політпрацівники фронту провели значну масово-політичну роботу по селах, та не зважаючи на це з 502 військовозобов'язаних з'явилося лише 18 осіб...

Наводжу окремі факти діяльності ОУН і бандгруп "УПА":

По Снятинському району

В квітні місяці 1944 р. на території району було викрито і ліквідовано дві банди в селі Карлів, під керівництвом колишнього голови сільради, активного оунівця Кейман Івана і в селі Віденів, під керівництвом Ільчука Петра Миколайовича.

Ці бандитські групи організували саботаж, погрожували терором окремим особам, які проводили мобілізацію до РСЧА. В результаті чого призов систематично зривався. Проведеною оперативно-військовою операцією розгромлено дві банди на території села Карлів – чисельністю біля 300 осіб, з яких 150 вбито, 14 поранено і 160 затримано, в тому числі 5 активних керівників ОУН, які очолювали банди.

По Калуському району

Як встановлено, основними місцями дислокації банд УПА і УНРА є села Сівка-Калуська, Кропивники, Голинь та ін. 11 серпня з міста Станіслав в місто Стрий було направлено 405 осіб, мобілізованих з місцевого населення Станіславської області, у супроводі 4 червоноармійців для поповнення полку, який там дислокувався. В районі села Вістова Калуського району, за 24 км від Станіслава колона мобілізованих піддалася обстрілу з автоматів, частина мобілізованих втекла до лісу, а частина залишилася. Із загальної групи у 405 осіб до лісу втекло 166 чоловік.

По Лисецькому району

11 серпня цього року в с. Черніїв прибула грузова машина з групою бандерівців, які взяли з собою 50 чоловік, жителів цього села і повезли їх до лісу, 14 серпня провели збори жителів села і попередили їх в такій формі:

“На призив не являтися, ховатися в лісі. Якщо хто піде в Червону Армію – буде знищений разом з сім’єю. Ідіть до лісу, там зосередимося і на днях нанесемо удар по місту Станіславу”.

Того ж дня до лісу з села Старий Лисець пішли біля 30 осіб призовного віку.

По Коломийському району

Коломийський РВ НКДБ в травні-червні 1944 р. одержав дані про те, що в селі Гуцулівка існує організація українських націоналістів, яка формує банду. Через введеного в бандугруповання агента “Дениса” було встановлено, що банда складається з 40 чоловік, серед яких виявлені конкретні особи, активні члени ОУН, що перебувають на нелегальному становищі, зокрема Кринюк Петро Васильович, Гуцуляк Петро та інші, які підтримують зв’язок з населенням, ведуть антирадянську агітацію.

Під час відвідин села учасником банди Дутчак РВ НКДБ було проведено операцію з метою його затримання, але він вчинив збройний опір і під час перестрілки був вбитий. Після переслідування, кілька чоловік з банди спробували перейти лінію фронту на територію зайняту німцями, але потрапили на угорських солдатів, які відкрили вогонь і вбили 4 учасників банди. Решта повернулися і продовжують переховуватися...

По Солотвинському району

В хуторі Петрецький, Солотвинського району, Станіславської області 11 серпня ц. р. вбита сім’я працівника Богородчанського РВ НКВС – т. Речковського у складі – дружини, матері, батька і поранено сина. Банда спалила два будинки і зникла.

По Богородчанському району

В лісі на захід від Грабівця Богородчанського району 4-го серпня 92 прикордонний полк ліквідував банду УПА під назвою “ОУН-Блискавка”, чисельністю 20 осіб.

В ніч на 11 серпня в те ж село Грабовець ввірвалася банда чисельністю 50 – 60 чоловік на підводах, яка захопила дві сім’ї поляків – Решитюк

Казимира 70 років, його дружину Явдокію, Остропольську Анну і її дочку Антоніну 35 років і зникла в напрямку села Горохолина.

Вислана опергрупа 11 серпня в село Грабовець затримала розвідника банди під кличкою “Хмара” – Павлюка Василя Юрійовича 1907 р. народження, жителя села Грабовець, учасника УПА під кличкою “Круг”.

В 2 годині 40 хвилин 20 чоловік бандитів увірвалися в село Грабовець і намагалися звільнити Павлюка, але напад було відбито і при цьому бандити залишили німецькі станкові кулемети і дві стрічки патронів по 50 шт. кожна. Тоді ж в селі було затримано 5 чоловік причасних до банди.

В ніч на 10 серпня ц. р. на село Невич Богородчанського району, бандугрупованням УПА чисельністю в 120 чоловік було здійснено напад на групу бійців Червоної Армії, що перебували у цьому селі.

Тієї ж ночі безвісті пропали – працівник Богородчанського райвійськкомату лейтенант Силяков, який виїздив до села Невич на роботу по переобліку і мобілізації військовозобов’язаних в Червону Армію і супроводжуючий його житель міста Богородчани Грицун Петро Юрійович. Не виключено, що вони загинули чи викрадені бандою.

По Яблунівському району

В ніч на 11 серпня в 12.00 бандугруповання здійснило напад на Яблунівський райвідділ НКДБ, який дислокувався в с. Ковалівка Яблунівського району.

В нападі брали участь біля 50 осіб бандитів, одітих в угорську форму, озброєних гвинтівками, автоматами, гранатами і 2-3 ручними кулеметами.

Бій між співробітниками райвідділу, бійцями винищувального загону і бандугрупованням тривав біля 4 годин, тобто до світанку. Після чого бандити увірвалися в приміщення райвідділу, захопили 2 автомати, підпалили будинок і зникли.

В результаті здійсненого нападу одержали легкі поранення: начальник райвідділу Шубін, оперуповноважений Мурашкін і три бійці винищувального батальйону. Один з них – Ковальчук важко поранений в голову і ногу. Оперуповноважений Картавець і помічник оперуповноваженого Запорожець залишилися неушкодженими. Будинок райвідділу згорів.

По Більшівцівському районі

В Більшівцівському районі, Станіславської області, за даними НКВС, у лісних масивах зосереджено значна кількість бандерівських банд, за приблизними підрахунками – біля 3 тисяч.

Концентрація вказаних банд має місце на двох основних базах – перша з них розташована в лісі між селами Яблунів та Хохонів, прилягає до Тернопільської області. В цьому місці зосереджено біля 1 тисячі чоловік, що мають на озброєнні гвинтівки російського зразка, а також автомати і гармати. (кількість зброї не встановлена). В цій же банді є коні, корови і великі запаси хліба, награвованого зі ст. Більшівці при відступі німців, які залишили біля 40 вагонів із зерном.

Друга база банди розташована в Кизлинському лісі між селами Липиця Долішня і хутором Дуброва. У вказаному пункті концентрація сягає 2-3 тисячі чоловік бандитів, озброєних автоматами російського і німецького зразків, мають на озброєнні 4 малокаліберні гармати, автомашины і кавалерійський підрозділ.

МІРИ БОРОТЬБИ ПРОТИ НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Обком КП(б)У постановив перед Військовою Радою 4-го Українського фронту про надання допомоги у ліквідації великих бандформувань.

Військова Рада прийняла рішення надати військову допомогу Станіславській, Дрогобицькій та Чернівецькій областях.

У відповідності з розробленим планом по ліквідації банд-формувань по Станіславській області з 18 серпня ц.р. розпочато чекістсько-військову операцію з прочісування “Чорного лісу”, що за 15 км від міста Станіслава, де за нашими даними зосереджена велика банда.

Результати операцій в “Чорному лісі” наступні:

19 серпня 1944 р. в “Чорному лісі” на території Лисецького і Богородчанського районів, було встановлено бандгрупу, де при проведенні операції затримано 88 бандитів. При цьому опергрупа затримала зв’язкового банди УПА Ткачука, у якого при обшуку було знайдено 4 примірники наказу від 18 серпня, надрукованих на друкарській машинці, за підписом районного провідника “Кочівник”, завірені якимось Морозом. В зазначених наказах, оунівці наказують населенню об’єднатися у боротьбі проти більшовиків і працівників НКВС.

Розвідгрупа у ніч на 9 серпня в районі села Постій, мала зіткнення з бандою, в результаті якого банда була розсіяна. На місці залишилися 2 вбитих і 1 поранений бандит, захоплено 3 гвинтівки, один обріз, 180 патронів, 18 гранат.

Впродовж 20 серпня поблизу населених пунктів Яворівка, Завій, Грабівка Рожнятівського району під час операцій мали місце зіткнення, в результаті яких:

Вбито бандитів 37 чоловік, взято в полон – 80 чоловік, в т. ч. 2 озброєних німці.

Вилучено зброї:

Ручних угорських кулеметів – 2, гвинтівок – 2, гранат – 7, пістолетів – 1, патронів – 550.

Наші втрати за період операції: вбито червоноармійців-курсантів 2 і поранено – 2.

За 21 серпня ц. р. в результаті операції з ліквідації банди в районі села Бережниця Калуського району в бойових зіткненнях вбито бандитів 5 чоловік, затримано – 12. Вилучено зброї – гвинтівок – 1, гранат – 3, ракетниць – 2, перископ – 1, компас – 1, патронів – 400 шт.

24 серпня 1944 р. чекістсько-військовою групою в районі села Майдан в “Чорному лісі” захоплено склад зі зброєю, що належав банді “Гамалії”.

Секретар Станіславського обкому КП(б)У
29. 07. 1944 р.

М. Слонь.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Спр. 928. – Арк. 140-143.

№ 148

Звіт УПА зі Станіславівського терену про бої між німецькими та радянськими військами

10-20 травня 1944 р.

Станіславівщина.

ВІСТІ З ТЕРЕНУ.

ВІД 10.V. ПО 20.V.1944 р. СТАН ФРОНТУ І РУХ ВІЙСЬК:

Стан фронту такий самий як попередньо: Переходить через села Живачів, Хотимир, Олещина, Хлібичин, Ланчин.

Шляхом Станіславів – Тисмениця – Товмач та Станіславів – Отинія йдуть безперервно свіжі німецькі сили – частини. Є це частини, які не брали участі в боях на сході. Їх стягнули із Франції та Німеччини. Настрої серед вояків бадьорі. Виряд добрий, новий. До населення ставляться прихильно, не грабують, харчі стараються випросити, або виміняти.

Німці:

Станіславівська окр.

9. V. 1944 р до Старих Богородчан приїхало 24 німецькі танки та багато піхоти. Німці вкопали на горі. Дула гармат звернені на Саджавку. В розмові зі селянами деякі німці говорили, що прийшли бити партизан, які знаходяться в Чорному Лісі.

7. V. 1944 р. до Ляховець приїхали німці, обступили церкву та почали ловити людей. Зловили около 20. 10 старших випустили, 9-ох (2-ох ранених) хлопців взяли зі собою.

10. V. 1944 р. до Старих Богородчан приїхали знову німці. Їх тепер у Старих Богородчанах є около 400. Тут німецькі СС-и дістали нову зброю і нею вправляють.

11. V. 1944 р. до Саджави приїхав німецький табор зложений із 100 чоловіка та около 50 коней та возів. Це переважно руські СС-и. Населення поки що не чіпають.

11. V. 1944 р. в с. Старуня 12 німців ограбило 5 хат, забрали одержу, взуття і харчі.

Калуська окр.

В цьому терені німці розїзджаються на села та грабують селян. Велику увагу присвячують вони стягання худоби. Постійно закликають, щоб молодь яка обов'язана служити в баудінсті, зголосилася негайно до праці, бо в

протівному разі будуть забирати родини. Є випадки, що німці перебирають поляків у вишивки та висилають їх на села в цілі агентурної діяльності.

9. V. 1944 р. призджали німці до с. Верхня грабувати селян. Брали кури, яйця, масло, бараболі.

Калуш, 11. V. 1944 р. Тут відбулася сесія вїтїв і начальникїв громад. На сесїї німці старалися доказати, що вони не мають нічого спїльного з тими грабунками, що зараз відбуваються по селах, що це роблять поляки і мадяри на свою руку. Один із начальникїв сказав: “Пане Ляндвїрт у нашому селї грабували також і німці. Було їх двоє. Що з тим робити”. – “Було пїслати своїх – партизан-бандитїв, щоб відїбрали”, – вїдповїв Ляндвїрт.

Вигода, 10. V. 1944 р. До Вигоди приїхав багер, комендант Веркшущїв і заявив, що вкоротцї все мусить повернутися на своє мїсце.

Болехїв, 2. V. 1944 р. німці арештували невідомого чоловіка в молодому вїцї. Так само арештували командира татарїв, який ще вїд осенї крився помїж людьми.

Перегїнсько, 10. V. 1944 р. до села приїздили 4 німці, і робили слїдство в справах пропавших без вїстї поляків. Вислїд ще невідомий.

Спас, 2. V. 1944 р. у село заїхала карна експедицїя, яка стягає контингент і худобу. Вона складалася з 37-ох німцїв та 42-ох поляків. Поляків люди розпїзнали. Походили вони з Рожнятова, Болехова і Вигоди.

Тростянець, 13. V. 1944 р. – до села приїхало 6-ох нїм. жандармїв. Уселї зчинився рух. Нїмці запримїтили втїкаючих стрїльцїв і вїдкрили до них вогонь. Ранили одного боївкара.

Пшеничники: 13. V. 1944 р. – до села приїхали фірами нїмці, в числї 26-ох чоловікїв у цїлі стягання фольксдойтшерського майна, яке при їх вїдїзді на захїд було добровїльно передане селянам. Нїмці били людей і грабували. Не заарештували нікого. Пїсля акцїї трапився слїдуючий випадок. Один селянин нїс воду. “Нїмець” кивнув на нього пальцем, щоб цей прийшов до нього. Коли селянин приблизився, він завїв його в темне мїсце мїж садами. Казав селяниновї сїдати і нацїлився до нього з крїсом. При цьому говорив по-польськи: “Ви не одно польське село спалили, не одну родину вирїзали. Був би застрїлив цього господаря та йому заборонив другий такий самий “нїмець”, що випадково тут з’явився.

Мадяри:

Станиславївська окр.

Хоча станиславївський окружний староста і фельд. командант полк. Гауфман видав розпорядок, що в одній вїйськовїй частинї не вїльно без попереднього дозволу фельд. командантури забирати в селян харчї і тяглову худобу – вояки цього не придержуються. Їдуть звичайно на чуже село та грабують селян. Мадяри забирають усе, що попаде їм пїд руки.

9. V. 1944 р. в Лазах бїля Надвїрної знайдено 6-ох трупїв, якї лежали вже там два днї. Люди розпїзнали, що це трупи Українцїв з Надвїрної, яких були арештували мадяри. Причина арештування мабуть така: мадяри втїкаючи перед бїльшовиками, залишили на подвїр’ю Скарбового Уряду в Надвїрнїй вїз з цукром, шкїрою та амунїцїєю – хтось цї речї пограбував. Коли

вернули ці самі мадяри (мабуть на донос поляків) арештували цих людей під замітом грабування військового майна і їх розстріляли.

7. V. 1944 р. в с. Ляхівцях ходили мадяри і робили ревізії, шукаючи ніби за військовими речами. В селі дальше кватирує біля 300 мадярів. Вечером не вільно виходити з хати, бо мадяри без попередження стріляють. Також ніччю заходять до хат і шукають за партизанами.

11. V. 1944 р. до Купчаківки біля Солотвина приїхали мадяри і поляки, в мадярських уніформах (усіх біля 50 людей). Вони пограбували 5 хат (2 цілком здемолювали).

12. V. 1944 р. в с. Цуцилові мадяри арештували таких людей: мгр. Вереса wraz з батьком, війта Целевича, громадян Маркевича і Горобейчука та дві дівчини. Другого дня дівчат звільнили, але заарештували священника в Грабівцях-Цуцилів. Арештованих випитують про роззброї мадярів, та що сталося з 4-ма мадярами, які пропали в цьому селі. Мгр. Вереса сильно побили.

6. V. 1944 р. в бою з нашими частинами біля Саджави і Грабівки згинуло около 50 мадярів. Наші втрати: 14 осіб цивільного населення у Грабівці та двоє в Саджаві, 20 осіб розстріляли мадяри в полі. Одного чоловіка з групи забрали до Богородчан. Мадяри спалили в Саджаві 70 господарств, в Грабівці 90.

9. V. 1944 р. мадяри забирали з Порогів польські родини.

Поляки:

ВІДНОСНО ПОЛЬСЬКИХ БАНД, які в днях 5, 6. V. 1944 р. грабували населення Жураках і Монастиричах – виясняємо, що це не були польські боївки, але фольксдойчери і поляки зі сусідних сіл, які перебирані в нім. уніформи спільно з німецькими вояками приїздили автом до села і там грабували. Тому, що це вони робили в порозумінні з нім. вояками, німецька полева жандармерія їх звільнила (перед селянами вони провізорично мусіли заарештувати напасників).

Мадяри:

Калуська округа.

До Завадки, Кропивника і Сівки Калуської приїздили грабувати мадяри з поляками. В Кропивнику приїхали до тих хат, що не остали і забрали всі кращі речі, кажучи, що це їх.

Нова Верхня, 13. V. 1944 р. до села приїхала з мадярами одна полька за своїми речами. Ходила по селі з мадярами і забирала що кращі речі. Так знищила з мадярами 4 господарства. На одну дівчину вказувала, що це бандитка і мадяри на неї стріляли. В с. стріляли також за іншими людьми, а шукали головно за членами.

Мізунь, 11. V. 1944 р. в ночі на 11. V. 1944 р. під с. Мізунь під'їхали мадяри та поляки. Підходячи до Мізуня стріляли до стіни. Зайшли до священника і сказали йому, щоб здав зброю і сказав їм щось про партизан. Якщо він не зложить зброї, то його розстріляють як попереднього священника.

В Болехові стаціонує тепер 300 мадярського війська.

До Солотвини Мізунської прибуло 300 мадярів і 200 жидів, які тут заквартирували. Говорили, що мають будувати міст між Слободою і Синочовом. В дійсності копають окопи не знати в якій цілі.

12. V. 1944 р. в ночі біля Солотвини наш розвідчий відділ попав несподівано в мадярську засідку. Мадяри чинили страшну стрілянину за стрільцями. Двох стрільців тяжко поранили. Всі вирвалися з мадярського оточення (стрільців було 5-ох).

Поляки:

Поляки дістали наказ від Польського Комітету, щоб усі родини виїжджали на Захід. Діти від 3-10 літ забере Польський Комітет до виховних закладів. Є випадки в Калушині, що жінки й діти виїжджають, а мужеське населення вертає.

Польська верхівка пустила поголоску, що Провід українських партизан видав наказ вирізати всі мішані подружжя. Тепер мішані подружжя передають свої метрики укр. священикам зі словами: “як моя мама українка, чому я не можу бути українкою”.

Копія. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 81. – Арк. 208-210.

№ 149

Витяг із доповідної прокурора Станіславівської області про діяльність ОУН (б) у звільнених районах та хід призивної кампанії

Травень – серпень 1944 р.

Освобожденные районы насыщены к-р ОУНовскими элементами, лицами, перешедшими на нелегальное положение из числа членов ОУН и участников УПА, немецких ставленников, из которых формируются банды. Лесной рельеф местности абсолютного большинства районов Станиславской области дает возможность к укрытию участников банд и их большой маневренности.

Организация Украинских Националистов имеет разветвленную сеть по населенным пунктам области и активно проводит оформление банд для борьбы с Советской властью и Красной Армией...

... В ночь с 30 на 31 июля 1944 года между селами Горохолино и Глубокое Богородчанского района имело место столкновение банды УПА с войсками НКВД 1-й и 2-й заставы 92-го Краснознаменного полка Погранвойск НКВД. В результате убито 2 бандитов 1, ранен 1, взято в плен 20 человек, путем облавы в лесных массивах, прилегающих к месту столкновения и в лесах Горохолино и Глубокое, было арестовано активных членов ОУН – 26 человек, изъято большое количество националистической литературы, листовок и один мешок денег с достоинством 5 золотых, якобы выпущенных ОУН...

30 июля с/г близ села Корчунок (Рогатинский район) были обстреляны

бандитами из посевов представители Райсовета и Райвоенкомата, выезжавшие для восстановления органов Советской власти...

1 августа 1944 г. в этом же участке бандитами совершено нападение на проходившую воинскую машину. Бандиты захватили лейтенанта, сержанта и 3-х бойцов, оружие и автомашину, – скрылись. Поиски и прочески этой местности силами военной части не дали результатов...

8 августа 1944 года в районе села Подгородье бандиты напали на группу работников Рогатинского РВК – капитана Акулова и инструктора РК КП(б)У – Юрченко и 3-х бойцов автоматчиков 1-й гвардейской армии, следующих для вручения повесток о явке в РВК по мобилизации. Банда всех захватила и увела в лес. Поиски результатов не дали...

8 августа 1944 года в селе Корчунок появилась банда свыше 100 человек, которые у граждан села изъяли 3 коровы, 8 штук лошадей, 4 подводы и скрылись в лес. Председателю с/совета предложили собрать продуктов на 450 человек...

В последних числах июля месяца в период отхода немецких частей бандой ОУН в селе Яблунов⁴¹ в количестве 34 человек под руководством Нагирного Константина Николаевича 22 человека советских граждан убито и уничтожено их имущество...

...У ночь с 10 на 11 августа из села Черниев (Лисецкий район) убежало в лес до 50 человек призывного контингента. Все они были вооружены автоматами и винтовками...

...Отмечены неоднократные случаи нападения бандитов на колонны военнослужащих, призванных Райвоенкоматами и следующие на пункты формирования. Конвоиры, сопровождающие колонны, малочисленны по своему составу и, как правило, не принимали боя – разбегались. Мобилизованные разбегались, многие присоединялись к бандам и уходили в леса..

Активизация деятельности ОУНовских организаций в ряде районов Станиславской области и рост бандитских проявлений за последнее время является результатом полученных директив от центрального провода ОУН, который дал указание всем группам ОУН с приходом частей Красной Армии уйти в подполье на нелегальное положение и проводить вражескую работу по срыву мероприятий, проводимых Советской властью, особенно при мобилизации в Красную Армию лиц призывного контингента, терору, разжиганий национальной вражды среди украинцев, направленной против поляков и наоборот, натравлять польские националистические организации на украинцев.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. Р-584. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1015.

⁴¹ На той час село Більшівцівського району.

№ 150

Витяг із доповідної начальника обласного військового комісара про хід мобілізаційної кампанії

Травень 1944 р.

...первые дни мобилизации в Городенковском районе показали, что организации “УНРА” и “УПА” ведут агитацию к неявке на призыв по мобилизации... В результате агитации бандеровцев явка в/обязанных на сборный пункт Городенковского РВК 3 мая с/г была сорвана. Из 287 чел. явилось 18 человек...

...Днями будут начаты работы в прикарпатских горных районах Косовском, Кутском, Жабьевском и других районах, где наиболее сконцентрированы “УПА”, куда необходимо посылать охрану не менее как по 100 чел. на район.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. Р-753. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 24, 31.

№ 151

Огляд оперативно-службової і бойової діяльності винищувальних батальйонів НКВС УРСР

Січень – червень 1944 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ВСЕМ НАЧАЛЬНИКАМ УНКВД ОБЛАСТЕЙ

Направляю обзор оперативно-служебной деятельности истребительных батальонов НКВД УССР для изучения опыта службы и боевых действий батальонов. Предложите штабам истребительных батальонов использовать положительные стороны оперативно-служебной и боевой деятельности истребительных батальонов для подготовки и воспитания личного состава в повседневной работе.

Приложение: по тексту.

Народный Комиссар Внутренних Дел Украинской ССР

Комиссар Госбезопасности 3 ранга

19 августа 1944 год.

г. Киев.

№ 2043/СН

Рясной

ОБЗОР

**ОПЕРАТИВНО-СЛУЖЕБНОЙ И БОЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ИСТРЕБИТЕЛЬНЫХ БАТАЛЬОНОВ НКВД УССР**

за первое полугодие 1944 г.

В течение первого полугодия 1944 года личный состав истребительных батальонов НКВД Украинской ССР, выполняя задачи по борьбе с вражескими парашютистами, диверсантами, шпионами, летчиками

противника, бандитами и дезертирами, проделал большую работу в общих мероприятиях органов НКВД по укреплению тыла и очищению его от агентуры противника и прочего враждебно-преступного элемента.

За этот период силами истребительных батальонов и групп содействия задержано:

а) парашютистов противника	14
б) диверсантов.....	15
в) шпионов.....	19
г) летчиков противника.....	20
д) бандитов и их пособников.....	3006
е) ставленников и пособников врага.....	5674
ж) дезертиров Красной Армии и лиц уклонившихся от призыва.....	20666
з) дезертиров трудового фронта.....	10604
и) нарушителей режима военного времени.....	5364
к) уголовного элемента.....	1655
л) бежавших из лагерей военнопленных	189
м) бежавших из мест заключения	188
н) спекулянтов и мешочников.....	4102
о) бездокументных и подозрительных.....	21388
п) <u>солдат и офицеров противника.....</u>	<u>198</u>

Всего..... 73102 человека

из них только членами групп содействия – 10978 человек. Кроме того в результате боевых действий истребительными батальонами 1331 человек уничтожено.

По областям количество задержанных распределяется следующим образом:

1. Киевская область – 6793, из коих летчиков противника, бандитов, ставленников и пособников врага – 1788 и дезертиров Красной Армии – 1364.

2. Днепропетровская область – 6482, из коих диверсантов, бандитов, ставленников и пособников врага – 415 и дезертиров Красной Армии – 2915.

3. Ровенская область – 5522, из коих бандитов, ставленников и пособников врага – 1468 и дезертиров Красной Армии – 1776.

4. Житомирская область – 4598, из коих летчиков пр-ка, бандитов, ставленников и пособников врага – 819 и дезертиров Красной Армии – 1790.

5. Запорожская область – 4558, из коих шпионов, летчиков пр-ка, бандитов, ставленников и пособников врага – 146 и дезертиров Красной Армии – 1091.

6. Одесская область – 4357, из коих бандитов, ставленников и пособников врага – 655 и дезертиров Красной Армии – 896.

7. Полтавская область – 3675, из коих шпионов, бандитов ставленников и пособников врага – 156 и дезертиров Красной Армии – 1975.

8. Черниговская область – 3077, из коих парашютистов, шпионов, бандитов, ставленников и пособников врага – 764 и дезертиров Красной Армии – 304.

9. Станиславская область – 2822, из коих бандитов, ставленников и пособников врага – 142 и дезертиров Красной Армии – 1390.

10. Винницкая область – 2551, из коих шпионов, бандитов, ставленников и пособников врага – 210 и дезертиров Красной Армии – 432.

11. Сталинская область – 2483, из коих шпионов, ставленников и пособников врага – 27 и дезертиров Красной Армии – 1158.

12. Харьковская область – 2358, из коих бандитов, ставленников и пособников врага – 69 и дезертиров Краской Армии – 724.

13. Сумская область – 2250, из коих парашютистов, бандитов, ставленников и пособников врага – 63 и дезертиров Красной Армии – 634.

14. Каменец-Подольская область – 1972, из коих диверсантов, бандитов, ставленников и пособников врага – 220 и дезертиров Красной Армии – 520.

15. Тарнопольская область – 1954, из коих парашютистов, диверсантов, бандитов, ставленников и пособников врага – 543, и дезертиров Красной Армии – 950.

16. Волынская область – 1887, из коих бандитов, ставленников и пособников врага – 399 и дезертиров Красной Армии – 253.

17. Кировоградская область – 1742, из коих шпионов, летчиков пр-ка, ставленников и пособников врага – 399 и дезертиров Красной Армии – 600.

18. Ворошиловградская область – 988, из коих диверсантов, летчиков пр-ка, ставленников и пособников врага – 19 и дезертиров Красной Армии – 211.

19. Николаевская область – 941, из коих бандитов, ставленников и пособников врага – 120 и дезертиров Красной Армии – 124.

20. Черновицкая область – 868, из коих шпионов, бандитов, ставленников и пособников врага – 95 и дезертиров Красной Армии – 621.

Истребительные батальоны НКВД Украинской ССР проделали также значительную работу по сбору и изъятию оружия и боеприпасов в освобожденных от немецко-фашистских захватчиков районах, в результате которой изъято у населения и подобрано на поле боя: винтовок разных – 53723, станковых пулеметов – 58, ручных пулеметов – 2577, автоматов – 4357, минометов – 26, противотанковых ружей – 141, ручных гранат – 28264, пистолетов и револьверов – 760 и патронов – 4132188.

По количеству задержанных и уничтоженных бандитского и другого враждебно-уголовного элемента особенно выделяются:

1. Ровенская область – задержано 1405 бандитов и их пособников и уничтожено 290 бандитов;

2. Тарнопольская область – задержано 394 активных бандита и уничтожено 677 бандитов.

3. Волынская область – задержано 371 бандит и их пособник и уничтожено 327 бандитов.

Неся службу по охране особо важных оборонных объектов, а также и во всех других видах наряда, участвуя в операциях, проводимых органами НКВД и в боевых действиях с регулярными частями противника большинство бойцов и командиров истребительных батальонов проявили себя как смелых, мужественных и преданных Советской Родине людей. Не считаясь с тем, что основные свои обязанности, как бойцов истребительных батальонов, личный состав выполняет без отрыва от производств, бойцы и командиры, как правило, несут свою службу честно и добросовестно, а в боевых действиях отмечается также и ряд примеров личной храбрости и проявления разумной инициативы.

...Учитывая важность задач, стоящих перед истребительными батальонами, которые на данном этапе Отечественной войны приобретают чрезвычайно ответственный характер.

НЕОБХОДИМО:

1. Усилить борьбу с вражескими парашютистами и диверсантами противника, для чего в первую очередь улучшить службу наблюдения за воздухом и за местами вероятной выброски парашютистов. Службу наблюдения иметь во всех населенных пунктах, а также на всей территории, прилегающей к важным оборонным объектам, узлам и линиям железных дорог, пунктам пересечения стратегических магистралей и т. д. Максимально привлекать для несения этой службы бойцов истребительных батальонов и членов групп содействия.

2. Во всех истребительных батальонах организовать повседневную оперативно-служебную деятельность, для чего в дневное время иметь в батальонах группу бойцов для внутреннего наряда и связи, а в ночное время дежурные подразделения силой от 1 отделения и до взвода в зависимости от обстановки. Личный состав использовать только для выполнения своих прямых задач и преимущественно в тех видах нарядов, которые по условиям обстановки дают лучшие результаты.

3. Активизировать борьбу с бандитско-повстанческими организациями "ОУН и УПА" в Западных областях Украины, а также с бандитами и другими враждебно-уголовным элементом во всех областях, причем наряду с участием истребительных батальонов во всех операциях, проводимых по заданиям органов НКВД, максимально использовать личный состав для активного розыска врага, в каковых целях возможно чаще практиковать подвижные виды нарядов как патрулирование, так и особенно разведывательно-поисковые группы.

4. Поднять роль и значение групп содействия истребительным батальонам; шире привлекать их для участия в операциях и во всей оперативно-служебной деятельности, всемерно развивать и поощрять личную инициативу их в борьбе с враждебно-преступным элементом. Наладить систематическую работу по воспитанию членов групп содействия, направляя ее на более активное выполнение ими своих задач, обеспечив при этом безусловное знание членами групп содействия основных правил задержания и конвоирования арестованных.

5. Повысить качество боевой подготовки личного состава истребительных батальонов; наладить регулярное и бесперебойное проведение занятий согласно программы, использовать все возможности, к тому, чтобы научить бойцов искусному владению оружием, умелым и согласованным действиям в боевых операциях.

6. Усилить работу по повышению боевой готовности и добиться надлежащей боевой сплоченности всех подразделений истребительных батальонов. В этих целях непрерывно совершенствовать систему оповещения и связи личного состава, чаще тренировать бойцов в сборах по тревоге, которые проводить не реже 2 раза в месяц, завершая их каждый раз решением коротких тактических задач с выходом в поле.

Принять все меры к закреплению за всеми истребительными батальонами имеющегося в р-онах автогужевого транспорта, необходимого для быстрого выброса бойцов на операции.

7. Укрепить дисциплину в истребительных батальонах. Повести решительную борьбу с распущенностью и разгильдяйством, поднять чувство ответственности у каждого бойца и командира. Развернуть воспитательную работу среди личного состава, направленную на поднятие советско-воинской дисциплины и спешное выполнение задач, возложенных на истребительные батальоны. Шире использовать меры партийного и административного воздействия на лиц, нарушающих службу и дисциплину, в истребительных батальонах.

8. Все оперативные мероприятия, проводимые по заданиям органов НКВД, тщательно подготавливать, назначая для руководства операциями надежных и опытных командиров. При назначении в наряд по охране арестованных или для конвоирования задержанных в прифронтовых зонах, обеспечивать тщательный инструктаж и проверять знание нарядом своих обязанностей. Наряду с этими основными требованиями использовать все меры, исключая провал операции и безнаказанный побег арестованных.

9. Наладить четкое взаимодействие с системой МПВО, службой ВНОС, частями Красной Армии и войск НКВД, расположенными в районах деятельности истребительных батальонов. Пересмотреть и составить заново оперативные планы совместных действий истребительных батальонов с частями Красной Армии и войск НКВД по ликвидации парашютных десантов и диверсионных групп противника. Отработать четкую опознавательную систему.

10. Усилить мероприятия по борьбе с проникновением в истребительные батальоны изменников и предателей Родины и, в частности подвергать более тщательной и всесторонней проверке каждого, зачисляемого в истребительные батальоны.

11. Всячески поощрять бойцов и командиров истребительных батальонов и членов групп содействия за отличные показатели в службе и дисциплине и проявивших себя при проведении боевых операций. Особо достойных представлять к правительственным наградам.

12. Улучшить качество живого руководства истребительными батальонами. Строго выполнять указания НКВД СССР в отношении времени пребывания в истребительных батальонах (2/3 служебного времени). Офицерам штабов истребительных батальонов областей не ограничиваться фиксированием недостатков, а непосредственно на месте устранять их, оказывая командованию постоянную практическую помощь в работе.

13. Повысить ответственность командиров истребительных батальонов (начальников ГО и РО НКВД) за состояние и деятельность истребительных батальонов, вменив в их обязанность повседневно заниматься этой работой. Командиров истребительных батальонов нерадиво и халатно относящихся к работе по руководству истребительными батальонами привлекать к строгой ответственности.

14. Всем Начальникам Управлений НКВД улучшить руководство штабами истребительных батальонов областей, оказывая им всемерную помощь и содействие в их работе.

Начальник штаба истребительных батальонов НКВД УССР

полковник ВАСИЛЬЕВ

Оригінал. Машинопис.

Архів УМВСІФО. Накази, директиви, розпорядження НКВС СРСР за 1944 р. Колекція документів. – Т. 1. – Спр. 136. – С. 1-26.

№ 152

Уривок з німецького донесення про операції проти підпілля на Прикарпатті

26 червня 1944 р.

Додаток
до повідомлення про становище на Сході
№ 1106 від 26.06.1944 р.

Становище ворога (банд) № 469

...2. Група військ “Північна Україна” та командування оборони генерального губернаторства.

На південний схід: від Буркута (40 км на північний захід від Солотвина) банда, що займалася грабежем, втратила у бою з нашими військами декілька чоловік. Приблизно 150 бандитів напали на командування угорських військ на схід від Буркута. Знову підтверджено існування сильного бандитського угруповання на південь від Космача (25 км на південний схід від Делятина), яке, очевидно, постійно отримує підкріплення від парашутистів. Кажуть, що в місцевості на південний захід створена

карпатсько-українська банда, яка має намір перейти на угорську територію, щоб займатися проукраїнською пропагандою...

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1944-1945): Т.4 / Упоряд. В. Косик. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2000. – С. 100.

№ 153

Статут і програма Української головної визвольної ради

Червень 1944 р.

ТИМЧАСОВИЙ УСТРІЙ УГВР

I. Загальні основи УГВР

1. УГВР — це верховний орган українського народу в його революційно-визвольній боротьбі за УССД.

2. Джерелом влади УГВР є воля українського народу, виявлена в самостійницьких змаганнях всіх діючих сил народу.

3. УГВР:

а) консолідує самостійницькі суспільно-політичні елементи;

б) координує діяння політично-активних середовищ;

в) очолює визвольну боротьбу, дає напрям українській державницькій політиці та керує нею;

г) репрезентує український народ та його державницькі змагання перед зовнішнім світом.

4. Членом УГВР може бути національно-активний українець-державник з громадянським стажем, що визнає політичну платформу, прийняту Збором УГВР, та що є кожночасно готовий реалізувати її програму.

5. УГВР складається з 25 членів. Число членів може бути побільшуване дорогою кооптації. Кооптацію переводять:

а) Великий Збір УГВР.

б) Президія УГВР на внесок Генерального Секретаріату.

6. Членом УГВР перестає бути той, хто добровільно виступить, або кого УГВР виключить.

7. Виключити члена УГВР може тільки Великий Збір кількістю 2/3 голосів. Між сесіями Великого Збору, Президія УГВР має право припинити члена в його членських правах аж до вирішення справи найближчим Великим Збором.

8. УГВР діє через такі органи:

а) Великий Збір УГВР,

б) Президія УГВР з Президентом на чолі,

в) Генеральний Секретаріат з головою на чолі,

- г) Генеральний Суд з Генеральним Суддею на чолі;
- г) Контрольна Колегія з Генеральним Контрольним на чолі.

9. УГВР діє також у формі Конференцій УГВР, якими проводить Президент УГВР.

10. Діяння окремих органів УГВР буде нормоване вну трішними правильни-ками, які затверджує Президент в порозумінні з Генеральним Суддею.

11. Для окремих справ можуть всі органи УГВР покликувати окремі комісії, колегії й бюро.

12. УГВР перебуває на українських землях. За кордон може вислати своїх делегатів.

II. Великий Збір УГВР.

1. Найвищою українською законодавною владою у час революційно-визвольної боротьби за УССД є Великий Збір УГВР.

2. Великий Збір УГВР:

- а) ухвалює основні закони,
- б) розглядає та вирішує основні політичні питання, усталює лінію визвольної політики, встановляє програму і тактику боротьби українського народу,

- в) приймає звіти з діяльності всіх органів УГВР,

- г) усталює напрямні діяння для всіх органів УГВР,

- г) вибирає: Президента, 7-ох членів Президії, Голову Генерального Секретаріату, Генерального Суддю і Генерального Контрольного,

- д) приймає присягу від Президента,

- е) кооптує нових членів і затверджує кооптованих Президією,

- є) виключає членів.

3. Звичайний Великий Збір УГВР скликає Президент найменше раз на рік.

4. Надзвичайний Великий Збір скликає Президент:

- а) з власної ініціативи,

- в) на пропозицію Генерального Секретаріату,

- г) на пропозицію Генерального Контрольного,

- г) на домагання 1/3 членів УГВР.

5. Збір відкриває Президент. Проводить Збором вибраний Предсідник Великого Збору, який покликає дальших членів Президії Збору.

6. Для законности рішень Великого Збору потрібна присутність найменше 1/2 членів УГВР.

7. Всі справи вирішуються звичайно більшістю голосів, тільки для виключення члена і для ухвалення зміни устрою потрібно 2/3 наявних голосів. Для ліквідації УГВР треба 3/4 голосів усіх діючих членів УГВР.

8. У виняткових випадках УГВР може винести рішення також без скликання збору за принципом індивідуального голосування.

III. Президент і Президія УГВР.

1. Президент стоїть на чолі УГВР і репрезентує її назовні.

2. Компетенції Президента УГВР:

- а) скликає і відкликає Великий Збір УГВР,
- б) проводить Президією УГВР і проводить Конференціями УГВР,
- в) затверджує Генеральних Секретарів, покликаних Головою Генерального Секретаріату,
- г) затверджує двох членів Генерального Суду, покликаних Генеральним Суддею,
- г) затверджує двох членів Контрольної Колегії, покликаних Генеральним Контрольним
- д) затверджує закордонних Делегатів УГВР, предложених Головою Генерального Секретаріату, на пропозицію Генерального Секретаря Зовнішніх Справ,
- е) на пропозицію Голови Генерального Секретаріату здійснює Генеральних Секретарів з уряду,
- є) приймає присягу від членів Президії, Голови Генерального Секретаріату, Генеральних Секретарів, членів Генерального Суду і членів Контрольної Колегії,
- ж) має право ласки.

3. Президент складає присягу Великому Зборові на руки Предсідника Великого Збору УГВР.

4. Президія з Президентом на чолі є органом УГВР, що діє між сесіями Великого Збору УГВР.

5. У склад Президії, входять:

- а) Президент,
- б) три Віцепрезиденти,
- в) чотири члени Президії.

6. Президія УГВР розглядає політичну лінію, тактику і практичну виконність всіх органів УГВР та подає їм свою оцінку і пропозиції.

7. Компетенції Президії УГВР:

- а) дає пропозиції скликання Збору,
- б) кооптує нових членів УГВР, на пропозицію Генерального Секретаріату,
- в) припинює членів УГВР в членських правах,
- г) приймає звіти від Голови Генерального Секретаріату, від окремих Генеральних Секретарів, від Генерального Суду і від Контрольної Колегії. Час і спосіб звітування устійнює Президія окремим зарядженням в порозумінні з окремими органами УГВР.

8. Президія УГВР діє в складі не менше половини членів Президії – крім Президента.

9. У випадку недіяння Президії, переходять її компетенції та самого Президента до найближчого Великого Збору УГВР, без права демісіонувати Голову Генерального Секретаріату.

10. Президія виносить своє рішення звичайною більшістю голосів. При рівному поділі голосів вирішує голос Предсідника. У випадку конституційного або політичного конфлікту. Президія має право вимагати

димісії Голови Генерального Секретаріату при наявності 2/3 усіх членів Президії — 3/4 голосами.

11. В часі неприсутности Президента заступає його ним визначений член Президії.

12. У випадку уступлення, смерті чи іншої тривалої перешкоди в сповнюванні функції Президента, компетенції його переходять на Президіяльну Колегію, яка формується автоматично з трьох найближчих в черзі членів Президії УГВР.

13. Президіяльна Колегія має характер тимчасовий і має обов'язок якнайскоріше скликати Великий Збір УГВР.

14. Президент і Президія УГВР відповідає перед Великим Збором УГВР.

IV. Генеральний Секретаріат УГВР

1. Виконним органом УГВР є Генеральний Секретаріат.

2. Генеральний Секретаріат складається з:

- а) Голови Генерального Секретаріату,
- б) Секретаря Внутрішніх справ,
- в) Секретаря Закордонних Справ,
- г) Секретаря Військових Справ і Командира Збройних сил,
- ґ) Секретаря Фінансово-господарських Справ,
- д) інших секретарів.

ПЛЯТФОРМА УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

1. Український національно-визвольний рух, створення Самостійної Української Держави та боротьба за її закріплення в 1917-1921 рр. поглибили національну свідомість і посилили політичну активність українських народніх мас. Упадок української держави внаслідок чужого завоювання, зумовленого недостатнім внутрішнім об'єднанням українських національних сил, полегшив чужинцям запанувати на Україні. Це панування позначилось небувалим гнітом, масовим пограбуванням українського народу, поверненням його селянства й робітництва у справжнє кріпацтво, з нещадною експлуатацією і винищенням мільйонових мас голодом і терором. Це страшне і криваве лихоліття упродовж 25 років навчило українські народні маси, що ніякий чужий політичний і соціальний устрій не піде їм на користь і що тільки власна національна суверенна держава є єдиною передумовою та запорукою нормального життя і розвитку нації та її культури, матеріального й духового добробуту народних мас.

2. Сучасна війна між двома тоталітарними силами, московсько-більшовицьким та німецько-гітлерівським імперіялізмами, ведеться за оволодіння в першу чергу українських земель, як вихідних позицій до панування у східній, а навіть у всій Європі. Вони стоять на позиціях тотальної, колоніальної експлуатації українських земель та їх населення. Виринаючи українському народові всі матеріальні й господарські засоби, вони нещадно винищують провідні національні українські сили, нищать національну культуру і національну свідомість у масах, колонізують край

чужим населенням, а українське населення масово вигублюють або вивозять за межі України.

3. Проте ця війна виснажує також ворогів і приводить їх до соціального та політичного розкладу. Це створює сприятливі передумови для визвольної боротьби поневолених народів та полегчить їм остаточну перемогу.

4. З уваги на це необхідно:

а) у вирі сучасної тотальної війни оборонити український народ та його провідні кадри перед фізичним знищенням,

б) повести його до боротьби за своє визволення і власну суверенну державу.

Для здійснення цих завдань потрібний єдиний всеукраїнський національний фронт, організований на основі об'єднання всіх діючих національних українських сил, які змагають до української суверенної держави, і єдиний керівний центр. Тому за ініціативою Української Повстанської Армії (УПА), що утворилася в процесі збройної боротьби українського народу, проти грабунків і насильств окупантів над мирним українським населенням, зорганізувався з представників усіх українських земель та українських політичних середовищ всеукраїнський провідний центр під назвою: Українська Головна Визвольна Рада (УГВР).

I. Цілі і завдання Української Головної Визвольної Ради

1. Об'єднати й координувати дії всіх самостійницько-визвольних сил українського народу на всіх землях України та поза ними для національно-визвольної боротьби проти всіх ворогів українського народу, зокрема проти московсько-більшевицького і німецько-гітлерівського імперіялізмів, за створення Української Самостійної Соборної Держави (УССД).

2. Визначати ідейно-програмові напрямні визвольної боротьби українського народу.

3. Керувати всією національно-визвольною боротьбою українського народу аж до здобуття державности і створення органів незалежної державної влади на Україні.

4. Репрезентувати, як верховний всеукраїнський центр, сучасну політичну боротьбу українського народу в краю і за кордоном.

5. УГВР приймає для об'єднання національно-визвольних українських сил у боротьбі за УССД таку політичну соціальну плятформу:

а) забезпечення народно-демократичного способу визнання політичного устрою в українській державі шляхом загального-народного представництва,

б) забезпечення свободи думки, світогляду й віри,

в) забезпечення розвитку української національної культури,

г) забезпечення справедливого соціального ладу в українській державі без клясового визиску і гноблення,

г) забезпечення справжньої законности в українській державі і рівности всіх громадян перед законом,

д) забезпечення громадянських прав усім національним меншостям на Україні,

е) забезпечення права рівних спроможностей на освіту для всіх громадян,

є) забезпечення у трудовій господарській діяльності для всіх громадян вільної ініціативи, регульованої вимогами й потребами цілоти нації,

ж) забезпечення вільної форми трудового землекористування з визначенням мінімальних і максимальних розмірів для індивідуального землекористування,

з) усупільнення основних природних багатств країни: землі, лісу, вод і підземних скарбів з передачею рільних земель у постійне користування трудовим хліборобським господарствам,

й) удержавлення важкої індустрії і важкого транспорту, передача кооперативним об'єднанням легкої і харчевої індустрії, право широкого вільного кооперування дрібних продуцентів,

і) забезпечення вільної торгівлі в унормованих законодавством межах,

ї) забезпечення вільного розвитку ремесла та права на творення індивідуальних ремісничих варстатів і підприємств,

й) забезпечення права на вільну працю для фізичних та розумових працівників і забезпечення охорони інтересів робітництва соціальним законодавством.

5. УГВР провадитиме свою боротьбу за УССД в союзі зі всіма поневоленими народами Європи й Азії, які борються за своє визволення і визнають право України на політичну незалежність.

6. УГВР змагає до порозуміння і прагне мирного співжиття з усіма сусідами України на принципі взаємного визнання права на власні держави на етнографічних землях кожного народу.

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

Вічна слава героям, що віддали своє життя за свободу України!

Оригінал. Машинопис

ДАІФО. – Ф. 1-П. – Оп. 1. – Спр. 259. – Арк. 98-100.

№ 154

Радянська версія відозви ОУН (б) до українського народу у зв'язку зі створенням УГВР

Липень 1944 р.

КпЗ
За УКРАИНСКУЮ
САМОСТОЯТЕЛЬНУЮ
СОБОРНУЮ ДЕРЖАВУ

Перевод с украинского
СВОБОДА НАРОДАМ!
СВОБОДА ЧЕЛОВЕКУ!

УКРАИНСКИЙ НАРОД!

Над миром вспыхнул новый пожар великой войны. В его огне снова проявила себя русско-большевистская тюрьма народов. Кремлевские

верховоды снова бросают свои народные массы в новую ужасную мясорубку, чтобы спасти свой тиранский престол, чтобы осуществить свои сумасбродные планы господства над всем миром.

Ты, украинский народ, ждал войны, ибо ты понимаешь, что каждая война, которую ведет твой угнетатель, облегчает тебе борьбу за твое освобождение.

Сегодняшняя война – это новый решающий момент для твоей судьбы. Она создает новые возможности для твоей борьбы и ты должен использовать ее для того, чтобы окончательно порвать пути неволи, сбросить цепи и добиться своего полного национального освобождения.

Своей предшествующей борьбой, которую ты вел с неослабной ожесточенностью, которую ты поднял до вершин мужества и героизма, которой ты удивил мир, ты создал все предпосылки для того, чтобы сегодня завершить эту борьбу полной победой – построением собственного Украинского Самостоятельного Государства.

Чтобы сегодня одержать эту окончательную победу, необходимо еще больше напрячь все силы всего народа, еще шире развернуть борьбу и включиться в нее всем, которые до сих пор стояли в стороне.

Для этого необходимо полное сохранение единства между народом и Организацией Украинских Националистов (ОУН), руководимой Степаном БАНДЕРОЙ, которое сложилось в нашей теперешней тяжелой борьбе.

Ничто и никто не посмеет разбить и поколебать его.

Единство народа – это всегда, в сегодняшний переломный момент особенно, важнейшее условие нашей победы.

Мы, Провод Организации Украинских Националистов, со всей ответственностью перед тобой, народ, и историей, заявляем, что будем вести тебя, как и раньше, единственно правильным путем к освобождению.

Смело можешь, народ, отдать судьбу своей дальнейшей освободительной борьбы в руки своего испытанного руководителя и организатора – Организации Украинских Националистов, руководимой Степаном БАНДЕРОЙ.

Организация Украинских Националистов под руководством полковника Евгения КОНОВАЛЬЦА, а после его смерти под руководством Степана БАНДЕРЫ, одна подняла знамя борьбы за Украинское Самостоятельное Соборное Государство после попытки 1917-20 г.г., она организовала твою борьбу при всех обстоятельствах и против всех твоих оккупантов, она, выражая твою волю и стремления, провозгласила 30 июня 1941 года во Львове самостоятельность Украины.

Она создала героическую Украинскую Повстанческую Армию, прославленную в боях с гитлеровскими и большевистскими захватчиками.

Она осталась вместе с тобой разделять тяжелую судьбу в условиях теперешней большевистской оккупации.

Под ее руководством ты добился сегодня таких огромных успехов и на внутреннем, и на внешнем участках.

Организация Украинских Националистов понесла на пути борьбы за Украинское Самостоятельное Соборное Государство огромные жертвы.

Творец, организатор и первый руководитель ОУН – полковник Евгений КОНОВАЛЕЦ, Ю. ГОЛОВИНСКИЙ, БИЛАС и ДАНИЛИШИН, Зенон КОССАК, полковник ГУЗАР-КОЛОДЗИНСКИЙ, ЛОПАТИНСКИЙ, ОРЛИК-МИРОН, ЛЕГЕНДА-КЛИМОВ, МОГИЛА-САК, ШЕРЕТЮК, ГОРБЕНКО-ВОЛОШИН, ШУГАЙ-ПОЗЫЧАНЮК, КИЕВСКИЙ-БУСЕЛ, ТАРАС-МАЕВСКИЙ, полковник Клим САВУР-КЛЯЧКОВСКИЙ, генерал ПЕРЕБЕЙНОС-ГРИЦАЙ, МИХАЙЛО-АРСЕНИЧ, ОРЛАН-СТАРУХ и тысячи других членов ОУН на твоих глазах отдали свою жизнь за волю Украины, за твое, народ, освобождение. Они сегодня зовут нас всех еще упорнее продолжать борьбу за осуществление их великих заповедей.

Мы, Провод Организации Украинских Националистов, подчеркиваем, что сегодня, в этот переломный момент, приложим все силы к завершению твоих стремлений, к построению Украинского Самостоятельного Соборного Государства, что от этой цели ОУН не свернет и не отступит ни при каких обстоятельствах, что за ее осуществление она будет продолжать бороться до полной победы.

Мы, Провод Организации Украинских Националистов, торжественно заявляем, что ОУН борется за Украинское Государство, в котором было бы действительно народное демократическое устройство и справедливый социальный строй.

ОУН борется за такой политический строй, который обеспечивал бы власть за народом путем настоящих свободных выборов во все государственные органы власти от наивысших до низших, который гарантировал бы все права и свободы человека и гражданина без различия расы, национальности, религии и политических убеждений, особенно такой полностью задушенной в СССР свободы, как свобода слова, печати, собраний и организаций.

ОУН за возрождение человека свободного от постоянного страха перед полицейским террором, своеволия и безправия, за освобождение человека от нестерпимой атмосферы сексотства, лжи и обмана.

ОУН борется за социальный строй без эксплуататоров и эксплуатируемых, за то, чтобы фабрики принадлежали рабочим, а земля – крестьянам, за полное уничтожение колхозного крепостничества и фабричного рабства, за свободный труд без каторжной трудовой дисциплины и ненавистной стахановщины, за свободный выбор труда, за такую оплату труда, которая давала бы возможность трудящимся жить действительно зажиточно и культурно, за право на отдых, за право женщины на легкий труд, за бесплатное просвещение на всех ступенях, за свободную науку и свободное творчество, за общий высокий подъем материального и культурного уровня всего народа.

Мы, Провод Организации Украинских Националистов, призываем тебя, украинский народ, подчиниться нашему настоящему парламенту и правительству – Украинскому Главному Освободительному Совету (УГВР),

в состав которого входит ОУН и политику которого ОУН поддерживает.

В рамках Украинского Главного Освободительного Совета, ОУН будет и дальше продолжать свою политику дружеского сотрудничества со всеми другими украинскими самостоятельными партиями и группами с целью привлечения к строительству Украинского Самостоятельного Соборного Государства всех здоровых творческих сил и обеспечения украинскому народу авторитетного, сильного и боеспособного высшего политического руководства.

Мы, Провод Организации Украинских Националистов, заявляем, что ОУН, верная своим основным принципам, будет и дальше вести политику сотрудничества со всеми дружественными народами на основе действительного, откровенного и честного признания права на независимое государство, на своих этнографических землях и общей борьбы против общего врага.

Нашими союзниками является каждый, кто признает Украинское Государство и вместе с нами борется против СССР. Для обеспечения победы над русско-большевистскими империалистами ОУН и дальше будет стремиться к теснейшему сотрудничеству со всеми угнетенными и запуганными русско-большевистскими империалистами народами, преодолевая все второстепенные споры и расхождения между народами.

ОУН стремится к сохранению единства между народами не только во время войны, но и после достижения общей победы. Украинское Самостоятельное Соборное Государства в семье независимых государств других народов – это единственная порука прочного и сильного мира не только на Востоке Европы, но и во всем мире.

Украинский народ! Приходит время расплаты за все наши обиды и издевательства, за колхозную нужду и фабричную каторгу, за миллионы расстрелянных и замученных в подвалах МГБ и МВД, за замученных на Соловках, в Сибири и Воркуте, за уничтоженных умышленным голодом. Пора уже и нам занять надлежащее место в кругу свободных народов мира.

Свободу, независимость и достойную человека жизнь мы можем добыть только сами, только объединив все силы всего народа.

Все, как один, вставайте в ряды борцов за Украинское Самостоятельное Соборное Государство!

Будьте бдительны в борьбе против разрушителей народного единства.

Украинские крестьяне, рабочие, интеллигенция, не идите в большевистскую армию. Прячьтесь от арестов и вызова! Саботируйте все большевистские мероприятия в сельском хозяйстве, промышленности, на транспорте! Не эвакуируйтесь с Украины! Не позволяйте врагу вывозить никакого имущества с Украины! Подрывайте на каждом шагу силы врага и разлагайте его изнутри.

Всюду распространяйте передовые идеи ОУН – авангарда освободительной борьбы против русско-большевистских угнетателей и эксплуататоров!

Используйте каждое уменьшение скопления сил врага для

развертывания повстанческой борьбы! По всему СССР создавайте новые очаги борьбы против тиранского Кремля.

Украинцы, солдаты русской большевистской армии и флота. Хватит проливать свою кровь за русско-большевистских угнетателей и поддерживать своими костями престол кремлевских палачей. Направляйте против них свое оружие! Время покончить с ними!

Время уже и нам зажить своей свободной жизнью, своей правдой, в своем собственном независимом доме.

Народы, живущие на Украине! Вставайте вместе с украинским народом на борьбу за Украинское Самостоятельное Соборное Государство, которое обеспечит вам все национальные, политические и культурные права, которое будет для вас такой же матерью, как и для украинского народа.

Народы СССР! Соединяйтесь с украинским народом в общей борьбе за уничтожение русско-большевистских угнетателей и эксплуататоров! Поверните оружие, находящееся в ваших руках, против кремлевских угнетателей! Сообща превратим эту войну, которую русско-большевистские захватчики ведут за передел мира, в войну за уничтожение большевистской тюрьмы народов и перестройку СССР на свободные, независимые Дружественные государства всех его народов!

Народы мира! Упорно ведите войну за уничтожение русско-большевистских империалистов – наибольших врагов человечества, за установление справедливого международного строя, опирающегося на действительную дружбу и сотрудничество между народами. Содействуйте освободительной борьбе украинского народа, который первый вступил в войну с русско-большевистским империализмом и ведет ее с таким героизмом уже десятки лет.

Смерть русско-большевистским империалистам!

Да здравствует общая борьба всех народов против русско-большевистских захватчиков!

Да здравствует настоящая дружба и сотрудничество между всеми народами мира!

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

Вечная слава героям, отдавшим свою жизнь за свободу Украины!

ПРОВОД

(Дата — первый день после
возникновения войны)

ОРГАНИЗАЦИЯ УКРАИНСКИХ
НАЦИОНАЛИСТОВ

КОПИЯ ВЕРНА:

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА УПРАВЛЕНИЯ МГБ УССР –

КАПИТАН ПУШКИН

Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939 – 1959). – К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. – Т. 1. – С. 198-204.

№ 155

Витяг з німецького повідомлення про боротьбу з УПА

4 липня 1944 р.

Додаток

до повідомлення про становище на Сході

№ 1114 від 04.07.1944 р.

Становище ворога (банд) № 477

...2) Група армій “Північна Україна” і W.K.K до генерального губернаторства.

У районі Болехова (20 км на південь від Стрия) висадилися парашутисти. У лісовій місцевості на північний схід від Рогатина відбулася битва нашої розвідувальної групи з сильнішою, добре озброєною бандою УПА. Просуваючись у західному напрямку, в районі на південний захід від Долини банди УПА підпалили багато польських дворів. У лісовій місцевості за 15 км на захід від Золочева наша команда була обстріляна приблизно сотнею польських бандитів. Між Рогатином і Бережанами повинна перебувати сильна банда УПА кількістю 600 чоловік...

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1944-1945): Т.4 / Упоряд. В. Косик. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2000. – С. 134.

№ 156

Витяг із таємного повідомлення німецького військового командування про сутички з УПА

11 липня 1944 р.

Додаток до звіту про становище на Сході

№ 1114 від 11.07.1944 р.

Становище ворога (банд) № 484

...2. Група армій “Північна Україна” і W.K.K до генерального губернаторства.

З району, розташованого за 30 км на захід від Солотвина, перейшла на угорську територію банда чисельністю приблизно 40 чоловік. Бандити, які отримують у даний час забезпечення повітряним сполученням, мають завданням здійснювати розвідування доріг та їх охорону в Карпатах. Приблизно 120 бандитів вирушили з району навколо Жаб'є в напрямку Макенсенського шосе. У місцевості, що за 15 км на південь-захід від Делятина, виявлена банда чисельністю 400 чоловік, серед них велика кількість парашутистів. Приблизно 300 чоловік добре озброєної радянської банди вирушили зі сходу, проходячи місцевість на північ-схід від Зелена (50 км на ППЗ (південь південь-захід від Станіслава). Ймовірно, що частини цієї банд напали на угорські вартові пости в районі за 10 км на північ-захід і

відповідно за 10 км на схід. Згідно з повідомлення довіреної особи, у Стратині (15 км на захід від Бережан) знаходиться опорний пункт УПА...

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1944-1945): Т.4 / Упоряд. В. Косик. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2000. – С. 144.

№ 157

Звіт УПА про діяльність радянських парашутистів в околицях Надвірної, антиукраїнські дії поляків на території, зайнятій радянськими військами в липні 1944 р.

15 липня 1944 р.

НАДВІРНЯНЩИНА

За останній час вдалось до деякої міри розшифрувати потягнення більшовиків на терені Надвірнянщини. На фронті поки що без змін і тому більшовики впродовж цілого часу скидують парашутистів, щоб ті вели розвідку та подавали матеріали про німців потрібні для наступу.

Серед Німців видне більше заінтересування західним і північним фронтами – стягують з-під фронту запасні частини – а на терені ситуацію опановують чим раз більше Мадяри. Мадяри почали пхатись в ліси і це відбирає можливості вжити рішучих заходів проти більшовиків, бо тяжко просуватися по терені.

В звітньому часі скинено в лісі коло Ворони групу парашутистів, яка складається з 3-5 людей і оперувала по дооколичних селах опираючись на місцевих комуністів в Майдані Середньому, Глинках, Парищах і Струпкові (гляди шифрований звіт парашутистів).

23/7 двох з них ліквідовано, а 2-3 знаходяться даліше в терені. Робота їхня полягає на тому, що такий парашутист сидить на місці і при допомозі комуністів, серед яких живе, збирає відомості і що певний час відходить в ліс, щоб передати по радіо зібрані відомості.

Коли є група 3-5 людей, то один стало є в лісі, щоб що повний час відібрати вказівки з-за фронту. Кожна така групка має точно означену площу діяння і село перебування. Однак в терені скинено більше парашутистів, чим подано вище, на що доказом можуть послужити такі дані. В Цуцилові знайдено два великі парашути. Коли про це довідались Мадяри – зробили по лісах облаву до вищезгаданої групи. І в лісі коло Ворони знайшли радіоприйомник, який однак не належав до вищезгаданої групи. По звіті в загальному видно, що більшовики скидують своїх парашутистів головно в околицях сіл, які віддавна скомунізовані і там можливо могли залишитись

комуністи чи резиденти при відступі більшовиків, і з такими людьми парашутисти зв'язуються.

З огляду на неможливість пересуватись в терені не зроблено жодних конкретних заходів проти більшовицьких міліціантів поляків. Вони продовжують далі свою роботу на що вказує всипа⁴² одного з них.

І так: більшовицький міліціант і донощик Яніковські Юзек з Майдану Середнього, що більшовицькими міліціантами були такі люди: Михалків Дмитро (укр.), Дмитрук Михайло, Федюк Павло, Андрейчук Пилип, Кріль Іван, Юхим (ковпаківець, арештований мадярами 17/6), Міхалків Юзь, який відвіз разом з Крілем Іваном до Надвірної 21 кріс. Їхнє воження крісів до Надвірної є найкращим доказом, що зкумались з якоюсь польською підпільною організацією і спільно діють, тим більше, що всі міліціанти майже поляки (всі вище згадані з Майдану Середнього).

Про більшовицьких партизанів не було більш нічого чувати.

По ліквідації загону Колагіна⁴³ вони розбіглись і ті про яких згадувано минулого місяця були третьою ротою під командою ст. сержанта Жаневича (Женьки), старого партизана, який з Колагіним пройшов від Харкова по Калуш.

15.8.1944 р.

Без підпису

Оригінал. Машинопис

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 58. – Арк. 8.

№ 158

Німецький звіт про визвольний рух на Прикарпатті

21 червня – 20 липня 1944 р.

Головнокомандування військ Генеральний штаб військ Відділ Чужі армії на Сході № 6300/44

Штаб-квартира, 23.07.1944 р.

Таємно

Огляд становища банд у період з 21.06 по 20.07.1944 р.

...Група армій "Північна Україна".

Особливими центрами тяжіння бандитської діяльності є наступні райони:

- а) Прикарпаття;
- б) район на південь від Жаб'є;
- в) Дрогобич-Борислав;
- г) Рогатин-Бережани;
- д) Томашів-Любельський-Грубешів;
- е) лісові місцевості в районі Білограю;

⁴² Донос.

⁴³ Так у документі, насправді – Кулагін.

є) Володава-Холм.

Прикарпаття і надалі окуповане радянськими й українськими бандами. У той час, як радянські банди мають, найімовірніше, завдання опанувати на наступному шляху червоної армії гірські дороги, щоб полегшити перехід через Карпати, національно-український рух обмежується обороною перед радянськими і польськими бандами, сильним пропагандистським впливом на населення і покращенням стану підготовки своїх підрозділів.

Район на південь від Жаб'є завдяки численним висадкам радянських парашутистів і багаторазовим продовольчим поставкам літаком отримав, здається, підкріплення.

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1944-1945): Т.4 / Упоряд. В. Косик. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2000. – С. 157-158.

**РОЗДІЛ 3. ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ І ДУХОВНО-КУЛЬТУРНИЙ
СПРОТИВ РАДЯНСЬКОМУ ТОТАЛІТАРИЗМУ НА ПРИКАРПАТТІ У
ЗАВЕРШАЛЬНИЙ ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
(СЕРПЕНЬ 1944 – ТРАВЕНЬ 1945 р.)**

№ 159

**Звіт підпільника ОУН (б) про становище на Прикарпатті у зв'язку з
приходом більшовиків**

3 серпня 1944 р.

Слава Україні!

ПРИХІД БОЛЬШЕВИКІВ ТА ЇХ ПОВЕДІНКА

Перші більшовики, як прийшли до села, найперш розпитували, чи нема де ще німців, коли втекли і яка їх сила була і чи у вашому селі є бандерівці, люди відповідали їм, що вони про таких не чули і не знають, хто є. Більшовики відповідали, що знаєте всі добре, но не хочете нічого про них сказати. Переходячі більшовики, як побачили молодого мужчину, ліпше зібраного, то зараз питали цього чоловіка за документами, як стрінули евакуйованих, що вертались вже додому, а хто мав ліпші коні, то забрали з дороги, а йому дали якись гроші або і ніякі, як переходили через село поміж будинки, то забирали коні зі стайнів, як хто не хотів дати коней, то брали силою, говорячи господареві, що “нада доганять германа⁴⁴, щоб не поспів всього забрати, а коли війна кончиться, каняка тебе повернется”. Більшовики не переходили навіть цілого дня, бо вже коло 3-ої год. по полудні десь-якийсь переїхав фірою. Озброєння більшовиків переважно ППД або ППШ. Настрій червоноармійців був різний: одні хотіли йти якнайдалше, йти на захід і якнайбільше забити німців, а другі говорили, що “война не нужна” і коли б не стало Гітлера і Сталіна, то війна незабаром скінчилася би, багато з них говорить, що хоча кілька червоноармійців наразі і німців розіб'ють, але Сталін війни не виграє, так буде, як Америка схоче, а також є багато молодих, які кажуть, що коли руські війська пішли в Карпати, то ніколи не повернули, багато таких молодих боїться йти в Карпати, бо їм мами оповідали, що коли, сину, підеш в Карпати, то там напевно загинеш, там твій батько загинув.

Після переходу фронту за яких два дні почали прибувати до районів урядники, які були ще в 1940 – 41 році, на свої місця і організувати владу як по районах, так і по селах, в котрих вже нема тих людей, які були головами сільрад, то на їх місце наставляють бувшого голову колгоспу на голову сільради, в селах, в яких є більша половина поляків, то головами сільрад стали поляки (Таурів, Будилів). Як вже понаставляли всюди голов сільрад, почали їздити по селах на мітинги, по всіх селах своїм змістом цілком подібні, напр., подаю зміст мітингу, який відбувся в селі Конюхах, мітинг

⁴⁴ Тобто німецькі війська.

переводив енкаведист з Козови Ріпак, вступне його слово було: привіт “ЧА” і Сталіну, далі характеризував після свого світогляду німецькі сили в 1941 р., та похід німців на ССРСР, та зараз які сили і техніку має “ЧА” і чому німці не можуть виграти війни з більшовиками; говорив, щоб населення активно помагало в боротьбі з німцями, і від того залежатиме скорший кінець війни, роз’яснював людям, як то німці задурювали наших людей і кілька через те пропало людей. Як повинні люди здавати назначений контингент, які закони в ССРСР, а хто їм буде спротивлятися, того чекає 10 років тюрми, або куля. Далі говорив, щоб населення виставляло варту, бо є випадки, що поляки нападають на села і вбивають людей, щоб змінити могилу – скинути могилу, скинути хрест і таблицю, а поставити пам’ятник іншої форми, як хрест. Закінчив, як ССРСР піклується добром людини і життям людини. Додав ще, хто повернеться з СС-ів, то нехай зголоситься в сільраді, і ніхто не сміє ховатися.

Більшевики дуже розпитують також за такими людьми, що жидів ловили і віддавали німцям в руки, таких людей на місці розстрілюють; такий був випадок в селі Слобідці. Починають вже їздити енкаведисти по селах, а найбільше їздять до таких сіл, де були акції на поляків, напр., в селі Будилові були, чотири дні ходили по тих хатах, де хто згинув на акції з поляків, і розпитують, де переховується УПА, де є бандерівці і хто. Назагал до населення ставляться добре, тільки забирають мужчин на три дні до роботи. Дали припоручення головам сільрад, щоби поробили списки населення, списки роблять в той спосіб, що списують навіть тих людей, що пішли на совіцьку війну в 1941 р., до СС-ів, і тих, що німці забрали до Німеччини на роботу. Куди був бій, то по тих полях лазять і збирають зброю і амуніцію, а перша лінія більшовиків як йшла, від забитих німців нічого не брали, тільки як мав пістоль, перстень і годинник.

Постій, дня 3.VIII. 1944 р.

ГЕРОЯМ СЛАВА!
ЧАР

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 188. – Арк. 40.

№ 160

Звіт УПА про загальну ситуацію на території Коломийського, Снятинського та Городенківського районів, діяльність органів НКВС-НКДБ, взаємини з поляками, мобілізацію населення до Червоної армії

Квітень – серпень 1944 р.

**СТАНИСЛАВІВЩИНА
КОЛОМІЙЩИНА**

Від самих початків, коли тільки прийшли більшовики почались сильні арештування при помочи поляків, яким дозволено носити зброю. Найбільші

арештування були в Гвіздеччині. В самім Гвіздці заарештовано 2-ох людей. В с. Остапівцях заарештовано 4-ох людей: підрайонного юнацтва, двох учнів, які тільки повернулись з Коломиї та одного селянина, який признався, що брав участь з цими хлопцями в нищенні польських дібр. Їх видав місцевий поляк. У с. Чехова заарештовано 3-ох людей. Один з них признався, що біля його хати є захована зброя. Міліція везла його відкопувати цю зброю. Під час дороги він замірявся утечи, одначе його спіймали.

У с. Хом'яківка арештували 3-ох людей. Це зробили місцеві комуністи, які були при міліції у Гвіздці. У Винограді арештовано одного чоловіка. Приходили арештувати три дівчини, але їх не застали вдома. В Балинцях арештовано 2-ох людей при поборі до війська, тому що їх родичів вивезли більшовики ще в 1941 р. на Сибір.

В с. Підгайчиках арештували одну юначку, що працювала в Коломиї. Вона сиділа 6 днів у Гвіздці й три дні у Снятині. На допитах питали її про провідницю міста Коломиї та про інших дівчат. Після 9-ох днів її випустили й вона стала працювати в гуральні в своєму селі.

В Балинцях забрали 6 дівчат до прання білля в той час, як стояли військові частини. Одній з них вдалося втекти, одна дуже плакала й її відпустили, а 4 прочих забрали – куди, невідомо.

В Коршівщині заарештували районного юнацтва і станичного Жукова за те, що в його сусіди знайшли закопані машини до писання, папір, цикльостиль і все інше, що потрібне до техзвена. Тут була теж “Ідея і Чин” Орлика. Господар в якого знайшли це все розконспірував хто це все закопав і де він знаходиться. Заарештували теж підрайонну Коршівщини і станичну Коршева, але їх відпустили. Вони мають віднайти свою провідницю, що з ними перепроводжувала сходини. НКВД було поінформоване про хід сходин і допитувало їх чи їм це було відомо. В с. Фатівцях заарештовано 3 дівчини. Після трьох днів їх випустили. Цих дівчат допитували про провідницю й про те, хто роззброював маляр. В с. Лісках донька жидівки-вихрестки, яку наші вбили, тепер працює на НКВД. Вона вийшла заміж за б. міліціонера, який був весь час в Коршеві. Під час евакуації Коршева до Орільця (Заболотівщина) вона пошукувала за батьком Зенка та за ще одним членом.

В с. Іспасі польська адміністрація арештувала дівчину, що працювала в техзвені. Її видав місцевий поляк, який часто бачив її в цьому селі й знав її мешкання. Дівчина ця була з Стопчатова. Разом з нею заарештували районну Юнацтва, співпрацівника “Рака” (Ореста) та підрайонного. Орест утік та його пострілили та забрали живцем. Районну випустили під тим услів'ям, що вона віднайде місце і покаже, де знаходяться хлопці. Про її праці та про працю цих двох людей, що арештували, більшовики нічого не знали.

Районна пішла в підпілля, а підрайонний ще сидить, бо не мають доказів.

У Воскресінцях арештували дівчину підрайонного й невдовзі її випустили за те, що вона мала знайти зв'язок з округою. Дівчина ця ходила до них на стрічі.

У Вербіжі віднайшли більшовики бункр, у якому були скриті машини до писання, цикльостиль, папір, матриці, збіжжя, вбрання та зброя.

В Іспасі віднайшли бункр із збіжжям, убранням та зброєю. Про цей бункр розказав більшовикам член, який цей бункр копав.

Військо: По кількох днях приходу більшовиків почалась мобілізація. Спочатку проводили мобілізацію у більш віддалених селах від фронту. Округа й повіт у той час містилися в Іспасі. Тут перебували всі інші підпільники. За Прутом не було ані більшовиків, ані мадярів. Тут була самостійність один місяць. У той час по інших теренах були арешти й мобілізація. З приходом більшовиків зв'язки порвалися так, що повіти крім коломийського, не мали зв'язку з округою, а райони втратили зв'язок з повітом. Ніхто не знав, де міститься округа, чи по тій боці фронту чи по протилежному. Після місяця мадяри зайняли цю частину, де не було нікого аж по Прут. По короткім часі більшовики прогнали мадярів аж під гори.

В міжчасі коли мадяри заняли Іспас, провід у складі Окр. Бориса, Окр. Юн. Богуна, Пов. Юнацтва Коломийщини Хмари, Пов. Активу Коломийщини Наді й Ксені перейшли в гори. Залишились Семко, Грубий, Дик, Книш, Гуцул, Морозенко, Рибак, Нечай та районні і підрайонні коломийського повіту. Вперше побір до війська зачали в коломийському повіті з огляду на те, що ця полоса була далеко від фронту. До війська пішли всі, які були здібні включно з районним с/п референтом, районний організаційний референт не маючи змоги скритись перейшов у підфронтową полосу. Тут побору ще не робили. Районний одержав штафети від станичних, що люди не хочуть іти в армію, але він не міг рішити чи йти чи не йти в армію. Вкінці знайшов розв'язку: щоб люди крились на власну руку, хто де може, а всі прочі дістали кличку до УПА й пішли в ряди ЧА з тим, що при першій нагоді перейдуть в УПА. Деякі з них можуть переходити на Буковину й у буковинських лісах творити відділи УПА. Ці інструкції прийшли від районного Гвіздеччини і повітового Городенщини (Могили). Люди пішли в армію з тим, що шукатимуть нагоди переходу в УПА. Важною справою в тому було правильне знання клички. Майже всі пішли до війська, а хто крився мусів опісля долучитися.

Фронт став на місці, не посувався ні вперед, ні взад. Більшовики почали набір до армії. В перших днях забрали всіх мужчин в ЧА, а опісля евакували всі підфронтіві села. Всіх мужчин забрали в армію. Охоронились тільки ті, що сиділи в бункрах, або хто втік за Прут до Грушева, Тростянця, Дебеславці. Всі села, які були у прифронтівій полосі мали право повернутися назад після пройдених боїв. З найближчих сіл Коломийщини створився табір, але він довго не тривав. Більшовики окружили його й люди порозбігалися по селах. Після розбиття табору виховались тільки ті люди, що діставали харчі від своїх знайомих. Всі інші вище згадані провідники виховались в лісі.

На цілу Коломийщину, а радше на цілу коломийську округу був один зв'язок у с. Грушеві. Тут приготовлялись харчі й білля для тих, що перебували в лісі. В Іспасі перебував Залізняк і Нечай зі своїми боївками. До них долучило багато людей, які відтягнулись від війська. Харчі доставляли їм

місцеві дівчата. З Тростянця майже ніхто не пішов до війська, а навпаки ще багато людей переховувалося з інших сіл. Цією групою опікувався окр. боївар Гонта.

Комуністи: щодо комуністів, то їх зустрічаємо в кожному селі. Це звичайно голови сільрад та секретарі, що побувши трохи в Німеччині повернулись домів. Крім цих є багато людей молодих, що почали вислужницьку роботу з приходом більшовиків на наші терени. Давніше ці люди працювали в нашій сітці. Села, в яких знаходяться такі люди є найбільш небезпечні. Люди ці працюють при поліції, або зовсім не працюють. Це один з чинників, що вказує нам на співпрацю цих людей з більшовиками, бо більшовики всіх молодих, здорових людей, що не працюють забирають в ЧА. Найпоганіші села в Коломийщині це: Стопчатів, Ковалівка, Мишин, Уторопи. У Гвіздеччині такі села як: Хом'яківка і Кулачківці.

По інших селах більшовики забрали всіх до війська без виїмку. Навіть таких, що були комуністами, або щиро бралися до праці з приходом більшовиків. По селах більшовики мають багато своїх донощиків. На початку до міліції брали хлопців, опісля всіх відправляли в ЧА і лише кількох лишали на станиці.

Поляки: Полякам дозволено носити зброю зараз після приходу більшовиків. Поляки проводили арешти і передавали арештованих у руки НКВД. Арештували найкращих людей. Після проведення арештів, більшовики зменшили поліційні станиці, а поляків почали брати до війська. В армію поляки йшли дуже не радо, йшли тільки менш вартісні, а всі інші залишалися дома та старалися займати становище по урядах. Вони не хотіли іти теж до своєї армії (польської) так, що більшовики робили на них облави. Постій, дня 25.VIII.1944 р.

Без підпису.

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 80. – Арк. 5-6.

№ 161

Інструкція німецького командування про ставлення до УПА

18 серпня 1944 р.

Відпис Штаб-квартира, 18 серпня 1944 р.

Верховне командування

групи військ "Північна Україна"

Відділ Іс/А.О. (Abw) № 5163/44g

Стосовно: ставлення до національно-українського визвольного руху (УПА).

Посилання: пам'ятка про ставлення до УПА. Додаток до верховного командування групи військ "Північна Україна", Відділ Іа № 1875/44 geh від 20.04.1944 р.

Більшість загонів УПА ведуть боротьбу в радянському тилу проти більшовиків. Для того, щоб підсилити цю боротьбу, керівництво УПА хоче у нашому тилу ввести в бій свої з'єднання для боротьби проти більшовиків. Тому група військ повинна дотримуватися таких директив:

1. До українського населення потрібно ставитися коректно, якщо воно не виявляє ворожих настроїв. Слід очікувати обманливих маневрів з радянського чи польського боку.

2. На підрозділи УПА (вираз "банда" вживати не слід), які зі свого боку поведуться мирно, не потрібно нападати.

3. До цього часу підписаних з УПА угод можна дотримуватися, якщо вони стосуються лише місцевих регулювань. На прохання місцевого керівництва УПА можуть бути підписані подальші угоди, які також слугуватимуть залагодженню тільки місцевих відносин між УПА та вермахтом.

Так, наприклад, місцевою угодою може бути визначено село або ліс, що тривалий час не зайнятий німецькими збройними силами, в якому перебувають озброєні підрозділ УПА під командуванням відповідного керівника.

4. Забороняється обговорювати політичні питання у місцевих угодах.

5. Місцевим німецьким військовим установам заборонено виконання будь-яких робіт, постачання зброї, вишкіл.

6. Не дозволяється пропагандистське використання співпраці з УПА.

7. УПА постійно інформуватиме наші групи про ворожі пересування радянсько-польських банд. Потрібно турбуватися про розтлумачення та передачу цих повідомлень, вказуючи першоджерело.

8. Всі укладені з УПА угоди чи обговорення загального значення, а також інші важливі події, повинні повідомлятися із зазначенням області дії, якщо можливо, по радіо на службовому шляху Іс. Вести переговори може лише офіцер, вишколений у службі Іс.

За верховне командування групи військ на чернетці

Шеф генерального штабу

Підпис: фон Ксиляндер, генерал-майор

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1944-1945): Т.4 / Упоряд. В. Косик. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2000. – С. 177-178.

№ 162

Німецький звіт про діяльність українського національно-визвольного руху на Прикарпатті

21 серпня 1944 р.

Додаток до повідомлення про становище на Сході
№ 1163 від 21.08.1944 р.

Становище ворога (банд) № 525

...2) Група армій “Північна Україна” і командування генерал-губернаторства.

У районі Жаб’є-Ворохта-Космач (40 км на південь-південь-схід, 25 км на південь-схід або 25 км на південь-південь-захід від Делятина) УПА (національно-українська повстанська армія) проводить призов придатного до військової служби населення. У цьому ж районі начебто перебуває приблизно три тисячі добре озброєних національно-українських бандитів. На південь від Кирисмези (південний захід Татарського перевалу) було виявлено десант у складі близько 30 радянських парашутистів...

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1944-1945): Т.4 / Упоряд. В. Косик. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2000. – С. 188.

№ 163

Інформаційний звіт ОУН (б) про боротьбу з підрозділами НКВС на території Рогатинщини

17-26 серпня 1944 р.

Рогатинщина

Інформаційний звіт.

За час від 17.VIII – 26.VIII.44.

Дня 17.8.44. год. 10 приїхало до с. Руди два тягареві авта червоноармійців, між котрими було багато НКВД-тів. Зі собою мали військові пси. Заїхавши в село почали ловити мужчин. По них вдарила місцева самооборона та з 2-ох інших сіл. Червоні вицофались зі села, та вицофаючись село запалили. З Рогатина надійшла червоним підмога, та вони вдруге почали наступати на село. На поміч самообороні прийшли самооборони сусідних сіл, та вив’язалась більша стрілянина, котра тривала до сумерку. Зі сторони червоних в бою брали участь 200 червоноармійців, з цього вбито 20 бійців, між іншим впав один підполковник, 4 старшини а решта бійці. З нашої сторони 6-ох вбитих і 2-х ранених. Село Руда згоріло майже в цілості, остало около 30 хат непошкоджених. Стрілянину перервала ніч. Другого дня червоні в більшій кількості приходили до с. Руда, хотіли зловити когось з населення, та нікого не застали.

Від цього дня червоні в силі 130-180 людей (в цьому великий відсоток НКВД-ів) з двома танкетками, щоденно провадять розшуки по лісах і селах, як: Фібринів, Стратин, Підгороддя, Кліщевна, Дусанів і в лісі між тими селами, а другого дня шукали в лісах і селах: Руда, Дички, Яглуш, Виспа, Мална. Головну увагу звертають на вищезгадані села.

Шукаючи по лісі, більшовики їдуть всіма дорогами, а навіть і гущавниками. Як зловлять в лісі кого з мужчин, то в більшості стріляють, декого забирають зі собою. В останніх днях число червоних, котрі перепроваджували ці операції побільшилось до 370 людей. Цими обшуками хочуть більшовики перелякати населення щоб воно пішло до мобілізації. Населення цих околиць є залякане так частим переходом червоних.

22.8. зробили червоні більшу акцію на ліс в околиці с. Яглуша і на с. Яглуш. Червоних було понад 300 бійців (з цього 25 % НКВД-ів). Акцію вели в цей спосіб, ще один відділ йшов лісом з напрямку Ферлієва, другий з Заланова, Дичок, а третій з Підкаменя. В с. Яглуш спалили одне господарство в цілості, а друге частинно. (В однім з цих господарств був підрайоновий магазин з харчами). Господарства запалили без причини. В селі у декого переводили ревізію, під лісом знайшли військову кухню, в якій самооборона варила обід. Кухню забрали. Крім цього забрали 6-ох хлопців, котрі в цей час були в селі Заланів і Руда, та одного старого господаря, в якого знайшли поржавілі крісові набої, та частини.

В лісі натрапили більшовики на заставу, котру виставила місцева самооборона: один з самооборони ранений, та застава вицофала. Дальше червоні наткнулися на другу заставу самооборони, ранено одного більшовика, та застава перейшла на друге місце. В цьому місці де стояла самооборона в числі 180 людей, стала також сотня УПА "Буйні". Сотенний цієї сотні сказав, що до лісу йому не треба цивільних людей і не хотів бути коло відділу самооборони, ні не хотів навіть порадити, де зайняти боєві становища, а як почув стріли, то втік в глибину лісу, де було 2 чоти його сотні. Люди зі самооборони є тим страшно зневірені. Цей більшовицький відділ щоденно на ніч стягається до Рогатина.

25.8. зробили червоні лапанку на с. Мелна. Виглядала слідує: 24.8. о год. 23. в с. Мелна були совітські розвідчики перебрані по цивільному і озброєні, та в тій самій годині були виставлені застави червоних від сторони Стрілиськ. 25.8.44. год. 5 червоні обійшли лісом село, та розстрільною з криком і стрілами висувались до села. Більшовиків було около 350 осіб. Приїхали 14-ма тягаровими автами, та двома танкетками. В с. Мелна зловили 36 людей, з того 6 пустили, бо були старі, двоє втікало, більш. почали стріляти за ними, одного вбили, другого важко ранили. Решту зловлених о год. 12 відвезли до Рогатина. Вже на дорозі давали їм картки, щоб зголосились до армії. В с. Мелна зловили одного господаря з крісом. На полях, кукурудзах і під лісом, найшли около 8 крісів.

У віддалі 2 км від с. Мелна стояли тоді відділи УПА, а саме Буйні, Рубачі і Дубанці. Ці сотні могли піти на відбій або зробити засідку на більшовиків, як ці вертали назад, та цього не зроблено і більшовики поїхали

спокійно. Населення з околичних сіл дуже зневірене. Можна тепер почути голоси: “Пощо ми маємо годувати відділи, коли вони не хочуть нам нічого допомогти, хоч мають змогу”. Не знати чи тепер вдається населення вдержати від мобілізації, а як почне йти то піде масово.

Цей самий відділ, який вертався з с. Мелна, по дорозі запалив запальними кулями присілок Фірлеїва Кревню. Стріляючи говорили: запалимо, як є “бандеровці”, то будуть відстрілюватись. Не дістали зі сторони Кревні жодних стрілів, переїхало даліше.

23.8. самооборона відбила 150 людей, котрих провадили з напрямку Галича на Рогатин. Їх відбили в околиці с. Жовчів.

22.8. самооборона відбила одного чоловіка в с. Яблонів і застрілили 2-х НКВД-ів, 4-ох інших НКВД-ів втекло.

22.8. НКВД з Букачівець арештувало в с. Коколині 12 осіб. Арештовано правдоподібно в наслідок всипу.

25.8. більшовики палили село Городьків. Скільки хат спалено це невідомо.

Постій, 26.VIII.1944 р.

Оригінал. Рукопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 81. – Арк. 218-219.

№ 164

Списки випускників старшинської школи УПА “Олені”

Орієнтовно серпень 1944 р.

1. Чод – рік нар. 1922, член ОУН від 1942 р. освіта серед., учитель, бувший пропагандист ПОП в останньому часі політвиховник Холодноярців, походить родом з Підгаєччини.
2. Олімп – рік нар. 1923, освіта 9 кл. середньої школи. Член ОУН від 1937 р. бувший райовий пропагандист і політ. виховник Бурмаків. Походить з Підгаєччини.
7. Сидір – рік нар. 1923, освіта 7 кл. і фахово торговельна школа в ОУН від 1941 р. райовий пропагандист. Походить з Підгаєччини.
8. Блакитний – рік нар. 1920, освіта середня в ОУН від 1939 р. був закордоном і пішов в СС 10 панцирної дивізії родом зі Станіславова.
9. Вихор – рік нар. 1923, освіта 8 кл. член ОУН з 1938 р. рой. пропаган. Походить з Підгаєччини.
10. Сич – рік нар. 1923 освіта народна і фахово торговельна в ОУН від 1940, підр. Райовий пропагандист. Походить з Рогатинщини.
11. Буревій – р. нар. 1921 освіта семеноріяльна, учитель, ОУН від 1941 р. Походить з Рогатинщини.

12.Гонта – р. нар. 1924 освіта семеноріальна в ОУН від 1943 р. учитель, почав працюв. в пропаганді. Походить з Рогатинщини.

Копія. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 31 – Арк. 23.

№ 165

Накази керівництва УПА-Захід “Карпати” до відділів УПА на терені Карпат

22-27 серпня 1944 р.

УПА(З) Карпати

Наказ ч. 1

Постій 22.08.1944

1. На основі наказу ГВШ ч. 66\7\44 з дня 1.8.44 р. переняв я з доручення “Дора” – команду над усіма відділами УПА та зверхництво над усіма клітинами ОУН на терені УПА(З) Карпати.

2. Загальне положення: Фронт стабілізується. Така ситуація може протривати довший час. Спроби німців переговорювати з УПА(З), К-р УПА(З) Карпати відкинув, відповідаючи, що ми є тільки військо, а переговори належить до політичного відділу ОУН.

3. Відношення до німців і мадярів: німці з опущенням укр. території перестають бути для нас окупантом і головним ворогом. Для збереження народної енергії на рішучу і остаточну розправу з головним ворогом України (зараз більшовиками), наказую оминати всякі зударі так і з німцями, як і мадярами. Тільки у випадку нападу на нас боронитися. Про випадки зударів сей час доносити до штабу УПА(З)К.

Мадярські частини, які досі культурною поведінкою на українських землях здобули собі симпатію українського населення, трактувати як приятелів. Дуже строго забороняється розброювання, а тим більше ограблювання поодиноких вояків чи розбитків згаданих армій на УПА(З)К.

4. Відношення до цивільного населення: УПА(З) – відділи діють тільки на укр. землях. Постава до цивільного населення має бути прихильна, приятельська і чесна. Забороняється брати що-небудь від селян на свою руку без відома команд УПА, місцевих теренових Провідників, або згоди селян. Не вимагати від сіл – населення речей, яких вони не можуть дати. Всякі проступки будуть строго карані.

5. Відношення до більшовицьких і польських банд:

Більшовицькі і польські банди в терені поборювати самостійно і власними засобами. Не вільно відділам вести спільні акції з німцями, або в тій справі порозуміватися з ними. Не вільно передавати німцям полонених з більшовицьких чи польських банд, ні доносити про місця їх побуту. Про все зголошувати тільки К-дам УПА. Ми не є нічиїми донощиками чи агентами. Діємо на своїй землі самостійно і чесно. Всі речі сконфісковані при ліквідації банд чи ворожих поодиноких осіб передають вояки чи відділи своїм зверхникам – господарчому відділові УПА. За присвоєння навіть найменшої речі грозить польовий військовий суд.

6. Відношення до спокійного населення польського та інших меншостей на наших землях має бути культурне і чесне.

7. Справи дисципліни: пригадується всім К-рам і воякам УПА, що строга військова дисципліна обов'язує у всіх умовах. Командири допильнують належного військового поведіння вояків так у відділах як і поза відділами. Всякі проступки будуть карані строго. К-рам згідно з наказом ГВШ з 18.12.43 прислуговує право стосуватися усіх кар, передбачених правильниками регулярних армій. Можуть теж стосувати інші кари, що не противляться моралі і гідності вояка. Можна стосувати козацький суд (особливо за важкі провини). За невиконання наказу чи дезерцію К-дир самостійного відділу має право розстріляти вояка з місця. Протокол пересилає в гору. У всіх інших випадках, як теж відносно цивільних осіб обов'язує присуд польового Суду. Звернути увагу на справедливий вимір кар. Особи, які пробували б втікати, або котрі через зовнішні умовини (прм. спроба відбиття, бойова сутичка і т.п.) могли б висмикнутись з рук розстріляти з місця. Належне оголошення вислати до К-ди.

8. Денні заняття, охорона і прохарчування відділів. Кожну хвилину використати на науку військової штуки та дати змогу воякам привести до порядку свою зброю, виряд, одіж і тіло. Всюди поза квартирою (якщо К-дир відділу не накаже інакше) вояк перебуває тільки зі зброєю. Відділи на постій охороняють себе: вартами, заставами, стежами, та триманням певної частини відділів у поготівлі.

Чищення зброї відбувати чотами згл. роями, а не цілісно відділу. Відділи прохарчовуються засобами терену, в якому вони перебувають. Харчеві справи полагоджує господарчий відділ з тереновими провідниками і солтисами.

Старшини, підстаршини і вояцтво (оскільки то можливе) харчуються з одної кухні. Кращий харч прислуговує тільки хорим з доручення лікаря.

9. Військова таємниця і конспірація: пригадую воякам вагу військової таємниці. Відбути у відділах гутірки на цю тему. За найменші проступки строго карати до розстрілу включно. Без огляду на поставу німців чи до всіх, як теж до цивільного населення. Проступки в цьому напрямі карати як проступки військової тайни.

10. Товарицькість і товариське життя у відділах: звертати велику увагу на товариське життя відділу. Взаємна допомога, братерство і т. д. це дуже важливі прикмети доброго відділу. Писати хроніки відділів, закладати хори, веселі вечори уряджувати, видавати стінні газети і т.д.

Підписав
В. о. К-р УПА (3) Карпати

Наказ ч. 2/44

До Теренових Проводів ОУН областей:
Станіславів, Дрогобич і Перемишль

Терен мусить в як найкоротшому часі приготуватися на зміну окупанта. Негайно зорганізувати й скомплектувати теренові проводи ОУН на терені Карпат. Відновити вповні працю, де було занедбано

I. Військовий референт (орг. моб.) переведе мобілізацію до відділів

А) старшини, підстаршин та людей. Взяти під увагу в першу чергу боєвий елемент із теренів зайятих большевиками. Число мобілізованих устійнити з к-рами УПА на даних теренах. Порозумітися із провідником терену та жіночою реферантурою (Червоний Хрест) й подбати, щоби в терені, де знаходяться відділи, були зорганізовані шпиталі із відповідними медичним персоналом і медикаментами.

II. Організаційний реф.: а) охопити сіткою Організації всі села й міста під німецькою окупацією;

Б) охопити всіх людей, що вийшли із теренів зайятих большевиками, мати їх перегляд та відповідно ними керувати.

В) зорганізувати цивільну адміністрацію терену, опираючись на дотеперішних адміністративних працівників бувшого УДК. Нею тихо керувати та співпрацювати.

Г) нав'язати зв'язки для переходу фронту.

Д) підреферентура звязку стягне від цивільного населення всякі технічні середники звязку, як радіоапарати, телефонічні і телеграфічні апарати, дроти й технічне приладдя.

Е) допомогти в праці військовим і іншим реферантурам.

III. С.Б. Прослідити всі ворожі нам елементи. Виготовити і подати їх списки до К-ди УПА.

Разом з відділами УПА знищити ті елементи.

IV. Господарчий реф.

а) приготувати в терені магазини

б) заосмотрювати відділи УПА в 1) харчі, 2) одяг і обув, 3) виряд і інші потрібні речі,

в) зайнятися лігеншафтами та господарствами, що не мають власників. З тих піль все зібрати та замагазинувати.

г) стягнути з терену від цивільного населення для потреб УПА всякі військові речі і приладдя, як зброю, виряд, одіж і т.п.

д) користаючи з того, що в терені є багато господарських фахівців, утікачів із під большевиків зорганізувати й організувати й розбудувати господарську референтуру.

е) співпрацювати із цивільною адміністрацією терену.

V) Жіноча реф. і суп. опіка (Червоний Хрест) в порозумінні із провідником терену й військовим реф. займатися: а) організацією шпиталів в терені, б) змобілізування медичних і фармацевтичних кадрів, в) збирання

лікарств та приладдя, потрібних у шпиталях, г) в порозумінні із господарським референтом організує суспільну опіку для утікачів.

VI) Пропаганда: 1) переконувати українців, що не слід їм утікати на еміграцію, а противно треба працювати на рідних землях, 2) запізнати українське населення з внутрішньополітичним станом:

а) У.Г.В.Р. (Українська Головна Визвольна Рада – уряд і адміністрація України

б) УПА – (військо України).

Цей наказ виконати до дня 15. 09.1944.

Слава Україні

Б. А. Богун

В.о. К-ра УПА (3) Карпати.

В.Ш. УПА(3)
Карпати

Постій 28.08. 44.

Наказ ч.3/44

До відділів УПА на терені Карпат

1) Чистка терену

Перевести негайно повну частку терену Карпат від ворожого нам елементу (поляки, комуністи і т. п.)

2) Відзнаки

Понашивати функційні відзнаки, згідно з наказом К.В.Ш. ч.2/44. Познимати із одностроїв всі відзнаки чужих армій (німецькі, мадярські і т. п.)

3) Вишкіл

Протягом місяця вересня 1944 перевести рекрутський набір у ново змобілізованих відділах. Переробляти як найбільше полевий і бойовий статут, стрілецький вишкіл і поведення вояка. Не зуживати забагато годин на впоряд.

4) Гігієна вояка.

5) Всі вояки повинні митися щодня бодай до половини тіла. Використовувати всі можливості, щоб бути чистим і неподертим.

6) Резервові табори і сховища.

Найдальше до 15.09.44 всі відділи приготують собі у лісах резервові табори і сховища на перехід фронту і під світську діяльність

Слава Україні

Б. А. Богун

В.о. К-ра УПА(3) Карпати.

Вісті з терену

В днях 20-25 липня терен Рогатинщини майже весь був окупований большевистськими військами. Фронтіві частини нічого не робили лиш по селах де в хаті не було, нікого розбивали двері та забирали все, що їм “понравилось”. Питали за німцями, бандерівцями, власовцями. Підозрілих муштин ловили та відсиляли до лягру, де переслуховували їх і відпускали. Зловлених зі зброєю розстрілювали.

В тиждень пізніше приїжджає адміністративна влада, поставляючи старих голів сільрад.

На самому початку припорученого головам сільрад перевести списки мушин.

Червоноармійці говорили, що по селах є дуже багато людей і вони будуть це число зменшувати, беручи до армії та роботи.

10-13. VIII. в районах: Бучач, Підгайці ловили большевики враз з польськими міліціантами мушин до Ч.А. Зловлених вели до Бережан, де долучували місцеві і всіх повели на Львів. Було наловлених біля 1000.

Із району Бурштин, Букачівці беруть людей до відбудови рафінарні в Дрогобичі.

17. VIII. в Конюшках (Рогатин) вив'язався бій між большевиками, а самообороною, у висліді якого було звільнено всіх поневолених мушин з Конюшок.

20. VIII. решта села району Рогатин дістали візування до Ч.А. Хто не піде до означеного речинця, коли його зловлять і розстріляють.

22. VIII. в Литиці зловлено 7 НКВД-стів, які їздили по селах без зброї: Признались потім, що їх післано на розвідку.

УПА (3) Карпати

Постій 25.VIII.44.
Постій 20.9.1944 р.

Наказ ч. 9.

З днем 21. 9. 1944 р. підношу слідуючих підтаршин до військового ступня Старшого булавничого:

Бул. Запорожець

Бул. Козак

Ст. віст. Зенко

Булавного:

Ст. віст. Чичирк

Б. А. Богун
В. о. К-ра УПА (3) Карпати.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 1-16.

№ 166

Спогади жителів с. Грабівець Богородчанського району про каральну акцію підрозділу НКВС

28-29 серпня 1944 р.

29 серпня 1944 р. відбулася каральна акція військ НКВД над мирними жителями села Грабівця на Богородчанщині, внаслідок якої понад 80 жителів було розстріляно, по-звірячому закатовано, а село майже дощенту спалено. Кривавій, жорстокій, садистській безпідставній акції озвірілих енкаведистів

передували події, які за міжнародними нормами людської моралі навіть під час бойових дій між ворожими арміями не могли призвести до такого.

Пізнього зоряного вечора 28 серпня, саме на Богородицю, з села Цуцилова тогочасного Ланчинського району вийшла місцева боївка і попрямувала в село Грабовець Богородчанського району, яке знаходилося на протилежному правому боці Бистриці Надвірнянської. Перебрівши неглибоку в цих місцях Бистрицю, боївкарі дісталися крайнього обійстя, в якому проживала родина Остащук Марії Федорівни, і після запізнілої вечері заночували в stodolі. Боївкарі сподівалися енкаведистської облави й тому змінили місце свого перебування. В передсвітанковій імлі обійстя Остащук оточили облавники. Лісовики вчинили збройний опір, під час якого було вбито офіцера-енкаведиста.

Ще тільки сіріло, а вже енкаведисти розпочали своє катівське жниво. Про той кривавий ранок розповідають жителі катованого села.

Марія Онуфріївна Гошовська, 1903 р. н.:

28 серпня 1944 року (на Богородицю) після церковної відправи мій чоловік Микола Іванович Гошовський, 1901 р. народження, пішов до сусідів домовитися, щоб вони наступного дня прийшли допомогти косити. Ми навіть на гадці не мали, так само, як і ніхто в селі, що нашим батькам, братам, синам і чоловікам не доведеться вже більше жнивувати.

Ще тільки сіріло, як я встала й почала готувати сніданок на нашу родину, яка складалася з шести чоловік – нас і чотирьох дітей (Стефанія – 1927 р. н., Володимир – 1928, Ольга – 1932, Ярослав – 1939) та декількох сусідів, які мали прийти на толоку. Ще двоє моїх синів були на той час у Німеччині. Через якийсь час прокинувся чоловік, вийшов на двір і, швидко повернувшись, занепокоєно сказав: “У самому кінці села, під Фітьковом, чути сильну стрілянину. Мабуть, точиться бій між партизанами та поляками. Палають хати”. На ті часи в нашому краї досить часто було чути ночами стрілянину, видно відблиски заграв далеких і близьких пожеж. Ми вже звикли до того, і тому я не надала великого значення словам чоловіка. Через якусь хвилину вийшов чоловік ще раз на подвір’я і, повернувшись, перестрашено сказав: “Не на добро це все. Постріли зближаються, вогнів у тому кінці села стає все більше. Чути дим”. Вийшла і я надвір та так і обімліла: з тамтого краю села на нас насувався суцільний вал вогню і диму, доносилися густа стрілянина, ревіння худоби, дитячий плач, жіноче голосіння, нелюдські чоловічі крики. Прийшли сусіди і сказали, що косити не будуть нині, бо в селі розпочалося справжнє пекло. Чуємо з чоловіком вже від Забережжя, на іншому краю села, почалася стрілянина, загоготіло полум’я палаючих осель, долинули лементи і зойки. Раптом угорі запівкали запалювальні кулі, і зайнялася наша стайня. Поки чоловік виводив худобу – двох корів та коня, – загорілася stodola, у якій знаходився сільськогосподарський реманент: січкаря, млинок для провіювання збіжжя, сани, віз, борони, тощо. Кинувся чоловік рятувати реманент, без якого селянинові як без рук, то хата вже горить так сильно, що з неї не було можливості врятувати нічого.

Перестрашена усім тим, я з дітьми подалася до сусіда, Бойчука Юрка Степановича, у великий сад, в якому менше допікав вогонь, і там ми отаборилися, а чоловік залишився на обійсті, щоб бодай хоч як-небудь вирятувати від вогню. Адже із заможних газдів ми ставали остатними жебраками, і навіть якийсь цвях міг стати в майбутньому у пригоді. Через якийсь час і чоловік подався за нами в сад, але, перескакуючи через пліт, наступив на кинуту кимось косу і, перетявши собі ногу майже навпіл, заревів від болю, впав і знепритомнів. Збіглися сусіди, також знайшли собі пристанок у саду, і почали допомагати хто чим міг: одні приводили його до тям, збрискуючи водою, інші хлібним м'якушем тамували кров, ще інші рвали на паси сорочки і перев'язували ногу. Тільки ми впорядкували якимось чоловіка і повсідалися, як тут же до нас через пліт перескочило п'ятеро енкаведистів і, наставивши на нас зброю, закричали: "Руки вверх, бандери!" Усі ми, скільки нас там було, попідіймали руки догори і так застигли, очікуючи смерті. Відтак команда "Встать!" і ми ні живі, ні мертві повставали. Двоє з п'яти підійшли до нас і, погрожуючи зброєю, почали обмацувати усіх чоловіків з ніг до голови, познімали з них ремені і позв'язували їм руки. Хто з чоловіків був грубий, то штани трималися на них без пасків, а хто був худий, то штани з них спадали і мусили жінки, щоб чоловіки могли якимось рухатися, скручувати з соломи перевесла і підперезувати їх. Коли четверо москалів повели позв'язуваних чоловіків та молодих хлопців у бік церкви, то п'ятий, який залишився біля нас, жінок та дітей, намірився застрілити мого чоловіка, що безпорадно лежав на землі. Я кинулася до того ката і, спіймавши його за руки і за автомат, затулила собою чоловіка й закричала: "Паночку, не стріляйте в мого мужа! Хіба ж можна вбивати тата при дітях?!". Москаль мовчки опустив зброю, виламав з плота кіл і, подавши його блідому як смерть чоловікові, наказав йти за ним. Коли ж чоловік, тамуючи біль в нозі, дострибав якимось з допомогою кола поза церкву, розташовану від нашого обійстя щось за півтора кілометра, то його там... застрілили. Чи той самий москаль, що вів на страту, застрілив мого чоловіка, чи якийсь інший, я не знаю. І ніхто того в селі не знає. Коли москалі після кривавої акції, яку вони вчинили над селом та його жителями, пішли геть, то до мене перед смерком прийшов якийсь чоловік, якому вдалося уникнути смерті й полону, і сказав: "Маріє, йди і забери свого чоловіка. Він лежить вбитий на дорозі за церквою". Така страшна звістка приголомшила мене з дітьми, і ми заголосили. Однак, я побоялася іти ввечері до вбитого чоловіка. Ту ніч наша осиротіла родина провела, як десятки й десятки інших родин, на городі. Настелили на землю бур'яну і так спали. Бур'яном і накрилися. Адже все наше майно згоріло дощенту.

Коли я зранку пішла до церкви, щоб забрати вбитого чоловіка, то перед моїми очима постала жахлива картина: навколо по садах, городах, подвір'ях і вуличках валялися закатовані москалями односельці – чоловіки та юнаки. Ніби через село пройшов фронт. Я пережила дві світові війни, але щоб таке пекло творилося в нашому селі під час котроїсь з воєн – не пригадую. Мало того, що наших чоловіків, синів, батьків безневинно вбивали, енкаведисти-

садисти ще й страшно їх катували. Так, Михайла Васильовича Матківського, 1902 року народження, кати поранили, а відтак вкинули в копицю сіна і... підпалили. Згорів, сарака, живцем.

Василя Олексійовича Якубіва, 1904 року народження, наші червоні “визволителі” забрали з хати від жінки та дітей і повели з собою, не кажучи куди. Дружина та діти думали, що його заарештували помилково і він ось-ось повернеться. Але не так сталося, як гадалося. Завели москалі Якубіва на чужий город в конюшину і там, вирізали йому щелепу, залишили конати в страшних, нелюдських муках. Він конав довго і тяжко. Залишаючи за собою кривавий слід, проплазував ще три загони. Дружина випадково наткнулася на свого мертвого чоловіка десь аж на третій день; в роті та у задубілих руках закатованого було повно землі і конюшини. В ранах заплодилися черваки.

Йосипа Миколайовича Ліницького (Юзя), 1905 р. н., якому померла жінка, москалі забрали з поміж шістьох дітей. Найменший, півторарічний Казик, пішов разом з татом. Коли кати довели Йосипа до зарінку, то вирвали в нього з рук дитину і кинули в корчі, ніби якесь котя, а йому вистрілили в чоло і, посвистуючи, пішли геть. Свідком цієї жорстокої розправи була Марія Михайлівна Кузан.

Миколу Олексійовича Якубіва москалі закололи багнетом. Встромили багнет у правий бік і там залишили, щоб жертва не одразу сконала, а довго мучилася. Розповідають люди, що катований так страшно кричав від болю, що чути було далі на все село. Допомогти нещасному чоловікові не було кому, а жінки не наважилися.

Голові сільради Василю Васильовичу Матківському – вітчимові Миколи Якубіва – кати-енкаведисти поперерізали на руках жили, від чого він помер. Деякі трупи закатованих односельців люди знаходили в лугах через тиждень-два, а то й через декілька місяців після енкаведистської акції. Поховати своїх близьких, безневинно закатованих біля церкви, в одній братській могилі москалі нам заборонили. Заборонили нам також відправити по них панахиду.

Ганна (Петрунеля) Грабовецька, 1922 р. н.:

Ми всі ще спали того страшного ранку, але раптом були підняті густими пострілами, які почули на самому краю села, неподалік нашої оселі. У хаті стало світло від вогню, як удень. Ми вийшли з татом на город (чоловік мій був на той час ястребком і знаходився в Богородчанах) і при відблисках пожежі побачили, що горить стодола Марії Осташук. Москалі в цей час оточували село і стріляли запалювальними кулями по солом'яних дахах. Запалили десятки людських осель. Мій тато, який мав на той час 73 роки (тої ж таки осені від пережитого він помер), нашвидкоруч запряг конячину, і ми почали лаштуватися до втечі в сусіднє село Горохолину до чоловікового тата, щоб перебути там лиху годину. Тут до нас підійшли енкаведисти і, перевіrivши в тата кен-карту (документи були ще німецькі), сказали, щоб ми нікуди не їхали, бо по дорозі нас усіх перестріляють. Ліпше заховатися на городі у верби і там тихо сидіти. У вербах розташувалася вся наша родина – я з сестрою, мама та ціла купа сусідських дітей. Ми обсіли тата навколо й

звідси спостерігали за всім тим, що відбувалося в нашому палаючому селі. А відбувалося страшне. Коло нас енкаведисти застрілили горбатого Михайла Яціва та його неповнолітнього сина Миколу, який ще навіть не підлягав до війська, а також старих чоловіків Івана Пилиповича Чумбея, Пилипа Гуцуляка, Миколу Романчука. Проходячи попри нас, кати дивилися на тата як на лютого ворога, і ми потерпали, щоб вони його не застрілили. Наша мама мала хворе серце і від тяжких переживань почала вмлівати. Взявши в руки коновчину, я пішла до криниці, щоб набрати води і привести маму до тяти. Тільки опустила коновку в криницю, як підійшов якийсь азіат-енкаведист, що вів нашого сусіда Юзя Габерштока, і наставив на мене автомат. Я так і закам'яніла. Поводивши по мені декілька разів автоматом, азіат повів Габерштока далі, але через якихось 50-70 метрів їм назустріч надійшла група москалів, які й застрілили Юзя. Сидячи у вербах, ми бачили, як до нашої оселі підійшли енкаведисти і сміючись підпалили сірниками солом'яну стріху. Відтак запалили також стодолу і стайню. Усі будівлі були нові. Чоловіки металися поміж палаючими будівлями, як божевільні, а навздогін їм гриміли постріли. Багато чоловіків та юнаків того страшного дня заховалися від смерті в криницях. Під час кривавої акції енкаведисти застрілили також чоловіка моєї сестри Марини – Михайла Грабовецького. Бідолаха приїхав конем з долішнього села, щоб побачити, що твориться в горішньому, але, повертаючись додому, загинув. У другій моєї сестри – Доні москалі забрали чоловіка і позбавили його волі на 10 років нізащо. Багатьох наших чоловіків після наказу “Не стрелять!”, поданого з літака, москалі приводили на зарінок і, зв'язавши по руках і ногах, укладали на землю, як баранів на заріз, чекати своєї долі. Потім їх забрали в полон, ніби не простих селян, а ворожих вояків.

Марія Миронівна Бойчук (по-чоловікові Якимчук) 1909 р. н.:

Тієї ночі моєму чоловікові не спалося, відчував, мабуть, щось лихе. Коли вчинилася стрілянина і запалахкотіло небо, він сказав мені (спали ми в хатині на околоті): “Подивися, Маріє, що там робиться”. Двері чогось були закручені знадвору дротом, то довелося нам вибиратися з хати через вікно. Прийшли ми до сусіда Василя Якимовича Грабовецького, а він каже нам: “Хата ваша ціла, то можете сидіти у своїй власній”. Пішла я з дітьми до Івана Гошовського, а чоловік подався викидати з хати збіжжя. Відтак пішов пасти корову. Так я більше не бачила свого чоловіка живого. Вбили його енкаведисти біля молочарні, там, де тепер Стефка Боденка побудована. Того ж кривавого ранку вбили кати й трьох моїх рідних братів – Василя, Гната і Михайла Бойчуків. Моя племінниця Ганна Гнатівна Бойчук, 1926 р. н., силуючись захистити батька від розправи, була вбита одною з ним кулею. Куля, випущена впритул у брата Гната, вилетіла з нього і вразила Ганусю наповал. А вона тільки нещодавно повернулася з німецької каторги (збереглося фото, вислане Ганною Бойчук з Німеччини своїй теті).

Сама я поховала свого чоловіка і братів з іншими одинадцятьма закатованими односельцями, в одній братській могилі без труни. Не було кому зробити труну, не було й з чого зробити. Підстелила я закатованим

листя та соломи, прикрила сяк-так гілочками і присипала землею. Плакати за рідними почала аж після того, як минуло щось зо три тижні. А до того не плакала. Мені здавалося, що то сон. І залишилася я вдовою з трьома малими – найстаршій дитині було дев'ять років, середущій – чотири, а найменшій – восьмий місяць. У брежневські часи поруйнували всі пам'ятники в нашому селі, споруджені на честь родичів, вбитих під час кривавої акції, то я на світлу пам'ять своїх чоловіка, братів і племінниці насадила невеличкий гайок за вулицею навпроти хати. З-під віконної стіни моєї хатини декілька років тому виросла липа, яка затуляє мені світло, але я її не можу зрубати – мені здається, що то мій чоловік щойно вийшов на подвір'я (де тепер вікно, колись були двері) і має повернутись.

Іван Миколайович Григоров, 1929 р. н.:

Коли мій тато Микола Григоров побачив, що до обійстя прямують солдати-енкаведисти і ховатися вже нема можливості, то він взяв кіш і пішов на город по конюшину. На городі до тата підбіг один з катів і вдарив його в груди, а коли той впав, то дав по ньому чергу з автомата. Відтак перевернув тата долілиць, забрав з кишені запальничку й тютюн і пішов геть.

Антон Семенович Григорів, 1930 р. н.:

Коли в селі розпочалася акція, наша мама заходилася виносити з хати подушки, перини та інше лахміття та складати під пліт. Відтак пішли ми з мамою до сусідки Ганни Гошовської і звідти дивилися, чи не горить наша хата та оборіг. Тут набіг москаль, захопив нас трьох (мене, Луку Антоновича Григорука 1927 р. н. та Богдана-Зіновія Костянтиновича Петера 1930 р. н. – батько останнього був східняк, колишній петлюрівець і повів до купи гною розстрілювати. Та бабуся почала хапати москаля за руки та автомат і кричати: “Що робиш? Адже це діти!” Зі словами: “Ідіте в дом, і не шляйтесь, а то перебийом всех, как собак!” москаль пішов геть. Натерпілися ми тоді страху. А оборіг наш таки згорів разом з плотом та шматтям.

Можна ще б багато розповідати про енкаведистську каральну акцію над невинними людьми. Від кожної з таких розповідей кров холодне в жилах, а в голову закрадається гадка: чи були в тих енкаведистів, які брали участь у кривавій, нелюдській акції, матері? Чи була мати в людини (якщо цього нелюда можна назвати людиною), яка дала наказ на проведення кривавої акції над мирними людьми?

Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Книга 2 (Підготували Я. Лялька, Р. Коритко, М. Онишкевич та ін.) Автор передмови Я. Лялька. – Львів: Галицька видавнича спілка, 1997. – С. 388-391.

№ 167

Тимчасові інструкції організаційної референтури Крайового проводу ОУН на західноукраїнських землях низовим організаціям про ставлення до національних меншин і політико-виховну роботу серед вояків УПА

7 вересня 1944 р.

Тимчасові інструкції

1. Мобілізація в ЧА.

На мобілізацію в ЧА не йдуть члени ОУН, Юнаки та розконспіровані симпатиками, цебто ті, що повинні опинитись у існуючих і новоорганізованих відділах УПА, кущевих самооборонних відділах чи в самооборонному підпіллі. Інші повинні шляхом мобілізації йти в ЧА. Не дозволити нагромадження нереволюційного балястру по селах та лісах.

Деякі люди підуть у ліс в тій вірі, що більшовики не зуміють вже на нас вдарити. Коли ж прийдуть удари – а їх треба сподіватися у ближчому й дальшому майбутньому, – ці люди нас проклинатимуть, вони не зуміють зносити всіх невигод твердого боєво-підпільного життя, заломлюватимуться фізично і морально та в той спосіб не помагатимуть справі, а будуть зайвим тягарем. А до того нам треба мати людей в ЧА, беручи до уваги те, що ми зобов'язані вести відповідну роботу серед українців з Осередніх і Східно-Українських Земель, яких багато в ЧА.

2. Підбільшовицька дійсність.

В умовах нової підбільшовицької дійсності ми зустрічаємося з новими методами роботи НКВД. Є серед НКВД-стів типи, які грають роллю “прихильників” українського народу та його національно-визвольної боротьби. Щоб прикрити своє справжнє обличчя та вкратись у довір'я народу, ці типи навіть дораджують подекуди насильно мобілізованим в ЧА, чи арештованим утікати і втечі де-не-де уможливають. Серед населення поширюються вістки, мовляв, у районі не хочуть приймати доносів, проганяють донощиків, усіх без розбору приймають до праці тощо. Серед деяких наших людей зродились думки, що “прихильному” нам елементові в НКВД треба підсунути наших розвідників, головним чином жінок, які для нас працювали б. Такій “прихильності” не можна вірити і забороняється поширювати вістки про таку “прихильність”. Це свідомо більшовицька пропагандивна гра. Більшовики ведуть її на те, щоб приспати нашу чуйність. В той сам час послідовно підготовляють вони удари на нас. Найкраще про це свідчить підготовлювання списків підозрілих людей, та інтенсивне організування сітки сексотів. Бувають випадки, що більшовицькі відділи НКВД-истів маскуються як відділи УПА, роз'їжджають по селах, розшукують за іншими відділами УПА та шукають зв'язків. Тому не сміємо присипляти чуйності народу; на удари більшовиків по нас мусимо підготовляти організацію і весь народ. З НКВД-истами не йдемо на ніяку гру, бо самото дозволена з ними гра – це гра кулеметів!

3. Відношення до більшовицької адміністрації й сексотів.

Більшовицьку адміністрацію можна поділити так: 1) властива адміністрація (районні й обласні виконкоми та сільради), 2) поліція (НКВД, НКГБ, міліція, зокрема польська і т. д.), 3) інші більшовицькі інституції в районі та області (освітні, фінансові, господарські й інші).

Наші всі акції мають самооборонний характер, тому не слід противника провокувати, треба натомість відбивати його удари. Найбільш активна на протиукраїнському відтинку є поліція. Найгрізніші для нас сексоти, як ті, що діють серед нас, знають терен і людей. Тому сексотів треба бити негайно і поголовно і то навіть явно, це значить, можна повісити серед села та ще й таблицю почепити. Сексотам виповідаємо безоглядну боротьбу. До акції приступити негайно. Звернути увагу на те, що більшовики найчастіше організують сексотів з-поміж своїх працівників (урядовців): учителі, працівники господарських і фінансових інституцій, у містах – сторожі, трамваярі, залізничники й інші.

Другим небезпечним для нас противником є польська поліція (знає терен і людей, робить найбільше доносів, бере участь у протиукраїнських акціях більшовицької міліції). Ту польську міліцію, яка явно співпрацює з більшовиками проти нас, б'ємо. Але удари по ній мусять бути настільки сильні, щоб поляки мусіли застановитися, чи це їм рентується. Дальше відповідаємо на всі удари НКВД по нас. Не провокуємо їх, не робимо нападів на райони (хіба за окремим дозволом), але відбиваємо всі удари по нас, нищимо їх висланників на села, зокрема організаторів. Акцію проти НКВД (чи НКГБ) ведемо тихо без зайвого шуму. В міліцію українці не повинні йти. Вияснення непотрібно. Міліція – це все одно що НКВД.

Властивій адміністрації не зачіпати, хіба що хтось надто агресивно виступає проти нас (сексот, активіст). Розпорядження адміністрації населення виконує отягаючись, без запалу. Коли йдеться про поставку харчів – то треба давати, але пиняво. Тут-то-там УПА може конфісковувати транспорта харчів. До освітніх, фінансових та господарських інституцій піде багато наших симпатиків (їх силою притягнуть); можна навіть свідомо тут людей післати. Треба з такими вдержувати сталий контакт, вони мусять стало давати звіти.

4. Польське питання.

Поляки знайшлися в дуже подібній ситуації як і ми. Більшовики визволяють їх з-під німецького гніту і творять Радянську Польщу. Це змушує нас змінити наше ставлення до поляків. Ми за ліквідацію конфлікту з поляками та спільну акцію проти спільного окупанта. Треба вести між поляками (тими, що настроєні проти більшовиків) пропаганду за співпрацю. Зазначається, що пропаганду треба вести між поляками, а не українцями, зокрема не між членами. Це тому, що ми часто себе переконуємо та розпропагуємо в якійсь справі, а з іншими народами не вміємо говорити. Зараз треба повести пропагандивну акцію у польському середовищі за співпрацю. Б'ємо тільки тих поляків, які пішли на співпрацю з більшовиками проти нас (польська міліція).

5. Жидівське питання.

Проти жидів не вести ніяких акцій. Жидівська справа перестала бути проблемою (їх остало дуже мало). Це не відноситься до тих, що виступають проти нас активно.

6. Самооборона.

Допильнувати, щоб додаток до інструкції із січня 44 р. точно виконано, зокрема відносно перебудови Організації. Мусять скоро повстати й діяти кущеві самооборонні відділи. Як виказує практика, лише такі, (кущеві) самооборонні відділи можуть себе виправдати, бо не кожна станиця має відповідних людей, озброєння, командира. Також одною з найважливіших причин є те, що член самооборони на терені свого села не є активний; далеко більше активності він проявив би серед чужих людей. Кущові відділи мусять військово вишколитися. Командні становища обсадити в порозумінні з військовими референтами даних теренів. Завести в відділах строгу військову дисципліну.

7. Завваження до пропагандивної роботи.

В кожний самооборонний кущ призначити пропагандиста та його заступника. Це повинен бути політично розвинений член ОУН, рішучий, ініціативний, повинен мати прикмети бойовика.

Завдання пропагандиста:

1) Провадити політично-виховну роботу серед бійців самооборонного куща: виробляти в них ненависть до ворогів України, гартувати бойовий дух, підтримувати сувору дисципліну; систематично інформувати кущ про нашу боротьбу, про політичну лінію і тактику Організації, знайомити з положенням на фронтах імперіалістичних та визвольних війн, знайомити з міжнародним становищем. На політично-виховну роботу в кущі щодня виділяти одну, дві години.

2) Провадити політично-виховну роботу серед цивільного населення: систематично інформувати про нашу боротьбу, вселяти надію на перемогу нашої справи, підносити бойовий дух і витривалість народу. Підтримувати в народі довір'я до наших політичних і збройних сил. Пояснювати народові всі більшовицькі підступні методи, при допомозі яких вони намагаються поневолити український народ. Гуртувати народ навколо нашого руху, паралізувати всякі ознаки заломання.

3) Провадити пропагандивну роботу серед бійців і командирів Червоної Армії, розповсюджувати нашу літературу. Коли бракує літератури, множити її на цикльостилі, друкарській машинці, переписувати від руки. Інформувати бійців і командирів ЧА – з ким ми боремся, кого стріляємо, пояснювати наше становище до них. Звичайних бійців – кадровиків та командирів ЧА відпускати з нашого полону, радити їм повертатись до дому.

4) Провадити пропагандивну роботу серед наших ворогів: розкидати і підкидати їм провокативні листівки. Надсилати їм нашу літературу в листах (поштою), але з віддаленого міста чи району. Широко розголошувати про знищення сексотів, оголошувати скільки такий сексот людей видав, розказати про всю його зрадницьку роботу.

5) Систематично в час рейдів і постоїв поширювати нашу пропагандивну літературу. Коли самооборонний кушч недалеко від міста, – розкидати літературу по вулицях, розклеювати по парканах, громадських будинках, школах, церквах, підкидати в шпиталі пораним бійцям.

Кушчовий пропагандист підпорядкований районному пропагандистові, який пробуває в одному із самооборонних кушчів району. Він відповідає за політичну лінію самооборонних кушчів у районі. Він інструктує і перевіряє роботу кушчевих пропагандистів. Районний пропагандист систематично роз'їжджає по кушчах, буває присутній на політгодинах, дає живу допомогу та усні інструкції кушчовим пропагандистам. Він відповідає за пропагандивні рейди самооборонних кушчів та політичну їх лінію.

Районний пропагандист підпорядкований повітовому пропагандистові, повітовий окружному, а окружний обласному.

8. Література для УПА.

Подбати про те, щоб в кожному відділі УПА був політвиховник. Політвиховника назначувати в порозумінні з політвиховником при Штабі В.О. На політвиховників підбирати ідейно-сильних та найкраще політично-вироблених членів ОУН.

Забезпечувати відділи УПА та самооборонні кушчі всякою літературою, що у нас появляється (листівки, преса), інформація про міжнародні, політичні та воєнні події. В зв'язку з тим, що дотепер деякі відділи від початку свого існування не бачили майже жодної нашої літератури – справі розподілу літератури в області присвятити дуже пильну увагу. Не менше половини (а то й більше) всякої літератури назначувати постійно для відділів УПА і через політвиховників поодиноких відділів її зміст доводити до відома всім стрільцям і командирам. Літературу після використання (познакомлення з нею) у відділах, відділи зобов'язані розповсюджувати в часі рейдів між населення, а назначену для ЧА – розповсюджувати по шляхах, через які проходять червоноармійці.

9. Хто має право мобілізувати в УПА.

Командири відділів не мають права переводити самовільно насильної мобілізації в УПА. Мобілізацію в УПА, в залежності від потреби, переводять теренові проводи.

10. Всі стрільці, які з яких-небудь причин опинилися поза своїми відділами, мусять негайно їх відшукати. Не дозволяти самовільно ангажувати стрільців з УПА до самооборонних відділів, без окремого дозволу компетентних військових органів. Не придержуватись цього доручення – це значить сприяти дизерції й непорядкам в УПА, а це не лежить в нашому інтересі.

11. Розміщення відділів УПА.

Відділи УПА мусять бути розставлені по цілому терені рівномірно і всюди бити більшовиків. Більших провокативних акцій не дозволяється влаштовувати, зокрема поблизу місця постою відділів і осередків. Бити більшовиків не тільки в прилісних околицях, але й у безлісних. На прилісні

села більшовики звертають велику увагу. Там часто приміщують своїх сексотів, а то й окремі відділи, складені з бувших червоних партизан.

12. Господарські справи.

Господарські референти опрацюють план і проведуть заготовку різних господарських матеріалів, необхідних для існування відділів УПА і самооборони. Треба не забувати, що більшовики, намагаючись нас знищити, будуть вести спеціальну акцію вишукування наших магазинів і господарських баз. Будівання добрих криївок далі актуальне.

13. Зв'язок.

Усі дотеперішні зв'язкові лінії й пункти зв'язку змінити. Зв'язкову роботу доручити вести якнайбільш перевіреним членам. До кур'єрської роботи можна і треба ангажувати жінок, відповідно їх перед тим вишколивши. З осередка до осередка висилати безпосередніх кур'єрів, найменше по двох. В організаційних переписках вживати шифрів і кодів.

14. Звітування.

Звіти опрацьовувати точно і без зайвих описів маловажних подій та без зайвих слів. Звіт мусить бути вичерпний і представляти правдивий огляд даного терену.

7.IX.1944 р.

Орг. Реф. К. П. ЗУЗ

Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Книга 2 (Підготували Я. Лялька, Р. Коритко, М. Онишкевич та ін.) Автор передмови Я. Лялька. – Львів: Галицька видавнича спілка, 1997. – С. 153-157.

№ 168

**Витяг із наказу НКВС УРСР про злочини,
скоєні працівниками Кутського райвідділення НКВС у селах
Попельники і Рибне**

9-10 вересня 1944 р.

Иванов, Белов и Зорин, возвращаясь подводой из Заболотова, они заехали в село Попельники, где напившись, сожгли два дома с надворными постройками, принадлежавших лицам, ушедшим в лес к бандитам-бандеровцам. Вечером этого же дня Иванов, Белов и Зорин прибыли в село Рыбное, где участковый уполномоченный Левченко Иванову доложил обстановку и представил задержанного неизвестного. Через непродолжительное время неизвестный Беловым был пристрелен вследствие нападения в это время бандитов.

Утром 10. IX. 44 г. после завтрака и коллективной пьянки Иванов от председателя с/совета узнав фамилии семей лиц ушедших в УПА, решил дома и надворные постройки, принадлежащие этим лицам, сжечь.

Приехав к дому Никифорок, Иванов из ракетницы поджег дом. Затем Иванов, Белов и Левченко и несколько бойцов истребительного батальона прибыли в дом Марчука, где с ведома Иванова, Левченко из “нагана” застрелил Марчука Прокофия, 46 лет, а Белов так же по указанию Иванова из автомата расстрелял Марчук Анну 45 лет и их дочь Анну Прокофьевну 10 лет.

После учиненной расправы, по указанию Иванова трупы вместе с домом и надворной постройкой были сожжены. В поджоге принимали участие Белов, Левченко и истребки батальона.

Несмотря на распоряжение Иванову со стороны секретаря Кутского Райкома КП(б)У немедленно выехать в г. Куты, Иванов распоряжение не выполнил, а дал указание продолжать поджоги.

Прибыв в дом к семье Кричуна, который скрывается в лесу, по указанию Иванова, Белов нанес ранение Кричун Ольге 66 лет, пристрелил их внука 6 лет, сидевшего на кровати.

По приказанию Иванова Левченко тут же пристрелил раненную Беловым Кричун Ольгу. Совершив расправу над семьей Кричуна, по указанию Иванова дом и надворная постройка были сожжены, где сгорели и трупы расстрелянных.

Окончив с расправой над семьей Кричун, все коллективно заехали в одну из квартир, где Белов вследствие опьянения учинил дебош, пытался застрелить Иванова, но по приказанию последнего Белов был связан и оставлен на квартире. Сам же Иванов с Левченко и истребками прибыл на квартиру гр-ки Попенюк, где по распоряжению Иванова Попенюк Мария была Левченко застреляна и дом с надворными постройками сожжен, в поджоге участвовал Левченко и присутствующие истребки.

Кроме того, Иванов с Левченко и бойцами истребительного батальона ездили в село Тучапы, где также было сожжено одно хозяйство с наружной постройкой.

Будучи выпившими, по указанию Иванова в с. Рыбном Белов, Левченко и бойцы истребительного батальона стреляли в уток и застрелили поросенка.

Несмотря на трехкратное указание секретаря Райкома КП(б)У Булата и председателя Райисполкома Петрова, Иванов не прекращал расправу, а ее продолжал.

Таким образом, группа по указанию Иванова при непосредственном исполнении Белова и Левченко за время с 9-го по 10-е октября 1944 г. незаконно расстреляла 6 человек, в том числе двух детей. Сожжено 4 дома с надворными постройками и 8 домов сгорело соседних, принадлежавших гражданам, у которых родственники служили в Красной Армии.

За совершенное уголовное преступления Иванов осужден решением Военного Трибунала ВВ НКВД от 14 декабря 1944 г. к высшей мере наказания – расстрелу, а Белова и Левченко осуждено на 10 лет исправительно-трудовых лагерей. Без понижения в правах поскольку они действовали, исполняя приказы Иванова, а также суд взял во внимание и тот

факт, что Белов еще молод и ранее добросовестно относился к своим обязанностям, а его отец посмертно удостоен звания Героя Советского Союза. У Левченко сын служил в Красной Армии, а он сам был участником боев и имел ранение...

Оригінал. Машинопис.

АРХІВ УМВСУІФО. Накази, директиви, розпорядження УНКВС Станіславської області за 1944 рік. Колекція документів. – Т. 1. – Спр. 3. – Арк. 531-533.

№ 169

Директива секретаря Станіславівського обкому КП(б)У секретареві Рожнятівського РК КП(б)У щодо виявлення та виселення сімей учасників боротьби проти радянської влади

17 вересня 1944 р.

СОВ.СЕКРЕТНО.

СЕКРЕТАРЮ Рожнятинського РК КП(б)У

тов. _____

19-21 сентября 1944 г. органами НКВД будет проведена операция по изъятию и выселению семей активных бандитов.

Вам необходимо оказать всемерное содействие и помощь органам НКВД по проведению выселения.

Одновременно с выселением семейств изъять все имущество принадлежащее этим семействам, проведя точный учет и оценку всего конфискованного имущества.

Весь изъятый крупный рогатый скот, свиньи, овцы и птицу передать организациям заготовскот, лошадей и транспорт передать по соответствующей оценке государственным и кооперативным организациям для временного использования.

Весь немолоченный хлеб, а также постройку и все домашнее имущество передать под ответственность с/советов.

Весь хлеб и другие сельскохозяйственные продукты убрать и отдать государству на особый отчет.

Указания о порядке реализации имущества будут даны дополнительно.

Учтите исключительную важность и необходимость изъятия всего имущества в момент выселения их владельцев, чтобы не допустить разбазаривания и использования его врагами.

Обязываем провести массово-политическую работу среди населения, разъясните, что выселение производится семей бандитов, пособников немцев, врагов советского народа, и что это мероприятие будет проводиться и впредь по отношении тех семейств, члены которых будут вести борьбу против представителей советской власти и свои бандитские деяния против мирного населения.

Работа должна быть проведена четко, быстро и организовано.

О практических мероприятиях и порядке выселения доложить начальнику НКВД Вашего района.

СЕКРЕТАРЬ СТАНИСЛАВСКОГО ОБКОМА КП(б)У

СЛОНЬ

17 сентября 1944 г.

г. Станислав

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. П-31. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 12.

№ 170

Звіт УПА про репресії радянських каральних органів проти членів ОУН та українського населення, терористичні акти СБ та реакцію на них серед жителів Станіславівського надрайону

17-24 вересня 1944 р.

Станиславів.

ЗВІТ ВІД ДНЯ 17 ДО 24. ІХ. 1944 р.

17. ІХ. 44 р. в с. Тисьменичанах зайшла така подія: Вночі 17/18.ІХ до господаря Федьковського Дмитра прийшли люди його зліквідували. Сам він під час німецької окупації був агентом гестапо, а з приходом більшовиків його арештовано, та по кілька днів випущено. Від того часу став він донощиком НКВД. Це був старший мужчина около 45 літ, мав жінку і трьох дітей. Коли його брали, ціла рідня вчепилась його за ноги і почали страшенно кричати та плакати так що не можна було їх ані просьбою, ані грозьбою відірвати від нього. Там упали його дочка – Дозя, літ 20, колишня учениця торговельки, тепер станична господарка. З праці вив'язувалась досить добре. Це трохи подіяло на населення. Нікого не жалували з їх родини, тільки жаліли за дівчиною. 19.ІХ. відбувся похорон. Більшовики обіцяли вислати комісію, але ніхто не приходив.

17. ІХ. до м. Лисця прикликали станичну з Чукалівки і сказали зголоситися на другий день до НКВД. Вона не зголосилася. 19.ІХ. до Чукалівки приїхали 3-и енкаведисти і хотіли арештувати цю дівчину. Їх провадив один комсомолец з Опришовець. Цю дівчину стрінули на дорозі, як вона йшла до млина. Авто біля неї стрималось, зав'язали їй хусткою очі, кинули на авто і від'їхали. В Опришівцях докинули ще дві дівчини. Цю трійку повезли до Станиславова на НКВД. На допитах закидували, що вона бандерівка, що це їм навіть її мати говорила. Вона говорила, що коли мама це говорила, то хай покличуть маму.

Пізніше брали її на електричне крісло, вона однак нічого не призналася, але тому, що була сильно змордована, почала засипляти і так

дали їй спокій. На другий день забрали їх на фіри і три енкаведисти кудись їх везли. Переїзджаючи біля Липового парку, 2 енкаведисти кудись відійшли, а одному наказали їх стерегти. Коли вони зникли, цей, що стеріг почав дівчатам говорити: “Дівчата ви такі самі як і я. Куди я вас буду вести, хіба ж ви не молоді й не хочете жити?”. А потім: “Ви втікайте, а я скажу, що ви втекли, а я не міг вас догнати. Коли вже віддалитеся, я пущу за вами кілька серій”. Так і сталося. Вони зіскочили з фіри і почали тікати кожна в інший напрямок. Тепер щодня енкаведисти приїзять до Чукалівки й питають її батьків, де вона є.

19. ІХ. в Хом’яківці більшовики замордували Бильшка Б’ємена, який жив самотно і мав 69 літ. Все що мав – зрабовано.

19. ІХ. через с. Угорники переходило около дві сотні більшовицького війська. Вони йшли зі Станислава в напрямі Тисьмениці. За ними їхали фіри з харчами. Озброєні були в кріси і ППШ. По дорозі до людей говорили так: “Ми будемо бити бандерівців бо вони нападають на села і на нас”.

19. ІХ. в Хриплині більшовики зробили мітинг для червоноармійців. На мітингу сказали так: “Не опускайте рук. Німеччина хоче годитися і війні скоро буде кінець”.

19. ІХ.44 р. до Тисмениці приїхало 500 більшовиків, які спинилися в місті й чекали решту більшовиків, які мали до них долучитися. Говорили, що йдуть на облаву в ліси між Милованням, Юрківкою, Рожневом, Стриганцями та Довгим. На зібранні голов сільрад говорили більшовики, що всі ці села будуть палити. Більшовики, що мали б робити облави на ці села, є озброєні в ППШ та мають зі собою гарматки. Зі собою водять одного дуже скатованого хлопця; це правдоподібно той, що втік з куща і його залапали більшовики, а він тепер сипле, що знає, водить та показує дорогу більшовикам, де таборував кущ.

20. ІХ. в с. Старий Лисець в ночі повішено громадського уряду голову сільради теперішнього, а його жінку та дитину розстріляно. Цей голова дуже вороже ставився до нас. Коли в Лисці впало 3-ох наших стрільців, він заборонив їх хоронити на кладовищі, але в якісь долині в мочарі. Заки його знищили, то до того часу, щоночі стерегли його стійки, щоб йому щось злого не сталося.

20. ІХ. із заходом сонця вийшов у поле Гензан Кость. Стрінули його два пани, які його забили. В ночі застрілили його жінку і трьох дітей. Гензан Кость був донощиком НКВД, до ЧА забрали всіх, а його ні.

В Дрогомирчанах поляки не ночують в селі, але їдуть до Станиславова на ніч. Кажуть, що звідси не виїдуть, скоріше українці будуть у Сибіру. Поляки переслідують населення так, що зайти до села в день неможливо. Більшовики наказали підшукати дві хати, де стало буде перебувати карний відділ. В селі Опришівці квартирує 570 більшовиків. Розквартирувалися по цілому селі. Крім них є ще 8 енкаведистів, які переслідують населення. Військо до населення ставиться дуже зле, ходять по хатах та забирають все, що їм подобається.

21. ІХ. зрабували одного господаря 4 пари чобіт і інші речі та пригрозили йому, що як піде на команду зголосити, то його розстріляють. Народ дуже перестрашений.

23. ІХ. до Старого Лисця приїхали більшовики і ходили по тих господарствах, з яких вивезено родини. Забрали збіжжя, сіно й усе що лишилося. Ходили по селі та питали за бандерівцями. Казали люди, що поляки доносять, що в Старому Лисці самі бандерівці і треба їх знищити. В Крихівцях кватирує карний відділ, до якого люди за невиконання обов'язків. З людьми обходяться добре.

24. ІХ. з Глибокого через Саджавку їхало три совіти і одна совітка з мітингу. У Саджаві задержалися й розійшлися по хатах просити їсти. В одній хаті не було нікого, хата була замкнена, тільки на вулиці стояла сусідка, до якої приставав один совіт, других двоє пішло до замкненої хати. Вибили вікна й увійшли до хати, забрали спідниці й хустки – все що мало ціну і пішли. Незабаром надійшла властителька цієї хати і вона, довідавшись про все, з криком і страхом подалася до сільради, де більшовики робили мітинг. Вона з криком вбігла до середини – “Ви одні робите, а другі грабуєте людей”. Люди не зорієнтовані, що сталося, почали тікати, а більшовик перестрашений не закінчив мітингу, забрав коня і від'їхав.

24. ІХ. в Підлужі зробили більшовики облаву. В облаві брало участь 250 більшовиків, шукали за мужчинами, а при тому переводили стислі ревізії. Забрали більше як 50 мужчин, з того всіх старших випущено.

Цього ж дня така сама облава була у Підпечарах. Злапали 75 мужчин. 8-ох знайшли в бункрі, з того двох забили під час втечі, а 6-ох повезли до Станиславова. При тім робили труси, спалили 8 хат, забрали 3 фіри збіжжя та 10 корів. Казали, щоб до середі ставилися всі мужчини до ЧА, бо в противному разі, спалять ціле село.

24. ІХ. в Угорниках була облава й забрали 7-ох мужчин. З цього 2-ох зв'язали і забрали на НКВД.

24. ІХ. все військо з Хриплина вибралося в сторону Калуша, осталися три енкаведисти. В Тисмениці в пивниці Демчука сидять 15 в'язнів.

Дня 9. X. 1944 р.

Без підпису.

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 80. – Арк. 7-8.

№ 171

Звіти УПА про події на Калушині, репресії НКВС та НКДБ проти населення, депортації, взаємини між українцями і поляками

15 вересня – 6 жовтня 1944 р.

Повіт Калуш

ЗВІТ

Від 15 – 22. IX. 1944 р.

Облави, ревізії й арештування:

15. 9. 44 р. до Студінки приїхало автом 3 більшовики. Вони зловили 3 мужчин. Казали, що якщо дадуть їм горілки, то їх випустять. Ті мужчини дали горілки і більшовики їх випустили.

15. 9. 44 р. до Томашівець прийшло 4 більшовики і за річкою майже в кожній хаті переводили ревізії. При цьому забирали годинники, запальнички та шукали за добрим взуттям. Казали, що шукають за бандерівцями.

20. 9. 44 р. в год. 12-тій в полудне через Вістову в напрямі Станиславова везли більшовики-енкаведисти 8 переселених родин зі с. Пійла. Їх ескортувало 50 більшовиків.

20. 9. до Бабина Зарічного приїхало авто енкаведистів. Тут забрали одну родину. Господарку сконфіскували, а всі речі з хати забрали. Коли верталися зі села, постріли двох мужчин, яких забрали до шпиталю до Калуша. Один з них по дорозі помер. В Бабині більшовики говорили, що дівчата вдень тримають стійки, вночі дають бандерівцям масло і яйця, а совітам нічого.

21. 9. 44 р. більшовики разом з поляками вбили у Дубині коло Томашівець 5 мужчин (1 – з Долпотова, а 4 – з Томашівець).

Поляки:

20. 9. 44 р. до Томашівець приїхало около 30 поляків, узброєних в кріси і автомати. Заїхали в Камінне, недалеко Дуброви, поранили одного чоловіка, 2 забрали. Цих двох повели в напрямі на Калуш. По дорозі дуже над ними знущалися. Одного пустили, а Хемія Ореста з 1925 р., юнака, замордували по дорозі.

20. 9. з Долпотова до Калуша 5 фір везло контингент. По дорозі зустріли їх узброєні поляки. Збіжжя з фіри Ганушука Івана скинули на інші, а його з фірою забрали до Томашівець. Під Томашівцями його вбили.

Провокатори:

21. 9. 44 р. наші знайшли одного більшовицького провокатора в Дуброві, який ішов через ліс з Луки до Дуброви. В лісі його арештували хлопці з куца. Спочатку він казав, що йде з групи і шукає зв'язку. Його почали бити й він признався, що його післало НКВД шукати бандерівських зв'язків.

Рух військових авт по головних дорогах:

З напрямку Сівки до Журавно через Луку і Цвітову переїхало через тиждень 233 авта. З того 52 з нафтою, 52 з військом, а решта з військовим

майном. Із Журавна в напрямі Сівки переїхало 133 авта. На захід переїхало 138 фір і 16 тракторів. За звітний тиждень з Калуша на Станиславів через Підгірки й Вістову переїхало 202 авта, 110 більшовиків на конях, 105 піших і 16 фір. Зі Станиславова на Калуш переїхало 378 авт, 27 більшовиків на конях, 558 піших, і 75 фір.

Розпорядження влади:

В кожному селі Войнилівського р-ну треба підшукати мужчину або жінку на агента райфінвідділу, щоб збирати податки.

Подати відомість про бувших депутатів.

До 1. 10. 44 р. мусить бути зданий весь контингент збіжжя.

Різне:

Із листів, які приходять із східних областей ССРСР видно, що живеться там дуже зле. Пишуть, що так добре поводитьсь, що не бажав би такого життя навіть найбільшому ворогові.

Багато вивезених з 1939 – 41 рр. тепер написали з Казахстану і Сибіру.

24. IX. 1944 р.

Від 21-23. IX. 1944 р.

Повіт Калуш:

НКВД:

21. 9. 44 р. зі сторони Долгої Калуської до Тужилова заїхало авто енкаведистів в числі около 12 осіб. В той час зі сторони Котятнич над'їхало 3-ох наших людей. Під час перестрілки впав один енкаведист і ранений один боївар Сокира. Інші два втекли, а ранений д. Сокира забіг до одного господаря і просив, щоб той його сховав. Господар не хотів пустити його до хати і Сокира, боячись, щоб не попав в руки живим, застрілився. Енкаведисти вернулися в сторону Довгої. Над вечором приїхали вони знову в числі 40-50 осіб, вбили жінку, коло якої хати був бій.

Округа Калуш

ЗВІТ

від 25. IX – 6. X. 1944 р.

В наслідок акції більшовиків майже зовсім перестала йти праця в Долинському повіті. Більшовики спеціально звернули увагу на цей повіт, бо мали багато матеріалів про нього. Напр., сотник Гамалія (зі старшинської школи) працює тепер на НКВД в Болехові в ступені капітана. На хід праці впливає також близька віддаль фронту, через що терен був повністю заповнений більшовицькими військами.

Більшовики застосували репресії в північній частині калуського повіту і в цілому галицькому повіті. Мимо всіх акцій населення не втратило духа, хоч стрічається багато заломаних одиниць. На мобілізацію пішли мужчини в загальному в 30 %. Не зважаючи на облави ніхто не хоче йти воювати за “родіну”.

Положення в галицькому повіті: більшовики припинили в останньому часі великі облави, зате відбуваються арештування і наїзди ляхків та кацапчуків на села.

25. 9. 44 р. більшовики разом з поляками з Галича робили облаву в с. Семаківцях і Тустані. Зловлено 21 чоловік, з того 16 на другий день випущено.

25. 9. 44 р. поляки з Маріямпольа і Волчкова робили облаву в Тростянцях.

2. 10. 44 р. більшовики арештували в Медині станичного і голову сільради.

Осідок р-ну з Єзупольа перенесено до Маріямпольа. З Маріямпольа вибралися всі українці, а осталися самі поляки.

Є випадки, що поляки вертаються зі заходу і розповідають, що німці там все пограбували й вони звідси тепер не будуть виїздити.

Уряд в Галичі далі перебуває на другому боці Дністра. “Карательний отряд” щодня виїздить на села, а найчастіше до Викторова, бо там гонять самогон. Грабують харчі, взуття, убрання, сіно і конюшину. В Галичі багато юдять кацапи, яких більшовики вживають, як розвідників на села.

В терені зліквідовано 2 польки і 3 галицьких українців, які постійно мандрували по селах в розвідочних цілях. Більшовицька пропаганда в терені не має успіху. Села держаться добре.

Положення в калуському повіті: Населення деяких сіл, як Підмихайля, Берлоги і Добрівляни відмовляються від співпраці з нами. В Підмихайлі і Добрівлянах причиною є більшість кацапського населення, а в Берлогах нарід є духовно заломаний в наслідок останньої акції більшовиків на село (впало 70 жертв).

В р-ні Перегінська війська дуже мало – все на фронті. НКВД складається з 15-ти людей, в тому числі 3-ох поляків. Міліція складається з місцевих українців і начислює 31 людей. Крім цього є ще озброєна охорона райпарткому, райсполкому і воєнкомату. Постійно в місті працює “карательний отряд”, який начислює 50 чоловік. Більшовики переводять арешти (також вночі). Облави мають малий масштаб. Населення сильно пригноблене активністю більшовиків і браком наших відділів – поволі, але систематично відривається від нашого руху.

В р-ні КАЛУША більшовики звернули головну увагу на підміські села і на Новицю, де постійно перебуває 10 енкаведистів, які проводять арештування. Облави в калуському р-ні мають місцевий характер.

Більшовики збирають контингент і закріплюється посилений рух всякого рода транспорту в напрямі фронту. Залізничний рух дуже великий, доходить до 31 поїздів денно в обі сторони. Більшовики розділяють землю лігеншафтів між людьми з наказом все зібрати і половину здати державі, заорати і засіяти повністю.

В р-ні Войнилова більшовики по великій акції на ліс біля Дністра, обмежилися до місцевих дій по селах. Шукають головно за мужчинами до війська.

4. 10. 44 р. була облава в Середнім, Сівці Войнилівській і Марківцях, одначе нікого не зловили. В загальному в калуському і войнилівському р-нах від 1. X. до 5. X. ц.р. більшовики зловили около 250 мужчин, яких передали на воєнкомат.

Положення в долинському пов.: після великих облав на болехівські ліси наступило відпруження. Війська в підлісних селах майже нема, або є дуже малі застави. Такі місцевості, як Брошнів, Княжолука, Витвиця, Розтічки й Сваричів відмовляються від співпраці з нами. В горах фронт пересунувся дальше, що уможливить дальший розвій праці.

10. X. 1944 р.

Без підпису.

Оригінал. Машинопис

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 80. – Арк. 9-10.

№ 172

**Доповідна записка секретаря Станіславівського обкому КП(б)У
М. Слоня секретареві ЦК КП(б)У Д. Коротченку про політичне
становище і боротьбу проти українських націоналістів**

23 вересня 1944 р.

**СОВ. СЕКРЕТНО
СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У
Тов. Д. С. КОРОТЧЕНКО**

ПОЛИТИНФОРМАЦИЯ

О политическом состоянии в области и борьбе с проявлениями вражеской деятельности немецко-украинских националистов по состоянию на 20 сентября 1944 года.

В 24 районах области, освобожденных в июле 1944 года, подлежало явке до 35-тилетнего возраста – 43352 военнообязанных. Из них поляков – 4765 человек.

По состоянию на 10/IX 1944 года явилось на мобилизационные пункты 2749 человек, из них поляков – 4159 человек.

Из явившихся мобилизовано и отправлено в Красную Армию – 15420 человек, из них поляков – 3163 человека.

Забронировано за промышленными и сельскохозяйственными предприятиями 5937 человек. Освобождено – нестроевых, годных к физическому труду и негодных – 1125 человек. Не явилось на мобилизационные пункты – 15553 человека.

Удовлетворительно прошла мобилизация по Выгодскому району – из 928 человек, подлежащих явке, не явилось 16 человек. По Ланчинскому району не явилось 23 человека. По Надворнянскому району не явилось 7 человек, по городу Станиславу подлежало явке 1830 человек, не явилось 122 человека.

Однако в большинстве районов области, несмотря на усиление массово-политической работы по селам со стороны райкомов партии, а также райвоенкоматов, явка на призывные пункты проходит явно неудовлетворительно и особенно по районам: Войниловский район: подлежало явке – 2075 человек, явилось только 527 человек и не явилось – 1548 человек; по Болеховскому району: подлежало явке 1760 человек, не явилось – 999 человек; по Букачевскому району: не явилось – 928 человек, по Перегинскому району должно явиться 2054 человека, явилось всего 491 человек и не явилось – 1563 человека.

Такое положение и в ряде других районов.

Несмотря на усиление борьбы против бандформирований как со стороны воинских частей, так и органов НКВД и НКГБ, все же имеем в области много случаев проявлений деятельности бандеровских банд, направленных на срыв мобилизации в Красную Армию.

Так, 18 августа с. г. Солотвинским райвоенкоматом было направлено в гор. Станислав группу призывников в Красную Армию численностью 150 человек в сопровождении начальника 3-й части райвоенкомата и с ним 5 бойцов истребительного батальона.

В пути следования в районе села Жураки Солотвинского района на следовавших напала вооруженная банда, открыв стрельбу из автоматов и винтовок и забросав их гранатами. Все призванные в Красную Армию разбежались. Сопровождавшие – капитан и два бойца истребительного батальона, один из которых легко ранен – вернулись в райвоенкомат, а три бойца пропали без вести.

В Рогатинском районе, в лесных массивах сел Стрижин, Добрынив и Коргунок оперирует банда УПА в количестве 400-450 человек, которая под силой оружия уводит мужское население в лес, в основном молодежь допризывного возраста.

18 августа 1944 года военкоматом Долинского района был командирован в село Якубив допризывник, житель города Долина Диденко, 1925 года рождения, украинец, по вопросу переучета и мобилизации военнообязанных в Красную Армию. Последний в райвоенкомат не явился.

В селе Викняны, Тлумачского района, в ночь на 29/VIII с. г. группа бандитов до 60 человек совершила налет на село и учинила грабеж, забросав село гранатами. Под страхом смерти бандиты предупредили население о том, чтобы никто в армию не шел и не поставлял для армии лошадей.

Продолжаются еще случаи и нападения вооруженных банд на сопровождаемые команды. Так, например: 26/VII с. г. из Болеховского райвоенкомата сопровождалась команда военнообязанных в количестве 119 человек на пересыльный пункт в Рогатин. У села Забирья на команду напала

вооруженная банда и обстреляла ее, в результате чего все военнообязанные разбежались, а многие пошли с бандитами в лес.

Бендеровцы проводят и такую работу, как, например: в селе Неводчино, Богородчанского района, бандиты посрывали расклеенные обращения к УПА и УНРА. В селе Кутцы, Рогатинского района, бендеровцы сорвали и разбили вывеску сельсовета, забрали все документы и ушли.

Калушский райвоенкомат, например, сообщает, что несмотря на проведение разного рода мероприятий, как-то: массово-разъяснительной работы, объявления семьям под расписку о явке на призыв их мужей и сыновей – проведена облава – явка в райвоенкомат военнообязанных не увеличивается.

В Жовтневом районе, несмотря на применение вооруженной силы, мобилизация в районе проходит плохо – все население до 50-ти лет ушло в лес и совершенно не явилось в райвоенкомат.

В Букачевском районе все военнообязанные умышленно уклоняются от явки на призыв. Мобилизация проходит только при помощи воинских частей, путем вылавливания и привода военнообязанных в райвоенкомат.

Со стороны бендеровцев не прекращаются нападения на районный и сельский актив и военнослужащих, например: 27/VIII 1944 года в сел. Сокол Галичского района вооруженная банда в количестве 30-40 человек из жителей села, под руководством председателя сельсовета напала на группу офицеров и бойцов 5 Гв. Армии, выполнявших в селении задание райвоенкомата. В результате – капитан, ст. сержант и 2 бойца были бандитами уведены в лес. Трех бойцов бандиты раздели и отпустили, остальных, по заявлению отпущенных бойцов, бандиты расстреляли.

Можно еще привести ряд случаев проявлений бандитских выступлений, направленных на срыв мобилизации военнообязанных в Красную Армию.

II. НАЛИЧИЕ БАНД И БАНДПРОЯВЛЕНИЙ В СТАНИСЛАВСКОЙ ОБЛАСТИ

Из имеющихся материалов в обкоме КП(б)У и добытых данных агентурным и следственным путем установлено, что территория Станиславской области насыщена контрреволюционными националистическими элементами и действующими бандами, так называемыми “УПА” (в основном, бендеровское и частично мельниковское направление).

Наличие действующих банд УПА установлено во всех районах, прилегающим к лесным массивам и Карпатским горам.

Лесной рельеф местности абсолютного большинства районов области дает возможность укрытию УПА и их большой маневренности. Организация немецко-украинских националистов имеет разветвленную сеть по населенным пунктам области и активно делает попытки формирования банд для борьбы с Советской властью и Красной Армией.

В большинстве случаев бандиты располагаются сотнями (ротой), а в некоторых районах, как в Солотвинском, Богородчанском, Рогатинском,

Войниловском, Рожнятовском, Галичском, Жовтневом и Яблоновском, от 500 до 700 человек.

Руководству данных бандгрупп центральным проводом ОУН якобы даны указания боя с частями Красной Армии не принимать, а начать действовать в тылу Красной Армии после продвижения фронта. Имеющиеся данные указывают на то, что центральным проводом ОУН даны указания всем группам ОУН с уходом Красной Армии уйти в подполье на нелегальное положение и из подполья проводить вражескую работу по срыву проводимых мероприятий Советской властью, особенно при мобилизации в Красную Армию лиц призывного контингента.

Для лучшей, как они говорят, работы в селах создают боевые группы из женщин, в задачи которых входит:

- а) вести разведывательную работу;
- б) сбор продуктов и вещей для ОУН и УПА;
- в) подбор конспирированных квартир для укрытия проводников ОУН и обеспечения их от провала.

Кроме этого, по указанию центрального провода ОУН по селам районов Станиславской области созданы специальные группы ОУН, так называемые “СБ”, в задачу которых входит:

Производить массовое убийство поляков и украинцев, лояльно относящихся к Советской власти, вплоть до уничтожения полных семей и имущества. В осуществлении этих задач группы “СБ” занимаются убийствами, грабежами и поджогами. Так, например: по селам Галичского района – Соколов Оструб, Межерич, Боднар – было убито 38 человек советских граждан.

По селам Жовтневого района: Тумир, Ланы, Ст. Кончаки, Новые Кончаки, Долиева – были убиты бандитами 40 человек, сожжено 28 домов, имущество последних разграблено.

По селам Большецовского района бандитами убито 80 человек, сожжено 50 домов, ограблено 40 квартир.

В Рогатинском районе по селам: Корчунок, Пидгородье, Путятинцы, Задонив-Великий, Залучье, Заричье – убито 45 человек, сожжено 35 домов, ограблено имущество в 28 квартирах.

По селам Лисецкого района – Черниева, Хомяки, Тисминичаны, Ст. Лисец, Новый Лисец – бандитами совершено убийство 42-х человек, сожжено 23 дома, разграблено имущество в 15 квартирах.

3 сентября 1944 года в с. Букивна Тлумачского района Станиславской области ворвалась группа бендеровцев в количестве 25 человек, собрали жителей села на площади, и двое бандитов стали проводить собрание, а остальные заняли оборону села.

На указанном собрании присутствовало около 15 человек жителей; бендеровцы требовали от собравшихся, чтобы они оказывали противодействие проводимым мероприятиям Советской властью. Мужскому населению в возрасте до 36 лет предложили идти в лес для прохождения

службы в УПА и предупредили, что если кто не выполнит этих требований – будет уничтожен вместе с семьей.

В тот же день 3 сентября с. г. в с. Кутыска 11 вооруженных бандитов встретили председателя Смеркливского сельсовета Тлумачского района – Куйбеда Казимир Николаевич, возвращавшегося из города Тлумач, раздели и повели его на расстрел, но последнему в связи с темнотой удалось бежать из-под расстрела. На другой день в дом Куйбеда через окно было брошено 4 гранаты, но председатель сельсовета остался невредим, так как в квартире не спал, а ночевал в своей усадьбе в кукурузе.

4 сентября 1944 года в с. Надорожное, Тлумачского района, ворвалась банда численностью около 20 человек, вооруженных автоматами и гранатами. В момент налета был схвачен и убит бандитами ст. лейтенант РККА Махонько, производивший в этом селе заготовку мясопродуктов для 4-го Украинского фронта.

В ночь на 7 сентября с. г. в с. Калинцы Тлумачского района неизвестными бандитами убит крестьянин Рематчук Макей Алексеевич.

По данным НКГБ, в лесных массивах около с. Олеси до 11 сентября с. г. была сконцентрирована банда численностью около 500 человек, но сейчас в связи с проведением облав участники банды временно прячутся по своим селам.

По данным НКВД банда за последнее время стала увеличиваться за счет прихода бандитов из Карпатских гор.

В с. Горегляды 5 сентября с. г. был вывешен приказ за подписью “Повитового проводника” – Кравченко от 28 августа 1944 года. Приказ призывает население чинить противодействие Советской власти и помогать УПА. Ответственность за выполнение приказа возлагается на председателей сельсоветов.

Копия приказа:

Председателю сельсовета с. Горегляды “Слава Украине”

Приказ № 4-1.

На основании приказа уездного руководителя, 23 августа 1944 года всем председателям сельсоветов Вашего уезда ПРИКАЗЫВАЮ следующее:

1) Сберечь по селам весь мужской пол, за каждого гражданина, который попадет в руки большевиков... отвечает председатель сельсовета персонально.

2) Не представлять большевикам никаких списков, обеспечить село от доносчиков, каждому доносчику и провокатору оглашаем суд смерти.

3) Сберечь все зерно, разрешаем сдать большевикам 10 % в силу того, что они жаждут.

Не смейте оглашать или же приказывать населению о сдаче хлеба.

4) Всех тех, которые дезертируют из Красной Армии и проходят через вашу местность, обеспечить питанием, оказать хорошую безопасность в направлении их в ближайшую группу “Украинской Повстанческой Армии”.

5) Разведывать и доводить до сведения крестьян все большевистские тайны, как аресты, вызовы и др.

6) Не разрешать большевикам скрывать ни одного гражданина, независимо, украинец или поляк.

7) Замагазинировать 30 центнеров хлеба и нигде не показывать.

8) Когда Вашей местностью будут проходить части УПА, то окажите им помощь, как питанием, подводами и другим.

Познакомьте с данным приказом всех своих близких и совместных работников и призывайте к борьбе с Красной Москвой.

Наша судьба в наших руках.

За невыполнение, за донос или же выступление против данного приказа – наказываем смертью.

Пусть живет Украинская соборная самостоятельная Держава.

Воля народам и человеку.

Смерть палачам Москвы, Берлина.

Смерть всем доносчикам.

Героям слава.

Уездный руководитель КРАВЧЕНКО

27-го августа с. г. директор Калушской конторы “Загот-зерно” Лысенко, по заданию РК КП(б)У выехал в село Тужилив Калушского района для проведения политмассовой работы по вопросу сдачи зернопоставок государству.

Прибыв в с. Тужилив, Лысенко организовал в клубе собрание жителей данного села, во время проведения которого в клуб вошли 5 человек вооруженных бендеровцев, приказали присутствующим гражданам остаться на местах, поставили у входа часового, а 4 человека поднялись на сцену, связали Лысенко руки и увели в неизвестном направлении.

Ночью 5-го сентября с. г. в селе Горелихов Коршевского района Станиславской области бандитами убит депутат Герелиховского сельсовета Сворычевский Андрей Николаевич, 1894 года рождения.

При выяснении обстоятельств убийства установлено, что Сворычевский как боец истребительного батальона РО НКВД в момент нападения находился на посту по охране государственного хлеба в скирдах.

В ночь на 13 сентября с. г. в город Богородчаны Станиславской области – ворвалась бандгруппа “УПА”, численностью около 300 человек и совершили нападение на здание райотделений НКВД-НКГБ, райвоенкомата и райкома партии.

Нападавшие бандиты были одеты в мадыарскую форму и имели на вооружении около 10 пулеметов, автоматы, гранаты и мины.

В начале нападения группа бандитов, вооруженных автоматами и гранатами, взломав дверь, проникли в помещение райсвязи, говорившему в это время по телефону со Станиславом командиру 87 пограничного полка подполковнику Бушкину телефонистка успела только крикнуть “Спасайте точку”, в этот момент она была схвачена бандитами и вместе со сторожем заперта в пустом коридоре.

Бандитами коммутатор был уничтожен, в результате чего телефонная связь между Станиславом и Богородчанами была прервана.

В момент нападения, пользуясь темнотой и рельефом местности, бандиты подошли к зданиям райотделения НКГБ и НКВД на весьма близкое расстояние и открыли сильный пулеметно-автоматный огонь.

В связи с угрозой проникновения бандитов в здание РО НКВД, находившиеся под стражей в КПЗ арестованные в количестве 4 человека были расстреляны.

Работники райотделений НКВД-НКГБ, находясь в здании, вместе с бойцами истребительного батальона вступили в бой, открыли ответный огонь из 2-х имевшихся пулеметов и личного оружия.

Перестрелка, длившаяся около часа, приняла ожесточенный характер.

В это время в райцентре находилась небольшая группа пограничников, которая отрезала путь отхода банды и открыла по ним огонь, в результате этого банда начала немедленно отходить в направлении села Старые Богородчаны и Ляховцы.

Убитые бандиты ими же были забраны с собой, с нашей стороны жертв не было, за исключением начальника 2-й части Богородчанского райвоенкомата капитана Кудрина Степана Тимофеевича, который в начале нападения был схвачен бандитами и уведен неизвестно куда.

Операция по ликвидации банды в Богородчанском районе продолжается.

В ночь на 13 сентября 1944 года бандой УПА численностью более 200 человек, вооруженных ручными пулеметами, автоматами и винтовками, совершено нападение на райцентр – местечко Лисец Станиславской области.

Нападению подверглись здания РО НКГБ и НКВД с трех сторон, одновременно с этим банды прервали телефонную связь с гор. Станиславом.

В отражении бандитского налета принимал участие весь личный состав райотделений НКГБ и НКВД, Перестрелка, длившаяся более 3-х часов, носила ожесточенный характер.

После отражения налета бандиты отступили.

Для освещения объекта нападения бандиты подожгли 2 жилых дома и 8 сараев, наполненных снопами хлеба.

Бандитами при отходе расстреляны: учительница – Шило Анна Захаровна и ее дочь Нинель 7 лет и бухгалтер столовой сельпо Румшин Михаил Федорович, прибывшие из восточных областей Украины.

Кроме того, бандитами ранены: работник РПС Кабанцов Леонид Федорович, прибывший из восточных областей, и местные жители Тушенко Мария, Франковский Франц, Манисай Юзефа Каролевна, Рудницкий Казимир Антонович.

Отступая из села Лисец, банда была настигнута группой пограничников и в завязавшейся перестрелке бандгруппа была рассеяна, при этом убито 3 бандита. С нашей стороны убитых и раненых нет.

В ночь на 11 сентября с. г. в районе села Горохолин Лес Богородчанского района бандитами повешен председатель сельского совета указанного села Ряджук Федор.

Выездом на место установлено, что 10 сентября с. г. около 23 часов в окно квартиры Ряджука постучали неизвестные и требовали явиться в сельский совет.

После ответа жены Ряджука о том, что ее муж никуда не пойдет, 10 бандеровцев, вооруженных автоматами и гранатами, взломав дверь, ворвались в квартиру и тут же схватили пытавшегося выпрыгнуть в окно Ряджука.

11 сентября утром Ряджук был обнаружен повешенным на указательном столбе дороги в районе села Горохолин Лес. На груди и голове Ряджука были прикреплены записки следующего содержания:

1. “Всіх доносчиків і провокаторів чекає подібна смерть”.
2. “Український народ карає за зраду”.

В 10 часов утра 14 сентября 1944 года секретарь Жовтневого РК ЛКСМУ Соколов в сопровождении 7 красноармейцев выехал в с. Козино для проведения политмассовой работы по сбору средств на строительство танковой колонны.

В 19 часов 30 минут при возвращении Соколова с красноармейцами из села Козино, в 4 км. не доезжая райцентра, на них напали около 30 бандитов, вооруженных пулеметами и автоматами.

В ходе боя был убит один красноармеец, а Соколов, будучи тяжело ранен, захвачен бандитами и зверски убит, кроме этого, ранен второй красноармеец и подводчик.

В 20 часов к месту нападения подоспели, высланные из райвоенкомата, 50 автоматчиков, но банда боя не приняла и скрылась в лесу.

В этот же день была обстреляна бандой воинская автомашина, следовавшая из райцентра Жовтень в с. Дубовцы, на машине ехали – райпрокурор для проведения политмассовой работы в селе и 16 красноармейцев.

В ночь на 25 августа с. г. в с. Болехове на месте дислокации 456 автобатальона 18 армии в колодец с пищевой водой неизвестно кем была опущена большая доза мышьяка. В связи со своевременным обнаружением отравления не произошло. Немецко-украинские националисты, ненавидя украинский народ, особенно уничтожают украинское население, мужья и сыновья которых в РККА, так, например:

В ночь на 3 сентября с. г. в с. Старый Лисец совершено нападение на 3 семьи, при котором убито 6 человек и тяжело ранены 2 человека.

При нападении убиты: Волосянко Николай Степанович, 55 лет, его жена Волосянко Ольга Михайловна, 55 лет, их дочь Волосянко Анна Николаевна 19 лет и сын Волосянко Яким Николаевич 27 лет. Из этой семьи призваны в Красную Армию в августе месяце с. г. 3 сына.

Также убита Дрекало Анна Васильевна, 22 лет, муж ее служил в РККА.

В эту же ночь на село Черниев, Лисецкого района, совершено нападение, при котором убит заготовитель Мельничий Иван, 45 лет, и зам. председателя сельсовета Дубина Дмитрий Яковлевич.

В ночь на 25 августа с. г. в с. Лисец, Лисецкого района, бандитами убиты: Гейдичин Дмитрий Степанович – зав. мельницей, Костюк Иван Павлович – начальник почтовой конторы.

В ночь на 13 сентября с. г. при нападении на райцентр – местечко Лисец, Станиславской области, были расстреляны: учительница Шило Анна Захаровна и ее дочь Нинель 7 лет...

30 августа с. г. обнаружены в лесу трупы зверски замученных 8 человек, из числа семей Кульчака и Загирняк.

В ночь на 24 августа с. г. в с. Битков Надворнянского района зверски убит бывший председатель сельсовета – активист Гунда Андрей Дмитриевич 1908 года рождения, уроженец и житель с. Биткив, Надворнянского района, украинец, из крестьян, с высшим образованием, работал на нефтепромысле, имеет жену и 4-х детей.

В ночь на 24 августа с. г. в с. Биткив Надворнянского района повешена гр-ка Тимчишина Екатерина Дмитриевна, 1920 года рождения, украинка, гр-ка СССР, неграмотная, беспартийная, ее муж Попов Михаил служил в рядах Красной Армии.

Утром 2 сентября с. г. в с. Яслев Перегинского района ворвалась банда бендеровцев, расстреляла председателя сельсовета Иваскина Павла Прокофьевича.

24 августа с. г. бандгруппой в с. Турья-Великая, Долинского района, убит лесник Хомин Михаил Андреевич, 1889 года рождения, украинец.

В ночь на 25 августа с. г. бандгруппой при вооруженном налете на с. Падеево убит житель этого села Бабик Николай Иванович, украинец.

В ночь на 4 сентября с. г. в 22.30 в здании Станиславской областной больницы неизвестными лицами в количестве 3-х человек выстрелом из пистолета была убита депутат Паникиевского сельсовета Станиславского района – Демянюк Елена Александровна, 55 лет, уроженка с. Паниково, Станиславского района, украинка, проживала в г. Станиславе по ул. Красноармейская № 1.

В ночь на 20 августа с. г. в гор. Печенежин убит бандитами житель города Никитюк Василий Николаевич и его жена – оба украинцы.

III. РЕЗУЛЬТАТЫ ПРОВЕДЕННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ БОРЬБЫ ПРОТИВ БАНД В РАЙОНАХ ОБЛАСТИ

На территории Станиславской области, как нами было Вам сообщено, приступили к чекистско-воинской операции по ликвидации банд – в отдельных районах проведена большая работа.

Проведенными операциями по районам: Рогатинском, Войниловском, Рожнятовском, Галичском, Жовтневом, Богородчанском с 20-го августа по 15 сентября совместно силами погранвойск НКВД и силами бригады внутренних войск НКВД, прибывшей на территорию области 29 августа 1944 года, имеем следующие результаты:

Убито бандитов		2041 чел.
Ранено		93 чел.
Захвачено		1153 чел.
Задержано уклонявшихся от мобилизации		2153 чел.
Наши потери:		
Убито работников НКВД		1
Раненых		нет
Убито офицерского состава войск		3
Ранено		2
Убито бойцов		35
Ранено		27
Захвачены трофеи:		
Пушек		4
Минометов		4
Станковых пулеметов		22
Ручных пулеметов		99
Винтовок		866
Автоматов		107
Револьверов		33
ПТР		3
Ручных гранат		5681 и два ящика
Снарядов		370
Мин		1772 и два ящика
Авиабомб		18
Патронов		176554 и 19 ящиков
Холодного оружия		19
Радиостанций		11
Телефонных аппаратов		23
Пишущих машинок		3
Типографий		1
Тола		50 кгр.
Уничтожено	разных	15
складов		
Захвачено	разных	11
складов		

С 13 по 16 сентября силами перечисленных выше войск и оперативным составом УНКВД была проведена операция по проческе лесного массива и урочища "Черный лес". В результате этой операции частично разгромлено 11 сотен УПА, причем:

Убито бандитов	307
Захвачено	235
Взято трофеи:	
Пушек	3
Станковых пулеметов	11
Ручных пулеметов	26

Винтовок	111
Автоматов	12
Револьверов	6
ПТР	2
Ручных гранат	5231

Проведенные оперативно-воинские мероприятия по разгрому основных очагов ОУН-овцев и УПА, а также проводимые в настоящее время мероприятия по выселению семей активных бандитов, несомненно, способствовали за последнее время увеличению призывного контингента в райвоенкоматах для зачисления в ряды Красной Армии.

Нами проводится ряд оперативных действий, направленных к установлению действующих бандгрупп и их уничтожению, а также вскрывается агентура ОУН по селам с целью обеззараживания террористической деятельности ОУН-овцев.

ВЫВОД

1. Несомненно, проводимыми мероприятиями нанесен чувствительный удар по бандитским группам и оуновскому руководству. Это подтверждается количеством потерь с их стороны, наличием настроений упадничества среди бандитов и ихнего руководства (письма, взятые с убитых руководителей ОУН, об этом свидетельствуют. Письма прилагаю).

2. Несмотря на проведенные мероприятия, сила сопротивления и активности бандитских групп еще не подавлена. Даже в тех районах, где проводилась значительная работа по уничтожению бандгрупп (Богородчаны, Лисец, Жовтень) случаи терактов не уменьшились. В ряде сел как не было возможности выезда актива для организации работы, так и невозможен выезд в эти села и сейчас даже группами в 5-10 человек. В Лисецком районе на каждый наш удар отвечают ответными ударами (19 сентября нашими органами репрессирована часть семей активных бандитов. 20-го бандиты повесили двух председателей сельсоветов этих сел и вырезали их семьи).

Такие факты имеют место не только в Лисецком районе.

3. За последнюю декаду заметно усилен террор по отношению к председателям сельских советов, по-видимому, учитывают, что это наша единственная опора на селе. В Тлумачевском районе в трех селах дважды и трижды назначались председатели сельских советов; часть из них убита, часть пропала без вести.

4. При наличии имеющихся сил в области борьба с бандитами могла бы быть успешней, если бы были устранены имеющие место недостатки. Главным из них считаю:

а) Отсутствие нужной согласованности в действиях войсковых начальников и начальников органов НКВД и НКГБ, вследствие чего не единичны случаи, что делает один – другой не знает, зачастую действуют в разное, в результате во многих случаях банды не уничтожаются, а перегоняются с места на место и, естественно, имеют возможность вновь возобновлять свои действия в другом месте.

б) Отсутствие единого централизованного управления действиями войск и органов, вследствие чего данные разведки не всегда обобщаются; нет необходимой целеустремленности и должного оперативного руководства войсками, в особенности в период самой операции, действие строится на согласованности, а не на едином приказе.

в) Плохо поставлены боевая, в особенности чекистская, разведка.

г) Малая подвижность оперативных групп войск, вследствие чего с большим опозданием оказывается необходимая помощь при нападении, а главное – малая способность преследования отходящих банд.

д) Наличие благодушия, недисциплинированности и мягкотелости среди части командного состава войсковых командиров и начальников органов НКВД и НКГБ, в результате чего при столкновениях много берут в плен, а не уничтожают. При столкновениях в селе вместо применения жесткости обходят такую необходимость (см. данные, приводимые в настоящей информации выше).

Имеют место случаи побега арестованных и уход с бандитами всей охраны (в Жовтневом районе при налете банды на районный центр из 33 “истребителей” – 32 ушли с бандитами, и ими же были выпущены арестованные). Даже вследствие халатности имел место позорнейший факт побега приговоренных к высшей мере наказания, а именно: в ночь с 19 по 20 сентября областным Управлением НКГБ взятые из тюрьмы 14 человек, осужденных к ВМН, были помещены на автомашину и повезены за город для исполнения приговоров. В пути следования осужденные развязали один другому руки и, как только машина остановилась, напали на конвой и стали разбегаться. Из-за недостаточного конвоя (всего три автоматчика) удалось убежать 9 человекам, из них днем 20 сентября один обнаружен, остальные 8 человек разыскиваются.

Насколько неправильно было организовано исполнение приговоров, достаточно видно из того, что конвоиры чуть не постреляли один другого, образовалась паника, в результате был легко ранен в ногу зам. прокурора тов. Сидоров.

Многу неоднократно обращалось внимание начальника облуправления НКВД и ОблНКГБ, был поставлен вопрос перед т. Мехлисом. Кое-какие меры улучшения работы по борьбе с бандитизмом приняты, но они недостаточны и не решают дела.

Для ликвидации перечисленных недостатков и усиления удара по бандформированиям считаю необходимым централизовать управление войсками и органами, призванными для этой цели в области.

Полагал бы необходимым в области создать единый штаб по борьбе с бандитизмом. Командующим всеми приданными для этой цели войсками назначить командующего Прикарпатским пограничным округом генерал-майора т. Демина; его заместителями назначить: начальника облуправления НКВД полковника т. Завгороднего, начальника обл-НКГБ полковника тов. Михайлова.

Подчинить им действующие в области войска охраны тыла фронта, внутренние войска НКВД, погранвойска, выделенные для этой цели облвоенкоматом, а также подчинить им областные и районные аппараты НКВД и НКГБ, чтобы приказ командующего и его заместителей являлся законом для каждого командира, начальника и работника НКВД и НКГБ. Надо ликвидировать практику согласования действий между ними, в этой обстановке должен действовать приказ. Это даст возможность концентрировать и систематизировать все данные разведки, более эффективного использования всех сил в борьбе с бандитами.

Считаю, что мероприятие, при правильной постановке дела, нисколько не может нарушить выполнения ряда других задач, которые выполняют в своей работе органы НКВД и НКГБ.

2. В области на местах создать секторы, подчиненные этому командованию, которым подчинить все силы, находящиеся в секторе. Они сейчас созданы по принципу представительства необходимости согласованности своих действий, но это не дает должного эффекта.

Прошу Вашего вмешательства и указаний по данному вопросу.

Секретарь Станиславского обкома КП(б)У
23. IX. 44 г.

М. СЛОНЬ

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 919. – Арк. 74-86.

№ 173

Витяг зі спільного наказу НКВС та НКДБ СРСР

“Про заходи з посилення боротьби з оунівським підпіллям і ліквідації озброєних банд ОУН (б) у західних областях Української РСР”

9 жовтня 1944 р.

В целях успешного проведения борьбы с оуновским подпольем, обеспечения ликвидации вооруженных банд и антисоветских организаций ОУН в западных областях Украинской ССР, улучшения руководства агентурно-оперативной работой органов НКВД-НКГБ этих областей, приказываем:

1. Поручить Народному комиссару внутренних дел Украинской ССР комиссару госбезопасности 3 ранга тов. Рясному руководство агентурно-оперативной работой по борьбе с оуновским подпольем и вооруженными бандами ОУН УНКВД-УНКГБ Львовской, Станиславской, Дрогобычской и Черновицкой областей УССР.

В помощь тов. Рясному назначить Народного комиссара государственной безопасности Украинской ССР комиссара госбезопасности

3 ранга тов. Савченко и начальника пограничных войск НКВД Украинского округа генерал-майора тов. Бурмаку.

2. Возложить руководство агентурно-оперативной работой по борьбе с оуновским подпольем и вооруженными бандами ОУН УНКВД-УНКГБ Ровенской, Волынской и Тернопольской областей УССР на заместителя Народного комиссара внутренних дел УССР генерал-лейтенанта тов. Строкач.

В помощь тов. Строкач назначить заместителя Народного комиссара государственной безопасности Украинской ССР комиссара госбезопасности тов. Есипенко и начальника Внутренних войск НКВД Украинского округа генерал-майора тов. Марченкова.

3. Войска НКВД, выделенные для борьбы с оуновскими вооруженными бандами в западных областях УССР, дислоцировать:

Львовская область – 17 стрелковая бригада, три батальона 25 стрелковой бригады, 18 кавалерийский полк, 118 отдельный стрелковый батальон 18 стрелковой бригады, 66 и 219 отдельные стрелковые батальоны 24 стрелковой бригады внутренних войск НКВД.

Станиславская область – 19 стрелковая бригада внутренних войск НКВД.

Дрогобычская область – 210 отдельный стрелковый батальон 17 стрелковой бригады внутренних войск НКВД.

Черновицкая область – 192 отдельный стрелковый батальон 19 бригады, 237 и 240 отдельные стрелковые батальоны 23 бригады внутренних войск НКВД.

Ровенская область – 16 и 20 стрелковые бригады, 226 отдельный стрелковый батальон 21 стрелковой бригады и три батальона 24 стрелковой бригады внутренних войск НКВД.

Волынская область – 9 стрелковая дивизия (в составе 3 полков) и 189 отдельный стрелковый батальон 18 стрелковой бригады внутренних войск НКВД.

Тернопольская область – три батальона 21 стрелковой бригады, два батальона 25 стрелковой бригады, 174 и 193 отдельные батальоны 19 стрелковой бригады внутренних войск НКВД.

4. Разрешить Народному комиссару внутренних дел УССР комиссару госбезопасности 3 ранга тов. Рясному в необходимых случаях, в зависимости от конкретной оперативной обстановки на местах, производить передислокацию упомянутых выше войск НКВД в пределах западных областей УССР.

5. Для усиления соединений внутренних войск НКВД, выделенных для борьбы с вооруженными бандами ОУН, заместителю Народного комиссара внутренних дел СССР генерал-полковнику тов. Аполлонову в декадный срок дополнительно выделить и направить в распоряжение Наркома внутренних дел Украинской ССР тов. Рясного два стрелковых полка и один отдельный стрелковый батальон.

6. Для улучшения руководства работой областных управлений НКВД Украины по борьбе с бандитизмом реорганизовать Отдел по борьбе с бандитизмом НКВД УССР в Управление.

7. Тов. тов. Рясному, Строкачу, Савченко и Есипенко по получении настоящего приказа немедленно приступить к проведению следующей работы:

а) пересмотреть имеющиеся в соответствующих органах НКВД-НКГБ агентурные разработки и следственные дела по оуновцам и наметить необходимые мероприятия, обеспечивающие выявление и ликвидацию в кратчайший срок действующих в западных областях УССР антисоветских организаций и вооруженных банд ОУН;

б) в процессе повседневной агентурно-оперативной работы по преследованию оуновского подполья главное внимание обратить: на изъятие или ликвидацию главарей банд-групп, областных, надрайонных и районных “проводников” ОУН, разгром боевых групп и “службы безопасности” ОУН.

На организацию агентурно-оперативных мероприятий, обеспечивающих выявление линий связи, конспиративных квартир, явочных пунктов областных “проводников” ОУН, с целью установления местонахождения “Центрального Провода”, внедрения в его состав нашей агентуры для последующей ликвидации “Центрального Провода” ОУН;

в) обеспечить выявление и ликвидацию оуновских складов оружия, боеприпасов, продовольствия, обмундирования и техники (типографии, пишущие машинки и другие множительные аппараты);

г) повседневной работой с агентурой добиться такого положения, чтобы, как правило, чекистско-войсковые операции по ликвидации оуновских банд обеспечивались необходимой предварительной агентурной работой, обеспечивающей установление местонахождение банд, их количества, руководящего состава, вооружения, выявление возможных путей к отступлению.

Чекистско-войсковые операции по ликвидации оуновских банд проводить после заблаговременного оцепления районов базирования банд, организации заслонов и засад на путях их возможного отступления с тем, чтобы банда была окружена, лишена возможности перебазирования в соседние районы и ликвидирована полностью.

Планы ликвидации оуновских банд разрабатывать и проводить с соблюдением последовательности: по очистке одной группы районов от банд обеспечивать ликвидацию банд в других – соседних районах, пораженных бандитизмом, не допуская при этом проникновения бандитских шаяк в очищенные от банд районы. В этих целях в соответствующих населенных пунктах, на вероятных путях передвижения банд, в местах бывшего базирования банд, наряду с созданием агентурно-осведомительной сети иметь боеспособные войсковые гарнизоны, засады, заслоны;

д) усилить меры репрессий в отношении членов семей активных участников оуновских организаций и банд как арестованных или убитых, так и находящихся на нелегальном положении.

Выселение этих контингентов производить в порядке, установленном директивой НКВД СССР № 122 от 31 марта 1944 года;

е) лиц, уклонившихся от мобилизации в Красную Армию, после задержания направлять для проверки в спецлагеря НКВД;

ж) в работе по ликвидации оуновских организаций и банд, наряду с агентурно-осведомительной работой, широко практиковать привлечение местного населения, для чего создать при участковых уполномоченных милиции вооруженные группы содействий, вовлекая в эти группы честных членов семей военнослужащих Красной Армии, местного партийно-советского актива, лиц, пострадавших от оуновских банд;

з) о всех недостатках в работе местных партийных, советских и хозяйственных организаций, выявляемых в ходе преследования оуновских банд на территории западных областей УССР, своевременно информировать КП(б)У и Совнарком УССР.

8. Народному комиссару внутренних дел УССР тов. Рясному и начальнику Управления пограничных войск НКВД СССР генерал-полковнику тов. Стахову обязать пограничные отряды НКВД западных областей УССР обеспечить очистку пограничной зоны от антисоветских и бандитско-шпионских элементов.

9. Для усиления работы органов НКВД-НКГБ в западных областях Украинской ССР реорганизовать существующие отделения НКВД и НКГБ в районные отделы, временно увеличив штаты НКВД-НКГБ УССР.

Создать в составе районных отделов НКВД западных областей УССР отделения по борьбе с бандитизмом численностью 3-5 человек каждое, укомплектовав их оперативным составом, имеющим опыт борьбы с бандитизмом. Отделам кадров НКВД и НКГБ СССР командировать в западные области УССР для оказания помощи в улучшении агентурно-оперативной работы УНКВД-УНКГБ по 250 опытных оперативных работников.

Пересмотреть состав начальников районных отделов НКВД и НКГБ западных областей УССР и не отвечающих своему назначению заменить.

В этих целях отделам кадров НКВД и НКГБ СССР направить в распоряжение НКВД и НКГБ УССР соответственно по 50 человек опытных начальников райотделов.

Заместителю Народного комиссара внутренних дел СССР комиссару государственной безопасности 3 ранга тов. Обручникову для проведения этой работы командировать в западные области УССР заместителя начальника Отдела кадров НКВД СССР.

10. Для улучшения следствия по делам на арестованных активных участников ОУН и главарей банд-групп создать при т.т. Рясном и Строкач следственные группы по 25 человек каждая.

Заместителю Народного комиссара внутренних дел СССР тов. Обручникову и заместителю Народного комиссара государственной безопасности СССР тов. Свинелупову в пятидневный срок отобрать и направить в распоряжение тов. Рясного и тов. Строкач по 25 человек опытных следователей – работников НКВД-НКГБ...

12. Передаваемые в Военные Трибуналы законченные следственные дела на арестованных оуновцев взять под специальное наблюдение с целью предотвращения затяжки их рассмотрения в судебных инстанциях.

Отдельные приговоры в отношении руководящих участников ОУН и главарей оуновских банд объявлять населению районов, на территории которых проводили свою антисоветскую работу осужденные.

13. В целях повышения оперативности и маневренности войск НКВД, участвующих в операциях по борьбе с оуновскими бандитами в западных областях УССР, начальнику Управления военного снабжения НКВД СССР генерал-лейтенанту интендантской службы тов. Вургафт направлять на места в течение октября-ноября т. г. 200 грузовых автомашин, обеспечив одновременно регулярное снабжение этих войск вооружением, боеприпасами, продовольственно-вещевым довольствием и горючим.

14. Народному комиссару внутренних дел Украинской ССР комиссару государственной безопасности 3 ранга тов. Рясному о ходе борьбы с оуновским подпольем и ликвидации вооруженных банд ОУН в западных областях УССР представлять НКВД СССР и Первому Секретарю ЦК КП(б)У тов. Хрущеву отчет раз в пять дней, а по наиболее важным делам информировать внеочередными сообщениями.

Тов. Рясному обязать начальников УНКВД западных областей УССР о проводимых мероприятиях по борьбе с вооруженными бандами ОУН систематически информировать первых секретарей соответствующих обкомов КП(б)У.

15. Заместителю Народного комиссара внутренних дел СССР комиссару государственной безопасности 2 ранга тов. Круглову выехать на место, проверить расстановку сил и организацию работы в соответствии с настоящим приказом, оказав необходимую практическую помощь”.

Копія. Машинопис.

Архів УМВСУІФО. Накази, директиви, розпорядження НКВС СРСР за 1944 рік. Колекція документів. – Том 1.

**Доповідна записка УНКДБ по Станіславівській області до НКДБ СРСР
про оперативну роботу стосовно греко-католицького духовенства**

2 грудня 1944 р.

Совершенно секретно

НАЧАЛЬНИКУ 5 ОТДЕЛА 2 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ СССР
КОМИССАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ТОВ. КАРПОВУ

КОПИЯ: НАЧАЛЬНИКУ 2 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ УССР
ПОДПОЛКОВНИКУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ТОВ. МЕДВЕДЕВУ

**ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА
“ОБ АГЕНТУРНО-ОПЕРАТИВНОЙ РАБОТЕ ПО ЛИНИИ
ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКОГО ДУХОВЕНСТВА ПО СТАНИСЛАВСКОЙ
ОБЛАСТИ УССР”**

По состоянию на 25 ноября 1944 года, на территории нашей области имеется: церквей – 345⁴⁵, монастырей – 4, одна действующая духовная семинария, в которой обучаются 39 человек, и 432 человека греко-католического духовенства.

Руководителями Станиславской епархией являются епископ Григорий ХОМЫШИН⁴⁶ и Иван ЛЯТЫШЕВСКИЙ⁴⁷.

Агентурной проверкой и разработкой греко-католического духовенства установлено, что в период немецкой оккупации последние, в своем значительном большинстве, во главе с епископами ХОМЫШИНЫМ и ЛЯТЫШЕВСКИМ являются сторонниками немецко-фашистского режима и активными пособниками против Советской власти.

Епископ ХОМЫШИН лояльно относился к немецким захватчикам. Так, 21 октября 1941 года ХОМЫШИН на организованном торжестве в Станиславе в связи с приездом генерал-губернатора доктора ФРАНКА произнес с трибуны приветственную речь от имени епископата, верующих и поблагодарил ФРАНКА за “освобождение” украинского народа от большевистского “ярма”. В 1942 г. ХОМЫШИН дал письменное распоряжение священникам епархии в Первомайские дни служить “службу божью” в церквях за победу “Великой Германии” и за “Здоровье фюрера Гитлера” в день его рождения.

По указанию ХОМЫШИНА, во время богослужений, при произнесении проповеди, священники клеветали на большевистскую партию

⁴⁵ Зверху простим олівцем від руки написано: “Какой ориентации?”.

⁴⁶ Зверху простим олівцем від руки написано: “Греко-католик”.

⁴⁷ Зверху простим олівцем від руки написано: “Римо-католик”. Це – помилка, насправді Іван Лятишевський був греко-католицьким священником.

и Советскую власть, в то же время призывали народ вступать в дивизию “СС-Галичина” и вести борьбу против большевиков, за создание “самостоятельного украинского государства”. Большинство священников принимали личное участие в комиссиях по формированию дивизии “СС-Галичина”. Отдельные священники принимали также деятельное участие в организации ОУНовских банд.

Крайне враждебное отношение духовенства к Советской власти объясняется тем, что епископ ХОМЫШИН, в силу своего личного враждебного отношения к Советскому строю, в таком же духе восстановил священников греко-католической церкви. В подтверждение этого свидетельствует ряд выпущенных антисоветских брошюр с приходом немецких властей, как пастырский лист, воззвание священнейшему духовенству Станиславской диоцезии и другие, авторами которых является епископ ХОМЫШИН. В составлении этих документов принимали участие епископ ЛЯТЫШЕВСКИЙ и ректор духовной академии БОЙЧУК.

С приближением наших войск к территории Станиславской области, отдельные служители культа, чувствуя свою вину перед Советской властью, бежали с немецкими оккупантами, но, благодаря быстрому продвижению частей Красной Армии, были отрезаны, в силу чего вынуждены были возвратиться в Станиславскую область. Епископ ХОМЫШИН с целью укрыть таких священников от совершенного ими преступления и спасти их от наказания органов Советской власти направляет последних в другие районы.

Для иллюстрации враждебной деятельности духовенства, приводим наиболее характерные данные.

15 сентября с.г. [...] из канцелярии епископа ХОМЫШИНА был изъят один экземпляр пасторского листа, выпущенного ХОМЫШИНЫМ в октябре 1941 года “к духовенству и верной Станиславской диоцезии”, в котором он выступает против коммунистической партии с крайне-враждебной, антисоветской, провокационной пропагандой.

19 сентября 1944 года [...] получен второй пасторский лист ХОМЫШИНА от 28 октября 1941 г., который насыщен антисоветскими, провокационными измышлениями против ВКП(б) и Советской власти. В нем же ХОМЫШИН изобличает себя как ярого врага Советского Союза.

В настоящее время [...] ХОМЫШИН при обращении к нему священников по вопросу, как себя вести в отношении к органам Советской власти, прямых указаний не дает, ориентируясь на неясность послевоенного периода. Так, например, священник ГАЕВОЙ [...] рассказал: “...ХОМЫШИН прямых указаний мне не дал, а сказал – Вы и другие священники прожили много лет и имеете свою голову и делайте так, как подсказывает Ваш разум...”.

25 августа с.г. [...] посетил ХОМЫШИНА, в беседе с которым был затронут вопрос, как будет относиться греко-католическая церковь к Советской власти и Москве? ХОМЫШИН, отвечая на поставленный вопрос, сказал: “...Этот вопрос еще не урегулирован в отношении самого народа и

также не ясны отношения Советской власти к католической церкви, но я имею надежду, что это будет разрешено при разрешении других вопросов в мировом масштабе, ибо католики живут во всех странах, а католическая церковь имеет во всех культурных государствах своих защитников. Надо иметь надежду, что Советское Правительство примет решение в Москве об установлении в Советском Союзе заместителя папы Римского”.

По вопросу происшедших изменений в руководстве униатской церкви в связи со смертью митрополита ШЕПТИЦКОГО, [...] епископ ЛЯТЫШЕВСКИЙ в отношении назначения нового митрополита Иосифа СЛЕПОГО высказал свое удовлетворение и заявил: “...После смерти ШЕПТИЦКОГО стал митрополитом Иосиф СЛЕПОЙ, этот человек очень спокойный, умный и молодой...”.

Станиславская епархия от митрополита ШЕПТИЦКОГО указаний в отношении лояльного поведения католического духовенства и верующих к Советской власти не получала.

По Станиславской области долгое время отсутствовал уполномоченный по делам религиозных культов, последний назначен только в ноябре с.г. В связи с этим начальник УНКГБ полковник МИХАЙЛОВ провел несколько бесед лично с епископом ХОМЫШИНЫМ, как со “старым знакомым”⁴⁸, с целью выяснения его политических взглядов и отношения униатского духовенства к Советской власти в настоящее время.

В беседе ХОМЫШИНЫМ были заданы следующие вопросы:

1. Мне не ясно отношение Советской власти к церкви, так как в период оккупации немцами территории Станиславской области последние много трубили об изменении отношения к русской православной церкви со стороны Советского Правительства. Что раньше Советское Правительство силой закрывало церкви, уничтожало священников, а сейчас поощряет открытие церквей и публикует в Советской прессе, что является слабостью советского государства?

2. Также не ясно, для чего Советская Власть организывает колхозы, так как большинство населения недовольно колхозным строем и колхозов страшно боятся, крестьяне в колхозном строе видят опасность потери земли, огорода, лошади, коровы и т.д.?

3. Скоро ли окончится война, и за что Вы воюете?

На все заданные вопросы ХОМЫШИНЫМ полковником МИХАЙЛОВЫМ были даны исчерпывающие ответы, которые внешне, якобы, его удовлетворили и, как он подчеркнул, что теперь ему все ясно и жалеет, что он раньше об этом не был осведомлен.

16 ноября с.г. епископ ХОМЫШИН прислал своего представителя к полковнику МИХАЙЛОВУ с просьбой посетить его, так как желает с ним разрешить ряд вопросов. Приглашение МИХАЙЛОВА было вызвано предшествующими беседами, в которых также затрагивались вопросы о действиях ОУНовских банд на территории области.

⁴⁸ Підкреслено червоним олівцем.

В процессе бесед полковник МИХАЙЛОВ в осторожной форме подчеркнул, что желательным было бы некоторое Ваше влияние на ту часть населения, которая оказывает материальную и идеологическую помощь бандам, которые убивают ни в чем не повинных людей, женщин, стариков и детей.

На следующий день полковник МИХАЙЛОВ посетил ХОМЫШИНА, последний в беседе сообщил МИХАЙЛОВУ, что он написал и разослал письмо всем священникам Станиславской диоцезии, чтобы последние это письмо прочли верующим с амвонии. (Копия письма прилагается).

Письмо, составленное ХОМЫШИНЫМ, по своему содержанию является весьма аполитичным документом, что подтверждает его нелояльное отношение к политике Советской власти⁴⁹.

Для иллюстрации контрреволюционной деятельности духовенства приводим ряд наиболее характерных дел.

Дело-формуляр № 488 на КОСТЮК Василия Григорьевича, 1897 года рождения, по национальности украинец, гр-н СССР, образование высшее духовное, в прошлом служил в петлюровской армии в чине капитана, в 1922 году поляками подвергнулся аресту за националистическую деятельность и содержался под стражей во Львовской тюрьме, служит священником греко-католической церкви в гор. Рожнятов Станиславской области.

[...] Установлено, что КОСТЮК В.Г. в период временной немецкой оккупации проводил среди населения контрреволюционную националистическую пропаганду против Советской власти и коммунистической партии, принимал участие в организации бандформирований и добровольческой дивизии “СС-Галичина”.

Так, [...] сообщил: “...КОСТЮК Василий при немецких оккупантах в церкви проводил антисоветскую агитацию, клеветал на ВКП(б), имел тесную связь с гестапо, куда часто ездил в г. Долина.

...КОСТЮК в прошлом был капитаном петлюровской армии, в г. Рожнятов прибыл в 1935 г. С приездом в Рожнятов начал активно проводить среди населения националистическую работу, особенно среди молодежи. С этой целью он организовал для молодежи националистические кружки. С приходом немцев КОСТЮК националистическую деятельность активизировал, открыто выступал в церкви перед верующими, призывал на объединенную борьбу с Красной Армией. Наряду с этим призывал идти добровольно в дивизию “СС-Галичина”...

...Кроме этого, КОСТЮК выступал перед солдатами, говорил, что немцы дали нам возможность взять оружие в свои руки, мы должны бить нашего врага, жидово-большевистскую гольтьбу, которая сотни наших лучших братьев, сестер, детей и отцов замучила...”.

Свидетель [...] показал: “...КОСТЮК в декабре 1941 года с амвона говорил верующим: “Благодарим немцев, что они нас освободили от большевистской “заразы”, от Красных Московских банд. Среди нас еще

⁴⁹ Підкреслено від руки фіолетовим олівцем.

остались большевистские остатки, которые надо немедленно уничтожить, они не должны находиться на нашей украинской земле. Молитесь богу, чтобы немцы быстрее разбили коммунистов...”

Свидетель [...] показал: “...Осенью 1942 г. КОСТЮК среди верующих проводил антисоветскую агитацию, говоря: “Хорошо, что мы выгнали коммунистов, мы не могли терпеть этой коммунистической заразы. Молитесь люди, чтобы их больше не было. Большевикам пришел конец, к нам пришли хорошие люди, наши друзья немцы – освободители от красной заразы”...

Свидетель [...] показал: “...КОСТЮК является предателем. В сентябре 1941 года последний в церкви верующим говорил: “Все украинцы, как молодежь, так и старики, должны выявлять лиц, лояльно настроенных к Советской власти, всех комсомольцев, коммунистов и об этом должны мне доносить для того, чтобы власти навели с ними порядок...”

Дело-формуляр № 596 на ГАЙДУЧЕК Мирослава Лукича, 1907 года рождения, уроженец с. Трище Заболотовского района Станиславской области, по национальности украинец, гр-н СССР, холост, образование высшее духовное, не судим, служит священником греко-католической церкви в с. Залучье-Горшина Снятинского района Станиславской области.

ГАЙДУЧЕК М.Л., проживая на временно-оккупированной немцами территории в с. Залучье-Горшина, активно проводил среди населения контрреволюционно-националистическую деятельность, направленную против Советской власти и коммунистической партии, имел связь с представителями немецких оккупационных властей и гестапо.

[...] 10 июля 1944 года сообщил: “...ГАЙДУЧЕК является немецким пособником, был представителем от украинского комитета, составлял списки на советский актив и бедноту для отправки в фашистскую Германию”.

[...] 17 июня 1944 года донес: “...Священник ГАЙДУЧЕК организовал строительство могилы “памяти погибшим в борьбе за самостоятельную Украину”, где произносил контрреволюционную речь, направленную против Советской власти, он говорил: “Здесь Украина “похоронила” Советскую власть”. На установленном кресте ГАЙДУЧЕК собственноручно сделал надпись “проклятие большевикам”.

По донесению [...] от 12 июля 1944 года, ГАЙДУЧЕК в присутствии диакона СЕМЕНЮК Дмитрия заявил: “...Америка не позволит Советскому Союзу, чтобы наш украинский народ брали в Красную Армию, на Украине должно организоваться новое украинское правительство, каждая нация должна иметь свое управление страной...”

Он же 7/VIII-44 г. [...] сказал: “...Страной будет управлять “ОУН”, а бандеровцы будут как карательный отряд – эти люди наши. Вы увидите, что положение изменяется в нашу пользу...”

[...]

Свидетель [...] на допросе от 17/10-44 г. показал: “...ГАЙДУЧЕК Мирослав в период немецкой оккупации работал членом поставочной комиссии, принимал участие в отправке молодежи на работу в Германию. В сентябре 1941 года на сооруженной могиле “в память погибшим за

самостоятельную Украину” ГАЙДУЧЕК служил молебен, к могиле собрались все жители села, куда ходил и я. Во время служения он говорил, “что от большевистских палачей нас освободили немцы, с помощью которых мы построим самостоятельное украинское государство и уничтожим большевиков...”.

Свидетель [...] на допросе 17/X-44 года показал: “...ГАЙДУЧЕК Мирослав в 1941 году, при посещении могилы, говорил: “Все украинцы должны идти с немецкой армией, уничтожать большевиков, большевики – каты, кровопийцы, больше никогда не возвратятся, Украина при помощи немцев получит самостоятельность...”.

...Он же в 1943 году, выступая в церкви в период формирования галицийской дивизии “СС”, говорил: “Надо всем вооружаться и вступать в армию “СС”, в союзе с германской армией уничтожать большевиков, которые рвутся обратно к нам...”.

Свидетель [...] на допросе 17/10-44 года показал: “...В 1941 году, после того, как была сделана могила “погибшим борцам за Украину”, сошлось много народу, на могиле выступил ГАЙДУЧЕК и говорил: “Эту могилу мы построили пострадавшим, замученным органами НКВД украинцам, которые боролись за “самостоятельную Украину”.

Свидетель [...] 17/X-44 г. показал: “...После освобождения нашего села от немецких оккупантов в 1944 году, ГАЙДУЧЕК открыто призывал население бороться против Советской власти, он говорил, что “к нам снова вернулась беда, мы должны молить бога, чтобы он послал нам счастье, скорее освободиться от нависшей над нами беды...”.

Дело-формуляр № 580 на БЕЛИНСКОГО Леонтия Семеновича, 1889 года рождения, уроженец с. Карлов Станиславской области, гр-н СССР, образование высшее духовное, служит священником греко-католической церкви с. Карлов Снятинского р-на Станиславской области.

БЕЛИНСКИЙ, будучи враждебно настроен к советской власти и являясь активным украинским националистом, в период пребывания немцев в Снятинском районе оказывал последним активную помощь по установлению фашистского режима. Наряду с этим систематически проводил контрреволюционную, националистическую деятельность, направленную против советской власти и коммунистической партии.

Произведенной следственной документацией установлено:

1. Свидетель [...] на допросе от 18/X-44 г. показал: “...В июле 1941 года БЕЛИНСКИЙ объявил в церкви верующим, что в воскресенье будет проведен молебен и будут святиться места, где висели портреты большевистских вожаков, надо будет к этому времени все портреты снимать. В следующее воскресенье, под руководством БЕЛИНСКОГО и других националистов жители с. Карлов с хоругвями пошли в помещение с/с, читальню и школу. БЕЛИНСКИЙ посвятил водой стены, после чего пошли на площадь, где была подготовлена трибуна и снесены портреты членов Советского Правительства, где и были сожжены, там же БЕЛИНСКИЙ в

проповеди говорил, что “большевики кровожадны, больше мучить нас не будут, нас освободила немецкая армия...”.

“...Кроме того, в 1943 г. БЕЛИНСКИЙ выступил с проповедью в церкви и призывал население помогать немцам, а когда началась вербовка в дивизию “СС” последний в своих проповедях говорил, что “молодежь должна вступать в дивизию “СС” и идти на фронт вместе с немцами защищать свою Украину от большевиков”. В 1944 г., когда Красная Армия повела наступление на запад, а немцы отступали, то БЕЛИНСКИЙ каждое воскресенье при богослужении в проповедях говорил: “Черная большевистская хмара опять нависла над нами, с каждым днем приближается к нам, надо всем вооружаться на борьбу с большевиками, тогда же БЕЛИНСКИЙ призывал молодежь ехать на работу в Германию...”.

Аналогичные показания о контрреволюционно-националистической деятельности БЕЛИНСКОГО показывают свидетели [...] и другие.

Дело-формуляр № 586 на ТЕЛИЩУК Дениса Михайловича, 1885 г.р., уроженец села Завалево Подгаевского района Тарнопольской области, украинец, образование высшее духовное, гр-н СССР, в прошлом поляками был судим за националистическую деятельность, священник греко-католической церкви в с. Потик Рожнятовского района Станиславской области.

[...] Установлено, что ТЕЛИЩУК, являясь украинским националистом, в момент оккупации немцами Рожнятовского района в июле 1941 года возглавил повитовый украинский комитет, который впоследствии был реорганизован в делегатуру украинского окружного комитета, где он на протяжении года являлся председателем, активно проводил националистическую работу среди местной интеллигенции, выступал на собраниях с профашистскими речами, призывал население к борьбе с Красной Армией и большевиками, издавал и лично подписывал приказы, требовавшие пройти регистрацию коммунистами и комсомольцами, активно участвовал в формировании добровольческой дивизии “СС-Галичина”.

Допрошенный свидетель [...] показал: “...Священник ТЕЛИЩУК, являясь повитовым старостой, и в связи с приездом немецкого генерал-губернатора, в августе 1941 года организовал демонстрацию в г. Рогатин с участием крестьян ближних сел, где, выступая с контрреволюционной речью, говорил, что “...Украинцы! Мы при помощи немецкой армии освободились от жидо-большевистской коммуны, мы все должны помогать немцам уничтожать коммунистов, вместе с этим строить “самостоятельное украинское государство”. Слава немецкой армии, слава Украине, смерть большевикам...”.

Несколько позже, в том же месяце 1941 года, ТЕЛИЩУКОМ была отправлена панихида погибшим немцам под гор. Рогатин. В своей проповеди он говорил: “...Здесь похоронены наши дорогие воины немецкой армии, павшие от большевистской пули, мы будем бороться за их дело...”.

В 1943 году, на собрании интеллигенции г. Рогатин ТЕЛИЩУК выступал с контрреволюционной “речью”, заявляя: “...Мы знаем все, как над

нами на протяжении двух лет издевались большевики, они морили наш народ и вывозили в Сибирь, где он в настоящее время гибнет, мы должны все вступать в немецкую армию и не пустить больше сюда большевиков...”.

После этого собрания проводились вербовки в дивизию “СС-Галичина”, а когда провожали добровольцев, то ТЕЛИЩУК говорил: “...Идите и героически боритесь с большевиками...”.

Допрошенный свидетель [...] рассказал: “...Когда немцы оккупировали Киев, священник ТЕЛИЩУК дал указание всем священникам Рогатинского повята в честь “освобождения” Киева от Советской власти во всех церквях звонить в колокола и служить панихиду”.

Помимо этого, в фашистской газете “Рогатинское Слово” выступал с контрреволюционной статьей такого содержания: “...Город Киев – мать Украины “освобожден” от большевиков”. Одновременно возводил клевету по адресу руководителей Советской власти.

Дело-формуляр № 1127 на КИСЕЛЕВСКОГО Зиновия Евгеньевича, 1886 г. рождения, уроженец гор. Богородчаны Станиславской области, украинец, образование высшее духовное, служит священником греко-католической церкви в гор. Богородчаны.

Установлено, что КИСЕЛЕВСКИЙ в период немецкой оккупации являлся активным членом делегатуры украинского националистического комитета, проводил националистическую агитацию за создание “самостоятельного украинского государства”.

[...] 19/X-1944 года сообщил: “...В 1941 году, в период оккупации немцами г. Богородчаны Станиславской области, КИСЕЛЕВСКИЙ вместе с украинскими националистами собрал местных жителей в клуб, где произнес речь националистического содержания, говоря, что “...теперь, когда большевистская армия под натиском немецкой армии отступает с нашей украинской земли, нам, всем украинцам, нужно воспользоваться этим моментом и вести борьбу за создание “самостоятельного украинского государства”, чтобы к нам сюда больше никогда не вернулась темная большевистская хмара...”.

Допрошенный негласно свидетель [...] показал: “...В 1941 году КИСЕЛЕВСКИЙ собрал священников Богородчанского района и жителей города Богородчаны, с которыми организовал шествие вокруг города, после чего все возвратились в парк, где с трибуны КИСЕЛЕВСКИЙ произнес контрреволюционную речь, говоря, что “...немецкая армия гонит с нашей земли большевистскую армию, нам нужно всем украинцам объединиться для борьбы за “самостийну Украину” и помогать немецкой армии, чтобы большевики сюда больше не возвратились, Вы не должны никогда забывать, что над Вами издевались большевики за время их нахождения здесь в 1939-1940 гг., если мы это сейчас не сделаем, то нам больше не видеть нашей украинской земли...”.

Кроме того, в 1942 г. КИСЕЛЕВСКИЙ выступал у здания клуба и призывал молодежь вступать в дивизию “СС-Галичина”, а тем, кто не хотел записываться, угрожал отправкой в Германию вместе с семьей.

Он же в июле 1944 года, когда части Красной Армии подходили к гор. Богородчаны, выступая на собрании, заявил: "...Украинцы, на нас наступает черная хмара и черные дни для украинского народа, большевистская армия подходит к городу Богородчаны, где опять большевики и поляки будут над нами издеваться. Украинцы, объединитесь и вступайте в немецкую армию, чтобы не допустить большевиков..."

Аналогичными материалами компрометирующего характера располагаем на священников: НЕДЕЛЬЧУК И.Д., ПЛАВЮК И.М., ГОЛЕЙКО Н.П., ЛЮТЫЙ Н., САМОЛЕВИЧ И.П., ДОЛГИХ В.Я., ГРАБОВСКИЙ И.В., ПЕРЕНЦ С.М., ПАНЧИШИН И.А.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ ПО С/О
ПОЛКОВНИК

Михайлов

№ 4974/2
2/XII 1944 года
г. Станислав

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 65. – Спр. С-9113. – Т. 19. – Арк. 282-294.

№ 175

Із виступу начальника обласного НКВС Завгородного на зборах партійного активу Станіславівської області

8 грудня 1944 р.

Товарищи, пару слов об украинских националистах и бандах УПА в областях Западной Украины и мерах борьбы с ними. Украинская националистическая контрреволюционная банда имеет громаднейший опыт борьбы.

Несмотря на то, что в ряде районов оздоравливается обстановка, мы вскрываем в последнее время значительную активизацию активнорействующих банд. Свидетельством активизации в определённых районных оуновских банд является то обстоятельство, что мы в сравнительно короткий период имеем налёт на райцентр Солотвино, Большевцы, Тлумач, Тисменица.

При налёте на Солотвино 201 бандит убит. Но, товарищи, нельзя допускать дело до налёта, и только тогда бить бандитов. В чём трагедия Солотвина, когда начальник НКВД, заместитель погибли вместе с сыновьями 18 и 16 лет и дочерью 14 лет. Трагедия в том, что этот налёт явился результатом беспечности, благодушия и распушенности работников РО НКВД, неорганизованности и трусости личного состава истребительного батальона, отсутствие согласованных действий, общей боевой готовности имеющихся в райцентре боевых сил.

Болехов, Тисменица, Тлумач, там, где действительно работники были, тем не менее, налетели 5 раз на Тисменицу. Мост буквально взрывают каждый день, нанесен громаднейший ущерб государству. Есть осложнение – сожгли бандиты мост, нужно заставить население восстановить. Мы народ воспитываем, но тут нужны меры принуждения, чтобы народ чувствовал. Мы сейчас не располагаем военными частями в таком количестве, чтобы можно было каждый мост их силами восстанавливать. И политически будет правильно провести такую работу. Есть указание Народного Комиссара Оборона, при помощи партийной организации, органов НКВД, местное население должно восстановить мосты. Прошу районный партактив эти вещи форсировать. Надо противопоставить население бандитам, надо, чтобы само население бандитов било. Ведь не мыслима односторонняя войсковая работа. До тех пор, пока население не привлечём к борьбе с бандитами, наши успехи будут не очень хороши.

О фактах мародёрства. Заявления секретарей Станиславского и Долинского райкома партии. Совершенно правильно, факты справедливые. Я заявляю здесь, что примем все меры, чтобы навести порядок через политаппарат. И действительно, нам приходится доказывать людям, что вас обманули оуновцы и что мы вас не расстреляем, пришли – живите, а наряду с этим приходится иметь такие возмутительные случаи мародёрства. Я приму немедленно меры к ликвидации такого безобразия.

Что касается майора Петрова – это наш работник, я это вчера проверил, как он зарезал кабанчиков и т.д.

В Кутах был работник НКВД – Иванов, пропойца. Он наделал безобразий пьяный, или непьяный, но пошёл по домам, 70 лет старуху – мать бандита расстреляли и ребёнка пяти лет. Там же погибла семья красноармейца – жена и ребёнок.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 1-П. – Оп. 1 – Спр. 170. – Арк. 35-40.

№ 176

**Из виступу командуючого Прикарпатським військовим округом
генерал-майора Демшина
на зборах партійного активу Станіславівської області**

8 грудня 1944 р.

Здесь говорили о наличии банд, но нельзя понимать так, что банды есть, а мы с ними ничего сделать не можем. Совсем дело обстоит не так. Мы с бандами боремся и эта борьба сказывается на бандах, сказывается даже на перестройке их работы. Я вам назову короткие цифры. Только за ноябрь месяц всего по Станиславской области убито, пленено и задержано в лесах,

скрывающихся в селах, бункерах, чердаках и даже на сеновалах – 6500 человек. Довольно солидный процент уничтоженных и пленённых...

Я находился как раз в Долинском районе. Примерно в 4 часа утра мне докладывают – в направлении Выгоды оружейно-пулемётная стрельба.

Оказывается, во время налёта, когда банда подходила к селу в трёх направлениях, в первом направлении войска НКВД, НКГБ и военкомата вели бой, вернее стреляли в направлении банды за ограждением. В другой части города, где находится водокачка и лесокомбинат человек 12 автоматчиков, во главе с уважаемым товарищем дважды орденосцем и находилась группа пограничников в укрытии. Я заинтересовался в чем дело, что бой не дают. Казалось бы, пограничники, плюс автоматчики можно было бы дать сильный бой, оказывается банда человек 50 шла по населённому пункту Выгода. В 30 метрах сидела группа автоматчиков в 12 человек и пограничники и вот эта группа ни одного выстрела не сделала по банде. Вы представляете, что осталось бы от банды, если в 30 метрах стрелять из автоматов по сплошному строю.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 1-П. – Оп. 1 – Спр. 170. – Арк. 49-52.

№ 177

Из виступу секретаря Станіславівського обкому партії М. Слоня на зборах партійного активу області

8 грудня 1944 р.

Насчёт борьбы с бандитами. Мы просим тов. Демшина, чтобы он доложил на партийном активе о ходе вооруженной борьбы с бандитами и я согласился, чтобы он дал цифровые данные за декабрь месяц. Почему. У нас складывается такая мысль, что партийный актив, и если хотите, некоторые из областных работников имеют такое представление, что если проехать в село, то живым оттуда не вернешься. Кое кто ставит вопрос – “До каких пор это будет, что людей бендеровцы крадут, убивают” и т.д. и у некоторых складывается мнение, что у нас с бандитами никакой борьбы нет.

И вот поэтому, мы решили здесь объявить цифры. Для того, чтобы показать, что 2000 бандитов убито и до 4000 с лишним забрато в плен только за ноябрь в районах, городах, лесах, над этим наши люди работали и работают серьёзно, работают наши чекисты, наши пограничники и хаять их работу мы не имеем никаких оснований. Они работают в напряжённых условиях работы, хотя они и имеют целый ряд недостатков, которые требуется выправить. И я хотел бы, что бы правильно сложилось мнение, чтобы мы сделали вывод, что если мы у себя, ликвидируя недостатки, в первую очередь наведем порядок, то с этими силами, которые у нас есть, мы

можем сделать больше. А это значит – будем бить бандитов и этим самым в работе нашего актива будет гарантия безопасности.

Дальше, здесь много вскрывается вопросов насчет безобразий и случаев мародерства со стороны частей НКВД, военкоматов, военных товарищей, госпиталей и т.д. Товарищи, это лежит и на нашей совести. Я хочу поставить перед военными товарищами вопрос – нужно кончать с такой практикой, нужно призвать людей к порядку – и потому, что это дискредитирует нашу армию, дискредитирует нас и мы не можем такого положения дальше терпеть и нужно с этим кончать.

Я хочу вам рассказать больше. У нас в городе было вскрыто 6 случаев грабительства. Кто же грабил? Все военнослужащие, причем из них 5 человек из госпиталей раненные, 2 человека из них орденосцы и 3 комсомолец. Один из 19-го отряда бригады внутренних войск НКВД и один красноармеец городской комендатуры. Причем, они же избили и забрали помощника областного прокурора имущество. И это из комендатуры, которая призвана наводить порядок.

... у нас много завелось болтунов. Что у нас и в Обкоме партии есть людей много, которые боятся своей тени. Так напуганы, что ничего другого не имеют на языке, как рассказывать про зверства и выводить все в черных красках, и людей, которые приезжают к нам, буквально перепугивают, в особенности женщин, не по-партийному её ориентируют, запугивают – это неправильно, товарищи. Нельзя так работать. Нельзя усложнять обстановку для вновь прибывшего человека, которая сразу же может повлиять на дело.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 1-П. – Оп. 1 – Спр. 170. – Арк. 75-78.

№ 178

Из виступу начальника обласного управління НКДБ Михайлова на зборах партійного активу Станіславівської області

11 жовтня 1944 р.

Сама организация оуновских националистов до 1929 года носила название “оуновской военной организации” – УВО⁵⁰. Руководящий состав ОУН комплектовался из офицерского состава и стрелцов ещё в 1917 году. Организатор оуновцев – полковник Коновальцев (Коновалець), а после его смерти – полковник Мельник...

Для исполнения своих разбойничих дел оуновцы и УПА принимают меры к националистической обработке молодёжи в возрасте от 4 до 18 лет в так называемой организации “Юнатства” создают различные кружки националистические. В этот период они изучают историю Украины,

⁵⁰ Українська Військова Організація. Тут і в низці інших випадків радянське керівництво демонструвало майже повне незнання історії і специфіки життя Прикарпаття.

различную литературу с тем, чтобы изучить установки ОУН и т. п. Кроме того на практике идут в разведку. В качестве учителей используется интеллигенция. Заражённые делами национализма, часть переходит в наступление, а часть осуществляет практическую деятельность в банде УПА. Состав банды УПА в основном из лиц до 35-ти летнего возраста, причём активную роль в качестве агентов исполняют девушки, выполняя роль разведчиц. Вот факт: арестована нами одна участница молодёжной организации. Она показала: “будучи разведчицей ОУН я устанавливала места дислокации воинских частей Красной Армии, численность вооружения, а также подсчитывала военные подводы подходившие в сторону фронта, устанавливала адреса партийных и советских работников, собирала деньги для УПА и призывала молодежь в оуновцы”.

У нас арестована одна из руководителей организации – Груба Мария, она показала: “Вся украинская молодежь в боевых отрядах УПА боролась и борется с немцами и большевиками за самостоятельную Украину”.

Ликвидация банд не мыслима без вооруженных сил. Каковы задачи. Для борьбы с бандами и их ликвидации у нас имеются реальные возможности. Основной задачей является ликвидация банд украинских националистов, как банд немецко-фашистских органов. Для этого нужно: не бояться конечно, без паники, но товарищи, и не недооценивать этого врага. Для этого нужно бороться вооруженными силами. Наряду с этим необходимо развернуть большую политическую работу среди населения и особенно среди молодёжи, оторвать молодёжь и интеллигенцию из-под националистического влияния, противопоставить население банде, включить всё население в борьбу против бандитских групп. Активную помощь в борьбе против ОУН и УПА должны оказывать комсомольская организация, сельский актив.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 1-П. – Оп. 1 – Спр. 169. – Арк. 46-53.

№ 179

Звернення Президії Верховної Ради УРСР та Ради народних комісарів УРСР до учасників збройних формувань українських націоналістів з пропозицією припинити боротьбу проти радянської влади⁵¹

12 лютого 1944 р.

ДО УЧАСНИКІВ ТАК ЗВАНИХ “УПА” та “УНРА”

Наближається день остаточного розгрому гітлерівської Німеччини. Народ України разом зі всіма братніми радянськими народами нещадно винищує гітлерівські орди, що хотіли уярмити нашу батьківщину. Українці,

⁵¹ Звернення було підготовлено напередодні вступу Радянської армії на територію Західної України, однак його поширювали серед населення Станіславщини значно пізніше – в липні-грудні 1944 р. (див. док. 172, 185).

росіяни, білоруси, грузини, казахи ідуть в лавах героїчної Червоної Армії далі й далі на захід, визволяючи всю українську землю з німецької неволі.

Близький той день, коли могутні удари Червоної Армії зі сходу зіллються з ударами наших союзників, Англії та Америки, з півдня та заходу по гітлерівській Німеччині. Гітлеру нема рятунку. Невблаганно і швидко наближається загибель проклятого всіма народами гітлеризму. Настає час справедливої відплати німецьким розбійникам і катам за їхні злочини. Цілком розплатяться вони і за кожну краплину крові, пролиту українським народом, за все лихо і нещастя, якого завдали вони нашій матері-Україні, за знуцання і уярмлення наших людей, за грабунок наших багатств, нашого добра.

Український народ разом з своїм братом – великим російським народом, разом зі всіма народами Радянського Союзу являє собою нездоланну силу, яка перемагає і незабаром остаточно переможе гітлеризм.

Щоб послабити цю силу і розхитати єдність українського народу в його героїчній боротьбі з німецькими загарбниками, щоб запалити на Україні міжусобну, братовбивчу війну, німецькі загарбники почали плести хитрі тенета обману і провокації в західних областях України, намагаючись затягти в них і декого з українців, нацькувати українців на українців, українців на росіян, українців на поляків. В цих підступних намаганнях їм допомагають їхні підлі прислужники, українсько-німецькі націоналісти.

В світлі дні 1939 року, коли Червона Армія, йдучи назустріч віковичнім прагненням і сподіванням нашого народу возз'єднатися в єдиній українській державі, визволила братів і сестер західних областей України з-під влади польських магнатів і панів, українсько-німецькі націоналісти з наказу Гітлера шкодили, стріляли в спину передових синів і дочок нашого народу, всіма засобами заважали будувати щасливе і вільне життя.

Це вони, гітлерівські підлабузники, захлинаючись від радості, що німецько-розбійничі орди вдерлися в Радянську Україну, видавали і разом з німецькими катями знищували наших людей, плюндрували наш рідний край; це вони верещали про “німців-визволителів”, про “визволителя-Гітлера”, який спустошив і кров'ю залив нашу радянську землю.

Це вони, німецькі запроданці, разом з німецькою армією прийшли з Берліна на Україну для того, щоб владарювати і гнобити український народ.

Це вони, мерзенні зрадники, своїми руками допомагали і допомагають Гітлеру вішати, мучити, гнати в неволю наших людей, палити і руйнувати наші міста і села, грабувати наше добро.

Відчуваючи наближення неминучого розгрому і знищення гітлерівських банд розбійників, неминучу жорстоку розплату за вчинені злочини, українсько-німецькі націоналісти – бандери, мельники, рубани, бульби вирішили стати на новий шлях обдурювання наших людей. Під гаслом боротьби за звільнення України від ворогів українського народу вони створюють свої озброєні загони – так звані “українську повстанську армію” і “українську народно-революційну армію”, і спрямовують їхні удари не проти гітлерівських кривавих катів, що руйнують наш рідний край, знищують

наших людей, а проти славної Червоної Армії, проти героїчних синів і дочок нашого народу – радянських партизанів, які нещадно громлять німецько-фашистських загарбників і жорстоко відплачують їм за кров і страждання нашого народу, за зруйнований рідний край.

Ми звертаємося до вас, синів і дочок українського народу, які потрапили до цих так званих “УПА” та “УНРА” лише тому, що хотіли боротися проти гнобителів і катів України – німецьких загарбників, – схаменіться!

Хіба ви не бачите, що вас обдурили ваші ватажки, гітлерівські прихвосні – бандери, мельники, рубани, бульби.

Хіба вам невідомо, що за вашою спиною ця підла згряя зрадників старанно готує разом з німцями ярмо на шию українському народу.

Ось ганебні факти зрадництва і облудності ваших ватажків, 13 січня 1944 року представники “ОУН” та “УПА” вели переговори з начальником гестапо і начальником гарнізону м. Камінь-Каширський, внаслідок яких одержали від німців зброю, боєприпаси та харчі, зобов’язавшись за це вести боротьбу з Червоною Армією та радянськими партизанами.

Перед відступом мадярських та німецьких військ з містечка Домбровиці Ровенської області місцевий комендант української поліції Логвиненко, разом з мадярським та німецьким офіцерами, їздив у стоянку банд для переговорів з “УПА” про спільні дії. В результаті цих переговорів у банди влилися 100 мадярів і німців з повним особистим озброєнням, чотирма гарматами й шістьма важкими кулеметами і виступили проти Червоної Армії та радянських партизанів.

У грудні 1943 року в с. Стенжиричі Володимир-Волинського району відбувались переговори між одним з командирів загону “УПА” Антонюком, командиром німецької застави у Володимир-Волинську обер-лейтенантом Остеном і заступником гебітскомісара м. Володимир-Волинська. Внаслідок цих переговорів було укладено угоду про спільну боротьбу проти радянських партизанів і поляків. При цьому німецькі окупанти зобов’язались постачати “УПА” озброєння, а “УПА” зобов’язалась не перешкоджати пограбуванню німцями селян по селах, зайнятих “УПА”. Після угоди гітлерівці пограбували по всіх цих селах худобу та зерно.

Оунівські ватажки дали вам зброю в руки, зброю, одержану від їхніх німецьких хазяїв. Де і коли вели вони вас з цією зброєю проти фашистських загарбників? Чи хоч одного німецько-гітлерівського ката вбила оця оунівська зброя? Чи вчинили загони “УПА” або бульбівців хоч один збройний виступ проти гітлерівців? Скільки німецьких поїздів висадили ваші загони в повітря? Чи хоч одного нещасного нашого невірника визволили оунівські загони, коли гітлерівці гнали його з рідної оселі на німецьку каторгу? Скільки награваного фашистами добра оунівці відібрали в грабіжників і повернули народові?

Хіба ж не видно вже з цього, що ваші оунівські ватажки працюють не проти гітлерівських розбійників і за наш народ, а за гітлерівців і проти нашого народу. Хоч як вони на словах не проклинають гітлерівців, а на ділі

вони німцям всіляко сприяють, на ділі вони вірно слугують німецькому фашизмові.

Учасники так званих “УПА” та “УНРА”!

Ваші ватажки не ведуть вас на бій проти гітлерівців, а примушують вас нападати на поодиноких партизанів, заважати партизанам помститися і громити німецьких окупантів.

Ваші ватажки примушують вас убивати беззахисних мирних українських людей тільки за те, що ці люди чекали приходу Червоної Армії, яка визволила їх з німецької неволі, чекали приходу радянської влади, яка дала їм волю, щастя, заможне життя.

Ваші ватажки примушують вас нападати на польське населення. Це теж робиться за вказівками Гітлера, який нацьковує українців на поляків, а поляків на українців, щоб розладнати їхню боротьбу проти спільного ворога – німецького загарбника.

Учасники так званих “УПА” та “УНРА”!

Ми знаємо, що на гачок оунівсько-німецької провокації потрапили й чесні люди, серед яких найбільше звичайних трудящих селян. Ці люди повірили, начебто оунівські загони “УПА” чи бульбівці будуть боротися з німецькими гнобителями, і тільки тому опинилися в цих загонах. Ми знаємо, що багато є і мобілізованих у бандитські оунівські загони під загрозою знищення їх родин. Ми знаємо, що серед учасників “УПА” чи “УНРА” є багато таких, які вже й самі відчувають свою глибоку помилку в тому, що потрапили до цієї “УПА” чи бульбівців, відчувають, що котяться до прірви, в яку їх тягнуть гітлерівці-оунівці.

Щоб допомогти тим, які збилися з вірного шляху, ми звертаємось до них:

Кидайте оунівські банди! Рвіть всякі зв’язки з німецько-українськими націоналістами! Знищуйте мерзенних німецьких запродавців, провокаторів і шахраїв – оунівських верховодів! Вони тягли вас на зраду українського народу, на ганьбу і смерть – хай же вони відплатять вам своєю смертю! Помстяться гітлерівцям та їхнім прислужникам-оунівцям за горе, кров і страждання українського народу! Переходьте на бік чесних і самовідданих борців за Радянський Союз, за волю, честь і щастя нашої матері – Радянської України, на бік радянських партизанів! Разом з усім українським народом, разом з усіма радянськими народами, разом з героїчною Червоною Армією здобуйте остаточну перемогу над вашими смертельними ворогами – гітлерівцями!

Виходьте з лісів! Здавайте Червоній Армії свою зброю! Вертайтеся до рідних осель, до чесної, мирної праці на користь нашої радянської батьківщини, на користь нашого народу!

Вас чекають рідні – ваші матері, дружини, діти, батьки. Замість ганебної загибелі в оунівських бандах, ви вдома одержите змогу мирної праці, щасливого життя, здобудете всі права вільного радянського громадянина.

Коли ж хтось з вас, засліплений німецько-оунівськими провокаторами, наважиться на дальшу боротьбу з Червоною Армією і владою Радянської України, то народ буде поводитись з такими, як з своїми запеклими і непоправними ворогами. Той, хто буде разом з гітлерівцями-оунівцями боротися проти Радянського Союзу, проти українського народу, проти органів його влади, – зазнає суворого народного суду. Цього суду він не уникне, від цього суду він не сховається. Червона Армія, яка розгромила колосальну, добре озброєну німецьку армію, легко знищить мізерні, розпорошені і погано озброєні банди німецько-українських націоналістів. Не сховаються ці банди ні в степах, ні в лісах – наші партизани добре знають усі таємні стежки лісів, боліт і дряговини. Весь український народ вкупі з Червоною Армією скрізь знайде і знищить своїх ворогів.

Учасники так званих “УПА” та “УНРА”!

Ваші ватажки — німецько-українські націоналісти ведуть вас дорогою зради, ганьби і загибелі. Вони загинуть разом зі своїм хазяїном – Гітлером. Вони хочуть, щоб загинули разом з ними і ви. Вони хочуть, щоб ще більше лилося крові українського народу.

Уряд Радянської України не хоче марного пролиття ані краплини народної крові. Тому Радянський уряд відкриває дорогу до життя, до мирної праці і щасливого майбутнього перед усіма учасниками так званих “УПА” та “УНРА”, які порвуть всякі зв’язки з ворогами народу – гітлерівцями і оунівцями, які щиро і глибоко відчувають свою тяжку помилку в тому, що вступили до лав цієї “УПА” чи “УНРА”.

Іменем Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки ми гарантуємо всім учасникам так званої “УПА” чи “УНРА”, які перейдуть на бік Радянської влади, які чесно і цілком порвуть всякі зв’язки з гітлерівцями-оунівцями, які щиро і цілком зречуться всякої боротьби та ворожих виступів проти Червоної Армії і Радянської влади, – цілковите прощення їхньої тяжкої помилки, їхніх минулих провин перед Батьківщиною.

Ми закликаємо до активної підтримки великої Червоної Армії, яка веде боротьбу проти ненависного ворога нашого народу – гітлерівської Німеччини.

Тільки славетна Червона Армія і її помічники – радянські партизани є визволителями нашого народу від фашистського ярма, тільки вони є захисниками великих прав, завойованих українським народом за допомогою і підтримкою всіх народів могутнього Радянського Союзу.

В складі великого Радянського Союзу український народ одержав свою державність, свободу і незалежність. Тільки радянська влада, більшовицька партія, великий Сталін дали можливість українському народові возз’єднати свої землі в єдиній радянській українській державі. Тому кожен українець, активно борючись за великий Радянський Союз, тим самим бореться за Радянську Україну, за український народ.

Ми закликаємо всіх чесних українців вступати до лав Червоної Армії – армії-визволительки і всіляко допомагати їй в її великій визвольній боротьбі.

Ми закликаємо всіх чесних українців на звільнених від німецької окупації землях мобілізувати всі сили на відбудову нашого радянського народного господарства, на швидшу ліквідацію всіх наслідків німецької окупації.

Слава доблесній Червоній Армії!

Слава великому другу українського народу – Маршалу Радянського Союзу товаришеві СТАЛІНУ!

Смерть німецьким окупантам!

Голова Президії Верховної Ради
Української РСР М. ГРЕЧУХА

Голова Ради Народних Комісарів
Української РСР М. ХРУЩОВ

12 лютого 1944 року
м. Київ

Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 – 1953 рр. Нові документи і матеріали. – К.: Дніпро, 1998. – С. 24-30.

№ 180

Відповідь воїнів УПА на звернення більшовицької влади

Жовтень 1944 р.

УСИМ СЛОНЯМ, КУЦАМ, ОСЛАМ, ЦАПАМ І ВСІЙ МЕНАЖЕРІЇ СТАНІСЛАВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ВІДПОВІДЬ НА ЛЕТЮЧКУ “ДО УЧАСНИКІВ т. зв. УПА та УНРА”

Ми – учасники т. зв. “УПА” – прочитали уважно ваше “велимудре” посланіє до нас. Воно відразу отворило нам очі, що ми на “мільній дорозі”. Яка “шкода”, що тебе тоді, дорога менажерія, не було біля нас і не було кому порадити, кудою нам іти. Ох, бідні ми та нещасливі. Чому ми не знали раніше, що на світі є така “щаслива країна”, як катівня народів – Радянський Союз, що є десь “ясне сонечко”, найгеніяльніший кат усіх часів Йосиф Сталін, що радо приймає нас до своєї кучі, чи радше колгоспу. Так, ми не знали, аж тепер ви, “визволителі”, простягли до нас свою “щедру” загарбницьку руку. Хочете нас рятувати і показати правильний шлях, тільки не кажете ясно куди – до гнилих тюрем НКВД і на Соловки чи прямо найкоротшим шляхом на лоно Авраама.

Тому, що не кажете ясно, не підемо до вас, “хоч ви і непереможні”. Ми знаємо, що ви зайшли далеко в Європу, тільки не можемо ручити за ваш поворот. Ці хвиливі перемоги ви завдячуєте не геніяльному Сталінові, бо він рішучо задурний до цього, але собаці вільно брехати. Скажіть радше, що свої хвиливі успіхи завдячуєте жорстокому теророві НКВД що, не перебираючи в засобах, жене на гарматне м’ясо цілі мільйони нещасних дітей і старців.

Називаєте нас гітлерівськими запродавцями, німецькими наймитами і т. д. Про те, яке наше ставлення до гітлерівської Німеччини, знає весь український народ, знає цілий світ. Гітлерівська Німеччина такий самий ворог України, як і Росія. Отже, були б ми підлими лицемірами, коли б били по рилі одного ката з його НКВДівськими опричниками, а поминали такого самого другого ката Гітлера з його гестаповськими бандами. Дволичними вмієте бути тільки ви, довгорилі слони та ваш найгеніяльніший брехун Сталін. Це ви підписували всякі союзи з Німеччиною. Це ви віддали були Україну на поталу зажерливій Німеччині. Отже, прихвоснями Гітлера є не ми, а ваш проклятий Сталін із вами всіма, огидними слонями. Ми однаково не знесемо на українській землі ані комуно-московського, ані німецького чобота. Всім загарбникам у нас тільки одна відповідь – смерть.

Дуже глупа ти, станіславська обласна менажерія, коли не вмієш розрізнити правди від брехні, бандитизму від героїзму. Брехуни, бандити – це ви. Ми боронимо волі народу, а ви, куцо-слонівські горлорізи, накладаєте тяжке колгоспне ярмо народів на шию. Український народ, а з ним усі інші поневолені жидо-комуною народи знають дуже добре, куди їм іти, кого слухати.

Отже, скажіть, наївні слони – кому й до чого здалися ваші летючки. Своєї брехні не потребуєте так часто пригадувати в летючках, бо вона й так кожному відома. Для нас, із-за браку паперу, можуть мати вони тільки одно “примінення”, а яке – самі догадаєтеся.

На цьому кінчимо нашу відповідь, а на майбутнє радимо – не марнуйте надармо паперу, а дайте його своїм нещасним воякам на листи до рідні, бо пишуть на брудних свистуках.

Постій, у жовтні 1944 р.

Учасники УПА.

Копія. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1677. – Арк. 22.

№ 181

Витяг з ухвали виконкому Станіславівської обласної ради депутатів трудящих “Про забезпечення громадського порядку в населених пунктах Станіславівської області”

3 листопада 1944 р.

Для укріплення і ведення громадського порядку в охороні в нічний час державного, кооперативного майна, а також майна громадян в сільських пунктах Виконком постановив:

1. Заборонити всім громадянам – мешканцям сільської місцевості, надавати ночівлю або тимчасове проживання стороннім особам з іншої місцевості, без дозволу на це сільської Ради або органів міліції.

2. Зобов'язати всіх громадян, що мешкають на території сільської Ради, у випадку виявлення сторонньої особи на території населеного пункту без дозволу сільської Ради або органів міліції, негайно сповіщати в сільраду та органи міліції.

3. Зобов'язати голів сільських Рад до 20 листопада ц. р. поділити населені пункти на ділянки, виділивши сільвиконавців на кожні 10 господарств і сотенних, відповідальними за несення громадського доручення сільської Ради, призначення громадян для несення обов'язкової сторожової охорони в нічний час та за проведення перевірки законності тимчасового мешкання по сторонніх осіб на закріплених ділянках населеного пункту.

4. Встановити, що все працездатне населення сільської місцевості – чоловіки віком від 16 – 55 років, жінки – віком від 16 – 50 років, притягуються до обов'язкового несення нічної охорони населених пунктів. Від несення обов'язкової нічної охорони звільняються:

- а) жінки – вагітні та ті, що мають дітей віком до 2-х років;
- б) лікарі та вчителі;
- в) чоловіки і жінки, що працюють на лісорозробках.

5. Осіб, що ухиляються від несення обов'язкової нічної охорони притягувати до адміністративної відповідальності, згідно з указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 червня 1941 р. до 6 місяців позбавлення волі.

6. Громадян, що переховують сторонніх перехожих у своїх приміщеннях, а також десяцьких і сотенних за несповіщення сільській Раді або органам міліції про сторонніх мешканців та не прийняття заходів до затримання останніх – притягати до кримінальної відповідальності за законами воєнного часу.

7. Начальнику УНКВС до 10 листопада розробити і подати на затвердження Виконкому інструкцію і положення “Про порядок несення обов'язкової нічної охорони сільських населених пунктів та про порядок видачі сільським Радам та органами міліції дозволу на право ночівлі і тимчасового мешкання сторонніх осіб в сільській місцевості.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. Р-512. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 19.

№ 182

З інформації М. Хрущова Й. Сталіну про необхідність посилення репресій проти учасників українського національно-визвольного руху

15 листопада 1944 р.

Секретно

ЦК ВКП(б) – товарищу Сталіну Й. В.

С 28 октября по 5 ноября с. г. я выезжал в западные области Украины. Был во Львове, районах Львовской области и в г. Ровно, где ознакомился с состоянием борьбы с бандами украинско-немецких националистов.

В результате проведенных мероприятий по борьбе с оуновским бандитизмом, усиления чекистско-войсковых операций и политической работы среди населения количество бандитских групп и бандпроявлений несколько уменьшилось. Если в августе с. г. на территории западных областей УССР имело место 418 бандпроявлений, то в октябре их было 338.

Со времени освобождения западных областей Украины уничтожено 45 742 бандита и захвачено живыми 38 000 бандитов.

С целью выяснения настроения участников банд я допросил ряд арестованных бандитов, как рядовых, так и руководителей...

Имели место факты, когда отдельные операции проваливались, так как бандиты заранее узнавали о подготовляемых мероприятиях. Это объясняется тем, что наши работники не всегда соблюдают конспирацию, о подготовляемых операциях знает большой круг работников. Мы поставили задачу – усилить конспирацию, свести до минимума количество лиц, знающих о проводимых мероприятиях. Перед партийными организациями и органами НКВД и НКГБ мы поставили задачу тщательно проверить аппарат, особенно состав технических работников из местного населения.

Считаю необходимым ввести военно-полевые суды при войсках НКВД. Для устрашения бандитов по приговорам этих военно-полевых судов осужденных к уничтожению не расстреливать, а вешать. Суды необходимо проводить открыто с привлечением местного населения. Результаты судов в печати не освещать. Приведение в исполнение приговоров военно-полевых судов производить публично в селах, по возможности там, где совершил преступление осужденный. Это действует более отрезвляюще на бандитов.

Военные трибуналы задерживают рассмотрение дел на арестованных участников банд украинско-немецких националистов. Есть много случаев, когда осужденные содержатся под стражей в течение 3-4 месяцев.

Вношу предложение временно учредить при областных управлениях НКВД западных областях УССР специальные тройки в составе: секретаря обкома партии, начальника областного управления НКВД и областного прокурора. Этим тройкам предоставить право рассмотрения дел украинско-немецких националистов и их пособников и предоставить право применять к виновным высшую меру наказания – расстрел с приведением приговора в исполнение немедленно. Дела, предоставляемые на рассмотрение троек, должны оформляться со строгим соблюдением норм процесса.

Некоторые бандиты, явившиеся с повинной и арестованные участники националистических банд показывают, что в последнее время между руководителями ОУН и польскими националистами происходили переговоры о прекращении борьбы между оуновскими бандами и поляками с тем, чтобы все усилия тех и других направить на борьбу против советской власти.

Видимо в ряде районов такая договоренность у них уже имеется, так как в последнее время резко уменьшилось количество террористических актов со стороны банд украинско-немецких националистов против польского населения...

Н. Хрущев

15 ноября 1944 года

Орсиґінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1060. – Арк. 6-18.

№ 183

Донесення секретаря Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоня секретарю ЦК Д. Коротченку про підготовку до виселення польського населення з території області

Жовтень – листопад 1944 р.

СОВ. СЕКРЕТНО

Секретарю Центрального Комитета

КП(б)У

Тов. КОРОТЧЕНКО

ИНФОРМАЦИЯ

О ходе подготовительных работ к переселению населения польской национальности из Станиславской области по состоянию на 15. XI. 44 г.

С прибытием в г. Станислав Уполномоченного Правительства УССР по репатриации польского населения, проведена следующая организационная работа:

12. X. с. г. проведено детальное ознакомление с Соглашением между Правительством УССР и Польским Комитетом Национального Освобождения о репатриации польского и украинского населения и Инструкцией Правительства УССР о порядке и технике переселения руководителей областных, советских и хозяйственных организаций, председателей Райсоветов депутатов трудящихся, секретарей РК КП(б)У, руководителей городских организаций и секретарей первичных организаций г. Станислава. По этому же вопросу проведено специальное совещание агитаторов и управдомов г. Станислава, первых заместителей пред. Райсоветов депутатов трудящихся 14 районов области имеющих польское население.

Городским и Районным Советам депутатов трудящихся разосланы письменные указания о порядке проведения подготовительных работ и технике оформления документов.

В г. Станислав и районах области распространены печатные листовки-извещения о репатриации польского населения. В областной газете

“Прикарпатская правда” помещено ряд статей и заявлений польских семей о выезде. Проведены собрания польского населения в селах, райцентрах и городах области по вопросу отселения, которыми охвачено подавляющее большинство поляков проживающих в нашей области.

По состоянию на 15. XI. с. г. учтено польского населения в районах области 46 994 ч., что составляет 13 814 семей, в г. Станиславе – 18 281 чел. – 6 072 семьи, в г. Коломыя – 11636 чел., или 3 375 семей, а всего по области 76 911 чел., что составляет 23 259 семей. Проводится работа по окончательному уточнению количественного состава населения и учету имущества.

Работа по окончательному учету количественного состава населения усложняется тем, что со многих сел и местечек области, в результате систематического террора проводимого бендеровскими бандами против польского населения, последние в страхе бросая свое имущество и усадьбы убегают на жительство в райцентры и города области, где проживают без регистрации в органах милиции.

Например в г. Надворную в последнее время перешло на жительство много поляков с соседних – Ланчинского, Солотвинского, Яремчанского районов. В г. Коломыю с Гвоздецкого, Заболотовского, Коршевского, Печенежского и др. районов.

В ряде районов, где партийные и советские органы правильно сочетая подготовительную работу с широкой массово-разъяснительной работой обеспечили массовую подачу заявлений на выезд, так в г. Коломыя на 15. XI. с.г. подано заявлений более 700 семей, в Городенковском районе поступило 850 заявлений, Снятинском районе поступило 880 заявлений насчитывающих 2 400 чел. членов семей, почти все польское население райцентра. Все это население полностью готово к выезду, но отправка задерживается из-за отсутствия железнодорожного транспорта, по линии которого нет никаких указаний о предоставлении вагонов.

Наряду с этим, в ряде районов, где партийные и советские органы не предали должного внимания подготовке к отселению, недостаточно проводят массово-разъяснительную работу и, как результат в этих районах количество поступивших заявлений на выезд незначительное: так, в Заболотовском районе всего поступило заявлений 23, Жовтневом районе – 20, Гвоздецком только 5 заявлений.

Проводимая работа по подготовке к отселению показывает, что значительная часть польского населения не желает отселяться в Польшу, это настроение характерно в большинстве среди зажиточной прослойки и городского населения, среди которых распространены такие разговоры:

“... Куда мы поедем, война еще не закончена, границы Польши еще не установлены. У власти будет лондонское правительство Миколайчика. Армия, которая находится в Иране – будет здесь, все восточные земли отойдут Польше, поэтому мы ехать не желаем”.

Житель г. Снятин (домовладелец) заявил: “Куда мы поедем, кто будет отвечать за подписанный документ (имеется ввиду люблинское соглашение), где государственные границы Польши”.

Врач Снятинской поликлиники заявил: “Никуда мы со своей земли не поедим, недалеко холодная зима, мы старики нам некуда ехать. Когда закончится война мы все уедем”.

Представитель польской интеллигенции г. Надворной учительница нежелание выезжать объясняет так: “Польша еще не вся освобождена, немцами оккупированы такие крупные города как Краков, Варшава, если мы уедем, то где мы разместимся, и кто нам даст работу. Я читала в газете (в какой именно газете не указала), что всех поляков приезжающих с восточных областей преследуют польские партизаны (партизанами она называет банды Сосновского), вплоть до физического уничтожения, что нас очень пугает”.

Характерным является тот факт, что с проведением подготовительных работ к отселению повсеместно снизилась политическая активность польского населения по сравнению с первым периодом после освобождения области. Так на нефтепромысле 7 (Битков), где среди рабочих и особенно специалистов поляки составляют значительную прослойку (38 %) и, которые в начале восстановительных работ на нефтепромыслах проявляли большую активность и инициативу, с началом подготовительных работ к выезду – положенную работу выполняют формально, стали на пути задержки восстановительных работ и роста нефтедобычи, что по сути является саботажем.

Имеются факты прямо враждебной работы против отселения, по всей вероятности инспирируется лондонской кликой Миколайчика, так как 27. X. с. г. в г. Коломыя были расклеены извещения к польскому населению о выезде. На утро 28. X. все эти извещения были сорваны, а на их место были наклеены листовки такого содержания: “Поляки, мы обращаемся к Вам, кто добровольно поедет в Польшу, тот теряет право на восточные земли своей отчизны”.

Распространяются разного рода слухи против выезда, например: “Советское Правительство не разрешает вывозить хорошие домашние вещи, мебель, скот, продукты. В газетах объявлено, что реэвакуация отложена до марта месяца 1945 г. Нас посадят в поезда и повезут не в Польшу, а в Сибирь или на Север” и др.

В Калушском районе имеется ряд семей, которые еще до прихода Красной Армии выезжали в Польшу, а сейчас вернулись обратно в Калуш и ведут среди поляков агитацию против выезда, заявляя, что в Польше голод и полная разруха.

В Выгодском районе 14. X. с.г. секретарь РК КП(б)У т. АВЕРКИН прибыв на лесопильный завод, в обеденный перерыв в столовую собрал поляков и провел с ними собрание по вопросу Люблинского соглашения. После окончания собрания в одной из лесопильных рам была заложена мина, а накануне была проверка механизмов и этой рамы и там ничего не было.

В Долинском районе в конце октября местный ксендз во время воскресной молитвы проводил антисоветскую агитацию среди своих прихожан, призывав поляков ни куда не выезжать, ибо территория Западной Украины будет польской.

Среди поляков проживающих в Калуше распространяются такие разговоры: “Мы не уедем в Польшу до тех пор пока не рассчитаемся (т.е. отомстим) с украинцами”.

В Тисменецком районе 21. X. с.г. во время призыва молодежи в ФЗО имело место провокационное убийство судебным исполнителем поляком Глуговским бывшего своего батрака 15 летнего подростка Стефанкова по национальности украинца.

Со стороны большой прослойки поляков нет возражения против выезда, но для настроения характерна неопределенность в значительной степени объясняющаяся тем, что до сего времени в области не прибыл представитель Польского Комитета Национального Освобождения. Среди поляков проживающих в г. Надворная особенно той части, которая прибыла в последнее время в Надворную с других районов, возражений против выезда нет, но многие из них выражают просьбу отправить их во II- и III- очередь, с тем, чтобы они могли собрать брошенное имущество.

Есть все данные полагать, что с началом отправки первых партий поляков, а также при усилении массово-политической работы в отставших районах, настроение большинства поляков определится в сторону выезда, для чего просим ускорить разрешение вопроса с предоставлением железнодорожного транспорта, а также поставить вопрос перед представителем Польского Комитета Национального Освобождения о быстрейшей присылке в нашу область ихнего уполномоченного.

Секретарь Станиславского
Обкома КП(б)У

(М. Слонь)

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 23. – Спр 793. – Арк. 27-29.

№ 184

Доповідна записка Яблунівського райкому КП(б)У про політичні настрої населення району та діяльність загонів УПА

6-16 листопада 1944 р.

Сов. секретно

16 ноября 1944 год. м. Яблонов

Станиславскому обкому КП б У.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА.

Яблоновский райком КП(б)У сообщает вам о морально-политическом состоянии населения в районе на 15/XI – 1944 год.

В нашем районе продолжают оперировать и терроризировать население банди немецко-украинских националистов. В ночь с 6-го ноября на 7-е ноября 1944 г. в селе Уторопы, бандиты немецко-украинские националисты сожгли здание сельского совета и взорвали большой дорожный мост на дороге Яблонов-Косов, увели председателя и секретаря сельского совета, в селе Космач разбили здание сельского совета и увели председателя и секретаря сельского совета.

С 7-го на 8-е ноября в селе Яблонова⁵² (райцентр) взорвали большой мост на дороге Яблонов-Косов. И забрали лошадей райкома и райисполкома вместе с бричками и конюхами, забрали телефонного техника яблоновской райсвязи, а также работников райземотдела: зоотехника, двух агрономов, а также забрали большинство мужского населения – военно-обязанных. Немецко-украинские националисты с 7-го под 8-е расклеили большое количество разных листовок.

Население которое проявляют лояльность к советской-власти немецко-украинские националисты подвергают наказанию – уничтожают женщин, детей и сжигают их дома.

В селе Космач немецко-украинские националисты организовали врачебную медицинскую комиссию и согнали весь мужской пол до 50 лет и после этого большинство мужского населения – военнообязанных увели с собой.

В районе оперируют крупные банды главарей: Мороза, Скубы, Гамалия и кроме этого ряд мелких группировок которые терроризируют население. Немецко-украинские националисты распоясались до нетерпимости, почти весь наш актив из местного населения они увели с собой, в том числе всех финагентов, работников всех агентов уповнаркомзага земотдела исполкома, и других райорганizations. В раене полностью отсутствуют карты.

7-го и 8-го ноября в селе Борисовка, Уторопы стояли большие немецко-украинские националистические банды в чисельности до 2-х тыс. человек. Мы обратились в оперативный сектор НКВД гор Коломия. Опер сектор задумал масштаб. большого окружения под командованием майора ПЕТРОВА, это окружение готовили целые сутки, а бандитам это стало известно и они зарание перешли в неизвестном направлении и операция никаких результатов не дала. Через сутки крупная банда появилась в селе Космаче куда 9-го ноября выехала из гор. Коломия в/часть под командованием полковника погран. войск НКВД и опер. группа НКВД и НКГБ во главе подполковника КГБ тов. ПАВЛЕНКА, эти войска сделали проческу днем села Текучу, Шешори, Космач, а с бандой не схотели вступить в бой которая была расположена в 2-х км от села Космач. Как с первой так и со второй операцией получилась детская игра, а не серьезная борьба с немецкими-украинскими бандами. После этого ничего в районе не изменилось, банди сверепствуют: 4-го ноября бандити спалили 5 мостов,

⁵² Тут і далі в документі – дотримано тексту оригіналу.

в районе мостов уничтожили 36 столбов телефонных с проводами, бандиты продолжают безнаказано терроризировать местное население, которое от нас не имеет защиты, которую мы не в состоянии оказать.

В районе имеется истребительный батальон из 40 чел., батальон вооружен 30 винтовками и в оперсостава имеется 10 автоматов, пулемета руч. та вооруженная сила стоит на охране районного центра, а проводить будь какую операцию по разгрому банд не имеем возможности. Расширить истребительный батальон нет возможности – нет оружия, а вообще условие нашего района таково, что мы не в состоянии своими силами разгром бандитские группы не в состоянии поэтому наш район нуждается в серьезной военной помощи.

Коммунистов работающих в исполкоме и райкоме КП(б)У, только 9 чел. Мы сейчас в таком состоянии, что невозможно выезжать в села, а террор бандеровских банд мирного населения не дает возможности создать районный сельский актив.

Массовую политическую работу проводим с населением, разъясняем доклады, и приказы товарища Сталина посвященные 27-й годовщине, где возможно собрать людей мелкими группами. Охватили докладами 300 чел. и эту работу продолжаем.

РК КП(б)У просить обком КП(б)У оказать нам серьезную помощь в разгроме банд немецко-украинских националистов и создать условия защиты мирного населения от террора.

Секретарь РК КПбУ

Анисимов

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 38 П. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 9-10.

№ 185

Доповідна секретаря Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоня секретареві ЦК КП(б)У Д. Коротченку про стан боротьби з націоналістичним підпіллям за листопад 1944 року

15 грудня 1944 р.

ЦК КП(б)У

ДЕМЬЯНУ СЕРГЕЕВИЧУ КОРОТЧЕНКО

Сов. секретно

**ПОЛИТИНФОРМАЦИЯ по Станиславской области
О состоянии борьбы с украинско-немецкими
националистическими бандами и оуновским подпольем
за ноябрь месяц 1944 года.**

Партийная организация, наряду с проведением работы по выполнению решения ЦК ВКП(б) от 27 сентября с. г. “О некоторых недостатках в

политической работе среди населений западных областей УССР” и решения ЦК КП(б)У “О мерах по выполнению решения ЦК ВКП(б)”, – проводила и проводит значительную работу по борьбе с украинско-немецкими националистами и их бандгруппировками.

Работа ведется в двух направлениях: с одной стороны, усилением агитационно-пропагандистской работы среди населения, вскрывая их националистическую идеологию и их деятельность, – и с другой стороны, путем вооруженной борьбы.

Бюро обкома КП(б)У от 2 ноября 1944 г., с участием М. С. Гречухи, обсудив состояние борьбы с националистическими бандами в области, наметило ряд конкретных мероприятий по усилению борьбы с бандитизмом. Главные из них были:

1. Перейти к решительному наступлению на бандитские группировки, взять инициативу в свои руки.

2. Нанести удары по основным очагам ихнего сосредоточения и формирования.

3. Усилить агентурную и войсковую разведку, увеличить сеть агентуры.

4. Усилить репрессии по отношению к семьям бандитов и их пособников, – и целый ряд других оперативных мероприятий.

В соответствии с этим была произведена расстановка сил и организована работа. В результате, за ноябрь по состоянию на 1 декабря:

Убито бандитов – 2063 человек

Взято в плен – 1727 -//-

Задержано пособников бандитов, дезертиров, уклоняющихся от

службы в Красной Армии – 2351

Задержано нарушителей границ – 757 -//-

ВСЕГО: 6898 человек

Взято трофеев:

Станковых пулеметов – 24

Ручных – 61

Минометов 82 мм. – 7

Винтовок – 639

Автоматов – 80

Пистолетов – 38

Орудий – 2

Лошадей – 108 пар

Разрушено лагерей – 15

В этих операциях потеряно с нашей стороны: убитыми 73 человека, ранеными – 77, пропавшими без вести – 4.

Нанесением такого удара, с одной стороны, и в связи с похолоданием, что усложняет нахождение бандгруппировок в лесах и, в особенности, в горах, с другой стороны, к концу этого месяца бандиты вынуждены были изменить свою тактику в боях, налетах и частично организационную структуру.

Прежде всего, поставили задачу выйти из лесов и дислоцироваться по селам, чтобы облегчить свое положение с продовольствием, быть менее уязвимыми, усилить свое влияние на населенные пункты усилением террора и закрыть доступ в села представителям власти.

В целях руководства этими кустами (3-5 сел) ликвидированы подрайоны, и руководство подрайонов брошено на кусты, приближено непосредственно.

Во-вторых, начали менять тактику – как правило, при столкновениях с войсками боя не принимают, рассыпаются на мелкие группы, этим затрудняют работу войск, и эффект боя в ряде случаев незначителен.

С учетом этого обстоятельства мы пересмотрели свою тактику и способы борьбы и решили:

а) войска дислоцировать по районам и в количестве не менее роты на каждый район с тем, чтобы, объединив силы истребительного отряда, районного партийного актива, каждый бы район мог самостоятельно вести операции в пределах своего района. Одновременно иметь 2-3 маневренные группы для борьбы с значительной бандой;

б) усилить формирование истребительных батальонов, их воспитание и вооружение и включить их в активную борьбу с оуновцами;

в) увеличить сеть агентуры;

г) усилить репрессии по семьям оуновцев и их пособников;

д) усилить борьбу с неорганизованностью, недисциплинированностью и проявлением трусости со стороны отдельных подразделений и работников районных НКВД и НКГБ.

Для осуществления этих мероприятий нам не хватает войск, оружия, боеприпасов и подвижного состава.

Тов. Рясной прибыл к нам 10. XII, ознакомился с намеченными мероприятиями, согласился, и проведено следующее мероприятие:

1. Выведены две погранкомендатуры с границы, приказано дислоцироваться в районных центрах численностью до роты. Это мероприятие на 70 % решило вопрос недостатка войск, дало возможность прикрыть южную часть области. Недостающее количество войск обещано в ближайшее время нам дать. Обещал помочь оружием и боеприпасами. Соответственно этому, до 15 декабря закончим передислокацию имеющегося в нашем распоряжении количества войск.

2. 14-го числа начали репрессию семей, и это мероприятие будем проводить нарастающим темпом. Отправку первого эшелона, если будут предоставлены вагоны, сделаем 20-го декабря. С получением оружия, несомненно, активизируем работу истребительных отрядов.

С приходом Выездной Сессии Верховного Суда проведем ряд процессов с применением высшей меры через повешение.

9. XI проведено совещание секретарей РК КП(б)У, председателей исполкомов и отдельно начальников НКВД и НКГБ, которым даны практические указания по организации борьбы в соответствии с

намеченными мероприятиями по усилению политической работы в массах, в соответствии с решением Ноябрьского Пленума ЦК КП(б)У.

3. Нами отпечатано 60000 экземпляров воззвания правительства. Кроме этого, воззвание опубликовано в областной газете тиражом в 15000 экземпляров. В районы командировано 45 человек областного партийного актива для помощи в работе.

Однако сила сопротивления и активность бандгруппировок до сегодняшнего дня еще не подавлена, и в части районов области – Солотвинском, Тисменецком, Яремчанском, Снятинском, Войниловском, Тлумачском – бандитская деятельность значительно активизировалась. Так, например: в Солотвинском районе в ночь на 25 ноября с. г. банда сотенного “Искры” численностью около 200 человек бандитов совершила нападение на Солотвинский РО НКВД. Бандиты окружили квартиру начальника РО НКВД – Мамоненко и его заместителя по милиции – Рябова, подожгли дом, в результате сгорели: Мамоненко, его жена, трое детей и Рябов.

Находившиеся в здании сотрудники РО НКВД завязали перестрелку с бандитами, которая продолжалась три с половиной часа. Истребительный батальон в количестве 90 человек бой не принял и разбежался. В результате нападения бандиты освободили из КПЗ РО НКВД 22 человека арестованных и скрылись. Для преследования и ликвидации банды была выслана войсковая группа, которая, настигнув бандитов в районе села Майдан Солотвинского района, завязала бой, в ходе которого убито 66 бандитов.

Среди бандитов (по неточным данным) опознали труп руководителя банд – сотенного “Искры”.

6-го декабря с. г. в ночь был произведен налет на районный центр Тисменица, который длился два с половиной часа. Нападение было произведено на РО НКВД, НКГБ и райвоенкомат. Благодаря бдительности разведки личный состав НКВД и НКГБ своевременно принял решительные меры обороны и нападение было отражено. Из личного состава НКВД и НКГБ никто не пострадал, а в райвоенкомате ранен один боец.

Одновременно было произведено нападение на дом, где квартировал председатель райпотребсоюза тов. Карпенко и его заместитель т. Никитюк (партизан Отечественной войны). Тов. Никитюк стойко отражал нападение, был тяжело ранен и, не имея возможности спастись, был сожжен бандитами в этом доме.

30-го ноября с. г. из села Иваниковка Лисецкого района бандитами уведены – зав. Лисецким райземотделом т. Марченко Иван Федорович и директор МТС тов. Кислий Григорий Михайлович, проводившие в селе совещание по заданию райкома партии (тов. Марченко живой, получили от него письмо, сотенный предлагает обменять на него невесту, нами арестованную. Ведем работу, чтобы их выручить). 30 ноября в селе Майдан Горишний Ланчинского района бандиты повесили на дереве около сельсовета продавца сельпо – Доркова Василия Михайловича и разбили магазин сельпо.

В ночь на 21 ноября с г. банда УПА численностью около 100 бандитов совершила нападение на село Добровляны Калушского района (что в 4-х километрах от гор. Калуш), подожгли мост по дороге Калуш-Добровляны длиной 320 метров и срезали телефонные столбы на линии Калуш-Новицы.

В ночь на 9. XII был произведен налет на станцию Снятин подорван путь 100 метров, разбит вагон, сожжен мост, спиртзавод. К райцентру не подпустили.

11. XII попытка налета на райцентр Снятин была повторена, но была отбита также, потерь не имеем.

11. XII в Тисменецком районе посланы для работы в село 7 человек актива, вернулись двое, пленены бандитами 5 человек.

В ночь на 21 ноября с. г. в село Видынев Снятинского района ворвались около 200 вооруженных бандитов, которые в здании сельсовета сожгли все документы. После этого, разбившись на несколько групп, бандиты пошли по квартирам и совершили ряд убийств.

В результате нападения выстрелом в голову в своих квартирах были убиты: жена агронома Димитрук Елена и старики – Григорийчук Агафья, Мосюк Пантелей и повешен на дереве председатель земельной комиссии – Оранец Микей.

26 ноября с г. в селе Раздвяне Бурштынского района бандитами зверски замучен и повешен на дереве заместитель председателя Бурштынского райисполкома – Терпеливец Василий Нестерович, 1906 года рождения. К трупу Терпеливца прикреплены листовки антисоветского содержания.

В ночь на 25 ноября 1944 г. бандитами неустановленной численности совершено нападение на кожзавод № 14 на окраине города Станислава и обстреляно здание завода.

В Тлумачском районе 30. XI в 17.00 в селе Колинцы неизвестной бандой были обстреляны председатель райисполкома, райпрокурор, зоотехник, ветфельдшер и оперуполномоченный РО НКВД.

В результате нападения ранены ветфельдшер и зоотехник, оперуполномоченный явился в райцентр, судьба председателя райисполкома и прокурора неизвестна.

По данным нашей разведки установлено, что в селах Букачевского района сконцентрировано 4-5 банд УПА, численностью от 300 до 400 человек каждая, а всего по району насчитывается около 2000 бандитов.

На территории между селами Подмихайловцы и Журив Букачевского района сосредоточена банда УПА сотенного “Романова”, принимавшая участие в нападении на райцентр Букачевцы 17 октября с. г.

В селе Корчивка, на берегу реки Днестр, дислоцируется курень УПА численностью около 1 500 бандитов, из которых 900 человек не вооружены и проходят предварительное обучение, а днем сотни вооруженных бандитов занимаются заготовкой продуктов для банды и совершают террористические акты по селам Букачевского района. Приняты меры к их уничтожению.

В настоящее время проводим повсеместную читку и разъяснение обращения правительства Украины в селах, городах, школах, в домоуправлениях среди интеллигенции. О результатах доложу особо.

Секретарь Станиславского Обкома КП(б)У

Слонь

15.XII – 44 г.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 919. – Арк. 107-112.

№ 186

Інформація завідувачому відділом кадрів КП(б)У Зленку про хід підготовки виборів до партійних організацій Станіславівської області

Листопад – грудень 1944 р.

СОВ. СЕКРЕТНО
ЗАВ. ОРГИНСТРУКТОРСКИМ ОТДЕЛОМ ЦК КП(б)У
ТОВ. ЗЛЕНКО

ИНФОРМАЦИЯ

О ходе подготовки и проведения отчетно-выборных партсобраний в первичных парторганизациях Станиславской области по состоянию на 5. I. 1945 г.

В соответствии с постановлением Политбюро ЦК КП(б)У от 7/ X-44 г. “О проведении выборов руководящих партийных органов в первичных районных и городских парторганизациях” решением бюро Обкома КП(б)У 25/ XI-44 г. утверждены организационные мероприятия и календарный план проведения отчетно-выборных собраний в парторганизациях области.

В порядке подготовки к предстоящим выборам руководящих партийных органов в первичных районных и городских парторганизациях области 9 декабря 1944 года было проведено инструктивное совещание секретарей и зав. оргинструкторских отделов ГК, РК КП(б)У, на которых присутствующие были ознакомлены с решением бюро Обкома КП(б)У от 25/ XI-44 г. и поставленными конкретными мероприятиями по мобилизации всей парторганизации области и каждого коммуниста на успешное выполнение указаний товарища Сталина данных в докладе о 27-й годовщине Великой Октябрьской Социалистической революции, решений ЦК ВКП(б) “О недостатках в политической работе среди населения западных областей Украины”, решений Ноябрьского пленума ЦК КП(б)У, улучшения внутрипартийной работы и задач, поставленных перед областной парторганизацией в деле быстрой ликвидации последствий немецкого хозяйствования и оказания всемерной помощи Красной Армии – фронту.

20-21 декабря 1944 года проведен 2-х-дневный семинар зав. учетами ГК, РК КП(б)У по вопросам постановки учета коммунистов, отчетности по выборам и составления годовых отчетов.

Для оказания практической помощи Горкомам, Райкомам партии и первичным парторганизациям в подготовке к отчетно-выборным партсобраниям сроком с 18 по 25/ XI-44 г. в районы области был послан инструкторский состав Обкома партии.

Во всех районах проведены совещания секретарей первичных парторганизаций и партсобрания в первичных парторганизациях по вопросам подготовки к выборам, ознакомлению с инструкцией по учету коммунистов в районах, насчитывающих значительное число кандидатов в члены ВКП(б) – Станислав, Коломыя, Калуш проведены совещания с последними.

По плану отчетно-выборные партийные собрания в первичных парторганизациях 19 районов будут проходить с 3 по 11 января 1945 года.

Для участия на отчетно-выборных партсобраниях в эти районы нами командированы работники Обкома партии.

В результате проводимой подготовительной работы, начавшиеся отчетно-выборные партсобрания в первичных парторганизациях, проходят организованно на высоком идейно-политическом уровне, в строгом соответствии с инструкцией ЦК ВКП(б) “О выборах руководящих партийных органов” и соблюдением внутривнутрипартийной демократии.

На проведенных 3 и 4 января 1945 г. отчетно-выборных партсобраниях во всех 14 первичных парторганизациях – Гвоздецкого, Калушского, Печенежского, Снятинского, Лисецкого, Станиславского районов и гор. Станислава присутствовало 100 % коммунистов, собрания в 12 парторганизациях началось ровно в назначенное время – в парторганизации Госбанка собрание началось с опозданием на 7 минут и редакции Облгазеты на 15 минут.

Из присутствующих 135 коммунистов по отчетным докладам выступило 83 человека. Критика недостатков была направлена на улучшение внутривнутрипартийной работы, повышение идейно-политического уровня коммунистов; выполнения решений ЦК ВКП(б) “О недостатках в политической работе среди населения западных областей УССР” и Ноябрьского пленума ЦК КП(б)У.

Тов. ЛЕПЕТИН в своем выступлении на отчетно-выборном партсобрании Облсуда заявил, что парторганизация еще не перестроила свою работу среди неорганизованного населения, согласно решения ЦК ВКП(б) “О недостатках в политической работе среди населения западных областей УССР”, Ноябрьского пленума ЦК КП(б)У и Областного партактива. Плохо поставлено дело в нашей непосредственной работе Облсуда, недостаточно разъясняем населению советские задачи.

Тов. ГУБИН (парторганизация Областного Госбанка) резко подверг критике руководителя Станиславского Горкома партии, представители которого за 5 месяцев ни разу не были на партсобраниях парторганизации

Госбанка, часто в рабочее время вызывают коммунистов в Горком, иногда по несколько раз в день.

На партсобрании выступающие подвергли критике и отдельных коммунистов, так на партсобрании Облпромсовета резкой критике была подвергнута работа члена ВКП(б) тов. Коротьева (председатель Облразнопромсоюза), который не обеспечил руководство своего участка, – производственный план выполнил только на 80 %, сам на работу является с большими опозданиями, иногда в пьяном виде.

Коммунисты парторганизации областной газеты на отчетно-выборном партсобрании особое внимание уделили проявленной беспечности, отсутствию большевистской бдительности работников, – это привело к тому, что в ночь с 6 на 7 ноября 1944 года в типографии были напечатаны листовки украинско-немецких националистов.

Станиславский РК КП(б)У слабо провел подготовительную работу к проведению отчетно-выборных собраний, – не оказал практической помощи секретарям первичных парторганизаций в составлении отчетов, наведении большевистского порядка в партийном хозяйстве, в силу чего на день проведения выборов в парторганизации РО НКВД 1 член ВКП(б) и 1 кандидат в члены ВКП(б) не были взяты на учет.

В отчете охвачены в основном вопросы агитмассовой работы и несмотря на то что инструктором ОК КП(б)У было указано на неполноценность письменного доклада парторганизации, доклад дополнен не был и не отражал действительного положения дел.

Выступающие тт. в прениях рассказывали, что парторганизация не реагировала на аморальные поступки отдельных работников РО НКВД – коммунистов и комсомольцев. Кандидат в члены ВКП(б) т. Зайцев не дисциплинирован – пьет; будучи в селе Вовчинец по выселению семей украинско-немецких националистов, напился пьяным, семья ушла в лес. От Зайцева не отстают и т. Мартышкин – секретарь комсомольской организации.

Отчетно-выборные партсобрания в первичной парторганизации Рожнятовского РК КП(б)У в намеченный планом срок не состоялись в связи с тем, что секретарь парторганизации т. Шалаев убит бендеровцами, а зам. секретаря т. Карманова на излечении в Станиславе и парторганизации Станиславского Облуправления НКВД в связи с проводимым обследованием работы управления.

Из 14 парторганизаций, в которых прошли отчетно-выборные собрания, работа признана удовлетворительной, в 12 переизбрано секретарей 10, вновь избрано 4.

ЗАВ. ОРГИНСТРУКТОРСКИМ ОТДЕЛОМ
СТАНИСЛАВСКОГО ОБКОМА КП(б)У

ШАПОВАЛ

6/ I-1945 года.

- №861

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1421. – Арк. 100-102.

№ 187

Наказ начальника УНКВС по Станіславівській області про поіменну реєстрацію населення

8 січня 1945 р.

Таємно

Президія Верховної Ради УРСР, Рада Народних Комісарів Української РСР і Центральний Комітет Комуністичної партії (більшовиків) України у своєму зверненні від 27 листопада 1944 року до населення західних областей України закликали учасників банд українських націоналістів припинити свої протинародні, антирадянські ворожі дії та повернутися з лісів до чесної праці.

У зверненні до населення уряд УРСР, зважаючи на те, що німецькі загарбники через своїх агентів-верховодів – українсько-німецьких націоналістів шляхом терору та залякувань, а також шляхом обдурення загнали значну кількість чесних українців у банди, заявив, що він прощає провини перед Радянською владою і українським народом всім тим з них, хто негайно вийде з банд і припинить з ними зв'язок.

Велика кількість учасників оунівських банд зрозуміла своє заблудження, вийшла з банд і повернулася до мирної праці.

З метою якнайскорішого виявлення тих, що не вийшли ще з націоналістичних банд і продовжують свої злочинні дії проти народу і його радянської влади, заважають налагоджувати мирне життя наказую:

1. З 20 січня по 15 лютого 1945 року провести в усіх населених пунктах області реєстрацію поіменно всіх жителів від 15-ти річного віку і старших.

2. Реєстрації підлягають всі живі члени сім'ї незалежно від їх місцеперебування на день реєстрації.

3. Реєстрацію проводити шляхом особистого опитування кожного члена сім'ї в присутності голови сім'ї. Голова сім'ї зобов'язаний мати при собі документи, що стверджують правильність відомостей, які дає про себе кожен член сім'ї.

На відсутніх членів сім'ї, що перебувають за межами району, відомості про них під час реєстрації зобов'язаний давати голова сім'ї з одночасним пред'явленням документів, що підтверджують місце знаходження відсутніх.

4. В тому разі, коли під час реєстрації членів даної сім'ї виявиться, що один або декілька членів сім'ї знаходяться в бандах українсько-німецьких націоналістів або ховаються від призову до Червоної Армії, – зобов'язати голову сім'ї (під розписку) негайно знайти члена, або декількох членів своєї сім'ї і разом з ними з'явитись до районної міліції для реєстрації.

5. Сім'ї, які не вживуть відповідних заходів до виявлення своїх членів і не приведуть їх із банд для реєстрації в районній міліції, розглядатимуться як бандитські сім'ї і висилати у віддалені місцевості Радянського Союзу.

6. Всіх осіб, які вийшли з банд і порвали з ними зв'язки, а також тих, що ховалися від призову до Червоної Армії і з'явилися на реєстрацію до

районної міліції, розглядати як добровільно прибувших, гідних по стану здоров'я направляти до райвійськкомату, а решту направляти до місця їх постійного мешкання.

7. Начальникам РВ НКВС скласти і широко оголосити населенню календарний план реєстрації.

8. Всіх тих, що ухиляються від реєстрації, розглядати як таких, які зв'язані з бандами, і в зв'язку з цим притягти їх до відповідальності.

Оригінал. Машинопис.

Архів УМВСУІФО. Накази, директиви розпорядження УНКВС Станіславської області за 1945 р. Колекція документів. – Т. 3. – Спр. 7. – Арк. 49-51.

№ 188

**Доповідна записка керівника Богородчанського райвідділу НКВС
Лещенка про результати боротьби із загонами УПА, підпіллям ОУН (б)**

Липень 1944 – 15 січня 1945 р.

Докладная записка.

Об итогах борьбы с бандитизмом
по Богородчанскому району за период с
1го по 15 января 1945 г.

За прошедшее полугодие с момента освобождения района (26 / VII-44 г.) от немецко-фашистских захватчиков и добытые за этот период РО НКВД данные агентурно-оперативным и следственным путем говорят о том, что в настоящее время деятельность ОУНовского подполья и действующих повстанческих банд УПА целиком подчинены задаче вооруженной борьбы против Сов. власти.

Имея данное положение фактом в действительности вся повседневная оперативно-чекистская и войсковая работа РО НКВД была направлена на то, чтобы как можно нанести большой удар и разгром вскрытому ОУНовскому подполью и повстанческим бандам УПА оперирующим на территории района и в процессе повседневных проводимых оперативно-войсковых мероприятий ОУНовскому подполью и действующим бандам УПА нанесли большой и значительный удар, что подтверждается такими фактами, – с первых дней практической работы по полученным агентурно-следственным данным о наличии ОУНовского подполья или действующих банд УПА немедленно принимались оперативно-войсковые мероприятия по ликвидации таковых, кроме случаев отсутствия войск первое время, но начиная с 1го ноября 1944 года благодаря наличию в районе постоянного гарнизона регулярно проводились оперативно-войсковые прочески и облавы населенных пунктов и лесных массивов, организовывались секретные засады в местах наиболее вероятного прохода бандитов, а также высылались боевые поисковые и разведывательные группы.

В августе проведено 4 облавы и прочески по селам Глубокое, Горохолино-Лис, Ст. Богородчаны, Грабовцы.

В сентябре проведено 2 облавы и прочески в селах Невочин, Гринивка, Глубокое, Лысивка, Саджава, Глыбивка и Дубово.

В октябре проведено 4 облавы и прочески по селам Ст. Богородчаны, Глыбивка, Саджава, Грабовцы.

В ноябре проведено 11 облав и прочесок по селам Невочин, Гринивка, Лысивка, Похивка, Горохолино, Горохолино-Лис, Ст. Богородчаны, Дубово, Богородчаны, Глыбивка.

В декабре проведено 13 облав и прочесок по селам района из села Хмеливка, Пухивка и Горохолино по 2 – 3 раза.

В январе проведено 7 облав и прочесок по селам Похивка, Горохолино Ляховцы, Ст. Богородчаны, Саджава, Невочин, Лысивка, Гринивка.

В результате проведенных оперативно-чекистских и войсковых мероприятий мы имеем также факты.

а) Полностью были разгромлены, разбиты и ранены с последующим арестом 2ое сотни УПА 1^а “Нечеса” до 150 человек и вторая “Хмары” до 120 человек при чем сам “Нечеса” убит в с. Грынивка 9 сентября 1944 года, а “Хмара” сформировал себе новую сотню обратно продолжает действовать в действующей банде УПА.

б) В селах Грабовцы, Горохолино-Лис, Горохолино, Ляховцы, Ст. Богородчаны, Глыбивка, Саджава разгромлено подполье ОУН (станичные, связные и т.д.).

в) Арестовано или убито станичных руководителей 15 человек, подрайонных 2.

1. В с. Глыбивка станичный руководитель ОУН Гоголь Иван Алексеевич под кличкой “Довбуш”.

2. В с. Горохолино-Лис станичный руководитель Куневич Иван Дмитриевич под кличкой “Крук” убит 17 / IX-44 г.

После его станичный Гоголь Василий Николаевич арестован 11 октября 1944 года, после Гоголя Ивасюк-Боднарук Устинья Ивановна под кличкой “Настя-Слава” арестована, затем убита окружным руководителем “Сулима”.

3. В с. Похивка Станичный руководитель Катрич Иван Васильевич под кличкой “Богун”, арестован 15/XI-44 г.

После его станичный Литовчук Николай Федорович под кличкой “Планета”, убит 7/I-45 г. в этом же селе арестованы станичные руководители по войсковому делу Дашко Иван Петрович под кличкой “Довженко” господарчий Дашко Иван Семенович под кличкой “Чайка”, станичная связная Григорив Мария Степановна под кличкой “Орися”.

4. В с. Саджава арестован станичный руководитель Татарский Дмитрий Васильевич под кличкой “Веселый”.

5. В с. Ст. Богородчаны, станичный Момот Дмитрий Васильевич.

6. В с. Горохолино станичная по жен. работе Максимец Елена Ильинична под кличкой “Катя” и подрайонный связной Середюк Николай Иванович.

7. В г. Богородчаны подрайонный Андрейчук Иван под кличкой “Крутой”.

8. _____ Гвизд с. Ст. Богородчаны подрайонный Князюк, подрайонный “Холодный”.

За 5 м-ц 1944 г. и январь 1945 г. Задержано

а) август	217 человек, из них отправлено	г. Станислав	45 чел. РВК
б) сентябрь	115 –П–	–П– г. Станислав	27 чел. РВК
в) октябрь	117 –П–	–П– г. Станислав	40 чел. РВК
г) ноябрь	126 –П–	–П– –П–	39 чел. РВК
д) декабрь	133 –П–	–П– –П–	36 чел. РВК
е) январь	51 –П–	–П– –П–	16 чел. РВК
Итого:	759		203

Из них задержано только РО НКВД 47 чел., из коих оформлен арест и направлено в г. Станислав 164 чел. РВК 98 чел.

Убито: август 185

сентябрь 43

октябрь 4

ноябрь 28 (из них 15 сгорело)

декабрь 37

январь 19

итого 316

Выселено семей нелегалов 63 (с. Ляховцы – 8, Ст. Богородчаны – 11, Саджава – 4, Невочин – 1, Гринивка – 5, Дуброво – 1, Горохолино – 5).

Захвачено оружия у бандитов.

1. Станковых пулеметов	5 из них исправных и 2 неисправных
2. Ручных пулеметов разных	11 –П– 8 –П–
3. Минометов разных	2 –П– –П–
4. Винтовок разных	96 –П– 53 –П–
5. Автоматов разных	23 –П– 14 –П–
6. Гранат	87 –П–
7. Ракетниц	4 –П–
8. Боепатрон разных	59000 –П–
9. Мин	99 –П–
10. Ракет	25 –П–

Найдено складов 31 (из них 21 сожжено).

Изъято скота:

а) коров 86 голов

б) лошадей 7 –//–

Несмотря на проведенные выше перечисленные оперативно-войсковые мероприятия, посредством которых безусловно нанесен большой и значительный удар бандам УПА и ОУНовским организациям. Однако территория района на сегодняшний день все еще остается быть засоренной

повстанческим элементом и существующими ОУНовскими организациями в 15 селах района.

Согласно имеющимся данным в распоряжении РО НКВД добытых агентурным и следственным путем на территории района действует повстанческая банда, так называемая “Курень” насчитывающий более 400-сот человек. Руководство данным куренем осуществляется Химинец Николаем по кличке “Благой”, уроженец и житель с. Саджава Богородчанского р-на.

В состав данного Куреня входят 3 сотни численность от 120 – 130 человек, руководство которыми осуществляется 1^й по кличке “Бойко”, второй по кличке “Шрам”, третий по кличке “Хмара” (установочные данные сотенных не имеем).

Вся в целом повстанческая банда своим действием как раньше, так и теперь продолжает терроризировать партийно-советский актив и еще более дезорганизует хозяйственно-политическую жизнь в населенных пунктах.

Кроме того по ОУНовской структуре Богородчанский район входит в Станиславский повитной провод ОУН дислоцируемый в с. Грицевка – Забережье под руководством “Вацеба” и “Сулима”.

На территории Богородчанского района существует два районных провода ОУН:

а) Богородчанский район за № 4 дислоцирующий в с. Забережье, руководитель “Ерема”.

б) Богородчанский районный провод за № 5, дислоцирующий в с. Саджава, затем по неточным данным в с. Горохолино под руководством “Вырлый”.

Вместе с тем в связи с усилением репрессий как против повстанческих банд и ОУНовских организаций так и против их семей, бандиты значительно перестроились в своей практической деятельности, стали более искусно маскируемы и менее уловимы, а также значительно активизировали свою разведку и особенно в местах оперирования банды УПА.

Кроме того УПА объявила ОУН, как “единственной суверенной властью”, путем постановки палочной дисциплины и жестоких репрессий призывают местное украинское население к борьбе против Сов. власти с оружием в руках в рядах УПА, а такую прослойку, как женщины, подростков, стариков широко используют в к-ве связников, разведчиков по охране населенных пунктов, а так же для сбора продовольствия и обмундирования банд УПА.

В целях распространения своего влияния среди местного населения и получения от него поддержки, ОУНовцы всячески стараются распространить ложные слухи, среди населения, направленные против Сов. власти.

Наряду с ложной пропагандой ОУНовцы используют жестокие репрессии и расправы, против тех граждан, которые неповинуются их распоряжениям и приказам, а так же против граждан лояльно относящихся к Сов. власти.

Таким образом ОУНовцы ложную пропаганду сопоставляя с жестокими репрессиями им удается несмотря на трудное для них положение до некоторой степени иметь поддержку со стороны некоторой части населения.

Так например за период с 1/VIII-44 г. по 15/I-45 г. зарегистрировано 46 случаев банд проявлений.

Наиболее характерные из них:

5/ VIII-44 г. банда в к-ве 100 чел. обстреляла проходящую через село погран. заставу 92 погранполка, в результате перестрелки ранен один офицер.

8/ VIII-44 г. выезжая в служебную командировку инструктор РВК в с. Невочин пропал без вести.

10/ VIII-44 г. находясь в с. Невочин 3^е бойцов ОАСБ, на них напала банда, одного тяжело ранили.

12/VIII-44 г. в с. Горохолино-Лис убит боец _____ (убийца захвачен).

15/VIII-44 г. в с. Невочин выехали 3 красноармейца, для заготовки картофеля, на их напала банда и 2-х красноармейцев банда увела с собой.

21/VIII-44 г. в с. Глубокое бандиты уничтожили путем убийства и повешанием 2 украинских семьи, состоящие из 9 человек.

4/IX-44 г. – в с. Гринивка приехали на машине один офицер и кр-ец, бандиты напали и забрали машину вместе с офицером и красноармейцем.

10/IX в с. Горохолино-Лис бандой был повешан председ. с/с Раджук Ф.И. (самый лучший председ. в районе).

12/IX в ночь на 13/IX банда в к-ве 500 человек напала на РО НКВД, благодаря упорного действия банда была распорошена.

4/IX в с. _____овцы⁵³ в ночное время бандитами убито, вырезано, повешано 11 граждан украинцев, лояльно относящихся к Сов. власти.

9/X в с. Ст. Богородчаны бандитами повешано 3 местных гражданина-украинца.

24/X будучи в служебной командировке с. Саджава Зав. военным отделом РК КП(б)У т. Загородний на последнего напала банда и убила вместе с шофером украинцем, местным жителем.

31/X в с. Глыбивка банда до 200 человек напала на проезжающую автомашину с 18 красноармейцами, машину сожгли, убито 2 кр-ца, ранено 2 кр-ца.

8/XI в с. Ляховцы бандиты в ночное время подожгли мост.

24/XI нападение на райцентр (бандиты отражены).

12/XII в с. Горохолино банда напала на автомашину с 4 кр-ми, ранено 2, машина выведена из строя.

20/XII. дислоцирующаяся в райцентре погранкомендатура возвращаясь из операции в с. Глубокое при подходе с. Саджава подверглась массовому обстрелу со стороны банды.

⁵³ Назва села написана нерозбірливо, можливо Ляхівці.

28/XII в с. Невочин бандой бито 4 местных гражданина-украинца, лояльно относящихся к Сов. власти, из 4^х убитых – 2 повешаны.

31/XII будучи посланы в служебную командировку с. Ст. Богородчаны 4 работника РО НКВД, боец ___ и представитель Райфо были окружены и захвачены бандой.

Кроме всего этого в практической борьбе с ОУНовскими организациями и УПА были ранены с нашей стороны 3 кр-ца, 1 старшина и 1 офицер.

Следует отметить, что за последнее время бандиты в большинстве случаев действуют отдельными мелкими группами (20 – 30 чел.) в целях соблюдения самообороны и надзор за населением, с другой стороны это объясняется тем, что УПА встречает трудности с продовольствием, размещением в связи с наступившим похолоданием и в целях укрытия в ранее подготовленных и хорошо замаскированных и засекреченных бункерах (ямах), что самое в период практической работы создает трудность и для нас в _____ не всегда удается достать языки, для вскрытия этих ям. Разрозненность бандитов и самое главное это то, чтоб эти мелкие группы УПА или как их по местному называют кусты самообороны в своем воздействии влияют на местное население и создают почву, для деятельности подполья ОУН, как например.

В с. Похивка 10/XI арестованы станичных господарчий, войсковой и связной, а 15/XII сам станичный, тогда как к 20/XII уже были назначены новые местные ОУНовские руководители в селе.

7/I-45 г. в период войсковой операции убит 2ой станичный и неисключена возможность (хотя и нет еще данных о том, что уже имеется станичный третий, как это было в с. Горохолино-Лис, где в сентябре м-це был убит станичный руководитель ОУН в период войсковой операции. Спустя 2-3 дня был назначен новый, который в конце сентября был арестован, а после 2го был назначен 3ий станичный, который был арестован в конце октября и имеется вновь назначенный четвертый станичный.

Тактика и техника вражеской работы ОУН и УПА на сегодняшний день заключается главным образом в терроризировании парт. сов. актива и местного населения и дезорганизация нормальной хозяйственно-политической жизни в селах.

Вооружена повстанческая банда в основном винтовками и автоматами, кроме того на каждый рой имеется один ручной пулемет в каждой _____ те по одному станковому пулемету, имеются минометы и противотанковые ружья.

II Раздел

Агентурно-оперативные мероприятия

За период с 1/VIII по 15/I-1945 г. основные агентурно-оперативные и войсковые мероприятия проводились следующие:

Учитывая, что повстанческие банды УПА и ОУНовские организации стали перестраиваться в своей практической деятельности, заключающейся в

более искусственной маскировке и усиление в своей разведки было уделено особое внимание на подбор наиболее квалифицированной агентуры и массового осведомления, для вскрытия подполья ОУН и выявления мест нахождения действующих банд УПА, а после полученных данных немедленно проводились оперативно-войсковые операции.

Наиболее ценные агенты и осведомители

1) “Иванов”,	2) “Козлов”,	3) “Дуб”,
4) “Матвеева”,	5) “Соловей”,	6) “Пуля”.

Практические мероприятия:

Несмотря на проводимые оперативно-войсковые мероприятия, однако территория района продолжает быть засорена ОУНовскими организациями и действующими бандами УПА.

В целях окончательного разгрома ОУНовских организаций и УПА считаю необходимым провести следующие мероприятия:

1. Усилить агентурно-оперативную разведку по вскрытию ОУН и УПА применяясь к их новым условиям кр. борьбы и маскировки.

2. Дислоцируемые на территории района войска всецело подчинить в борьбе против ОУН и УПА согласно имеющихся данных добытым агентурным и оперативным путем.

3. Учитывая новый метод борьбы ОУН и УПА, а также их активизацию в вооруженной борьбе против органов Сов. власти необходимо поставить на некоторый период _____ гарнизоны в населенных пунктах с тем расчетом, чтобы изолировать ОУН и УПА от местного населения, тем самым лишить возможности в получении _____ населения, снабжаемые их продовольствием, обмундированием и укрытием а так же использовании прослойки, как женщин, стариков и подростков в качестве разведчиков, связных и для охраны села.

Нач. Богородчанского РО
НКВД лт г/б

Лещенко

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. Р-3-П. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 19-25.

**Витяг із доповіді керівництва радянських каральних органів
Солотвинського району про боротьбу з ОУН та УПА**

1-20 січня 1945 р.

Матеріал для доклада

О проделаной работе по борьбе с бандитизмом по Солотвинскому району за период с 1/1 45 года по 20/1 45 года

1. Наличие банд в районе: курень “Довбуша” и курень “Благого” в состав которых входит шесть сотен в общим количеством бандитов 900 человек, как установлено по аг. данным места стоянок куриной “ДОВБУША” и “Благого” в селах: Майдан, Космач, Старунья, Бабче, Гвоздь, Манява.

2. Количество бандпроявлений и совершенно диверсионных актов 8: уведено пред. с/советов бандитами 5 человек из сел: Манява, Марково, Бабче, Молотково, Джураки, убито мирных жителей 3 человека в с. Манява 2 человека, в селе Дзвиняче 1 чел. Розгромлены здания с/советов и забраны документы находящиеся в них по селах: Джураки, Дзвиняче, Кривец, Пороги, Яблонька, Раковец, Манява, Заречье, Марково, Бабче, Молотково. Сорвано мостов 8 в селах: Молотково 3, районного значения соединяющие дороги Солотвино-Надворна, в с. Дзвиняче 1 мост соединяющий Солотвино-Богородчане и 4 моста с/ского значения в селе Манява 1, в селе Бабче 3.

3. Проведено операций 9 по селам: Старунья, Дзвиняче, Майдан, Космач, Манява, Старунья, Купчакивка, Бабче, Старунья Солотвинского района 9-го января 1945 года в период проведения операции в селе Старунья убито бандитов 11 человек.

20/1 1945 года в период операции в с. Майдан убито 23 бандитов, 3/II 1945 года в период проведения операции в с. Манява убито 12 человек бандитов. 1/II 1945 года в период проведения операции в селе Бабче убито бандитов 12 человек. 2/II 1945 года в период проведения операции в с. Старунья убито 1 бандит. За период проведения вышеперечисленных операций всего задержано 100 человек, из них в период фильтрации освобождено по разным причинам 66 человек. 26 человек оформлены и направлены в Спецлагерь, арестовано и привлечено к уголовной ответственности как изменников родины 8 человек из них подрайонный 1 человек, господарчий 1 человек, станичных руководителей 2 человека, 2 человека членов “ОУН” и два рядовых бандита.

4. Явилось с повинной 20 человек, из них в РО НКВД 2 человека и 15 человек явилось в Росильнянский леспромхоз.

5. В результате проведенных операций убито всего бандов 53 человека.

6. Изъято семей бандитов неявляющихся на регистрацию две.

1. Калытюк Юрий Михайлович сын которого находится в банде.

2. Яковлюк Василий Михайлович который сам находится в банде.

7. Захвачено трофей РП 1, автоматов 3, винтовок 3, винтовок 4, гранат 8.

8. Приобретено агентуры 9 человек, из них агентов внутренних 1 человек, агентов маршрутников 2 чел., агент 1 человек и 5 человек С/О.

9. В результате следствия установлено: районный руководитель ОУН Цоцко Николай Алексеевич житель с. Джураки по кличке “Чмилъ”, районный господарчий Богославец Юрий Васильевич 1917 года рождения, житель с. Заречье по кличке “Луна”, референт пропаганды Бозубляк Петр Павлович 1917 года рождения, житель с. Заречье по кличке “Галайда” и как установлено по показанию арестованного подрайонного Волочанского Ивана Ивановича 1916 года рождения житель с. Заречье по кличке “Луна”, что место дислокации районного провода ОУН находится в с. Кривец.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 33. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 3.

№ 190

Постанова ЦК КП(б)У

**про посилення боротьби з українським національно-визвольним рухом
у західних областях України**

10 січня 1945 р.

ЦК КП(б)У відзначає, що партійні організації західних областей УРСР, органи НКВС і НКДБ, внутрішніх і прикордонних військ НКВС, виконуючи рішення ЦК КП(б)У від 27 вересня 1944 р. “Про недоліки у політичній роботі серед населення західних областей УРСР” і листопадового пленуму ЦК КП(б)У, добилися деяких досягнень у боротьбі з українсько-німецькими націоналістами.

Однак, ЦК КП(б)У вважає, що обкоми КП(б)У, органи НКВС і НКДБ мають ще багато серйозних недоліків у справі боротьби з німецько-фашистськими націоналістами. Основними з них є:

1. Недостатньо розгорнута партійно-політична і культурна робота серед населення. Партійні організації проводять політичну роботу переважно у районних центрах і сусідніх селах, а віддалені населені пункти не охоплюють своїм впливом.

В низці районів робота по роз’ясненню звернення Президії Верховної Ради, Раднаркому УРСР та ЦК КП(б)У до населення західних областей проводиться вкрай слабо. Це звернення доведено ще не до всіх сіл і багато селян про нього нічого не знають. В окремих районах ця робота проведена абияк і на сьогодні припинена взагалі.

2. Слабко поставлена агентурна робота органів НКДБ і НКВС. Досі агентурна мережа по боротьбі з оунівським підпіллям і бандформуваннями є малочисельною, особливо малочисельною є агентура у глибокому націоналістичному підпіллі. Міри, які застосовуються є вкрай недостатні та неефективні.

Органи НКДБ і НКВС не використовують того, що ОУН на початку німецької окупації існувало легально, що дає можливість легко виявити і переловити тих оунівців, які в той час перебували на легальному становищі.

3. При проведенні чекістсько-військових операцій органи НКВС часто діють по шаблону. Дуже часто операції погано сплановані і підготовлені. Не дотримується сувора секретність при підготовці чекістсько-військових міроприємств.

Війська НКВС не завжди використовуються раціонально. Були випадки, коли військові підрозділи бездіяльні, а деякі з них замість активних наступальних дій дотримуються тактики пасивної оборони і відсиджуються у населених пунктах.

4. Мали місце зовсім недопустимі випадки, коли окремі бійці і офіцери органів НКВС і НКДБ, не розібравшись, застосовують репресії – палять хати і вбивають без суду окремих громадян, чим дискредитують себе і органи радянської влади.

5. ЦК КП(б)У особливо підкреслює, що окремі керівники партійних організацій вважають, що в боротьбі з українсько-німецькими націоналістами вони повинні займатися лише політико-масовою роботою серед населення і самоусуваються від керівництва збройною боротьбою, яку ведуть органи НКВС і НКДБ, що є категорично не правильно.

ЦК КП(б)У постановляє:

1. Зобов'язати Львівський, Волинський, Станіславський, Тернопільський, Дрогобицький, Ровенський і Чернівецький обкоми КП(б)У, наркомати НКВС і НКДБ, начальників внутрішніх і прикордонних військ НКВС, начальників обласних управлінь НКВС і НКДБ всеоб'ємно і рішуче посилити боротьбу з українсько-німецькими націоналістами для того, щоб використати зимовий період для остаточного розгрому і ліквідації банд і підпілля українсько-німецьких націоналістів.

2. Зобов'язати обкоми КП(б)У західних областей, керуючись рішенням ЦК ВКП(б) від 27 вересня 1944 року і листопадового пленуму ЦК КП(б)У, докорінним чином покращити політичну роботу серед населення, звернувши особливу увагу на те, щоб партійно-політичною роботою були охоплені всі села, підприємства і установи.

Посилити роботу із роз'яснення звернення Президії Верховної Ради, Раднаркому УРСР і ЦК КП(б)У до населення західних областей України, донести це звернення до кожного жителя західних областей.

У своїй політичній роботі партійні організації повинні звертати особливу увагу на викриття підступів куркульства, торгашів та інших капіталістичних елементів, які є опорою і організаторами банд українсько-німецьких націоналістів і, відчуваючи свою загибель, надають скажений опір заходам радянської влади.

У цій роботі необхідно, опираючись на бідноту, заохочувати до боротьби з куркулями середняків, ізолювати куркульство і позбавити його впливу на маси.

Партійні організації повинні викривати злочини українсько-німецьких націоналістів, піднімати проти них гнів народних мас, уміло використовувати політичний підйом серед робітників, селян та інтелігенції та їх відданість радянській владі.

Необхідно більш рішуче викривати українсько-німецьких націоналістів у пресі, як агентів і пособників німців.

3. Зобов'язати начальників облуправлінь НКДБ і НКВС та секретарів обкомів КП(б)У рішуче покращити роботу по створенню і розширенню нашої агентури. Добитися такого становища, щоб у кожному населеному пункті була б наша агентура.

Масово вербувати до агентури місцевих жителів, перевірених у вірності радянській владі, а також із числа колишніх учасників оунівських організацій. Увагу агентури спрямувати передусім на виявлення оунівських центрів, місце розташування банд і їх замислів.

Систематично проводити роботу з політичного виховання агентури і навчання її техніки агентурної роботи.

4. Зобов'язати наркома внутрішніх справ УРСР тов. Рясного і начальників облуправлінь НКВС до 15 лютого провести у сільській місцевості західних областей УРСР облік жителів віком від 15 років і вище. У зв'язку з цим начальники облуправлінь НКВС повинні видати накази, в яких вказати мету і причини проведення обліку населення. *В наказах вказати на те, що оунівці перешкоджають налагодженню нормального життя населення*⁵⁴.

При проведенні обліку населення точно встановити, де перебуває той чи інший громадянин чи громадянка. Родичів тих осіб, точне місце перебування яких встановити не вдасться, попередити під розписку, що якщо ці особи не являться в органи радянської влади, то їх вважатимуть учасниками банд і до їх родичів буде застосовано репресії аж до арештів і виселення.

У наказах також вказувати, що громадянин, який знає де ховаються бандитські групи чи окремі бандити, чи той хто знає, у кого з громадян ночував чи переховувався бандит, зобов'язаний повідомити про це органи радянської влади, у іншому випадку він буде вважатися співучасником бандитів із наступними наслідками.

Цим же наказом встановити у кожному селі такий порядок, який би закрит для бандитів кожне село і кожен дім.

Призначити в селах і хуторах уповноважених дільничних і десятихатських, яких зобов'язати слідкувати за дотриманням встановленого порядку, застосовувати необхідні міри до порушників, а також повідомляти органи радянської влади, хто із поселення відлучається, хто надає нічліг бандитам, постачає їх продовольством і надає інші послуги.

Встановити, що населення може пускати сторонніх осіб на нічліг лише з дозволу сільради.

⁵⁴ У документі це речення закреслене.

Організувати у кожному селі і присілку самооборону місцевого населення. Самооборона з настанням темряви повинна затримувати усіх осіб, які прибувають на територію села і привести їх до сільради.

Складання списків самооборони і порядок кругло добових чергувань покласти на голів сільських рад.

Призначити на кожні два села дільничного уповноваженого міліції, на якого покласти контроль за дотриманням у цих селах порядку.

Також організувати охорону підприємств, створивши групи самооборони із робітників.

Тов. Рясному у триденний термін розібрати, затвердити і розіслати начальникам облуправлінь текст приблизного наказу і форми списків.

Обкомам і райкомам КП(б)У виділити на допомогу органам НКВС робітників для проведення обліку населення.

5. Посилити увагу партійних організацій, органів НКВС і НКДБ. Обкоми КП(б)У, начальники облуправлінь НКВС і НКДБ повинні добитися такої ситуації, щоб всі заплановані і здійснювані міроприємства і операції по боротьбі з бандами трималися у суворій таємниці. Винних у розголошенні таємниці і балакунів безжалісно карати, аж до виключення з партії і суду. Старанно розробити календарний план операцій, добре і продумано їх готувати і при реалізації цих операцій проявляти більше ініціативи, напористості, гнучко міняти тактику в залежності від ситуації.

Не допускати жодного прояву бандпроявів без репресій у відповідь, посилити висилку сімей бандитів і куркулів, які надають хоч якусь допомогу бандитам.

Створити винищувальні батальйони з місцевого населення у кожному районі, а де це є можливим – то і у великих селах.

Добитися того, щоб ядро кожного батальйону складала невелика група з партизанів чи інших осіб, які мають досвід боротьби з бандитами. Створити у кожному населеному пункті групи сприяння винищувальним батальйонам з місцевих жителів.

6. Зобов'язати начальника внутрішніх військ НКВС Українського округу генерала Марченко і начальників прикордонних військ генералів Бурмака і Демшина покращити підготовку і проведення чекістсько-військових операцій і виховувати своїх командирів частин так, щоб кожен підрозділ проявляв активність і ініціативу у боротьбі з бандами. Строго карати тих командирів, які відсиджуються у спокійних селах і дотримуються тактики пасивної оборони.

Осіб, які відзначилися у боротьбі з оунівцями, рекомендувати до урядових нагород одразу після проведення операцій, а також всіляко їх заохочувати.

7. Командуючому військами Львівського військового округу генералу Смирнову дати вказівку військам округу про те, що всі частини, які дислокуються у населених пунктах, повинні надавати всебічну допомогу місцевим органам влади у боротьбі з українсько-німецькими націоналістами.

8. ЦК КП(б)У вважає категорично неправильним твердження окремих керівників партійних і комсомольських організацій, що комсомольські організації, ніби то необхідно створювати лише в тих селах, де вже є групи сприяння винищувальним батальйонам.

Зобов'язати обкоми КП(б)У і ЦК ЛКСМУ найближчим часом добитися створення комсомольських організацій у кожному селі, на кожному підприємстві і посилити політично-виховну роботу серед молоді.

9. Секретарям обкомів, міськкомів і райкомів КП(б)У, начальникам облуправлінь і райвідділів НКВС і НКДБ не допускати жодного випадку порушення радянської законності без розслідування і притягнення винних до суворої відповідальності.

10. Посилити партійно-масову і політичну роботу серед робітників НКВС, НКДБ і у військах НКВС.

Територіальні партійні організації повинні вважати своїм партійним обов'язком проведення щоденної політично-виховної роботи серед особового складу НКВС і НКДБ.

Враховуючи те, що в органи НКВС і НКДБ прийшло багато молодих, малодосвідчених робітників – організувати систематичне чекістське навчання співробітників НКВС і НКДБ по мірі їх службової кваліфікації через створення спеціальних курсів, семінарів, організації спеціальних лекцій та видання методичної літератури.

Зобов'язати наркомів НКВС і НКДБ тов. Рясного і Савченка, секретаря ЦК КП(б)У з пропаганди тов. Литвина до 10 лютого створити спеціальну брошуру для чекістів про методи і способи, підступи, які використовують українсько-німецькі націоналісти.

11. Провести у всіх областях наради секретарів райкомів КП(б)У, голів райвиконкомів і начальників райвідділів НКВС і НКДБ, на яких заслухати доповіді про хід боротьби з українсько-німецькими націоналістами у районах.

Встановити наступні терміни проведення нарад: у Львівській області – 10 січня, у Волинській – 12 січня, у Ровенській – 14 січня, у Дрогобицькій – 16 січня, у Станіславській – 18 січня, у Тернопільській – 20 січня і у Чернівецькій – 22 січня.

Ознайомити учасників нарад з даною постановою.

12. Зобов'язати обкоми КП(б)У надавати будь-яку допомогу і особливо допомогу у відновленні житла та майна (ліс, будівельні матеріали, купівля худоби) жителям, які зазнали біди від банд українсько-німецьких націоналістів, за рахунок конфіскованого у бандитів майна. Допомогу надавати за рішеннями облвиконкомів.

13. Зобов'язати секретарів обкомів КП(б)У до 20 січня цього року розробити план конкретних заходів з посилення боротьби з бандами українсько-німецьких націоналістів і надати їх ЦК КП(б)У.

ЦК КП(б)У підкреслює, що боротьба з українсько-німецькими націоналістами на даний момент є найголовнішою першочерговою справою більшовиків західних областей України.

ЦК КП(б)У вимагає від усіх керівників партійних і радянських організацій західних областей УРСР, від усіх комуністів і комсомольців самої рішучої і безжалісної боротьби з бандами українсько-німецьких націоналістів.

ЦК КП(б)У вважає, що секретарі обкомів, міськкомів і райкомів КП(б)У несуть партійну і державну відповідальність за стан справ у боротьбі з оунівським бандитизмом у своїх областях і районах.

Підписано 10 січня 1945 р.

– Секретар ЦК КП(б)У – М. Хрущов

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 29. – Арк. 1-12.

№ 191

Уривок зі спогадів Мирослава Симчича – сотенного Кривоноса⁵⁵ про бої за с. Космач взимку 1945 року

20 січня 1945 р.

Сотні надійшла команда передислокуватись у Березів. Тогочасно в Космачі квартирувало багато повстанських сотень. Було надто тісно, відчувався брак харчів. Ми збиралися трохи відпочити після зтяжнього рейду Буковиною, хотіли дати стрільцям змогу після гарячих боїв привести в порядок взуття, обмундирування. Але не так сталося. Надвечір наступного дня до мене прибіг зв'язковий із запискою від сотенного Юрка. Наказ – негайно з'явитися до штабу. Командир сотні наказав чотовим підняти до бойової готовності стрільців. Сотня виступає в село Рушір.

Із першими сумерками, бо більшовицькі винюхувачі також не дримали, сотня потихо здійнялася з місця. Темрява оповила гори, як стрільці вступили в Нижній Березів. Зв'язкові з Лючі, сусіднього села, повели навпрошки через вкриті лісом гори на Рушір. Невдовзі вся сотня безшумно вишикувалася на дорозі, що вела з Яблунова на Космач, кілометрів за три від Рушора. Нею швидко піднялися до присілка, там розглянулися в пошуках зручного для засідки місця. Моя чота рухалася в авангарді. Сотенний Юрко також ішов попереду. Командиром Березівської сотні він пробув лише кілька днів, тому ще не встиг познайомитися зі стрільцями. Терену не знав, бо родом з інших місць. Перед цим Юрко воював у рівнинному Чорному лісі, тому не вельми знав тактику ведення бою в гірських умовах. Проте командир він був грамотний. Як більшість мужніх і впевнених у собі людей, сотенний не

⁵⁵ Мирослав Васильович Симчич (Кривоніс) – народився 5 січня 1923 р. у Вижньому Березові, закінчив архітектурний технікум у Коломиї, пройшов професійну військову підготовку спочатку у загонах Української Національної Самооборони, а згодом у старшинській школі “Чорні чорти”, шість років брав активну участь у національно-визвольній боротьбі, за що тридцять два з половиною роки провів у в'язницях і концтаборах, але переконань своїх не змінив. У м. Коломия 5 січня 2008 р. з нагоди 85-ліття М. Симчичу встановлено пам'ятник.

хворів на амбітність. Звернені до мене слова бувалого командира спочатку крайньо вразили, а відтак викликали повагу до цього розумного чоловіка.

“Слухай, друже Кривоносе, – сказав він, – ти знаєш стрільців, орієнтуєшся на терені, вмієш воювати в горах. Тому передаю тобі керівництво цією операцією. Наказ мусимо виконати”. А наказ сотня мала простий – не допустити енкаведистів у Космач, стояти на смерть.

У Космачі розпочалися широкомасштабні бої. Більшовики за будь-яку ціну намагалися захопити “повстанську столицю”. На початку січня сорок п'ятого на велике гірське село з Жаб'єго, Микуличина, Коломиї посунули великі “часті” червонопогонників.

Щоб не постраждали мирні люди, повстанські командири вивели сотні із села і замаскувалися в лісі. Сотенні в далековиди спостерігали, як москалі без жодного пострілу тріумфально займали неприступне для них досі село. Та недовго раділи окупанти – кілька куренів УПА розпочали наступ. Розгорівся запеклий бій, три доби минули в безперервних атаках і контратаках. Енкаведисти зрозуміли, що потрапили в пастку, попросили підмогу з обласного центру. Розвідка УПА перехопила їхню радіограму про допомогу. Командири куренів не підганяли подій, не гнали стрільців у бездумну атаку на очевидну смерть. Адже наступальний бій – це завжди великі втрати в живій силі для тих, хто наступає. А людей в УПА берегли завжди. Повстанці свідомо затягували час, щоб більшовики вичерпали запас амуніції.

Перед початком бою енкаведисти зайняли церкву посеред села. З її вершечка спостерігали за довкіллям. А на одній з бань розмістили кулемет “максим”, згори поливали смертоносним вогнем відкриту місцину. Розрахунок більшовиків був, очевидно, такий, що повстанці, як християни, не відважаться стріляти по церкві. Проте партизани розмірковували по-своєму: храм Божий відбудувати можна, вбитих же стрільців ніхто не поверне їхнім близьким. Тому сотенний Білий віддає наказ зняти з церкви ворожий кулемет. У його сотні був мінометник-снайпер. З важкої зброї цілив, як з кіса. В повітрі зафуркотіла міна, і з “максимом” та його обслугою було покінчено. Стрільці без жодних втрат зайняли місцину побіля церкви.

Поки основні повстанські сили зводили запеклі бої в Космачі, кілька сотень стало заставами на підступах до села. Підмога енкаведистам, найімовірніше, прибуде зі сторони Яблунова. Тут найзручніший під'їзд у гори. Шосейку з Яблунова до Космача випало оберігати Березівській сотні.

Засідку влаштували кілометрів три-чотири за Рушором в напрямку Космача. Двісті п'ятнадцять стрільців (така на той час була чисельність сотні) треба було замаскувати так, щоб ворог не виявив жодного й навіть не запідозрив нічого. Місцина відповідна знайшлася. Гори там брали дорогу в підкову. Мені подумалося, що сам Господь створив наші гори, щоб нищити в них непроханих зайд. Дві чоти розмістилися на крутому правому схилі. Бронейну чоту Лиска я висунув у чоло. Чотовий Лисок – Антон Геник з Нижнього Березова стріляв з протипанцирної рушниці. Моя, третя, чота зачалася на лівому схилі. Дві кулеметні ланки з першої й другої чот

розмістилися за поворотом. Вони мали перепинити ворогам шлях до відступу і водночас прикрити наші тили. Москалів, мабуть, припреться величезна зграя, можуть оточити становище сотні. Цього в жодному разі допускати не можна, партизанська тактика вимагає, щоб перед наступом, влаштуванням засідок завчасу вибиралися шляхи відступу. Командири, які оволоділи цією наукою, ніколи не втрачали людей.

Сотенний Юрко вибрав собі позицію на високому правому березі між двома чотами. У дії мої він не втручався. Чотового на своє місце я залишив надійного, Лободу. Часу на підготовку було предостатньо, тому стрільці замаскувалися дуже ретельно. Невисокий чагарник у рідкому буковому лісі надійно оберігав стрільців від стороннього ока. Трохи складніше було замаскуватися на відкритому безлісому місці. Тут вирятував глибокий сніг, в який стрільці позаривалися з головою. Я пройшовся дорогою. Ніщо не видавало присутності обабіч гостинця цілої озброєної сотні. В лісі тихо й морозяно. Дорога зяяла щербиную розібраного напередодні дерев'яного моста через потік.

Сонце піднялося над застуденим лісом на дві кочерги, як знизу почувся натужний гул багатьох автомашин. Перший студебекер зупинився на самому краєчку обірваної проваллям мосту кам'яної дороги. За нею завмерли ще дві вантажівки. Четвертою закрипіла гальмами чорна блискуча “емка” з командирами, за нею скупчилося ще кільканадцять вантажівок. Я налічив понад півтора десятка напханих солдатами студебекерів. Авта помістилися щільно у нашій “підкові”, на що й був розрахунок.

З легковика ніхто не виходив. Про людину, яка командувала цією каральною експедицією, я довідався аж під час слідства. Ніколай Дергачов, уродженець Москви, працівник внутрішніх військ. До війни служив в охороні Кремля. З фінської війни повернувся героєм Радянського Союзу, брав участь у депортації кримських татар, інгушів, чеченців. Після Кавказу його дивізію перекинули в Карпати для винищення українського національно-визвольного руху. Тут наш герой і знайшов свій безславний кінець. Що заслужив, те й отримав. Дергачова першопочатково похоронили в середмісті Коломиї. Проте реакція простих коломиян на могилу нищителя українства дещо відрізнялася від запланованої більшовицькою владою, тому могилу кудись перенесли.

До легковика поїдбїгали командири в довгих кожухах. Після короткого інструктажу розійшлися до своїх автомобілів. Відразу ж після цього від колони відділився рій червонопогонних солдатів – розвідка. Крокували собі вільно, жваво про щось перемовлялись. Нерозбезпечені автомати на плечах. Почувалися господарями. Нашої присутності гості явно не відчували.

Розвідників повстанці пропустили, хай собі йдуть. Розвідка бадьоро порипіла підшовами кирзаків за поворот. Невдовзі з кузовів стали вистрибувати життєрадісні солдати. Хвацько закидали за плече новенькі автомати, гелготіли собі весело, підбадьорювали один одного штурханями. Близької смерті ніхто з них не відчував. Їхні вгодовані обличчя гармоніювали

з червоними погонями й петлицями і різко вирізнялися на тлі засніжених карпатських схилів.

Стали шикуватися в колони для відмаршу на Космач. Дорідні вояки нагадували чимось зграю пацюків з червоними очима, мабуть, своєю жадобою крові. Команда “Вогонь!” захопила чужаків зненацька. Здавалося, самі гори посунули на напасників. Не було чути ні поодиноких вистрілів, ні черг – лише суцільний шквал. Зимова гроза! Карпати вивергали розплавлений свинець. Сплюндровані гори сердилися. Двадцять два кулемети, “бронейка”, міномет, десятки автоматів, десятизарядка, карабіни – це вам не жарти. Гуло, як у пеклі. Одну за одною чота Лиска запалила вантажівки. З легковика стрільці зробили друшляк.

Червонопогонники безладною гурмою кинулися в прорив уперед. Наткнулися на щільний вогонь, Вдовенко – Микола Лазарович зустрів їх прицільними чергами з мадярського кулемета. Нажаханою отарою кинулися назад, але даремно. Гепалися долів, де хто стояв. Гарячково відстрілювалися з-за тіл вбитих товаришів. Звичайно, заганяти до товарняка беззбройних татарських жінок і дітей куди приємніше. Але не все в середу Петра. Стрільці стріляли завзято. Злості додавало те, що в довгому очікуванні ворога, промерзли до кісток.

Уперше цей бій описав з моїх слів Пантелеймон Василевський. Після публікації матеріалу в кількох газетах до Василевського зателефонував учасник розгромного бою. Врятуватися тоді вдалося небагатьом. Він розповів багато цікавих деталей. Більшовиків загинуло триста сімдесят вояків, п’ятдесят замерзло і п’ятдесят солдатів померло від тяжких ран у шпиталях. Ніколай Дергачов – не полковник, а Генерал, його за якусь провину понизили були в званні до полковника. Але через три місяці служака вже знову носив генеральські погони. Чимало розповів щасливець і про дивізію, якою командував генерал Дергачов. Дивізія була сформована для вивезення з рідних країв представників нацменшин. Служили в ній тільки колишні вихованці дитячих будинків, справжнісінькі яничари. До фронту цю дивізію й близько не підпускали, “воювали” браві вояки в основному з мирним населенням⁵⁶. Ні імені, ні адреси незнайомиць не назвав. Мотивував це тим, що сини його служать у російській армії. Проте виявив готовність зустрітися з Василевським.

Впродовж бою я перебував на правому схилі, звідки чудово обсервовувалось усе поле бою. До дороги було якихось тридцять метрів. Стрільці кидали в скопище червонопогонників ручні гранати. Лівий схил був пологіший і довший. Десь через сорок хвилин бою розривна куля влучила мені в праву руку, перебивши кістку вище ліктя. Про рану я нікому не признавався. Міцно перетягнув рукав кожуха на кисті, щоб кров не стікала, і

⁵⁶ Окремі сучасні історики припускають, що ця військова частина мала депортувати все населення Космача. Чи справді це так встановити наразі не вдалося. Однак відомо, що з проханням вивезти все населення Космача до Сибіру, а за можливості жителів ще 5 сіл Яблунівського району, наприкінці 1945 р. звертався до секретаря Станіславівського райкому Слоня секретар Яблунівського райкому Анісімов. Тексти цих документів упорядники планують включити до наступної книги даного збірника.

згарячу болю не відчував. Ніхто б і не здогадався про рану, якби не прикрій випадок. Через кілька годин бою я опинився за невеличким горбком, переходячи від чоти до чоти. В очах померкло, дерева заволокло туманом, постріли кудись віддалилися. Я впав без свідомості – далася все-таки взнаки втрата крові. Хлопці допомогли підвестися. Котрийсь додивився, що крові повен рукав. Я попередив, аби тримали язик за зубами. Стрільці роздягли мене, витрясли з рукава загуслу кров, забандажували нашвидкуруч рану й дали знати сотенному Юркові про поранення. Командир сотні глянув на мене, блідого, й наказав відразу ж відійти на лікування.

Бій вщух. Сотня вицофувалась із позицій. Два стрільці попід руки повели мене на Акрешору. Довелося дряпатись доволі таки крутим схилом, проте далі, до сусіднього села Текучої йшли битою дорогою. В селі напився студениці з колодязя і трохи полегшало. Натомість відчув нестерпний біль у пораненій руці. З гіркою бідою додibaldi до Вижного Березова. На моє щастя, в селі перебувала дружина крайового провідника СБ Митаря – добра лікарка. Митар – Володимир Лівий родом з Дрогобиччини. Його дружина Дарія Цимбаліста часто перебувала в наших краях, до неї й припровадив мене районний провідник ОУН Орел. Лікарка дбайливо перев'язала руку, наклала дві шини. Попередньо рану продезинфікувала. На вході куля зробила маленьку дірочку, на виході була велика рвана рана. Ще й кістку зачепило добряче. Допомогу мені надавали в хаті Негрича. Брат господаря головував у сільраді. Тому хата вважалася надійною. Хотіли мене відправити до шпиталю в Космач, та я відмовився, бо там було багато тяжко поранених повстанців. Я ніяк не можу дивитися на чужі страждання. Краще перебуду по хатах. Курінний Лісовий виділив із сотні Гонти, що саме повернулася з операції в Микуличині, фельдшера. Ми перейшли до сусідніх Лючок, де було відносно спокійно.

Березівська сотня втрат у бою зазнала невеликих, проте однаково тяжких. Загинули Сірко – Василь Вівчарук з Баня-Березова та Явір – Микола Скільський з Середнього Березова, який закінчив у сорок третьому Коломийську гімназію. А ще поліг хлопець з Стопчатова, стрілець третьої чоти. Свою чоту перед боєм я розташував на найвідповідальнішому й найнебезпечнішому місці. Ніколи не шукав собі легкого життя. До того привчав і стрільців. Так було і в цьому бою.

Андрусак М. Брати грому. – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 2006. – С. 186 – 192.

№ 192

Доповідна записка керівництва Калуського району про людські й матеріальні втрати ОУН (б) та УПА на території району

10-24 січня 1945 р.

Сов. Секретно.

СЕКРЕТАРЮ СТАНИСЛАВСКОГО ОБКОМА КП(б)У

Гов. СЛОНЬ.

Гор. Станислав.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА.

О ходе выполнения решений ЦК КП(б)У от 10/І-1945 года и решений обкома КП(б)У, о борьбе с немецко-украинскими националистами та ОУНовским подпольем по Калушскому району.

По состоянию на 22/І-1945 года.

1. Положение в районе до 24/І-1945 года.

К началу проведения операции, по ликвидации банд УПА и ОУНовского подполья в соответствии решения ЦК КП(б)У в Калушском районе имелось:

- а) Активных участников ОУН 218
- б) Боевок ОУН 3 численностью 60 человек

Всего 278 человек.

Боевки дислоцировались в селах: Бережница Калушского р-на, и селе Бабин-Середний Войниловского р-на. Кроме того в селах: Мыслов, Репьянке, Яворивка Бережница прилегающих к “Черному лесу”, часто дислоцировались переходящие банды УПА.

2. Результаты проведенных операций.

Операции по ликвидации банд УПА и ОУНовского подполья в районе, начались 26/І-1945 года.

Операции проводились главным образом силами районного партийно-советского актива с участием органов НКГБ и НКВД, воинские подразделения в операции принимали участие мало.

Всего по району проведено операций 24 с охватом всех 17-ти населенных пунктов района.

Проводимыми операциями преследовалась цель: уничтожение боевок и ОУНовского подполья, перепись населения и принудить нелегалов выйти с подполья.

В результате проведенных операций:

- а) Явились с повинной 251 человек
- б) Задержано бандитов 257 --/--
- в) Убито активных бандитов при операциях ... 48 чел.

Всего 556 человек.

За этот период, ликвидирована полностью боевка 1-го районного провода ОУН в с. Бережница – убито 20-ть человек, в том числе убиты:

1. Областной проводник ОУН по кличке “Доктор”.
2. Подрайонный проводник по кличке “Хмара” – БАЗЮК Стась Андреевич, житель с. Бережница Калушского р-на.
3. Подрайонный пропогандист по кличке “Подкова” – Базюк Стась Николаевич 1922 года рождения.

И частично ликвидирована боевка 3-го районного провода ОУН, ликвидировано станичных (сельских) организаций ОУН – 4, ОУНовские организации ликвидировано в селах: Бережница, Подмихайлово, Хотин и Мыслово.

За время операции взято трофеи:

- а) ручных пулеметов6 /неисправны/.
- б) Винтовок45
- в) Автоматов6
- г) Пистолетов5
- д) Гранат39
- е) Патрон11000 шт.

Вскрыто и ликвидировано складов:

- а) Продовольственных9
- б) С обмундированием1
- в) С боеприпасами4.

Всего 14.

За этот период забрано семей 29 из них 14 семей возвращено обратно так как члены этих семей ранее находившиеся на нелегальном положении явились с повинной.

Одновременно с проведением операций, проводилась так же перепись населения: Всего переписано 6395 семей, общей численностью 16020 человек. Во время переписи отобрано подписок 413, из этого числа явилось с повинной 146 человек и осталось нелегалов 267 человек.

3. Приобретение агентурно-осведомительной сети.

В процессе проведения операций, органами НКВД и НКГБ проводились тоже работы по насаждению агентурно-осведомительной сети в селах.

Всего за этот период приобретено агентурно-осведомительной сети 100 человек из них:

- а) Райаппаратом НКГБ – 85 человек, в том числе агентов 7 человек.
- б) Райаппаратом НКВД – 15 человек.

В результате приобретения агентуры РО НКГБ вскрыт полностью состав 1-го районного провода ОУН в с. Бережница, и проведено по этим материалам операции, районный провод и боевки ликвидированы – убито всего 30 человек.

Кроме того, для борьбы с ОУНовским подпольем, по линии НКГБ и НКВД создано 2 боевки.

За период с января месяца боевкой РО НКГБ, задержано активных бандитов 50 человек и убито 4 человека.

В числе задержанных боевкой:

а) Руководителей сельских организаций ОУН – 3 чел.

б) Активных членов ОУН25 чел.

в) Участников банд УПА и боевок ОУН32 чел.

Боевкой РО НКВД, за это период задержано 23 человека.

4. Укрепление органов сов. власти.

На ряду с проведением чекистских операций, партийно-советский актив проводил работу по укреплению органов советской власти в селах.

Во всех селах районов работают сельские советы, имеются председатели и секретари. Проверено и доукомплектованы составы сельисполкомов, которые утверждены на заседаниях исполкома райсовета.

Проверены и документированы постоянно действующая комиссия при сельсоветах, которых в районе есть 106, насчитывающая до 700 человек.

Проверено и вновь подобрано 183 чел. агитаторов, с которыми проведено 2-х дневный семинар 18 – 19/І-1945 г.

Плохо выполняется решение ЦК КП(б)У в области создания комсомольских организаций в селах.

По состоянию на 22/І-45 г. создано всего 2 КСМ организации – Подмихайлово и Подгорки. По решению ЦК КП(б)У послано на постоянную работу в села 11-ть человек комсомольцев которые сейчас занимаются созданием комсомольских организаций.

Помещения сельсоветов за исключением 3-х сел из 17-ти приведены в порядок. В каждом сельсовете есть днем и ночью дежурный.

5. Создания групп самозащиты.

Всего в селах Калушского р-на организовано 9 групп самозащиты численностью 61 человек, вооружено групп самозащиты только – 2.

В отношении групп самозащиты нужно отметить, что они полностью еще не укомплектованы и небоеспособны.

Имеет ряд случаев, когда бойцы групп самозащиты отказываются брать оружие свои отказы мотивируют боязнью банд.

Для полного вооружения групп самозащиты, в районе недостает вооружения необходимо еще как минимум 30-ть винтовок.

Несмотря на то, что в районе проведена соответствующая работа по борьбе с бандитизмом, за последний период отмечаются ряд фактов банд-проявлений.

Так: 16/ІІІ-45 года был совершен налет на с. Подмихайлово, ограблено 65 семейств.

19/ІІІ-45 года в с. Репянка бандой была повешена гр-нка МЕЛЬНИК Мелания Васильевна, а секретарь этого же сельсовета – СУСЛИК Александр Филиппович и гр-н МЕЛЬНИК Василий Иванович уведены бандой в лес и их судьба неизвестна.

20/П-45 г. в с. Пийло, ограблен зам. председателя сельсовета – ШИНКАР.

СЕКРЕТАРЬ РК ВКП(б)

КИРИЛЕНКО

НАЧАЛЬНИК КАЛУШСКОГО РО НКГБ
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

ЛОБАЧ

НАЧАЛЬНИК КАЛУШСКОГО РО НКВД
Ст. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

КОРОЛЕВ

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. Р-17-П. – Оп. 1. – Спр. 33. – Арк. 3-4 зв.

№ 193

Інструктивний лист

**Політбюро ЦК КП(б)У секретарям обкомів і райкомів КП(б)У,
начальникам обласних управлінь НКВС і НКДБ західних областей
УРСР про посилення боротьби з українськими націоналістами**

3 лютого 1945 р.

Особая папка
СОВ. СЕКРЕТНО

Секретарям обкомов и райкомов КП(б)У, начальникам областных
управлений НКВД и НКГБ западных областей УССР

ЦК КП(б)У 10 января с. г. принял решение об усилении борьбы с украинско-немецкими националистами, в котором потребовал от руководителей партийных организаций, органов НКВД и НКГБ западных областей УССР в течение зимнего периода ликвидировать националистические банды и оуновское подполье. ЦК КП(б)У подчеркнул, что секретари обкомов и райкомов КП(б)У несут партийную и государственную ответственность за выполнение этой важнейшей задачи.

ЦК КП(б)У еще раз напомнил всем руководителям партийных организаций, что для успешной борьбы с украинско-немецкими националистами нужно мобилизовать все силы партийно-советского актива, улучшить политическую работу среди населения, решительно и беспощадно разоблачать вражеские действия кулачества и других капиталистических элементов.

За последнее время партийные организации, органы НКВД и НКГБ некоторых районов западных областей, особенно Львовской, Дрогобычской и Станиславской, добились положительных результатов в борьбе с украинско-немецкими националистами.

Во Львовской области за период с 10 по 31 января с. г. при проведении операций было убито 771 бандит и захвачено в плен 4732. За этот же период

явилось с повинной 4335 человек.

В Дрогобычской области за этот срок убито при проведении операций 876 бандитов и захвачено в плен 1729, явилось с повинной 3677 человек.

В Станиславской области с 10 по 31 января при проведении операций убито 944 бандита, захвачено в плен 1323, явилось с повинной 1155 бандитов.

Неплохих результатов добились в тех районах, где по-настоящему взялись за выполнение указаний Центрального Комитета КП(б)У, умело сочетав партийно-политическую работу среди населения с проведением чекистско-войсковых мероприятий.

В результате проведенной массовой работы среди населения и войсковых операций усилилась явка с повинной, причем в отдельных районах эта явка принимает массовый характер. Так, например, в Пониковецком районе Львовской области с 17 по 26 января с. г. явилось с повинной бандитов и уклонявшихся от призыва в Красную Армию 930 человек, в Золочевском районе Львовской области с 24 по 31 января с. г. явилось с повинной 581 человек, в Галичском районе Станиславской области с 25 по 31 января явилось с повинной 458 человек.

Однако общее состояние борьбы с националистами в западных областях остается пока неудовлетворительным. Неплохие результаты в борьбе с бандами и оуновским подпольем имеют только отдельные районы. В большинстве районов, особенно Тернопольской, Волынской и Черновицкой областей, плохо выполняется решение ЦК КП(б)У от 10 января с. г.

В Тернопольской области с 10 по 31 января взято в плен бандитов 461, в Волынской взято в плен 400, в Черновицкой взято в плен 198.

О неудовлетворительной работе партийных организаций, органов НКВД и НКГБ в этих областях свидетельствует небольшое количество явившихся с повинной бандитов. Так, например, в Тернопольской области с 10 по 31 января с. г. явилось с повинной 438, в Волынской области явилось с по-винной 636, в Черновицкой области явилось с повинной 604 бандита.

Такое положение объясняется тем, что некоторые обкомы и секретари райкомов КП(б)У, начальники управлений НКВД и НКГБ западных областей не сделали еще для себя необходимых выводов из решения ЦК КП(б)У, не перестроили свою работу в соответствии с требованиями ноябрьского пленума ЦК КП(б)У.

Несмотря на наличие условий и возможностей организовать борьбу с бандитами и националистическим подпольем повсеместно, руководители парторганизаций, органов НКВД и НКГБ до сих пор проводят операции только в небольшом количестве районов, а в районах только в отдельных населенных пунктах. Не координируется проредение операций между районами. Так, например, в Черновицкой области с 25 по 30 января с. г. операции проводились только в 4 районах, а в остальных 10 районах, где имеются бандиты, за это время операции почти не проводились и не было захвачено ни одного бандита, не было явок с повинной. В Волынской

области из 30 районов с 25 по 30 января операции проводились только в 19 районах, в Ровенской области только в 12 районах.

Такая практика дает возможность бандитам легко уходить от преследований. Из районов, где проводятся операции, бандиты уходят в те места, где в настоящее время не ведут борьбы с бандами и выжидают, пока закончатся операции, после чего снова возвращаются в “прочесанные” районы и села.

Секретари обкомов и райкомов КП(б)У как следует не изучают положения в районах, плохо знают о количестве банд и их численности.

Секретарь Тернопольского обкома КП(б)У т. Компанец в сводке о ходе борьбы с бандитизмом сообщил, что на 24 января с. г. в области было 960 бандитов, а на следующий день он сообщил, что в области имеется 2903 бандита. 26 января новые данные, что в области было 3877 бандитов. За время с 24 по 31 января с. г. по данным обкома КП(б)У было уничтожено и взято в плен 690 и явилось с повинной 437. Исходя из этих данных, количество бандитов в области должно уменьшиться на 1127 чел. и на 1 февраля, если учитывать предыдущие данные, должно было остаться 2750 бандитов. Однако по данным обкома на 1 февраля в области насчитывается 5620 бандитов.

По таким данным нельзя установить действительного наличия банд и бандитов в области и состояние борьбы с ними. В ряде районов до сих пор не организовали борьбы с бандами и националистическим подпольем. Об этом свидетельствуют следующие факты: в Дубновском районе Ровенской области (секретарь райкома КП(б)У т. Жуков, начальник райотдела НКВД т. Голуб, начальник райотдела НКГБ т. Максимов) с 10 по 30 января проведена только одна операция. Районная организация, насчитывающая 97 коммунистов, не мобилизована на борьбу с украинско-немецкими националистами.

В Цуманском районе Волынской области имеется большое количество бандитов. Несмотря на это, райком КП(б)У (секретарь т. Щербатюк) никаких мер не принял для ликвидации банд. С 25 по 30 января в районе при проведении операций не было убито и взято в плен ни одного бандита, не выявлено ни одного схрона, не выселено ни одной семьи.

Такое же положение в Любашевском районе Волынской области (секретарь райкома т. Тарасов), Путиловском районе Черновицкой области (секретарь райкома т. Хилько).

Проверкой установлено, что ряд обкомов и райкомов КП(б)У неудовлетворительно выполняет решения ЦК КП(б)У об улучшении политической работы среди населения западных областей. В ряде районов Ровенской области политическую работу по-прежнему продолжают вести в райцентрах и в ближних селах, а в дальние села партийные и советские работники не выезжают.

В некоторых районах Ровенской области, как, например, в Рафаловском (секретарь райкома КП(б)У т. Задорожной) не подобраны все председатели сельсоветов, до последнего времени не проводилось работы по

созданию в селах актива, во многих селах района не проводятся собрания крестьян.

ЦК КП(б)У поставил перед партийными организациями и органами НКВД западных областей задачу к 15 февраля с. г. провести учет взрослого населения. Проверкой установлено, что в ряде районов эта работа проводится неудовлетворительно. Некоторые руководители передоверили это важнейшее дело второстепенным работникам и сводят учет населения к формальной регистрации. Имеются случаи, когда проведение учета поручено малоопытным и неподготовленным лицам, которые безразлично относятся к сообщениям жителей и заполняют списки на основании устных заявлений, не проверяя их документами.

В ряде районов создание истребительных батальонов, организация групп самообороны, выделение участковых уполномоченных проходят медленно, без должной организованности. Так, например, в Теремновском районе Волынской области (секретарь райкома КП(б)У т. Цариковский) еще до настоящего времени истребительный батальон не создан. В Камень-Каширском районе (секретарь райкома КП(б)У т. Литвинов) и Головнянском районе (секретарь райкома КП(б)У т. Липов) до настоящего времени не начали создавать групп самообороны, не выделили в селах десятихатских.

Некоторые партийные организации не уделяют должного внимания работе комсомола. В Волынской области с 1 по 20 января не создано в селах ни одной первичной организации.

ЦК КП(б)У требует от обкомов и райкомов КП(б)У, от органов НКВД и НКГБ, от всех коммунистов западных областей Украины в ближайшее время устранить указанные недостатки и мобилизовать все силы на выполнение решения ЦК КП(б)У от 10 января с. г. “Об усилении борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях УССР”.

ЦК КП(б)У предупреждает руководителей партийных организаций, органов НКВД и НКГБ, что за безответственное отношение к этому столь важному государственному делу виновные будут сняты с занимаемых постов, привлечены к строжайшей партийной ответственности и преданы суду.

Секретарь ЦК КП(б)У Н. ХРУЩЕВ

Согласен: Д. МАНУИЛЬСКИЙ, Л. КОРНИЕЦ,
Д. КОРОТЧЕНКО, М. ГРЕЧУХА

3 февраля 1945 года
№ ПБ-55/б-оп.

Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 – 1953 рр. Нові документи і матеріали. – К.: Дніпро, 1998. – С. 214-218.

№ 194

Протокол засідання бюро Надвірнянського райкому партії про діяльність загонів УПА на території району⁵⁷

7-19 лютого 1945 р.

Бандроявлення в районі

В ніч на 7/II. – 1945 р. – бандити розгромили сільраду і школу Назавизів і увели голову Томина та замісника.

При проческе села Фітьків прикордонники виявили голову сільради Томина та його замісника. Томин і замісник заарештовані.

- 12/II. – 1945 р. – розгромили сільраду Стримбу.

- В ніч 11/II. – 1945 р. – при виїзді з села Лоева групи работников НКГБ во главе з тов. Поповим была обстреляна из засады бандитами. Ранен тов. Попов и два бойца истребительного батальона.

- 19/II. – В с. Стримба повісили 25-річну жінку майора червоноармійця, председателя комитета госбезобеспечению...⁵⁸ Анна Василівна 64 года. Дочь Семенюк Марія Ерамаковна повісили жінку на околиці Хрипинів, с. Зелена на шляху Надвірна – Станіслав. В районі с. Тисменичани захопили отару овець до 150 та іншої худоби до 20 голів. Худоба належала до міжрайонної згинки у Надвірнянщині.

В ніч на 25/I. – 1945 р. – бандити спалили сільраду Томина.

В ніч на 26 і в день – бандитська засада обстріляла прикордонників на шляху Пасічна – Зелена (3 години понад шляхом) Забрали 3 прикордонники.

В ніч на 7/II. – 1945 р. – втретє розгромили сільраду с. Назавизів, школу й забрали голову сільради Томина.

Оригінал. Рукопис.

ДАІФО. – Ф. П-25. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 4-5.

⁵⁷ Оригінал документу дуже погано зберігся, крім того його автори кілька разів переходили з російської на українську мову і навпаки.

⁵⁸ Прізвище дуже нерозбірливо – можливо Овчаренко, або Чумаченко.

№ 195

Повідомлення оунівського підпілля про загибель районного провідника
Солотвинщини Чміля
та районного референта СБ Ланчинського району Партизана

24 лютого і 12 березня 1945 р.

НАДВІРНЯНЩИНА.
Солотвинський район.

Хроніка.

Упадок районного Чміля.

Старуня, 24 лютого.

На дворі пускало і до криївки почала підходити вода. Рано Чміль посилає стрільця Клима по ведро, а сам зістається в криївці зі своїм тіточним братом, який втік з армії і приїхав тиждень тому до нього критися. Клим пішов до хатів і зробив слід на свіжому снігу. Большевики в той час були окружили корчі. Клим зайшов до хати і тут йому сказали, що є повно большевиків. Тому він кинувся втікати. Большевики прострілили йому ногу і зловили живцем.

Тим часом інша частина большевиків пішла за стрілом і окружила бункер, який був у землі. Вони посилають до криївки Климового брата, цивільного, щоби він сказав повстанцям здатися. Чміль виганяв його з криївки, нищить на собі убрання, чоботи, годинник, нищить 18.000 карбованціві потім викидає до большевиків дві гранати. Большевики починають обстрілювати бункер. Втеча неможлива. Тоді Чміль стріляє свого брата і себе. Большевики розкопують бункер і витягають трупи героїв.

Трупи лежали кілька днів біля Надвірнянського МГБ на пострах.

Подав Лісовик. 282

Смерть районного референта СБ Ланчинського р-ну Партизана.

Перерісль. 12 березня, Ланчинський район.

Того дня о год. 13-ій боївка ОББ під ком. б. чотового Іскри обложили хату, де кватирував Партизан і станичний Шпак. Ніхто цього не запримітив. Господар запросив повстанців обідати і вони тоді побачили, що большевики біжать до хати. Повстанці кинулися до криївок по зброю, але було запізно. Большевики почали кидати гранати до пивниці, де була криївка. Тоді Партизан стріляється з улюбленого пістоля, а за ним і станичний Шпак.

Большевики забрали трупів до Богородчан, а опісля в Цуцилів, рідне село Бойчука Михайла – Партизана.

Подав ПІМСТА. 282

Оригінал. Рукопис

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. № 376. – Т. 81. – Арк. 29, 31.

№ 196

**Доповідна записка секретаря Косівського райкому КП(б)У Дерев'янка
секретарю Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоню про
неможливість встановлення радянської влади у низці сіл Косівщини**

Лютий – березень 1945 р.

Секретно
СЕКРЕТАРЮ СТАНИСЛАВСЬКОГО ОБКОМА КП (б) У
Тов. СЛОНЬ.

О ходе борьбы с бандитами украинско-немецких националистов по Косовскому району.

Состоянием на 10 марта 1945 г.

С 30 января по 10 марта с.г. по борьбе с бандитами и оуновским подпольем по Косовскому району проделана следующая работа:

1. Убито бандитов – 45 чел.

2. Взято в плен 176 чел.

В т.ч. бандитов – 66 чел.

Скрывающихся от призыва в РККА – 110 чел.

3. Явились с повинной – 357 чел.

4. Вскрыто схоронов бандитов – 9

(склады, мяса, хлеб, сухари, медикаменты, скот и проч.)

5. Захвачено вооружения:

Винтовок – 8

Гранат 16

Патронов 1000

Автоматов –

Пистолет – 1

Лыж 50 пар

6. Выселено семейств бандитов – 29

7. Регистрация населения проведено в 13 населенных пунктах – из 18 имеющихся в районе.

8. Советская власть восстановлена в 13 селах. Не восстановлена в селах Яворив, Брустуры, Снидавка, Шепит, Прокурава. Эти села прилагают к Космачу и Жабьевскому району. Советская власть не восстановлена в этих селах по причине большого скопления банд в этих селах, так что партийно-советский актив и работники райотделов НКВД и НКГБ не в состоянии своими силами вести с ними борьбу, а войск в Косовском районе за исключением погрантаблицы в 15 человек, не имеется погранотряда на протяжении почти месяца, только один раз помог провести операции в селе Ричка.

9. Постоянно действующих комиссий при сельсоветах организовано 48.

В т.ч.: –

а) Земельных 12

д/ дорожных 2

б) культурных 1

е/ торговых 2

в) санитарных 12 ж/ бытовых 3

г) финансовых 5

Людей в комиссиях 185 чел.

10. десятников назначено – 240 чел.

11. местного безпартийного актива в районе – 470 чел.

В. т. ч.

Вовлечено за последний период – 266 чел.

Из местного актива на руководящей районной работе работает – 36 чел.

Участвует в борьбе с бандитизмом с оружием в руках 104 чел. местных активистов.

- КСМ организаций организовано в районе – в т.ч. на селе – 2.

- Групп самозащиты организовано – 4, всех людей – 44 чел.

- Боевок организовано – 2, с охватом – 12 чел.

- Политмассовая работа: –

а) Собраний и митингов проведено – 27 – с охватом около 5000 человек.

б) Бесед проведено 248 с охватом людей около – 6000 чел.

Кроме того делались доклады, секции и пр.

В результате этой работы жизнь в районе активизировалась, увеличилось движение населения. Население с пригородских сел посещает город, советские учреждения.

Ведется подготовка к весеннему севу.

Более успешнее выполняются хозяйственные задания, значительно увеличилось посещения учениками школ и проч.

Но вместе с тем положение в районе остается чрезвычайно напряженное. Банды оказывают ответные репрессии. За последнее время было 15 бандпроявлений. Наведу несколько примеров:

а) Сожгли большой мост через реку в селе Пистынь соединяющий наш район с Яблуновским, в этом же селе после нашей работы сожгли сельсовет и увели с собой председателя и секретаря сельсовета, скрутивши им руки колючей проволокой.

б) Делали нападение на охрану большого моста в городе соединяющие город с городскими селами.

в) Делали вооруженные нападения на больницу в городе, где находятся тифозные больные – бандиты.

г) В селе Шешоры расстреляли 3-х бандитов, которые явились с повинной и увели с собой председателя и секретаря сельсовета. Расстреляли одного вооруженного бандита во время проведения операции.

д) Лишь только за последние несколько дней увели с собой председателей и секретарей 4-х новоорганизованных сельсоветов.

Весь партийно-советский актив, истребительный батальон, работники РО НКВД и НКГБ почти на села не выходят, не считаются с трудностями и опасностями, но необходимых результатов достичь еще не удалось.

Район крайне нуждается в войсковой силе, для разгрома банд в селах прилегающих к Космачу, так как своими силами мы не в состоянии там

проводит борьбу, а это с бандитами в Косовском районе. Количество бандитов включая переходящие банды в районе имеется от 1500 до 2000 человек.

Прошу Вашего содействия в присылке вооруженной помощи в Косовский район. В крайнем случае обяжите Кутский погранотряд конкретно заняться Косовским районом, а не выездом от случая к случаю.

СЕКРЕТАРЬ КОСОВСКОГО
РК КП(б)У

ДЕРЕВЯНКО

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. П-21. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 2-4.

№ 197

Донесення секретаря Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоня керівникам УРСР про боротьбу проти українського націоналістичного підпілля

17 березня 1945 р.

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ СОВНАРКОМА УССР
тов. Н. С. ХРУЩЕВУ

СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У
тов. Д. С. КОРОТЧЕНКО

Разгром оуновских организаций, произведенный за последнее время в Станиславском области, внес в среду руководителей ОУН тревогу и смятение за судьбу дальнейшего существования бандитских организаций на местах.

В силу чего с целью поддержания “боевого духа” и морального состояния отдельных проводников некто “Мощный” (до сих пор под такой кличкой у нас на учете не состоял, но несомненно имеющий отношение к окружному или областному проводу ОУН) направил проводнику Галицкого повита (Довбушу⁵⁹), с убитым нами 22 февраля с. г. неизвестным бандитом эстафету следующего содержания:

“Друг Довбуш, я сильно встревожен постигшим нас великим горем и сердечно сочувствую вам и всем вашим товарищам. Не отчаивайтесь тому, что у вас в Галицком повите случилось и что не осталось в живых, никого из ваших испытанных в борьбе помощников.

Провод скорбит вместе с вами и не винит вас ни в чем, а чтит вас как испытанного героя и мы надеемся, что вы не уйдете из Галицкого повита и снова организуете работу в своем повите так, что заставите малодушных завидовать вам, верить вам и учиться у вас как бороться за Украину.

⁵⁹ У документі – “Долбуш”.

Податель данного письма кое-что сможет вам посоветовать. Я лично вам советую для безопасности вашей в охрану себе возьмите таких боевиков, у которых нет родных или есть, но с небольшими семьями.

Эстафеты нужно посылать с девушками неинтересными, бедными или с девушками, у которых родители или родственники находятся в Красной Армии. Эстафетчика нужно хорошенько уговаривать и крепко запугивать.

В случае вашего передвижения, останавливайтесь на ночлег у бедняков или у красноармейцев. Это нужно потому, что НКВД и Красная Армия эту категорию людей не трогают.

Много кое-чего можно посоветовать, но вы сами не менее нас знаете, а кое-что посоветует вам мой посланец.

Прошу вас передайте сердечный привет родственникам друга “Сирка” и друга “Орлика”, убитых большевиками. Передайте им, что это не только их личное горе, как утеревших своих родных, а это есть и наше горе, горе всех честных украинцев.

Надеюсь на вас, что вы выправите положение в своем повите на горе врагам, на радость Украине.

Подробно что делать, вам посланы указания 19 февраля 1945 года.

Слава героям.
“МОЦНЫЙ”

“Моцный” дал указание инженеру окружного повита по строительству бункеров “Чумак”, убитому нами 4 марта с. г. в Букачевском районе, такого содержания:

“Друже “Чумак”, вы жалуетесь, что советы ежедневно бывают в селах и многих берут в армию. Я думаю, что бояться советов уже нечего. Страшная зима кончается и приходит то время года, когда каждый кустик будет родным домом для повстанца.

Я советую вам поставить работу так, чтобы в каждом селе после того, как уедут из села советы, наши люди немедленно собирали бы селян на митинги и разъясняли им, что до революции осталось не так далеко. Объясните селянам, что мы не одни. Уже выступили против России люди Кавказа, Сибири, Кубани, Крыма и красноармейцы недовольны тоже советами, что облавы по селам делают не красноармейцы, а войска НКВД.

Разъясните народу, что кто добровольно является – идет в армию, тот предатель Украины и революции. Требуйте от СБ, чтобы без жалости немедленно наказывать тех родственников, дети которых ушли в армию.

Основная наша задача – это не дать возможности советам забрать народ в армию и на производство и держать все мужское население на нелегальном положении. Этим самым мы ускорим революцию, но для этого нужно, друже, не держать наших людей в схронах, а посылать их по селам, чтобы селяне их видели и знали, что мы живем и боремся.

Расскажите народу как мы бьем НКВДцев и “письменників” України. Учтите, что советы в данные дни проводят кругом облавы, в силу чего часть селян перестает верить в наши силы.

Для того, чтобы заставить верить нам, вам нужно передвигаться как можно чаще из села в село и в каждом селе или через село называть себя новой и новой сотней, тем самым создать понимание у селян и советов, что нас много.

Рассылайте также своих людей, чтобы всем говорили, что повстанцев много, что Карпаты и большие леса полны повстанцами и весной придут к нам и уничтожат всех изменников, что нас в селах осталось также много, что советы будут поменьше ездить в села и народ перестанет идти в армию. Кроме того, ловите всех, кто бежал из сотен, и уничтожайте их как изменников.

Крепко наказывайте тех особ, которые в селах говорят, что повстанцев много побии красноармейцы и что повстанцев уже осталось мало. Поймите, что это в данный момент самые страшные разговоры для нашего дела. Таковых нужно уничтожать или наказывать другой карой. Эти меры нам нужно проводить до самой весны.

Мои указания примите к немедленному исполнению.

“МОЦНЫЙ”

Местопребывание раненого Довбуша и кто такой “Моцный” нами устанавливается.

Считаю необходимым выпустить листовку, разоблачив их же документами. Взять из этого выдержки. Целеустремленность листовки – показать их растерянность, попытки ложью создать видимость своей силы, призвать население на борьбу на окончательный разгром.

Прошу Вашей санкции.

СЕКРЕТАРЬ СТАНИСЛАВСКОГО ОБКОМА КП(б)У

СЛОНЬ

17. III. 1945 г.

т. Бибик.

т. Берзнер 23/1697

Оригінал. Машинопис

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1697. – Арк. 83-86.

№ 198

Витяги з постанови ЦК КП(б)У “Про факти грубих порушень радянської законності в західних областях УРСР”

21 березня 1945 р.

В Снятинському районі, Станіславської області, в грудні 1944 р. без суду і слідства працівниками підсобного господарства НКДБ було розстріляно 7 осіб, серед них гр. Луцик, у якого син загинув у боротьбі з

німецькими загарбниками. Бюро Снятинського райкому КП(б)У обмежилось лише формальним обговоренням цього провокативного випадку, а Станіславський обком КП(б)У лише 23 лютого 1945 р. розглянув це питання і прийняв рішення про виключення з партії і передачу під суд начальника райвідділу НКВС Столбова.

Існували факти незаконного вилучення майна, проведення обшуків. У багатьох випадках зловживання прикриваються нібито боротьбою з українсько-німецькими націоналістами...

В грудні 1944 р. працівники підсобного господарства Станіславського НКДБ Щербаков Д. В., Довгополов П. Н., Примаков Г. А. виїхали в село Русів Снятинського району з метою виплати селянам зарплати за роботу у підсобному господарстві. Та замість виконання поставленого завдання, вони почали проводити незаконні обшуки, конфіскацію майна, вимагали горілки. Мирним громадянам, які чинили опір, вони наносили побої і навіть розстрілювали, як бандерівців. Так, ними було вбито 7 осіб, серед яких виявилася громадянка Є. Н. Луцик, чоловік, якої служить у Червоній Армії, Додух М. А. – мати двох синів, які служать у Червоній Армії.

Під час конфіскації речей у Луцик Є., Долгополов заарештував її дочку Ірину і за те що вона чинила опір при конфіскації – згвалтував її і розстріляв у сараї.

Долгополов і Примаков заарештовані, а Щербаков після вбивства Луцик втік...

18 грудня 1944 р. заступник голови Заболотівського райвиконкому Станіславської області Голубцов та другий секретар райкому КП(б)У Наріжної виїхали у село Ганьківці для участі у похоронах громадян розстріляних бандерівською бандою. Йдучи по дорозі до сільради, вони побачили знятий з могили загиблих бійців Червоної Армії пам'ятник. В цей час поруч проходили дві дівчини, яким Голубцов і Наріжної наказали поставити пам'ятник на місце. Однак, Ворощук Марія і Губшит Анна відмовилися виконати це розпорядження. Тоді Голубцов дав чергу з автомата і розстріляв обох.

16 січня 1945 р. дільничий уповноважений Богородчанського районного відділення НКВС Станіславської області Глазков разом із сержантом, озброєні пішли у село Лихівці, зайшли в одну з хат, відібрали там горілку і гроші, напилися і п'яні почали ходити по хатах погрожуючи і обзиваючи місцеве населення. В одну з хат вони зібрали 5 жінок, яких змусили зняти з себе весь одяг і заставили лягти на підлогу, після чого почали їх бити. Після цього вони підпалили будинок, який належав М. В. Денисову, шоферу НКДБ...

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 29. – Арк. 188, 194, 195.

№ 199

Довідка про результати роботи Надвірнянських районних відділів НКВС та НКДБ у боротьбі з ОУН-УПА, а також про допущені зловживання і порушення радянської законності

Лютий – березень 1945 р.

СПРАВКА

О работе Надворнянского РК КП(б)У о выполнении решений ЦК КП(б)У, Обкома КП(б)У об усилении борьбы с немецко-украинскими националистами и оуновским подпольем

Выполняя решения политбюро ЦК КП(б)У от 10/I – 45 года и решения ЦК КП(б)У от 26/II – года об усилении борьбы с немецко-украинскими националистами, райком КП(б)У проделал следующую работу:

20/I – 45 года была проведено совещание районного провода партийного советского актива по вопросу проведенной перерегистрации населения и уселения борьбы с украинско-немецкими националистами где были намечены конкретные мероприятия по проведению данной работы.

С 24/I-45 года по 20/III-45 года была проведена перерегистрация населения в райцентре, сельских советах района.

Зарегистрировано 6867 семей или 15 276 чел. кроме этого в апреле месяце была проведена проверка регистрации.

4/III-45 года райком партии заслушал на заседании райкома нач. РО НКВД и НКГБ и отв. уполномоченного РК КП(б)У о ходе выполнения решения Политбюро ЦК КП(б)У от 10/I-45 года, и о выполнении намеченных мероприятий райкомом КП(б)У.

9/VI- 45 года было проведено районное партийное собрание с вопросом о ходе выполнения решения ЦК КП(б)У от 10/I-45 года и от 26/II-45 года и решения РК КП(б)У от 4/III-45 года.

Кроме того РК КП(б)У каждую декаду проводит совещание районного парт.сов.актива по вопросу: О выполнении решения Политбюро ЦК КП(б)У и своих собственных решений и намеченных мероприятий по борьбе с украинско-немецкими националистами.

На ряду с этим было проведено чекистско-войсковых операций с участием партийного советского актива.

В результате проведения чекистско-войсковых операций было убито 28 чел., ранено 4 чел., взято в плен 22 чел., арестовано 33 чел., явилось с повинной 355 чел.

Выполняя решения Обкома КП(б)У от 3/VII-45 года Райком КП(б)У обсудил на заседании РК КП(б)У вопрос о ходе выполнения решения Политбюро ЦК КП(б)У от 10/I-45 года и о ходе выполнения мероприятий утвержденных районным партийным собранием.

Райком КП(б)У отметил, что районная партийная организация в основном выполнила намеченные мероприятия по выполнению решения

Политбюро ЦК КП(б)У от 10/І-45 года и решения Политбюро ЦК КП(б)У от 26/ІІ-45 года.

РК КП(б)У также отметил:

что в работе райпарторганизации имеется большой недостаток это, что на территории района еще имеются группы вооруженных банд и не ликвидировано ОУН и подполья.

На заседании райкома были приняты практические мероприятия по массово-политической работе и решительной борьбе с украинско-немецкими националистами. Выполняя решение Обкома КП(б)У от 3/VIІ-45 года и указание т. Хрущева 10/VIІ-45 года было проведено районное партийное собрание с вопросом об обсуждении решения Обкома КП(б)У от 3/VIІ-45 года и намечены практические мероприятия по выполнению этого решения Обкома.

После совещания во все села выехал районный партийно-советский актив для проведения массово-политической работы и борьбы с украинско-немецкими националистами.

С 10/VIІ-45 г. по 20/VIІ-45 года в селах было проведено 24 собрания, на которых присутствовало 2153 чел., на собраниях были утверждены лица ответственные за бандпроявления с числа кулаков и пособников бандитов, которые были розкреплены за определенными участками.

На них была возложена ответственность за охрану сел, мостов и дорог и т.д. За это время было проведено 7 чекистских операций партийно-советского актива совместно с сотрудниками НКВД и НКГБ.

11/VIІ-45 года на заседании РК КП(б)У обсуждался вопрос о ходе выполнения решения РК(б)У от 6/VIІ-45 года, был заслушан доклад нач. райотдела НКВД т. ЛУКЪЯНЕНКО и уполномоченных РК КП(б)У т. КОЗЛОВА, ЗУЕВА, ПОРТНЕНКО.

В результате проделанной работы мы добились следующих результатов: с 10/VIІ-45 года по 19/VIІ-45 г. явилось с повинной всего 163 чел., в том числе:

1. Уклоняющихся от призывав РККА – 104 чел.
2. Дезертиров с РККА – 7 чел.
3. Членов ОУН – 8 чел.
4. - // - УПА – 14 чел.
5. - // - СС – 3 чел.

С оружием явился лишь один человек, остальные 135 явились без оружия, за это время убито 3 бандита.

По выполнению решения Политбюро ЦК КП(б)У от 21/III-45 года и решения Обкома КП(б)У от 27/III-45 года о фактах грубых нарушений советской законности в Западных областях Украины.

Райкомом проделана следующая работа:

2/IV-45 года было проведено районное партийное собрание на котором было обсуждено решение Политбюро ЦК КП(б)У от 21/III-45 года и решения Обкома КП(б)У от 27/III-45 года о фактах грубых нарушений советской законности в Западных областях Украины.

Собрание прошло на высоком идейно-политическом уровне, коммунисты активно выступали и указывали на ряд грубых нарушений советской законности которые имели место в нашем районе.

Районное партсобрание не только вскрыло факты нарушения советской законности, а и наметило ряд практических мероприятий по их устранению.

3/IV-45 года были проведены партийные собрания в первичных парторганизациях с вопросом обсуждения решения Политбюро ЦК КП(б)У от 21/III-45 года и решения Обкома КП(б)У от 27/III-45 года были также намечены конкретные мероприятия по выполнению указанных решений.

9/VI-45 года было проведено районное партийное собрание где обсуждался вопрос о ходе выполнения решения Политбюро ЦК КП(б)У от 21/III-45 года и решения Обкома КП(б)У от 27/III-45 года и мероприятий РК КП(б)У.

Районное партийное собрание отметило, что намеченные мероприятия парт. организация выполнила, однако еще имели место факты мародерств со стороны бойцов истребительного батальона.

Районное партийное собрание приняло практическое решение обеспечивающее выполнение решения Политбюро ЦК КП(б)У и решения Обкома КП(б)У о фактах грубых нарушений советской законности в Западных областях Украины.

На ряду с этим было проведено ряд совещаний и сделано несколько докладов для советско-партийного актива и отдельно для бойцов истребительного батальона, направленных на выполнение решения Политбюро ЦК КП(б)У от 2/III-45 года.

В результате проделанной работы в районе были вскрыты ряд фактов грубых нарушений советской законности в нашем районе, а именно:

25/II-45 года спец группа Надворнянского РО НКВД в селе Гвоздь Станиславского района, забрала корову у красноармейки Донилицак Екатерины, зарезала и употребила для личных нужд.

12/III-45 года эта же спецгруппа РО НКВД самовольно выехала в с. Гвоздь расстреляла гр-на Лозаренко рожд. 1929 года и забрала корову у гр-ки Гринюковой зарезала и израсходовала на свои личные нужды.

Имели место факты мародерства со стороны работников НКВД. Опер. уполномоченный т. Бабинцев при выселении семей бандитов забрал акардион (баян) и присвоил его себе.

Имели место когда истребок РО НКВД при выселении семьи бандита забрал будильник и ряд домашних вещей.

Не смотря на то, что было ряд жалоб и сигналов, которые поступили к нач. НКВД т. Решетову и Райпрокурору т. Бережному с их стороны не было принято никаких мер. Т. Бережной и т. Решетов стали сознательно на путь замазывания действительного положения и укрывательства виновников.

Проведенной проверкой райкомом КП(б)У установлено, что все факты грубых нарушений советской законности полностью подтвердились.

27/III-45 г. Райком КП (б)У обсудил вопрос на заседании райома о ходе выполнения решения ЦК КП(б)У от 21/III-45 года и о имеющихся фактах

грубых нарушений советской законности в нашем районе и принял соответствующее решение, которое направленное на выполнение решения ЦК КП(б)У от 21/III-45 года и решения Обкома КП(б)У от 27/III-45 года о фактах грубых нарушений советской законности, а за попустительство и сознательное укрывательство лиц, сознательно грубо нарушающих советскую законность нач. РО НКВД т. Решетову объявлен строгий выговор с занесением в личное дело и райпрокурору тов. Бережному строгий выговор с предупреждением и занесением в личное дело.

Одновременно РК КП(б)У предложил тов. Бережному и т. Решетову расследовать и привлечь виновных к уголовной ответственности, а гр-ки Гринюковой и гр-ки Данилищак немедленно возвратить коров.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. П-25. – Оп. 1. – Спр 22. – Арк. 14-17.

№ 200

Постанова ЦК КП(б)У про хід виконання власного рішення від 10 січня 1945 р. “Про посилення боротьби з українсько-німецькими націоналістами в західних областях УРСР”

26 лютого 1945 р.

ОСОБАЯ ПАПКА

ПБ—56/37 оп.

26.ІІ.1945 г.

26/ІІ—45 г.

О ходе выполнения постановления ЦК КП(б)У от 10.І.1945 г. “Об усилении борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях УССР”

Постановление ЦК КП(б)У

Проверив ход борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях Украины, ЦК КП(б)У отмечает, что партийные организации и органы НКВД и НКГБ западных областей Украины, выполняя постановление ЦК КП(б)У от 10.І.1945 года, провели значительную работу разгрому вооруженных банд, так называемой УПА и подполья ОУН.

В борьбе с украинско-немецкими националистами партийные организации западных областей УССР показали организованность, сплоченность, дисциплину и умение организовывать массы на борьбу за выполнение решений партии и правительства.

Внутренние и пограничные войска НКВД генерал-лейтенанта Бурмака, генерал-лейтенанта Марченко, генерал-майора Демшина успешно ведут борьбу с бандитизмом, лучше стали готовить и планировать операции, действуют значительно смелее, организованней и стремительней, увязывая войсковые и чекистские мероприятия с партийно-политическими.

ЦК КП(б)У также отмечает работу по руководству организацией

борьбы с украинско-немецкими националистами и вскрытию подполья ОУН Наркома Внутренних Дел УССР т. Рясного, Наркома Госбезопасности УССР т. Савченко и заместителя Наркома Внутренних Дел УССР т. Строкача.

Если недавно в большинстве западных областей Украины были банды, насчитывающие по 400-500 человек, то в настоящее время в результате согласованных действий местных партийных организаций, органов НКВД и НКГБ, внутренних и пограничных войск НКВД все крупные банды ликвидированы, а многие главарь украинско-немецких националистов уничтожены или арестованы.

За время с 10.I.1945 года по 23.II.1945 года явилось с повинной свыше 22000 бандитов, взято в плен около 26 тысяч, убито свыше 11000. Добровольно явилось с повинной лиц, уклонявшихся от призыва в Красную Армию, свыше 13 тысяч человек. За это же время захвачено у бандитов: винтовок – 6164, пулеметов – 773 и другое вооружение и имущество.

Многие, явившиеся с повинной, с целью искупления своей вины перед народом, изъявили желание и уже принимают активное участие в вооруженной борьбе с бандитизмом.

В результате проделанной работы и усиления влияния партийных организаций в массах значительно выросла активность населения, что подтверждается все возрастающим участием местного населения в борьбе с бандитизмом, успешным выполнением важнейших хозяйственных и политических мероприятий органов советской власти. Это было продемонстрировано и на проведенных областных и районных совещаниях крестьян, интеллигенции, молодежи.

Проверка и анализ хода борьбы с украинско-немецкими националистами показывают, что наиболее организованно и успешно проходит эта работа в Ровенской области (секретарь обкома КП(б)У т. Бегма) и Волынской (секретарь обкома КП(б)У т. Профатилов).

Несколько слабее организована борьба с бандитизмом во Львовской области (секретарь обкома КП(б)У т. Грушецкий), Дрогобычской (секретарь обкома КП(б)У т. Олексенко), Тернопольской (секретарь обкома КП(б)У т. Компанец) и Станиславской (секретарь обкома КП(б)У т. Слонь).

Черновицкий обком КП(б)У (т. Зеленюк) и облисполком (т. Коликов), исправляя ранее допущенные ошибки, вскрытые в решении ЦК КП(б)У от 12.II.1945 г., за последнее время достигли значительных успехов, почти полностью ликвидировав бандитизм в области.

Наряду с этим ЦК КП(б)У отмечает следующие основные недостатки в выполнении решения ЦК КП(б)У от 10.I.1945 года:

1. Массово-политическая работа среди сельского населения и особенно среди молодежи организована еще слабо. Районный актив работу в селах проводит только днем, а ночью там не бывает. Этим пользуются украинско-немецкие националисты и проводят свою вражескую работу в селах.

2. Многие руководители партийных, советских, комсомольских и других организаций плохо выращивают актив из местного населения, не изучают его, не работают с ним, недостаточно привлекают его к работе в

государственных учреждениях, предприятиях и к активной борьбе с украинско-немецкими националистами.

Эти руководители не понимают того, что без местного актива они не только не могут успешно выполнять важнейшие политические и хозяйственные мероприятия советской власти, но даже не могут знать истинного положения дел на местах.

3. Некоторые обкомы и райкомы КП(б)У, облуправления и райотделы НКВД плохо организовали учет сельского населения и чрезмерно затянули его.

Так, на 20.II.1945 г. в Волынской области из 1516 населенных пунктов учет проведен только в 798. В Тернопольской области из 937 сельсоветов учет проведен лишь в 693; в Станиславской области работа по учету проведена только в 520 сельсоветах из 695.

Руководители ряда районов к проведению учета относятся формально-бюрократически, допуская грубые нарушения установленного порядка учета.

Председатель Лисецкого райисполкома Станиславской области Брожененко и начальник РО НКВД Бровенко при проведении учета населения в селе Радча, не разъяснив крестьянам необходимость и порядок переписи, собрали их в школу, выставили у дверей бойца и стали по одному человеку выпускать на регистрацию.

Председатель Долинского райисполкома той же области Ковалев и начальник РО НКВД Федоров, прибыв с активом в село Раково для проведения учета населения, разбились группами по 3-4 человека и приступили к проведению регистрации по хатам. Вся работа по учету была проведена за 3 часа. После созвали собрание крестьян, на которое из 400 семей явилось только 100 человек, прочитали обращение правительства УССР к населению западных областей Украины, приказ начальника облуправления НКВД и на этом закончили свою работу.

При проведении учета не назначили участковых уполномоченных милиции, не создали групп самообороны, не организовали постоянно действующие комиссии при сельсоветах, не назначили и не привлекали к учету населения десятихатских. Таким методом был проведен учет в 15 селах района.

В целом ряде сел Дрогобычской, Волынской и других областей при проведении учета не требуют подтверждения документами вносимых в списки сведений. Неграмотные расписываются в списках крестиками вместо того, чтобы за них расписывались соседи или десятихатские, которые должны отвечать за правдивость данных сведений.

4. Дело с организацией сельсоветов хотя и улучшилось, но все же до сих пор есть села, в которых нет сельсоветов.

На 20.II.1945 г. в Станиславской области не были созданы сельсоветы в 31 селе, в Волынской – в 15 селах. Аналогичное положение и в других областях.

5. В большинстве сел очень плохо организована самооборона, а начальники РО НКВД либо совсем не доверяют оружие местным людям, так

как не знают их, либо дают оружие без разбора кому угодно, в результате оно иногда и попадет в руки бандитов.

6. Областные и районные органы НКВД до сего времени не выполнили решения ЦК КП(б)У о назначении участковых уполномоченных милиции. В Станиславской области недостает 132 уполномоченных, в Тернопольской – 128, в Черновицкой – 72.

7. ЦК ЛКСМУ неудовлетворительно руководит созданием сельских комсомольских организаций, вовлечением местной молодежи в комсомол и не обеспечивает надлежащей помощи вновь организованным комсомольским организациям западных областей УССР. В результате за все время после освобождения западных областей Украины от немцев в Тернопольской области создано только 70 сельских комсомольских организаций, в Ровенской области 53. Такое же положение и в других областях. Созданные комсомольские организации еще слабые и нуждаются в повседневной практической помощи.

Обкомы и райкомы КП(б)У также не уделяют достаточного внимания работе среди сельской молодежи и вовлечению ее в комсомол.

8. Обкомы КП(б)У, облуправления НКВД и НКГБ, выполняя постановление ЦК КП(б)У по вопросу улучшения работы с агентурой, добились в ряде районов количественного роста агентуры, однако качественный состав ее еще чрезвычайно низок, не овладел правилами конспирации, в результате чего имеются случаи провалов и даже предательств.

Между тем на данном этапе борьбы с украинско-немецкими националистами решающее значение приобретает именно агентура.

В целях немедленного устранения перечисленных в настоящем постановлении недостатков и обеспечения полного и безусловного выполнения постановления ЦК КП(б)У от 10.I.1945 года –

ЦК КП(б)У постановляет:

1. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У еще шире развернуть массово-политическую работу среди сельского населения, особенно среди молодежи, жен красноармейцев и интеллигенции. Неустанно продолжать разъяснение населению обращения Президиума Верховного Совета, СНК УССР и ЦК КП(б)У.

В ближайшее время добиться такого положения, чтобы закрыть доступ бандитам в села и днем и ночью.

2. ЦК КП(б)У обязывает первых секретарей обкомов КП(б)У: Львовского – т. Грушецкого, Ровенского – т. Бегму, Волынского – т. Профатилова, Дрогобычского – т. Олексенко, Тернопольского – т. Компанец, Станиславского – т. Слонь и Черновицкого – т. Зеленюк, Наркома Внутренних Дел т. Рясного, Наркома Государственной Безопасности т. Савченко, заместителя Наркома Внутренних Дел т. Строкач, начальников погранвойск НКВД тт. Бурмака и Демшина, начальника внутренних войск НКВД Украинского Округа т. Марченко и начальников облуправлений НКВД и НКГБ разработать в трехдневный срок, с учетом

изменившейся обстановки и особенностей каждой области, конкретные планы по окончательному разгрому банд и местных боевок украинско-немецких националистов, обратив особое внимание на Станиславскую и Тернопольскую области.

Учсть, что в настоящее время в связи с тем, что уничтожено много главарей оуновцев и их банд, оуновцы находятся в состоянии большого замешательства и паники, поэтому очень важно именно сейчас нанести им сокрушительный и решающий удар.

3. Потерпев крупное поражение, украинско-немецкие националисты в последнее время меняют свою тактику и методы борьбы с советской властью и переходят главным образом к террору и диверсиям. Действуют мелкими бандами, которые стараются маневрировать и не принимать открытых боев, а политическая сетка ОУН с целью сохранения своих кадров уходит в глубокое подполье.

Это требует коренным образом изменить нашу тактику и методы борьбы с украинско-немецкими националистами.

ЦК КП(б)У обязывает обкомы и райкомы КП(б)У, Наркома Внутренних Дел т. Рясного, Наркома Госбезопасности т. Савченко, начальников погранвойск НКВД тт. Бурмака и Демшина, начальника внутренних войск НКВД Украинского Округа т. Марченко, областные и районные органы НКВД и НКГБ:

а) для уничтожения каждой мало-мальски крупной банды выделять специальный, подвижной боевой отряд с включением в него хорошо подготовленных разведчиков, оперативных, партийных и советских работников.

Указанный отряд обеспечивать агентурными данными, средствами связи и не обременять тыловым хозяйством (обозы, кухни и т. п.).

Отряд должен, увязавшись за бандой, преследовать ее до полного уничтожения, независимо от того, в какой район или область эта банда будет уходить;

б) для уничтожения мелких банд (боевок) выделять небольшие войсковые группы, в которые включать бойцов истребительных батальонов из местного населения;

в) для уничтожения отдельных мелких бандитских групп, так называемой СБ и оуновских главарей по примеру Волынской области создавать группы специального назначения из бандитов, явившихся с повинной и изъявивших желание бороться с бандитизмом;

г) решительно усилить ответные репрессии и высылку семей бандитов и их пособников (кулаков, торговцев и др.), оказывающих хотя бы незначительную помощь бандитам;

д) использовать опыт проведения ночных операций и засад, поручая это дело опытным бойцам и офицерам;

е) шире и смелее вовлекать в активную борьбу с украинско-немецкими националистами местный сельский актив из крестьян-бедняков и середняков, интеллигенции и жен красноармейцев;

ж) широко привлекать для борьбы с бандитизмом в селах рабочих, служащих и интеллигенцию предприятий и учреждений городов и районных центров области.

4. Исходя из того, что ликвидация крупных банд создала благоприятные условия для более широкой и лучшей постановки агентурной работы, являющейся сейчас решающим фактором в борьбе с ОУН, ЦК(б)У обязывает Наркома Внутренних Дел тов. Рясного, Наркома Госбезопасности тов. Савченко, начальников областных и районных органов НКВД и НКГБ, первых секретарей обкомов и райкомов КП(б)У еще больше расширить сеть нашей агентуры, обратив особое внимание на улучшение ее качества.

Шире и смелее практиковать засылку агентуры в оуновское подполье и бандформирования УПА.

Усилить работу по воспитанию агентуры, обучая ее правилам конспирации и методам работы по выявлению и вскрытию участников и организаций ОУН.

5. Обязать обкомы КП(б)У подобрать необходимое количество людей, хорошо знающих следственное дело, из органов прокуратуры и суда, а также работающих на других работах и командировать их в районы для оказания помощи органам НКВД и НКГБ в следственной работе.

6. ЦК КП(б)У требует от всех руководителей партийных, советских, комсомольских и хозяйственных организаций:

а) лично изучать и работать с сельским активом, регулярно выезжать к нему на места, практиковать созывы районных собраний сельского актива. На собраниях обсуждать вопросы о работе школ и больниц, о работе сельсоветов и их комиссий, о состоянии самоохраны сел, о санитарном состоянии сел, о выполнении хозяйственно-политических мероприятий и т. п.;

б) закончить учет сельского населения во всех областях к 15.Ш.1945 г. Одновременно организовать повсеместную проверку квалифицированными партийными, советскими работниками и работниками НКВД и НКГБ качества проведенного учета, закончив ее к 20.Ш.1945 года.

Проверка должна исправить допущенные ошибки учета, выявить всех пропущенных, установить, правильно ли даны сведения о лицах, находящихся в Красной Армии и на производстве.

Внимательно проверить, кто явился с повинной по подпискам и без подписок и где эти лица сейчас находятся – в Красной Армии, на работе, дома или снова ушли в банды;

в) закончить к 20 марта с. г. организацию сельсоветов и постоянно действующих комиссий при них, подобрать на эту работу проверенных на деле и преданных советской власти людей.

Под сельсоветы отвести пригодные помещения и хорошо их оборудовать. Установить регулярные дежурства в сельсоветах членов советов и сельских исполнителей.

7. Обязать Наркома Внутренних Дел т. Рясного полностью обеспечить до 5.Ш.1945 г. назначение участковых уполномоченных милиции.

Назначать уполномоченными проверенных и проявивших себя в борьбе с бандитами бойцов истребительных батальонов и других жителей из местного населения.

8. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У, областные и районные отделы НКВД закончить организацию групп самообороны во всех селах до 10.III.1945 г.

Строго наказывать тех руководителей районов, которые ограничиваются только составлением списков самообороны, а систематически ее не контролируют и не обеспечивают надлежащую охрану сел.

9. Наряду с усилением борьбы с украинско-немецкими националистами ЦК КП(б)У требует от партийных и советских органов серьезно заняться налаживанием бытового обслуживания населения и восстановлением хозяйства в городах и районных центрах. Наладить водоснабжение, канализацию и освещение. Привести в порядок бани, прачечные, магазины, жилищный фонд и т. д. В первую очередь должен быть наведен надлежащий порядок (побелка, отопление, освещение, изготовление и ремонт мебели) в школах, больницах, клубах, театрах, библиотеках, учебных заведениях и в зданиях районных учреждений (райисполкомы, райкомы и т. д.).

10. Обкомам и райкомам КП(б)У в порядке подготовки к проведению весенней посевной кампании учесть в каждом селе, у кого из крестьян не хватает посевного материала, выявить излишки семян и организовать взаимопомощь на местах.

11. В результате укрепления органов советской власти, проведенной массово-политической работы в селах и нанесенного крупного удара украинско-немецким националистам среди бедняков и середняков и особенно среди крестьян, которые были в колхозах перед войной, возросла тяга к организации колхозов.

Несмотря на это, некоторые партийные и советские руководители, неправильно поняв решение ЦК КП(б)У от 21 декабря 1944 года, в котором говорится о необходимости расчистки пути для колхозного строительства, сдерживают организацию колхозов и ожидают какой-то особой расчистки пути.

ЦК КП(б)У обязывает секретарей райкомов и обкомов КП(б)У там, где крестьяне-бедняки и середняки добровольно изъявляют желание вступить в колхозы, всячески поддерживать это и организовывать колхозы. Одновременно ЦК КП(б)У предупреждает, что будет строго наказывать тех партийных и советских руководителей, которые будут нарушать принцип добровольности при вступлении крестьян в колхозы.

12. ЦК КП(б)У считает совершенно неправильным, что некоторые обкомы и райкомы КП(б)У не вмешиваются и не контролируют очень важного политического дела – оказания помощи лесом для строительства и ремонта жилищ крестьянам, пострадавшим от немцев и украинско-немецких националистов, а также инвалидам Отечественной войны и женам красноармейцев.

ЦК КП(б)У обязывает обкомы и райкомы КП(б)У взять это дело под

свой контроль, упорядочить его, учесть всех крестьян, нуждающихся в строительном лесе, оказывать эту помощь им согласно установленным СНК УССР порядкам и организовать в селах взаимопомощь односельчан в подвозке леса и строительстве домов пострадавшим крестьянам.

13. Обязать обкомы и райкомы КП(б)У, редакторов областных и районных газет решительно улучшить печатную пропаганду:

а) более продуманно, аргументированно и доходчиво разоблачать злодеяния украинско-немецких националистов как немецких агентов;

б) значительно увеличить в газетах количество материалов, освещающих жизнь сел, городов и предприятий западных областей УССР;

в) систематически публиковать материалы о советском строительстве в городе, районе, о работе сельских советов, их постоянно действующих комиссий, школ, клубов, кружков художественной самодеятельности. Рассказывать о работе местных активистов, о крестьянах-бедняках и середняках, аккуратно выполняющих государственные обязательства, о возврате крестьянам земли, об их подготовке к весеннему севу и т. д.;

г) широко освещать в печати положительный опыт вновь организуемых колхозов и активистов колхозников; освещать международное и внутреннее положение Советского Союза, в особенности – победы Красной Армии, восстановление и работу промышленности, опыт передовых колхозов и колхозников и т. д.

14. Указать ЦК ЛКСМУ на то, что он слабо выполняет решение ЦК КП(б)У об усилении работы среди молодежи в западных областях Украины.

Обратить внимание секретаря ЦК ЛКСМУ т. Костенко на слабое руководство этой работой, а также на то, что работники аппарата и секретари ЦК ЛКСМУ редко выезжают в западные области для оказания практической помощи комсомольским организациям на местах.

Одобрить инициативу Черновицкого обкома КП(б)У и обкома ЛКСМУ о направлении на работу в села городских комсомольцев.

Обязать обкомы КП(б)У и ЛКСМУ подобрать в городах и районных центрах необходимое количество комсомольцев и послать их на постоянную работу в села (в сельсоветы, кооперацию, школы, больницы и т. д.), чтобы они в качестве комсоргов с помощью райкомов КП(б)У и ЛКСМУ занялись изучением и вовлечением в комсомол местной молодежи.

Основной задачей работы с молодежью на селе на данном этапе является политическое воспитание ее и широкое вовлечение в активную борьбу с украинско-немецкими националистами, борьба за каждого юношу и девушку, попавших под влияние украинско-немецких националистов.

Во всех селах организовать кружки политграмоты, хоровые, драматические, музыкальные и другие, широко вовлекая в них молодежь.

15. Предложить ЦК ЛКСМУ подобрать из числа центральных, областных и районных комсомольских работников восточных областей УССР 150 комсомольских работников и к 10.III.45 года направить их на два месяца в районы западных областей в качестве уполномоченных ЦК ЛКСМУ по оказанию помощи райкомам в усилении комсомольской работы.

Провести с этими товарищами двухдневный семинар, на котором познакомить их с условиями и особенностями работы в западных областях Украины.

16. Установить срок окончательной ликвидации банд в западных областях УССР 15 марта 1945 года.

ЦК КП(б)У предупреждает всех секретарей обкомов и райкомов КП(б)У, начальников областных и районных органов НКВД и НКГБ, что после этого срока будет расследоваться каждый случай бандпроявлений и виновные в допущении их будут строго наказываться.

17. Обязать обкомы КП(б)У к 25 марта доложить ЦК КП(б)У о выполнении данного постановления.

Настоящее постановление разослать всем обкомам, горкомам и райкомам КП(б)У западных областей УССР.

Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 – 1953 рр. Нові документи і матеріали. – К.: Дніпро, 1998. – С. 238-247.

№ 201

Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про затвердження тексту листа секретарям обкомів КП(б)У, начальникам обласних управлінь НКВС і НКДБ західних областей УРСР про виконання постанови Політбюро ЦК КП(б)У від 26 лютого 1945 року щодо посилення боротьби з українськими націоналістами

16 березня 1945 р.

ОСОБАЯ ПАПКА
На голосування оптом

Дата голосування
16.ІІІ.1945

ПОЛІТБЮРО

(протокол № 58, пункт 9, опит)

Слухали: О тексте письма секретарям обкомов КП(б)У, начальникам областных управлений НКВД и НКГБ западных областей УССР по вопросу выполнения постановления ЦК КП(б)У от 26.ІІ.1945 года.

Ухвалили: Текст письма утвердить (см. приложение).

Наслідки голосування: Д. Коротченко, Л. Корниец, М. Гречуха.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Секретарю _____ обкома
КП(б)У товарищу _____
Начальнику областного управления
НКВД товарищу _____
Начальнику областного управления
НКГБ товарищу _____

По решению ЦК КП(б)У Вы обязаны были до 15 марта 1945 года ликвидировать в своей области банды украинско-немецких националистов.

На совещании секретарей обкомов, начальников областных управлений НКВД и НКГБ Вы дали обещание закончить ликвидацию банд раньше этого срока.

Однако на 16 марта в Вашей области еще оперируют десятки банд и сотни бандитов (Для Волынской области написать: оперирует около десятка банд и сотни бандитов).

Таким образом, решение ЦК КП(б)У не выполнено. Вы не сдержали своего слова, данного Центральному Комитету КП(б)У.

ЦК КП(б)У считает, что Вы не сделали надлежащих выводов из решения ЦК КП(б)У и не использовали всех возможностей, которые Вы имели, для окончательного разгрома и уничтожения всех бандитских групп.

Предлагаем Вам в трехдневный срок дать в ЦК КП(б)У объяснение о причинах невыполнения решения ЦК от 26 февраля с. г. и сообщить о принятых Вами мерах для окончательного уничтожения оуновских банд в Вашей области.

Секретарь ЦК КП(б)У Н. ХРУЩЕВ

16.III.45 г.

Справка

о количестве банд и бандитов в областях УССР.
По данным обкомов КП(б)У на 15 марта 1945 г.

№№ пп	Область	Количество банд	Количество бандитов
1.	Львовская	49	1200
2.	Волынская	7	704
3.	Ровенская	55	1160
4.	Дрогобычская	69	1384
5.	Станиславская	11	2150
6.	Тернопольская	79	1908

Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 – 1953 рр. Нові документи і матеріали. – К.: Дніпро, 1998. – С. 252-253.

№ 202

Протокол засідання бюро Коломийського міськкому партії, на якому обговорювалися факти мародерства і злочинів, скоєних на території міста та району партійними діячами

21-31 березня 1945 р.

Особая папка

ПРОТОКОЛ № 8

Заседания бюро Коломийского Горкома КП(б)У от 31 марта 45 года
Присутствовали: члены бюро тт. Терещенко, Джгун, Долинный, Дидушенко, Рублев, Гаврищук, Тимофеев.

1. О постановлении Политбюро ЦК КП(б)У от 21 марта 1945 года и решении Обкома КП(б)У от 27 марта 45 г. “О фактах грубого нарушения Советских законов в Западных областях Украины”.
(Терещенко).

Бюро Горкома КП(б)У считает, что отмеченные факты в постановлении ЦК КП(б)У от 21 марта – 45 г. и Обкома КП(б)У от 27 марта 45 года “О фактах грубого нарушения Советских законов в Западных областях Украины” правильными и имеют место и в г. Коломыя.

Работник истребительного батальона Сорока, милиционер Стадниченко самовольно зайдя к гражданке Санойца, застрелили свинью и незаконно изъяли ее. Стадниченко и Сорока привлечены к ответственности, а свинья возвращена.

Работник НКВД Давыдкин изъял незаконно у семьи военнослужащего гр. Фляш имущества на сумму 25 000 руб. Давыдкин привлекается к ответственности.

26/III-45 г. боец истребительного батальона Базак избил жену военнослужащего гр. Семенчук.

26/III-45 г. работники спецгруппы НКГБ Бойчук и Яновский в пьяном виде задерживали подводы, направляющиеся из города, там отбирали продукты и избивали граждан. Оба арестованы и привлекаются к ответственности, а также имеется ряд других фактов нарушения Советских законов.

Бюро Горкома КП(б)У постановляет:

1. В соответствии с решением Обкома КП(б)У обсудить решение ЦК КП(б)У на городском партсобрании и в парторганизациях НКВД и НКГБ. Партийное городское собрание провести 3/IV-45 года.

2. Докладчиком на городском партийном собрании утвердить первого секретаря Горкома КП(б)У тов. Терещенко.

3. Поручить тов. Терещенко принять участие в работе партийных собраний в первичных парторганизациях НКВД и НКГБ и провести последние до 3/IV-45 года.

4. Горком КП(б)У требует от секретарей первичных парторганизаций НКВД и НКГБ и Горвоенкомата, начальников НКВД и НКГБ не оставлять ни одного случая нарушения революционной законности, немедленно расследовать, лиц виновных в незаконных репрессиях снимать с работы и привлекать их к суду.

5. Поручить горпрокурору тов. Рублеву немедленно расследовать дела нарушителей Советских законов и привлекать к судебной ответственности. В дальнейшем дела нарушителей Советских законов рассматривать не позднее 15-ти дневного срока.

Секретарь Коломыйского
Горкома КП(б)У

Терещенко

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 2395. – Арк. 2.

№ 203

Витяг із доповідної прокурора Станіславівської області про дії збройного підпілля

Січень – квітень 1945 р.

За етот период мелкие отряды ОУНовцев вместе с действующими бандитами совершали бандитские нападения, направленные против советско-партийного актива, работников НКВД, НКГБ, военнослужащих Красной Армии и лиц, сочувствующих Советской власти из числа украинцев и поляков.

Наряду с этим, ОУНовцы проводили активную агитационную работу среди местного населения, направленную на срыв мероприятий Советской власти, и главным образом, против призыва в Красную Армию, что в свое время имело некоторые успехи, особенно в конце 1944 г. и в начале 1945 г., в следствие чего 1/3 призывного контингента не явилось на призывные пункты, перешло на нелегальное положение, большая часть из них влилась в действующие банды УПА.

Сформированные и активно действующие банды УПА располагали большой пособнической базой в Богородчанском, Солотвинском, Косовском, Яблуновском, Жабьевском, Яремчанском, Ланчинском и других районах области.

В ходе проведенных операций значительное количество бандформирований, постоянно действующих на территории Станиславской области в зимний период, оказались разгромленными, а их руководители были убиты или же ранены. Однако с бандитизмом не было покончено, положение в области оставалось напряженным.

Оставшиеся на свободе и укрывшиеся от разгрома крупные банды и мелкие бандгруппы, концентрировались в горно-лесной местности прикарпатских районов.

С наступлением весны 1945 г. ОУНовские руководители дали указания о сосредоточении банд, ранее расформированных на зимний период по населенным пунктам и активизировать бандитскую деятельность, вследствие чего за отчетный период имело место 148 бандпроявлений, в итоге которых наши потери составили: работников НКВД – 31 чел. (убито – 13, ранено – 10, уведено в лес – 8), офицеров – 9 (убито – 6, ранено – 2, уведено – 1), рядового состава – 46 (убито – 20, ранено – 24, уведено – 2), бойцы истребительных батальона – 40 (убито – 22, ранено – 4, уведено – 14), совпартработников и актива – 45 (убито – 21, ранено – 4, уведено – 20), других граждан – 147 (убито – 122, ранено – 5, уведено – 30). Всего – 318 чел. (убито – 204, ранено – 49, уведено – 75). Наиболее пораженными явились Калушский, Войнилковский, Печениженский, Рожнятовский, Рогатинский, Выгодский районы области.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. Р-584. – Оп. 2. – Спр. 6. – Арк. 12.

**Спеціальне повідомлення наркома держбезпеки УРСР С. Савченка
ЦК КП(б)У про звільнення з гітлерівського ув'язнення Степана Бандери**

9 квітня 1945 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

об освобождении немцами из-под стражи Степана БАНДЕРЫ

В свое время общеизвестный фактом, получившим широкую огласку на оккупированной немцами Украине и особенно в оуновском подполье, был арест оккупантами 30 июня 1941 г. Степана БАНДЕРЫ вместе с другими членами т. н. “правительства” “Самостийной Украинской Державы”. Все они вскоре из Львова были вывезены в Краков, а оттуда в Берлин, где и взяты под стражу.

В августе 1943 года Центральный Провод ОУН в своей подпольной прессе сообщал, что Степан БАНДЕРА немцами расстрелян, об этом же осенью 1943 года объявлялось по линии Главного командования УПА преподавательскому составу в подчиненных ему офицерских школах.

Однако, как было установлено более поздними данными, сведения о расстреле немцами Степана БАНДЕРЫ оказались вымышленными и это впоследствии было подтверждено заслуживающими полного доверия данными, а также официальными документами.

После освобождения гор. Львова от немецких оккупантов, в августе 1944 года, нам стало известно, что родная сестра Степана БАНДЕРЫ, жена униатского священника Теодора ДАВИДЮКА, БАНДЕРА-ДАВИДЮК Владимира Андреевна в первой половине июля 1944 года от Степана БАНДЕРЫ получила письмо, в котором последний сообщал, что он вместе с другими 12-ю членами его “Провода” находится в Берлине под домашним арестом, занимают отдельный 3-х этажный дом, просил ее оказывать ему материальную помощь и присылать деньги.

Эти данные нашли свое полное подтверждение в марте с. г., когда нам стало известно, что БАНДЕРА-ДАВИДЮК Владимира в период немецкой оккупации выезжала в Берлин на свидание с Степаном БАНДЕРА, а по возвращении рассказывала своим близким, что БАНДЕРА находился в Берлине под домашним арестом и что немцы создали ему очень хорошие условия, предоставив в его распоряжение отдельную виллу, сад, хорошее питание, чтение различных книг и журналов.

По документам, обнаруженным нами в гор. Львове в здании СД и полиции безопасности Галиции видно, что еще в апреле 1944 года, представитель бандеровского Центрального “Провода” ОУН “ТЕРАСИМОВСКИЙ” вел переговоры с командиром полиции безопасности и СД Галиции – СС обер-штурм-банфюрером доктором ВИТИСКА о том, чтобы получить свидание с БАНДЕРОЙ Степаном с целью заручиться

согласием последнего на сотрудничество ОУН с немцами”.

Начиная с мая 1944 года, мы начали получать сведения о возможном освобождении немцами Степана БАНДЕРЫ из-под стражи для организации борьбы против Советской власти.

Эти данные нашли свое подтверждение в ноябре 1944 года, когда нам стало известно, что БАНДЕРА Степан, его секретарь ТЮШКА, СТЕЦЬКО Ярослав и другие всего 16 человек, немцами из тюрьмы освобождены.

В настоящее время мы располагаем информационным бюллетенем, под названием “Щоденни висти української інформаційної служби” (сокращенно “УИС”) орган Центрального Провода ОУН, добытым нами при проведении операции в Галичском районе, Станиславской области.

В этом бюллетене, датированном 14 ноября 1944 г. за № 126, на первой странице под заголовком “Вождь Степан БАНДЕРА на воле” объявлено: “...Сообщение УИС. В начале октября с. г. вождь Степан БАНДЕРА из немецкой тюрьмы вышел на волю. Одновременно с ним освобождено около 300 участников организации украинских националистов.

Степан БАНДЕРА передал представителю УГВР за кордоном горячий привет Украинской Повстанческой Армии”.

Таким образом, устанавливается факт действительного освобождения немцами из-под стражи Степана БАНДЕРЫ и других членов Центрального “Провода” ОУН для борьбы с Советской властью на территории, освобожденной Красной Армией от немецких захватчиков.

НАРОДКОМ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ УССР
комиссар г/б 3 ранга (САВЧЕНКО)

9 апреля 1945 г.

г. Львов № 718/с

Верно:

На документі є помітка: “т. Павленко. К делу “Берлога” 10/4-45 г.”.

Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939 – 1959). – К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. – Т. 1. – С. 276-279.

№ 205

Звіт керівництва радянських каральних органів Солотвинського району про результати боротьби з ОУН та УПА, репресії серед населення

1-10 квітня 1945 р.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Проведенных мироприятий по ликвидации банд УПА и оуновского подполья по Солотвинскому р-ну за период с 2. 4.-45 года по 10.4.-45 г.

1. Задержано _____ 835 человек
2. Направлено в РВК _____ 665 человек
3. Оформлено в спец лагеря _____ 49 человек

4. Освобождено _____ 20 человек
5. Находится на фильтрации _____ 61 человек
6. Арестовано _____ 32 человека

Из них подрайонных _____ 1 человек
Станичных _____ 4 человека
Связных _____ 6 человек

Членов ОУН _____ 12 человек.

Участников банд УПА _____ 8 человек.

7. Явилось с повинной в РО НКВД 62 человека.

8. Явилось с повинной в РВК _____ 320 человек, уклоняющиеся от мобилизации в Красную Армию.

9. Изъято семей оуновцев и активных повстанцев 22 человека.

10. Находится семей бандитов повстанцев при РО НКВД 13 человек.

11. Вскрыто бункеров 55 в них изъято бандитов 9 человек, уклоняющихся от РККА 186 человек.

12. Убито бандитов 43 человека, ранено бандитов 2 человека.

13. Взято трофеев РК 3 штуки, автоматов 6 штук, винтовок 14 штук, пистолетов 3 штуки, гранат 24 штуки, патронов ранних 2606 штук, раций 1 штука, радиоприемников 3 штуки.

14. Взято в плен:

А) Боевик окружной Станиславской боевки “СБ” руководителя “Черный” Виковский Иван Петрович 1923 года рождения, уроженец села Нижнев Глумачского р-на по кличке “Подкова”

Б) Нач. Штаба курінного “Журавель” Чубаних Богдан Антонович 1922 года рождения житель р-на Галич по кличке “Лев”

В) Интендант куреня “Журавель” по кличке “Непокорный”

15. Приобретено хазяйство: агентов 2 человека, осведомителей 8 человек

НАЧАЛЬНИК СОЛОТВИНСКОГО РО НКВД

Алексеев

СТ. О/УПОЛНОМОЧЕННЫЙ СОЛОТВИНСКОГО РО НКВД

ЛЕЙТЕНАНТ ГСС БЕЗОПАСНОСТИ

Гридин

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 33. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 27.

Постанова НКДБ УРСР про арешт єпископа Григорія Хомишина

11 квітня 1945 р.

“УТВЕРЖДАЮ”

НАРКОМ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
УССР

Комиссар Госбезопасн. 3 ранга

Савченко

“11” апреля 1945 года⁶⁰

“АРЕСТ САНКЦИОНИРУЮ”

ОБЛАСТНОЙ ПРОКУРОР ЛЬВОВ. ОБЛ.
ГОСУДАР. СОВЕТНИК 3 КЛАССА

Корнетов

“11” апреля 1945 года⁶¹

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(на арест)

26-го марта 1945 года, гор. Львов

Я, заместитель начальника отделения 4 отдела 2 Управления НКГБ УССР капитан госбезопасности ХОДИН, рассмотрев поступившие материалы о преступной деятельности ХОМЫШИНА Григория Лукича, 1868 года рождения, уроженца с. Гадныкивцы Гусятинского района Тернопольской области, украинца, гражданина СССР, с высшим духовным образованием, до 1939 года владел 7 тысячами моргов земли и леса, имел в Львовском Земельном банке 2 миллиона злотых, являющегося правящим епископом Станиславской греко-католической епархии, проживающего в гор. Станиславе,

НАШЕЛ:

будучи враждебно настроен против СССР, ХОМЫШИН с 1930 года вступил на путь активной антисоветской деятельности, организовав клерикально-националистическую организацию, именованную “Украинская Национальная Обнова” и ее орган “Нова Зоря”, развернувших активную антисоветскую и клеветническую агитацию, призывая украинский народ к лояльному отношению к польским властям.

Арестованный член ЦК УНДО ЦЕЛЕВИЧ в своих показаниях от 7-го марта 1940 года указывает, что ХОМЫШИН пользовался расположением польских правительственных кругов, призывал украинский народ лояльно относиться к польскому государству, клеветал на Советский Союз.

Допрошенные в качестве свидетелей ГОЛЕМБИОВСКИЙ И.С., КОГУТ О.И. и арестованный ЗАСЛАВСКИЙ И.М. в своих показаниях характеризуют созданную ХОМЫШИНЫМ УНО, как ярко выраженную антисоветскую организацию, которая проводила широкую антисоветскую и клеветническую пропаганду среди населения.

Поддерживая связь с Ватиканом, ХОМЫШИН являлся проводником его униатской политики, преследуя цель парализовать среди трудящихся Западной Украины рост симпатии к народам СССР.

⁶⁰ Затверджено печаткою УНКДБ по Львівській області.

⁶¹ Затверджено печаткою Прокуратури Львівської області.

В 1939 году, с установлением Советской власти в западных областях Украины, руководимая ХОМЫШИНЫМ антисоветская организация УНО продолжала свою антисоветскую деятельность, направленную на срыв, проводимых советской властью мероприятий.

В период оккупации Станиславской области ХОМЫШИН, как и большинство подчиненных ему униатских священников, встретили немецких захватчиков как “освободителей”, одобряли проводимую ими политику, призывая население оказывать помощь оккупантам. Наряду с этим, ХОМЫШИН призывал население к активной поддержке созданного украинскими националистами “Самостоятельного Украинского государства”.

В газете “Самостийна Украина” от 10 июля 1941 года ХОМЫШИН поместил статью, в которой благословлял создание “Самостоятельного Украинского государства”.

21 октября 1941 года, в связи с приездом в Станислав генерал-губернатора ФРАНКА, ХОМЫШИН на многолюдном митинге с трибуны от имени епископата приветствовал ФРАНКА, произнес профашистскую речь, выразив верноподданические чувства немцам за “освобождение украинского народа от большевистского ярма”.

Неоднократно принимал участие в организуемых немцами торжествах и банкетах, что подтверждается имеющимися фотоснимками.

В 1943 году ХОМЫШИН со всем униатским епископатом подписал “Спильне послання” (общее послание) к духовенству и верующим, с призывом бороться против влияния “безбожников-коммунистов” на молодежь, добиваясь консолидации украинских националистических сил.

С освобождением частями Красной Армии Станиславской области, ХОМЫШИН продолжает свою антисоветскую деятельность, укрывая скомпрометировавших себя в период оккупации как немецких пособников униатских священников, путем перемещения их из одной местности в другую с целью сохранения антисоветских униатских кадров от репрессий. В своей практической деятельности ХОМЫШИН проводит твердую линию укрепления униатской церкви и распространения ее влияния на Восток.

На основании изложенного,

ПОСТАНОВИЛ:

ХОМЫШИНА Григория Лукича, подвергнуть аресту и обыску.

Копию настоящего постановления направить прокурору.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛЕНИЯ 4 ОТДЕЛА 2 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ
УССР капитан государственной безопасности Ходин

НАЧАЛЬНИК 4 ОТДЕЛА 2 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ УССР подполковник
госбезопасности Волошин

СОГЛАСНЫ:

НАЧАЛЬНИК ОПЕРГРУППЫ НКГБ УССР полковник госбезопасности Карин
НАЧАЛЬНИК 2 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ УССР подполковник госбезопасности Медведев

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 75142-ФП. – Т. 1. – Арк. 1(а)-2.

**Лист колишнього повітового керівника ОУН Городенківщини
В. Кузьміна, який прийшов з повинною, до секретаря Станіславівського
обкому КП(б)У М. Слоня про ставлення до нього органів НКВС**

14 квітня 1945 р.

Першому секретарю обкому КП(б)У тов. СЛОНЬ

ЗАЯВА

Я, нижчепідписаний КУЗЬМИН Василь Петрович, як бувший повітовий керівник “ОУН” на терені Городенського повіту (в склад якого входили: Чернелицький, Городенський, Обертинський і Гвіздецький райони), під псевдом “ОРЛИК”, який прийшов з повинною в органи НКВС в Чернелиці, звертаюсь до Вас, тов. секретар обкому КП(б)У, з просьбою прийняти від мене заяву слідуючого змісту:

В першу чергу прошу мені вибачити за такий зміст заяви, позаяк до цього примушують мене мої життєві умови та загальні обставини і позаяк нижченаведених справ ніяк не міг благополучно унормувати і залагодити з тими органами радянської влади, в розпорядимості яких я до цього часу знаходився.

Я звертаюсь до Вас, тов. секретар обкому КП(б)У, тому – бо:

1. Хочу сказати, що я примушений особистими і загальними обставинами, з окремих випадків і фактів (часто зустрічаючих) витягати собі загальний висновок про органи НКВС, про органи влади на окремих теренах і хочу з’ясувати, які в мене були вражіння про органи НКВС і радянську владу перед моїм зголошенням, а які після зголошення, як рівно ж хочу сказати, що дуже мені прикро, що я замість переконуватись тільки о добрім, переконуюсь в дечім о злім.

2. Хочу сказати і коротко з’ясувати, що я, як бувший бандит, на заклик радянської влади пішов і в свій час добровільно зголосивсь та чесно розкаявсь, одним словом, вповні виконав свої обов’язки перед радянською владою.

3. Хочу докладно з’ясувати своє теперішнє положення та долю і положення своєї родини, як рівно ж хочу з’ясувати вдяку мені (як добровільно зголошеному) з боку тих органів НКВС, яким я найбільше уділив помочі у ліквідації бандитизму на їх теренах.

4. Хочу докладно з’ясувати ті факти, випадки і обставини, які заіснували на терені Городенського, Обертинського, а особливо Чернелицького районів (спричинені місцевими органами НКВС чи радше окремими одиницями з НКВС), в міру яких не можу виконувати там тих всіх вимог, які зараз ставляться переді мною органами радянської влади, і в міру яких я ніяк не можу проводити там якоїсь корисної роботи, якої від мене також вимагають.

5. Хочу просити Вас, тов. секретар обкому КП(б)У, о якнайскоріше залагодження і благополучне розв'язання та унормування всіх згаданих в цій заяві справ, позаяк ці справи по моїй думці не зовсім маловажні.

По-перше, хочу сказати, що коли я перебував ще в підпіллі, я ніколи не хотів вірити ОУНівській пропаганді про надуживання органів НКВС, про невідповідну поведінку з добровільно зголошеними. Я вважав, що те все було спеціальним наклепом і брехнею. Я не вірив в те, що органи НКВС не сприяють тому, коли хтось хоче секретно зголоситись і бажає своє зголошення задержати в секреті перед публічним відомом (позаяк я знав, що відносно таких справ є спец. закон), я не вірив в те, що органи НКВС інтересуються і турбуються людиною тільки тоді, коли вона є їм корисною і конечно потрібною. Я не вірив в те, що органи НКВС ведуть боротьбу не тільки против бандитів (членів ОУН), але дуже часто й против маловинних або взагалі не винних людей. Одним словом, я не вірив у те все, що пропагували ОУН. На мій погляд, багато з того було брехнею.

А коли я зголосився органам НКВС, коли я почав з ними працювати, коли я познайомився менш-більш з їх роботою та методами їх роботи, я переконався, що дещо з того, що пропагували ОУН, є правдиве і сходиться з дійсністю (на це міг би немало навести фактів). Но я не хочу так думати про органи НКВС в загальному, але я такий висновок витягаю собі з тих органів НКВС, а радше з тих окремих працівників НКВС (головно з Чернелиці і облуправління), з якими я найбільше мав до діла і яких я найбільше пізнав. Можливо, що я помиляюсь, коли так думаю, але поки що я про свою помилку ще не переконався.

Коли я прийшов перший раз в органи НКВС в Чернелицю і зголосився з повинною та склав заяву, в якій, між іншим, представив свої деякі бажання (щоб моє зголошення держати якийсь час в стислом секреті, щоб після всього дати мені можливість перейти на працю в іншу область, щоб у разі потреби заопікуватись моєю родиною і дати їй умови до життя і праці і т. п.), мені було приобіцяно і запевнено мене, що все буде сповнене, ба що більше, не знаю з якою метою мені були приобіцяні ще навіть неймовірні обіцянки, прямо “золоті гори” (що я нібито за своє зголошення і за поміч у ліквідації бандитизму зістану нагороджений, що я зістану відразу членом або найменше кандидатом партії, що я зі своєю родиною буду забезпечений всім на ціле життя і цілий ряд інших неймовірних обіцянок).

Але на ділі справа мається зовсім інакше. Я переконався, що ті всі обіцянки (належні і неналежні) були пустими словами. З тих всіх обіцянок не сповнилося нічого... Я від себе не вимагав і не вимагаю якихось нагород, чи чогось подібного, що мені обіщувалось, бо я знаю, що я був бандитом і мені щось подібного не належить (але навіщо ж мене обманювати на кожному кроці, як якусь дитину). Но я вимагаю того, що мені (як добровільно зголошеному і чесно розкаяному) належить по закону.

По що більше, органи НКВС внаслідок своєї невідповідної тактики зразу ж зірвали мої плани відносно ліквідації бандитизму на тих теренах, а моє зголошення завчасу цілковито розконспірували. Після провалення такої

справи деякі одиниці з НКВС безпідставно приписують мені вину цього провалення і, щоб ще якось те все виправити, вони ставлять переді мною неймовірні вимоги, без огляду на те, що ті вимоги були для мене зовсім непередбаченими і несподіваними та противними моїй волі, а навіть закону. Я, опираючись на законі, відхиляю від себе ті вимоги, позаяк я, перечитуючи всі звернення Уряду і партії до учасників банд та до населення, нігде там не зустрічав, щоб добровільно зголошених обов'язували такі вимоги, які ставились переді мною. Я нігде в тих зверненнях не зустрічав, що добровільно зголошені повинні спокутувати свої помилки ціною свого життя (слова майора Постельника). Я нігде там не зустрічав, що добровільно зголошені мусять відкрито діяти, я нігде не зустрічав, що добровільно зголошені, щоб себе виправдати перед Батьківщиною, мусять... у відкритій боротьбі з ОУН. Я нігде там не зустрічав, що добровільно зголошені, щоб себе виправдати перед народом, мусять помагати органам НКВС провадити допити серед арештованих і т. п., як це все ставилось переді мною і вимагалось від мене. А навпаки, я в тих всіх зверненнях бачив що інше. Я бачив там, що добровільно зголошені зможуть спокутувати свої помилки мирною працею, я бачив, що добровільно зголошені по їх бажанням будуть держатись в секреті перед публічним відомом і т. п.

Із таких та подібних (дуже багато не зазначених) фактів я змушений (на підставі тих одиниць з НКВС, з якими найбільше мав до діла) витягнути собі загальний висновок про органи НКВС, що вони на деяких теренах в дійсності не відповідно поступають з добровільно зголошеними, і що вони в багатьох випадках не придержуються закону, позаяк я о цім переконався на власному прикладі.

І як же ж я тепер під впливом таких вражінь і думок про органи НКВС (цілий час говорю про органи НКВС на терені Городенківського повіту, а особливо на терені Чернелицького району) та на підставі таких переконань можу тепер там виступати перед народом і говорити йому, що бандити про все брешуть, що вони нічого правди не говорять, що воно так не є, як кажуть бандити, і що органи НКВС поступають добре з добровільно оголошеними і т. п.

І далше, коли я склав органам НКВС протокол та всі інші матеріали, яких від мене вимагали, коли моє зголошення завчасу зовсім розконспірованим, а тим самим над моєю родиною нависла небезпека з боку бандитів (наслідком чого, через невідповідну тактику органів НКВС, зістав забитий бандитами і мій одинокий брат) виникло питання збереження моєї родини та забезпечення її всіма необхідними умовами до життя і праці.

Представники з обласного УНКВС запропонували мені перевести свою родину в Станіслав і запевнили мене, що вона там буде забезпечена всім необхідним і що вона там дістане всі умови до життя. На підставі цих обов'язків і запевнень, я, похоронивши в надзвичайно скромний спосіб брата (бо з боку місцевих органів радянської влади майже жодної уваги до похорону не було приділено, помимо того, що він загинув за радянську справу, і помимо того, що начальник РВ НКВС в Чернелиці обіцяв, що

похоронить його, як свого сина), так і зробив. Свою родину з великим трудом перевіз в Станіслав.

Однак тут замість тих всіх обіцянок та запевнень мене і мою родину зустріла зовсім інша доля, як це я сподівався. Я і моя родина, за виїмком порожньої хати та харчових карточок (які також з дуже великим трудом вдалось мені вижебрати), не зістали забезпечені більш нічим. Мені і моїй родині без жодної помочі прийшлося жити в крайніх умовах і злиднях. Більше, як два місяці (майже щодня) я ходив в органи НКВС і звертався там майже до всіх з просьбами і заявами о поліпшення моїх життєвих умов та о остаточне оформлення мене необхідними документами і о направлення мене на роботу. Однак з того всього чомусь нічого не вийшло. Моїх і просьб начеб ніхто не чув, а моїх заяв начеб ніхто не переглядав.

Не інакше, а навіть чомусь ще гірше мається справа в Чернелицькому районі (з якого я походжу). Коли я звідтам перевозив свою родину в Станіслав, я дуже просив там місцеві і органи влади, щоб вони якось заопікувались господаркою та оставленим в селі майном моїх батьків (позаяк всього не можна було перевезти в Станіслав) та щоб зайнялись якось заробленням землі моїх батьків навесні. В цих справах я звертався там майже до всіх місцевих органів радянської влади, і то як усно, так письмово, і то неодноразово. І правда, що мені ніхто ні в чім не відмовляв. Майже всі приобіцяли і запевняли мене, що для мене все зроблять, позаяк я їм там від себе теж немало поміг. Але ці всі обіцянки скінчились і також лише словами. На ділі висліду не було і немає жодного. Помочі я не одержав ні від кого, помимо того, що всі приобіцювали, що для мене зроблять все. На сьогоднішній день вся господарка і все майно моїх батьків майже знищились, а земля стоїть незаробленою (помимо того, що цьому усьому можна було запобігти).

Під впливом прикрих матеріальних обставин я, не маючи змоги вдержати в Станіславі себе і свою родину (позаяк чомусь не міг добитись праці), був змушений назад перевозити родину в Чернелицю (думаючи, що вона там скорше дасть собі раду). З надзвичайно тяжким трудом по довгому часі це мені вдалось зробити (цілий місяць я ходив в органи НКВС, щоб мені вділили помочі в цій справі). У кінець кінців я свою родину знову перевіз в Чернелицю, в якій, а огляду на обоятність (байдужість) органів радянської влади, її спіткнула там ще гірша доля. Місцеві органи влади чомусь майже відмовились від помочі моїй родині (мовляв: “Ми маємо досить клопотів і без ваших”, – слова голови райвиконкому), квартири для родичів не дали (помимо того, що я в цій справі неодноразово звертався майже до всіх місцевих органів радянської влади). В кінці я був змушений всі речі, які я перевіз з Станіслава, скидати прямо на дорогу і сам шукати квартири, але з населення ніхто не хотів прийняти моєї родини, позаяк я там всім знаний і всі ворожо настроєні супроти мене, як супроти добровільно зголошеного (“зрадника”), і моєї родини і позаяк дуже багато боялись прийняти мою родину, бо бандити ведуть пропаганду, що якщо б хтось чим-небудь помагав мені чи моїй родині, то буде знищений. Аж щойно в кінці мені вдалось

впросити одну господиню, яка тимчасово прийняла до себе моїх батьків (але й це не в місті, а на полі, так що бандити коли-небудь можуть туди зайти і повбивати їх). Окрім того, коло моїх родичів ще й з другої сторони крайня біда. Їм вже майже цілковито вийшли їх бідні продуктові запаси (а значна частина продуктів, оставлена в селі, з огляду на брак опіки змарнувалась), і їм тепер з огляду на крайні умови, з огляду на обоятність місцевих органів влади приходиться жити на жебранім хлібі, але й жебрати їм там неможливо, бо майже все населення, підгоджене бандитам, ставиться до них ворожо (долю моїх родичів бандити будуть напевно старатись використати в своїй пропаганді).

А від мене тепер органи радянської влади вимагають, щоб я виступав в своїх теренах перед народом, щоб я проводив мітинги по селах і говорив, що мені добре, що моїй родині добре, що ми живемо щасливо, що радянська влада піклується добровільно зголошеними і їх родинами і т. п., щоб я кликав інших бандитів, щоб вони зголошувались, і щоб я переконував власним прикладом про щастя добровільно зголошених і т. п.

Але як же я це тепер можу робити і говорити, коли воно чомусь, на жаль, так не є і коли зі мною і моєю родиною справа мається зовсім інакше.

І я, на підставі таких фактів і під впливом такого стану, є змушений витягнути собі загальний висновок про органи НКВС, що вони (на деяких теренах) в дійсності інтересуються людиною тільки тоді, коли вона є їм корисною і конечно потрібною, а коли вона перестає бути такою, то доля її стає для них зовсім обоятною (байдужою) позаяк я о цім переконався на власному прикладі: коли я лиш прийшов і зголосивсь органам НКВС, то мною інтересувались всі (аж забагато) і тоді навіть трохи мною турбувались (давали мені і охорону при переході з району в район, і підводи), а коли мене про все вислухали і вповні використали, я їм став чомусь зовсім обоятним, моя доля тепер їм байдужа, тепер бандити можуть вже мене вбивати. Мене в моїх справах не хочуть вислухувати, моїх просьб не хочуть чути, моїх заяв не переглядають. Ось яка тепер моя доля як добровільно зголошеного і чесно розкаяного. Зазначую, і що не хочу скривати, що бандити інтересуються моєю долею і долею моїх родичів і переказують до мене, щоб я до них написав і щоби я описав їм свої вражіння з переживань на волі, як добровільно зголошений (не знаю, яка їх в цьому мета), і я рішив без огляду на все відписати їм всю правду, так, як воно в дійсності зі мною є. Думаю, що за висказання правди я не буду підлягати карі.

Я не вимагаю чогось надзвичайного, чогось неможливого, що мені не належить, але вимагаю того, що мені, як добровільно зголошеному в свій час і чесно розкаяному, належить по закону.

І ще одна справа, а це саме ті факти, випадки і обставини, які створились органами НКВС чи радше їх окремими працівниками на терені Городенського повіту, а особливо на терені Чернелицького району, в міру яких я ніяк не можу виконувати там всіх тих вимог, які зараз переді мною ставляться органами радянської влади і в міру яких я ніяк не можу там проводити якоїсь корисної роботи, якої від мене теж вимагають.

Ще з самого початку, коли я прийшов і зголосився в органи НКВС в Чернелиці та коли склав їм протокол і зізнав їм все, що лиш знав, я докладно представив їм, що на терені Чернеличчини, Городенщини, Обертинщини і Гвіздеччини сітка членів “ОУН” дуже мала, бо майже всі члени “ОУН”, з того терену, позаяк так складались обставини, пішли в армію, а в терені з членів “ОУН” остались лише одиниці, так як дійсно мався стан. Я докладно представив органам НКВС, то в тих теренах майже всі члени “ОУН” зістали зорганізовані (втягнуті до “ОУН”) за часів німецької окупації під кутом боротьби проти німців і під кутом боротьби за волю (як це спеціально робили верховоди “ОУН”). Я докладно представив органам НКВС, що багато людей вступили в ОУН помилково, несвідомо, шаблоново і нерозважно (а головно з женщин), так, як і зараз несвідомо дехто з них ще перебуває в банді чи в підпіллі, але, не маючи фактичних переконань про вихід з положення, вони дальше мусять бути знаряддям оунівських верховодів. Я докладно представив органам НКВС, що багато людей в тих теренах вступили до ОУН з примусу, позаяк так складалися для декого обставини. Я докладно представив органам НКВС справу і тих одиниць (запеклих бандитів), які віддавна були і є причиною того всього нещастя в терені. Я докладно представив і з’ясував органам НКВС, як є озброєні банди в теренах тих і що ті банди зорганізовані не за рахунок членів ОУН, але за рахунок всіх тих, які скривались від армії, які шукали в бандах не місця для боротьби против радянської влади, але місця збереження від армії, від фронту. Я докладно з’ясував і представив органам НКВС, що з приходом Червоної Армії в наші терени, майже всі мужчини, в тім числі майже і всі члени ОУН пішли в армію, а в терені з членів ОУН остались лише одиниці, яким сяк чи так вдалось обмилитись від армії (по одному, по два, а найбільше три в селі), і що всю роботу в терені мусилось проводити за рахунок звичайних людей, переважно женщин (взагалі на членів ОУН, яких вважалось і називалось прихильниками, симпатиками, юнаками), але які всі вони були дуже далеко від дійсних членів ОУН і між якими є дуже велика різниця, як по значенню, так по роботі (бо члени ОУН були чинником активним, а симпатики, прихильники і т. п. були чинником пасивним). Одним словом, я представив від себе якнайдокладніше стан в терені.

І з огляду на це все я запропонував був органам НКВС проблему ОУН і взагалі бандитизму розв’язувати мирним шляхом (так, щоб це розв’язання вийшло благополучно не тільки для радянської влади, але й для народу і для самих бандитів та їх посібників), шляхом пропаганди, шляхом морально розкладової роботи, шляхом переконування народу і самих бандитів в шкідливості “ОУН” для народу і т. п. Я був достаточо переконаний, що таким шляхом було б добилось далеко більших успіхів, як шляхом терору. Я хотів видати від себе заклик до всіх бандитів та населення на тих теренах, і напевно на мій заклик було б немало пішло, позаяк мій авторитет в тих теренах був великий (як серед кадрів ОУН, так серед населення). Для проведення цієї роботи я був склав навіть спеціальний план (позаяк я там

добре знав слабі і сильні місця бандитів), і, щоб ту всю роботу провести з більшим успіхом, я від себе предложив був деякі умови.

Але органи НКВС всі мої мирні пропозиції та умови відкинули і зараз таки з найбільшою швидкістю і з найбільшим захопленням кинулись терором реалізувати мій протокол, мої зізнання, мої матеріали. А відносно тих людей, за яких я ручив, що вони напевно би зголосилися, якщо би я звернувся до них з закликом, бо позаяк я їх організував і я їх притягав до роботи, мені сказано і мене запевнено, що коли вони хотять, будуть заарештовані, але якщо вони чесно розкаються і признаються до вини, то їм все буде прощено і вони будуть звільнені, а поки що до них спеціально не треба звертатись, бо вони можуть зійти в підпілля, і тому тепер треба діяти якнайскорше і арештовувати якнайбільше.

І почались масові арешти при тім (на мою думку, більше серед невинних, як винних людей, позаяк я добре знаю, хто зістав арештований і хто з них винен, а хто взагалі нічого не винен, і позаяк арешти провадилися не тільки за моїми матеріалами, але й за якимись невірними іншими матеріалами). З тих винних значна частина розкалася чесно і винувні признались до всього (про це мені говорили ті одиниці, які провадили допити), але їм не прощено нічого і їх не звільнено, як це мені говорилося і мене о цім запевнювалось передше (тоді, коли я хотів звернутись до них, щоб вони зголосилися так, як я – добровільно з повинною), а оформлено їх матеріалами і відправлено в Коломию до тюрми.

Ось наведу факти про випадки масових (на мою думку, несправедливих) арештів, проведених органами НКВС на терені Чернелицького району:

а) в с. Дубках за приналежність до ОУН заарештовано около 25 осіб, де я знаю точно, що там не було більше як 3 члени “ОУН” і 2 юнаки;

б) в с. Корневі за приналежність до ОУН заарештовано около 25 осіб, де я знаю точно, що там не було більше, як 2 члени і 5 юначок;

в) в с. Хмеліві за приналежність до ОУН заарештовано около 15 осіб (якщо не більше), де я знаю точно, що там не було більше як 4 члени ОУН і 2 юнаки;

г) в с. Поточиськах за приналежність до ОУН заарештовано (не знаю точно скільки, але знаю, що найбільше зі всіх сіл – около 40-50 осіб), де я знаю точно, що там не більше, як 8-10 членів ОУН і 4-6 юнаків;

д) в селах Копачинцях і Репужинцях, якщо не помиляюсь, за приналежність до ОУН заарештовано по 15 осіб (де я знаю точно, що в Копачинцях було 2 члени ОУН і 2 юнаки, а в Репужинцях взагалі не було ані одного члена, ані одного юнака). І в подібний спосіб і з подібними співвідношеннями цілі десятки невинних людей поарештовано і по інших селах Чернелицького району, а також по селах Городенського, Обертинського і Гвіздецького районів.

Органи НКВС на терені Городенського повіту, а особливо на терені Чернелицького району мають помилкове поняття про стан членства ОУН і взагалі про стан бандитизму в їх теренах (бо помимо того, що вже так багато

поарештовували, кажуть, що то ще не всі і тому ще треба більше арештовувати) і, по-друге, вони не розбирають і не розрізняють дійсних членів ОУН і їх роботи від їх пособників, юнаків, юначок, симпатиків, прихильників і цих роботи (між якими, як я вже зазначив, є, безумовно, дуже велика різниця, як по значенню, так по роботі), а всіх без різниці оформляють під членами ОУН і відсилають до тюрми.

Таким шляхом, розуміється, органи НКВС не добились бажаних успіхів, бо поза насадженням в тюрми маси арештованих (в тім числі багато невинних), при тім майже самих жінок, нічого майже більше не зробили, бо озброєні банди як ходили, так ходять далше, і як шкодили народові та радянській владі, так шкодять далше (це я далше говорю про одні й ті самі терени).

Я не хочу тут критикувати органів НКВС чи їх роботи і не хочу боронити бандитів чи їх пособників, але я хочу точно і вірно представити і з'ясувати вірний стан в терені і вимагаю та прошу правильного і справедливого розібрання цієї так важкої справи на тих теренах, позаяк мені як бувшому повітовому керівникові ОУН в тих теренах аж надто добре все відомо і відомий мені точний стан членства не тільки в терені, але майже в кожному селі, і позаяк доля народу мені не є байдужою.

І коли я в цій справі також звернувся до органів НКВС і звернув їм увагу, що багато людей заарештовано невинно, позаяк я добре знаю членів ОУН з тих теренів (як не по назвиську, хоч по кличці або хоть по обличчю) і знаю, хто з арештованих винний, хто менше, а хто взагалі нічого не винен, то вони мені відповіли, що органи НКВС невинних взагалі не арештовують і що вони про все краще знають від мене, а я їм не говорю по правді.

Отже, коли я їм хотів правильно і вірно з'ясувати справу, коли я їм хотів вірно представити стан, коли я хотів вирятувати деяких невинних людей, то вони не хотіли мене вислухати (а казали, що я їм не по правді говорю, що мені жалко бандитів). Вони мене вислухували тільки тоді, коли я на когось підтверджував приналежність до ОУН, коли я пропонував когось арештувати.

На підставі таких фактів і випадків я змушений витягнути собі загальний висновок про органи НКВС чи радше про окремих їх працівників на деяких теренах, що вони в дійсності заінтересовані лише в якнайбільшому заповнюванню тюрем людьми і що вони ведуть боротьбу не тільки против бандитів, але й против невинних людей. Правда, тут мені можна відповісти, що органи НКВС мають рацію, бо вони в цей спосіб знищують бандитських пособників, але це, по моїй думці, теж буде неправильно, бо бандити терором заставляють і примушують до роботи і до піддержування їх весь народ, а не окремих одиниць, і таке винищування пособників може провадитись без кінця, а на цьому буде терпіти невинний народ.

Повище згадані факти, напевно, немало тепер у своїй пропаганді використовують бандити, і народ, напевно, їм вірить, бо він також багато знає про бандитів і про ОУН (позаяк те все перед народом було досить

розконспіровано) і він також знає, хто заарештований справедливо, а хто несправедливо.

Це, що органи НКВС на всіх арештованих виготовили матеріали і що вони тими матеріалами можуть виказатися, це нічого подібного, бо я добре бачив і чув, як там деякі одиниці проводять допити і як оформляють матеріали на арештованих людей.

Ось приклад, як начальник ББ в Чернелиці проводить допити з арештованими.

Одного разу я приїхав за своїх потреб до Чернелиці, і він мене закликав до себе, щоб я розпізнав деяких йому підозрілих арештованих. В нього я застав одну жінчину (взагалі не членку ОУН), яку він примушував, щоб вона розписалась, що належить до ОУН, і приобіщовав їй, якщо вона розпишеться, то буде звільнена і піде додому. І так він її мучив доти, доки вона правдоподібно не розписалась, бо пізніше я бачив, що та сама жінчина враз зі всіма іншими вже оформленими (може, в так же подібний спосіб), відправлялась не додому, а до Коломиї в тюрму. Таких випадків бувало і буває там, напевно, немало (я так суджу по тому принагідному випадку).

Другий приклад: одного разу я приїхав до Чернелиці дещо помагати органам НКВС в ліквідації бандитизму в їх терені і зайшов до начальника РВ НКВС. З його кабінету я мимохіть зачув, як в сусідній кімнаті начальника ББ провадилися допити з арештованими жінчинами і всякими методами примушувалось їх признатись до приналежності до ОУН (деяких з тих арештованих я пізнав по голосі, позаяк вони мені особисто знані). Їм всім говорено, що нібито “ОРЛИК” (я) за них все розказав і підтвердив, що вони всі є члени ОУН, тому шкода їм відпиратись, бо може бути ще гірше. Одночасно обманювано їх, що коли вони самі признаються до того, про що їх питається, то вони всі будуть звільнені і підуть додому. І правдоподібно ті всі арештовані кінець кінців мусіли зізнати невірно на себе, що вони всі були членами ОУН, помимо того, що деякі з них були лише юначками і прихильниками. Незабаром їх всіх з виготовленими на них матеріалами відправлено не додому, а до Коломиї в тюрму. Є ще багато і таких випадків, що люди (арештовані) самі не розуміють і не знають того, чим вони були: чи вони були членами ОУН, чи симпатиками, чи прихильниками, чи юнаками, чи юначками, і під впливом допитів невірно зізнають самі на себе, а не то на других, що вони нібито всі були членами ОУН (бо вони помагали ОУН), позаяк і на це маю немало фактів, а деяким одиницям, які провадять допити і оформляють матеріали, це і байдуже, їм коби похвалитись про найбільше число арештованих.

Є ще й такі випадки, що багато арештованих мають між собою якісь ворожі особисті порахунки і при допитах зізнають теж невірно на других. А цього всього деякі одиниці на тих теренах не враховують.

Відносно виселювання бандитських сімей, то теж там були і є несправедливості, бо коли деякі одиниці мало винні або й деякі взагалі невинні, то їм виселено сім'ї, а коли настоящі бандити з СБ, з повітового проводу, з окружного проводу ходять по терені й вбивають цілі десятки

невинних людей, одним словом, які є причиною всього лиха і нещастя в терені, то їх сім'ї преспокійно сидять собі вдома, позаяк вони виказуються невірними документами, що вони нібито в Червоній Армії. А народ про це також знає, все докладно, і, напевно. Цю несправедливість також осуджує.

Ось які причини впливають на неправильне і несправедливе розбирання повищезгаданих справ в тих теренах. Якраз такі факти і випадки мають своє місце на терені Городенського повіту, а особливо на терені Чернелицького р-ну.

Прошу не думати, що я, зупиняючись над цим питанням найдовше, може, хочу виступати захисником бандитів чи їх пособників. Ні. Я не хочу боронити дійсних бандитів від заслуженої карі і я не хочу критикувати роботи органів НКВС, але таких масових серйозних фактів і випадків я замовчати не можу, бо, по-перше, це було б неправильно і несправедливо в загальному розумінні і позаяк доля народу мені не є байдужою, по-друге, такі факти і випадки бандити можуть використовувати в своїй пропаганді, що нібито радянська влада в дійсності нищить не тільки ОУН, але й весь український народ (так, як це вони віддавна говорять), і, по-третє, є дуже можливо, що в тамошніх органах НКВС можуть бути окремі одиниці, які такими вчинками і потяженням спеціально шкодять радянській владі, підриваючи її в той спосіб авторитет.

В зв'язку з цим всім повищезгаданим я звертаюсь до Вас, тов. секретар обкому КП(б)У, з слідуною просьбою:

1. Силою радянського закону та справедливості прошу дати розпорядження в Чернелицю о уділення там деякої помочі та опіки моїм батькам і тим самим о поліпшення їх життєвих умов.

2. Силою радянського закону та справедливості прошу дати розпорядження компетентним в цих справах чинникам ще раз детально розглянути справи всіх заарештованих і виселених людей з Городенщини, Обертинщини, а особливо з Чернеличчини, позаяк я добре знаю, хто з тих арештованих винний, хто менше винний, а хто взагалі нічого не винний, і позаяк значна частина з тих арештованих в тих теренах є дійсно невинна.

3. Після розглянення справ всіх тих арештованих людей і після переконання, що в дійсності багато людей сидить в тюрмі невинно, прошу дати розпорядження о випущення тих невинних людей на волю.

Простіть мені за такий зміст заяви, за такі мої деякі критичні завваги відносно роботи органів НКВС на деяких теренах, за таку відвертість. Можливо, що це не допускаєме по закону, але позаяк я ще не ознайомлений зі всіма законами як слід і ще не знаю докладно, чи з такими заявами можна звертатись, чи не можна. Тому не думаю, щоб я за це підлягав карі.

Нетерпеливо ожидаю від Вас, тов. секретар обкому КП(б)У, відповіді та рішення і конкретних вислідів.

А якщо я з такою заявою і в таких справах до Вас, тов. секретар обкому КП(б)У, звернувся помилково і якщо полагодження та унормування згаданих в цій заяві справ належить до кого іншого, а не до Вас, то дуже прошу Вас, тов. секретар обкому КП(б)У, передати цю мою заяву або в оригіналі, або в

докладному змісті Президії Верховної Ради і Раді Народних Комісарів та Центральному Комітетові КП(б)У в Києві.

З пошаною КУЗЬМИН ВАСИЛЬ ПЕТРОВИЧ (“ОРЛИК”) Станіслав, 14.IV.45 р. (вул. Желіговського, 43).

Верно: (підпис нерозбірливий)

Копія. Машинопис.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1713. – Арк. 3-12.

№ 208

Звіт радянського керівництва про результати боротьби з підрозділами УПА та оунівським підпіллям на території Солотвинського району

1 лютого – 15 квітня 1945 р.

Сов. Секретно

Гор. Станіслав

Секретарю Обкома КП (б) У тов. Слонь

На основани вашого отношения за №-1505 о наличии банд и банд бойовок по району сообщаем:

1. Наличие банд: Постоянно дислоцирующихся банд в районе нет, за исключением проходящих. До 20.III.1945 г. проходил курень “Ризуна” численностью 300-350 чел., через села нашего района Майдан, Прислуп, Космач и Старуня.

По состоянию на 10 апреля с/г прошел проходящий курень “Журавля” через села: Бугривка, Криве и Майдан численностью в 500 чел., а курень “Искры” численностью от 300-350 чел. Проходил через села: Гвоздь, Манява и Бабче.

2. Наличие бойовок: по состоянию на 20.III.1945 г. Старуня – 38 чел., Майдан – 28 чел., Ракове – 25 чел. и Молотьков – 18 чел.

По состоянию на 10 апреля бойовок нету, они ликвидированы, а бойовка с. Ракове влилась в бойовку курінного “Благой”. По не перекрытых агентурных данных на 10 апреля с/г имеется местная бойовка в с. Росильна численностью до 40 чел.

3. Кустов банд самоохороны по перекрытым агентурным данным имеется один в селе Манява под руководством станичного Ясько Миколая Дмитриевича “Демян”, численностью – 28 чел.

4. Бандитов одиночек по району согласно оперативного учета 440 чел. участников “ОУН” и “УПА”.

5. Вскрыто подпольных организаций “ОУН” состоянием на 20.03.1945 г. по селе Гвоздь – 18 человек, по селу Раковец – 25 человек.

По состоянию на 10 апреля с/г ликвидировано станичных руководителей ОУН по селе Жураки Сердюка Йосифа Антоновича “Быскит”, по селе Старуня Савчука Михайла Ивановича “Дзвин”, по селе Молотьков

Кисляка Степана Ивановича “Быстрый” и по селе Космач Дмитришина Григория Васильовича “Звенигород”.

Одновременно сообщаем результат выполнения постановления ЦК КПБУ и Обкома КПБУ по вопросу борьбы с бандой и ОУНовским подпольем в нашем районе, состоянием с 2 по 10 апреля с/г.

Воинско-чекистским составом и партийно-советским активом провели следующую работу:

1. Задержано.....	835 чел.
2. Направлено в РВК.....	665 чел.
3. Оформлено в спец. лагеря.....	49 чел.
4. Освобождено.....	20 чел.
5. Находится на фильтрации.....	61 чел.
6. Арестовано.....	32 чел.

Из них:

подрайонных.....	1 чел.
станичных.....	4 чел.
связных.....	6 чел.
членов “ОУН”.....	12 чел.
участников банд “УПА”.....	8 чел.
7. Явилось с повинной в РО НКВД.....	62 чел.

все уклоняющиеся

8. Явилось с повинной в РВК.....	320 чел.
----------------------------------	----------

Уклоняющиеся от мобилизации в Красную армию

9. Изъято семей ОУНовцев и активних повстанцев.....	22 семьи
из них отпущено по случаю явки с повинной.....	16 чел.
10. Находится семей бандитов-повстанцев при РО НКВД.....	13 семей.
11. Вскрыто бункеров.....	200
в них изъято всего.....	195 чел.
в т.ч. бандитов.....	9 чел.
улонившихся от РККА.....	186 чел.
12. Убито бандитов.....	43 чел.
ранено бандитов.....	2 чел.
13. Взято трофей: Р.П.....	3 штуки
автоматов.....	6 шт.
винтовок.....	14 шт.
пистолетов.....	3 шт.
гранат.....	24 шт.
патронов разных.....	2000 шт.
раций.....	1 шт.
радиоприемников.....	3 шт.
15. Взято в плен:	

а) Боевик окруженной Станиславкой боевки “СБ” руководителя “Черный” Виковский Иван Петрович, 1923 года рождения, уроженец с. Нижнев Тлумачского района по кличке “Подкова”...⁶²

б) Начальник штаба курінного “Журавель” Чубаних Богдан Антонович, 1922 года рождения, житель района Галич по кличке “Лев”.

в) Интендант куреня – “Журавель” по кличке “Непокорный”.

15. Приобретено хазяйство:

агентов.....7 чел.
осведомителей.....23 чел.

Нач. РО НКВД	Алексеев
Нач. РО НКГБ	Конищев
Секретар РК КПБУ	Сидоренко

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 33. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 28.

№ 209

Більшовицька версія оунівської директиви про перехід до суворої конспірації, про створення нової підпільної мережі, а також про нові методи боротьби ОУН і УПА з радянською владою на території Станіславівщини

16 квітня 1945 р.

Солотвино

Из перехваченых в бандитов станичных и районных, при проведении операции 4 и 5 декабря 1945 года.

Из перехваченых документов видать, что Оуновское подполье перестраивает свою работу, оно переходит в глубокое подполье и даже порывает связи с УПА. Срочно конспируются, переменяют свои явки и клички, очевидно из-за боязни быть раскрытыми.

Провод ОУН обращает внимание своїх пропогандистов на проведение массовой антисоветской пропоганды среди местного населения т.е. они стараются противопоставить свою агитацию нашей.

Вот что гласяць документы.

Копия № 1.

С.У. Друже провідник “Чмиль”

С получением этой дерективы немедленно реализовать и сообщить о выполнении.

1. Переходите в глубокое подполье.

⁶² Прізвище в документі написано нерозбірливо.

2. УПА не должно знать ни малых, ни больших руководителей ОУН и мест их расположения. За разконспирацию смерть. Станичный и Станично-господарчий с этих пор не имеют ничего общего с УПА.

3. УПА снабжается сама через большевицких продсоветов и путем вооруженных ограблений и нападений на транспорт проезжающих большевиков, про это УПА уже уведомлено.

4. Если большевики заберут какой нибудь схрон-бункер, склад, то ответственным будет тот кто его не законсперировал.

5. Члены ОУН не имеют права расконсперировать перед УПА и на оборот, за расконсперирование смерть.

6. Приготовтесь к ликвидации связных между селами, будут существовать только организационные и деловые святы.

7. Дайте новую кличку и явку.

Моя новая кличка будет “420”

“Богдан”

Постий 28.II.1945 г.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 33. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 70-71.

№ 210

Аналітична довідка провідника Роберта про тактику боротьби радянських військ з підрозділами УПА на території Калуського надрайону (поблизу Долини, Войнилова та Болехова)

Початок квітня 1945 р.

Калущина

Спроба аналізу послідної більшовицької кампанії на терені Долинських лісових комплексів і житлових місцевостей
(на основі особистих переживань і спостережень)

Друга скорегована в тактиці більшовицька квітнева “офензива” проти нашого руху в цілому долинському повіті, понад всякий сумнів доводить, що окупантові під ширмою боротьби з “бандеровщиною” йдеться не тільки про розгром ОУН чи УПА, як про ліквідацію і абсолютне нищення самої державно-визвольної думки, що її виразником є вже сьогодні без решти весь український нарід.

Переконавшись по многократних практичних улпшеннях, що всі сталінські міроприємства “по ліквідації бандеровской контрабанди” як такої не ведуть до цілі, – ворог з неприхованою злістю рішив сконденсувати всі сили для удару тим разом по цілому нашому національно-суспільному

резервуару, – не можуть покласти граничних стовпів там де кінчається гніздо “бандеровської кліки”, а починається “клас мирних українських мужиків”.

І врешті життя та факти заставили розуміти московських вішателів, що не тільки два штучні поняття “казьонної логіки”, на ділі ж між одним і другим тісна органічна сполука. Так називаємо “бандеровщина” – це життєва функція цілого українського народу, крізь неї в згущених кольорах відзеркалюється туга й воля цілого народу і кожного окремого українця.

Не диво, що по правильному заключенні, в силу консеквенції, – московська чорносотенна згряя – ступила на останню ставку: бити по цілому народі, бити так довго, аж врешті знесилити його морально, психічно і матеріально – задавить в корені всяку державно-визвольну ідею, не говорячи вже про фізичний спротив.

Сподівання і розрахунки марні! Та проте, – щоб не бути голослівним, – проведемо цим разом більш переконливу “полеміку”.

А зараз повернемо до послідовних подій.

По місяцеві інтенсивних спроб – розв’язати “бандеровський вопрос” у долинському повіті – більшовики відступили безрезультатно. (Треба відмітити, що м. березень – це один з найтяжчих в ряду – під оглядом облав, репресій, “прочісок”, терору і арештів). З перших же днів квітня всі майже села повіту та вкруги лісів і підкарпатської полоси вповнено військами НКВС. Їх число доходить 30-40 тисяч бійців.

Увертюрою до власного попису енкаведівських “ребят” були прочіски лісів, пошукування за відділами УПА та дрібні арешти по селах. Виконавши вступні завдання – розпочав ворог масові облави й ловлі по селах і то так мужчин, як і жінок. Очевидно, що рішальні услуги в успіхах треба приписати на швидку змонтованій агентурі, що допомогла НКВС викривати харчеві магазини, землянки з підпілля та все інше, що стояло в диспозиції українського революційно-визвольного руху.

В підсумках “сталінських вакханалій”, що їх червоні кати влаштували на мирному українському населенні Долинщини, – було вбито кілька десятків селян та забрано на фронт м’ясорубку майже всіх мужчин у віці від 16-60 років життя з одинадцяти сіл (це стільки по теперішнім даним, з рештою районів немає контакту, бо “різня” з неослабаючою силою продовжується). Не бракувало між цим і доволі драматичних фрагментів. Приміром у с. Якубові 7 революціонерів-підпільників, що крилися в бункері, викриті провокатором і застукані тічною енкаведистів – розірвалися гранатами, не маючи інших спроможностей оборони.

Це тільки один з багатьох епізодів тої жорстокої боротьби, що її зводить зараз населення репресованих теренів.

День за днем і так вже безперервно з 15-го березня з кожного села вивозять осатанілі кати десятки українських родин, а за ними червоні вовки “відпроваджують у районні центри награвоване народне майно для “лутшей жизни” партійним вельможам”.

Трудно вже зараз збалансувати наші втрати, бо життя далі не нормалізується, але вони далеко перевищать всі дотеперні. Вже є підстави

твердити, що кільканадцять тисяч мужчин, які ухилялися від “героїчної смерти” на фронті за “русское отечество” проковтнув окупант в останній хвилині терору.

Цікаві однак самі тактичні способи, що ними почали урудувати оперуючі спецвідділи по боротьбі з нашими збройними формаціями.

Перше, що треба на початку ствердити, всі ці перемущтовані батальйони до тепер виявляли себе спеціалістами у викриванні бункерів і різних зразках провокацій, коли говорити про “підлазку” в наше середовище.

Б’ють наприклад підряд три-чотири дні кільканадцять сіл, відтак “чешуть” ліс, виарештовують активніших людей і виїзджають. Створюється вражіння, що наступила передишка. Народ оживає і життя регулюється по старих засадах. Не минає і два-три дні з моменту закінчення першої дії, як ніччю на 40-50 вантажних автомашин ворог наново наглим наскоком атакує “провірені” села й продовжує вже інтенсивніший набір контингенту мужви і дівчат.

Між тим на закінчення друга “прочіска” лісу (мій репортаж складаю на підставі пережитих фактів з околиць т. зв. “болехівських лісів”).

Бльокада наступає ніччю продовж кількох годин. Розвідка, зв’язок і інше в наших теренах і новинах, – операції ворога виперидити не всилі. У всьому перерішує “моторизована справність”.

Хоч як щадиться в совденні кожний кілограм горючих ресурсів, то проте тут економії не слідно.

Коло 4-ї години на світанку розпочинається наступ. Іневгорує летунство. Зупинюся довше на другій “прочісці” болехівських лісів в днях 5 – 9.04. 45 р. – бо вона дасть найбільш меркантильний аналіз.

5.04.45 р. ніччю болехівські ліси вдруге були щільно замкнені військами НКВС. Попереднього дня з розвідчих джерел жодного скупчення сил ворога не завважується. Ранком о годині 5.30 хвилин появилася над лісом у приземному леті 7 ворожих літаків. Обслідували докладно майже кожний квартал, скидаючи малокаліберні бомби і час від часу греміли серіями з кулеметів. Усі головніші лінії й просіки ліса заздальгідь були обложені військами НКВС. Вони ні одним пострілом не зраджували в лісі своєї приявності. Тероризування і обсервація літаками були такі докладні, що ми в числі 10-ти чоловік, опинившись в рідшому сосновому лісі, впродовж години мусіли лежати в кущах, бо просування внаслідок густого скидування бомб і скорострільних серій – було неможливе. Дрібний випадок зорієнтував нас про положення в лісі. Над нашими головами низько пролетів літак і через кількадесят метрів приглушив мотор. Із землі далися чути виразні більшовицькі голоси й відповіді летуна. Заставні частини НКВС зв’язувалися з літаючими “сталінськими соколами”.

Це врешті вияснило нам всю мрячну ситуацію. Поки ми вирішили напрям нашого “відвороту” – більшовицькими заставами було відкрито врывчастий вогонь в трьох інших частинах лісу в 2-3 кілометровому дистанції від місця нашого положення. Ми врешті впевнилися, що кругом нас

розташований ворог. Чекати не було часу, бо перстень ворожого оточення з кожною хвилиною звужувався.

Бігцем пробігаємо з перервами дорогу біля одного кілометра хащами і стероризовані літаками та круговим просуванням ворога залягаємо в невеликому запусті. Обабіч нас тягнуться грубі смерекові ліси. Була година 8.30 ранком, коли ми заняли новий постій і навіть під евентуальним обстрілом ворога рішили його не опускати. Біля години 9-ої стріли в різних напрямках лісу стали густішими і частішими. В нервозному вичікуванні “здобуваємо” годину за годиною. Ліворуч, то знову праворуч і позаді колонадами проходять патрулюючі відділи. Час від часу в непролазні хащі “бойци” кидають гранатою. Ми, укрити себе під п’ятьма смерічками, неперушно ждемо. Так сходить нам час до години 16-ої пополудні.

О годині 16-ій на всіх участках лісу в різних відступах часу падають поодиначні стріли, ворог стягає застави й відступає до сіл. Діждавшись сумерку, обережно просуваємось на вигідніші бази. Вистудіювавши невиразно тактику ворога за пройдений день, – роз ташовуємось без вогнів і харчів на новому топографічно подібному як попереднє місце постою. Чергового дня на світанку гранатомети, детонації й кулеметний вогонь ставлять нас на ноги. Начинається новий драмат. Літаки, кулеметні серії, розриви гранатометів і виття сирен (видно для збільшення паніки) – пронизує наш слух. Чути вигуки “ребят” і гавкання собак. Ми моментально, не розбираючи довше ситуації, становимося на постій у сусідніх корчах. Увесь день в надлюдському напруженні нервів серед навколишньої стрілянини і гавкітні розбреханої наволочі просиджуємо на зайнятих становищах. Година 16-та пополудні приносить відпруження, віддаляються стріли й ми констатуємо ймовірний вихід ворожих застав з лісу.

Робимо напівсміливі вилазки з хащів, розсилаємо стежі й по втоптаних стежинах проводимо “аналіз” ворожого просування та “чесання” лісу.

Не буду зупинятися на епізодичних деталях, бо за суттєве завдання поставив я собі висвітлити по можливості точно ворожу тактику перевірки лісу, яка в будучому хоч частинно в подібній ситуації дала б можливість нашим командирам розділів і підрозділів УПА випрацювати певні “профіляктичні” заходи для заощадження прикрих евентуальностей.

Резюмуючи написане й пережите, – про виправлений спосіб прочіски лісу – роблю такі заключення:

На всіх зовнішніх підступах і виходах з лісу ворог льокує сильно укріплені застави, що скидаються радше на блокуючий перстень. Внутро розсилає грасуючі відділи, силою одного куреня, що проходить розсипною визначені квартали й стрілами орієнтують взаємодіючі застави та маневруючі частини про свій маршрут. На головних прорізах лісу вміщуються сильні засідки, що весь час вижидають мовчазно. В їх напрямі грасуючі в лісі залоги стрілами стараються направити вицофання, евентуально переслідування. При чому ж взаємодія з патрулюючими літаками дуже коректна й серйозна. На маргінесі повищих зіставлень хочу сказати, що

перебування в лісі в часі ґрунтової акції – хоча б одної нашої сотні не гарантує її безпеки при найбільш майстерно приміненій маневровій тактиці.

Тому то видається мені доцільним не фахово порекомендувати нашим відділам, в обличчі запримічення подібних ворожих “інсценуацій” – опускати загрожені лісні масиви й чим скоріше опинюватися на далекому передпіллі, або тилу, понетрованих ревірів.

Там же ж необхідно якось створювати для ворога агресивними випадками нові запальні точки боротьби. Це з одної сторони розпалюватиме його уяву і концентрування сил, з другої ж забезпечить нам ініціативу удару. На цьому місці з увагою, гідною признання мушу навести геройський чин сот. Середного, що в часі гострої бльокади бол. лісів тисячними силами ворога – виконала вдачний напад на конвойну валку 7-ми партійних районних “шишок”, що верталися білим днем з переселенчої акції у Верхні.

У висліді удару було вбито: голову райвиконкому, начальника райземвідділу, начальника райфінвідділу, районного агронома та ще 9 чинів неустійненого стажу. Живцем захоплено в полон 14 “ребят”, між ними одного лікаря. Войнилівська районна галайстра наголову була розбита. Почища акція ще дужче змобілізувала скажену заїлість ворога, але він даремно шарпнув сили у всі напрями, шукаючи винуватців.

Зайвий раз запаморочені від успіхів московські блюдолизи мусіли собі шепнути, що замість розтрублених хрущовими й коротченками “паніки й розгубленості в таборі українсько-німецьких націоналістів” – панують впевнені закони революційної послідовності й відповідальності та безкомпромісної непереданості з червоним окупантом.

Продовжуючи зондування висновків з повищої ситуації, в площині постановки нормальної організованої роботи в терені, на час тривання акцій, продиктована певна передишка. Значить всю роботу до зв’язків і розвідки включно – необхідно аж до віднапруження відносин застановити. Провідний революційний актив евакуювати в безпечніші терени, а політично-загроженому елементові поручати на певний час “виємігрувати” поза межі репресованих участків.

Це одинокий рятунок всіх наших революційних резервів. До питання збереження наших економічних ресурсів – подав я думки під розвагу в послідному репортажі.

Побаганим було б наприкінці діставати вичерпуючі дані з інших теренів про впровадження нових ворожих методів у боротьбі з нами, щоб не експериментувати задорого на кожному новому тактичному прийомі.

А вже конечним є, щоб штаб ВО наладнав врешті обмін писемними еляборатами курінних і сотенних з аналізу важливіших зведених боїв УПА, де були б на прикладі узгляднені всі позитиви й негативи тактичної і стратегічної натури. Це збагачуватиме фаховий досвід наших командирів і заощадить не одну жертву потребам Революції.

Вивчаймо тактику й стратегію ворога в боротьбі з нами, створюймо нові зразки партизанського “шахування”, бо тільки в систематичній, натужливій і підметній тактиці наша сила й перевага.

Постій, дня 9.IV.1945 р.

Роберт

Оригінал. Машинопис

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. № 376. – Т. 30. – Арк. 99-102.

№ 211

**Доповідна записка секретарю Надвірнянського райкому партії про
напад загону УПА на групу “істребків” та міліції у с. Пнів**

21 квітня 1945 р.

СЕКРЕТАРЮ НАДВОРНЯНСКОГО РК КП(б)У

Т. БУТКО

Здесь

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

Доношу, что 20 в ночь на 21-е апреля 1945 года в час ночи банда в количестве 150-200 человек, напала на группу самоохранны которая расположена в селе Пнив Надворнянского района, возглавляемая уч. уполномоченным милиции тов. Грешным.

Выездом на место происшествия ЗАМ. НАЧ. РО НКВД СТ. ЛЕЙТЕНАНТА МИЛИЦИИ КИРИЧЕНКО установлено следующее:

Что банда подошла к помещению со стороны поселка Мозоливка Пнивского с/совета Надворнянского р-на и на бугре заняла оборону вокруг церкви, где было установлено две пулеметные точки, вторая группа подошла со стороны села Битьков, которая также установила две пулеметные точки и в час пятнадцать минут, по сигналу красной ракеты бандиты открыли огонь по зданию группы самоохранны с криком “Грешный сдавайся, складывай оружие, а сам иди в Надворную тебе ничего не будет”.

В ответ на это уч.уполномоченный милиции Грешный совместно с бойцами истребительного батальона, старого состава с т.т. Ганус, Завитский открыли пулеметный и винтовочный огонь по бандитам, бандиты видя, что последние сдаются отказались, начали сжимать кольцо возле здания самоохранны и подожгли находящийся во дворе сарай в котором находились корова, последняя сгорела. Когда начал гореть сарай, бандиты усилили огонь и бросили гранаты в здание самоохранны.

Боец истребительного батальона Ганус взял с собой 6 человек бойцов самоохранны и с пулеметом вышел на улицу занял оборону и отогнал бандитов от здания на 100-150 метров, во время ведения боя был убит боец самоохранны Заяц, и ранены 3 человека, которые находятся в госпитале.

Со стороны бандитов по неполным данным убито 4-е человека и 5 человек ранены, которых бандиты унесли с собой.

Бой длился два с половиной часа, но начало боя было установлено своевременно по сигналам ракет и ружейно-пулеметного огня, т.к. телефонная связь бандитами была прервана.

На помощь группе самоохраны была выслана группа пограничников, которые пошли в обход села, в это время по сигналу красной ракеты ушли в сторону поселков Белозерино, Стримба Надворнянского р-на.

В ту же ночь и в те же часы и по одному же сигналу красной ракеты, группа бандитов более 250 человек, которая разбилась на две группы, одна из них пошла по направлению, где находился гарнизон внутренних войск НКВД по охране нефтепромысла секция № 7 которая обстреляла общежитие гарнизона, но войсками были отбиты.

После чего бандиты направились к второй группе которая напала на здание группы самоохраны села Пасечная, соединившись вместе бандиты установили кругом здания 7 пулеметных точек и открыли огонь по зданию группы самоохраны.

Во время обстрела бандитами было убито два бойца группы самоохраны с. Пасечная Дудчак Николай и Сандрук Николай, один был ранен, находится в больнице.

После обстрела бандиты зажигательными пулями подожгли здание группы самоохраны и по сигналу красной ракеты забрав по неполным данным 3-х человек убитых бандитов направились по направлению села Зеленая Надворнянского р-на.

Кроме этого бандиты увели с собой трех человек бойцов группы самоохраны.

О чем и доношу.

ЗАМ. НАЧ. НАДВОРНЯНСКОГО РО НКВД
СТ ЛЕЙТЕНАНТ МИЛИЦИИ

КИРИЧЕНКО

СТ. ОПЕР УПОЛНОМОЧЕННИЙ УГ. РОЗИСКА
СТ. ЛЕЙТЕНАНТ МИЛИЦИИ

КРЮЧКОВСКИЙ

23 АПРЕЛЯ 1945 Г.
г. Надворна

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. – П-25. – Оп. 1. – Спр 22. – Арк. 5-5 зв.

№ 212

Інформація про бій між підрозділом УПА та більшовиками

24 квітня 1945 р.

Засідка більшовиків у лісі. Кричка, 24 квітня.

О год. 6-ій перед вечором Кущевий Туристь, кущ. госп. Рінь, Станичний Явір і трьох стрільців Сурмач, Грім і Левко переходили через "Погар". Тут вилізли на засідку. Большевик стрілив насамперед з пістоля, але

хибив. Тут впав ранений стр. Грім і він залишився на полі бою і своїм влучним вогнем з кулемета довгий час здержував большевиків. В той час впав поцілений в голову Сурмач. Грім стріляє даліше, а коли нестало набоїв, він прикидається мертвим і коли большевик підходить до нього вбиває його з пістоля, а сам розривається гранатою. Большевики женуться за другими, але їм пощастило дістатися до села і втекти. Підчас бою впало 4 большевиків і двох було ранених.

Подав Турист. 282

Оригінал. Рукопис.

ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. № 376. – Т. 81. – Арк. 30.

№ 213

Протокол допиту єпископа Григорія Хомишина

25 квітня 1945 р.

г. Киев, 25 апреля 1945 года

Начало в 10 ч. 30 м.

Вопрос: Покажите, как духовенство греко-католической церкви и Вы лично встретили приход немцев на Украину?

Ответ: Греко-католическое духовенство, в том числе и я, встретили немецких оккупантов радостно. Это объясняется тем, что оно было враждебно настроено к Советской власти, недовольно ею, и благодарило немцев “за освобождение Украины” от большевиков.

С первых дней прихода немцев на Украину они объявили свободу слова, свободу религии, право частной собственности. Все это соответствовало нашим желаниям. Кроме того, из воззвания митрополита Шептицкого, которое было распространено в г. Станиславе, я узнал, что с согласия немцев в г. Львове организация украинских националистов создала “Украинское самостоятельное государство”. О том, что немцы разрешили создать “Самостийну Украину”, мне сообщили также многие посетившие меня лица.

Это сообщение меня обрадовало, поскольку оно соответствовало моим желаниям, т.к. я был сторонником создания “Самостоятельного Украинского государства”. Мне известно, что по вопросу создания “Самостоятельного Украинского государства” было специальное решение германского правительства.

Вопрос: Из каких источников Вам известно это решение?

Ответ: Перед приездом в г. Станислав гитлеровского министра Франка, от кого-то из моих посетителей (насколько я помню, он был из г. Львова) я узнал, что на заседании германского правительства было решено преобразовать Украину в “Самостоятельное государство”. Однако, через некоторое время по требованию начальника гестапо Гимmlера это решение было отменено.

По чьему предложению германское правительство обсуждало этот вопрос, я не знаю.

Вопрос: Припомните и назовите фамилию человека, сообщившего Вам об этих решениях германского правительства.

Ответ: Я этого не помню.

Вопрос: Покажите о Вашей встрече и переговорах с гитлеровским министром Франком?

Ответ: 21 октября 1941 года в г. Станислав приехал генерал-губернатор Польши и Галиции, гитлеровский министр Франк. Городской староста немец Альбрехт сам лично или через председателя украинского окружного комитета Лепкого передал моему заместителю Лятышевскому, что приедет Франк и духовенство должно явиться в бывшее здание воеводства и приветствовать его.

Я послал ректора духовной гимназии Бойчука к Альбрехту узнать, когда точно приедет Франк, в котором часу к нему приехать, и о том, какой порядок встречи. Все это Бойчук узнал и сообщил мне.

В условленное время я, мой заместитель Лятышевский, Бойчук и другие священники явились приветствовать Франка, который остановился в здании воеводства. Я, Лятышевский и Бойчук приветствовали его в связи с приездом в Станислав и благодарили за посещение нашего города. Все мы говорили на немецком языке.

После этого, в присутствии немецких чиновников и руководящих работников старостата из числа украинцев, староста Альбрехт доложил Франку об экономическом состоянии Станиславской области и национальном составе. В ответном слове Франк, обращаясь только к немцам, рекомендовал им жить отдельно, дружно и не общаться с местным населением. Больше здесь он ничего не говорил.

В то время, когда мы находились в помещении, на городской площади местные украинские организации, во главе с “Украинским окружным комитетом”, организовали митинг населения, на котором присутствовало более 50 000 человек.

Выйдя из помещения воеводства, мы направились на трибуну. Франку неизвестными мне жителями был преподнесен хлеб и соль, по старому украинскому обычаю. Когда он выходил на трибуну, я от имени духовенства приветствовал его. В своем приветствии я благодарил Франка за приезд к нам, выражал благодарность Гитлеру и немецкой армии за “освобождение Украины от большевиков”, заявил, что духовенство будет помогать немцам и выразил надежду, что германский народ поможет украинцам повысить свою культуру, улучшить материальное положение и пр. Более подробно своего выступления я не помню. Выступал я на немецком языке.

После меня выступил от имени присутствующих зубной врач Недильский, который произнес приблизительно такую же речь, как и я. Помню, что он также высказал пожелание, чтобы немцы помогли украинскому народу повышать свою культуру, и что украинская интеллигенция будет благодарна им за это.

Затем с речью выступил Франк. Из его речи, которую на украинский язык перевел полковник Бизанц, я помню лишь то, что он обещал оказать большую помощь украинскому народу в развитии его культуры, улучшении экономического положения и пр. Кроме того, он прямо сказал, что Галиция, в которую входит и Станиславская область, будет присоединена к Германии в качестве ее постоянной составной части.

На митинге не было сказано ни единого слова о “Самостийности Украины”. Об этом даже никто не напоминал.

На этом митинг был закончен, а вечером в тот же день Франк выехал из Станислава. Мне говорили, что после митинга был устроен обед, но нас туда не приглашали.

Вопрос: Вам предъявлено фотографию, на которой Франк выступает перед небольшой аудиторией, и в числе присутствующих, в первом ряду, с правой стороны, сидите Вы, а также предъявлено Вам немецкую газету, на которой сфотографировано, как Вы, Лятышевский и Бойчук приветствуете Франка. Эти фотографии относятся к рассказанному Вами факту приезда к Вам Франка?

Ответ: Да. На первой фотографии изображено собрание немецких чиновников в зале здания воеводства, перед которыми Франк выступал в день своего приезда. Я как епископ был посажен в первом ряду. В газете сфотографирован момент, когда я, Лятышевский и Бойчук приветствовали Франка в помещении воеводства, а также сфотографирован митинг, организованный в честь приезда Франка.

Вопрос: Кто персонально был организатором этого митинга?

Ответ: Кто персонально был организатором этого митинга, я не знаю, но считаю, что его организовало руководство “Украинского окружного комитета”, во главе которого стояли Лепкий Николай и Микитюк Владимир.

Вопрос: В чем заключалось Ваше сотрудничество с этим комитетом?

Ответ: Организационной связи с “Украинским окружным комитетом” я не имел. В большие религиозные праздники и в дни моих именин Лепкий приходил ко мне с поздравлениями. Деловых связей с ним я не имел. Весной 1943 г. меня посетил приезжавший в Станислав Председатель “Украинского Центрального Комитета” Кубийович. Во время беседы он предложил мне написать пастырское послание к верующим, в котором я должен был призвать украинское население воздержаться от вооруженной борьбы с поляками, т.к. в результате этого страдают невинные люди, а иногда сжигаются целые села. В это время в селах были частые случаи борьбы украинцев против поляков. Я пообещал Кубийовичу спросить об этом у митрополита Шептицкого, и тогда решится вопрос об этом послании.

Такой запрос я послал Шептицкому почтой. В ответ он прислал мне написанный под его диктовку текст обращения, сообщил, что он предлагает всем епископам подписать его, и просил, в случае моего согласия с текстом, подписать его, дать на подпись епископу Лятышевскому и вернуть ему. Я и Лятышевский согласились с предложенным текстом, подписали его и

отослали Шептицкому. Когда мы подписывали, на нем еще никаких других подписей не было.

Вскоре мне из Львова было прислано около 500 экземпляров этого воззвания, отпечатанного типографским шрифтом, для распространения по парафиям. На нем были подписи Шептицкого, моя и епископа Перемышльского Иосафата, архиепископа Слипого, епископа Чарнецкого, епископа Будка и других. Воззвание было написано в религиозном духе. Эти воззвания через свою канцелярию я разослал священникам.

Вопрос: Вам предъявляю копию этого Вашего воззвания к верующим и духовенству, в котором Вы клевете на коммунистов, обвиняя их в том, что они виновники всяких недостойных действий на территории Западной Украины. Почему Вы вместо того, чтобы обрушиться против бандеровских бандитов, клевете на коммунистов?

Ответ: Автором послания был митрополит Шептицкий, и я не считал удобным отказаться его подписать, и, тем более, что всегда считал коммунистов врагами церкви, а также считал, что Шептицкому лучше известно, кто виновник вооруженной борьбы между украинцами и поляками.

Должен заметить, что подписанный мною текст обращения несколько отличается от того, который был отпечатан в типографии и распространен. Не знаю, по какой причине Шептицкий часть текста выбросил, особенно ту часть, где указывалось на разные молитвы, призывы к Богу и прочее. Насколько я помню, это обращение в Станиславской епархии не было распространено. Начальник канцелярии Судак Евгений некоторое время не рассылал их, а затем, когда спросил меня, что с ними делать, я сказал, что не нужно их рассылать. Возможно, он их и послал, но я помню, что давал ему указание не посылать.

Вопрос: Вы неправдиво показали о своей связи с Украинским окружным комитетом в Станиславе. Известно, что Вы имели деловую связь с этим комитетом, принимали участие в призывах к украинскому населению оказывать помощь немцам в войне против Советского Союза, в т.ч. участвовали в формировании дивизии “СС-Галиция”. Почему Вы об этом не хотите показывать?

Ответ: Еще раз утверждаю, что деловых связей с Украинским окружным комитетом в Станиславе я не имел. Указание о призыве населения к вступлению в дивизию “СС-Галиция” я давал священникам по предложению немецкого старосты Альбрехта. Формированием этой дивизии занимался комитет, а также все местные органы немецких властей. Однако, представители комитета по этим вопросам ко мне не обращались.

Вопрос: Покажите о Вашем участии в формировании дивизии “СС-Галиция”?

Ответ: Летом 1943 года ко мне явился Альбрехт. Сообщил, что в Галиции формируется из украинцев добровольческая дивизия “СС-Галиция” для борьбы против Красной армии. С его слов, в дивизию является мало желающих, т.к. многие уходят в партизаны. Он обратился ко мне с просьбой написать воззвание священникам, чтобы они призывали украинское

население к вступлению в эту дивизию. По моему указанию, референт моей консистории Гирняк Николай написал обращение к священникам, я его подписал, дал распоряжение отпечатать на пишущей машинке 500 экземпляров и разослать всем священникам. Это мое указание было выполнено.

Некоторые священники (их было 5-6) добровольно записались в дивизию “Галиция” и спрашивали у меня разрешения оставить службу в церкви. Я им этого не разрешил, о чем дал письменные указания. Из числа этих добровольцев я помню Гавацкого Романа, священника с. Глубочек около г. Боргуев, в настоящее время служит в с. Далешив около г. Городенко: Дубчевского Ивана из с. Дрищев около г. Галич и Голубовича Ивана из с. Жебокруки Тисменецкого или Тлумачевского районов. Остальных сейчас не помню.

Допрос прерван в 16 ч. 30 м.

Записано с моих слов правильно, мне прочитано

Хомишин

Допросил:

Начальник отделения следчасти НКГБ УССР
капитан государственной безопасности

Дубок

Оригинал. Рукопис.

ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 75142-ФП. – Т. 1. – Арк. 43-47.

№ 214

Протокол допиту єпископа Григорія Хомишина

28 квітня 1945 р.

Киев 28 апреля 1945 года

Начало в 13 час. 30 мин.

Вопрос: Вы не все показали о своем участии в формировании дивизии “СС-Галичина”. Требуем от вас правдивых показаний по этому вопросу.

Ответ: Кроме того, что я по предложению немецкого старосты Станиславского округа Альбрехта написал воззвание к священникам, чтобы они призывали население вступать в дивизию “СС-Галичина” для борьбы против Красной армии, другого участия в формировании этой дивизии я не принимал.

Вопрос: Это неправда. Известно, что Вы провожали части этой дивизии на фронт и благословляли их на борьбу против Красной армии. Почему Вы об этом не показываете?

Ответ: Больше по этому вопросу мне нечего показывать. Помню, что летом 1943 года ко мне приехал член Церковного Совета митрополии (Галицкой) священник Лаба, который сообщил, что он назначен старшим духовником дивизии “СС-Галичина” и просил выделить ему священников из Станиславской епархии для обслуживания частей дивизии. Из

Станиславской епархии я разрешил ему взять только одного священника – Галибея Ивана из с. Скоморохи Бучачского района. Галибей написал мне перед этим письмо, в котором просил разрешить ему идти добровольцем в дивизию “СС-Галичина”. Возможно, он по этому вопросу обратился ко мне и устно, и я ему разрешил уходить в дивизию.

Когда Лаба просил у меня священников для дивизии, я сообщил ему о том, что я согласился отпустить в дивизию Галибея. Лаба ответил, что Галибей уже был у него. Он действительно ушел в дивизию, но по неизвестным мне причинам скоро оттуда возвратился в свое село и с моего согласия продолжал быть священником в с. Скоморохи. Думаю, что он и теперь проживает там.

Названные мною вчера священники Голубович, Головатый и Дубчевский изъявили желание идти в дивизию в качестве священников. Поэтому я и дал согласие на его уход в дивизию.

Вопрос: Разве из числа священников Станиславской епархии в дивизию “СС-Галичина” ушел только один Галибей?

Ответ: Насколько мне известно, ушел только Галибей. При этом я хочу уточнить свои показания о Голубовиче и Головатом. Фамилию священника Голубовича из с. Жабокруки, как изъявившего добровольное согласие уйти в дивизию “СС-Галичина”, я назвал ошибочно, вместо священника Косовича Романа из с. Космарын Бучачского района Тернопольской области.

Фамилия священника Гавацкого, как добровольца дивизии “СС-Галичина”, мною названа также неправильно. Настоящая фамилия этого священника Головатый. Священник Гавацкий служит в с. Кличаки Станиславской области, он не был добровольцем этой дивизии, я просто ошибся в этом вопросе.

Мои показания о священнике Дубчевском, как о добровольце этой дивизии правдивые.

Вопрос: Покажите более подробно об этих добровольцах дивизии “СС-Галичина” – Лаба, Косовиче, Головатом и Дубчевском?

Ответ: Об этих священниках могу показать следующее:

1) Лаба, имя и отчество не знаю, лет 50, в прошлом профессор Львовской духовной семинарии. Впоследствии митрополитом Андреем Шептицким был назначен членом Церковного Совета митрополии крилошанином капитулы. Уже при немцах, по указанию Шептицкого, он был назначен старшим духовником дивизии “СС-Галичина”. Приезжал ко мне с просьбой выделить ему священников для обслуживания частей дивизии. Летом 1943 года вместе с моим заместителем Лятышевским выступал с речью перед солдатами дивизии на городской площади в г. Станиславе. Об этом мне известно со слов Лятышевского. Где он в настоящее время, не знаю. Его хорошо должен знать Львовский епископ Будка Никита.

2) Косович Роман, священник с. Космарын Бучачского района Тернопольской области, лет 32-35. Он написал мне письмо (в 1943 году), в котором сообщил, что уже записался добровольцем в дивизию “СС-Галичина”, о чем поставил меня в известность. Я дал ему письменное

указание, запрещающее оставлять церковь, и он подчинился моему приказанию. Где он в настоящее время, не знаю.

3) Головатый, лет около 30, священник с. Глибочек Борщевского района Тернопольской области. Он также поставил меня в известность, что записался добровольцем в дивизию “СС-Галичина”. Я ему также запретил оставлять парафию. Перед приходом Красной армии он выехал в г. Львов, якобы по делам каких-то своих родственников, хотел возвратиться в свое село, потом была линия фронта, и он боялся ехать. Я обещал ему дать назначение, но он ушел, и больше я о нем ничего не слышал.

4) Дубчевский Иван, священник с. Дрищев Галичского района Станиславской области, лет 35. Он, будучи в Станиславе, зашел ко мне и сообщил, что записался добровольцем в дивизию “СС-Галичина”, на что я не дал согласие, и он остался в своем селе. Он и сейчас служит в своем селе. Дубчевский рассказывал, что в их селе жители не хотели записываться в эту дивизию, и он, чтобы показать пример, сам записался добровольцем. Однако и после этого добровольцев оказалось мало.

Вопрос: Арестованный нами епископ Лятышевский в своих показаниях заявляет, что по Вашему указанию он на городской площади в Станиславе вместе с Лаба выступал перед частями дивизии “СС-Галичина”, благословляя их на борьбу против Красной армии. Почему Вы об этом не показываете?

Ответ: Я вспомнил, что летом 1943 года Лятышевский и Лаба действительно выступали перед частями дивизии “СС-Галичина”, о чем мне известно со слов Лятышевского. Содержание их выступлений я не знаю. Кто его посылал, и кто поручал выступать, я не помню. Возможно, Лаба просил меня об этом, а я поручил Лятышевскому выступить перед частями дивизии. Помню также, что осенью 1943 г. немецкий староста Альбрехт обратился ко мне с просьбой отслужить богослужение перед немецкими частями, которые были в Станиславе. Возможно, тогда еще были части дивизии “СС-Галичина”, но я этого не помню. Я сказал Альбрехту, что вместо меня пойдет Лятышевский, и он действительно совершал эту службу. Знаю, что на этом богослужении в г. Станиславе был губернатор дистрикта Галиция Вехтер и другие немецкие представители. Об этом меня информировал Лятышевский.

Сам я никогда перед частями дивизии “СС-Галичина” не выступал.

Вопрос: Покажите все, что Вам известно о формировании дивизии “СС-Галичина”, участии в этом духовенства греко-католической церкви, и в частности, митрополита Шептицкого?

Ответ: Как формировалась эта дивизия, я знаю мало. Знаю, что в ее формировании принимал участие Украинский комитет и все немецкие органы власти. Духовенство греко-католической церкви радостно встретило весть о создании этой дивизии, т.к. она направлялась для борьбы против Красной армии. Выше я уже показывал, что греко-католическое духовенство было враждебно настроено по отношению Советской власти, поэтому оно приветствовало создание такой дивизии.

Духовенство выступало перед населением Галиции с призывом идти добровольцами в эту дивизию для борьбы против Советской власти. Многие священники сами изъявляли желание идти добровольцами в дивизию. Митрополит Шептицкий также был сторонником создания дивизии “СС-Галичина” и лично направил туда своих представителей, в частности, члена своего Церковного Совета Лаба. Поскольку основная работа по формированию дивизии проводилась в г. Львове, безусловно, Шептицкий активно участвовал в этом. Хотя конкретных фактов его прямого участия в формировании дивизии я не знаю, и его воззваний по этому вопросу не читал, однако я не допускаю мысли, чтобы Шептицкий не играл в этом руководящую роль.

Кто-то из моих посетителей (кто именно, не помню) рассказывал мне, что Шептицкий хотел назначить специального военного епископа в дивизию “СС-Галичина”. Кандидатом на эту должность он наметил епископа Бучко Ивана, который находился в Риме.

Мне известно, что дивизия “СС-Галичина” немцами была направлена на Западный фронт, а летом 1944 г. ее перебросили на Советский фронт, где она была разбита. Об этом сообщили мне мои посетители.

Вопрос: Кто такой Бучко?

Ответ: Бучко Иван – епископ греко-католической церкви, находился в Америке, а в период настоящей войны приехал в г. Рим, в Ватикан и добивался назначения в Галицию. Сам он происходит из Галиции. Немецкие военные власти сами почему-то ходатайствовали перед Шептицким о том, чтобы он принял Бучко и назначил ему должность. Они обещали ему паспорт на проезд в г. Львов. Шептицкий согласился принять Бучко, предлагая его на должность военного епископа в дивизию “СС-Галичина”. Почему именно немцы так беспокоились о Бучко, мне неизвестно. Возможно, представители греко-католического духовенства ходатайствовали перед немцами о разрешении приезда Бучко в Галицию. Однако, в связи с быстрым продвижением Красной армии на запад переезд Бучко не состоялся.

Вопрос: Что Вам известно о командном составе дивизии “СС-Галичина”?

Ответ: Я слышал, что в формировании дивизии “СС-Галичина” участвовал немецкий полковник Бизанц, который приезжал в Станиславов вместе с Франком. Других лиц из числа командного состава дивизии “СС-Галичина” я не знаю.

Допрос закончен в 2 ч. 30 м. 29.4.45. (перерыв с 16 ч. 40 м. до 22 час. 30 мин.)

Записано с моих слов правильно, мне прочитано.

Хомишин

Допросил:

Начальник отделения следчасти НКГБ УССР
капитан государственной безопасности

Дубок

Оригінал. Машинопис.

ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 75142-ФП. – Т. 1. – Арк. 48-51.

№ 215

**Повідомлення секретаря Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоня
про діяльність винищувальних батальйонів в області**

30 травня 1945 р.

Пролетарі всіх країн, єднайтеся

ЦІЛКОМ ТАЄМНО

ВХ313/14/V-45 г

КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ (більшовиків) УКРАЇНИ

СТАНІСЛАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМІТЕТ

МК, РК(б)У, Військовий відділ ОК КП (б) У, т. Храпко.

ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ № 37

засідання бюро Станіславського Обкому КП (б)У

від 30 травня 1945 року.

“Про стан роботи винищувальних батальйонів
та груп самооборони в районах області”

(доп. т. Николайчев, Мищенко)

Виконком обласної Ради депутатів трудящих та бюро Обкому КП(б)У відмічають, що особистий склад винищувальних батальйонів провів значну роботу по боротьбі з українсько-німецькими націоналістичними бандами ОУН і УПА, а також по виявленню агентури противника і очищенню від ворожо-преступного елемента в районах області.

Однак, в ряді районів області партійно-радянські організації і начальник РВ НКВС не приділяють достатньої уваги керівництву винищувальними батальйонами і бойовими групами самооборони в наслідок чого в роботі винищувальних батальйонів є серйозні недоліки.

Відсутність політичної і виховної роботи серед особистого складу винищувальних батальйонів привело до ряду випадків уходу з зброєю в банди і проявлення мародерства – Богородчанському, Надвірнянському, Кутському, Обертинському, Косівському та інших районах.

Бойова підготовка проводиться слабо, внаслідок чого – серед особового складу винищувальних батальйонів є випадки поранень і жертв – Бурштинський, Коломийський, Богородчанський райони.

Штати особового складу винищувальних батальйонів повністю не укомплектовані.

Особовий склад, який знаходиться на казарменому положенні, в ряді районів приміщенням, харчуванням і ремонтом одягу та взуття – зовсім не забезпечується – Снятинський, Лисецький, Жовтневий, Перегінський райони.

Збоку облуправління НКВС відсутній контроль, керівництво і практична допомога в роботі винищувальних батальйонів.

Секретар обкому КП(б)У

М. Слонь

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. 38. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 15.

Протокол допиту заарештованого митрополита Йосифа Сліпого

8-9 травня 1945 р.

г. Киев, 8 мая 1945 года
Допрос начат в 15 час. 00 мин.

Вопрос: Какое Вы принимали участие в создании украинско-немецкой дивизии “СС-Галичина”?

Ответ: Никакого участия в создании дивизии “СС-Галичина” я не принимал. Мне также неизвестно, чтобы кто-либо из духовенства греко-католической церкви оказывал в этом мероприятии содействие немецким властям и Украинскому Центральному Комитету, занимавшимся организацией названной дивизии. Наоборот, я лично, митрополит Андрей Шептицкий и большая часть духовенства нашей церкви являлись противниками создания дивизии “СС-Галичина”, т.к. были против направления украинской молодежи на фронт и уничтожения ее на войне.

Вопрос: Вы говорите неправду. Материалами следствия установлено, что митрополит Андрей Шептицкий и весь епископат греко-католической церкви, в том числе и Вы, благословили создание дивизии “СС-Галичина” для борьбы с Советской властью. Известно также, что большая часть подчиненного Вам духовенства проводила активное участие в организации этой дивизии. Следствие предлагает Вам изложить правду по существу заданного вопроса.

Ответ: Я показываю правду, что митрополит Андрей Шептицкий, а так само епископы греко-католической церкви, в том числе и я, своего благословения на создание дивизии “СС-Галичина” не давали, и духовенство никакого участия в формировании этой дивизии не принимало.

Вопрос: Вам предъявляется статья под названием “СС дивизия Галичина”, в которой значится, что 28 апреля 1943 года Вы лично, в сослужении священников Романа Лободича и Гавриила Костельника, совершали напутственный молебен для участников дивизии “СС-Галичина”, а священник Лаба Василий произносил проповедь антисоветского содержания. В этой же статье значится, что 18 июля 1943 года митрополит Андрей Шептицкий благословил офицерский состав дивизии “СС-Галичина” перед отправлением в Германию для прохождения военной подготовки.

Изложенные факты в статье, касающиеся лично Вас и духовенства греко-католической церкви, Вы подтверждаете?

Ответ: Да, действительно, в апреле 1943 года, по поручению митрополита Андрея Шептицкого, в соборе св. Юра, в сослужении священников Лободича и Костельника, я совершал богослужение для участников дивизии “СС-Галичина”, отправлявшихся в Германию для военной подготовки.

Подтверждаю также, что во время проводимого мною богослужения священник Лаба Василий произносил в соборе проповедь, однако

содержания ее я не знаю, т.к. в то время находился в алтаре около престола и не слышал, о чем он говорил. К тому же Лаба не обладает сильным голосом, чтобы его можно было слышать, находясь в алтаре. Являлась ли проповедь Лабы по содержанию антисоветской мне не известно.

О том, что дивизия “СС-Галичина” была создана для борьбы с Советской властью, мне было неизвестно, и на это своего благословения я не давал. Благословлял ли митрополит Андрей Шептицкий офицеров дивизии “СС-Галичина”, как об этом изложено в предъявленной мне статье, я не знаю.

Вопрос: Вы обманываете следствие, утверждая, что Вам, якобы, не было известно о том, что дивизия “СС-Галичина” была сформирована для борьбы с Советской властью. Вы принимали участие на собрании украинских националистов в г. Львове во время провозглашения т.н. декларации о создании “Самостоятельной” Украины?

Ответ: Да, принимал.

Вопрос: В декларации, провозглашенной украинскими националистами на собрании, где Вы присутствовали, было сказано: “Нашей первоочередной задачей теперь является – быстрее создать Украинскую Армию, чтобы она оказала помощь немецкой армии и немедленно пошла в бой за полный и окончательный развал “московской тюрьмы народов””. Из сказанного в декларации для Вас разве не было понятным, для какой цели создавалась т.н. “Украинская Армия”, в том числе и дивизия “СС-Галичина”?

Ответ: В декларации, провозглашенной украинскими националистами по вопросу создания “Самостоятельной” Украины, действительно, указывалось о необходимости создания украинской армии для оказания помощи немецкой армии в борьбе с Советской властью. Однако это было еще в 1941 году, и немецкие власти, не желая удовлетворить требования националистов о создании “Самостоятельной” Украины, не разрешили также организовывать и украинскую армию.

Мне известно, что формирование дивизии “СС-Галичина” было начато по инициативе немецких властей для пополнения своих вооруженных сил, боровшихся против Союзных войск: Англии, СССР и США.

Вопрос: Почему же Вы выше утверждали, что Вам, якобы, неизвестно было, для какой цели формировалась дивизия “СС-Галичина”?

Ответ: В пропаганде, проводившейся во время формирования дивизии “СС-Галичина”, в частности, в манифесте, изданном в связи с этим, указывалось, что дивизия вместе с немецкой армией должна вести борьбу с Советской властью, однако среди населения по данному вопросу были разные толкования. Одни говорили, что дивизия будет использована для борьбы с поляками, другие говорили, что для борьбы с различными бандами, и т.п. Поэтому вначале я и показал – была ли дивизия “СС-Галичина” создана для борьбы с Советской властью, мне неизвестно.

Вопрос: С какой целью Вы совершали богослужение для участников дивизии “СС-Галичина”?

Ответ: Служение для участников дивизии “СС-Галичина” я совершал с целью, чтобы Господь помог им спасти души свои от всяких несчастий.

Вопрос: Вы уклоняетесь от дачи правдивого ответа на поставленный вопрос, используя для этой цели религию. Из содержания предъявленной Вам статьи явствует, что “торжества”, проводившиеся по случаю формирования дивизии, совершались под лозунгом борьбы с Советской властью, о чем Вам неизвестно, и Вы, как епископ, своей молитвой благословили участников дивизии на эту борьбу. Почему Вы всячески уклоняетесь от дачи правдивых показаний?

Ответ: Нет, в проведении богослужения для участников дивизии “СС-Галичина” я преследовал только религиозный акт и никаких других целей в этом в виду не имел. Под каким лозунгом проводились торжества по случаю формирования дивизии и были ли вообще в связи с этим какие торжества, мне было неизвестно, и об этом я узнал значительно позднее. Повторяю, что во время богослужения дивизию “СС-Галичина” я не благословлял на борьбу с Советской властью.

Вопрос: В дивизии “СС-Галичина” были в качестве военных священников представители Вашего духовенства?

Ответ: Да, по назначению митрополита Андрея Шептицкого в дивизии “СС-Галичина” служило 7 или 10 священников, т.н. “капелланы” во главе которых был священник Лаба Василий.

Вопрос: Назовите фамилии всех капелланов, служивших в дивизии “СС-Галичина”?

Ответ: Кроме Лаба, в дивизии служили следующие священники:

- 1) Ковалюк, имени его не знаю, местопребывание неизвестно;
- 2) Карпинский, имени его не знаю, местопребывание неизвестно;
- 3) Кладочный Иосиф, проживает в г. Львове, пл. Юра № 5.

Фамилий других капелланов, служивших в дивизии “СС-Галичина”, я не помню.

Вопрос: Как же следует расценивать ранее данные Вами показания о том, что митрополит Андрей Шептицкий, Вы лично и большая часть греко-католического духовенства были, якобы, против формирования дивизии “СС-Галичина” и не принимали никакого участия в ней, в то время, как в действительности в этой дивизии, по указанию Шептицкого, служила целая группа священников?

Ответ: Выше я уже показал, что митрополит Андрей Шептицкий, лично я и большинство духовенства греко-католической церкви были против создания дивизии “СС-Галичина”, это так было в действительности, т.к. мы видели, что немцы затеянную ими войну проигрывают, но после того, когда дивизия была сформирована, и командование обратилось к митрополиту Андрею Шептицкому с просьбой назначить в дивизию капелланов для обслуживания солдат и офицеров – греко-католиков в их религиозных нуждах, митрополитом Андреем Шептицким было назначено в дивизию 7 или 10 священников. Не посылать священников на службу в дивизию мы не

имели права, т.к. это противоречило бы религиозной совести, оставив на произвол судьбы своих верных греко-католиков.

Вопрос: Следовательно, Вы не оставляете на “произвол судьбы” и тех греко-католиков, которые находятся в бандах УПА и также, как и дивизия “СС-Галичина”, ведут активную борьбу против Советского народа?

Ответ: Нет, в банды УПА своих священников для религиозного обслуживания находящихся там греко-католиков мы не посылали, и с просьбой направить в УПА священников к нам никто не обращался.

Вопрос: Следовательно, если бы командование УПА обратилось к Вам с такой просьбой, она была бы удовлетворена?

Ответ: Нет, в банды УПА своих священников направлять мы не могли, несмотря на наличие у них наших верных – греко-католиков, т.к. УПА не признана никакой властью и не имеет своей территории, в то время, как дивизия “СС-Галичина” была сформирована официально, по указанию немецких властей.

Допрос окончен 9.5.45 года в 2 ч. 25 м. с перерывом от 17 час. 05 мин. до 21 ч. 20 м.

Протокол записан с моих слов верно, мною прочитан, в чем и расписываюсь:
Йосиф Сліпий

Допросил:

Заместитель начальника отделения следчасти НКГБ УССР
старший лейтенант госбезопасности

Горюн

Оригінал. Рукопис.

ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 68069-ФП. – Т. 1. – Арк. 149-158.

№ 217

Витяг із доповідної прокурора Станіславівської області про результати боротьби з українським національно-визвольним рухом

Квітень – червень 1945 року

В результате правильной оценки сложившейся обстановки, Управлением НКВД по Станиславской области совместно с командованием войсковых соединений, присланных для проведения операций, всю свою работу направило на быстрейший разгром действующих банд УПА и ликвидации ОУНовского подполья. Главный чекистско-войсковой удар наносился по районам, расположенных у подножья Карпатских гор, где деятельность банд УПА грозила срывом мероприятий, проводимых советскими и партийными органами. В ходе проведения с 1 апреля по 1 июля 1945 г. операций нанесен решительный удар по бандформированиям, боевикам и ОУНовскому подполью в Долинском, Калушском, Коршевском, Яблунковском, Жабьевском, Солотвинском и других районах области.

За отчетный период было проведено 576 чекистско-войсковых операций силами пограничных внутренних войск НКВД, бойцами истребительных батальонов и оперативного состава органов НКВД. В результате проведенных операций полностью и частично разгромлено 23 бандитско-повстанческих групп, в том числе:

а) курени: “Недобитого” – в составе 3-х сотень; “Степового” – в составе 3-х сотень; “Беркута” – в составе 3-х сотень; “Книша” – в составе 3-х сотень; “Перебийноса” – в составе 3-х сотень; “Искры” – в составе 3-х сотень.

б) сотни: “Гонты”, “Вершника”, “Довбуша”, “Билого”, “Овода”, “Туриста”, “Олега”, “Кармелюка”, “Ясменя”, “Спартака”, “Коса”, “Бея”, “Мороза”, “Прута”, “Иркута”, “Тютюнника”, “Крука”.

Учебно-запасных сотень – 9, командирами которых являлись: “Боявир”, “Явир”, “Горка”, “Верховинец”, “Гонта”, “Святослав”, “Вовк”, “Бояринов”, “Цветко”.

При ликвидации бандитских групп и ОУНовского подполья за второй квартал: убито – 3208, задержано – 15471.

В числе убитых: бандитов – 2749, дезертиров РККА – 14, уклонившихся от службы в РККА – 49, бандпособников – 7.

В числе задержанных: бандитов – 5244, дезертиров РККА – 137, уклонившихся от службы в РККА – 7845, бандпособников – 1849, прочего антисоветского элемента – 389.

За это время явилось с повинной – 4834, в том числе бандитов – 4655, уклоняющихся от службы в РККА – 179 человек.

Оригінал. Машинопис.

ДАІФО. – Ф. Р-584. – Оп. 2. – Спр. 6. – Арк. 13-14.

Перелік скорочень

а/с – антирадянський	БССР – Білоруська Радянська Соціалістична Республіка
АБ – 1) авіабригада; 2) авто батальйон; 3) артилерійський батальйон	в/ч – військова частина
аг – агентурний	вд. – відділ
ак – армійський корпус	вид. – видання
АК – Армія крайова	віст. – вістун
АП – 1) авіаційний полк; 2) артилерійський полк	ВККІ – Виконавчий комітет Комуністичного Інтернаціоналу
АР – автономна республіка	ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія більшовиків
арм. – армійський	ВЛКСМ – Всесоюзна ленінська комуністична спілка молоді
армквгрупа – армійська кавалерійська група	ВМН – вища міра покарання
армкорпус – армійський корпус	ВМФ – Військово-морський флот
АРСР – Автономна Радянська Соціалістична Республіка	ВНОС – внутрішній оперативний зв'язок
арт. – артилерійський	ВОХР – Воєнізована охорона місць утримання
Артуправление – артилерійське управління	ВР – вибухові речовини
Артчасть – артилерійська частина	Врид – тимчасово виконуючий посаду
Архів УМВСУІФО – Архів управління Міністерства внутрішніх справ України в Івано-Франківській області	Врио – тимчасово виконуючий обов'язки
Архів УСБУ в Івано-Франківській області – Архів Управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області	ВС – Збройні сили
АССР – Автономна Радянська Соціалістична Республіка	ВТС – військово транспортні сполучення
АТС – автоматизована телефонна станція	ВТТ – виправно-трудоий табір
б., був., бывш. – колишній	ВЦСПС – Всесоюзна центральна рада професійних спілок
б/п – безпартійний	ВЧ – високочастотний зв'язок
Більш. – більшовики	ВЧК – всеросійська надзвичайна комісія
БНО – Білоруське національне об'єднання	г. – гора
БНСО – Білоруська національна соціалістична організація	Г/О, ГО – міський відділ
БОВО – Білоруський особливий округ	ГБ – державна безпека
БС., Б.С. – база сприяння	ГДА СБ України – Галузевий державний архів Служби безпеки України
	гл. – головний
	Г-по – гестапо (таємна поліція Третього Рейху)

ГПУ – Головне політичне управління (управлінська структура підрозділу НКВС)
гр. – громадянин, громадянка
гр. – група
гр.-ка – громадянка
ГТО – “Готов к труду и обороне”
ГУ – Головне управління
ГУДБ – Головне управління державної безпеки
ГУЛАГ, ГУЛаг – Головне управління таборів НКВС СРСР
ГУПВ – Головне управління прикордонних військ
ГУПВВ – Головне управління прикордонних та внутрішніх військ
ГУРКМ – Головне управління робітничо-селянської міліції
д – дело
Д/Ф – справа-формуляр
ДАІФО – Державний архів Івано-Франківської області
ДБ – державна безпека
дет. – деталі
ДЗОТ – дерево-земляна вогнева точка
див. – дивись
див. банда – диверсійна банда
дир. – директор
дільн. – дільничний
ДКП – дивізійний командний пункт
дм. – дециметр
док. – документ
ДОТ – довготривала вогнева точка
еп. – єпископ
ж.д., жел. дор. – залізниця, залізничний
З. О. – Закарпатська область, західні області
З., з., зап. – захід, западнею
зав. – завідуючий
ЗАГД- закордонні агентурні дані
зак. – закордонний
зак. агентура – закордонна агентура

зак. данные, закданные – закордонні дані
зак. источник – закордонне джерело
зам. – заступник
ЗАПОВО, ЗапОВО – Західний особливий військовий округ
зв’яз. – зв’язкова
з-д – завод
ЗОУНР – Західна область Української Народної Республіки
ЗУ – Західна Україна
ЗУЗ – Західноукраїнські землі
ЗУНР – Західно-Українська Народна Республіка
и.о. – виконуючий обов’язки
изд. – видання
им. – імені
ин-т – інститут
исп. – виконавець
Івано-Франківське ОО ВУТ “Просвіта” – Івано-Франківське обласне об’єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта”
ім. – імені
ін. – інше
к.-р., к-р – контрреволюційний
КА – Червона армія
кбм., куб/метр – кубометр
кв. – 1. квадратний (метр); 2 – квартал; 3 – квартира
кв. км. – квадратний кілометр
кг, кгр, клір. – кілограм
КГБ (рос.) – див. КДБ
КДБ – Комітет державної безпеки
км., клм. – кілометр
КО, КВО, КОВ, КОВО – Київський особливий військовий округ
кол. – кількість
ком. – командир
КОП (поль.) – Корпус охорони прикордонної
КП(б)У – Комуністична партія Більшовиків України

КПЗУ, КпзУ – Комуністична партія
Західної України
КПП – 1. контрольно-пропускний
пункт; Комуністична партія Польщі
к-ки – керівники
к-ів – керівників
к-р організація – контрреволюційна
організація
к-р. – командир
край. – крайовий
КРО – 1. контррозвідувальний
відділ; 2. контрольно-ревізійний
відділ
кр-ц – червоноармієць
КСМ – Комуністична спілка молоді
КСП – контрольно-слідова смуга
кул. – кулеметник
кущ. – кущовий
лист. – листівка
ЛКСМУ – Ленінська комуністична
спілка молоді України
ЛО – 1) Ленінградська область; 2)
Львівська область
м., мт., мтр – метр
МА – Молдавська автономія
МАССР – Молдавська Автономна
Радянська Соціалістична
Республіка
Мгр. – магістр
мд., м.д. – моторизована дивізія
мех. – механізований
МКС – молодший керівний склад
мл. – молодший
моб. – мобілізаційний
МОПР – Міжнародна організація
допомоги борцям революції
мото – моторизований
МП – мобільний план
МПВО – місцева протиповітряна
оборона
МССР – Молдавська Радянська
Соціалістична Республіка
МТС – машинно-тракторна станція
м-ц – місяць
Н. Ш. – начальник штабу

надрай. – над районний
НАН – Національна Академія Наук
Напр. – наприклад
нарком – народний комісар
наркомат – народний комісаріат
нач. – начальник
нім. – німецькі, німецький,
німецька, німецьке
НЗ – недоторканий запас
НК – Народний комісаріат
НКВД (рос.) – див. НКВС
НКВС – Народний комісаріат
внутрішніх справ
НКГБ (рос.) – див. НКДБ
НКДБ – Народний комісаріат
держаної безпеки
НКО – Народний комісаріат
оборони
н-с. – націонал соціалісти
НСШ – Неповна середня школа
обком – обласний комітет
Обл. – область
Обл. ЗУ – області Західної України
ОблУРКМ – Обласне управління
Робітничо-селянської міліції
Облфинотдел – обласний
фінансовий відділ
ОБС – окремий батальйон зв'язку
ОВ – особливий відділ
ОВТК – особлива виправно-
трудова колонія
ОДПУ – Об'єднане державне
політичне управління
ОК – 1) відділ кадрів, 2) обласний
комітет
окол. – околиця
окр. – округа
окр. – окружний
ОНЗ – особливий недоторканий
запас
ОО – особий відділ
ООП – Окружний осередок
пропаганди
ОП – вогнева позиція
оп. – опис

опер. – оперативний
оперработник – оперативний
працівник
ОПК – окрема прикордонна
комендатура
ОТ – вогнева точка
от. исп. – віддрукував і виконав
от., отп. – віддруковано
отд. – відділ; відділення
ОТК – відділ технічного контролю
отсекр. – відповідальний секретар
ОУН – Організація українських
націоналістів
ОУН (б) – Організація українських
націоналістів (під проводом
Степана Бандери)
ОУН (м) – Організація українських
націоналістів (під проводом Андрія
Мельника)
ОУР УМ – відділ кримінального
розшуку Управління міліції
п.п., п/п – 1) справжній підпис; 2)
підпис підтверджую; 3. пункти по
порядку
п/о – 1) підвідділ; 2) поштовий
відділ
п/ч – прикордонна частина
ПАК – Польська армія крайова
парт. – партизанський
ПВ – прикордонні війська
ПВО – протиповітряна оборона
пвх. – політичний виховник
ПД. пд. – піхотна дивізія
пер. – передано
пех. – піхотний
підп. – підпільний
підрай. - підрайонний
ПО – 1. прикордонний округ; 2.
прикордонний загін
ПОВ – Польська організація
військова
Пов. – повіт
пов. ком. боївки – повітовий
командир боївки
подп. – підписаний

політвід. – політвідділ
полон. – полонина
пом. – помічник
ПП – піхотний полк
пполк. – підполковник
ППС – Польська партія
соціалістична
пр. – 1) протокол; 2) інше 3) провід
пр-к (-а) – противник (-а)
прав. – правління
прац. – працівник
прис. – присілок
прм. – приміром
пров. – провідник
проп. – 1) пропаганда; 2)
пропагандист
ПУН – Провід українських
націоналістів
пункт. – пунктовий
р. – рік
р. н. – рік народження
р/с – розвідувальні відомості
район. – районний
РВ – 1) районний відділ; 2)
розвідувальний відділ
РВК, райвійськкомат – районний
військовий комісаріат
реф. – референт
РК – робітничо-селянський
РККА – Робітничо-селянська
Червона армія
РКМ, РК милиция – робітничо-
селянська міліція
РНК – Рада Народних Комісарів
РО – 1) розвідувальний відділ; 2)
районний відділ
РО КОВО – розвідувальний відділ
Київського особливого військового
округу
роб. – робітник
РОМ – районний відділ міліції
РП – Республіка Польща
РПК – районний партійний комітет
РС – робітничо-селянський
РСМ – Робітничо-селянська міліція

РСФСР – Російська Соціалістична
Федеративна Радянська Республіка
РСЧА – Робітничо-селянська
Червона армія
румармія – румунська армія
румвласть – румунська влада
рц – районний центр
с. – (рос.) секретно (секретно,
таємно)
с. – село
с. – сторінка
с. г. (рос.) – сего года
с/о – секретний інформатор
с/с – секретний співробітник
с/совет – сільська рада
СБП – Союз білоруських патріотів
СВБ (поль.) – Союз збройної
боротьби
СД – Служба безпеки (німецький
контрроздівальний орган)
СД, с.д. – стрілецька дивізія
секр. – секретар
секр., секр-т – секретаріат
сел. – селянин
слід. – слідчий
смт – селище міського типу
Сов. Союз – Радянський Союз
СОТ. – сотня
СПО – секретно-політичний відділ
СС, С.С. (нім.) – охоронні загони
нацистської партії та війська
особливого призначення у
фашистській Німеччині.
Ст. – 1) станція; 2) старший; 3)
стаття
ст. – станція
стан. – станичний
стар. – старшина
УАН – Українська академія наук
УБП – Управління бойової
підготовки
УВО – Українська військова
організація
УГВР – Українська головна
визвольна рада

УДК – Український допомоговий
комітет
УДП – Українське Державне
Правління
укр. – українець, український,
українська, українське, українські
УМ – Управління міліції
УНДО – Українське національно-
демократичне об'єднання
УНКВД – Управління Народного
комісаріату внутрішніх справ
УНКГБ – Управління Народного
комісаріату державної безпеки
УНС – Українська народна
самооборона
УО – 1) Український округ; 2)
Управління охорони
УПА – Українська повстанська
армія
УПВ – управління Прикордонних
військ
УПВО – Управління прикордонної
та внутрішньої охорони
УПК (рос.) – уголовно-
процесуальний кодекс
УПСР – Українська партія
соціалістів-революціонерів
УР – укріплений район
ур. – уряд
УРП – Українська радикальна
партія
УРУМ (УРСМ) – Управління
Робітничо-Селянської міліції
УСДРП – Українська соціал-
демократична робітничка партія
УСРП – Українська соціалістична
радикальна партія
УССР – Українська Радянська
Соціалістична Республіка
ЦДАВО України – Центральний
державний архів вищих органів
влади і управління України
ЦДАГО України – Центральний
державний архів громадських
об'єднань України

центр. – центральний
ЦУ – Центральне управління
ЧА – Червона армія
час. (рос.) – часов
чел. (рос.) – человек
чот. – чотовий

шос. – шосе
шт. (рос.) – штук
ЭКУ – Економічне управління
Юн. – юнацтво

Іменний покажчик

- Абрамов М. І. – 61.
Абрамушкін – 62, 106.
Аверкін – 459.
Автухов І. П. – 60.
Агащук – 149.
Акстмеєр – 22.
Акулов – 366.
Алексєєв – 521, 536.
Алешка – 33.
Альбрехт – 353, 545, 547, 548, 550.
Андрейчук Іван (псевдо – Крутий) – 473.
Андрейчук Пилип – 385.
Андрейчук, нелегал – 149.
Андрєєв С. М. – 61.
Андрійович Михайло (Андрієвич Дмитро) – 300.
Андросюк – 150.
Андрусів Михайло Дмитрович – 146.
Андрусяк Василь (псевдо – Грегїт, Рїзун, Рїзбяр, Чорний) – 314, 315, 316, 334, 353, 356, 357.
Андрусяк Михайло – 488.
Андрухів Ігор – 2, 14.
Андрушко Володимир – 294.
Анісімов – 462, 487.
Антонїйчук Е. – 85.
Антонюк – 450.
Антошко Кузьма – 75.
Аполлонов – 432.
Арсенич Михайло – 380.
Арсенич Петро – 14, 301.
Артемчук – 91.
Аснам – 355.
Астафенчук – 82.
Атаманчук Н. – 215.
Б. – 28.
Б'ємен Бильшко – 414.
Бабенко О. С. – 60, 106.
Бабик Микола Іванович – 427.
Бабїй – 285, 286, 293.
Бабїнцев – 506.
Бабкін – 40.
Бабчишин – 107.
Базак – 517.
Базанов І. Г. – 61.
Базилєв – 209.
Базюк І. М. – 37.
Базюк Стась Андрійович (псевдо – Хмара) – 490, див. Хмара.
Базюк Стась Миколайович – 490.
Баландїн – 314.
Банах Володимир (псевдо – Вайс) – 140.
Банах Т. – 168.
Бандера Андрїй Михайлович – 134, 141-143, 146, 158, 162-164, 176, 177.
Бандера Богдан Андрійович – 143, 144, 146, 163, 164, 177.
Бандера Василь Андрійович – 143, 144, 163.
Бандера Марта Андрїївна – 143, 144, 146, 163, 164, 165, 177.
Бандера Оксана Андрїївна – 143.
Бандера Олександр Андрійович – 143.
Бандера Степан Андрійович – 5, 8, 14, 102-104, 112-116, 118, 134-137, 141-146, 158, 162-165, 173, 174, 176, 177, 180, 185-187, 192, 195, 200-202, 212, 379, 382, 519, 520.
Бандера-Давидюк Володимира Андрїївна – 143, 519.
Баран – 147.
Баранов – 51, 59, 70.
Барановський Ярослав – 111-115, 133, 136.
Барановський, священник – 300.
Барвїнський Олександр – 160.
Бардун Олександр Миколайович – 25.
Барнич Ярослав – 10, 299.
Баур – 47.
Бацала Оксана – 34.
Бачинський – 197.

Бегма – 508, 510.
Бей (псевдо) – 557.
Белінський Леонтій Семенович – 441, 442.
Бережной – 506, 507.
Берія Лаврентій Павлович – 15, 18, 19, 21, 24, 27, 30, 33, 39, 57, 100, 250, 347.
Беркут (псевдо) – 557.
Беруца Н. І. – 60.
Белов – 410, 411, 412.
Белоцерковський – 107, 135.
Бзактоль – 22.
Бибик Михайло – 300.
Бібік – 502.
Бігун – 114.
Бігус П. – 205.
Бізанц А. – 546, 551.
Білас – 380.
Білас І. Г. – 88, 172, 200, 350, 352.
Біленький – 161.
Білий (псевдо), сотенний – 485, 557.
Білобрам Надія (псевдо – Барка) – 139.
Білогубка Михайло – 300.
Білоусов – 93, 94.
Більський Альбін – 291.
Блакитний (псевдо) – 395.
Бобрецький Василь – 300.
Богдан, 420 (псевдо) – 537.
Богданко (псевдо), крайовий провідник – 215, 217.
Богославець Юрій Васильович (псевдо – Луна) – 479.
Богун (псевдо) – 390.
Богун Б. А. (псевдо), в.о. К-ра УПА (З) Карпати – 399, 400.
Боденка Стефка – 404.
Бозубляк Петро Павлович (псевдо – Галайда) – 479.
Бойко – 93.
Бойко (псевдо) – 474.
Бойко Дмитро – 300.

Бойчук (Якимчук) Марія МIRONІВНА – 404.
Бойчук Василь Миронович – 404.
Бойчук Ганна Гнатівна – 404.
Бойчук Гнат Миронович – 404.
Бойчук Михайло (псевдо Партизан) – 497.
Бойчук Михайло Миронович – 404.
Бойчук Юрій Степанович – 402.
Бойчук, нелегал – 148.
Бойчук, працівник спецгрупи НКДБ – 517.
Бойчук, ректор духовної академії – 437, 545, 546.
Борис (псевдо) – див. Хомин Василь.
Борисов – 21, 87.
Боруца – 91.
Бочков – 15, 18.
Боявір (псевдо) – 557.
Боян (псевдо) – 355.
Бояринов (псевдо) – 557.
Брандзель Рафаїл – 21.
Брант, шеф гестапо Станіславова – 299.
Бровенко – 509.
Бситіаш – 26.
Бурмак – 432.
Будка Микита – 547, 549.
Булат – 411.
Булка – 103.
Бульба (Бульба-Боровець) Тарас – 285, 317.
Бурачок Володимир – 309.
Буревій (псевдо) – 395.
Бурлака – 354.
Бурмак – 482, 507, 510, 511.
Бурмистенко – 61, 118.
Бутко Т. – 542.
Бутковський Іван (Гуцул) – 217, 236, 302, 390.
Бучко Іван, єпископ – 68, 551.
Бучко М. – 83.
Бушкін – 424.
В. – 38.

В. Г. – 160.
В'ятрович Володимир – 2.
Вагра і Альберт, брати – 34.
Вадис – 107.
Вайнруб – 176, 177.
Вальчик Олег – 102.
Варнак – 284, 286.
Василевський Пантелеймон – 487.
Василь, священник – 91.
Васильєв – 372.
Вацеба (псевдо) – 474.
Величко Микола – 237.
Верес (псевдо) – 364.
Вереснев Я. З. – 60.
Веркшущів – 363.
Верниволя (псевдо, можливо
Мицьо Андрій) – 283, 284.
Верховинець (псевдо) – 557.
Вершник (псевдо) – 557.
Вехтер, Отто фон – 216, 217, 550.
Вирлий (псевдо) – 474.
Витвицький Роман – 160.
Витиска – 519.
Вихор (псевдо) – 395.
Вівчарук Василь (псевдо – Сірко) –
488.
Віковський Іван Петрович
(псевдо – Підкова) – 521, 536.
Вілянський, адвокат – 41, 69, 70.
Вітенко Микола – 2, 14.
Владіміров – 62, 96.
Владко – 316.
Власов – 268.
Вовк (псевдо), командир сотні –
557.
Вовк Микола Андрійович – 101,
102, 104.
Войцеховський – 141, 143, 146, 158,
165.
Володимир Великий
(Святославович), князь – 125, 132.
Волосянко Анна Миколаївна – 426.
Волосянко Микола Степанович –
426.

Волосянко Ольга Михайлівна –
426.
Волосянко Яким Миколайович –
426.
Волочанський Іван Іванович
(псевдо – Луна) – 479.
Волошин Августин – 47,
Волошин Р. – 197.
Волошин, полковник – 523.
Волошина – 104.
Волошиновський Степан – 161.
Волянський Іван – див. Вілянський.
Вольф – 47.
Вороніч Т. Р. – 60.
Ворошилов Климентій – 91.
Ворощук Марія – 503.
Гаас К. – 248.
Габершток Юзьо – 404.
Габрусевич – 114.
Гавацький Роман – 548, 549.
Гаврилків – 111.
Гаврилюк – 149.
Гаврищук – 516.
Гаврищук Дмитро – 300.
Гаджер – 105.
Гайвас – 114.
Гайда Гаврило – 216.
Гайдук Семен – 105.
Гайдукович Іван – 50.
Гайдучек Мирослав Лук'янович –
440, 441.
Гайовий – 437.
Галганович Адам – 21.
Галицька-Дідух Тамара – 2, 14.
Галицький – 62, 64.
Галібей Іван – 549.
Галів Тимко – 144-146, 158, 163,
164
Гамалія (псевдо), сотенний – 315,
316, 362.
Гамалія (псевдо), сотенний
старшинської школи – 417.
Гамерський, професор – 185, 186.
Ганус – 542.

Ганушевський (Гнушевський),
 священик – 47, 69.
 Гарасімовіч Франц – 291.
 Гарбузяк Микола – 289.
 Гаркуша (псевдо) – 331.
 Гасин Олекса – 160.
 Гауфман – 363.
 Гашевський Дмитро – 289.
 Гейдичин Дмитрій Степанович –
 427.
 Гензан Кость – 414.
 Геник Антон (псевдо – Лисок),
 чотовий – 485.
 Геник Іван – 300.
 Герасимівський – 318, 519,
 Геу – 353.
 Гімлер – 544.
 Гірей Костянтин Несторович – 104.
 Гірняк Микола – 548.
 Гітлер Адольф – 162, 185, 186, 281,
 321, 343, 387, 436, 449, 451, 452,
 454.
 Гладкий – 94, 96.
 Глазков – 503.
 Глек Августин Параскович – 208,
 209.
 Глуговський – 460.
 Гнатевич – 195.
 Гнатишин Юрко – 332.
 Гнатюк Іван – 288.
 Гоголь Анна Гаврилівна – 55.
 Гоголь Василь Миколайович – 472
 Гоголь Іван Олексійович (псевдо –
 Довбуш) – 472.
 Голейко Н. П. – 444.
 Голембіовський І. С. – 522.
 Голенко Г. С. – 61.
 Головатий – 54.
 Головатий, священик – 549, 550.
 Головинський Ю. – 380.
 Головка – 160, 202.
 Голотов – 62.
 Голуб – 494.
 Голуб (псевдо – Антипка) – 140.
 Голубович Іван – 548, 549.
 Голубцов – 503.
 Голян Пилип – 290.
 Голян Степан – 290.
 Гонта (псевдо) – 391, 396, 557.
 Гонтарук (чоловік) – 300.
 Гонтарук Анна – 300.
 Гонтарук Марія – 300.
 Гонтарук Теодозія – 300.
 Гончарюк – 103.
 Горбаль Роман Томашевич – 101.
 Горбенко – 38.
 Горбенко-Волошин – 380.
 Горбовий – 136.
 Горбовий Володимир – 161.
 Горін – 147.
 Горка (псевдо) – 557.
 Горлинський М. – 36, 58, 59, 66, 70.
 Горобейчук – 364.
 Горобцов О. М. – 60.
 Городецький – 83.
 Горті (Хорті), регент Угорщини –
 186.
 Горюн – 556.
 Гоффер – 321.
 Гоцуляк Іван – 300.
 Гошовська Ганна – 405.
 Гошовська Марія Онуфріївна – 401.
 Гошовська Ольга Миколаївна –
 401.
 Гошовська Стефанія Миколаївна –
 401.
 Гошовський Володимир
 Миколайович – 401.
 Гошовський Іван – 404.
 Гошовський Микола Іванович –
 401.
 Гошовський Ярослав
 Миколайович – 401.
 Грабар Іван – 160.
 Грабовецька (Петрунеля) Ганна –
 403.
 Грабовецька Марина – 404.
 Грабовецький Василь Якимович –
 404.
 Грабовецький Михайло – 404.

Грабовецький Степан – 288.
 Грабович – 286.
 Грабовський І. С. – 444.
 Гречківський Іван – 300.
 Гречуха М. С. – 61, 344, 453, 463, 495, 515.
 Грешний – 542.
 Григорів Антон Семенович – 405.
 Григорів Марія Степанівна (псевдо – Оріся) – 472.
 Григорій, селянин – 91.
 Григорійчук Агафія – 466.
 Григоруку Іван Миколайович – 405.
 Григоруку Лука Антонович – 405.
 Григоруку Микола – 405.
 Гридін – 521.
 Грилов – 54.
 Гринів Роман Іванович – 104,
 Гринюкова – 506.
 Гриньовський – 197.
 Грицай Марта Теодорівна – 101, 104.
 Гриценко – 58.
 Грицун Петро Юрійович – 360.
 Грім (псевдо) – 543, 544.
 Громов – 62.
 Груба Марія – 448.
 Грубий (псевдо) – 390.
 Груленко М. В. – 21, 27, 42, 62, 93, 94, 95, 97, 106.
 Грунько – 35.
 Грушевський – 62.
 Грушевський Михайло Сергійович – 167, 252, 373, 383, 384, 386, 392, 393.
 Грушецький І. С. – 42.
 Губернат Василь – 161.
 Губін – 468.
 Губшит Анна – 503.
 Гудима Мар'ян – 105.
 Гузар-Колодзинський – 380.
 Гунда Андрій Дмитрович – 427.
 Гундзяк Василь Миколайович – 300.
 Гундзяк Микола – 300.
 Гундзяк Микола Миколайович – 300.
 Гурак Ігор – 2, 14.
 Гураль Іван – 105.
 Гусаров – 87.
 Гуцул (псевдо – див. Бутковський Іван) – 302, 390.
 Гуцуляк В. – 186.
 Гуцуляк Петро – 359.
 Гуцуляк Пилип – 404.
 Гушуя Іван – 288.
 Давиденко – 150.
 Давидкін – 517.
 Давидюк Теодор – 99, 519.
 Дандель – 286.
 Даниленко В. – 20, 23, 26, 31, 40, 46, 48, 53, 58, 66, 79, 87, 90, 105, 120, 153.
 Даниленко Ю. П. – 61, 106.
 Данилишин – 380.
 Данилів – 105.
 Данилюк – 149.
 Дашко Іван Петрович (псевдо – Довженко) – 472.
 Дашко Іван Степанович (псевдо – Чайка) – 472.
 Девосер – 197.
 Деделюк Михайло – 288.
 Дейнер Григорій Тарасович – 104.
 Дейчаківський Богдан – 139.
 Дем'янчук Стефан – 300.
 Дем'янюк Олена Олександрівна – 427.
 Демешко – 94.
 Демин – 430.
 Демич – 55.
 Демідов П. Й. – 61.
 Демчук – 415.
 Демчук Д. М. – 60.
 Демшин – 445, 446, 482, 507, 510, 511.
 Демьохін – 198.
 Денис, агент НКВС – 359.
 Денисов М. В. – 503.
 Денисюкова – 107.

Дергачов Микола – 486.
Дерев'янка – 12, 498, 500.
Деркач – 149.
Джгун – 516.
Дзерович Богдан – 161.
Дигма – 318.
Дигун М. Н. – 43, 106.
Дик (псевдо) – 390.
Димитрук Олена – 466.
Диченко-Задунайський – 74.
Діденко – 420.
Дідоха Йосиф – 300, 301.
Дідул – 149.
Дідушенко – 516.
Діоклетіан – 179.
Діонісій, митрополит
Варшавський – 50, 51.
Дмитришин Григорій Васильович
(псевдо – Звенигород) – 535.
Дмитрук Михайло – 385.
Довбуш (псевдо) – 472, 478, 500,
502, 557, див. також Гоголь Іван
Олексійович.
Додух М. А. – 503.
Доктор (псевдо), обласний
Провідник ОУН – 490.
Долбньов – 150.
Долгих В. Я. – 444.
Долгополов П. Н. – 503.
Долинний – 516.
Долішній – 285.
Долішній Іван – 299, 300.
Донилищак Катерина – 506.
Донцов Дмитро – 74.
Дорків Василь Михайлович – 465.
Дрекало Анна Василівна – 426.
Дроздецький – 116, 165.
Дроздович – 299.
Дуб, агент – 477.
Дубик М. – 248.
Дубина Дмитро Якович – 427.
Дубок – 548, 551.
Дубчевський Іван – 548-550.
Дувірак Федір – 288.
Дудчак Микола – 543.
Думаньський Михайло Іванович –
101, 103, 104.
Дунець Володимир – 300.
Дутка – 162.
Дутчак – 359.
Дьяков – 103.
Дьякон – 99.
Євтушенко І. М. – 42, 62, 73.
Євтушенко Т. М. – 42, 62.
Ємець – 301.
Ємець І. І. – 62, 73, 90, 106.
Єрема (псевдо) – 474.
Єсипенко (Йосипенко) – 432, 433.
Жаневич (псевдо – Женька) – 385.
Жерноклеєв Олег – 2, 14.
Жехулка Іван – 289.
Жмудь – 94, 95.
Жук, агент – 35.
Жуков – 494.
Журавель (псевдо) – 521, 536.
Журавльов – 97.
Завада Іван – 288.
Завгородний – 430, 444.
Завитський – 542.
Загірняк Василь Васильович – 427
Загородний – 475.
Задорожний – 494.
Зажицький – 295.
Зайцев – 469.
Залізник (псевдо) – 314, 390.
Залозецький Володимир – 75.
Заозерний (псевдо) – 102.
Запорожець – 360.
Запорожець (псевдо) – 400.
Заславський І. М. – 522.
Зачепа – 107, 135.
Зеленко – 25.
Зеленюк І. С. – 61.
Зенка – 308.
Зенко – 389.
Зимовський Петро – 21.
Зленко – 467.
Зорін – 410.
Зубач – 150.
Зуєв – 53, 505.

Зузяк – 148.
Ібраєв – 151.
Іван IV Грозний – 181.
Іваницький Борис – 160.
Іванків Олекса – 300.
Іванов – 410, 411, 445.
Іванов, агент – 477.
Іванчук Василь – 237.
Іванчук Василь Онуфрійович – 207.
Іваскін Павло Прокофійович – 427.
Івасюк-Боднарук Устина Іванівна (псевдо – Настя-Слава) – 472.
Івашов – 149.
Ільницький – 35.
Ільницький Роман – 160.
Ільчук Петро Миколайович – 358.
Іркут (псевдо) – 557.
Іскра (псевдо) – 323, 465, 497, 534, 557.
Йосафат – 547.
Йосипенко Василь – 301.
Йосипенко Юрій – 301.
К. Е. – 28.
К. К. – 28.
К. О. – 28.
Кабанцов Леонід Федорович – 425.
Кавко – 105.
Каганович – 250, 312.
Калина – 199.
Калитюк Юрій Михайлович – 478.
Калікст, Папа Римський – 144.
Калюжний Т. Т. – 60.
Камінський – 96.
Капець – 309.
Капуста Микола – 160.
Кардавський Степан – 301.
Карепчик – 111.
Карін – 523.
Карманова – 469.
Кармелюк (псевдо) – 557.
Карнаухов – 197.
Карпенко – 465.
Карпінський – 555.
Картавець – 360.
Картіч Михайло – 288.

Касар (псевдо) – 355.
Касьян (Кассян) – 25.
Касьяненко – 62, 63.
Катамай Володимир – 300.
Катрич Іван Васильович (псевдо – Богун) – 472.
Кацуляк Стефан – 301.
Кваліфковський Станіслав – 35.
Квасниця – 197.
Кейман Іван – 358.
Келлер – 323.
Кириленко – 492.
Кирилов – 75.
Кириченко – 542, 543.
Киселевський Зиновій Євгенович – 443.
Кисельов – 172.
Кислий Григорій Михайлович – 465.
Кисляк Степан Іванович (псевдо – Бистрий) – 535.
Кієвський-Бусел – 380.
Кікірчик Онуфрій – 288.
Кіров – 71.
Кіцера Омелян – 161.
Кладочний Йосиф – 555.
Клим, стрілець – 497.
Климишин – 112, 114.
Климів Іван (Легенда Євген) – 161, 200, 203, 211, 271, 380.
Клип Іван – 74.
Клячківський Дмитро (псевдо – Клим Савур) – 139, 262, 263, 380.
Книш (псевдо) – 390, 557.
Княжинський – 306.
Князюк (псевдо) – 473.
Кобулов Б. – 43, 116.
Ковалев – 18, 509.
Коваленко – 149.
Ковалюк – 555.
Ковалюк Володимира Тимофіївна – 101, 102.
Ковальський – 68.
Ковальчук – 360.
Ковальшин Степан – 237.

Ковпак Сидір – 10, 218, 219, 244,
256, 257, 279, 280, 357.
Когут О. І. – 522.
Кожевников – 21.
Козенко М. М. – 21, 42, 62, 106.
Козлов, агент – 477.
Козлов, оперуповноважений – 505.
Козловський – 19.
Козлюк Степан – 219.
Кокін С. – 2, 20, 23, 26, 31, 40, 46,
48, 53, 58, 66, 79, 87, 90, 105, 120,
153.
Колб – 176.
Коликов – 508.
Компанец – 494, 508, 510.
Конищев – 536.
Коновалець Євген – 22, 111, 121,
122, 125, 133, 135, 159, 185, 202,
212, 254, 255, 379, 380, 447.
Конченко М. С. – 61.
Копельман Леон – 75.
Корбут Лесь Степанович – 288.
Корендій – 55.
Коритко Р. – 405, 410.
Корнетов – 522.
Корнієць Л. – 61, 81, 498, 515.
Корольов – 492.
Коротченко Д. С. – 61, 358, 419,
457, 462, 495, 500, 515.
Коротьєв – 469.
Кос – 286, 557.
Косенко – 90.
Косик Володимир – 167, 184, 192,
252, 373, 383, 384, 386, 392, 393.
Косман С. – 83.
Косович Роман – 549.
Коссак Зенон – 380.
Костельник Гаврило – 68, 553.
Костенко – 514.
Костик Владимир – 237.
Костик Михайло – 288.
Костин В. – 288, 299.
Костинюк В. – 288.
Костинюк Іван – 288.
Костирко – 111.

Костишин – 160.
Костів – 285, 286.
Костюк В. А. – 42, 62, 106.
Костюк Василь Григорович – 439,
440.
Костюк Іван Павлович – 427.
Котельницький Осип – 237.
Коцеловський, єпископ – 68.
Кочівник – 361.
Кочмарин Василь – 74.
Кравцов – 150.
Кравченко (псевдо) – 423, 424.
Кравчук Євген – 238.
Криворучко А. С. – 61.
Кринюк Петро Васильович – 359,
Крип'якевич Іван – 167, 184, 192,
252.
Криша Л. Я. – 61.
Кріль Іван – 385.
Круг (псевдо) – 360.
Круглов – 39, 312.
Крук (псевдо) – 557.
Крупа – 91.
Кручковський – 355.
Крушевський, священник – 58
Крючковський – 543.
Крячун – 61.
Ксеня (псевдо) – 390.
Ксиляндер – 392.
Кубай А. І. – 26.
Кубійович (Кобевич) Володимир –
75, 196, 216, 217, 256, 285.
Кубік Август – 290.
Кугутяк Микола Васильович – 1, 2,
14.
Кудімова – 106.
Кудрін Степан Тимофійович – 425.
Кузаков – 62.
Кузин – 199, 200.
Кузяк Я. – 83.
Кузьмин Василь Петрович (псевдо
– Орлик) – 12, 389, 524, 534.
Куйбіда Казимир Миколайович –
423.
Кулагін (Колагін) – 385.

Кульчак Іван Миколайович – 427.
 Кульчицький Дмитро – 160, 197.
 Кульчицький Михайло – 161, 197.
 Куневич Іван Дмитрович (псевдо – Крук) – 472.
 Куницький Леонтій Теофілович – 35, 69.
 Курас Іван – 1, 5, 14.
 Курилюк Олекса – 288.
 Кусівий Д. – 83.
 Куц – 73, 453.
 Куцинський – 21.
 Кучма – 29.
 Кучубеїв – 34.
 Кущ М. К. – 42.
 Лаба Василь – 548, 549, 550, 551, 553-555.
 Лабій – 110.
 Лаврів – 145, 146, 158.
 Лазарович Микола (псевдо – Вдовенко) – 487.
 Лазорко Михайло – 161.
 Лакота Григорій – 68.
 Латишевський Олександр – 238.
 Лебідь Микола – 160.
 Лебідь Юрчик – 161.
 Левицький – 110.
 Левицький Дмитро – 24, 69.
 Левицький Костянтин – 24, 190.
 Левко (псевдо) – 543.
 Левченко – 410-412.
 Лемик Микола – 271.
 Леник Володимир – 237.
 Леник Павло – 237.
 Лепей (псевдо), хорунжий – 279.
 Лепетін – 468.
 Лепкий Богдан – 545, 546.
 Лепкий Дмитро (псевдо – Богдан) – 301.
 Лепкий Микола – 546.
 Лесницький – 22.
 Лещенко – 471, 477.
 Лещишин Микола – 289.
 Липов – 495.
 Лис (псевдо) – 331.
 Лисенко – 424.
 Лисенко Олександр – 2, 14.
 Лисий Володимир – 160.
 Лисок, чотовий (псевдо) – див.
 Генік Антон.
 Литвин – 483.
 Литвинов – 495.
 Литовчук Миколай Федорович (псевдо – Планета) – 472.
 Литуновський – 171.
 Лицюк – 197.
 Лібман – 171.
 Лівий Володимир (псевдо – Митар) – 488.
 Ліницький Йосип Миколайович (Юзьо) – 403.
 Ліницький Казимир (Казик) – 403.
 Лісовий (псевдо), курінний – 488.
 Лісовик (псевдо) – 497.
 Лобач – 492.
 Лобода (псевдо), чотовий – 486.
 Логвиненко – 450.
 Лозаренко – 506.
 Лопатинський – 112.
 Лопушняк – 149.
 Лосєв – 135.
 Лосик – 149.
 Лук'яненко – 505.
 Лупиносів Степан – 319.
 Луцик Є. Н. – 502, 503.
 Луцик Ірина – 503.
 Луцищів Михайло – 301.
 Луцьк Іван – 288.
 Луцький Олександр – 139, 279.
 Лютий Н. – 444.
 Лявбер Файдель Соломонович – 19.
 Лялька Я. – 405, 410.
 Ляпінський Антон – 289.
 Лятишевський Іван – 68, 69, 436-439, 545, 546, 549, 550.
 Ляш – 212.
 Магдич – 92.
 Маєвський Тарас – 380.
 Мазуленко М. П. – 61.
 Мазуркевич Т. – 83.

Мазурок – 148.
Макаров – 19, 20.
Маковійчук В. – 288.
Маковійчук Василь Ілліч – 288.
Маковійчук Микола – 288.
Максимець Олена Іллівна (псевдо – Катя) – 473.
Максимов – 494.
Максимов Іван Андрійович – 100, 102-104.
Максимович – 22.
Маланюк Олекса – 301.
Малащук – 104.
Малишевський – 20.
Мамоненко – 465.
Мамулов С. – 23.
Мангеровський Альбін – 291.
Манисай Юзефа Карлівна – 425
Мануїльський Д. – 495.
Марітчак – 197.
Маркевич – 364.
Мартишкін – 469.
Мартюк Іван – 160.
Марунчак Михайло – 237.
Марущак – 149.
Марущенко Олександр – 2, 14.
Марченко – 482, 507, 510, 511.
Марченко А. – 197.
Марченко Іван Федорович – 465.
Марчук Василь – 2.
Матвеев Є. – 83.
Матвеева, агент – 477.
Матвійчук Микола Михайлович – 101, 103, 104.
Матківський Василь Васильович – 403.
Матківський Михайло Васильович – 403.
Махонько – 423.
Мац – 33.
Мацькевич (псевдо – Василь) – 140.
Машкін А. І. – 60.
Медведев – 436, 523.
Мединський Юрко – 300.

Мельник Андрій – 8, 10, 74, 111-118, 447.
Мельник В. М. – 60.
Мельник Василь Іванович – 491.
Мельник Меланія Василівна – 491.
Мельник Ярослав Миколайович (псевдо Роберт, Корнілов) – 279, 357, 537, 542.
Мельничій Іван – 427.
Мельничук – 151.
Мельничук Онуфрій – 288.
Мельничук Параска – 288.
Мендель – 92.
Меркулов В. – 15, 18-21, 23, 24, 26, 30, 31, 108, 111, 138, 312.
Мехліс – 430.
Мешик П. – 116, 118, 119, 120, 135, 139, 162.
Микитюк – 353, 357.
Микитюк Володимир – 546.
Миколайчик – 458, 459.
Мирон Дмитро (псевдо Андрій та ін.) – 100, 101, 102, 103, 112, 140, 148, 271, 380.
Мироненко – 96.
Миронюк Григорій – 289.
Мирськ Я. Я. – 26.
Миськов В. – 215.
Митринга І. – 115.
Михайлов О. Н. – 42, 43, 48, 58, 62, 66, 88, 93-95, 97-99, 106-108, 135, 430, 438, 439, 444, 447.
Михалків Дмитро – 385.
Мицан Катерина – 2.
Мицик – 114.
Міхалків Юзь – 385.
Міхеев А. – 89.
Міхновський Микола – 121, 125, 271.
Міщенко В. С. – 42, 62, 106, 552.
Міщук Андрій – 2, 14.
Міщук Гриць – 290.
Могила-Сак – 380.
Могильницький Іван Іванович – 25.
Молащук Лідія – 103.

Молотов В'ячеслав – 71, 72.
 Момот Дмитро Васильович – 472.
 Мороз (псевдо) – 353, 361, 461, 557.
 Мороз Теодор – 160.
 Морозенко (псевдо) – 315, 390.
 Морозов – 96.
 Мостович Микола – 160.
 Мосюк Пантелеймон – 466.
 Моцний (псевдо) – 500-502.
 Мудрий В. – 47.
 Мудрієвський А. – 83.
 Муравйов – 281.
 Мурашкін – 360.
 Мурашко – 47.
 Мурза (псевдо) – 315.
 Мутилін – 62, 64.
 Мухін – 148.
 Нагірняк Микита – 288.
 Нагнибіда Іван – 301.
 Надя (псевдо) – 390.
 Назарук Осип – 41, 69.
 Найдєн В. С. – 42, 92, 93.
 Наливайко Василь – 301.
 Наріжної – 503.
 Нарольський – 201.
 Нєгрич – 488.
 Недільчук І. Д. – 444.
 Недобитий (псевдо) – 557.
 Нєстор (псевдо), керівник
 Тернопільського обласного
 Проводу ОУН – 279.
 Нєчай (псевдо) – 390.
 Нєчєса (псевдо) – 472.
 Никитюк Василь Миколайович –
 427.
 Никитюк, партизан – 465.
 Ніколайчєв – 552.
 Нікольський – 198.
 Новак – 354.
 Овод (псевдо) – 557.
 Овчарєнко Анна Василівна – 496.
 Овчарєнко Є. Г. – 60
 Околот Богдан – 238.
 Олег (псевдо) – 557.
 Олег (псевдо), заступник
 Провідника ОУН – 203.
 Олєксєнко – 508, 510.
 Олійник Ігор – 2.
 Олімп (псевдо) – 395.
 Ольховий Ілярій – 160, 161.
 Ольховський Ф. М. – 60, 106.
 Омєлян (псевдо) – 279.
 Онішкєвич М. – 405, 410.
 Онішкович Тарас – 201.
 Онуфрик – 215.
 Онуцак Юра (псевдо – Вигода) –
 300.
 Оранєць Микєй – 466.
 Орєл (псевдо) – 488.
 Орищук Михайло – 288.
 Орлан-Старух – 380.
 Орлик (псевдо) – 389, 501.
 Орлик (псевдо) – див. Кузьмин
 Василь Петрович.
 Ортель – 308.
 Осінчук – 160.
 Остапюк Василь – 288.
 Остафійчук Богдан – 2.
 Осташук Марія Федорівна – 401,
 403.
 Остен – 450.
 Островський Юліан – 291.
 Островський, президент м. Львова
 – 20.
 Остропольська Анна – 360.
 Остропольська Антоніна – 360.
 Охримович В. – 197.
 Очерєтяний – 62.
 П. В. – 38.
 П'ясецький Андрій – 160.
 Павленко – 461, 520.
 Павликовський Юліан – 160.
 Павло (псевдо) – 316.
 Павлюк Василь – 291.
 Павлюк Василь Юрійович (псевдо
 – Хмара), розвідник – 360, див.
 Хмара.
 Падюк Іван Михайлович – 25.
 Паліїв Дмитро – 113.

Палій (Палий) – 19, 74.
 Палійчук Микола – 2.
 Панчишин І. А. – 444.
 Панчишин Маріян – 161.
 Панчук Май – 2.
 Паньків Микола – 288.
 Паньківський Кость – 160.
 Пап – 318.
 Парасюк Гриць – 288.
 Партизан – див. Бойчук Михайло.
 Пастернак Юрко – 288.
 Педько – 92.
 Пекарський – 160.
 Пельц Франк – 289.
 Пельчарський Н. Є. – 215.
 Пердка Василь – 288.
 Пердка Михайло – 288.
 Перебийніс (псевдо) – 557.
 Перебийніс-Грицай – 380.
 Переневорська Марія – 288.
 Перенц С. М. – 444.
 Пересипкін – 312.
 Перец Антон – 27.
 Перцев Павло – 291.
 Петер Богдан-Зіновій
 Константинович – 405.
 Петерс Йозеф – 238.
 Петлюра Симон – 125, 202, 254,
 255.
 Петраш – 110.
 Петрів Всеволод – 160.
 Петрів Зенон – 160.
 Петро І – 181
 Петров, комбриг – 19.
 Петров, майор – 445, 461.
 Петрунів – 94, 95.
 Перацький – 135
 Пий XII, Папа Римський – 41.
 Пиндус Іван – 160.
 Пиріг – 315.
 Піва А. – 83.
 Підубний – 35.
 Пімста (псевдо) – 286, 497.
 Пінчук – 18.
 Пічка П. – 83.
 Плав'юк І. М. – 444.
 Плаушевські – 325.
 Плеченко І. П. – 61.
 Плигаль – 148.
 Побігущий Євген (псевдо – Рен) –
 331.
 Поврожник Василь – 34.
 Позиченюк – 160.
 Полеваний І. – 83.
 Полидович – 104.
 Полікарп, єпископ Луцький – 178,
 190.
 Померінг – 318.
 Пономаренко – 18.
 Попенюк Марія – 411.
 Попов – 496.
 Попов Михайло – 427.
 Попович Ілля – 22, 46, 47.
 Попович Омелян – 46, 47, 48.
 Порохівський – 76.
 Портненко – 505.
 Пославська Галина – 2, 14.
 Постельник – 526.
 Пострунка – 28.
 Примаков Г. А. – 503.
 Пришляки – 216.
 Прітма – 68.
 Пріцак – 103.
 Проскураков – 116.
 Профатілов – 508, 510.
 Процик Ярослав – 119.
 Прусак – 92.
 Прут (псевдо) – 557.
 Пуля, агент – 477.
 Пушкін, капітан – 382.
 Пятке – 354.
 Работницький Володимир
 Микитович – 104.
 Равлик – 114.
 Раджук Ф. І. – 475.
 Радзикевиц Володимир – 161.
 Радченко – 62.
 Рак (псевдо), Орест (псевдо) – 389.
 Раковський Роман – 160.
 Ребет Лев – 160, 161, 196.

Реєнт Олександр – 2.
Рематчук Макій Олексійович – 423.
Рен (псевдо) – див. Побігуший Євген.
Речковський – 110.
Решетов – 506, 507.
Решитюк Євдокія – 360.
Решитюк Казимир – 359-360.
Рибак (псевдо) – 390.
Рибчук – 185.
Рідченко П. П. – 42.
Різун – див. Андрусак Василь
Рінь (псевдо) – 543.
Ріпак – 388.
Роберт (псевдо) – див. Мельник Ярослав Миколайович.
Рога Я. – 83.
Рогатін – 81.
Рогачьов – 94, 95, 97, 98.
Романишин Порфирій – 74.
Романов (псевдо), сотенний – 466.
Романовський Петро – 91.
Романчук Микола – 404.
Романюк – 89.
Росляк – 197.
Росяк Михайло – 160.
Рубан – 116.
Рубльов – 516, 517.
Рубльова Емілія – 22.
Рудзевич – 286.
Руднев Семен – 244, 256.
Рудницька Мілена – 28.
Рудницький Іван – 28.
Рудницький Казимир Антонович – 425.
Румецак Михайло – 237.
Румшин Михайло Федорович – 425.
Русов – 75.
Рябов – 465.
Ряджук Федір – 426.
Рясной – 348, 350, 367, 431-435, 464, 481-483, 508, 510-512.
Сав'як Іван – 288.
Савицький І. В. – 43.
Савкун – 171.

Савченко С. Р. – 21, 432, 433, 483, 508, 510-512, 519, 520, 522.
Савчук Михайло Іванович (псевдо – Дзвін) – 534.
Саган – 111.
Садовий Михайло Петрович – 207.
Салевич Василь – 161.
Сальніков – 62.
Самолевич І. П. – 444.
Сандрук Микола – 543.
Санойца – 517.
Сароут – 37.
Свистель Франц – 35.
Своричевський Андрій Миколайович – 424.
Святослав (псевдо), командир сотні – 557.
Святослав Ігоревич, князь – 125.
Седюцький Ян Павлович – 35.
Селенюк – 108.
Сем'янчук – 185, 197.
Семеген Василь – 300.
Семегон Т. – 299.
Семен (псевдо) – 355.
Семенів – 54.
Семенчук – 517.
Семенчук Ілля – 140.
Семенюк Дмитро – 440.
Семенюк Марія Єрмаківна – 496.
Семко (псевдо) – 390.
Семчук Іван – 288.
Сеник Омелян – 111-114, 133.
Сентьок І. – 83.
Сенюк Василь – 333.
Сенюк Іван – 288.
Сенюк Петро – 288.
Сеньків Михайло (псевдо – Тернистий) – 139.
Сербенюк – 75.
Сербин Онуфрій – 161.
Сергієнко – 107, 153, 170.
Сергійчук Володимир Іванович – 2, 14, 453, 495, 515, 516.
Сергійчук М. І. – 111, 116, 141, 143, 146, 158, 192, 248, 382, 520.

- Сердюк Йосиф Антонович (псевдо – Бескид) – 534.
 Середній (псевдо), сотник – 541.
 Середюк Микола Іванович – 473.
 Серов І. – 15, 18, 21, 23, 24, 26, 30, 31, 33, 35, 39, 43, 46, 48, 49, 51, 80, 88, 89, 99, 100, 105, 107, 347.
 Сидір (псевдо) – 395.
 Сидоренко – 536.
 Сидоров – 430.
 Сидоряк Олександр – 238.
 Силяков – 360.
 Симоненко А. Я. – 60.
 Симчич Мирослав (псевдо – Кривоніс) – 12, 279, 484.
 Синенький Василь – 161.
 Сирочинський Рафаїл – 21.
 Сич (псевдо) – 395.
 Сівак – 110.
 Сірк – 353, 355.
 Скалюк – 316.
 Скаляк – 24.
 Скільський Микола (псевдо – Явір) – 488.
 Скоропадський П. – 47.
 Скрипник Д. – 83
 Скрипник І. – 83.
 Скрутень – 357.
 Скуба (псевдо) – 461.
 Скульський Ю. – 215.
 Славко (псевдо) – 102, 103, 316.
 Сліпий Йосиф – 438, 553, 556.
 Слонь Михайло Варламович – 12, 362, 413, 419, 431, 446, 453, 457, 460, 462, 467, 489, 498, 500, 502, 508, 510, 524, 534, 552.
 Сляний Віктор – 354.
 Смеречук Василь – 301.
 Сметанюк В. – 288.
 Сметанюк Василь Гаврилович – 288.
 Сметанюк Дмитро – 288.
 Смирнов – 350, 482.
 Смоляк Михайло – 290.
 Смородінов – 312.
 Смушко – 96.
 Собеська, графиня – 30.
 Сокира (псевдо) – 417.
 Соколов – 99, 426.
 Соловей – 114.
 Соловей, агент – 477.
 Сологуб Ф. Г. – 60.
 Солодилов М. К. – 61.
 Солодкий Дмитро – 325.
 Солонина – 162.
 Солонинка Василь – 160.
 Солтанюк Петро – 289.
 Сорока – 517.
 Сосновський – 459.
 Спартак (псевдо, можливо Підлетейчук Петро) – 310.
 Співак – 61.
 Спольський – 197.
 Стадниченко – 517.
 Сталін (Джугашвілі) Йосип Віссаріонович – 58, 72, 73, 89, 90, 174, 181, 208, 245, 250, 294, 331, 332, 337, 338, 339, 343, 387, 388, 452-455, 462, 467.
 Сталь (псевдо) – 315.
 Старух Ярослав – 160.
 Стасюк – 309.
 Стахів Володимир – 160.
 Стахов – 434.
 Шашко Петро – 91.
 Шашко Стах – 91.
 Степанюк Володимир – 19.
 Степовий (псевдо) – 557.
 Стефаник – 55.
 Стефаник Василь – 1, 2, 5, 14.
 Стефаник Юрій Васильович – 103, 202.
 Стефанишин Данило Васильович – 141, 142, 146, 162, 163, 164, 177.
 Стефанков – 460.
 Стефанович – 74.
 Стефурак Микола – 288.
 Стецик Теодосій – 216.
 Стецько Ярослав – 114, 159, 176, 178, 186, 191, 195, 205, 213, 520.

Столбов – 503.
 Стрипко Дмитро – 288.
 Стріл (псевдо) – 316, 355.
 Строкач Тимофій – 256, 508, 510.
 Ступка Михайло – 237.
 Судак Євген – 547.
 Сулима (псевдо) – 472, 474.
 Сурмач (псевдо) – 543, 544.
 Суслик Олександр Пилипович – 491.
 Сушко – 74, 113-115.
 Т. М. (“Малиновський”) – 28.
 Тарасов – 494.
 Тарасовський Л. А. – 18.
 Татарський Дмитро Васильович (псевдо – Веселій) – 472.
 Теліщук Денис Михайлович – 442, 443.
 Теліщук О. Д. – 205.
 Тенчик – 149.
 Терещенко С. І. – 61, 516, 517.
 Терпеливець Василь Несторович – 466.
 Тетюк – 147.
 Тимофеев – 79, 516.
 Тимошенко Семен Костянтинович – 18, 21, 72.
 Тимувльський Василь – 288.
 Тимчишин Катерина Дмитрівна – 427.
 Тисяк – 286.
 Тихий – 150.
 Тичинський Богдан – 105.
 Ткаченко – 79, 111, 135, 199.
 Ткачук – 361.
 Томин – 496.
 Трач – 289.
 Трач Володимир – 289.
 Трач Ярослав – 105.
 Тріфонов – 106.
 Тронько П. Т. – 42, 106.
 Троян – 90.
 Трубников – 135.
 Туревський – 176.
 Турист (псевдо) – 543, 544, 557.
 Турчинов – 151.
 Турчманович Амвросій – 158, 163, 164.
 Тушенко Марія – 425.
 Тюленев – 18.
 Тютюнник (псевдо) – 557.
 Тюшка – 520.
 Удовик А. В. – 61.
 Уксусов А. А. – 61.
 Ульянов – 62, 106.
 Ф. І. (“Сальва”) – 28.
 Фадєєв – 90.
 Фатєєв І. Д. – 60.
 Федоренко – 312.
 Федоров – 106, 509.
 Федоров (агент) – 33.
 Федорус Йоган – 237.
 Федотов П. – 67, 100, 108, 111.
 Федусевич Юліян – 160.
 Федюк Павло – 385.
 Федьковська Дозя – 413.
 Федьковський Дмитро – 413.
 Филипович Іван – 160.
 Фіалковський – В. А. – 61.
 Філіпов – 172.
 Фляш – 517.
 Фостяк Роман – 161.
 Франк, генерал-губернатор – 212, 436, 523, 544, 545, 546, 551.
 Франко Іван – 10, 167, 182, 185, 186, 252, 298, 299, 310, 373, 383, 384, 386, 392, 393.
 Франковський Франц – 425.
 Фрідман – 62.
 Фрізер – 35.
 Фус – 150.
 Хемій Орест – 416.
 Хилько – 494.
 Хімінець Микола (псевдо – Благий) – 474, 478, 534.
 Хмара (псевдо), сотенний – 316, 360, 390, 472, 474, 490.
 Хмельницький Богдан – 125.
 Ходін – 522, 523.
 Холодний (псевдо) – 473.

Холявко – 62.
 Хом'як Іван – 290.
 Хоменко – 81, 87.
 Хомин Василь (псевдо – Борис, Єфрем) – 306, 390.
 Хомин Михайло Андрійович – 427.
 Хомишин Григорій – 41, 49, 68, 69, 108, 109, 175, 436-438, 522, 523, 544, 548, 551.
 Храпко – 552.
 Храпливий Євген – 159.
 Хроменко Володимир – 301.
 Хроновят – 113.
 Хрулев – 312.
 Хрущов М. С. – 18, 21, 58, 61, 71, 72, 73, 244, 245, 256, 312, 344, 453, 455, 457, 484, 495, 500, 505, 516.
 Цанава – 15, 18.
 Цариковський – 495.
 Цветко (псевдо) – 557.
 Целевич – 24, 28, 364, 522,
 Целевич, священник – 110.
 Цепенда Ігор – 2.
 Циганенко – 110.
 Циганюк – 47, 48.
 Цимбаліст П. Й. – 60.
 Цимбаліста Дарія – 488
 Цмоц (псевдо) – 102.
 Цоцко Микола Олексійович (псевдо – Чміль) – 479, 497, 536.
 Цюпер Андрей – 56.
 Чайковський – 149.
 Чар (псевдо) – 388.
 Чемерийський – 35.
 Червоняк С. Д. – 18.
 Черпаха Н. Ф. – 60.
 Черепенін – 108.
 Чернецький Тадеуш – 38.
 Чернецький, єпископ – 110.
 Черник Олекса – 161.
 Черницький Омелян – 75
 Четверик П. П. – 42.
 Чеховський – 110.
 Чечун – 62.
 Чижевський Василь (псевдо – Артем) – 139.
 Чіано – 145.
 Чібісов – 58.
 Чміль Микола Іванович – 146.
 Чоботов – 148.
 Чод (псевдо) – 395.
 Чорний (псевдо) – 521, 536.
 Чорний-Ковталь Т. К. – 37.
 Чорнобривий – 279.
 Чорнота – 304, 315.
 Чорпіта І. Г. – 37.
 Чубаних Богдан Антонович (псевдо – Лев) – 521, 536.
 Чумак (псевдо) – 315, 501.
 Чумаченько Анна Василівна – див. Овчаренко Анна Василівна.
 Чумбей Іван Пилипович – 404.
 Чупринчук – 148.
 Чурман П. – 37.
 Чучукало В. Д. – 18, 21.
 Шалаєв – 469.
 Шаповал – 469.
 Шарко Петро – 161.
 Шаров – 165.
 Шварцбад – 255.
 Шевкунов – 93, 95, 97, 106.
 Шевкунок – 62.
 Шевченко Тарас Григорович – 14, 125, 247, 325.
 Шевчик Любов – 102.
 Шевчук А. – 318.
 Шевчук Д. – 208.
 Шевчук М. – 82.
 Шейк (псевдо) – 315, 357.
 Шелест, псевдо – 140.
 Шемет Сергій – 47.
 Шептицький Андрей – 48, 67-69, 109, 110, 135, 176, 178, 186, 190, 196, 197, 438, 544, 546, 547, 549-551, 553-555.
 Шептицький Климентій – 68.
 Шеретюк – 380.
 Шерстюк Сергій – 271.
 Шершиков Д. А. – 61.

Шило Анна Захарівна – 425, 427.
Шило Нінель – 425, 427.
Шинкар – 492.
Шкалубіна У. М. – 42.
Шмулевич – 108.
Шпак (псевдо), керівник
Стрийського обласного Проводу
ОУН – 279.
Шпак (псевдо), станичний – 497.
Шпетко – 47, 48.
Шпилькер – 318.
Штундер – 149.
Штундер Д. М. – 18.
Штуняк Мирослав – 301.
Шубін – 360.
Шугай – 148.
Шугай, хорунжий – 279.
Шугай-Позичанюк – 380.
Шукаєв – 229, 230, 232.
Шукатко Андрій Андрійович – 104.
Шульган Василь – 290.
Шумний Михайло – 216.
Шухевич Роман (Тарас Чупринка,
Тур, Роман Лозовський, Чернець,
Туча, Степан, Щука, Дзвін, Вовк) –
5, 113, 160, 279, 280, 304.
Щепанський – 271.
Щербаков Д. В. – 503.
Щербатюк – 494.
Юрій Долгорукий (Довгорукий) –
181.
Юркевич Петро – 21.

Юрко (псевдо) – 244.
Юрко (псевдо), сотенний – 484,
486, 488.
Юхим – 385.
Юхнович – 215.
Явір (псевдо) – 557.
Якимчук Марія Миронівна – див.
Бойчук Марія Миронівна.
Яковенко Пантелеймон – 75.
Яковлюк Василь Михайлович –
478.
Якубів Василь Олексійович – 403.
Якубів Микола Олексійович – 403.
Якубовський – 75, 76.
Яніковський Юзек – 29.
Янко – 54.
Янн, лянд-комісар – 285.
Яновський – 517.
Януш – 97.
Янушайтіс – 24.
Ярий Ріко (Ярко) – 115.
Ярош, фольксдойч – 286.
Ясінський – 21.
Ясмин (псевдо) – 557.
Яструб (псевдо), хорунжий – 279.
Ясько Микола Дмитрович
(псевдо – Дем'ян) – 534.
Яців Дмитро – 160.
Яців Микола – 404.
Яців Михайло – 404.
Яшан Василь – 209.

Географічний покажчик

- Австро-Угорщина – 46.
Азія – 268.
Акрешори – 488.
Америка – 68, 190, 336, 338, 339, 387, 440, 449, 551.
Англія – 29, 113, 267, 336, 338, 339, 449, 554.
Антонівка – 320.
Баб'янка – 320.
Бабин – 226, 416.
Бабин-Зарічний – 226, 313, 416.
Бабин-Середній – 489.
Бабче – 322, 478, 534.
Базалійськ – 61.
Балинці – 288, 389.
Балкани – 103, 266, 267, 269.
Баня-Березів – 488.
Барановичи – 25.
Бараново – 151.
Барич – 83.
Барткувка – 84, 85.
Бахув – 83.
Белеїв – 144, 145, 146, 308, 309.
Бело-Березка – 84.
Белосток – 52.
Бережани – 27, 53, 105, 148, 171, 215, 216, 318, 383, 384, 385, 400.
Бережниця – 361, 489, 490.
Березів – 165, 220, 484.
Березів-Вижній – 488.
Березна – 307, 313.
Березовці-Великі – 34.
Берзне – 74.
Берлін – 47, 74, 114, 192, 237, 240, 248, 252, 258, 259, 260, 269, 281, 318, 336, 337, 338, 424, 449, 519.
Бессарабія (Басарабія) – 75, 103, 125, 126, 321.
Бистриця Надвірнянська – 15, 207, 401.
Бистриця Салотвинська – 15, 321, 330.
Битків – 427, 459.
Білозорина – 543.
Білорусія – 17, 18, 64.
Більшівці – 60, 72, 360.
Блюдники – 231, 315.
Бовшів – 311.
Богородчани – 22, 40, 60, 110, 226, 227, 300, 307, 313, 315, 319, 320, 321, 329, 338, 341, 342, 344, 353, 359, 360, 361, 364, 400, 401, 403, 421, 424, 425-427, 429, 443, 444, 471, 473, 474, 477, 478, 497, 503, 552.
Боднарів – 307, 313, 422.
Болехів – 60, 110, 222, 224, 226, 231, 230, 231, 233, 279, 285, 308, 354, 355, 363, 364, 383, 417, 420, 426, 445, 537, 539.
Бондарів – 307, 313, 422.
Боргуєв – 548.
Бортники – 320, 325-328, 336, 337, 341, 343, 353.
Борщів – 149, 330, 550.
Братишів – 58, 161, 162, 319, 337.
Братківці – 334, 335, 340, 353.
Брест – 52.
Брест-Литовський – 144.
Бринь – 307.
Брошнів – 307, 419.
Брустурів – 498.
Будзин – 319.
Букачівці – 60, 92, 395, 400, 420, 421, 466, 501.
Буківна – 110, 319, 323, 353, 422.
Буковина – 46-48, 75, 103, 125, 126, 202, 206, 232, 390, 484.
Буркут – 372.
Бурлуцьк – 61.
Бурштин – 60, 71-73, 400, 466, 552.
Бухарест – 47, 75.
Бучач – 216, 320-322, 328, 337, 341, 344, 400, 549.
Варшава – 50, 51, 74, 112, 205, 318, 459.
Велика Тур'я – 427.
Верхній Вербіж – 165, 278, 309, 390.
Верхній Майдан – 465.
Верхня – 229, 363, 364.
Вигода – 60, 92, 233, 363.
Вижниця – 47, 48, 202.
Вилейськ – 52.
Виноград – 320, 341, 353, 389.
Височанка – 315.
Виспа – 394.

Витвиця – 419.
Вишневецьк – 82.
Віденів – 358.
Відень – 113.
Вікняни – 341.
Вікторів – 226.
Вільхівці – 331.
Вільшаниця – 320, 323, 331, 333, 339,
340, 342, 345, 346, 353, 355.
Вінниця – 50, 61, 96, 172, 197, 199,
201, 202, 274, 339, 369.
Вістова – 359, 416, 417.
Войнилів – 231, 418, 420, 422, 427,
465, 489, 518, 537.
Воля-Постолово – 85.
Воркута – 381.
Ворона – 229, 320, 331, 353, 384.
Ворошиловград (Луганськ) – 42, 61,
369.
Газієве – 99.
Галич – 40, 60, 140, 169, 224, 299, 301,
307, 315, 395, 418, 421, 422, 427, 493,
520, 521, 536, 548, 550.
Галичина – 7, 10, 46, 47, 48, 67, 126,
202, 212, 218, 219, 224, 257, 260, 272,
274, 277, 279, 280, 288, 320.
Ганьківці – 503.
Гвізд – 60.
Гвіздець – 60, 458, 468, 524, 530.
Глибока – 320.
Глубочек – 548.
Голинь – 143, 359.
Голосків – 320.
Городенка – 12, 19, 25, 40, 47, 48, 49,
60, 64, 90, 91, 111, 309, 325, 326, 388,
390, 458, 524, 526, 528, 529, 530, 533,
548.
Горохолин Ліс – 344, 426, 472, 475,
476.
Горохолина – 110, 321, 329, 355, 360,
403, 472, 473, 474, 475.
Гостів – 320, 337.
Гошів – 99, 231.
Грабівка – 110, 229, 230, 232, 234, 353,
356, 361, 364.
Грабовець – 359, 360, 401.
Гринівка – 230.
Гринівці – 232, 341.

Гриньків – 337.
Грудек – 83.
Грушів – 309, 390.
Грушка – 320, 325, 327, 328, 337, 341,
343, 353.
Гура – 85.
Гуцин – 147.
Гуцулівка – 359.
Гуцульщина – 213, 214, 278.
Далешів – 548.
Дебеславці – 28, 390.
Делятин – 60, 220, 256, 299, 300, 313,
322, 352, 372, 383, 393 .
Дем'янів Лаз – 8.
Дергачів – 60.
Дзвиняч – 478.
Дзержинськ – 60.
Дички – 394.
Дніпро – 190, 259.
Дніпропетровськ – 42, 60, 61, 202, 368.
Дністер – 85, 213, 225, 325, 326, 352,
418, 466.
Добра-Шляхетчське – 50.
Добровляни – 83, 466.
Доброводи – 149.
Добротів – 54.
Долина – 40, 60, 135, 142, 144, 145,
146, 164, 177, 201, 219, 222, 223, 227,
230, 231, 232, 233, 234, 277, 279, 284-
286, 293, 294, 308, 309, 319, 353, 355,
383, 417, 420, 427, 439, 445, 446, 460,
509, 516, 537, 538, 556.
Драгомирчани – 316.
Дрогобич – 5, 19, 33, 46, 50, 52, 53, 64,
65, 68, 80, 83-87, 101, 102, 104, 105,
117, 119, 135, 138, 142, 148, 164, 171,
181, 193, 201, 202, 218, 221, 361, 385,
398, 400, 480, 483, 488, 492, 493, 508,
509, 510, 516.
Дуб'я – 150.
Дубанці – 394.
Дубечко – 110.
Дубино – 416.
Дубівці – 300, 301, 426.
Дубка – 530.
Дубляни – 144.
Дубно – 53, 202, 494.
Дубово – 472.

Дуброва – 316, 329, 361, 416, 472, 473.
Дубшари – 308.
Європа – 122, 125, 166, 180, 191, 204, 217, 240, 247, 248, 257, 258, 266, 267, 268, 270, 271, 280, 310, 323, 336, 338, 339.
Єзупіль (Жовтень) – 301, 319, 322, 418, 426, 429.
Жабокруки – 548, 549.
Жмеринка – 198, 199.
Жовчів – 395.
Жукотин – 110.
Жураки (Джураки) – 353, 358, 364, 420, 478, 479, 534.
Забережжя – 316, 329, 334, 401, 474.
Заболотів – 48, 60, 71-73, 89, 90, 110, 288, 389, 410, 440, 458, 503.
Завадка – 235, 354, 364.
Завалев – 422.
Завій – 230, 313, 315, 356, 361.
Загвіздя – 299, 315.
Загір'я – 286.
Закарпаття – 121, 122, 128, 132, 136, 300.
Закопане – 74.
Заланів – 394.
Залуччя – 28, 422, 440.
Залюстя – 74.
Замостя – 29, 74.
Засане – 74.
Зелена – 322, 354, 383, 496, 543.
Зміївськ – 61.
Золотопотік – 149.
Золочів – 53, 169, 170, 171, 308, 383, 493.
Іспас – 47, 48, 165, 389, 390.
Іванківка – 329, 334, 465.
Івано-Франківськ – 1, 2, 4, 5, 7-15, 18, 21, 26, 27, 40, 42, 53, 54, 57, 58, 60-64, 66, 71-73, 88, 90, 92, 93, 99, 106, 139, 140-142, 168, 175, 180, 184, 188, 193, 201, 204, 206, 209, 215, 236, 277, 279, 280, 298-301, 306-308, 310, 313, 315, 316, 319, 320, 352, 353, 356-362, 365, 383, 395, 398, 412, 436, 444, 445-447, 453, 454, 467, 470, 471, 480, 483, 496, 502, 503, 518, 526, 527, 534, 536, 556.
Іркутськ – 347.

Кадобна – 308.
Калуш – 5, 8, 9, 14, 22, 60, 64, 92, 140, 143, 144, 168, 179, 180, 182, 187, 222, 224, 225, 227-229, 230-232, 284, 285, 299, 307-310, 313, 315, 321, 353-355, 358, 359, 361-365, 385, 415-419, 421, 424, 459, 460, 466, 468, 489, 490, 491, 518, 537, 556.
Кальна – 222, 232, 233.
Кам'янець-Подільський – 42, 60, 61, 73, 197, 201, 274.
Кам'янка – 232.
Камінь-Карширський – 450, 495.
Камінне – 284, 416.
Карлів – 441.
Карпати – 1, 180, 218, 219, 222, 223, 225, 232, 235, 245, 257, 258, 279, 286, 300, 301, 318, 383, 387, 396, 397, 398, 399, 400, 423, 486, 487, 502.
Катеринбург – 171.
Київ – 15, 23, 38, 46, 48, 50, 64, 80, 103, 105, 139, 170-172, 176, 181, 193, 199, 202, 208, 274, 367, 368, 443, 453, 544, 548, 553.
Кличаки – 549.
Кліщівка – 215.
Клубівці – 323, 325, 333.
Княжолука – 419.
Князівське – 308.
Ковалівка – 360, 391.
Ковель – 53, 110, 147, 201.
Козин – 149, 426.
Козовськ – 149, 279.
Колодіїв – 355.
Коломия – 8, 9, 19, 25, 28, 40, 49, 53, 61, 63, 64, 72, 73, 103, 107, 139, 155, 156, 165, 166, 171, 174, 175, 176, 198, 199, 207, 218, 220, 221, 222, 225, 226, 229, 231, 232, 234, 236, 278, 288, 289, 309, 313, 314, 321, 343, 352, 359, 388, 389, 390, 391, 458, 459, 461, 468, 485, 486, 488, 516, 517, 530, 532, 552.
Комарів – 226.
Копанки – 228, 229.
Корнів – 530.
Королівка – 320, 326, 327.
Коропець – 151.
Коростяни – 321.

Корчунок – 422, 466.
Коршів – 61, 110, 288, 314, 389, 424, 458.
Косів – 5, 12, 14, 19, 28, 40, 61, 236, 310, 367, 461, 498, 499, 500, 518, 552.
Космарин – 549.
Космач – 12, 13, 28, 220, 288, 322, 372, 393, 461, 478, 484, 485, 487, 488, 498, 499, 534, 535.
Краків – 7, 74, 75, 77, 100-104, 113-116, 118, 119, 121, 137, 139, 143, 144, 156, 163, 196, 260, 459, 519.
Красилівка – 320.
Красна – 322.
Красне – 227, 313.
Красноярськ – 347.
Кременець – 50, 148, 171.
Кременчуг – 271.
Кривий Ріг – 60, 271, 272.
Кривотули Нові – 320.
Криниця – 74.
Крихівці – 313, 415.
Кричка – 543.
Кропивник – 222, 233, 307, 308, 354, 359, 364.
Кути – 226, 367, 410, 411, 423, 445, 500, 552.
Кутище – 319, 327, 337.
Кутці – 421.
Ланчин – 61, 322, 353, 362, 401, 420, 458, 465, 497, 518.
Латвія – 126.
Липа – 60.
Лисець – 61, 92, 106, 208, 226, 227, 313, 315, 316, 319, 323, 334, 335, 340, 343, 346, 359, 361, 366, 422, 425, 427, 429, 465, 465, 468, 509, 552.
Ліски – 50.
Литва – 126.
Лісна Слобідка – 314, 353.
Лісна Тарновиця – 284, 317.
Лозівськ – 61.
Лоп'янка – 232, 293.
Лопата – 233.
Луцьк – 23, 30, 36, 37, 39, 43, 44, 45, 46, 53, 135, 179, 193, 201, 202.
Львів – 5, 9, 20-24, 26-31, 35-39, 41, 43-46, 48, 52, 53, 64, 65, 67-69, 80, 81, 85-87, 100-105, 107-109, 117, 118, 135, 138, 140, 144, 148, 150, 159, 166, 167, 170, 171, 178, 179, 180, 184, 188, 189, 190, 191-193, 195-197, 201, 202, 204, 208, 212, 214, 215, 252, 271, 277, 285, 290, 294, 311, 318, 373, 379, 383, 384, 386, 400, 405, 410, 431, 432, 439, 455, 480, 482, 483, 492, 493, 508, 510, 516, 519, 520, 522, 544, 547, 549, 550, 551, 554, 555.
Любашевськ – 494.
Люблін – 74.
Ляцьке – 72.
Майдан – 221, 224, 229, 230, 233, 234, 235, 262, 284, 285, 465, 478, 534.
Манява – 322, 478, 534.
Маріямпіль – 418.
Марківці – 419.
Меджибівськ – 60.
Мединя – 226, 418.
Мелна – 195, 394, 395.
Мишування – 320, 323, 331-333, 339, 342.
Мислів – 224, 230.
Михалків – 110, 385
Мишин – 391.
Молотків – 478.
Москва – 15, 19, 21, 23, 27, 33, 35, 38, 43, 96, 116, 122, 125, 126, 127, 128, 131, 132, 166, 167, 173, 189, 190, 191, 198, 205, 218, 240, 246, 248, 252, 257, 258, 259, 260, 266, 269, 281, 282, 311, 424, 437, 438, 538.
Мостиськ – 200, 202.
Надвірна – 8, 14, 15, 22, 40, 54, 61, 64, 206, 207, 218, 220, 225, 228, 229, 232, 237, 283, 299, 300, 301, 313, 316, 317, 321, 322, 329, 330, 331, 334, 338, 342, 345, 353, 363, 384, 385, 401, 420, 427, 458, 459, 460, 496, 497, 504, 506, 542, 543, 552.
Надорожна – 337, 423.
Назавизів – 284, 496.
Негівці – 72.
Нижнів – 300, 301, 319, 326, 327, 352, 521, 536.
Німеччина – 7, 10, 13, 35, 47, 52, 68, 74, 75, 77, 78, 88, 102, 103, 112, 113,

140, 141, 143-146, 148, 158, 162-164,
177, 185, 186, 190, 191, 215, 217, 219,
220, 236, 237, 238, 240, 245, 246, 247,
249, 253, 256, 258, 260, 266, 267, 268,
272, 273, 281, 283-285, 298, 321, 336,
338, 339, 341, 342, 344, 362, 388, 391,
401, 414, 440, 442, 443, 448, 449, 452,
454, 546, 553.
Новий Мізунь – 222, 226, 232, 233,
364.
Ново-Московськ – 61.
Ново-Псковськ – 61.
Новосілка – 110.
Новосибірськ – 347.
Обертин – 61, 73, 524, 529, 530, 533,
552.
Одеса – 46, 48, 61, 368.
Озеряни – 320, 325, 327, 328, 337, 341,
353.
Олеша – 319, 325, 326, 328, 341, 353.
Олешин – 320, 353, 423.
Олешів – 319, 327, 336, 337, 343.
Омськ – 347.
Осипенківськ – 42.
Острів – 140.
Острог – 53, 172.
Отинія – 61, 110, 111, 320, 341, 343,
353, 362.
П'ятихатка – 60.
Палагичі – 320.
Парище – 331, 384.
Пасічна – 15, 300, 324, 496.
Перевозець – 309.
Перемишль – 38, 53, 60, 67, 68, 74,
144, 171, 398.
Перерісль – 283, 497.
Петранка – 110.
Печеніжин – 19, 53, 92, 106, 171, 199,
288, 427, 458, 468, 518.
Пінск – 52.
Підгайчики – 389.
Підгір'я – 213, 230.
Підгірки – 309, 354, 417.
Підгороддя – 394.
Підкамінь – 394.
Підлужжя – 415.
Підмихайля – 418.
Підпечери – 415.

Пійло – 313, 355, 358, 416.
Пнів – 322, 542.
Погоня – 332, 342.
Подбережжя – 99.
Подволочийськ – 172.
Поділля – 218, 257.
Полісся – 126, 201, 249, 272, 273, 274,
296.
Полтава – 42, 368.
Поніковець – 493.
Попельники – 410, 594.
Пороги – 230, 354, 364, 478.
Посіч – 221, 230, 302, 354.
Потік – 27, 442.
Поточище – 530.
Похівка – 329.
Прибилів – 320, 328, 336.
Прикарпаття – 1-15, 20, 42, 54, 57, 71,
158, 213, 236, 237, 279, 318, 372, 385,
386, 387, 393, 430, 445.
Прокурава – 498.
Проскурів – 89, 170-172.
Пужники – 320, 326, 328, 341.
Пукасівці – 224, 226, 307.
Путиловськ – 494.
Путятинці – 422.
Пшеничники – 331, 333, 339, 363.
Радом – 74.
Радча – 313, 316, 329, 334, 509.
Раковець – 478, 534.
Репужинці – 530.
Реп'янка – 491.
Рибне – 355, 410.
Рим – 67, 74, 108, 109, 113, 143, 144,
145, 281, 551.
Рівне – 25, 52, 53, 101, 104, 117, 119,
148, 149, 172, 193, 201, 202, 271, 312,
368, 369, 432, 450, 480, 483, 494, 508,
510, 516.
Рогатин – 9, 40, 50, 61, 81, 148, 176,
195, 200, 202, 204-206, 215, 216, 236,
306, 311, 365, 366, 383, 385, 393, 394,
395, 396, 399, 400, 420, 421, 422, 427,
442, 443, 518.
Рожнів – 333, 352, 414.
Рожнятів – 285, 361, 363, 412, 422,
427, 439, 442, 469, 518.
Росохач – 235.

Рошнів – 331.
 Руда – 393, 394.
 Румунія – 22, 29, 46, 47, 48, 74, 75, 76, 82, 321.
 Русів – 503.
 Саджава – 313, 362, 364, 472-475.
 Саджавка – 362, 415.
 Самбір – 53, 171, 222, 234, 279.
 Сянок – 74.
 Сваричів – 419.
 Семаківці – 169, 418.
 Середній Бабин – 489.
 Середній Березів – 488.
 Середній Майдан – 384, 385.
 Сибір – 13, 54, 83, 185, 187, 253, 332, 338, 381, 389.
 Сівка-Войнилівська – 419.
 Сівка-Калуська – 308, 359, 364.
 Сілець – 72.
 Сколе – 40, 229, 233, 235.
 Слобода – 365.
 Слобода-Болехівська – 222, 232, 233.
 Словаччина – 47.
 Снятин – 15, 19, 25, 40, 50, 61, 64, 72, 73, 193, 236, 288, 301, 309, 358, 388, 389, 440, 441, 458, 459, 465, 466, 468, 502, 503, 552.
 Соколів – 119, 422.
 Сокольники – 38.
 Соловки – 38, 185, 187, 381, 453.
 Солотвино – 61, 70, 233, 316, 322, 353, 358, 359, 364, 365, 372, 383, 420, 421, 444, 458, 465, 478, 497, 518, 520, 521, 534, 536, 556.
 Софіївськ – 60.
 Спас – 363.
 Сталіно – 60, 61, 369.
 Станіславів – 4, 5, 7-13, 15, 18, 19, 21-23, 26-28, 30, 33, 35-49, 52-55, 57, 58, 60-69, 71-73, 80, 84-89, 90, 92, 93, 99, 101, 102, 105, 106, 108, 109, 110, 117, 134, 135, 139, 140, 142, 148, 153, 164, 168, 171, 175, 177, 180, 184, 188, 193, 195, 197, 199, 201, 202, 204, 206, 208-210, 212, 214, 215, 218-222, 225-227, 232, 236, 256, 277-279, 298-301, 306-308, 310, 311, 313, 315, 316, 317, 319, 320-323, 325, 329, 331, 334, 338-340, 342, 343, 345, 346, 352-354, 356-363, 365, 366, 369, 383, 388, 395, 398, 412-417, 419-422, 424, 425, 427, 431, 432, 436-447, 453, 457, 458, 460, 462, 466-474, 480, 483, 484, 489, 492, 493, 498, 496, 500, 502, 503, 506, 508-511, 516, 518, 520-524, 526, 527, 534, 536, 544-551, 552, 556.
 Станіславів – див. Івано-Франківськ.
 Стара Гута – 321.
 Старий Лисець – 301, 313-316, 324, 334, 359, 414, 415, 426.
 Старий Мізунь – 354.
 Старий Самбір – 279.
 Старий Угринів – 5, 14.
 Старі Богородчани – 330, 342, 362, 425.
 Старі Кривотули – 320.
 Старі Скоморохи – 215, 549.
 Старуня – 321, 329, 353, 358, 362, 478, 497, 534.
 Стебник – 329, 342.
 Стенжирик – 450.
 Стецева – 72, 309.
 Стопчатів – 389, 391, 488.
 Стратин – 384, 394.
 Стриганці – 414.
 Стрий – 19, 40, 53, 105, 142, 164, 171, 177, 279, 289, 355, 359, 383.
 Стримба – 496, 543.
 Стрипа – 216, 288, 320, 328.
 Струпків – 111, 320, 328, 384.
 Струсів – 149.
 Студінка – 416.
 Суботів – 226.
 Сян – 338.
 Текуча – 300, 461, 488.
 Теплянськ – 42.
 Теремновськ – 495.
 Тернопіль – 5, 23, 26, 27, 30, 33, 34, 36-39, 41, 43, 44-46, 52, 53, 65, 77, 80, 82, 85-87, 101, 102, 105, 117, 119, 135, 148, 149, 151, 152, 171, 172, 193, 194, 195, 197, 201, 202, 212, 221, 279, 306, 312, 360, 369, 442, 480, 483, 493, 494, 508-511, 516, 522, 549, 550.
 Тирасполь – 48.

Тисмениця – 14, 72, 73, 73, 319, 322, 323, 331-334, 339, 342, 345, 346, 353, 362, 413-415, 444, 445, 460, 465, 466, 496, 548.
Тисменичани – 316, 321, 346, 413, 496.
Тлумач – 54, 58, 61, 73, 110, 319, 420, 422, 423, 429, 444, 445, 465, 466, 521, 536, 548.
Томашове – 74.
Томашів – 29, 385.
Томашівці – 229, 416.
Торговиця – 320, 326, 327, 337.
Тростянець – 135, 142, 143, 146, 164, 177, 308, 309, 363, 390, 391, 418.
Тростянка – 28.
Тужилів – 216, 217, 417, 424.
Туреччина – 103, 113.
Турка – 28, 200, 229, 235.
Тустань – 418.
Тяпче – 99.
Угорники – 414, 415.
Угринів – 169, 216, 217, 289.
Україна – 1-27, 30-43, 46-51, 53-59, 64-66, 70, 74, 90, 93, 99, 102, 105, 107, 109, 112, 118, 120, 133, 135, 136, 139, 140, 148, 153, 156, 200, 202, 205-209, 212, 214, 217, 226, 235-242, 244, 245, 259, 261, 262-265, 267, 268, 270-276, 278, 284, 286, 287, 291, 292, 295-300, 302, 304-308, 310-313, 316-318, 327, 341, 347, 350, 352, 355, 357, 362, 365-367, 369, 370, 372, 373, 376, 377-388, 391, 396, 399, 400, 405, 406, 408, 410, 415, 419, 423, 425, 431, 440, 441, 443, 444, 448-456, 460, 467, 469, 470, 479, 480, 483, 484, 495, 497, 500-503, 505-510, 514, 515, 517, 519, 522, 523, 534, 542, 544-548, 551, 554, 556.
Уторопи – 391, 461.
Фитьків – 401, 496.
Фінляндія – 113, 126.
Франція – 29, 113, 362.
Харків – 42, 43, 60, 61, 202, 385.
Хлібичин – 337, 362.
Хмелівка – 230, 313, 472, 530.

Хмельницький – 125.
Ходорів – 48, 194.
Холм – 143, 217, 260, 386.
Хом'яки – 301, 332, 334, 335, 339, 342, 389, 391, 414, 422.
Хороцово – 84.
Хотимир – 320, 325, 326, 353, 362.
Хотин – 53, 172, 202, 490.
Хохонів – 360.
Цвігова – 416.
Ценява – 110.
Цуманс – 494.
Цуцилів – 354, 364, 384, 401, 497.
Чемеровець – 60.
Чернелиця – 61, 524-530, 532, 533.
Чернівці – 46-48, 53, 61, 75, 95, 135, 172, 193, 201, 361, 369, 480, 483, 493, 494, 508, 510, 514.
Чернігів – 217, 223, 369.
Черніїв – 316, 334, 335, 353, 359, 422, 427.
Чернятин – 309.
Черняхів – 237.
Чехова – 389.
Чехословаччина – 74, 112.
Чорний Ліс – 218, 221, 223-232, 234, 235, 302, 316, 353-357, 361, 362, 428, 484, 489.
Чорні Ослави – 353.
Чорнолізці – 333.
Чортків – 19, 25, 26, 33, 53, 171, 197-199, 271.
Чукалівка – 413, 414.
Шепетівка – 172.
Шешори – 461, 499.
Яблуниця – 12, 56, 360, 460, 484, 485, 499, 218, 556.
Яблунів – 169, 360, 366.
Яворів – 498.
Яворівка – 230, 356, 361, 489.
Яглуш – 394.
Якубів – 308, 309, 403, 420, 538.
Ямниця – 300, 315.
Яремча – 61, 279, 458, 465.

Зміст

Передмова.....3

Розділ 1. Розгортання українського визвольного руху на Прикарпатті в період радянізації західноукраїнських земель (1 вересня 1939 р. – 22 червня 1941 р.).....15

№ 1 Витяг із телефонограми коменданта повітового постерунку польської поліції про становище в Станіславові 15

№ 2 Директива наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії про завдання оперативних груп НКВС при вступі радянських військ на територію Західної України та Західної Білорусії.....15

№ 3 Витяг з наказу про встановлення Червоною армією тимчасового органу влади в місті Станіславові.....18

№ 4 Спецповідомлення заступника наркома внутрішніх справ СРСР В. Меркулова наркому внутрішніх справ СРСР Л. Берії про роботу оперативних груп НКВС у Західній Україні.....19

№ 5 Витяг з постанови військової ради Українського фронту про затвердження обласних тимчасових управлінь на Прикарпатті.....20

№ 6 Витяг із доповідної записки заступника наркома внутрішніх справ СРСР В. Меркулова та наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова наркому внутрішніх справ СРСР Л. Берії про підсумки агентурно-слідчої роботи у Станіславівській області.....21

№ 7 Спецповідомлення заступника наркома внутрішніх справ СРСР В. Меркулова та наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова начальника секретаріату НКВС СРСР С. Мамулову про кількість осіб, заарештованих у Західній Україні.....23

№ 8 Доповідна записка заступника наркома внутрішніх справ СРСР В. Меркулова та наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова наркому внутрішніх справ СРСР Л. Берії про агентурно-слідчу роботу в Західній Україні.....24

№ 9 Постанова Станіславівського обласного тимчасового управління у відповідь на відозву Львівського тимчасового управління про скликання Народних Зборів Західної України.....26

№ 10 Доповідна записка керівництва органів НКВС та НКДБ в Україні Л. Берії про результати роботи у колишніх польських воєводствах, створення агентурної мережі, арешти членів УНДО, ОУН та ін.27

№ 11 Витяг зі спецповідомлення заступника наркома внутрішніх справ СРСР В. Меркулова та наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова наркому внутрішніх справ СРСР Л. Берії про організацію міліцейського апарату в Західній Україні.....30

№ 12 Витяг з наказу НКВС СРСР № 001225 “Про запровадження єдиної системи оперативного обліку антирадянських елементів, виявлених агентурною розвідкою”.....32

№ 13 Із повідомлення наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова наркому внутрішніх справ СРСР Л. Берії про роботу оперативно-чекістських груп у Західній Україні.....	33
№ 14 Доповідна записка УРСМ НКВС УРСР заступнику наркома внутрішніх справ УРСР М. Горлинському про організацію роботи органів міліції в західних областях України.....	36
№ 15 Наказ НКВС СРСР про організацію органів НКВС у Західній Україні.....	38
№ 16 Довідка 2-го відділу УДБ УНКВС Станіславівської області щодо греко-католицького духовенства.....	40
№ 17 Витяг із постанови ЦК КП(б)У про затвердження питань, пов'язаних із встановленням більшовицької влади на Прикарпатті.....	42
№ 18 Записка наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова начальнику ГЕУ НКВС СРСР Б. Кобулову про осіб, заарештованих у Західній Україні.....	43
№ 19 Директива наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова щодо розвідувальної діяльності проти СРСР І. Поповича.....	46
№ 20 Директива наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова начальникам обласних УНКВС про активізацію оперативної роботи проти церковників і сектантів у західних областях України.....	49
№ 21 Роз'яснення ГУРКМ НКВС СРСР до інструкції про порядок видачі тимчасового посвідчення для проживання на території СРСР біженцям, яких направлено на роботу за нарядами наркоматів.....	52
№ 22 Витяг з наказу НКВС СРСР від 11 грудня 1939 року та наказу НКВС УРСР від 25 грудня 1939 року "Про оголошення штатів загальних в'язниць НКВС СРСР".....	53
№ 23 Уривок зі звіту партійного керівництва Станіславівської області про методи встановлення радянської влади на Прикарпатті, а також про підготовку до виборів Верховної Ради УРСР та СРСР.....	54
№ 24 Шифротелеграма УНКВС по Станіславівській області наркому внутрішніх справ СРСР Л. Берії щодо політичних настроїв на Прикарпатті.....	57
№ 25 Спецповідомлення заступника наркома внутрішніх справ УРСР М. Горлинського до ЦК КП(б)У про виступ жителів с. Братишів Станіславівської області.....	58
№ 26 Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про затвердження перших секретарів райкомів партії Станіславівської області та звільнення їх із займаних посад в інших областях УРСР.....	60
№ 27 Протокол засідання бюро Станіславівського обкому КП(б)У про обов'язкову паспортизацію населення в області та виявлення опозиційно налаштованих до радянської влади осіб.....	62
№ 28 Наказ НКВС УРСР про усунення недоліків у веденні справ на порушників державного кордону.....	64

№ 29 Витяг із виступу начальника облуправління НКВС по Станіславівській області О. Михайлова на зборах обласного активу про підготовку виборів до Верховної Ради УРСР.....	66
№ 30 Витяг з доповідної записки НКВС УРСР до НКВС СРСР про релігійні конфесії в західних областях України.....	67
№ 31 Постанова Станіславівського обласного виконавчого комітету і обкому КП(б)У про перспективи організації колгоспів на Прикарпатті, а також про факти саботажу колективізації.....	71
№ 32 Із орієнтування УДБ НКВС УРСР про історію та сучасний стан Організації українських націоналістів.....	74
№ 33 Доповідна записка УПВ НКВС УРСР наркому внутрішніх справ УРСР І. Серову про підсумки переселення населення західних областей УРСР з 800-метрової прикордонної смуги.....	80
№ 34 Доповідна записка начальника Станіславівського управління НКВС О. Михайлова наркому І. Серову про виселення з області біженців з територій окупованих Німеччиною.....	88
№ 35 Із доповідної записки начальника ОВ НКВС КОВО А. Міхеєва наркому внутрішніх справ УРСР І. Серову про виявлення листівки-звернення антирадянського спрямування.....	89
№ 36 Постанова Станіславівського обласного виконавчого комітету і обкому КП(б)У про організацію колгоспів в окремих селах Заболотівського і Городенківського районів.....	90
№ 37 Стенограма засідання бюро Станіславівського обкому КП(б)У в зв'язку з доповідною запискою начальника УНКВС Михайлова щодо виправдання обласним судом оунівця Білоусова.....	93
№ 38 Вказівки наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова начальнику УНКВС УРСР Станіславівської області О. Михайлову про проведення репресивних заходів щодо греко-католицьких священників.....	99
№ 39 Повідомлення наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова наркому внутрішніх справ СРСР Л. Берії та начальнику відділу ГУДБ НКВС СРСР П. Федотову про ліквідацію організацій ОУН у Західній Україні.....	100
№ 40 Протокол засідання бюро Станіславівського обкому КП(б)У про підготовку учительських кадрів в області.....	106
№ 41 Директива наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова про проведення операції з ліквідації організацій ОУН у західних областях України.....	107
№ 42 Витяг із доповідної записки НКВС УРСР до НКВС СРСР про хід виконання оперативних заходів щодо УГКЦ.....	108
№ 43 Аналітична довідка невідомого автора про конфлікт в ОУН.....	111
№ 44 Доповідна записка наркома внутрішніх справ УРСР П. Мешика заступнику наркома державної безпеки СРСР Б. Кобулову про організацію роботи з ліквідації ОУН.....	116
№ 45 Директива наркома державної безпеки УРСР П. Мешика начальникам УНКДБ західних областей про викриття та ліквідацію підпілля ОУН.....	119

№ 46 Постанови II Великого збору ОУН (б).....	121
№ 47 Ордер на арешт греко-католицького священика Андрія Бандери.....	134
№ 48 З директивного листа наркома державної безпеки УРСР П. Мешика начальникам УНКДБ західних областей України щодо боротьби з оунівським підпіллям.....	135
№ 49 Витяг із протоколу допиту члена Революційного Проводу ОУН (б), провідника Станіславівського окружного проводу в 1938 – 1940 рр. Олександра Луцького (1910-1946 рр.) про підготовку антирадянського повстання на теренах краю.....	139
№ 50 Протокол допиту батька Степана Бандери – священика Андрія Бандери.....	141
№ 51 Протокол допиту батька Степана Бандери – священика Андрія Бандери.....	142
№ 52 Протокол допиту батька Степана Бандери – священика Андрія Бандери.....	143
№ 53 Огляд діяльності органів НКВС у західних областях УРСР у січні – червні 1941 р.	147
№ 54 Спогади колишнього в'язня про стиль допитів слідчими НКВС у Станіславівській тюрмі.....	153
№ 55 Спогади колишньої ув'язненої про застосування під час допитів слідчими НКВС Коломийської тюрми електричної шафи.....	155
№ 56 Витяг із “Декларації прав українського громадянина”, ухваленої учасниками Краківської всеукраїнської політичної конференції, про боротьбу за створення Української Самостійної Соборної Держави.....	156

Розділ 2. Український визвольний рух на Прикарпатті під час німецько-радянської війни та нацистської окупації краю (22 червня 1941 р. – липень 1944 р.).....

№ 57 Протокол допиту батька Степана Бандери – священика Андрія Бандери.....	158
№ 58 “Акт відновлення Української Державності”, ухвалений Установчими зборами західних українських земель у Львові.....	159
№ 59 Склад Українського Державного Правління – українського уряду очоленого Ярославом Стецьком.....	159
№ 60 Повідомлення про спротив радянській владі на Товмаччині.....	161
№ 61 Обвинувальний висновок у кримінальній справі на греко-католицького священика Андрія Бандеру.....	162
№ 62 Спогади очевидця про ситуацію в Коломиї в перші дні німецько-радянської війни.....	165
№ 63 Програмний маніфест ОУН (б) про мету українців у Другій світовій війні.....	166
№ 64 Постанова Калуського повітового проводу ОУН (б) Станіславщини про встановлення української влади і запровадження воєнного стану на території повіту.....	168

№ 65 Звіт про діяльність озброєних загонів ОУН проти розрізних груп червоноармійців в окремих населених пунктах Галицького району.....	169
№ 66 Доповідна записка наркому Сергієнко про розстріли та евакуацію в'язнів із тюрем Західної України.....	170
№ 67 Відозва ОУН (б) про збройну боротьбу проти окупантів та будівництво незалежної Української держави.....	173
№ 68 Відозва ОУН (б) до селян і робітників про боротьбу за визволення й будівництво Української держави.....	174
№ 69 Благословення єпископа Станіславівського Григорія Хомишина для Української держави.....	175
№ 70 Повідомлення про організацію громадянської оборони в Коломиї та Коломийському повіті.....	175
№ 71 Лист Митрополита Андрія Шептицького до Андрія Мельника.....	176
№ 72 Вирок Військового трибуналу КВО у кримінальній справі на греко-католицького священика Андрія Бандеру.....	176
№ 73 Пастирське послання Митрополита Андрія Шептицького на підтримку Акту 30 червня.....	178
№ 74 Пастирське послання єпископа Луцького Української православної церкви Полікарпа на підтримку Акту 30 червня.....	178
№ 75 Відозва Калуського повітового проводу ОУН (б).....	179
№ 76 Із статті “За честь, за славу!” про злочини більшовиків на Станіславівщину.....	180
№ 77 Розпорядження командування німецької армії щодо українського питання.....	183
№ 78 Звіт зі свята проголошення Української Держави в Станіславові.....	184
№ 79 Відозва Калуського повітового проводу ОУН (б) до повстанців із закликом продовжити збройну боротьбу за незалежність України.....	187
№ 80 Спогади очевидця про розправу над в'язнями Станіславівської тюрми напередодні німецько-радянської війни.....	188
№ 81 Спогади очевидця про розправу над арештованими в підвальному приміщенні міського відділу НКВС Станіслава по вул. Комарова.....	188
№ 82 Відповідь ОУН (б) на вимогу німецької влади відкликати проголошення державності 30 червня 1941 р.	189
№ 83 Присяга Української Ради Сеньйорів у Львові, адресована С. Бандері.....	192
№ 84 Звіт ОУН (б) про організацію української влади на західноукраїнських землях.....	193
№ 85 Доповідна записка заступника начальника тюремного управління НКВС УРСР Дем'юхіна начальнику тюремного управління НКВС СРСР Нікольському про евакуацію в'язнів з тюрем міст Чортків та Коломия.....	198
№ 86 Копія листа Краєвого Провідника ОУН (б) на західноукраїнських землях – І. Климів до Голови Проводу ОУН С. Бандери про організаційну роботу.....	200

№ 87 Відозва невідомого дописувача газети “Українське слово” до українського народу щодо організації праці при розбудові української держави.....	203
№ 88 Наказ Рогатинської повітової управи на Станіславівщині до колишніх старшин і підстаршин про участь у державотворчих процесах і готовність до збройної боротьби за Українську державу.....	204
№ 89 Витяг із “Декларації управління Українською Державою” опублікованої від імені уряду Ярослава Стецька.....	205
№ 90 Газетне повідомлення про знайдені жертви із Станіславівської тюрми біля Надвірної.....	206
№ 91 Газетне повідомлення про перепоховання жертв терору НКВС, знайдені біля Надвірної.....	207
№ 92 Смертний вирок Августина Парасковичу Глеку, звинуваченому у зв’язках з організаціями “Просвіта”, “Сокіл” і ОУН.....	208
№ 93 Спогади голови обласного управління Василя Яшана про створення органів місцевого самоврядування на території Станіславівщини після проголошення Акту 30 червня 1941 р.	209
№ 94 Наказ начального коменданта Івана Климів (“Легенди”) про дії розрізнених бойових груп.....	211
№ 95 Витяг із “Розпорядження про адміністрацію Галичини” генерал-губернатора Франка.....	212
№ 96 Вимоги стрільців створеного на базі “Нахтігалю” і “Роланд” легіону імені Є. Коновальця перед відправкою на фронт.....	212
№ 97 Звіт інформатора ОУН (б) про ставлення угорських окупаційних відділів до української влади на Прикарпатті.....	213
№ 98 Невідомий дописувач газети “Станіславівське слово” про завдання школи у вихованні молодих українців під німецькою владою.....	214
№ 99 Звіт крайового провідника ОУН (б) Богданка про політичну ситуацію на території Станіславівщини.....	215
№ 100 Уривок зі спогадів командира IV Воєнної округи УПА-Захід Івана Бутковського “Гуцула”.....	217
№ 101 Витяг з аналітичного звіту ОУН (б) про ситуацію на Прикарпатті.....	236
№ 102 Повідомлення гітлерівської служби безпеки про арешти вихідців з Прикарпаття – українських націоналістів у Німеччині.....	237
№ 103 Наказ керівництва ОУН (б) про посилення дисципліни серед особового складу ОУН та загонів УПА.....	238
№ 104 Уривок із резолюції третьої конференції ОУН (б) про боротьбу на два фронти і категоричну заборону співпраці з окупантами.....	239
№ 105 Інструкція № 1 ОУН (б) з кадрових питань.....	241
№ 106 Радіограма члена Воєнної ради Південного фронту М. Хрущова до командирів партизанських загонів і з’єднань про ставлення до збройних формувань українських націоналістів.....	244
№ 107 Звернення ОУН (б) до українського народу із закликом боротися проти радянського та німецького режимів в Україні.....	245

№ 108 Німецька версія листівки ОУН (б) проти Берліна і Москви.....	248
№ 109 Вказівки Проводу ОУН (б) місцевим адміністраціям про організацію господарської діяльності.....	252
№ 110 Наказ керівництва ОУН (б) про підготовку та проведення заходів, присвячених річницям загибелі Симона Петлюри та Євгена Коновальця.....	254
№ 111 З радіограми командування Сумського партизанського з'єднання М. Хрущову і Т. Строкачу про дії українських націоналістів.....	256
№ 112 Звернення Української народної самооборони на західних українських землях до місцевого населення із закликом створювати збройні загони для боротьби з радянськими партизанами на теренах Карпат.....	256
№ 113 Повідомлення про заходи Українського центрального комітету на чолі з Кубійовичем для українських школярів.....	257
№ 114 Звернення ОУН (б) до поляків із закликами боротися за вільні Україну й Польщу.....	258
№ 115 Розпорядження головнокомандуючого УПА Кліма Савура про соціально-економічну політику Української повстанської армії.....	262
№ 116 З програмних постанов III Надзвичайного великого збору ОУН (б).....	263
№ 117 Постанови III Надзвичайного великого збору ОУН (б).....	270
№ 118 Уривки з повідомлень кореспондентів газет про події в дистрикті "Галичина", зокрема містах Станіславівщини.....	277
№ 119 Витяг із протоколу допиту О. Луцького про дії Проводу ОУН (б) під час ковпаківського рейду.....	279
№ 120 Звернення ОУН (б) до українського народу із закликом до боротьби проти німецьких та радянських завойовників.....	280
№ 121 Звіт повітового провідника ОУН (б) Надвірнянщини Верниволі про проведення облав німецькими окупаційними властями та взаємини українського і польського населення.....	283
№ 122 Звіт повітового провідника Варнака про політичну ситуацію на Калушині.....	284
№ 123 Наказ керівництва ОУН (б) референтам юнацтва про посилення військового, національного та морального виховання.....	287
№ 124 Звіт ОУН (б) про політичну ситуацію на території дистрикту "Галичина".....	288
№ 125 Інструкція Крайового проводу ОУН (б) місцевим осередкам про збір німецьких, радянських і польських матеріалів антиукраїнського характеру.....	291
№ 126 Донесення про ліквідацію німецькими військами поблизу Долини партизанського підрозділу, сформованого з євреїв, взаємини цього формування з місцевим українським населенням.....	293
№ 127 Відозва ОУН (б) про необхідність солідарності українського народу в боротьбі за незалежність України.....	295
№ 128 Інструкція Крайового проводу ОУН (б) про залучення жінок до роботи в організації.....	298

№ 129 Інформація про арешти української молоді та вивезення на роботи до Німеччини.....	298
№ 130 Сучасна стаття про перші масові арешти та розстріл українців гітлерівцями в Станіславові.....	299
№ 131 Повідомлення одного з командирів УПА зі Станіславівщини про бої з німецькими військами.....	301
№ 132 Наказ головного військового штабу (ГВШ) УПА про організаційну структуру Українських збройних сил.....	303
№ 133 Інструкція для окружних референтів Служби безпеки ОУН (б).....	305
№ 134 Повідомлення про загибель старшини УПА.....	306
№ 135 Звіт ОУН (б) про політичну та економічну ситуацію на Станіславівщині.....	306
№ 136 Резолюція антирадянського віча у Станіславові, що відбулося в приміщенні театру ім. І. Франка.....	310
№ 137 Повідомлення в підпільному часописі “Вісті української інформаційної служби” про бій між німецьким підрозділом і загонами УПА біля села Бовшів Рогатинського району.....	311
№ 138 Проект постанови Державного комітету оборони СРСР про спеціальні заходи щодо західних областей України.....	312
№ 139 Аналітичний огляд військових дій на території Калуського, Станіславівського, Богородчанського та Коломийського повітів, зроблений керівниками підрозділів УПА.....	313
№ 140 Звіт УПА про наступ радянських військ на Станіславів, бойові дії на території Станіславівського повіту, каральні акції німецьких властей до українського населення, дії радянських парашутистів.....	316
№ 141 Донесення начальнику поліції в дистрикті “Галичина”, іншим високим посадовим особам німецької окупаційної влади про передислокацію загонів УПА з Львівщини в Карпати і на Прикарпаття (радянська версія).....	318
№ 142 Аналітичний огляд військових дій на території Тлумачького, Тисменицького, Станіславівського, Лисецького, Єзупільського та Богородчанського районів.....	319
№ 143 Таємна інструкція НКВС про порядок депортації сімей учасників українського визвольного руху у віддалені райони СРСР.....	347
№ 144 Уточнена інструкція, підготовлена наркомом Рясним, про порядок депортації сімей активних учасників ОУН та УПА.....	350
№ 145 Звіт ОУН (б) про події на території Станіславівського надрайону, пов’язані з проходженням лінії фронту, боями між німецькими, угорськими та радянськими військами, встановленням у краї радянської влади.....	352
№ 146 Звіт про бойові дії УПА-Захід.....	356
№ 147 Політінформація для вищого керівництва УРСР про хід мобілізації до Червоної армії на території Станіславівської області, вплив на неї учасників українського визвольного руху.....	358

№ 148 Звіт УПА зі Станіславівського терену про бої між німецькими та радянськими військами.....	362
№ 149 Витяг із доповідної прокурора Станіславівської області про діяльність ОУН (б) у звільнених районах та хід призовної кампанії.....	365
№ 150 Витяг із доповідної начальника обласного військового комісара про хід мобілізаційної кампанії.....	367
№ 151 Огляд оперативно-службової і бойової діяльності винищувальних батальйонів НКВС УРСР.....	367
№ 152 Уривок з німецького донесення про операції проти підпілля на Прикарпатті.....	372
№ 153 Статут і програма Української головної визвольної ради.....	373
№ 154 Радянська версія відозви ОУН (б) до українського народу у зв'язку зі створенням УГВР.....	378
№ 155 Витяг з німецького повідомлення про боротьбу з УПА.....	383
№ 156 Витяг із таємного повідомлення німецького військового командування про сутички з УПА.....	383
№ 157 Звіт УПА про діяльність радянських парашутистів в околицях Надвірної, антиукраїнські дії поляків на території, зайнятій радянськими військами в липні 1944 р.	384
№ 158 Німецький звіт про визвольний рух на Прикарпатті.....	385

Розділ 3. Військово-політичний і духовно-культурний спротив радянському тоталітаризму на Прикарпатті у завершальний період Другої світової війни (серпень 1944 – травень 1945 р.).....

№ 159 Звіт підпільника ОУН (б) про становище на Прикарпатті у зв'язку з приходом більшовиків.....	387
№ 160 Звіт УПА про загальну ситуацію на території Коломийського, Снятинського та Городенківського районів, діяльність органів НКВС-НКДБ, взаємини з поляками, мобілізацію населення до Червоної армії.....	388
№ 161 Інструкція німецького командування про ставлення до УПА.....	391
№ 162 Німецький звіт про діяльність українського національно-визвольного руху на Прикарпатті.....	393
№ 163 Інформаційний звіт ОУН (б) про боротьбу з підрозділами НКВС на території Рогатинщини.....	393
№ 164 Списки випускників старшинської школи УПА “Олені”.....	395
№ 165 Накази керівництва УПА-Захід “Карпати” до відділів УПА на терені Карпат.....	396
№ 166 Спогади жителів с. Грабівець Богородчанського району про каральну акцію підрозділу НКВС.....	400
№ 167 Тимчасові інструкції організаційної референтури Крайового проводу ОУН на західноукраїнських землях низовим організаціям про ставлення до національних меншин і політико-виховну роботу серед вояків УПА.....	406
№ 168 Витяг із наказу НКВС УРСР про злочини, скоєні працівниками Кутського райвідділення НКВС у селах Попельники і Рибне.....	410

№ 169 Директива секретаря Станіславівського обкому КП(б)У секретареві Рожнятівського РК КП(б)У щодо виявлення та виселення сімей учасників боротьби проти радянської влади.....	412
№ 170 Звіт УПА про репресії радянських каральних органів проти членів ОУН та українського населення, терористичні акти СБ та реакцію на них серед жителів Станіславівського надрайону.....	413
№ 171 Звіт УПА про події на Калушині, репресії НКВС та НКДБ проти населення, депортації, взаємини між українцями і поляками.....	416
№ 172 Доповідна записка секретаря Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоня секретареві ЦК КП(б)У Д. Коротченку про політичне становище і боротьбу проти українських націоналістів.....	419
№ 173 Витяг зі спільного наказу НКВС та НКДБ СРСР “Про заходи з посилення боротьби з оунівським підпіллям і ліквідації озброєних банд ОУН (б) у західних областях Української РСР”.....	431
№ 174 Доповідна записка УНКДБ по Станіславівській області до НКДБ СРСР про оперативну роботу стосовно греко-католицького духовенства.....	436
№ 175 Із виступу начальника обласного НКВС Завгородного на зборах партійного активу Станіславівської області.....	444
№ 176 Із виступу командуючого Прикарпатським військовим округом генерал-майора Демшина на зборах партійного активу Станіславівської області.....	445
№ 177 Із виступу секретаря Станіславівського обкому партії М. Слоня на зборах партійного активу області.....	446
№ 178 Із виступу начальника обласного управління НКДБ Михайлова на зборах партійного активу Станіславівської області.....	447
№ 179 Звернення Президії Верховної Ради УРСР та Ради народних комісарів УРСР до учасників збройних формувань українських націоналістів з пропозицією припинити боротьбу проти радянської влади.....	448
№ 180 Відповідь воїнів УПА на звернення більшовицької влади.....	453
№ 181 Витяг з ухвали виконкому Станіславівської обласної ради депутатів трудящих “Про забезпечення громадського порядку в населених пунктах Станіславівської області”.....	454
№ 182 З інформації М. Хрущова Й. Сталіну про необхідність посилення репресій проти учасників українського національно-визвольного руху.....	455
№ 183 Донесення секретаря Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоня секретарю ЦК Д. Коротченку про підготовку до виселення польського населення з території області.....	457
№ 184 Доповідна записка Яблунівського райкому КП(б)У про політичні настрої населення району та діяльність загонів УПА.....	460
№ 185 Доповідна секретаря Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоня секретареві ЦК КП(б)У Д. Коротченку про стан боротьби з націоналістичним підпіллям за листопад 1944 року.....	462

№ 186 Інформація завідуючому відділом кадрів КП(б)У Зленку про хід підготовки виборів до партійних організацій Станіславівської області.....	467
№ 187 Наказ начальника УНКВС по Станіславівській області про поіменну реєстрацію населення.....	470
№ 188 Доповідна записка керівника Богородчанського райвідділу НКВС Лещенка про результати боротьби із загонами УПА, підпіллям ОУН (б).....	471
№ 189 Витяг із доповіді керівництва радянських каральних органів Солотвинського району про боротьбу з ОУН та УПА.....	478
№ 190 Постанова ЦК КП(б)У про посилення боротьби з українським національно-визвольним рухом у західних областях України.....	479
№ 191 Уривок зі спогадів Мирослава Симчича – сотенного Кривоноса про бої за с. Космач взимку 1945 року.....	484
№ 192 Доповідна записка керівництва Калуського району про людські й матеріальні втрати ОУН (б) та УПА на території району.....	489
№ 193 Інструктивний лист Політбюро ЦК КП(б)У секретарям обкомів і райкомів КП(б)У, начальникам обласних управлінь НКВС і НКДБ західних областей УРСР про посилення боротьби з українськими націоналістами.....	492
№ 194 Протокол засідання бюро Надвірнянського райкому партії про діяльність загонів УПА на території району.....	496
№ 195 Повідомлення оунівського підпілля про загибель районного провідника Солотвинщини Чміля та районного референта СБ Ланчинського району Партизана.....	497
№ 196 Доповідна записка секретаря Косівського райкому КП(б)У Дерев'янка секретарю Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоню про неможливість встановлення радянської влади у низці сіл Косівщини.....	498
№ 197 Донесення секретаря Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоня керівникам УРСР про боротьбу проти українського націоналістичного підпілля.....	500
№ 198 Витяги з постанови ЦК КП(б)У “Про факти грубих порушень радянської законності в західних областях УРСР”.....	502
№ 199 Довідка про результати роботи Надвірнянських районних відділів НКВС та НКДБ у боротьбі з ОУН-УПА, а також про допущені зловживання і порушення радянської законності.....	504
№ 200 Постанова ЦК КП(б)У про хід виконання власного рішення від 10 січня 1945 р. “Про посилення боротьби з українсько-німецькими націоналістами в західних областях УРСР”.....	507
№ 201 Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про затвердження тексту листа секретарям обкомів КП(б)У, начальникам обласних управлінь НКВС і НКДБ західних областей УРСР про виконання постанови Політбюро ЦК КП(б)У від 26 лютого 1945 року щодо посилення боротьби з українськими націоналістами.....	515

№ 202	Протокол засідання бюро Коломийського міськкому партії, на якому обговорювалися факти мародерства і злочинів, скоєних на території міста та району партійними діячами.....	516
№ 203	Витяг із доповідної прокурора Станіславівської області про дії збройного підпілля.....	518
№ 204	Спеціальне повідомлення наркома держбезпеки УРСР С. Савченка ЦК КП(б)У про звільнення з гітлерівського ув'язнення Степана Бандери.....	519
№ 205	Звіт керівництва радянських каральних органів Солотвинського району про результати боротьби з ОУН та УПА, репресії серед населення.....	520
№ 206	Постанова НКДБ УРСР про арешт єпископа Григорія Хомишина.....	522
№ 207	Лист колишнього повітового керівника ОУН Городенківщини В. Кузьміна, який прийшов з повинною, до секретаря Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоня про ставлення до нього органів НКВС.....	524
№ 208	Звіт радянського керівництва про результати боротьби з підрозділами УПА та оунівським підпіллям на території Солотвинського району.....	534
№ 209	Більшовицька версія оунівської директиви про перехід до суворої конспірації, про створення нової підпільної мережі, а також про нові методи боротьби ОУН і УПА з радянською владою на території Станіславівщини.....	536
№ 210	Аналітична довідка провідника Роберта про тактику боротьби радянських військ з підрозділами УПА на території Калуського надрайону (поблизу Долини, Войнилова та Болехова).....	537
№ 211	Доповідна записка секретарю Надвірнянського райкому партії про напад загону УПА на групу “істребків” та міліції у с. Пнів.....	542
№ 212	Інформація про бій між підрозділом УПА та більшовиками.....	543
№ 213	Протокол допиту єпископа Григорія Хомишина.....	544
№ 214	Протокол допиту єпископа Григорія Хомишина.....	548
№ 215	Повідомлення секретаря Станіславівського обкому КП(б)У М. Слоня про діяльність винищувальних батальйонів в області.....	552
№ 216	Протокол допиту заарештованого митрополита Йосифа Сліпого.....	553
№ 217	Витяг із доповідної прокурора Станіславівської області про результати боротьби з українським національно-визвольним рухом	556
	Перелік скорочень.....	558
	Іменний покажчик.....	564
	Географічний покажчик.....	581

Здано в набір 04.05.2009 р.
Підписано до друку 19.10.2009 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 34.875.
Віддруковано в друкарні КП фірми «ЛІК».
Зам. 42. Наклад 1500.

УДК 94 (477) “1939 – 1945”
ББК 63.3 (4 Укр) 624
У 45

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. – Том. 2. – Книга 1 (1939 – 1945). – Івано-Франківськ: КПФ “ЛІК”, 2009. – 600 с.

У книзі публікуються різноманітні за своєю формою та змістом документи і матеріали, що розповідають про національно-визвольні змагання українського народу на Прикарпатті у 1939 – 1945 рр., висвітлюють маловідомі широкому загалу героїчні сторінки боротьби українських повстанців проти німецьких загарбників та радянського тоталітаризму, засоби і методи, за допомогою яких вона здійснювалася, повертають нам із забуття імена українських патріотів.

Видання розраховане на науковців, викладачів, учителів, студентів, учнів, широке коло читачів.

На обкладинці вміщено репродукції дереворитів Ніла Хасевича